معاصره ليكوالي

Ketabton.com

پوهنوال احمد شاه زغم

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوړو زده کړو وزارت
کابل پوهنتون
د ژبو او ادبیاتو پوهنځی
پښتو څانګه

معاصره لیکوالي

لیکوال:
پوهنوال احمدشاه زغم

۱۳۹۴ ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: معاصره لیکوالي

لیکـــوال: پوهنوال احمدشاه زغم

خپرندی: د افغانستان ملي تحریك، فرهنګي څانګه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

ډیزاینګر: ضیاء ساپی

پښتی ډیزاین: فیاض حمید

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپکال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۶۳)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریک دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترڅ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور ودانی ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی خبرې

ماچې په ۱۳۸۸ کال په پښتو څانګه کې د (ليکوالی) مضمون تدريسي چارې په غاړه واخيستې، پښتو يوه پاڼه ليکنه او معلومات په دغه برخه کې نه وو. تردې دمخه زمونږ ګران استاد حبيب الله جان پښتونزوی دغه مضمون تدريساوه. ماله درانه استاد سره په واروار تماس ونيوه او مشورې مې ورسره وکولې که په دغه برخه کې مواد راکړي، ښاغلي استاد راسره دپوره همکارۍ وعده وکړه، خوترډېره بريده دمشورې په ډول وې؛ آخرمې يو ليک لړ (فهرست) برابرکړ، بيا مې استاد ته زحمت ورکړ، نومونږ له کم وزيات کولو وروسته راسره ومانه؛ دمضمون په برخه کې تل مې ترې پوښتنې کولې، چې په ورين تندي يې ځواب راکاوه، کتاب او چېترېې راپه لاس نه کړ. خط، کتاب، کتابت او ليکوالي هغه څه دي، چې دبشري تاريخ په اوږدو کې له بشرسره ملګری وو ؛ دغه ملګرتيا يې دژوند په بيلابيلو پړاوونو کې ورسره کړې او اوس اوس ليکوالي دبشري ژوند مختلفو برخوته لارپرانيستې او په کلي ډول دبشري ژوند دکلتورد ټولو پراخو اړخونو انعکاسونکی دنده په غاړه لري.
ديوملت او هيواد د خلکو تمدن او کلتوري ارزښتونه ښيرازۍ او غوړيدنې او په مجموعي ډول د (ښيګڼو او بديو) حد او اندازه دهغوي په فرهنګي انکشاف پورې اړه لري. څومره چې يوفرد ، خلک، ټولنه او هيواد دخپل برخليک په برخه کې ښه فکرکوي ،بايد ليکوال او ليکوالي هغه انعکاس کړي. په دې کې شک نشته، چې ليکنه دښه تفکرپه لړکې هويت مومي، خودټولو پيښو هنري، علمي او... انعکاس دليکوال دنده ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلیکنې اولیکوالۍ بهیرتولوولسونواوپه تیره زموږپه پښتوادب کې هرومرو موجودو، خوپه اوس کې دژوند مضمون له پراخیدوسره دامضمون (لیکوالي) لاپه غوړیدوشوه اوپه فني ډول یې دفرهنګ پالنې کارته منې راونغاړلې. په شلمواودیرشوکلونوکې، چې زموږپه هیوادکې دلوړوزده کړوعلمي تابیاوشوه، په ټولنیزوپوهنځیوکې بیلابیلومضمونونوتدریس پیل شو، ورسره ورسره د (لیکوالي) یا (نګارش) تدریس رامنځته شو.
دادبیاتواوبشري علوموپوهنځی کې ددرنواستادانو (دوکتورعبدالقیوم، دوکتورمحمدحسین یمین، پوهاندصابرخان خویشکی، داکتري زرغوني زیوراو... په وینا خدای بښلي ګل پاچاالفت اوبیاددواړوځانګو (دري اوپښتو) له مستقل کیدووروسته نګهت سعیدي په دري اوخدای بښلي پوهاندصدیق الله رښتین په پښتوځانګوکې تدریسی چارې په غاړه واخیستې.
استادګل پاچاالفت په هماغه دیرشموکلونوکې لیکوالي (املا او انشأ) په نامه یوکتاب ولیکه، چې په حقه سره په هماغه وخت کې ډیر غنیمت اثرواوتراوسه دپښتولیکوالۍ دپاخه تهداب مثال لري. له هغه راوروسته ترکومه ځایه، چې مادپښتوځانګې له استادانواودمختلفودوروله فارغانوپوښتنې وکولې بسم الله ځیرمن، استادخاناز (سپلګین)، جلال الدین خان استاد حبیب الله جاج او... تدریسي چارې په غاړه درلودې.
په اویایموکلونوکې سیدمحی الدین هاشمي د (لیکوالۍ فن) په نامه معتبر کتاب ولیکه اودده په وینا ښاغلی شپون هم په پخواوخت کې دلیکوالۍ په نامه یوچپټر برابرکړی و؛ دلیکوالۍ فن کتاب ترډیره تدریسي موادلري. پوهنوال محمدرفیق رفیق دپوهنوالۍ علمي رتبې ته دلوړیدولپاره د (دادبپوهنې بنسټونه) په نامه کتاب لیکلي، چې مبتدي موادترې لاسته راځي. دیادولووړده چې په (۷۰-۸۰) کلونوکې دښوونې اوروزنې استادښاغلی محمدآقاشیرزاد (لیکوالۍ) کتاب ولیکه، چې درسي موادلري اوماهم ترې ډیره استفاده کړېده اوغوره ماخذ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځنګه، چې اوس اوس فرهنګي پراختياوې زياتې شوې، پښتانه ليکوال د خدای احسان دی د پوهنې په مټ توانيدلي د خپل احساس او پوهې له مخې په پراخه برخوکې ليکنې وکړي، لازمه ده ليکوالۍ مضمون هم د پراختيا وزرونه پرانيزي. ترکومه ځايه، چې ماته معلومه ده کابوله (پنځوسو...) کلونو راپه دې خوا زموږ په ځانګه کې د يو منظم کريکلم له مخې تدرسي کتاب نه و، چې د ليکنې د پراخه خوا وو فني ډولونه د رنو محصلينو ته وړاندې کړي هماغسې، چې په فارسي دري ځانګه کې د ليسانس په دوره کې (فن نګارش) او (اصول تحقيق) او نوراړخونه تدريسيږي، ما هم د خپلو درسي تجربو او د ځانګې د کريکلم له مخې د پوهاندۍ علمي رتبې ته د لوړيدو لپاره تدريسي کتاب برابرکړی دی څو د ليسانس په دوره کې له او سنيو مروجو عصري ليکنيو صنفونو سره بلد او د ماسترۍ په دوره کې په عملي ډول کار وکړي.

بايد وويل شي، چې ليکوالي اوس اوس يو فني مسلک دی، موږ په پښتو ځانګه کې محصلين يوازې معلمۍ لپاره نه روزو، بلکې غواړو هغوی د ژوند پراخو علمي او فرهنګي برخوکې فرهنګي پنځونې وکړي او زموږ د فرهنګ د غوړيدنې په کارکې ستره برخه واخلي.

کتابونه، علمي، ذوقي، معلوماتي مجلې، ورځپاڼې، او ونيزې انټرنيټ سايټونه، فيسبوک، يوتوب او... نورزموږ دا دعا ښې ببلګې دي.

زما د غه اثر تاليفي بڼه لري، خو کله په برابرولو کې تحقيقي شوی هم دی، دا ځکه چې هيڅ مواد په لاس کې نه وو، د موضوع د نويوالي او غنا لپاره لازمه وه بيلا بيلو کسانو ته ورغلی وای؛ ډول ډول (پښتو، دري، اردو، انګريزي، عربي...) منابعو ته مې مراجعه کړې وای. دا اثر په برابولو کې مې (   )آثار د څو کلونو په ترڅ ليدلي او د غه کتاب مې ترې برابرکړی دی، چې ممکن غنيمت اثر يې وګڼو، خو مکمل نه دی. د دې لپاره چې اجتماعي علوم د مشخصو تجربي علوم وله ميچني نه تيريږي، بلکې د وختونو او تجربو په بهير کې پخيږي، له همدې امله په يو کتاب وارله واره د مکمل کتاب حکم نشو کولای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې په ځان الزمي بولم چاچې له ماسره د دغه اثر د برابرو په کارکې لږوزيات مرسته کړې؛ مننه وکړم.
لــه هرځــه مخکــې زمونږد ښــانګې تولو اســتادانو په تېــره پوهاند صــابرخان، دوکتورزرغوني زيور، دوکتوراستاد حقپال، پوهانداستاد يزال، پوهنوال استاد رفيق، پوهندوی استاد بريالي باجوړي، سرمحقق استاد زلمی هېوادمل، اجمل جان ښکلی، ښاغلی آزمون استاد، همدارنګه د دري څانګې ښاغلی استاد پوهاند دوکتورقيوم قويم، پوهاند استاد دوکتور يمين، پوهنوال استاد بهبود، دروسي څانګې مشرښاغلی کوچي، دانګليسي څانګې استادان محمد کريم وصيل، خالدجان وزيری، د ژورناليزم پوهنځی رئيس غروال او درانه استادان جاويده جاني، اســتادفانوس. دغــه راز دښــوونې اوروزنــې اســتاد پوهنوال محمدآقاشيرزاد، په شکلي برخوکې دانجنيری پوهنځی رئيس استاد ښاغلی ليان، دساينس پوهنځی استاد پوهاند دوکتور قيوم شاه باور، دکمپيوترساينس پوهنځی استاد اميرکروړ، په کمپيوټري چارو کې د ماسټری برخې محصل صفي الله اوريا خيل، دليسانس دورې محصلين شفيق جان، خالدجان او اختيار احمد سليمانخيل او... ډيره مننه کوم، چې د دغه فرهنګي درانه کار په سرته رسولو کې يې له ماسره مرستې کړې دي؛ دوی ته له خدايه صحت غواړم او دهېواد د فرهنګ دلاغوړيدو په کارکې د دوی دمتهاو فکردلاقوت هيله کوم.

په درنښت

پوهنوال احمدشاه زغم

دکابل پوهنتون دژبو او ادبياتو پوهنځی د پښتو څانګې استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک ګڼه

سریزه(مقدمه):.. ۱

لومړی څپرکی

۱- لیکوالي د بشري تمدن او فرهنګ نښه ده !

پیلیزه (مدخل):.. ۷

۱-۱- د لیکوالۍ ګټه:.. ۸

۱-۲-لیکوالي یو غوره ((فن)) دی !.. ۱۰

۱-۳- لیکوالي میراثي ښکارنده (پدیده) ده که کسبي ؟................................ ۱۵

۱-۴- هغه ټکي چې باید په لیکوالۍ کې په پام ونیول شي !............................ ۱۶

۱-۵- څنګه یې باید ولیکو ؟.. ٤۲

۱-٦- د لومړی څپرکي لنډیز:... ٤٤

۱-۷- د لومړي څپرکي پوښتني... ۵۳

۱-۸- د لومړي څپرکي ماخذونه.. ۵٦

دویم څپرکی

۲- د لیکوالۍ "لیکني" فني خواوي

پیلیزه :.. ۵۹

۲-۱- په لیکنه کې له تېروتنو څان ساتل.. ٦۰

۲-۲- څه ډول لیکنه وکړو ؟.. ٦۸

۲-۳- په لیکوالۍ کې د بنو کلمو او جملو کارول:................................ ۷۲

۲-۴- په لیکنه کې د شعر، متلونو او غوره ویناوو کارونه:.............................. ۷۷

۲-۵- په هنري او ادبي نثر او شعر کې د هنري ترکیبونو د کاروني ارزښتونه:............ ۸۳

۲-٦- په لیکنه کې د سرلیکنو عنوانونه دغوره کولو ارزښت............................ ۱۰۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-۷- پر نثر د نظم یا نظم پر نثر اړولو اړتیاوې: ۱۲۳
۲-۸- د دویم څپرکي د مطالبو لنډيز: ۱۲۹
۲-۹- د دویم څپرکي پوښتنې: ۱۳۷
۲-۱۰- د دویم څپرکي ماخذونه ۱۴۱

دریيم څپرکی (فصل)

۳- املا او انشاء

پیلیزه (مدخل): ۱۴۶
۳-۱- الف- املا: ۱۴۶
۳-۲- املايي پرېکړې: ۱۵۴
۱- لومړۍ پرېکړه (فيصله): ۱۵۴
۲- دويمه پرېکړه (فيصله): ۱۵۶
۳- دریيمه پرېکړه (فيصله): ۱۵۷
۴- د پښتو ژبې د متحد ليکدود او ليک لارلپاره ۱۶۱
۵- د پوهنې وزارت د تعليمي نصاب لپاره منل شوی واحد ليکدود.... ۱۶٤
۳-۳- پښتو ژبې املا په پښتو کتابونو کې ۱۷۰
۱- د تذکرة الاولیا املا: ۱۷۱
۲- د محمد هوتک د پټې خزانې د املا بېلګه: ۱۷۲
۳- د خيرالبيان املاء ۱۷۳
۴- د ميرزا خان انصاري د قلمي ديوان املا: ۱۷٤
۵- د دولت الله د قلمي ديوان املا: ۱۷۵
۶- د عبدالرحمن بابا د قلمي ديوان املا: ۱۷۷
۷- د احمد شا بابا د ديوان املا: ۱۷۸
۸- د پښتو لومړي کتاب املا: ۱۷۹
۹- د منشي احمد جان املا: ۱۸۰
۱۰- د پښتو ادبي انجمن املا: ۱۸۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- د الفت دليکوالۍ املا: ۱۸۲
۱۲- دغني خان غني د(کليات) املا: ۱۸۲
۱۳- د پښتو پخوانۍ الفبې کتاب املا: ۱۸۳
۳-۴- ب- انشاء: (COMPOSITION) ۱۸٤
۱- انشاء کلمه په بيلا بيلو ژبو کې: ۱۸٦
۲- دانشاء ډولونه: ۱۸۸
۳- دانشاء اصطلاحات: ۱۸۸
۴- دانشاء لومړنی مواد : ۱۹۰
۵- دانشاء اصل او پس منظر: ۱۹۰
٦- دانشاء جوړښت(اسکليت) ۱۹٤
۷- دانشاء په ليکلو کې مهم رغانيزتوکي: ۱۹۹
۸- د درنې يا ستونزورې انشاء ليکنې علتونه: ۲۰۰
۹- په انشاء کې د بهرنيو کلمو د کارونې اړتياوې: ۲۰٦
۱۰- په انشاء کې له موضوع وتل: ۲۰۹
۱۱- دانشاء د پرمختګ لپاره نوښتي لارې: ۲۱۱
۱۲- دانشاء ډولونه او منظرنګاري: ۲۲٥
۳-۵- د دريېم څپرکي د موضوعاتو لنډيز: ۲۲۹
۳-٦- د دريېم څپرکې پوښتنې: ۲۳٤
۳-۷- د دريېم څپرکی (فصل) ماخذونه: ۲۳۷

څلورم څپرکی (فصل)

۴- ليک نښې (علامات تنقط)

پيليزه: ۲٤۱
۴-۱- په ليکنه کې دليک نښو د کارولو اړتياوې او ارزښتونه: ۲٤۲
الف- اړتياوې: ۲٤۲
ب- ارزښتونه: ۲٤٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- ټکی، نقطه، نشانه(.) یافول ستاپ(POINT FULL STOP) ۲۴۹
۲- سرچپه واو (،)، کامه(LAVIRGULE CAMMA) یا ویرګول.....۲۵۷
۷- څنډ نښه، ویرګول بانقطه(؛) SEMI COLUMN دزیات مکث نښه: ۲۶۰
۹- وړه کرښې (-) نښلوونکی (HYPHEN): ۲۶۳
۴-۲- د ځلورم څپرکي لنډیز: ۲۷۴
۴-۳- د ځلورم څپرکي پوښتني...۲۸۰
۴-۴- د ځلورم څپرکي ماخذونه...۲۸۲

پنځم څپرکی (فصل)

۵- د لیکوالی ډولونه

پیلېزه: ۲۸۴
۵-۱- لنډ لیک یا لنډه لیکنه: ۲۸۵
۵-۲- د لنډې لیکنې لرغونتوب: ۲۸۷
۵-۳- د لنډې لیکنې ډلبندي (تصنیف) : ۳۰۸
الف- تصنیف. TO WRITE ۳۰۸
۱- د تصنیف ډولونه: ۳۱۱
۲- د تصنیف اړتیاوې: ۳۱۲
۵-۴- د تخلیقي آثارو دوام د فرهنګ بډاینه ده ! ۳۱۶
۵-۵- د هنري–ادبي تخلیقي آثارو توپیر له غیر تخلیقي سره: ۳۱۸
۵-۶- د پنځم څپرکي لنډیز: ۳۲۰
۵-۷- د پنځم څپرکي پوښتني: ۳۲۹
۵-۸- د پنځم څپرکي ماخذونه: ۳۳۴

شپږم څپرکی (فصل)

۶- تالیف او څېړنه (تحقیق)

پیلیزه: ۳۳۶
۶-۱- تالیف: ۳۳۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

١- د تاليفي اثر ځانګړني: ٣٤١
٢- د څېړنيزو او تاليفي آثارو د برابروالو ځيني مېتودونه: ٣٤٣
٢-٢- څېړنه (تحقيق) ٣٤٦
١- د څېړنې (تحقيق) مېتودونه: ٣٥٠
٢- د څېړنې (تحقيق) مفهوم، ارزښتونه او موخې: ٣٥١
٣- څېړونکی (محقق) څوک دی؟.. ٣٥٤
۴- څلورم: د څېړونکي (محقق) ځانګړتياوې: ٣٦٣
۵- د څېړنيزو علمي آثارو محتوايي ځانګړني: ٣٧٢
٦- د څېړنې د ترسره کولو پړاوونه: ٣٧٧
٧- د ماخذونو د کارولو او برابرولو ډولونه: ٣٨٢
٨- د څېړنې (تحقيق) او تحليل ترمنځ توپير: ٣٨٤
٢-٣- د شپږم څپرکي د مطالبو لنډيز: ٣٨٦
٢-۴- د شپږم څپرکي پوښتنې: ٣٩٥
٢-۵- د شپږم څپرکي ماخذونه: ٣٩٨

اووم څپـــرکی (فصل)

٧- مقاله يا مقاله ليکنه

پيليزه (مدخل): ٤٠٠
٧-١- مقاله (ARTICLE. ESSAY. (MAQALA) ٤٠١
٧-٢- مقاله او رساله څه توپير لري؟ ٤٠٥
٧-٣- د مقالې ډولـــونه: ٤١١
٧-۴- د مطبوعاتو اړوند مقالې او د هغو ځانګړني: ٤١٧
الف- ورځپاڼې او جريدې: ٤٢٤
ب- انټرنيټ (INTERNET) ٤٢٥
١- علمي –څېړنيزې او تحليلي مقالې: ٤٢٩
٢- ادبي –توصيفي ،تحقيقي او علمي مقالې او ځانګړني: ٤٣٣

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- انتقادي مقالې او د هغو څانګړنې: ٤٤٤
۴- تبليغي مقالې او د هغو څانګړنې: ٤٥٤
۵- قضايي، حقوقي اوجنايي مقالې او دهغوځانګړنې: ٤٥٧
۶- اخلاقي، ديني اوروزنيزې مقالې اوځانګړنې: ٤٥٩
۷- طنزيه(فکاهيه) مقالې اودهغوځانګړنې: ٤٦٤
۷-۵- داووم څپرکي دمطالبولنډيز: ٤٧٢
۷-۶- داووم څپرکي پوښتنې: ٤٨٤
۷-۷- داووم څپرکي (فصل) ماخذونه: ٤٨٨
لغتونه او اصطلاحات ٤٩٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

سريزه(مقدمه):

ليکو الي يو غوره يا خلاق فن دی، د بشر ټولو معلوماتو او ځرګندونو ته علم او فن وايي.
هر متمدن او پرمختللی انسان بايد د قلم ملګری وي او ټولنه قلموال، ليکوال او رونې ـ آندو(روشنفکرانو) ته اړتيا لري. له شک پرته د يوې ښېسا او هوسا ټولنې خپلول او جوړول د متمدن انسان او مومن سړي د فکر محصول دي.
ځرګنده او ښکاره خبره ده، چې دمدني ټولنې په لور يون، څه ساده خبره هم نه ده. د ټولنې د ټولو لوړ فکره انسانانو پياوړي عزم او قوي هوډ غواړي. د قلم، کتاب او ليکنې مقام او منزلت ته لوی خدای(ج) او د هغه ستر پيغمبر حضرت محمد(ص) په وار، وار اشاره کړې او العليم خدای ـ(ج) آن قسم او سوګند هم ورباندې ياد کړی دی.
لوی او عليم خدای(ج) په خپل کلام کې فرمائي: (ن ،وَالْقَلَمِ وَمَا يسْطُرُونَ (القلم/:١).
الله رب العزت (ج) په قلم او هغه څه چې په قلم سره ليکل کېږي، سوګند يادوي او فرمايي چې قسم په نون او قسم په قلم او هغه څه چې ليکل کېږي.
په قلم د الله(ج) سوګند يادول د دې معنا ورکوي، چې آن الله رب العزت خومره د قلم شان لوړ بولي او له بلې خوا دا هم ځرګندوي چې قلم څومره د ارزښت وړ دی ! قلم او ليکنه د ټولنيز پايښت او شخصيتونو د رابرسېره کولو، ښکاره کولو ، د هويت شتون او د بقا ننبه ګڼل کېږي.

د تـــاريخ شــــمله د هغه قوم شي هسکه
چې قـــلم يې د بقـــا په خـــاطر ښوري

يا:

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې قلـمه، بې کـتابه ژونـدون څه دی
هر ملت چې بې قلم وي شمېر په مړه دی

يا:

قـلم زبهـر هستي مـا است
قـلم مـايه دوستي ماست
زبهر قلم تمـدن و مستي شود
ورنه به قلم ذلت و نيستي بود

يا دا چې:

بې ليکواله بې قلـمه خلک مړه دي
په دنيا کې د ژونديو په شمار نه دي

د ټـولنې د ټولو (اقتصـادي، سياسـي، ټـولنيزو او فرهنګـي) موسسـو متوازنه وده، يوه ټولنه له انحطاط او بد مرغيو څخه ژغورلای شي.

اسلامي او غير اسلامي ټولنپوهان په دې آند دي، چې بشري لوړ فکره انسانان، د ټولنې د ژغورون پوره لامل کېدای شي.

هغه وخت يوه ټولنه او ملت نيکمرغه او باهويته ګڼل کېدای شي، چې خپل شتون (بقا) د (فرهنګ) په ګاڼه ښکلی کړي.

د ټولنيزې (اجتمـاعي) ودې او سـمون اصـلي منبـع، فرهنګـي وده او پرمختګ دی. د ټولو ملتونو بقا د هماغه ټولنو د لوړفکره، بافرهنګه او قلموالو مېړونه پازه (دنده) بلل کېږي او د همدغو قلموالو او متفکرينو برکت دی، چې نن په نړۍ کې ډېر پراخه مليتونه په خپلو جغرافيايي چاپيريالونو کې ژوند کوي. له نورو سره ګډه ټولنيزه او فرهنګي اړيکه پالي او لا ساتي يې څکه نو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـــهغه ملتونه، مليتونه،توکمونه او قومونه د ژوند هسک نندارہ کولای شي او همدارنګه د بقا او شته والي حق ترلاسه کولای شي، چې خپل ځان په بشري ټولنه کې مطرح کړي او خپل حق ثابت کړي.

۲- د فرهنګ خوندیتوب د پراخه ولسونو په زړونو او سینو کې هم ممکن دي، دا ځکه چې فولکلور د ولس د يو ريښتني مال په توګه د دوی په سينو کې خوندي پاتي کېږي، مګر له دې څخه سترګې نشو پټولای، چې د حالاتو ترخه او تند توفانونه کله نا کله کولای شي، هماغه فرهنګي ښېرۍ ډوبه کړي.

۳- له دې امله اړينه برېښي چې ټول وينښ او متفکر نسلونه خپل ټول وياړونه د قلم په ژبه، د کاغذ پر مخ خوندي کړي او د زرينو کرښو په توګه يې نورو نسلونو ته ورولېږدوي.

که قلم او ليکنه نه وای، تاريخ به مړ وو. د ملتونو د تاريخ ژوندون د قلم د بقا له چينې څخه اوبه څښي: لکه:

قلم بقـــا ده د ســــــمون نښه ده
لکه رڼ لمر چې د ژوندون نښه ده

د ليکوالۍ د مضمون غوره موخه فرهنګ پالنه ده. فرهنګ پالنه ملي او نړيوال لورې لري، ملي فرهنګ پالنه په ملي روحيې سره ژوندۍ ساتل کېږي. ملي فرهنګ (دين پالنه او وطن دوستي) ځيني مشترکې ګټې جوړوي. د دغو مادي او معنوي ګټو ساتل لوړ همت او پوره حوصله غواړي، موږ کولای شو، چې د شعر په خوږه، نرمه خو غوځونکې ژبه د کېسې او داستان په تصويري، سمبوليکه او خوږو وږمو د خلکو ذهنونه روښانه کړو.

د دوستۍ مينه د زړه په مراندو کېږي
توره خـــاوره په باران سره ژوندۍ شي

له دې امله د ملي هويت ساتنه په ټولو حالاتو کې ضروري برېښي. که موږ خپل فکر او قلم د خپلې تاريخي هستۍ لپاره ونه کاروو يا د نورو پرديو افکارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر اغېزو لاندې راشو نو خپله هستي به مو له منځه وړې وي.
زموږ هدف د دغه کتاب (ليکوالی)له ليکلو څخه دا دی ،چې څنګه کولای شو دغه سپېڅلی او مقدس مسلک په فني ډول لاباب کړو ، څو الهي سوګند رښتيا ينه مو په غوره او درست ډول لاډاګېزه کړې وي.
ليکوالي د يو خلاق فن په توګه له ډېر پخوا په بشری ژوند کې باب شوې ده او په دې ډول بشر خپل فکري او فرهنګي يادګارونه خوندي کړي دي :په ژوند پورې اړوندي (اقتصادي ،سياسي ،ادبی ،ملي او فرهنګي ... ،طبعي ،اجتماعي)علوم او بلاخره د بشري ژوند اړوند ټول لوی او واړه آثار او افکار يې رانغاړلي هم دي.
پښتو ادب ،د عبدالحليم اثر کتاب په (۳۷)مخ د (ليک او ليکنه)تر سرليک لاندې ليکي :څومره چې په دنيا کې ژبې ګڼې دي ،هغومره د ليک رسمونه ګڼ دي.د اخبره چې بنياد مو اول سرکي کوم خط ايجاد کړی دی ،لاپوره يقيني نه ده.قياس دا دی چې د ټولونه اولنی خط هغه دی چې هغې ته خط اشکال (تصويري)ويلی شي او د خاورې په کلالي تختو او مهرونو باندې به ليکل کيده او د عراق په کنډوالو کې موندل شوي دي.او د بابل له يوه پخواني خاندان سيماطيقي (څلور زره کاله قبل الميلاد) سره تعلق لري....
د پوهاند علامه استاد عبدالحی حبيبي په آند لومړنی خط هيروغليف او په مصريانو پورې اړه لري...عبدالحليم اثر دا نظر هم لري ،چې د سوات په (تخته)نومې ځای کې د خاورې په مهرونو باندې ليکلی خط موندل شوی دی او دا په (اووه زره قبل الميلاد) د آسوري خاندان پورې مربوطيږي.
بابليانو ، فنقيانو ، آسوريانو ، يونانيانو عربو په بيلا بيلو وختونو کې ليکونه رامنځته کړی هم دي.
په (تاريخ خط ونوشتهای کهن افغانستان از عصر قبل التاريخ تاکنون) ، تاليف پوهاند عبدالحی ،۱۳۵۰ ش کال کې خط او کتابت په (قبل از اسلام و بعد از اسلام) دورو پورې اړه لري.او ر ابنادا استاد زياتوي :مساله خط ونګاشتن در تاريخ مدنيت و فرهنګ افغانستان از مباحث بسيا ر مهم است....

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې د اسلامي دين د خپريدو په ابتدا کې ۱۵ يا ۱۷ تنه وو، چې ليکنه کوله؛ له دې راوروسته په ټولو اسلامي هيوادو کې خط، ليکنه او کتابت ديوې علمي او عملي اړتيا په توګه رامنځته شو او په وروستيو پيړيو او کلونو کې لاډير پرمختګ وکړ او دادی اوس اوس لله الحمد په نړيوال حتمي، علمي او حقيقي حرکت او غورځنګ بدل شوی او الهي عليم او خبير ذات دا ارشاد (اقرا و ربک الاکرم الذی علم بالقلم...) پوره پوره تحقق وموند او لا دغوريدو په حالت کې ده.
پوهنوال محمد اقا شيرزاد د پوهنوالۍ په کتاب (ليکوالۍ) کې راوړي (پوهان ليک د بشري ژوند د پرمختګ مهمه وسيله او د بشر ستره لاسته راوړنه ګڼي . د علم زيرمه او پانګه همدا د ليک نتيجه ده ، که ليک نه وای دا هومره کتابونه ، مجلې ، اخبارونه به نه وو . رښتيا هم که چېرې بشر ليک نه وای رامنځته کړی ، نو بل پېښت او راتلونکو نسلونو ته يې د تجربو او پوهې انتقال ناشونی وو .
) نو موړی زياتوي:
خو ليک (مکتوب) ، ليکنه د ليکوالۍ او څه ليکلو د يوه ډول او يوې نوعې په توګه د خط له پيدا ښت سره سم راپيل شوي . يو چا بل چاته خپل مافي الضمير د ليک په وسيله ليکلی او ليږي.ليږي ځايو پورې ليږل شوی او رسېدلی دی .
که څوک غواړي خپل فکر او خپل هويت ژوندی وساتي نو نورو او راتلونکو نسلونو ته د لېږد ډېره ښه وسيله (ليکوالي)ده . نن سبا بشري ټولنې د يوه کلي مثال لري ، د دغو مثالونو هويت مونږ په بېلا بېلو وسايلو کې د ليکوال او ليکنو له برکته پيدا کوو .
د ليکوالۍ لپاره ضروري شيان (ژبه ، ليک او انساني فکر دی) له دې امله ليکوالي هغه وخت ارزښت پيدا کوي ، چې په انسانانو پورې اړوند مختلف مسايل انعکاس کړي .
زما د دې تاليفي او لږ تر لږه تحقيقي اثر غوره هدف دادی ، چې اوس اوس ليکوالي ډېره پراخه شوې ده . په ښوونځيو ، پوهنتونونو او په تېره د ادبياتو په پوهنځيو کې د ليکوالۍ او د ليکوالۍ د ارزښت په برخه کې ، مسلکي درسونه ورکول کېږي او عملي کارونه ترسره کېږي ؛ د ادبياتو مضمون چې هراړخيزه ليکوالي راپېژني ، همدارنګه د هغه مضمون د لا عموميت ورکولو او مسلکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو په برخه کې ډېره هڅه او هاند کوي. مونږ دلته په پښتو څانګه د چاخبره معلمان نه روزوو، د هيواد د پراخه فرهنګ بډای کوونکي ليکوال هم روزو.
د ليکوالۍ او بيا پښتو ليکوالۍ په برخه کې خدای پښلي استاد ګل پاچا الفت په ديرشمو کلونو کې د (ليکوالۍ- املا انشاء) په نامه يو ډېر غنيمت کتاب وليکه چې تر اوسه پورې ذ تدريس په بهير کې ترې کار اخيستل کېږي او نن سبا بيا هم په دغه برخه کې ډېر ښه ماخذ او ممد درسي مواد په لاس راکوي؛ له هغه راوروسته خدای ښبلي بينوا هم خورې ورې ليکنې وکړې، خو په منظمه توګه چې د تدريس په برخه کې ترې ډېر کار اخيستل شوی، هغه د پياوړي استاد محمد اقا شيرزاد د ليکوالۍ اثر دی چې په عملي تدريس کې برخه لرلې ده.
غوارم دا ووايم چې نن سبا د ليکوالۍ لمنه له کتاب او کتابونو څخه انترنټ او د هغه اړوند نټونو ، فسبوکونو ، يوټيوبونو ، ټويټر... ورغځېدلې او دا د دې معنا لري چې ليکوالي يوازې په (املا او انشاء) پورې نه محدود ېږي ، بلکې تخليق ، تحقيق ، تصنيف او تاليف... رانغاړي؛ له همدې امله اوسنۍ ليکوالي د انساني ژوند د پراخو اړخونو ارزښمندي ښکاره کوي.
زما دغه کتاب (معاصره ليکوالي او د ليکوالۍ ارزښت) په اوو فصلونو کې راوړل شوې چې هر فصل د تاليف پر معيار تر ډېره بريده برابر دی. دا کتاب منظم فهرست ، د فصل په پای کې لنډيز ، سوالونه او ماخذونه راغلي او د اوسنيو پوهنتوني معيارونو د اصل له مخې برابر شوي دي؛ په دغه کتاب کې ټولټال له (۲۲)ماخذو څخه کار اخيستل شوی دی. دغه کار کابو نوی دی او ليکوالي مضمون مو له ارزښتونو سره په پراخه ډول د تاليف په ګاڼه پسوللی دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

۱– ليکوالي د بشري تمدن او فرهنګ نښه ده!

پیلیزه (مدخل):

د بشريت او سنی مدني لوړتيا د هغو د نيک او غوره فکر محصول ده؛ او فکر د ښې وينا او ليکوالۍ له برکته وده او پرمختګ ترلاسه کوي. هغه هېواد او هغه خلک متمدن ګڼل کېږي، چې په خپله ټولنه او فرهنګ پورې اړوند شيان خوندي کړای شي.

همدارنګه د بشريت د فرهنګ او تمدن د بنسټ پياوړتيا د هغو د ناپايه او ډيرو کړاوونو او فرهنګي هڅو نتيجه ده، چې په اوږدو کلنو کې د پرله پسې تجربو په بڼې کې پخه شوې وي.

د فرهنګي غنا او بډاينې د نورو عواملو او موادو تر څنګ ((ژبه)) مهمه وسيله ده. د هر ملت ژبه په دري برخو (ويي پوهنې، نثر او نظم) کې وده او تکامل مومي او دغه دري برخې د هر قوم ((ادبيات)) جوړوي. ويي پوهنه د هر قوم د ژبې موجوده لغتونو رانغاړي، چې هغه قوم د خپل ټولنيز ژوند د لاښه تر سره کولو لپاره ځيني وييونه (لفظونه) لري، چې شيانو ته نومونه ټاکي؛ د شيانو د نومونو ټاکل د يو ټولنيز ناخوداګاه او آګاه قرارداد په لړ کې رامنځته کېږي.

نثر: د ټولو شيانو د نومونو او ورپورې اړوندو توکو پيبيل دی، چې د ويي پانګې غير موزونه خو منطقي بڼه وي؛ نثر د کلمو لړول دي.

نظم د لفظونو موزونه مجموعه ده، چې د يو چا او قوم په ژبه کې رامنځته کېږي؛ يعني په مجموعي ډول (د وييونو منثوره او منظومه شتمنۍ د يو قوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبيات جوړوي) يا په بله وينا (څه چې ويل کېږي، يا يې وايو ، څه چې ليکو ، يا ليکل کېږي، يا يې لولو او يا يې نوروته ورښيو هم ادبيات دي.
غږ پوهنه(Phonology) ، ګړپوهنه(Morphology) ، غونډله پوهنه، نحو (Syntax) او همدارازلغت پېژندنه او کلمې د نړۍ ادبيات هم جوړوي؛ لنډه دا چې (د وييونو او په مجموعي ډول د ژبې له موجوديته پرته ويا ندی يا د متن لوستل ممکن نه دي او نثر او نظم د کلمو له ترتيب او تنظيم څخه پرته موجوديت نشي درلودلای) ؛(په حقيقت کې ليکوالي د ژبې هنداره ده.)
توري او کلمې د ادبياتو بنياد او ستنه ګڼلای شو ، دا ځکه چې الفاظ د شعر په کالب کې رانغاړل کېږي او يا په نثر کې کارول کېږي. د يادولو وړ ده، ترڅو څه ونه وايو ، يا ونه ويل شي، يا يې ونه ليکو يا ونه ليکل شي، خبرې اترې نه جوړيږي، ښوونه او روزنه هم مفهوم نه پيدا کوي.
که څوک پوښتي زده کوي، يا يې ورزده کوي، ښوونه کوي او ښوونځي ته درومي او يا کتاب په لاس کې لري، دا ټول د وينا او ليکلو له برکته دي؛ له شک پرته په پر مختللي ټولنه کې له ويلو او خبرو څخه د ليکلو برخه لوړه ده، ځکه انساني ټولنه هغه وخت د تمدن پوړونو ته لار پرانستی شي، چې د خلکو قلم په لاس کې وي؛ په څه چې پوهېږي هغه وليکي.
قلموال د تفکر په قوت، د الفاظو له ترکيب نه د ټولنيزو پيښو جاج باسي. دا کار هغه وخت ممکن دی، چې موږ ليکنه وکړو ، خپل او ټولنيز هويت د قلم په واسطه وځلوو ؛ او په دې ډول د فرهنګ رڼاوی وکړو.

۱–۱– د ليکوالۍ ګټه:

په لنډه توګه د ليکنې او ليکوالۍ ګټه داسې ګڼلای شو:

۱– په فرد او ټولنې پورې اړوندې مسالې له ورکېدو او ژوغول کېږي. کلتوري پانګه خوندي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- په ټولنه او ټولنې پورې اړوند معلومات راټوليداى شي، خوندي کېږي او په دې ډول فرهنګي زيرمه پيدا کېږي، ځکه نو ليکوال د ټولنې د فرهنګ او کلتور محافظ هم ګڼل کېږي.

۳- د ليکوالۍ له برکته ليکوال او ټولنه لاښه هويت پيدا کوي.

٤- د قلم ښوررولو (ليکوالۍ) له برکته زموږ (ماضي) خوندي کېږي او د دوباره تحقيق پر مهال لا خوندوره کېږي.

٥- حال(اوسمهال) ته رنګ، خوند او ښکلا ورکول کېږي او د تمدن لوړتيا ته مو هڅوي.

٦- ليکوالي اوسمهال ته له راتلونکي سره پيوند ورکوي او نسلونو ته د زماني تړاو پر منطق ديالکتيکي بافت (غوټه) ورکول کېږي.(۱: ۱۱۲)

يادونه:

د مسلمانانو يو له وياړونو څخه دادی، چې د همدې قلم او ليکنې له برکته يې الهي کلام د کاغذ پرمخ خوندي کړ. او له دې وروسته د مسلمانانو په زړونو او ذهنونو کې ځای پر ځای (حک) شو.

د اسلام په لومړيو کې ايله د مسلمانانو شمېره(۱۷) تنو ته رسيده؛ همدغو مسلمانانو په خپلو هلوځلو او طباعتي تجربې پوهې سره وکولای شواى، الهي کلام (قران مجيد) را ټول او تدوين کړي.

تر ټولو ستره مساله دا ده چې الله(ج) يو ځل بيا د قلم عظمت، ښکلا او اهميت په خپله ستايي او سوګند وربانـدې يادوي؛ لکـه:(ن وَالْقَلَمِ وَمَا يسْطُرُونَ(القلم/۱) (۲:)

او کله چې پر جناب حضرت رسول اکرم (ص) د حُرا په غار کې د حضرت جبرائيل امين له خوا وحي راتله، نو بيا هم د قلم په اهميت، ارزښت او حکمت خبرې وشوې؛ لکه: الذِي عَلَّمَ بِالقَلَمِ(۴) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يعْلَمْ(العلق/۵).

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې (ليکوالي د انسان د فکر او ژبې حکميانه پنځونه ده، چې د قلم په واسطه شکل پيدا کوي او د هغې په وسيله د بشر او بشري ټولنې هويت خوندي کېږي او د تمدن او پرمختګ لورى خپلوي.) هغه څوک قلم چلولى شي، فکر يې په قابو کې وي؛ د چا خبره امپراطور کېدل آسان دي، خو قلموال کېدل سخت!!!

۱–۲– ليکوالي يو غوره ((فن)) دى!

ليکوالي د انساني مدني هويت لومړى قدم او د تمدن زرين اصل دى، له همدې امله [(د بشريت ټول وياړونه په قلم او ليکوالۍ پورې اړه لري او دغه کار د يو فن او منظم تمرين په نتيجه کې خپلېدلاى شي؛ يعنې ليکوالي يو فني عمل دى، چې کلتوري تفکر او هڅو ته اړتيا لري.)] (۱۹:۳)

د بشر ټولو معلوماتو او پوهنو ته علم او فن وايي. علم او پوهه هغه پوهنه او شتمني ده، چې د انسان له فکر سره کار لري، فکر يې رازده کوي او د عقل په آزمايښ ځاى کې يې تجزيه او تحليلوي او د فرضيې يا نظريې په بڼه يې وړاندې کوي، دې ته علم او پوهه وايي؛ لکه: د فلسفي علم، د ډاکترۍ علم، د اقتصاد، د حديث، د فقې، د تفسير، د تاريخ او نورو...علم. (۴۸۲:۴)

کله نا کله ځينې اصطلاحات سره مغالطه او ګډوډېږي، يعنې (دا سې ويل کېږي، چې ليکنه او ليکوالي هنر دى!)، خو دا خبره يادول ضروري دي، چې (ليکنه د ممارثت او تمرين په وسيله شکل پيدا کوي او دغه شکل هغه وخت بشپړېږي، چې فني هويت ومومي.) يعنې ليکوالي مخکې له دې، چې ((هنر)) وي، ((فن)) ګڼل کېږي؛ د ليکوالۍ او د هغې د بهير او اهميت په برخه کې فکر درلودل ((هنر)) ګڼلاى شو.

لومړى به د ((هنر)) او ((فن)) توپير وکړو او بيا به څرګنده کړو، چې ليکوالي (هنر دى او که فن؟).

(c) ketabton.com: The Digital Library

فن او هنر توپير او ورتوالی:

الف:- فن؛

۱: د انسان د بدني غړو په وسيله شکل مومي؛ څومره چې په يوه کسب او کار کې په منطقي ډول او پوهې سره مهارت تر لاسه کوو، په هماغه اندازه فني پوهه مو زياتيږي.

۲: د يوه فني کار د تر سره کولو لپاره (فکر او د بدن نور غړي) لکه لاسونه، پښې... په کار لويږي؛ لکه: د نقاشۍ، ترکاڼۍ، غالۍ اوبدلو، موسيقي زده کولو، موټر چلولو او...) نورو کارونو د ترسره کولو لپاره لازمه ده، د بدن غړي بيا بيا او په وار، وار فعاليت وکړي، څو زموږ له غوښتنو سره سم کار تر سره شي.

۳: که وغواړو د غالۍ اوبدلو په کار کې مهارت تر لاسه کړو او يا د موسيقي د يوې آلي غږ له خپلي خوښۍ سره سم وباسو، لازمه ده، پر له پسې تمرين وکړو، (تمرين او ممارثت د عملي پوهې او کاميابۍ لنډه لاره ده.)

۴: د نورو کارونو تر څنګ د ليکوالۍ په کار کې بريالیتوب هغه مهال شونی دی، چې د لکينې ماهرانه خيال و فکر په عملي او علمي ډګر کې خپل کړو.

۵: فن؛ د انسان د فکر او بدني غړو ګډه برېا ده، چې عمده رول په کې د بدن غړي لري او د فکر په حکم خو له فکره د باندې شکل مومي.)

۶: فن؛ د تمرين او تکرار په لړ کې هويت مومي؛ د کنت آپل په نظر: ((د حرکي او بيا ځلي احساس له امله زموږ غړي وړتيا مومي) ځکه نو فن هم زموږ په ذهن کې تجسم پيدا کوي؛ فن د طبعيت(د انسان له ذهن څخه د باندې نړۍ) او ژوندي موجود، د بدن د غړو د بيا بيا تماس له امله هويت مومي او پخيږي؛ نه يوازې د انسانانو، بلکې د ټولو ژويو په برخه کې مطالعې وړ دي؛ لکه: مارغه څنګه ځاله جوړوي؟ اړتيا د مهارت او فني عمل اساس ګڼلای شو)). (۵ : ۳۱۷)

۷: پښتو- انګليسي قاموس کې راځي:فن((fan ته art) ويلای شو.)) (۸ : ۲۰۰۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸: فن (fan) نرم (ج-فنون، صنعت، د ټکنیکو وړتیا او قاعدو مجموعه ده. (۱۲: ۷۳۸)
۹: په فن کې مواد او شیان (توکي) د انسان د غړو په واسطه تغییر شکل مومي او خام مواد په پخو بدلیږي؛ لکه: لرګی چې د بخار د مهارت له وجهې په دروازه بدلیږي، خو انتظام یې د انسان شعوري لړۍ ده. (۲۷ : ۱۷۱)
۱۰: د (فن) او (هنر) بېلول ستونزور کار دی، خو ګډول یې هم انصاف نه دی؛ فن او هنر دواړه له فکر او اندیښې او تعقل څخه بې نیازه نه دي، مګر فن د فزیکي وړتیا له لارې څېلیږي.
ب: هنر (Art):
۱: هنر (hunar) = Art.skill) هم ویلی شو، یعني هنر فکري (skell)(مهارت) دی.
۲: هنـر فطـري او غریـزوي شـتمني ده، یعنـې د بشـر پـه ختـه کـې اخښـل شـوې ښکارنده (پدیده) ده.
۳: هنر؛ د ټولنیز شعور یو ډول دی، چې د (هنر) په ټولو ډولونو (رسامۍ، مجسمه جوړنې، حکاکۍ، معمارۍ، موسیقۍ، خطاطۍ، نڅا او شعر) کې ځان پـه بېـل بېل ډول څرګندوي.
۴: هنر (hunar) نرـمـ فن، کمال – جوهر، کسب (پښتو، پښتو سیند) ۱۰۷۲
۵: د حسن عمید فرهنګ کې راغلي: ((هنر(ه،ن) پیشه، صنعت، فن، کاربرجسته.)) (۲۳: ۱۹۸)
۶: هنر؛ د دراک ذهن او طبیعت د امتزاج په لړ کې هویت پیدا کوي؛ کله شعر، چې پر شاعر د ماحول اغېزې وي، خو د ماحول اغېزې لومړی باید د انسان له فکر او مزاج سره امتزاج وکړي او بیا هغه اغېزې په پاخه، ښکلي، خیالي او متغیر شوي او فني ډول د الفاظو او هنر د نورو ډولونو له لوري میدان ته راووځي.
۷: د ارسطو (۳۳۲ ق م) په نظر، د انسان پر ذهن د ماحول اغېزې د هنري مدرک

(c) ketabton.com: The Digital Library

او موادو مدلول په لاس راکوي، د ماحول اغېزې د احساس تولید کوي او د هنر خیال احیاء کوي او له هغه وروسته د مهارت د ترلاسه کولو لپاره لار برابرېږي. (۱: ۲۹۹)

۸: د ارسطو غوندې د نابغه او متفکر هنر پوه انسان له خبرو دا نتیجه په لاس راځي، چې د (هنري موادو د تولید مرکز د هنرمند انسان ذهن دی او د فن خبره د مهارت او پلټنې په بهیر کې موندل کېږي او ترلاسه کېږي.) دلته به د دغې خبرې د توضیح لپاره څو عملي مثالونه راوړو:

سپوږمیه سر وهه راخېژه	یار مې د ګلو لو کوي ګوتې رېبینه
پرون دنیا وه، نن قیامت دی	چې زه ولاړه لالی اخلي رخصتونه
ته په مخ ځه مه ایساریږه	ترشا دې ناوې پښتنه ولاړه یمه
له زړه مې شین لوګي راخېږي	لکه د شنو لښتو تنور چې لمبه شینه
یا: په مازدیګر ګودر ته راغله	لکه په کور د چا چې بل شي سره اورونه

(۱۸: ۲۱۰، ۱۱۲، ۴۳۵)

په پورته لنډیو کې (هنري انځورونه) په طبیعي ډول داسې ځان راڅرګندوي، چې (د شاعر عواطف، احساسات او د ماحول اړوندې پېښې سره لاس ورکوي او یو منظوم او منثور انځور جوړوي، خو د الفاظو ترتیب او تنظیم د اندورني اګاهانه مهارت باکیفیته ښوونه کوي). هنري برخه یې ذهني تصویر جوړونه او فن یې ماهرانه بیا ځلونه ده.

دلنډیو را منځته کېدل او هویت پیدا کول یې فني برخه ده او له همدغو لنډیو مفهوم او خوندا خیستل یې فن جوړوي.

۹: محمد نواز طاهر ادب هم فن بولي او هم هنر، نوموړی زیاتوي: ((فن او ادب خصوصاً ((شعر)) د خپلو عصري تقاضو هنداره وي. د یوه شاعر په کلام کې د خپل ولس د معاش او معاشرت عکس ډېر واضح او نمایان لیدلی شي، دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عکس د محلي پېښو تصویر وي او شعر يې هنري برخه جوړولای شي.)) (۲۲: ۲۵۳، ۲۵۴)

۱۰: هنر او فن دواړه له فکر او اندېښنې او تعقل څخه بې نیازه نه دي، ددې لپاره څو فکر یوه مساله درک نه کړي، نشي کیدای د فن یا هنر په توګه عملي تحقق ومومي. همدارنګه په علم کې که څینې غړي په کار ونه لوېږي، د انسان علمي او پوهنیز مطلب نه رامنځته کېږي او په اصطلاح نوموړی شی له (قوي) په (فعل) نه اوړي، همداسې فن هم درواخله. ۱۱: د یادولو وړ ده، د علم او هنر ځای (فکر او ذهن) دی او د فن د ځرګندولو ځای د بدن غړي دي.

۱۲: ددې لپاره، چې: ((علم، فن او هنر پر انسان د ماحول اغېزې او د عقل، ذهن، خیال او عاطفې درک زیږنده دي؛ لیکوالي هم د انسان د لوړ فکر محصول ده.)) ماهرانه قلم چلونه او لیکوالي ددې لپاره غوره فن ګڼلای شو، چې د احساسي تعقل او شعور له ځانګړو سرچینو راټو کیږي، خو حیوانات دغه صلاحیت نه لري او دغه واک په اصل کې له نورو واکمنیو سره سره انسان ته د الله(ج) له خوا ورکړ شوی دی. ممکن بیزو (شادي) یا ځینې نور حیوانات هم څه ټاپې کړي او ولیکلای شي، خو لیکنې ته احساسي رنګ نشي ورکولای؛ د ذهني رنګونو طبیعي تبارز او رامنځته کیدو ته ((هنر)) او رنګونو ته بیا رنګ ورکول او پر داس ورکونه ((فن)) ګڼلای شو او لیکوالي د فکري هڅونو زیږنده او د عملي کار علمي مهارت او هویت ټاکلی شي.)) (۱۳: ۱۷)

۱۳: هنر؛ طبیعي سرچینې لري او فن مصنوعي؛ او ددې خبرې دلیل (الهامي او تمریني شاعري کول) هم کیدای شي.

لنډه دا چې: [لیکوالي د انسان د ماهرانه، باهدفه پوهې او بیا بیا تمرین فني شکل دی.] او دغه غظمت ددې لپاره چې انسان ته رسیدلی دی؛ نو ځکه یې الله رب الجلیل داسې یادونه کوي: (الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ(۴) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ(العلق/۵)). (۲ :)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۳- لیکوالي میراثي ښکارنده (پدیده) ده که کسبي ؟

د تیر بحث نتیجه دا شوه، چې (لیکوالي فن او مهارت دی؛ دغه فني مهارت د بدن د غړو په وسیله بشپړیږي.)

اوس اوس پدې خبره غږیږو، چې لیکوالي موږ ته له مور او پلار او نورو مخکې اسلافو (نیکونو) په میراث رارسیدلې او رارسیږي او که یې موږ کسبوو؟ له ادبي پلوه په وینا او لیکنه کې د (علم) کلمه نه کارول کیږي؛ مثلاً وایو چې علم خبرې کول یا هم لیکل دي، بلکې وایو، چې د خطابې یا خبرې کولو فن، لیکوالي یا دغه عملیې ته هم د فن کلمه کاروي.

موږ ګورو چې په بازارونو کې په لسګونو، زرګونو، لکونو او آن میلیونو خلک شته او یا هم ډېر شمېر خلک په ښوونځیو، پوهنځیو او نورو زده کړییزو ځایونو کې درسونه وایي، خو ټول لیکوال نه وي؛ د لیکوالۍ د کسب لپاره لازمه ده (ذوق، تمرین، مطالعې، پوهې او حرفوي کار) ته ارزښت ورکړو.

ډېر لیدل شوي دي، چې زیات شمېر باسواده خلک آن استادان هم لیکنه نشي کولای او که لیکوالي کولای شي، خو فني لیکنه نشي کولا ی؛ له فني لیکنې څخه مطلب (خلک په لنډ او واضح ډول په یوه موضوع پوهول دي). بې سواده خلک شاعران وي، مګر لیکوالان نه! پورته موضوع په ډاګه کوي، چې د ښې او غوره لیکنې لپاره باید ډېر مشق او تمرین وکړو او خپلې لیکنې د فن استادانو ته وروښیيو. لکه څنګه، چې د (خط) د حسن خط د ښه کیدو لپاره لازمه ده ډېر مشق وکړو او د ورځې په تېریدو سره پرمختګ وکړو او د کمال پوړۍ ته ورسیږو، همدا سې لیکوالي هم ده.

لیکوالي د انسان د علمي او تجربي ژوند محصول شوی فن دی؛ له همدې امله کسبي بهیر دی، نه مورثي عملیه، جنټکي (وراثتي) مثلې د انسان د شخصیت او علمي هویت په جوړولو کې ډېر رول لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکنه کول استعداد او پوهه غواړي، خو کسب کول يې تمرين غواړي او همېشنی هويت لوړوي؛ لکه بوټي او ګلان چې پرخې او اوبو ته اړتيا لري، د ليکنې او ليکوالۍ د مسلک پياوړتيا هم په کسب او تمرين پورې اړه لري. ليکوالي ماهرانه، پوهه ده، چې د تمرين او کسب د سحر له لارې غنامندي ترلاسه کوي؛ ليکوالي کسبي پديده ده، چې د مهارت په سين او درياب کې د غوټو وهلو له لارې ښکلا ترلاسه کوي.

چې غوټې پسې وهي په لاس به درشي
چا ويل چې په درياب کې ګوهر نشته...

د ذوق خبره لا موږ هدف ته نږدې کوي:
آن ځينې خلک فلانکې يا بستانکې ته الهامي شاعر وايي؛ په... د خدای (ج) فضل شوی. شعر يې روان شو، دا درسته ده، خو له دې سره سره د ښه شعر ويلو لپاره لا ډېر تمرين ته اړتيا لري او شعر د ليکوالۍ د فن له دايرې بهر مهارت دی!!!

همدا دليل دی، چې د متخصص ليکوال او فني ليکوالۍ درنښت او ارزښت د ليکنې په دنيا کې اهميت پيدا کوي.

۱–۴– هغه ټکي چې بايد په ليکوالۍ کې په پام ونيول شي!

که وغواړو چې فني او ښه ليکنه وکولای شو، لازمه ده، ددغه کار لپاره وړتياوې پيدا کړو او د ليکنې غوره چلندونه په پام کې ونيسو.(مسلکي کار، تمرين او ليکنه وکړو.)

ليکنه په لومړي سر کې ((املا)) ده. او املاء په لغت کې مهلت ورکولو او ډکولو ته وايي. او په اصطلاح کې: (خپلې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دي؛ که څوک له ځانه څه نشي ليکلی او د بل د ليکنې له مخې څه وايي، دې ته املاء نشو ويلای.) (۲: ۱۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا لامل دی، چې موږ د آسانه او فني ليکنې لپاره اصولو او لارښوونو ته اړتيا لرو، څکه له فني لارې (د ليکنې تشې ډکې کړو؛ د ښې او فني ليکنې لپاره بايد لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو:

۱: د څه په باره کې ليکنه کوو؟

وار له واره بايد له ځان سره فکر وکړو (د سياست، ادب، هنر، اقتصاد، ورځنيو داخلي او خارجي پېښو، تخليقي پنځونو يا کومې بلې موضوع په برخه کې ليکنه کوم؟ په خپله بايد د غې پوښتنې ته ځواب پيدا کړو. له څه تمرکز وروسته يا (اړتيا احساسوو اصلي مورد او ځای پيدا کوو او يا هم لږ تر لږه د تخليق کولو لپاره فکري خوځون ته لاره اوارولای شو.)

۲: د کومې اړتيا له مخې يې ليکم، يا ليکنه کوم؟

د انسان د فکري خوځون او جسمي تحرک لپاره تر ټولو مهمه (انګيزه) اړتيا ده. اړتيا د حرکت عمده لامل جوړوي. حرکت؛ د فلسفي په حُکم (د ژوندیو موجوداتو د پايښت اصل ګڼل کېږي.) (۳۱:۲)

اړتيا، د خوځښت، حرکت، لټولو بالاخره موندنې او کاميابۍ اساسي شرط بلل کېږي. که موږ ليکنه (د يو فرهنګي غوره او برجسته اصل په توګه ومنو، نو لکه د ژوند اساسي توکي به ورته اړتيا احساس کړو.) چې کله مو د ليکنې اړتيا احساس کړه، ورسره سم يې د موضوع د ليکلو تابيا کوو، په ليکنه پيل کوو او په ليکنه کې کاميابي ترلاسه کوو. (په دغه کار کې د موضوع تشخيص له مخې اړين دی.)

۳: ليکنه مې څېړنيزه (تحقيقي) بڼه لري، که ذوقي؟

له اړتيا وروسته دغه درک او پوهه ډېره مهمه ده، چې د خپل کار لوری ته تمرکز وركړو. (زه څېړنه کوم او که هنري نثر ليکم؟).

الف: څېړنه، زموږ له ذهن څخه د باندې پلټنې او کار توکي غواړي، خو هنري نثر (ذهني) پلټنې (تخليق) ته ډېره ځانګړې کېږي. ((د څېړنې لپاره د څېړنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلا بیل میتودونه په پام کې لرلای شو او په تخلیق کې د طبیعي ښکلاوو لمن لټول مناسب او مسلکي کار دی، ځکه په پنځونو (ایجادونو) کې الهام د ښایست معتبر ځېرکی جوړوي.)) (۱۷ : ۲۸)

ب: که مو څېړنه کوله (موضوع باید کره کړو او له هغې سره برابر مواد کتابتون او نورو منابعو کې ولټوو او که ذوقي وه نو ادبي تږتې او ورسره اړوند شیان یا ځانګړې تفکر او مهال ته ارزښت ورکړو.)

ج: څېړنه د یو وخت کار نه دی؛ مثلاً: څېړنېزه مقاله ډېر وخت او ډېره پلټنه غواړي، خو ذوقي لیکنه محدود او مشخص وخت غواړي. او تخلیقي اثر ښه دی، چې په یو وخت کې بشپړ شي، کنه لومړنی درک او ذوق بیا تغییر کوي.

د: ذوق؛ د ادب په اصطلاح هغه قوه ده، چې د لطافت (نازکوالي) او ښکلا درک کوي او د هنر خاوندان ورته ډېر اړ دي.

د خدای بښلي ګل پاچا الفت په وینا لکه: (څنګه چې د انسان په خوله کې د څکلو قوت موجود دی، چې هغه (ذایقه) ده، همدارنګه په انسانانو کې بله قوه هم موجوده ده، چې د کلام په خوند هم پوهېږي او نور وربانديې پوهولای شي.)

نو ذوقي لیکنې له فطري استعداد څخه قوت اخلي، په دغو لیکنو کې د تفکر، خیال، پوهې او انساني درک قوت ډېر موجود وي. دا ډول را منځته شوي آثار هنري ښایست ډېر لري؛ د سلیم ذوق قوت د تخلیقي آثارو بنسټ جوړوي. همدغه سبب دی، چې (ادبي پوهه یوازې په زده کړه کولو نه حاصلېږي، بلکې ذوقي برخه یې قوت زیاتوي.) څېړنه د لټونې د مهارت له امله پیاوړې کېږي او تخلیق فردي خیال او ذوق پرمټ وده مومي.

۴: ذهني جمتوالی (اماده ګي):

دغه اصل نه یوازې په لیکوالۍ او لیکنه کې مهم دی، بلکې د ټول ژوند په چارو کې مهم اصل جوړوي؛ په تخلیقي او تخقیقي ډګرونو کې د تخییل او پلټنې مهارتونه لیکنه پاوړې کوي. په علمي، ورزشي، سیاسي او د ژوند ګڼ شمیر نورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړخونو کې د کارونو په کولو یا ترسره کېدلو کې آسانتیاوې رامنځته کوي. یوه کار ته مخکې له مخکې تیاری او چمتوالی دا معنا لري، لکه نیمايي کار مو، چې له مخکې کړی وي؛ په تېره په تخقیقي او ادبي ډګرونو کې چمتوالی، موږ ژر هدف ته رسولای شي. د دغه کار ګټه داده چې:

الف: موږ د تفکر لپاره وخت او موقع په لاس راوړو.

ب: په دغه بهیر کې کولای شو، د تحقیق د کارتوکي هم برابر کړو.

ج: آن په تخلیق کې له مخکې(عنوان) موندل او فکري فضاء جوړول د لیکنې قوت زیاتوي او د ادبي او علمي نړۍ خیالي استمرار پیاوړی کوي.

د: ذهني چمتوالی، د ژوند په پراخه ډګر کې، د راتلونکو کامیابه فعالیتونو د ترسره کولو زیری ورکوي.

په ادبي ډګر کې لیکوال له (ماضي، حال او راتلونکي) سره تړي او د کامیابۍ لوړو پوړیو ته یې له ځانه سره لېږدوي.

هـ: له مخکې چمتوالی د راتلونکي سترو تحقیقي کارونو په ترسره کولو او یا نه ترسره کولو کې (د کاري وړتیا او اټکل) اندازه په لاس راکوي او کېدای شي موږ کامیابه شو.

۵: د لیکنې لپاره د موادو برابرول:

د لیکنې په کار کې د موادو برابرول په دوه ډوله دي:

الف: ذهني مواد، لکه: د تحقیق په کار کې چې یو ښه عنوان د مناسب مضمون لپاره لټوي، همداسې په ادبي نړۍ کې (تخیل) د (تفکر) په لړ کې انځوریزه ښه پیدا کوي، خو خیالي تخیل د مضمون مفهوم کمزوری کوي؛ د لیکنې لپاره (ذهني چمتوالی) د لیکنې د موادو په برابرولو کې مرسته کوي.

په ذهن کې د موادو او مضمون ژوندي کول، نه یوازې د لیکوال د تخلیق او لیکنې په کار کې مرسته کوي، بلکې پدغه کار سره لیکوال پراخه مضمون آفریني هم کولای شي، چې بیا وروسته د سترو لیکوالو په لیکه کې دریږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب:محيطي مواد ؛ هغه آسانيتاوې برابرول دي، چې موږ په تحقيقي ډگر کې پياوړي کولای شي، (له قلم، کمپيوټر او کتاب څخه نيولي بيا تر ټولو مهمو موادو چې د څېړنې پر مهال پکارېږي؛ تر لاسه کوو او د يو وړ تحقيق لپاره جوگه کېږو.) په ليکنه کې (زموږ پياوړتيا په ذهني او مادي موادو برابرولو پورې اړه لري.)

ج: (ذهني فاکتونه) او (مادي کارولو) له مخکې برابرول په موضوع کې د تمرکز او د قيقې ليکنې واک په موږ کې پياوړی کوي. آن د تخليق اراده پياوړې کوي او د رنگين تخيل واکمنې رابښي.

۲: درست او پرځای تلفظ:

الف: په پښتو ژبه کې د (وينا) او (ليکنې) تر منځ د تل لپاره ستونزې او توپيرونه موجود دي، آن په دې وروستيو وختونو کې خو دغه اصل د ځينو ليکوال له خوا په لاسي ډول لا پسې گډوډ دی او ښه دليل يې دادی، چې (څه ډول غږېږو ، بايد هغسې يې وليکو.) پر ځای خبره ده، مگر نمگړتياوې هم لري او هغه دا چې د عمومي کره پښتو ليکنې معيار کمزوری کوي؛ د بېلگې په ډول:

۱: دا هلک ده.(مرکزي پښتو او لهجه)

۲: دا هلک دی.(جنوب غربي لهجه)

۳: دا الک دو. (جنوبي ، مسودو لهجه)

۴: دا لک ده. (لويديځه لهجه)

پورته ډول ټولې جملې د وينګ له پلوه درستې دي؛ زموږ د ټولو خلکو لهجې په زړه پورې دي، مگر د معياري ليکنې پر تله او ترازو دغه جمله چې (دا هلک دی) درسته بريښي (دريم شخص (دا) ضمير مفرد مذکر، نوم (خلک) هم مذکر او (دی)صرفي لاحقه هم د مذکر په بڼه گردانېږي.

ب: څه چې وايو بايد هغه هماغسې يې وليکو ، خو (داستان او هنري نثر) له دې خبرې مستثنی دی. داستان او هنري ليکنه (نه يوازې د فردي احساس

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېږدونکي وي، بلکې ټولنيز احساسات هم رانغاړي او ټولنيز احساس پالل او خپله ژبه او خپل چاپيريال غواړي.)

۷:- ګرامري اصولو په پام کې درلودل ضروري دي.

ګرامر د ژبې قواعد او اصول دي؛ دغه قواعد نه د خلکو په خبرو کې مراعاتېږي او نه په هنري او داستاني ليکنو کې....

همدارنګه په ورځينې ژوند کې هم ځوک ناچار نه دي، چې په لوی لاس دغه قواعد پر ځان ومني، يوازې او يوازې ګرامري قواعد په ښوونځيو، کورسونو، پوهنتونونو کې لوستل کېږي او په ليکلو کې مراعاتېږي.

د ګرامري قواعدو او اصولو د (مراعتيدو او په پام کې درلودلو تر ټولو ښه بستر او ځای "ليکنه يا ليکوالی" ده، چې ډېر ژر د دغو اصولو په وسيله مفهومونه لېږدولای شو او د بېلابېلو ژبو او لهجو ويونکو ته کار آسانولی شو.)

په تېره د څېړنې (تحقيق) په برخه کې د ژبنيو او ګرامري قواعدو په پام کې درلودل د معياري ليکنو پوهاوی زياتوي؛ لکه:

الف: ګرامر چې په عمومي ډول درې برخې (غږ پوهنه (فونولوژي "Phonology" ګړپوهنه(مورفولوژي"Morphology" يا صرفي او نحوي يا سنتېکس"Syntax" ساختماني نظامونه) رانغاړي، په ليکنې نظام يا د ليکوالی په کار کې ډېر مهم رول لري، په تېره خو د مسلکي ليکوالو لپاره دغه قواعدو په پام کې درلودل، يو اړين امر دی.

ب: پښتو ګرامر او ژبه د نورو ګرامرونو او ژبو په پرتله ځينې فونولوژيکي، مورفولوژيکي او نحوي توپيرونه لري، چې هرومرو يې زموږ پښتانه ليکوال بايد په پام کې ولري؛ د بېلګې په ډول، درانه يا ځانګړي توري(ټ، ځ، څ، ډ، ړ، ښ، ڼ، ږ)، د زورکي(Ə) واول او ياګانې؛ لکه: (نرمه (ی)(ay)؛ زورکۍ واله (ۍ) (Əy)؛ زوروالا (ئ)(Ə y) چې درې واړه غبرګغږونه (ديفتانګونه) دي، اوږده (ي)(e)، لنډه (ي)(i)، چې واولونه دي، له بلې خوا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(مذکر او مؤنث) مسله او د نومونو مغيره حالتونه په پام کې درلودل، د پښتو ليکونو او ليکوالی برجستګي هم زياتوي؛ بايد په پام کې ونيول شي.

ج: له دوديز وينګ (تلفظ) سره زمور د ليکوال ليکنه په تېره په مورفولوژي برخه کې ښکاره توپير ولري؛ لکه په کليوالي او ساده خبرو کې کلمې يا جملې لنډوي؛ د بېلګې په ډول: (څيکې)، (نه کم) چې بايد (څه يې کوې) او (نه يې کوم) وليکل شي، همداسې نور مثالونه هم لرو.

د: لکه چې مخکې وويل شول په پښتو ژبه کې د اکر(حالت) موضوع د پام وړ ده. ((له حالت څخه مراد دادی، چې يو نوم په جمله کې د خپل چاپېريال په لحاظ څه حالت لري.)) د بېلګې په توګه لاندې مثالونو ته توجه وکړئ:

۱: زرمينه راغله.

۲: زرمينې ډوډۍ پخه کړه.

۳: ما زرمينې ته ډوډۍ پخه کړه.

۴: ما زرمينه وتړله.

۵: د زرمينې ژوند خراب دی... که چېرې پورته مثالونو ته ځير شو وينو، چې (په لومړۍ جمله کې زرمينه په اصلي بڼه او په دويمه جمله کې په غير اصلي (زرمينې) به بڼه راغلې ده.

په لومړۍ جمله کې د جملې فعل لازمي دی، د لازمي فعل فاعل په اصلي حالت راځي، په دويمه جمله کې د جملې فعل متعدي دی؛ په تيرمهال کې د متعدي فعل فاعل په غيراصلي بڼه استعماليږي....)) (۱۱ : ۴۵-۴۶)

هـ- په پښتو ژبه کې له نورو ژبو سره(عدد او معدود) توپير هم شته؛ لکه، د بېلګې په ډول کله چې عدد جمع کېږي نو معدود هم بدلون مومي.

مفرد	جمع
يو هلک	دوه هلکان

او ورسره کومکي فعل يې هم بدلون کوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمع	مفرد
دوه هلکان راغلل	يو هلک راغی
دوه نجونې راغلې	يوه نجلۍ راغله
دوه سړي راغلل	يو سړی راغی
دوې ښځې راغلې	يوه ښځه راغله
دوه سړي ووتل.... دزياتو معلوماتو لپاره	يو سړی ووت

وګورئ.(۱۴ : ۸۸)

ي:- په پښتو ژبه کې د جملو جوړښت په ځينو برخو کې توپير لري. (جملې ته د متن د اندازه کولو واحد هم وايي.) په پښتو ژبه کې: ((د يوې بشپړې جملې عمومي ځانګړنې داسې بيانوو:

۱: د بشپړې جملې ښخه مطلب هغه خپلواک ګرامري شکل دی، چې د جوړښت او معنا له مخې بشپړ مطلب وي.

۲: د جملې په جوړښت کې د جملې اصلي ارکان(مبتداء او خبر) وي.

۳:جمله(نحوي واحد) وي...

۴: جمله نه تجزيه کيدونکي واحد دی او ....)(۱۲ : ۳۶)

۸:- دوه بېلې کلمې سره جلا ليکل:

ليکوالو ته لازمه ده، په خپله ليکنه کې (دوه بېلې کلمې يو له بله يو ځای ونه ليکي يا ونه نښلوي.) نن سبا دغې خبرې ته ډېره پاملرنه نه ساتل کېږي؛ لکه:

نا درست	درست
لويکور	لوی کور
ټولسړي	ټول سړي
برګچرګ	برګ چرګ
ځوانسړی	ځوان سړی
خپلوطن	خپل وطن

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل سر   خپلسر

پورته کلمې چې بشپړ مفهوم لېږدوي، که جلا له نورو کلمو وليکل شي درسته ده؛ کلمه معمولاً (ډېرځله) ساده او ترکيبي وي، کيداى شي يوه کلمه له دوو مورفيمونو هم جوړه وي؛ لکه:

کتاب + چه= کتابچه، ترکيبي کلمې لکه پوهنتون ، درملتون، ميړتون او ....

۹:کوم ګړونه يو ځاى او کوم جلا ليکل کېږي؟

مقيد مورفيمونه کله جلا ، کله هم يو ځاى ليکل کېږي، خو دا هم د يوې قاعدې له مخې وي.

د پښتو ژبې د پياوړي ليکوال، زبردست محقق او ښه استاد د پوهاند ډوکتورمجاوراحمد زيار په نظر: ((د ژبپوهنيزې قاعدې له مخې ټول ژبني توکي يا ويوونونه (واحدونه) سره بيل بيل ليکل ، يا په بله وينا د اړوند ليک سيستم له شونتيا سره سم، تر وسې وسې جوليز يووالى له مانيزيووالي سره غاړه غړى کول په کار دي که هغه آزاد وييکي وي، لکه سربلونه (سرينه) ، وستربلونه(پسينه) او اړوييکي (په، پر، تر، د ، له، سره، کې، پورې، ته، چې، که ، او ، هم) که ساده وييونه وي، لکه نومونه (کور، لوى، زه، ته ، دى، دا ، هغه، يو ، دوه) يا ګړونه(تلل، خوړل، ځي، خوري) او يا ترښتي ، ترکيبي او بيلښتي (اشتقاقي) وييونه وي، لکه: ګټل، پوهنمل، پوهنتون، مرستون، تلپاتي، ولسمشر، لاسليک...))(۱۵: ۷۷)

ځيني کلمې چې له دوو مورفيمونو څخه جوړې شوې وي، لکه: نيکي، مستي، سستي، ټوليمشر او ...بيلول يې درست نه دي.

۱۰:- سربلونه د کومو نومونو تر مخ او وستربلونه د کومو نومونو تر شا ليکل کېږي؟ سربلونه(پيشنه ها، Prepositions) او وستربلونه(پسينه ها، Post positions) ترلي ګړونه (مورفيمونه) دي، په جملو کې (ورې، وړې) توپې دي، چې خپلوا که معنا نه لري، خو د نورو خپلواکو کلمو سره او يا د جملو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په منځ کې ستر رول لوبولی شي؛ د فيثاغورث په وينا:((مقيد مورفيمونه) د خپلواکو او په مجموعي ډول د کلمو د ستري کورنۍ په جوړښتي نظام کې ډېر مهم او د اول سر غړي نه دي، خو ددغي کورنۍ په غني کولو، ښولولو، نږدې کولو، تړلو او پيوستون کې مهم رول لوبولی شي؛ مقيد مورفيمونه د جملو د جوړولو او پوره کولو غوره ممد او مددګار توکي ګڼل کېږي.)) (۳۰ : ۱۹۲)

هغه سربلونه چې د خپلواکو کلمو ځخه د مخه او وروسته راځي او مناسب تړاو پيدا کوي، په لاندې ډول په عملي توګه د يو لښتليک (جدول) په توګه راوړو:

ګڼه	سربل	اوستربل	مثالونه
۱	په	کې	په کور کې
۲	په	سره	په زيار او زحمت سره
۳	په	پوري	په چا پوري
۴	په	پسي	په تا پسي نه ځم
۵	پر	باندې	پر څوکۍ باندې ناست يم
۶	پر	سربېره	پر دې کار سربېره نور کار هم کوم
۷	د	لپاره	د خبرو لپاره وخت نه لرم
۸	د	غوندې	د مزدور غوندې يې وکتېه
۹	د	کره	د احمد کره نه ځم
۱۰	تر	لاندې	تر ميز لاندې پروت دی
۱۱	تر	پوري	تر ښوونځي پوري ځم
۱۲	له	سره	له ځلمي سره ځم
۱۳	بې	څخه	بې له اوبو څخه ژوند ګران دی
۱۴	و	ته	و تا ته مې ووې. (۱۱: ۳۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته جملو کې وګورو ، چې ځينې جملې بې سربل او وستربل هم جوړېدلای شي؛ لکه: (په کور کې يم) چې په ځينو پښتو مرکزي لهجو کې(کوريم) هم وايي. زمونږ موخه داده چې مقيد مورفيمونه اصلي کلمې او جملې نه دي، خو د فيثاغورث په وينا د کلمو د کورنۍ په لامظبوط ـ والي کې غوره رول لوبوي.

۱۱:-يوه کلمه د بلې په شان ونه ليکو: کيداى شي دوه کلمې چې د وينګ (تلفظ) له مخې نږدې وي او يا په ليکلو کې سره يو شي وي، خو په معنا کې سره توپير لري، يو د بل په ډول ونه ليکو. او يا يې هغسې تلفظ نه کړو ؛ آسانه خبره داده ، چې پښتو هره کلمه جلا ليکل او بيله معنا لري؛لکه:

لغت	معنا
۱: ګوډ	لنګ
۲: ګډ	مشترک
۳: پوښتنه	تپوس (سوال)
۴: پښتنه	زن پشتو زبان (اسم فاعل)(زن پشتون)
۵: نوی	جديد
۶: نه وي	نباشد
۷: توروي	سياه مي کند
۸: توروي	سياه باشد

دغه ستونزې په نورو ژبو کې د هغو له جملې(عربي او دري) ژبو کې شته، چې د معنا له پلوه دوه سره بېلې کلمې دي، خو ليکل يې سره يو شی دی ؛ لاندې کلمې وګورئ:

۱: شير(šir) شودې

۲: شير(šer) حيوان (زمری)

په پښتو ژبه کې (غړی) عضواوغړی صدقه – خيرات.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲:- د (نه او مه) (نفي او نهي) توري دي له افعالو جلا وليکل شي.

توضيح: (نه) لومړی شخص (اسم فاعل) يا (زه) ته منسوببېږي، (نه خورم، نه ځم، نه کوم) د لومړی شخص په اراده پوري اړه لري، ځکه نويي (نفي) يا رد کوم. او (مه) په امريه جملو کې هغه هم پداسي حال کې راځي، چې د دويم شخص لاس له يو کار څخه نيسي؛ که مطلق امر نه کوي يا امر نه کوي يا امريه جملو کې نه استعمالېږي نو ممانعت يې کوو. لدې دا چې: ((د (نه) او (مه) توري چې د (نفي) او (نهي) لپاره راځي، بايد له کړونو(فعلونو) جلا وليکل شي، مګر په (نشي او نشته) کې يو ځای ليکل کېږي.)) (۲۰ : ۹)

او دا چې (نشي، نشته، نکړي، مشه، ناخلي) ډېر ځله يو ځای ليکل کېږي، د پوهاند زيار په وينا (خپلواک وييونه؛ قيدونه او فعلونه نه دي.)

۱۳:- د پښتو ژبې د ځانګړو تورو د کاروني ځانګړني له پامه نه غورزول.

پښتانه ليکوال بايد دا خبره ډېره په پام کې ولري او هغه دا چې ډېر داسي توري او آن کلمې په (پښتو) کې شته، چې په نورو ژبو په تېره دري او عربي ژبو کې نشته؛ دا توري په پښتو ليکنو او ليکنه کې ځانګړی اهميت لري، چې بايد په خپل ځای کې وليکل شي؛ لکه: (ښ) چې ځيني پښتانه يې په (خ) سره وايي او يا يې په (خ) تلفظوي او ځيني نور يې د (ش) په ډول وايي؛ د بېلګې په ډول: (ښه(نښاني)، که (نښه) وليکل شي، کيدای شي له پتي پرته د (naša) (سکرآور) مشروبو معنا هم ورکړي.

همدارنګه (لوښي، اوښ، ښېګڼه، ښه) او نور کيدای شي په(لوشي، اوش، شېګڼه، شه يا لوخي، اوخ، خېګڼه او خه) وليکل شي له(لوښي، اوښ، ښېګڼه او ښه) سره هم معناوي، چې څه ستونزه نه پيښوي، خو زه يې د ليکلو جواز نه شم ورکولای، مګر په وينګ (تلفظ) کې خو د هر چا واک خپل دی.

په ياد ولرو (په پښتو غني ژبه کې) ډول ډول وينګونه شته، چې هر يو يې د ولس له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا اختياري استعمال لري، او دا واک الله(ج) ورکړی دی. خو په (خ) يا (ش) پيل کلمې بايد په (ښ) ونه ليکو؛ لکه: ختېه(ښـتېه) خاوره(ښـاوره)، شګه (ښـګه)، شولې(شالي، ښولې) يا خولې ونه ليکل شي.

۱۴:- پور وييونه (له نورو ژبو راغلي لغتونه) په ليکلو کې بايد توجه وکړو، چې د خپلې ژبې تر قاعدې لاندې راشي او وليکل شي. او آن په جمعه کولو کې يې د خپلې ژبې د جمع کولو لاره ونيسو؛ لکه: موضوع= موضوعګانې معنى= معناوې؛ يا هغو کلمو ته چې نوم لرو، پښتو نوم ورکړو. معصوم(ماشوم)، شمع (شمه)، طمع، تمه، قصه (کيسه)، فوج (پوځ)، صباح (سبا)، ميراث(ميرات) قرار(کرار)، سحر(سهار)، فيل(پيل)، طوفان(توپان)، کميز يا قميس (کميس)، او نور لغتونه هم شته.

۱۵:-د (ځ) او (ز) تورو توپير: کله نا کله د (ځ) او (ز) تورو تر منځ څه په وينګ او څه په ليکنه کې توپير نشي کېدلای؛ که څه هم (ځ) چې ځانګړی پښتو توری دی، درونـد ويـل کېږي او چې کله تلفظ کېږي، نو ژبه د پورته مخکې غاښونو سره تماس کوي، خو (ز) عربي توری دی. له پخوا زموږ په ژبو کې مروج دی، عادي او ليک ويل کېږي، ژبه ډېره نرمه د لاندي او باندې مخکې غاښونو سره تماس هم نه کوي، تلفظ کېږي؛ لکه: (ځان) په پښتو ژبه کې د (ځه) امر فعل او (زه) لومړی شخص ضمير تر منځ کله ن توپيرېږي؛ يا ځوږ مخکښته که په (ز) وليکل شي (زوږ) تري جوړېږي.

آسانه لار داده؛ هغه کلمې چې په دري ژبه کې په (ج) ويل کېږي او ليکل کېږي په پښتو ژبه کې په (ځ) راځي؛ لکه: (جان، ځان، جنګل، ځنګل، جوان، ځوان...) خو دغه قاعده دومره علمي نه ده. دوکتور مجاوراحمد زيار په وينا: ((ځ " د پښتو په څلورګونو ګړدودي ډلو کې د ((ښ،ځ،ږ،ژ) تر څنګه له شمال ختيزي هغې څخه تري تم شوي او له همدې کبله يې اړوند ليکوال په ليکدود کې زياتره ټکني کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغلته چې باید (ځ) ولیکل شي، (ز) لیکي او چېرې چې (ز) ته اړتیا وي، هلته (ځ) کاروي، د (ځ) پر ځای (ز) لکه په غزیدل، ځوریدل...؛ د (ز) پر ځای (ځ) لکه په ځوي، ځوځات یا ځوځات، ځبېدل، ځانګو، ځانګل یا ځنګل، ځنګلول، ځنګېدل، یواځې، ځما، ځمونږ یا ... هم ناکره دي. سلیمانځی، قتیل ځوی... که څه هم په یو لړ منځیو ګړدودونو، لکه و خروټو، اندړو او وردګو په هغو کې څه نا څه وینګ هم شته خو د لړه لیکوالي له کبله له آرو معیارونو غورځي.))

۱۲:- د (ښ) د توري سم تلفظ وکړو؛ دغه توری د پښتو ژبې ځانګړی او دروند توری دی، په ځینو مرکزي او شرقي لهجو کې یې ځای (س) ته پرېښی دی، دا ځکه چې وینګ یې (س) ته نږدې دی؛ نه یوازې یې دري ژبې مراعات نشي کولای، بلکې زموږ د پام وړ شمیر پښتانه یې هم درست نه وایي؛ د (ښلورو) پر ځای (سلور) د (ښادر) پر ځای (سادر) د (ښلوېښت) ته (سلوېښت)، سپېښلي ته سپېسلي وایي.

دغه کار او دغه نیمګړي تلفظ د کلمو په معنا کې تغیر راولي. لکه: ښتې (ګردن) که (ستې) ووایو، نو د مړشوي یا قتل کړای شوي معنا ورکوي؛ یا ښوک (کی؟) (سوک) ولیکو (مشت) (موتی شوی لاس) تري جوړېږي.

۱۷:- د پښتو ځلور توري (ټ، ډ، ړ، ڼ) په ښه ډول تلفظ او ولیکو.

له ویناوال ځخه لیکوال ته د بره اړینه ده، چې پوره یې په لیکنه کې مراعات کړي، ځکه دغه توري له یوې خوا د پښتو درانه او خاص دي؛ زموږ د ژبې بډاینه ورباندې ده او سم نه ویل او نه لیکل یې د کلمې په معنا کې تغیر هم راولي؛ لکه لاندې مثالونه:

۱: ټ- ټول (تمام)

۲: ت- تول (وزن، پیمانه)

۳: ټ- ټبر (قوم، کورنی)

۴: ت- تبر (د لرګیو ماتولو وسیله)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵: ډ- ډاډ (اطمينان)
۶: د_ داد (بخشش)
۷: ړ- ړوند(کور)
۸: ر- روند(پروسه، بهير)
۹: ڼ- ﻧﻴړی(شلخی) (بوټی) دی. (حبيب الله جاج پښتون زوی استاد) (۹ :)
۱۰: ن- نری (نازک ،مهين باريک)
۱۱: ڼ- ﻧﻴزی (مرز ته ورته مارغه دی)(۳۰: بغلان، نهيرين، تنګي تبقان-نعيم).
۱۲: ن- نرۍ (باريک، مؤنث نوم)

يادونه: کله نا کله دغه توري مرکزي پښتانه هم درست نه وايي. او ليکل خو يې لا پريږده. ددغو تورو درست تلفظ دا ګټه لري ،چې نه يوازې د خپلې ژبې توري ښه ويلای او ليکلی شو، بلکې د نورو ژبو لکه: انګليسي ته ورته توری هم ښه ويلای او ليکلای شو؛ لکه: (Water) واټر، برايډ(Bride) او نور....

ټوکه: يوې غېرې پښتنې محصلې په ټولګي کې رانه وپوښتل؛ زه دودۍ وايم ،ډوډۍ نه وايم؛ ما ورته په ټوکه وويل: دودۍ د بازار نوم دی هغه چې نانوايان ورسره ځنې، د لاسو او بشو خيرې پخوي او که سره شي نو نه خوړل کېږي، خو ډوډۍ د مور په لاس پخه شوي د تناره (نان) ته وايي چې خوړ بوی يې هم سرې مړوي او نشه کوي. (ناپښتو ځانګه، دري صنف).

۱۸:- د "و " (o,u) توری، ډولونه او د هغو ښه تلفظ دی، پخوا او په پخوانيو ګرامرونو کې يې ډولونه ډير وو، خو اوس دوه ډوله واو مروج دی او هغه هم په ليکلو کې.

۱: اوږد واو(و) (o)؛ موقعيت له پلوه (منځنی، ورستی،ټينګ او ګرد دی) لکه: اور(or)، کور(kor)، يا زانګور، درخو، ورشو...؛خو په زانګو ، درخو کې نسبت کور او (اور) ته څه لنډ ويل کېږي، مګر په (اور) ، کور، نور...کې بيا ټينګ ويل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲:لنډ واو(و) (u) ، موقعيت يې، پورتنی، وروستنی، ګرد او سست آواز دی؛) لکه: اوم(um) ، زوم(zum) ، ټټو(□aṭ u) ، يابو (yabu)..خو په زوم او اوم کې نسبت ټټو او يابو يا سور ته لږ څه اوږد او په ټټو ... کې له زوم څخه لنډ ويل کېږي.

زموږ په ليکنو کې يو ډول (واو) ليکل کېږي، مګر د مسلک خاوندان يې په تلفظ او کارولو بايد ځان پوه کړي.

۱۹:- د ياګانو کارونه او سم تلفظ په پښتو ژبه او په تېره ليکوالۍ کې مهم اصل جوړوي.

په پښتو ژبه کې د نورو ژبو په توپير څو ډوله ياګاني (ی،ي،ې،ۍ،ئ) شته، چې هم يې پښتو ژبې ته ځانګړنه ورکړې او هم يې سخته کړې ده؛ لازمه ده دلته دوه خاطرې راوړم.

× × × × ×

× X

خاطرې:

۱: يوه ورځ چې د مختلفو ژبو استادان سره ناست ول، په ټوکو ټوکو وويل شول د پښتو ژبې دومره ياګانې څه پکار دي، يو تن ځواب ورکړ، د پښتو ژبې ياګانې د (نارينه او ښځينه) نومونو ،صفتونو ، شيانو او ځايونو د پېژندلو او تصنيف کار آسانه کړی دی !، خو بيا هم دغو ټوکيزو خبرو دوام وکړ او وويل شول (خوب است که برای اشياء و اسمای مذکر و مؤنث يک (ی) مروج باشد !) په ځواب کې ورته وويل شول، په چا کې چې د ښځې او نر توپير وي، نو په ژبه کې يې هم له وړايه ښکاري....

۲: د لوی استاد ارواښاد پوهاند رښتين صاحب خويم تلين و په (۱۳۸۰) کال په ننګرهار کې لمانځل کېده، د لومړيو پرانستونکو وينا وو په لړ کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښوونې او روزنې وزارت تدریسي معین ښاغلی پتمن د نورو خبرو تر څنګ په کابل ښار او نورو ښارونو کې د تدریسي نصاب په برخه کې خبرې وکړې؛ هغه وویل: زموږ درسي نصاب ښه دی، خو پښتنو او غیر پښتنو ته پښتو ژبې په تېره (پښتو یاګانو ډېروالی) ژبه سخته کړې، چې موږ ورسره مخالف یو... دومره یاګانې څه پکار دي. نوموړي دا خبرې وکړې او له ستېيجه د سترګو په رپ کې ورک شو. لنډ ځواب دا دی، لکه څنګه، چې هر (مارغه په خپلو ښو ښایسته دی، هر قوم په خپله ژبه معزز او مکرم دی ! ستونزه دا ده، چې زموږ د ښوونې او روزنې تدریسي نظام ستونزه لري او هغه دا چې: شاګردانو ته باید له اول ټولګي څخه په درست او مسلکي ډول د مسلکي او باتجربه ښوونکو له خوا د ژبو درس ورکړ شي. یو ماشوم هغه وخت ښې ژبې زده کولای شي، چې همزمان یې زده کړي.

د پښتو یاګانو، د کارونې ځایونه او مثالونه:

الف: واول ې(e)، ناکش، اواز دی.،

۱:- هېر (her)

۲:- ډېر (ḍ er)

۳:- تېر (ter)

یا ادې (ade)، شودې (šode) شیدې (šide) دغه (ې) په ډېر ځله په مؤنث نومونو کې کارېږي.

ب: لنډه: ي (i) دا هم واول دی؛ په مذکر نومونو کې کارېږي؛ لکه: دوبي (dobi)، موچي (moči)، توپچي، ربابي، کبابي... البته په ځینو نسبتي او مفردو نومونو کې چې (اهل کسبه) وي؛ راځي. زیاتره هغه مفرد نارینه نومونه، چې په نرمه (ی) بې ټکو (ی (ay) پای ته رسیدلي وي د هغه د جمع کلولو لپاره؛ لکه: سړی – سړي، منګی – منګي، پسرلی-پسرلي. زیاتره هغه یوګړي (مفرد) نارینه نومونه، چې مفرده بڼه یې په (ی) پای ته رسیدلی وي. د هغو د ګردانیدونکي (مغیره) حالت لپاره؛ لکه: سړی وایي (اصلي حالت)، سړي ویل کېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(او ښتی(مغيره) حالت) منګی او بـه دی (اصلـي حالت) منګـي او بـه لرلـي (مغيره حالت) ، زمري غوښه وخوړه (او ښتي ښه) او داسي نور... د نورو معلوماتو لپاره وګورئ: (د پوهندوی ممحدآقا شيرزاد ، ليکوالي ، ۱۲،۱۵مخونه).

ج: نيم واک (ی) (ay) ؛ دغه (ی) يا غږ د کلمو په پيل او منځ کې راځي او د کلمو په پای کې يوازې د غبرګغږ په توګه راتلای شي ؛ د کلمو په پـای کـې لکه: سړی، منګی، په سرکې ؛ لکه: يور، يو ، يووالي او ... يا ځای ، چا....

د: ديفتانګ (ۍ) (Əy) زورکۍ ، چې ډېر ځله ښځينه نومونو لپاره راځي ؛ لکه: سپرلکۍ ، سپوږمۍ ، کړکۍ ، ځپلۍ او ....

هـ: ديفتانـګ(ئ)(Əy) زوروالـه(ئ). دغـه(ئ) هـم ديفتانـګ (غبرګغږ)دی؛ په تلفظ کې کټ مټ لکه زورکۍ واله (ۍ) غونديږ وي، خو په استعمال کې توپير لري، ځکه دا (ئ) په فعلونو کې راځي يا کارول کېږي؛ لکه: خورئ، کښېنئ، دوستئ،ځئ او ... لنډه دا چې ياګاني په پښتو ليکوالۍ کې ډېر ارزښت لري او په مفرد ، جمع او مغيره نومونو کې راتلای شي او خپله ښه بدلوي او د چا خبره له (سړی)(سړي) او له کرزی(کرزي) جوړوي، نو که ليکوال او بيا ويـاند په دغو خبرو پوه نشي (ياګاني) درستي تلفظ او نه شي ليکلای نو د پښتو ژبې حق به يې نه وي اداء کړی؛ (پښتو ګرامر که خلکو ته سخت ښکاري، خو زه وايم د يوې پياوړې ژبې پياوړی ګرامر وي او د پياوړتيا يوه وجه يې همدا ياګاني هم دي) پر ځای ده چې د ارواښاد اميرحمزه غزل بول د غوره فکر د ياد پلوشې دلته څه وځلوو:

اغيار که وايي د دوزخ ژبه ده   زه به پښتو سره جنت ته ځمه(۲۱:   )

خدای ښنلی الفت هم (ی) پنځه ډوله بللې. (ليکوالي:۵)

د ښې ليکنې لپاره ليکوالو ته لازمه ده لاندې روزنيز اصول (د ځاني روزنې لارې) هم په پام کې ولري؛ د شکلي کارونو سره سره تربيتي کارونه هم ضروري دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰:- مطالعه – که څوک غواړي، چې ښه ليکوال شي لازمه ده، د سترو ليکوالو او استادانو بيلابيل آثار مطالعه کړي؛ په تېره د (تخليقي او يا تخقيقي) نثر مينه وال ليکوال بايد دغه کار ډېر په پام کې ونيسي، څو په فني او مسلکي ډول ليکوال شي. ښه ليکنه کول او ښه ليکوال کېدل د ډېرې مطالعې، عملي تمرين او مسلکي توب له برکته ترلاسه کېداى شي. ځکه تمرين ورتيا رامنځته کوي، ليکوال د فکر واک حاصلوي او څه چې غواړو په آسانه او کره ډول ليکلاى شو ؛ له همدې کبله نه ټول خلک د ليکوال کېدو لپاره تمرين کوي او نه هم ټول خلک ليکوال دي. ليکوال په هره ټولنه کې د ګوتو په شمار وي. ليکوال با کلتوره انسان وي او د ټولنې جوهر وي؛ لکه:

جو داني قدرې يو لال په کې پيدا شي
نور همه واړه د تورو کـــانو غـــر دی...(۷ :)

۲۱:- صبر؛ په هر کار کې صبر، سينه او حوصيله کول لازمي خبره ده. ليکوال له الفاظو او کلمو څخه د معناوو ماڼۍ جوړوي، دغه ماڼۍ دايمي ماڼۍ ده، دا ماڼۍ د ټولو ده، خو دا ماڼۍ لکه د ډبرو او خټو ماڼۍ د ډېرو او عادي خلکو(مزدورانو، باشيانو او انجينرانو) له خوا نه جوړېږي؛ ددې ماڼۍ او قصر جوړونکی، طراح او پورته کوونکی يوازې يو تن (پخپله ليکوال) وي. اروا ښاد الفت د پښتو ژبې معاصر ليکوال چې لکه لمر روښانه ځلېږي، نظر درلود، ټوله شپه به مې ليکنه وکړه، خو پاڼې به مې وشکولې، مګر صبا(سهار) به مې بېرته ټولولې. همدارنګه د نړۍ ستر ليکوال (لف تولستوی) خپل نامتو اثر ((جګړه او سوله)) کابو شل واره وليکه.

بالزاک ( ) چې د آلمان هېواد پياوړی ليکوال و، د ليکوال کېدو په لاره کې يې ډېرې سختۍ ليدلې دي، نوموړی په خپل يوه اثر چې داستاني بڼه لري او په فارسي ژبه ژباړل شوی او ((دختر زرين چشم))نوميږي؛ ليکي: ((دوه شيان له موږ سره په ليکوال کېدو کې ډېره مرسته کوي، صبر او دوامداره کار، بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترتيب او نظم... کـه مـوږ غـوا ړو پـه رښـتـني معنـا ليکـوال شـو او پـه دغـه خونـد ويـوهېږو لازمـه ده (هره ورځ، پـه ډېر صـبر او ښـه ترتيب سـره ليکنـه وکـړو.)) (۲ :
(

د ايران هېـواد پياوړی محقق او ليکوال علي دواني پدغـه برخه کې وايـې:
((په ليکنه کې له صبر سره سره يوې موضوع ته پاملرنه او په هغه کې ښه فکر کول ضرور دي؛ له بلې خوا بايد د ليکنې مضمون مو دومره ښکلى او غوره انتخاب کړو ، چې خلک ورته پاملرنه وکړي او ويې لولي.))
(۱۷:   )

۲۲:- (فصاحت، بلاغت، صراحت، ابتکار او...) بايد پـه ليکنه کې پـه نظر کې ونيول شي. تخليقي او تحقيقي ادب دواړه بايد د ښکاره (عنوان او مضمون) درلودونکي وي، که مضمون له مخکې موجود نه وي هره ليکنه، چې وي کمزورې به وي؛ آن په شعر کې ((نوی مضمون)) زموږه ليکنه پياوړي کوي، که څه هم شعر د انسان د ژوند احساس خو رانغاړي، خو مسلکي او تحقيقي ليکنې ژونـدي او تحقيقي مضمون ته اړه لري.

۲۳:- ذوق: د ليکنـې لپـاره ((ذوق)) ((مينـه)) ډېـر ضـروري دي؛ ((ذوق محـرک قـوت دی، چـې هـدف تـه د رسـيدو لارې مـوږ تـه آواروي؛ ذوق د هيلـو او اميـدونو غـوټۍ زرغـونوي او مـوږ آرام تـه نـه پرېږدي، احسـاس راکـې روزي او اندورني خوځښـتونه (تحرکات) ژوندي ساتي؛ که موږ وغواړو دغـه خوځښـتونو تـه سازمان ورکړو. بريالیتوبونـه بـه زموږ دروازې وټکوي. ذوق او شـور پـه انسـان کې په طبيعي او مصنوعي ډول شتون لري، ښـه داده چې دغـه ملائيکـه وروزو.))
(۲۸: ۱۲۴-۱۲۵)

(اروا پوه –شاتو بريان وايي: په هر سر کې يو شور يا ذوق شته، خوشبخته خلک دغه شور پيدا کولای شي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴:- احساس؛ متحرکه نیرو او قوت دی، چې موږ کار ته هڅوي. لشک کولافسکي (۱۹۳۰) چې دلهستان دی، د شلمي پېړۍ یو پیاوړی متفکر دی، ډېرې لیکنې او څېړنې یې کړې دي؛ نوموړي د لیکنې او څېړنې په کار کې (احساس) ته ډېر ارزښت ورکوي او وايي: ((احساس او احساس درلودل نه یوازې موږ په ټولنیز ژوند کې له انفرادیت څخه ژغوري، بلکې موږ ته انرژي او قوت هم راکوي او د څېړنې په کار کې خو دوه ګټې موږ ته لري او هغه دا چې یو مو پوره تفکر کولو ته هڅوي او بل دا چې د دندې (تحقیق) په قوي کولو او مسلکې کولو کې راسره مرسته کوي.))
(۲۲: ۹۲)

همدارنګه د پښتو ژبې پیاوړی لیکوال، متفکر او نوښتګر شاعر خدای بښلی ګل پاچا الفت د شعر په ژبه د لوړو کارونو د ډېر ښه ترسره کولو لپاره ((احساس)) ډېر اړین او حتمي طاقت ګڼي او وايي:

یو پټ غلی احساس دی چې آرام مې نه پرېږدي
په اور مې سوزوي لکه چې خام مې نه پرېږدي ....)(۴:)

احساس درلودل، کارونو ته د هڅونې یو ښه او غوره وسیله کېدای شي.

۲۵:- حافظه؛ د لیکوال او لیکوالۍ لپاره د حافظې پیاوړتیا ډېره اړینه ده، ویل کېږي انسان که په هرسن و سال (کلونو) کې وي؛ کولای شي د دوامداره رسک (تمرین) او (ژورتیا) له لارې خپله حافظه پیاوړې کړي. پر حافظه واک درلودل د تفکر لړۍ پیاوړې کوي او د لیکنې پرمهال د اصلي مطلب تل ته ورننوځي او هغه اصلي کلیدي ټکي کولای شي، د قلم پر وسیله په ښه ډول ولیکي.

د حافظې د پیاوړتیا په برخه کې چې کومې نوې څېړنې شوې دي، راښيي، چې موږ په تېره (لیکوال) څنګه کولای شو خپله حافظه پیاوړې کړو.

پاسکال حافظه (memory) داسې تعریفوي: ((د مغز یوه برخه ده، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مغز څخه د باندې شيانو سره د تماس په صورت کې هغه خپلوي. ((memoriction)) د شيانو هغه مهال ښه تر سره کېږي، چې خپله حافظه (زيرمتون) فعال وساتو؛ د حافظې فعاليت د ور تمرينونو له لارې انسجام پيدا کوي.

هوش او حافظه سره نږدې شيان دي؛ له فکر او معزو څخه عبارت دي. هوش حافظې ته لاره اواروي څو د باندې شيانو، آوازونو او نورو ښکارندو (پديدو) په برخه کې فکر وکړو او بيا يې د مغز د محرکه او محافظوي قوت (حافظې) په قوت خپل کړو.

د حافظې د پياوړتيا لپاره لازمه ده له ځينو تکنيکونو څخه کار واخلو:

الف: ټول خلک حافظه لري، چې کار ته د ځيرتيا (دقت) له امله پياوړې کېږي.

ب: حافظه د مغز لاس لاندې ده، مغز د تحرک له امله وړتيا ترلاسه کوي.

ج: مغز لکه نورو اندامونو په څېر عمل کوي، د مغزو د پياوړي کولو لپاره هم لازمه ده، ځينې تمرينونه وشي.

د: ښه تکنيکونه او ښه عمل، ښه حافظه رامنځته کولای شي. د مغز او حافظې د فعال او قوي ساتلو لپاره پاسکال، ولتر، ريوارول، افلاتون، ژرژدو هامل او پلاشن ډېر نظرونه ورکړي،

بله مهمه خبره داده، چې له مطالعې يو ساعت وروسته، بيا پنځه او اته ساعته وروسته لومړی موضوع تکرار کړو.))(۲۴: ۳۱، ۳۲، ۳۳)

۲۲:- نوښت (ابتکار): د الفاظو د اداء کولو طرز نويوالي ته نوښت يا ابتکار وايي.

نوښت د تخليق قوت زياتوي؛ د الفاظو د وړاندې کولو لارې-چارې په ټولو متونو، خو په ادبي او هنري متونو کې عمده رول لرلی شي، نوښت (ابتکار) نه يوازې په الفاظو پورې اړه لري، بلکې په مضمون پورې هم مربوطيږي. که

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوال د نوښت هڅه ونه کړي، نو پرمختګ یې ناشونی دی؛ دغه پرمختګ پر له پسې کار غواړي؛ په څېړنیزو یا تخلیقي کارونو کې نوښت، د کار محصول زیاتوي، هغه وخت به مو په لیکوالۍ کې نوښت تر سره کړی وي، چې با هدفه او مسلکي کار وکړو؛ تخصصي او مسلکي هڅې د کامیابۍ پراخه لارې او ګودرې راپه ګوتو کوي، په ځانګړي ډول ادبي او تحقیقي کارونه ډېره پوهه، مطالعه، لوړ تخیل او مضمون غواړي.

مضمون او شکل (جوله او بڼه) هغه مهال غني کېدلی شي، چې لیکوال پدغه برخه کې ژور مسلکي تخیل او فکر وکړي، نوې بڼه او نوی مضمون ومومي. کاظم خان شیدا وایي:

مضمون د شعر لکه پیکر دی
رنګین الفاظ یې رخت و زیور دی
ورته ضرور دي دا دواړه ښېزه
مضمون که هر څو دلرباتر دی (۱۹:)

د نوی مضمون موندل سره له دې، چې زموږ وخت اخلي، زموږ خوبونه هم اخلي. د خوشحال خان علیه الرحمة په وینا (ښه لفظ) او (ښه مضمون) لټول کېږي؛ لکه:

لټ په لټ وبله اوړم تر صباحه
د ښه لفظ د ښه مضمون په اتصال (۱۰:)

۲۷:- تخیل؛ د انسان ملکری معنوي قوت دی، له ترخه مادي ژوند څخه د تېښتې په خاطر هغه قوت او طاقت دی، چې له ذهن څخه تومنه اخلي. خیال او فکر د ژوند په پراخه ډګرونو کې د(انځورکارنې یا تصویر جوړولو) یو پراخه فصل پرانیزي. د ژوند ټول تصویرونه اانسان د خیال او فکر محصول وي. اوسني انساني، تخنیکي ژوند د خیال له برکته رامنځته شوی دی. ټولې انساني بریاوې د هغو د خیال او عقل د امتزاج (یو ځای کېدو) لړۍ ګڼل کېږي. لکه هر شعر، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر د مخیله قوت وریبنمین تارونه جوړوي، مهندسي نقشې هم د انجینر د تخیل زیبنده دي، لیکوالي هم پراخه تخیل او تفکر پواسطه پیاوړتیا پیدا کوي. خیال، وهم او ډارنه دی، بلکې د تفکر رنګونه دي، هغه رنګونه، چې د ټولنیز ژوند تړاونو ته ښکلا وربښي.

په پښتو، انګلیسي(Pashto, English Directory ۲۰۱۰) کې راځي:
((تخیل magination یا Fancy) هغه قوت دی، چې ادبي پیدیې ښکلې کوي.)) (۸: ۱۰۴) وايي چې دا قوت د ابتکار تومنه جوړوي، څومره چې دا قوت پیاوړی وي، هومره ابتکار هم زر رامنځته کېږي او د ادبي اثر لپاره نوی شکل او مضمون برابریږي.

۲۸:- مناسب ځای(خلوت)؛ لیکوال د لیکنې پر مهال هوسا او آرامه ځای ته اړتیا لري، ځکه د تفکر قوت د آرامۍ پر مهال پوره غوړیږي؛ څومره چې یو لیکوال غواړي مسلکي لیکنه وکړي، د نورو مادي او معنوي اړتیاوو تر څنګ مناسب ځای ته ضرورت لري. د انسان د تفکر قوت د پیاوړي تمرکز له لارې پراختیا پیدا کوي او تمرکز هغه وخت کېدای شي، چې د تفکر لپاره مناسب ځای موجود وي.

لیکوال او شاعر د خلوت پرمهال، ځانته دویم محیط(تفکري چاپیریال) جوړوي، چې همدغه چاپیریال شاعر او لیکوال په غېږ کې اخلي، الاهو او اللو ورته وايي او یا عاطفي استر کې یې رانغاړي؛ په مقابل کې شاعر او لیکوال د خپل ارضا شوي او یا تسکین شوي طبعیت له امله شعر وايي او په ښه ډول لیکنه کوي؛ هغه لیکنه پیاوړې او هر اخېزه وي، چې لیکوال په(مناسب ځای کې په پوره آرامۍ او بشپړ نورمال احساس او هوش سره رامنځته کړې وي.)

نیومن(Niumen)؛ باور درلود کله چې لیکوال د آرامۍ احساس وکړ، فکر له پلوه د پیاوړتیا واکمني پیدا کوي، دغه واکمني د (تفکر له لارې له الفاظو سره تړاو پیدا کوي، له همدې امله ښې جملې او عبارتونه اوبدلی شي.)

نوموړی باور درلود: ((تفکر او خبرې یو له بله نه جلاکېدونکي توکي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر او خبرې د يو واحد شي برخي ګڼل کېږي، سبک هغه فکري شتمني ده، چې د ژبې په وسيله څرګندېږي. هغه فکري يون پياوړی او شايسته هار جوړولای شي.ـــ

چې په ارامه فضا کې د تفکر په قوت د الفاظو له پيوستون څخه رامنځته شي؛ ليکوال هغه وخت برلاسی بلل کېږي، چې د يو شي د ليکلو پر مهال پر کلمو او وينګونو واکمني ولري، دغه واکمني د خلوت او مناسب ځای غوښتنه کوي.))

۲۹:- تفريح: مناسب ځای که ليکوال ته د ښه تفکر کولو لاري چارې برابرو ، نو له هغه وروسته ((تفريح Relaxation) هم د ليکوال او شاعر لپاره ضروري دی. پر يوه وخت د ډېرو شيانو زده کړه ښه نه ده. پروفيسور باطن شاه (صافی) له ليکلو ، لوست او مطالعې وروسته، تفريح او آرامي د ليکوال لپاره لازمي ګڼي او وايي پر يوه موضوع د تفکر کولو لپاره ښه ځای او له هغه وروسته ساه اخيستل او تفريح اړين کار ګڼل کېږي. هغه زياتوي: ((پر يو وخت ډېر شيان نه زده کېږي او حافظه کې ځای نه نيسي، هغه کسان چې په يو ځل د ډېرو موضوعاتو يادول غواړي، په پای کې هېڅ شی هم نشي يادولای، تر ډېرې زده کړې او کار وروسته تفريح کول د کار ګټورې برخې جوړوي... د تفريح لپاره ځيني مقررې داسې په ګوتو کوي:

۱: د تفريح وخت، د کار وخت په سمه توګه ويشل په کار دي.

۲: غوره به وي، چې د يوې اوږدې تفريح پر ځای څو ورې تفريح ګانې وشي.

۳: يوه پنځه دقيقه يې تفريح تر هرو (۳۰) او (۴۰) د قيقو کار او مطالعې وروسته ګټوره وي.

۴: تر يو نيم يا دوه ساعته کار وروسته په کار ده، چې يوه اوږده تفريح وشي او ځان آرام او د کار له زور څخه ځان وژغوري.

۵: د تفريح وخت مخکې وټاکئ او بيا هغه په خپل وخت پوره عملي کړئ.

تجربو ښوولې ده، دوه ډلې (بزګرو کاريګرو او ليکوالان) ډېر د هډوکو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دردونو ګرفتارېږي؛ تل د ښځې او ملا هډوکو له دردونو شکایت کوي او ددې کار لامل د مناسب ځای، مېزو څوکیو نه درلودل و یا لازمه تفریح نه کول دي.

۳۰:- پاکه لیکنه کول؛ کله چې لیکنه کوو، لازمه ده، د خپل کار مېز او ځای پاک وساتو؛ د کار مېز او یا ځای داسې تنظیم کړو، چې له تر کار لاندې موضوع پرته نور کتابونه، مواد او مدارک هلته نه وي؛ له دې سره سره کله چې لیکوال څه لیکي باید وضاحت ولري او ددې تر څنګ باید خپله لیکنه پاکه او په څرګندو الفاظو سره وکړي او دوباره یې په وار، وار ووایي.

که چېرې یو لیکوال غواړي یو کتاب تألیف کړي، لازمه ده، لومړی خپل هدف وټاکي، هغه کره کړي، لیکنه وروباندې پیل کړي او له هغه وروسته د خپلې لیکنې هره کلمه، هره جمله، پاراګراف او مقاله په ښکاره تورو ولیکي او ددې لپاره چې د دغه لیکنه مو لاباهدفه شوې وي، په وار، وار یې ولولي.

امریکائي معاصر لیکوال ((آرنست هیمنګوې))

د کامیابه لیکوال د نورو صفتونو تر څنګ، پاکه لیکنه کول او نظم د لیکوالۍ په کار کې اړین بریالیتوب ګڼي؛ نوموړی څرګندوي: ((که غواړو یوه کلمه هم ولیکو، باید په واضحو تورو یې ولیکو؛ خپله پوهه نوروته د ښکاره وینګونو له لارې لېږدولای شو؛ لکه چې په مخامخ خبرو کولو کې د خبرو وضاحت اهمیت لري او په لیکنه کې څرګندتیا څو واره د اهمیت وړ خبره ده.

هر څه، چې لیکو یو پیغام لري؛ پیغام د ګوندونو، سازمانونو، خلکو، ټولنیزو ټولونو او افرادو د زړه وینا او مرام دی. نو لازمه ده (د زړونو غږ) په مجهولو تورو او کلمو کې ونه نغاړو؛ په رسا ډول یې ولیکو، بیا یې په وار، وار له سترګو تېره کړو او که غواړو نور خلک زموږ په لیکنو او غوښتنو پوه شي. د تورو له پاکۍ او متانت سره صمیمیت او صراحت هم ولري.))

پاکي د نظافت (باطني او ظاهري) ښکلا علمبرداره کلتور او فرهنګ دی؛ د لکینې په دینا کې هم اهمیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱–۵– څنګه یې باید ولیکو؟

رسا او ښکاره لیکنه کول، د لیکوال د کامیابۍ لارې برابروي؛ په لیکنه کې له ابهامه ځان ساتل لیکنه او د لیکنې مسلک له حتمي او احتمالي مرګه ژغورل دي.

هره علمي، ادبي او څېړنیزه لیکنه یوه موخه (هدف) لري؛ د موخې ځرګندول او بیا خلکو ته فکر ورکول که په ځرګندو تورو کې وي، کامیابي ده. ددغې کامیابۍ د پاینښت لپاره لازمه ګڼل کېږي لیکوال ځینې مسلکي مهارتونه ترلاسه کړي او لاندې ټکي هم په پام کې ونیسي:

الف: کله چې لیکنه کوو، نه یوازې په خپله ژبه پوه شو، بلکې لازمه ده، د مورنۍ ژبې تر څنګ دري، اردو او عربي ژبو هم وپوهېږو؛ که پوره وربانديې نه پوهېږو په عمومي ګرامري قاعدو پوهېدل خو ضروري دي.

ب: تر هر څه د مخه د خپلې ژبې (غږپوهنه، ګړپوهنه او غونډله پوهنه) باندې پوهېدل اړین دي. دغه کار موږ ته واک راکوي، څو د نورو ژبو د ځانګړو تورو، ګړونو، کلمو، خپلواکو او ناخپلواکو مورفیمونو، غونډونو او جملو او نورو ځانګړنو په برخه کې آسانتیاوې رامنځته کړي. د نورو ژبو د زده کړې ګټورې لارې په نښه کول او خپلول د خپلې ژبې په قاعدو پوهېدل دي.

ن سبا زموږ په هېواد کې د ژبو په تېره د انګلیسي ژبې د زده کړې او عامولو لپاره په ډېرو ځایونو، آن کلیو او کوڅو کې کورسونه جوړ شوي، چې هغوی ته په انتقادي کتنې سره دومره ګټور کارونه خلکو او ځوانانو ته د انګلیسي ژبې د زده کړې په برخه کې نشي ترسره کولای، دا ځکه لومړی خو د هغو کورسونو ډېر استادان مسلکي نه دي او بل هغسې چې لازمه ده، د استادۍ مهارتونه هم نه لري. ددغو کورسونو شاګردان هم مخکې له دې، چې د خپلو ژبو په قواعدو پوه شي، د نورو او بیا د انګلیسي ژبې په زده کړه پیل کوي، چې په ډېرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلونو کې بله ژبه نشي زده کولای.
ج: د پښتو ژبې د ليکوال لپاره لازمه ده، په فارسي، دري او عربي ژبو تر ډېره بريده پوه شي؛ عربي د دين، قرآن او قراني پوهې او باورونو لپاره او همدارنګه زموږ د ژبو د ګرامرونو استخراج هم تر ډېره بريده تري شوی دی او زموږ د ژبې اکثريت الفباء هم له عربي ژبې دي، ښه بېلګه يې (قاعده بغدادي) ده، فارسي دري خو زموږ دفتري او ديواني ژبه ده او کلتور ترې اغېزمن دی؛ د ډېرو فارسي کلمو کارونه زموم په ورځينې، پښتو بازاري ګړدود کې دود لري. څو توري(چ،پ، ګ، ژ) هم سره شريک دي.
د اسې ښکاري، چې زموږ او زموږ د ژبې ترې نه رغېږي؛ هغه متل چې: ((ترې نه دې رغېږي، نو شل ځله ورته سلام اچوه.))
د: که د نورو ژبو کلمې مو په ژبه کې کارولې(مفرده او جمعه) ښه بايد د خپلې ژبې د تورو د تلفظ تر اغېز لاندې يې وکارو؛ کله: بانډ(Banḍ) باند (Band) ډايرکټ(ḍ ayrict) دايرکت، موټر(moṭ ar) موتر(motar) ټيچر (ṭ racher) تيچر او ډېر نور شمير انګليسي کلمې شته چې د دري ژبې تلفظ تر اغېز لاندې يې ونه وايو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱–۶– د لومړي څپرکي لنډيز:

- د بشريت او سنې مدني لوړتيا د هغو د نيک او عالي فکر محصول ده.
- د انسان د فکر عالي ډول د ليکوالۍ او قلم له برکته برجسته کېږي.
- هغه هېواد او خلک متمدن ګڼل کېږي، چې په خپله ټولنه او فرهنګ پورې اړوند ويارونه د قلم په واسطه خوندي کړي.
- د فرهنګي غنا او بډاينې د نورو عواملو او موادو تر څنګ (ژبه) د ېره مهمه وسيله ده.
- د هر ملت ژبه په درې برخو (لغت پوهنې، نظم او نثر) کالبونو کې وده او بشپړتيا پيدا کوي او د غه درې برخې د نوموړي ملت ادبيات جوړوي.
- وييونه (لغتونه)؛ د شيانو او اشخاصو نومونه او هويتونه ټاکي؛ د شيانو، ځايونو او اشخاصو د نومونو ټاکل د نا خود اګا و خود اګا (بې هوښۍ او هوښيارۍ) قرارداد په لړ کې رامنځته کېږي.
- نثر؛ د مرغلرو او يا کلمو پيېل دي، چې د بشريت ټولې غوښتنې، پوښتنې او ټولنيزې اړتياوې د خبرو (بې نظمه) کلمو په تار کې اميلوي.
- نظم؛ د کلمو او وينګونو (تلفظونو) موزونه ټولګه (مجموعه) ده، چې د يو چا او يو قوم په ژبه کې رامنځته کېږي، يعنې په مجموعي ډول (د کلمو منثوره او منظومه شتمني د يو قوم ادبيات جوړوي)
- د ليکوالۍ ګټه داده، چې په فرد او ټولنې پورې اړوندې مسالې له ورکېدو ژغوري، کلتوري پانګه خوندي کوي.
- .
- د قلم او ليکنې له برکته د ټولنې (ماضي، حال او راتلونکي) خوندي کېږي.
- ليکوال او ليکوالي او سمهال ته له راتلونکي سره پيوند او تړاو ورکوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نسلونو ته د زماني پیوستون پر منطق د یالکتیکي غوټه ورکول کیږي.

- مسلمانانو د قلم او کتابت له برکته الهي کلام د کاغذ پر مخ خوندي کړ؛ د اسلام په لومړیو کې د لیکوالو مسلمانانو شمېر (۱۷) تنو ته رسیده.
- الله(ج) د قلم او لیکنې ستروالي او عظمت ته اشاره کوي او وايي: (ن- والقلم وما یسطرون......)
- د قلم او علم اهمیت لا هغه وخت په ډاګه شو ، چې الله(ج) پر خپل معظم استازي حضرت محمد(ص) د علم زیری وکړ (الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ(۴) عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (العلق ۵) ...
- لیکوالي د انسان د فکر او ژبې حکیمانه پنځونه ده، چې د قلم په واسطه شکل پیدا کوي او د هغه په وسیله د بشر او بشري تولنې هویت خوندي کیږي، د تمدن او پرمختګ لوری خپلوي.
- لیکوالي یو غوره فن دی، چې د منظم تمرین له لارې لا ښه هویت پیدا کوي.
- لیکوالي یو فني عمل دی، چې کلتوري هڅو او تفکر ته اړتیا لري او د بشر ټولو معلوماتو او پوهنو ته علم وايي.
- لیکوالي د انساني مدني هویت لومړی قدم او د تمدن زرین اصل دی.
- د بشریت ټول ویاړونه په قلم او لیکوالی پورې اړه لري.
- لیکوالي د انسان یو خلاق فن دی.
- لیکوالي د ممارثت او تمرین له لارې پخېږي، ځکه نو ((فن)) ګڼل کېږي.
- د لیکنې هر ډول او صنف د فن په دایرۀ کې راتلای شي، خو د یو مضمون په برخه کې فکر کول او چې کله په هنري پیرایه سنبال بیا هنرتري جوړیږي.
- .

(c) ketabton.com: The Digital Library

- فن د انسان د بدني او فزیکي غړو په وسیله شکل مومي.
- څومره چې په یوه کسب او کار کې په منطقي ډول او پوهې سره مهارت ترلاسه کوو، په هماغه اندازه مو ((فني پوه)) زیاتیږي.
- د یو ((فني کار)) د تر سره کولو لپاره (فکر او د بدن غړي لکه: لاسونه، ملا، پښې او ...) په کار لویږي.
- فن؛ د انسان د فکر او بدن د غړو ګډه بریا ده، چې عمده رول په کې د بدن اعضاء لري او د فکر په حکم خو له فکره د باندې شکل مومي.
- فن د تمرین او تکرار په لړ کې هویت مومي. فن د طبعیت او ژوندي موجود (انسان) د بدن د غړو د بیا بیا تماس له امله هویت مومي او پخیږي.
- فن ته آرت ویل کیږي؛فن جمع یې فنون،صنعت د تکنیکو وړتیا او قاعدو مجموعه ده.
- په فن کې مواد او شیان د انسان د غړو په واسطه تغیر شکل مومي او خام مواد په پخو بدلیږي.
- د فن او هنر بېلول ستونزور کار دی، خو ګډول یې هم انصاف نه دی؛ فن او هنر دواړه له فکر او اندیشې او تعقل څخه بې نیازه نه دي، مګر فن د فزیکي وړتیا له لارې خپلیږي.
- هنر؛ فکري مهارت دی.(Skill) او (art) هم ورته ویل شوی.
- هنر فطري او غرزوي شتمني ده.
- هنر، د ټولنیز شعور یو ډول دی، چې د هنر په ټولو ډولونو (رسامۍ، مجسمه جوړونې، حکاکي، معمارۍ، موسیقي، خطاطي، نڅا او شعر) کې ځان په بېلابېلو ډولونو کې څرګند وي.
- هنر (hunar) نرم-فن-کمال، جوهر، کسب ته ویل کیږي.
- هنر (هـ،ن) پیشه، صنعت، فن، کار برجستګي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- هنر د دراک ذهن او طبيعت د امتزاج په لړ کې هويت پيدا کوي.
- د ارسطو په نظر، د انسان پر ذهن د ماحول اغېزې د هنري مدرک او مواد و مدلول په لاس راکوي، د ماحول اغېزې د احساس توليد کوي او د هنر خيال احياء کوي. او له هغه را وروسته د مهارت د ترلاسه کولو لپاره لار برابرېږي.
- .
- فن او ادب خصوصاً ((شعر)) د خپلو عصري تقاضاؤ هنداره وي.
- هنر او فن د واړه له فکر، انديښنې او تعقل څخه بې نيازه نه وي، د دې لپاره چې فکر يوه مساله درک نه کړي، نشي کيدای د فن يا هنر په توګه عملي تحقق ومومي.
- د علم او هنر ځای (فکر او ذهن) دی او د فن د څرګندولو ځای د بدن غړي دي.
- علم، فن او هنر پر انسان د ماحول اغېزې کوي او د عقل، ذهن، خيال او عاطفې درک زيږنده دي؛ ليکوالي هم د انسان د لوړ فکر محصول ده.
- ماهرانه قلم چلونه او ليکوالي د دې لپاره غوره فن ګڼلای شو، چې د انسان د احساسي تعقل او شعور له ځانګړو سرچينو راتوکېږي، خو حيوانات د غه صلاحيت نه لري.
- هنر طبيعي سرچينې لري او فن مصنوعي او د دې خبرې دليل (الهامي او تمريني) شاعري هم کېدای شي.
- ليکوالي کسبي ښکارنده(پديده) ده، نه ميراثي.
- د ليکوالۍ يا ليکوال کېدو لپاره لازمه ده (ذوق، تمرين، مطالعې، پوهې او حرفوي پوهې او کار) ته اړتيا لېدل کېږي.
- .
- ليکوالي د انسان د علمي او تجربي ((ژوند محصول شوی فن)) دی، له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې املې کسبي بهیر دی، نه مورثي عملیه.

- لیکنه کول استعداد او پوهه غواړي، خو کسب کول یې تمرین ته اړتیا لري. او د انسان همېشنی هویت لوړوي؛ لکه بوټي او ګلان چې پرخې او اوبو ته اړتیا لري؛ د لیکنې او لیکوالۍ د مسلک پیاوړتیا هم په کسب او تمرین پورې اړه لري.
- لیکوالي ماهران پوهه ده، چې د تمرین او کسب د سحر له لارې غنامندي ترلاسه کوي؛ لیکوالي کسبي پدیده ده، چې د مهارت په سین کې د غوټو وهلو له لارې بشکلا ترلاسه کوي.
- .
- لیکنه په لومړي سر کې املاء ده؛ املاء په لغت کې مهلت ورکولو او ډکولو ته وایې او په اصطلاح کې خپلې یا د بل خبرې په صحیح ډول لیکل دي، که څوک له ځانه څه نشي لیکلای او د بل لیکنې له مخې څه لیکي دې ته املاء نه شو ویلای.
- لیکنه یوه اړتیا ده، باید لیکوال پوه شي، چې دغه لیکنه د کومې اړتیا له مخې تر سره کېږي.
- لیکنه د لیکوال د فرهنګي درک له مخې هویت پیدا کوي.
- لیکنه د فورم (بڼې) او معنا له مخې ډېر ډولونه لري؛ هنري او څېړنیز نثرونه تر نورو غوره والی لري، ځکه (هر تخلیق او تحقیق) یوه کلتوري او فرهنګي پنځونه ده.
- د تخلیقي اثر په رامنځته کولو کې طبعیت او طبیعي ښکلاوې مناسب او وړ محل او ځای ګڼل کېږي او د څېړنې لپاره د څېړنې بېلابېل میتودونه په پام کې لرلای شو.
- څېړنیز کار لنډ مهاله کار نه دی؛ وخت او پلټنه غواړي، دغه پلټنه د لازمي او مسلکي پوهې پر اساس تر سره کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ذهني چمتوالی (آماده ګي) په ليکنه کې مهم رول لري، بلکې په ټولو ژوند چارو کې مهم اصل جوړوي؛ په تخليقي او تحقيقي ډګرونو کې د تخيل او پلټنې مهارتونه ليکنه پياوړې کوي.
- د تخليق او تحقيق پر مهال ليکوال ته لازمه ده لومړی په عنوان ښاکلو فکر وکړي، بيا يې وټاکي، دغه کار د ليکنې لاره مشخصوي.
- چاپيريال (محيط) او محيطي مواد هغه اسانتياوې برابروي، چې مورډ د څېړنې په کار کې پياوړي کوي. دغه مواد له قلم، کمپيوټر، کتاب د څېړنې پرمهال ضروري دي.
- ذهني فاکتونه او مادي کارلوښي له مخکې برابرول، په موضوع کې د تمرکز او دقيقي ليکنې واک په موږ کې پياوړی کوي،آن د تخليق اراده قوي کوي او د رنګين تخيل واکمني رابښي.
- درست او پر ځای وينګ (تلفظ) د ليکنې پر مهال اړين برېښي؛ د بېلګې په ډول: که موږ وايو ، دا الک ده، نو درسته نه ده. بايد ووايو (دا هلک دی.)
- په ليکنه کې ګرامري قواعد او اصول په پام کې درلودل حتمي دي؛ په تېره (غړپوهنه، ګړپوهنه، غونډله پوهنه) د ګرامر عمده برخې دي، چې له ليکنه کې يې بايد په پام کې ونيسو او ليکنه د ګرامري قواعدو په پام کې درلودلو وړ بستر دی.
- که څوک غواړي ښه ليکوال شي ورته لازمه ده، ډېره مطالعه وکړي او د سترو ليکوالو آثار او نظري وپلټل شي د تخليقي او تحقيقي نثر ليکوال ته ښايي دغه اصل ته ارزښت په دې کې دی، چې ليکوال ډېره مطالعه وکړي.
- له مطالعې وروسته د ليکنې په کار کې تمرين او بيا ليکنه د ليکوالۍ زرين بنسټ جوړوي. د ليکنې او ليکوالۍ دا څپرکی هغه وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

رنګينېدای شي، چې د ليکنې ليکوال بيا بيا او په وار، وار تمرين وکړي.

- صبر او حوصيله هم د ليکوال لپاره حتمي دي؛ دد ې لپاره، چې ليکوال له الفاظو څخه علمي او ادبي ماني جوړوي او د غه ماني دايمي وي، نو خورا زياتې ظرافت کارۍ ته اړتيا ليدل کېږي.
- په ليکنه کې بايد (فصاحت، بلاغت، صراحت، ابتکار او ذوق) په نظر کې ونيول شي.
- تخليقي او تحقيقي ادب دواړه بايد د ښکاره عنوان او مضمون درلودونکي وي؛ که د ليکنې لپاره عنوان او مضمون (تازه مضمون) ونه لرو، نو ليکنه به هرومرو کمزوري وي.
- د ليکنې لپاره ((ذوق او مينه)) ډېره ضروري خبره ده.
- ذوق محرکه قوه ده، چې هدفه ته د رسيدلو لارې موږ ته آوار وي. ذوق د چا خبره د هيلو او اميدونو غوټۍ زرغونوي، احساس راکې روزي او په موږ کې اندروني خوځښتونه ژوندي ساتي. ذوق او شور په انسان کې په طبيعي ډول شتون لري او په مصنوعي ډول هم ورکې روزل کېږي.
- احساس او د مسووليت احساس، متحرکه نيرو او قوت دی، چې موږ کار ته هڅوي.
- حافظه درلودل او حافظه جوړول د ليکوالۍ په کار کې مهم دی؛ پر حافظه تسلط درلودل د تفکر لړۍ پياوړي کول دي.
- نوښت، هم په ليکنه کې ضروري خبره ده، نوښت په شکل او معنا کې دليکنې نظام منظموي. که ليکوال په ليکنه کې نوښت ته لاس وانه اچوي، نو ليکنه يې پر ځای ټپ درېږي، ليکنه يې خوک نه خوښوي او يکنواخته يې بولي.
- تخيل د ليکوالۍ او په تېره ادبي او هنري ليکنو ډېر په کارېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مناسب ځای، د لکيوال او ليکوالۍ کار لپاره ځکه ضروري دی، چې د تفکر قوت د مناسب ځای او آرامۍ له برکته غوړيږي، په يوه موضوع کې د ښه تفکر کولو لپاره لازمه ده، مناسب ځای کې ليکنه وکړو، څو په آرامو اعصابو تفکر وکړو او په ليکنه کې د اړوندي موضوع په هکله ښه معلومات وړاندې کړو. د نيومن په وينا کله چې ليکوال د آرامۍ احساس وکړ، د فکر له پلوه د پياوړتيا واکمني پيدا کوي.
- تفريح، د ليکوالۍ (ليکنې) په منځ او يا له هغه وروسته حتمي ده. تر ليکنې، کره او زده کړې، شاته تفريح ته موږ اړتيا پيدا کوو؛ که وغواړو ډېره ليکنه او کار وکړو لازمه ده، په منځ منځ کې يې وقفه يا دمه ونيسو؛ تر هر (۳۰ او ۴۰) دقيقو وروسته پنځه دقيقې نوې ساه اخيستل ښه دي او له دوه، درې ساعته ليکنې او کار شاته لويه دمه هم موږ ته ګټه رسوي که د تفريح او دمې کولو وخت له ليکنې مخکې وټاکو ښه به وي.
- پاکه ليکنه او د ليکنې پر مهال ښه انتظام له موږ سره د ليکنې په کار کې ډېره مرسته کولای شي.
- رسا او ښکاره ليکنه کول د ليکوال موفقيت او د ليکنې پوخوالی ښيي. په ليکنه کې له ابهامه ځان ساتل او ليکنه او ليکوال له حتمي مرګه ژغورل دي. هره علمي، ادبي او څېړنيزه ليکنه يوه موخه (هدف) لري؛ موخې څرګندول او خلکو ته فکر ورکول. که په څرګندو تورو او کلمو کې وي د ليکنې او ليکوال د کاميابۍ ښوونه کوي.
- هر ليکوال ته ښايي په خپله ژبه پوه شي، پر ګرامري قواعدو پوهېدنه د ليکوال علميت او د ليکنې هويت لوړوي. که په بله ژبه هم ليکنه کوو، موږ ته بويه له قواعدو يې پوره خبرتيا ولرو.
- د نورو ژبو د زده کړې ګټورې لارې په ننبه کولو او خپلول د خپلې ژبې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاعدو (ګرامر) پوهېدل دي.

- د پښتو ژبې لیکوال ته لازمه ده، په فارسي، دري، عربي او نورو خارجي ژبو پوه وي؛ عربي د قران ژبه ده او الفبا مو هم ترې را اخیستې ده. او فارسي سره ګډه تړاو، کلتور او ګډې پولې لرو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۷- د لومړي څپرکي پوښتنې

۱:- ولې ليکوالي د بشري تمدن او فرهنګ نښه ګڼلای شو؟
۲:- د بشريت د فرهنګ او تمدن د بنسټ پياوړتيا د هغه ملت د څه شي نتيجه ګڼل کېږي؟
۳:- د هر ملت ژبه له څو برخو جوړه شوې ده؟
۴:- په يوه ژبه کې د نثر، نظم او وييونو موجوديت د څه شي څرګندونه کوي؟
۵:- ژبه په عام او خاص ډول څنګه تعريفولای شئ؟۶- ليکوالۍ څه ګټه لري؟۷:- د ليکنې او د ليکوالۍ ګټه په څۀ کې ده؟
۱۰:- د ليکنې او ليکوالۍ له برکته څۀ شی هويت پيدا کوي؟
۱۱:- د ليکوالۍ د فن په واسطه څه شی خوندي کولای شو؟
۱۲:- ليکوال او ليکوالي په ټولنه کې کومو تړاوونو ته پيوند ورکولای شي؟
۱۳:- مسلمانانو د ليکوالۍ له برکته کوم شيان خوندي کړل او په لومړيو کې د ليکوالو مسلمانانو شمېر څو تنو ته رسيده؟
۱۴:- الله(ج) د قلم ستروالی څه ډول راپېژني؟
۱۵:- د قلم او علم فضليت او اهميت څه وخت لا روښانه شو؟
۱۶:- ليکوالي فن دي، که هنر؟
۱۷:- د ليکنې او فني ليکنې د لانبه کولو لپاره څه پکار دي؟
۱۸:- ليکوالي يو..................دی، چې..................او ....اړتيا لري.
۱۹:- ليکوالي..................لومړی قدم او د تمدن..........................دی.
۲۰:- د بشريت ټول وياړونه په..............او ....پورې اړه لري.
۲۱:- ليکوالي د انسان يو خلاق فن دی؟ په څه معنا (!)
۲۲:- د ليکوالۍ فن څنګه پخېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴:- د ليکوالۍ او د هغه د بهير او اهميت په برخه کې فکر درلودل څه ګټه کېږي؟
۲۵:- فن د انسان د فزيکي که فکري عړو په وسيله شکل مومي؟
۲۶:- د ليکوالي په کار کې فني پوهه څنګه ترلاسه کولای شو؟
۲۷:- فن او هنر تعريفولای شئ؟
۲۸:- فن..............او ....په لړ کې هويت مومي.
۲۹:- فن ته.............او جمع ته..........وايي.
۳۰:- په فن کې مواد او شيان د انسان د کوم شي په وسيله تغير شکل مومي؟
۳۱:- آيا فن او هنر سره بېلول انصاف دی، پوره دلايل وړاندې کړئ؟
۳۲:- د هنر يو جامع تعريف را واخلئ؟
۳۳:- هنر د ادراک ......او ...... د امتزاج په صورت کې هويت پيدا کوي.
۳۴:- ارسطو د ((هنري مدرک او مُدل)) په برخه کې کوم نظر درلود؟
۳۵:-
۳۶:- ولې وايو، ليکوالي فن دی، ولې نه وايو چې هنر دی؟
۳۷:- ماهرانه قلم چلونه او ليکوالي د څه لپاره فن ګڼلای شو؟
۳۸:- د هنر او فن سرچينې له کوم ځايه وي، واضح يې کړئ؟
۳۹:- ليکوالي کوم وخت ماهرانه هويت پيدا کوي؟
۴۰:- که موږ وو وايو، چې ليکوالي فن او مهارت، د غه فني مهارت د څه شي په وسيله بشپړېدای شي؟
۴۱:- ليکوالي ارثي پديده ده، که کسبي؟ په څرګنده توګه يې توضيح کړئ؟
۴۲:- ولې وايو، چې ليکوالي ماهرانه پوهه ده، توضيح يې کړئ؟
۴۳:- که وغواړو ښه او فني ليکنه وکړو، ددې کار لپاره څه لازم دي؟
۴۴:- ليکنه په لومړي سر کې څه ته ويل کېږي؟
۴۵:- آيا هر خوک، په يوه ځانګړې برخه کې، فني ليکنه کولای شي؟
۴۶:- ليکنه د بڼې (فورم) له مخې يو ډول ده، که مختلف شکلونه او بڼې لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۷:- د تخليقي او تحقيقي ليکنو په برخه کې څومره پوهېږئ خپل معلومات وليکئ؟
۴۸:- د يو ليکوال سليم ذوق په تخليقي ليکنو کې ډېر رول لري او که په تحقيقي کې؟
۴۹:- چاپيريال (محيط) ليکوال ته کوم امکانات په لاس ورکوي. او د ليکنې په مهارت او بهير څه ډول اغېزه کوي؟
۵۰:- له مخکې د ليکنې په کار کې ذهني فاکتونه درلودل له ليکوال سره څه مرسته کوي؟
۵۱:- درست او پر ځای وينگ د ليکنې په کار کې ضروري دی او کنه؟
۵۲:- په کومو ليکنو د گرامري قواعدو په پام کې درلودل ضروري خبره ده؟
۵۳:- که د ليکنې پرمهال د يو فونيم پر ځای بل وکارو او يا يو غږ(فونيم) د يوې لهجې ليکوال له پام وغورځوي، نو موږ به خپلې ژبې ته گټه رسولې وي که تاوان؟
۵۴:- مطالعه کول د ليکنې په کار کې له ليکوال سره څه مرسته کولای شي؟
۵۵:- پښتو ژبه د نورو ، په تېره فارسي دري ژبې پر خلاف د ليکنې قواعد لري کنه او د ياګانو په برخه کې څه توپير لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱–۸– د لومړي څپرکي ماخذونه

۱- قرآنکریم. سوره بقره
۲- ارسطو. ۱۹۴۷. فن شعر. (اتم چاپ). تهران: خیابان شهر. پیام چاپخانه.
۳- الفت، ګل پاچا. ۱۳۸۲. لیکوالي (املاء او انشاء) (دویم چاپ). پېښور: بورډ. ناصرباغ. رفعت کتابخانه.
۴- الفت، ګل پاچا. ۱۳۳۸کال. غوره اشعار. کابل: پښتو ټولنه. دژبو او ادبیاتو څانګه.
۵- آپل کنت، آپل جون. ۱۳۸۸. روانشناسي برای همه. (څوارلسم چاپ). ایران: تهران. چاپ جماران.
۶- بالزاک. ۱۹۸۲. دختر زرین چشم. (لیکنه او بالزاک). (څلورم چاپ). ایران: تهران: قم. مرکزي چاپخانه.
۷- بابا. عبدالرحمن. ۱۳۹۱. دیوان (اتلسم چاپ). پېښور: اداره اشاعت سرحد.
۸- پښتو، انګلیسي. ۱۳۸۸. قاموس (اول چاپ). کابل: د علومو اکاډمي. د پښتو څېړنو ریاست.
۹- جاج. پښتون زوی، حبیب الله. ۱۳۹۱. کابل: کابل پوهنتون (مرکز)
۱۰- خوشحال. ۱۳۸۵. دیوان. (دیارلسم چاپ). پېښور: قصه خوانی.
۱۱- خویشکی. محمد صابر. ۱۳۹۰. پښتو فونولوژي- مورفولوژي. (دویم چاپ). کابل: د ساپي څېړنو مرکز.
۱۲- زاهد. ۱۳۸۵. پښتو – پښتو سیند. کابل: د علومو اکاډیمي د نشراتو مرکز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- زغـم، احمد شـاه. ۱۳۸۷. د ليکـوالي لاري چـارې (ګستـــنر) کابـل: کابـل پوهنتون. ادبياتو پوهنځی. پښتو څانګه.
۱۴- زيار، دوکتور مجاور احمد. ۱۳۶۲. پښتو پښوويه. (لومړی چاپ). کابل: کابل پوهنتون نشراتو رياست.
۱۵- زيار، دوکتور مجاور احمد. ۱۳۸۲. ليکلاربود . پېښور: دانش خپرندويه ټولنه
۱۶- زيور، دوکتور زرغونه. ۱۳۸۲. پښتو نحوه. کابل: کابل پوهنتون. د نشراتو رياست چاپ.
۱۷- دواني، علي. ۱۳۸۴. هنر نويسنده ګي و نامه نګاری. ايران: تهران: انتشارات کتاب. خيابان شهر.
۱۸- شاهين، سلمی. ۱۹۸۴. روهي سندرې. پېښور: پښتو اکاډمی. جي، ټي پريس. ۲۴۷ پرله پسې نمبر.
۱۹- شـيدا ، کـاظم خـان. ۱۳۸۴. ديـوان. (حنيـف خليـل سـريزه). پېښـور: دانـش خپرندويه ټولنه.
۲۰- شيرزاد ، محمدآقا. ۱۳۹۰. ليکوالي. کابل: ښوونې او روزنې وزارت. تعليمي نصاب.
۲۱- شينواری، حمزه. ۱۳۸۰. کليات. کابل: د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت. د بيهقي کتاب خپرولو رياست.
۲۲- طاير، محمد نواز. ۱۹۷۸. روهي ادب (متقدمين). پېښور: پښتو اکاډمي. پرله پسي ( ) نمبر.
۲۳- عميد ، حسن. ۱۳۸۱. قاموس. دويم ټوک (۲۵ چاپ). ايران: تهران. چاپخانه سپهر.
۲۴- قريب، عبدالکريم. ۱۳۸۲. ۵۷ درس برای تقويت حافظه. (شپږم چاپ). کابل: سعيد د خپرونو مرکز.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵- کارنګي، دل. ۱۳۸۱. رمز موفقیت. ایران: تهران.خیابان شهر.
۲۶- کولافسکي، شک. ۱۹۷۹. مقالات بزرګ. پیک فرهنګ. ایران: تهران. خیابان انقلاب. خرم شهر. انشارات طرح نو.
۲۷- مفتون، اشرف. ۱۹۷۸. څرېکي. پېښور: اکاډیمي. قصه خوانی.
۲۸- مهربان، ایرج. ۱۳۸۸. قدرت اراده. (چاپ دهم). ایران: تهران: خیابان انقلاب. چاپ شمشاد.
۲۹- فرخاری، محمد یاسین. ۱۳۸۷. درست بنویسیم. کابل: هنر و ادبیات افغانستان. انشارات سعید.
۳۰- Rahimullah, Qazi. ۱۹۶۲. The modern Pashtu instractor. Peshawar University. Khyber Bazar.
۳۱- Foustar, Narman J. M Sfidman. ۱۹۸۱. Composition: A short Pice of writing.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

۲– د لیکوالۍ "لیکنې" فني خواوې

پیلیزه:

لیکوالي په خپله فني فن او عملي کړنلاره ده؛ هغه لیکوال مسلکي او لیکوالي فني ګڼلای شو، چې لیکنه یې د حرفي په توګه منلې وي، په همدې کار پسې وي، پوهه یې ولري او شوق....

د لیکوال او لیکنې لپاره فني خواوې او اصول تاکل تصادفي او بايیزه خبره نه ده، بلکې لیکوال ته فني خواوې ور په ګوتو کول. لیکوال له اشتباه او خطاوو څخه راګرځول او منع کول دي او له بلې خوا د لیکوال د وخت نه ضایع کېدل او له خپل کاره ښه ثمره او ګټه پورته کول دي، ځکه لیکوال د فرهنګ ساتونکی دی.

که لیکوال په فني ډول لیکنه ونه کړي، وخت یې بې ځایه لګېږي، پوهه یې نورو ته نه لېږدول کېږي او د چا خبره په کار یې مینه نه ماتېږي او د مسؤلیت د درکولو او غوره هدف لوري ترې ورکېږي.

پدې فصل کې هغه کېږي، چې وار له وار اصول په ګوتو شي؛ هغه اصول چې ښوونه او حتی د لیکنې په برخه کې عملي لارې_ چارې په ګوته کړي. په دې څپرکي کې له تیورک بحث سره سره عملي لارې او ګودرې هم په ننبه کېږي.

د فني لیکنې لارې لیکوال ته دا په ګوته کوي، چې څنګه د لیکنې آسانه لارې غوره کړي؛ او په هنري نثر کې نوې ترکیبونه وکاروي، عنوانونه څنګه غوره کړي او په مجموع کې د نثر کاږلو او لیکلو ښې چارې خپلې کړي. هنري نثر په لا خواږه او زړه راکښوونکي ډول وکاږي او د غه اړتیاوې په تعلیمي توګه خپلې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲–۱– په ليکنه کې له تېروتنو ځان ساتل

د اشتباه ګانو، خطاوو، ګناهونو، تېروتنو، ملامتيو او آن جناياتو موجوديت په انساني ټولنيز نظام کې د پام، لمس، حس کېدو او درکېدلو وړ دي او له همدې امله حساب او محاسبه په دنيا او آخرت کې له انسان سره کېږي او دغه حساب او بخشش د انسان په حق کې ضروري دی. الله (ج) په خپل معتبر کلام، دريشمه سپاره، د (القارعة) سورت کې په څرګندو کلمو کې د مؤمن انسان او مسلمان سرې مسوليتونو او خطاو، ښېګڼو او نيکو ته د انصاف تله اېښې او خبر يې ورکړی دی، چې په زره ګناه نيول کېږي او په زره بخښل کېږي؛ لکه: ((فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيرًا يرَهُ(۷)وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يرَهُ(الزلزلة/۸)) (د يو مثقال د يوې زرې په اندازه د خير او بدۍ معامله له انسان سره کېږي.)

د ټولنيز ژوند په لويه دايرهٔ او د کائيناتو په ارته او پراخه لمنه کې د مسؤليت بار، واک او اختيار يوازې د انسان په غاړه دی او دا نور ټول طبيعت او هغه شتمنۍ په انسان پورې اړه لري، ځکه نو انسان د ځمکې د مخ واکمن او کله هم مجبور مخلوق ګڼل شوی دی.

کله چې انسان کار کوي، ورسره، ورسره ښايي چې اشتباه ګانې او خطاوې هم وکړي؛ په تېره د ليکنې په کار کې، چې يو فني عمل او مسلکي کړنلاره ده، لازمه ده، موږ په وار، وار ټکني، دوه زړې او له ستونزو سره مخامخ شو، له همدې امله بايد فني لارې خپلې کړو، لوی، لوی هدفونه او درسونه په مسلکي ډول رالنډ او آسانه کړو او په ښه او هوښيارانه توګه دغه کار ترسره کړو؛ له همدې امله د ليکنې په کار کې ضرور ده، چې ليکنه مسلکي کړو؛ له مسلکي ليکنې او ليکوالۍ ځخه زموږ موخه (هدف) دادی، چې د يو مسؤليت ټولنيز درک له مخې خپلې ژبې او کلتور ته څه وروښنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کار هله امکان لري، چې ژوند دغه کارته وقف کړو ، هره ژبه د تخليق او تحقيق په لړ کې پياوړې کېږي. که وغواړو مسلکي ليکوالي وکړو لازمه ده لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو:

۱:- تفکر کول- په مسلک فکر کول او مثبت عمل ته لاس ور اوږدول لازمي دي.

هر تخليق کوونکی د ټولنيز ژوند په اوږدو او د طبعيت په ارته غېږ کې يو نوښتګر، مبتکر او بديع انسان ګڼل کېږي، ورته بويه خپل سپېڅلی او رواکار (ليکنې) په فني ګانه سمبال او له بېځايه وخت تېرونې او خطاوو ځان وساتي؛ دغه کار هله ترسره کېږي، چې ليکنه يو مسلک او يو کسب وګڼي.

۲:- سواد ؛ پوهه او سواد د ليکنې په کار کې حتمي دي؛ که ليکوال د خپل مسلک اړوند ډېره مطالعه ونه کړي، له طبعيت او ماحول څخه متاثره نه شي، نه تخليق کولای شي او نه هم تحقيق؛ دا دواړه اصله د ليکنې په کار کې حتمي او ضروري توکي دي.

که ليکوال غواړي هنري نثر وليکي او يا څېړنه وکړي، لازمه ده، له تکراري کلمو ځان وساتي، يعنې خپلواک او مقيد مورفيمونه او کلمې پر ځای وکاروي.

۳:- شرطيه توري؛ دغه توري په پښتو ژبه کې ډېر کارول کېږي، يعنې تکراري او بيا ،بيا کارول کېږي، چې تکرار يې ضرور نه دی. (۲۳: ۱۷)

د بديعي نثر ليکوال او محقق ته ښايي خپله ليکنه د دغو تورو له بيا ، بيا تکراره وساتي؛ لکه: (که، همدارنګه) محمود ډېر درس ولولي، نو کامیابه به شي.
په پورته جمله کې ګورو ، چې نه يوازې (شرطيه) توري، بلکې صفت ته هم پدې جمله کې اړتيا نه ليدل کېږي؛ لکه: (که محمود درس ولولي، کامیابه به شي.)
پدې جمله کې (به) د تاکيد او ټينګار لپاره راغلی، چې يوه لنډه، ساده او بشپړه جمله ګڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- تړښتي ضميرونه: - يا (چېرې، ترڅوچې، لکه څنګه چې، څوچې...) تړښتي ارتباطي نومځري هم بايد پوره او پر ځای وکارول شي، نو ليکوالي به مو د مسلکي کېدو لور ته نه وي روا کړي او د جنجال لور ته به مو خوځولي وي؛ لکه: (که چېرې، ترڅوچې تاسو موږ کره رانه شئ، نو زه به همدارنګه تر هغو د تاسو کره هېڅ در نه شم.) بايد په لنډه ډول وليکو (څو تاسو موږ کره رانشئ، زه به هم درنشم.)

۵- اشاري (نغوتنومځري) او پوښتنيز (استفهامي) ضميرونه هم پر ځای کارول ورته خبره ده او کله نا کله يو مفهوم هم لري؛ لکه: (که ته کله تر څو چې زيار ونه باسې، نو تر هغو پورې به برياليي نشئ !) پورته جمله په وييکو (اداتو) پړسېدلې ده، ژر مفهوم هم تري نه اخيستل کېږي، بايد لنډه او بامفهومه وليکل شي؛ لکه: (څو زيار ونه کاږې، برياليى به نه شئ.)

۶:- د (زه، ته، دی، دا، هغه، هغه، هغې او ...) څوک (چا) پر ځای کارول حتمي دي؛ لکه: د ((تلل)) فعل په ناتېره (اوسمهال) او ماضي (تېرمهال) وختونو کې پرځای وکاروي او تصريفي بڼه يې په دواړو زمانو کې په پام کې ولري.

د لازمي او متعدي فعلونو په اوسني تعريف، ګردان او تصريفي لايحو کارولو هم پوه شي؛ د بېلګې په ډول (تلل) فعل په ناتېره او تېره زمانه کې:

تېره زمانه		ناتېره(حال)زمانه	
جمع	مفرد	جمع	مفرد
موږ لاړو	زه لاړم	موږ ځو	زه ځم
تاسو لاړئ	ته لاړې	تاسو ځئ	ته ځې
دوی لاړل	دی لاړ	دوی ځي	دی ځي
دوی لاړې(لې)	دا لاړه (له)	دوی ځي	دا ځي

په پورته جملو کې ګورو چې: (زه) لومړی شخص مفرد متکلم، (موږ) لومړي شخص جمع متکلم، (ته) دويم شخص، مفرد مخاطب، (تاسو) دويم شخص جمع مخاطب، (دی) درېيم شخص، مفرد غايب خو (مفرد مذکر غايب) او

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دوی) درېيم شخص (جمع غايب) او همدارنګه (دا) درېيم شخص مفرد مؤنث غايب، چې د درېيم شخص، جمع مذکر او مؤنث جمع په يو ډول راغلي دي.

د لومړی شخص (زه) (مفرد مذکر او مؤنث) لپاره فعلي خاتمه يا تصريفي لاحقه د (ام am)، د لومړی شخص جمع مذکر او مؤنث لپاره فعلي خاتمه د (و، o,wa) دويم شخص مفرد مذکر او مؤنث لپاره فعلي خاتمې د (ې) او دويم شخص جمع مذکر او مؤنث لپاره فعلي خاتمې(ئ) په توګه او د درېيم شخص مفرد مذکر (دی) لپاره فعلي خاتمه (ي)، د جمع لپاره يې(ي) او دغه راز درېيم شخص د مفرد مؤنث او جمع مؤنث لپاره تصريفي لاحقې د لندې(ي) (i) په ډول راغلی دی.

همدارنګه (تلل) په ماضي زمانه کې دا ډول تصريف لري.

مفرد	جمع
زه لاړم	موږ لاړو
ته لاړې	تاسو لاړئ
دی لاړ	دوی لاړل
دا لاړه	دوی لاړې (لې)

په پورته جمله کې ګورو چې: د (زه) لومړی شخص مفرد مذکر او مؤنث، لومړی شخص جمع مذکر او مؤنث، دويم شخص مفرد مذکر او مؤنث، دويم شخص جمع مذکر او مؤنث، درېيم شخص مفرد مذکر، درېيم شخص جمع مذکر او درېيم شخص (دا) مفرد مؤنث او جمع مؤنث لپاره فعلي خاتمې د (ام، و، ې، ئ، Ə، ال، ه، ې، لې) په ډول راغلي دي. نو (تلل) په تېره او ناتېره زمانو کې (فعل او فاعل) لپاره تصريفيږي په لنډ ډول ويلای شو چې د:

ناتېره زمانه کې فعلي خاتمې	په تېره زمانه کې فعلي خاتمې
زه لپاره ام(am)	زه لپاره ام(am)

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ - و (ow)	موږ - و (ow)
ته - ې (e)	ته - ې (e)
تاسو – ئ (əy)	تاسو – ئ (əy)
دی – ي (i)	دی
- ə (څرګندوه ه)	
دوی – ي (i)	دوی
– ال (al)	
دا - ي (i)	دا -
ه (a)	
دوی - ي (i)	دوی
– ې (e) (۱۵:)	

۷:- ليکوال ته لازمه ده، (د نوم او فعل په تصريف، لازمي، متعدي او حکمي متعدي) افعالو ضميرونو، نومونو، صفتونو او قيدونو په ګردان وپوهېږي، ځکه پښتو ژبه يوه تصريفي ژبه ده (لازمي او متعدي) لکه:

الف:- لازمي افعال په تېره او ناتېرو زمانو کې (فعل د فاعل لپاره ګردانېږي) يا مفعول ته اړتيا نه لري ؛ لکه:

زه مقاله ليکم	موږ مقاله ليکو	دی مقاله ليکي	دوی مقاله ليکي
ته مقاله ليکي	تاسو مقاله ليکي	دا مقاله ليکي	دوی مقاله ليکي

ب:- متعدي افعال په ناتېره زمانه لکه د لازمي فعل او په تېره زمانه کې (فعل د مفعول) لپاره ګردانېږي. لکه: (ليکل)

تېره زمانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفرد	جمع
ما مـقاله وليکله	مـوږ مقاله وليکله
تا مــقاله وليکله	تاسو مقاله وليکله
ده مــقاله وليکله	دوی مقاله وليکله
دي مقاله وليکله	دو مـــقاله وليکله

په پورته جملو کې ګورو چې (وليکله) د (مقاله) لپاره چې مفعول دي، ګردانېږي. که وواېو چې (کتاب) نو بيا ليکو(ما کتاب وليکه، موږ کتاب وليکه) په هر صورت تر آخره (فعل د مفعول لپاره تصريفېږي يا ګردانېږي.) که د (مقاله) پر ځای (مقالې) هم وليکو مفعول ورسره بدلون مومي.

ج:- حکمي متعدي افعال، هېڅ تصريف نه لري؛ لکه: (نخل) فعل

مفرد	جمع
ما ونخل	موږ ونخل
تا ونخل	تاسو ونخل
ده ونخل	دوی ونخل
دي ونخل	دوی ونخل (۳۵: ۷۹)

يادونه: ټول فعلونه په حال زمانه کې د لازمي فعل تر قاعدې لاندې تصريفېږي، يعنې (فعل د فاعل) لپاره ګردانېږي.

۱: لازمي فعل (په تېره او ناتېره زمانه) کې د فاعل لپاره ګردانېږي.

۲: متعدي افعال (په تېره او ناتېره زمانه) کې د لازمي فعل غوندې او په (تېره ماضي) زمانه کې د مفعول لپاره ګردانېږي يا تصريفېږي.

۳: حکمي متعدي فعلونه، په (حال) زمانه کې بيا هم د لازمي فعل تر قاعدې لاندې راځي او په ماضي زمانه کې هېڅ تصريف نه مني او مفعول ته اړتيا نه لري.

۸:- ځيني پښتنو چې فارسي دري ژبه وروسته يا په لوی عمر کې لږ و زياته

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کړي، ضمیرونه او کومکي فعلونه درست نه شي ویلای، نو کېدای شي، د لیکنې پرمهال هم هغه تکرار کړي؛ لکه: د (من) (زه) پر ځای (ما) نومځری کاروي، چې دا ښکاره تېروتنه ده؛ ویاندان او د خبرېیزو رپوټونو لیکوال باید دغه خبره په پوره ډول په پام کې ونیسي؛ لکه: (رفتن) پر ځای چې ووایي: من میروم (د لومړي شخص مفرد مذکر یا مؤنث د ضمیر پر ځای) د لومړي شخص جمع مذکر او مؤنث ضمیر(ما) استعمالوي او فعلي خاتمې هم غلطي کاروي. (۲۱: ۱۱۲)

۹- ((په)) او ((پر)) او نورو سربلونو په کارولو کې زموږ د بیلابیلو حوزو پښتانه لیکوال اشتباه کوي، په تېره د مرکزي او شرقي خوزو پښتانه د بر ځله زموږ په ویناوو او خبرو کې لا څه چې آن په رسنیو(تلویزنونو، راډیوګانو او ....) دغو خبرو ته د مسلکي خلکو له خوا هم توجه نه کېږي.

دا لا څه کوي، چې یو د بل پر وړاندې زموږ د لیکوالو بې پروایي، د لیکنې او لیکوالۍ په ډکر کې هم ستونزې راپیدا کوي؛ کوم شی چې زموږ له طبعي(طبعیت) سره سم نه و، آن د لیکوالۍ په ارت ډګر هم د هغه پروا نه ساتو.

(په) او (پر) په لودیځه حوزه کې پر ځای کارول کېږي؛ په لاندې جملو کې: زلمي د خپل پلار پر وړاندې خبرې وکړې.(زلمی برضد (علیه) پدر خود سخن ګفت)، نو که زلمی د ادب له دایرې وتلی وي، هغه جمله درسته ده او که زلمی غواړي د پلار تر مخې څه ووایي، دا بیا بله خبره ده! باید داسې ووایو: (زلمي د پلار تر مخې خبرې وکړې) زلمی در حضور پدر سخن(چیزی) ګفت، چې پدې ډول هم ویلای شو: (زلمي د پلار په مخکې خبرې وکړې، پدې ډول به مو هم سمه جمله کارولې وي او هم به مو د ادب موارد د پلار په مخکې مراعات کړي وي.

یا: پردل پر کابل اوسي (پردل در اطراف کابل زنده ګي می کند.) پردل په کابل کې اوسي. (پردل در کابل زنده ګي می کند.)

که پردل د کابل پر شاه او خوا اوسي خو د (پر) کارول پر ځای دی او که د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل منځ کې اوسي، نو د (په) استعمال پدې جمله کې ښه دی.(پښويه: ۸۷)

۱۰:- د پردو کلمو له لاسې کاروني مخنيوي؛ په اوسني ژوند کې د بيلابيلو پرمختګونو تر څنګ لازمه ده، د ليکوالي په ډګر کې يو شمېر ډېرې کلمې له نورو ژبو او کلتورونو څخه راخپلې کړوي، خو داسې نه، چې خپله ژبه هېره کړو او يا ځان د (چا خبره لوی وښيو) او په لاسې ډول د خپلې ژبې کلمې لېرې کړو او پر ځای يې (اردو)،(فارسي)،(انګليسي) او (عربي) کلمې وکارو؛ لکه: ډاير کټ ورشه، ولې نه وايو يا نه لکيو؛ مخامخ ورشه!

۱۱:- دوه سره هم معنا کلمې په يوه جمله يا يوه ليکنه کې راوړل د جملې او ليکنې ښايست نه زياتوي. آن په تحقيقي او ادبي ليکنو کې هم دغه کار په زړه پروې نه دی، لکه: (زما ارزو، هيله او اميد دادی او زړه مې کېږي، چې نن که وشي ښار ته لاړ شم او غواړم، هيله لرم او زړه مې غواړي له ځينو او بعضي دوستانو سره وګورم.)

ښه، لنډه او په زړه پورې يې داسې ده: (زما هيله داده، نن ښار ته لاړ شم او هلته له ځينو دوستانو سره وګورم.)

۱۲:- له عربي ژبې راغلي کلمې د خپلو ژبو تر قاعدو لاندې وليکو. د ځينو خو خوښېږي چې غتې، غټې عربي کلمې ووايي او آن په ليکنه کې يې هم وکاروي. زما مطلب دا دی، چې دغه کلمو څخه (الف او لام) وغورځول شي؛ لکه:

عربي	پښتو
المنجد	مُنجد
البلخي	بلخي
العربي	عربي
المسعودي	مسعودي

(۱۲:)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲–۲– څه ډول ليکنه وکړو؟

پخوانۍ ليکنې اوس نه خوښېږي، دا ځکه خلک اوس د سهولت (آسانۍ) خواته درومي، مګر دا ددې معنا نه لري، چې د (آسانۍ) په پلمه هر اصل له منځه يوسو، بې له تشبې خدای مه کړه: ((کارغه د زرکې چم کاوه، خپل يې هم له ياده ووت.)) (۱۴: ۱۷)

پدې خبره ټينګار لازم دی، چې ووايو، ليکنه يو ډول اصول دي، چې د تمرين له لارې پياوړي کېږي او ښکلا مومي، خو دا ددې معنا نه لري، چې (ليکنه يوازې يو يا يو ډول ضوابط دي، چې ګواکې هېڅ تغير نه کوي. که داسې وای، نو د اسلام په لومړيو کې چې کومو مسلمانانو هغه ابتدائي ليکنې او راغونډونې کړې، دوباره به ورکې پرمختګونه او انکشافات نه راتلل. يا بله بېلګه (فولکلوريک داستان، کيسې به له معاصر داستان او کيسې سره د شکل او معنا له پلوه څه توپير نه درلود.

يادونه: کومه قاعده چې آسانه ده او اوس ورته اهميت ورکول، کېږي، بايد ځينې توري(مقيد مورفيمونه) له نومونو د مخه او وروسته وليکل شي.

الف: استمراري ماضي او فعل سره جلا وليکل شي؛ لکه:

نا درست	درست
لکوره	له کوره
لموره	له موره
لتاسره	له تاسره
لکتابه	له کتابه
پکورکې	په کورکې
پتاپه سې	په تا پسې

يا: نادرست	درست

(c) ketabton.com: The Digital Library

استمراري ماضي:

۱:- ما به پکور کي کار کولو.	۱:- ما به په کورکي کار کاوه.
۲:- ما بهره غرمه پلوره تېروله.	۲:- ما به هره غرمه په لوره تېروله

(فاعل+ مفعول+ فعل)

ب:- او سنی ليکنه هم يو لړ اصول او منظم قواعد دي؛ د بېلګې په ډول اوس داسې ليکنه کوو، چې د ترکيب او جوړښت له پلوه آسانه وليکل شي؛ نه يوازې په ليکنه کې، بلکې آسانه ليکنه لوستل کېږي هم؛ لاندې مثالونه:

ناردست	درست
ما تې ويلی	ما ته يې ويلي
آسمانتې کتل	آسمان ته يې کتل
عليخانصادقته ليکل	علي خان صادق ته ليکل

ج:- په پښتو ژبه کې له نيکمرغه ليکنه کول آسانه کار هم دی او هغه دا چې: ((هره ليکنه د درست وينګ (تلفظ) له مخې بايد وشي، ښه تلفظ د ښې ليکنې زيری ورکوي. ښه تلفظ د ليکنې لارې اواروي او متن په ښه ډول لوستل کېږي.)) (**۲۵**:**۲۵**)

پورته خبرې عمومي کليه ده، خو په پښتو ژبه کې (د ښه تلفظ له مخې ليکنه د فصاحت او وضاحت لاره هم آواروي.)

د مثال په ډول يوازې (کې، کښې، کشې، کخې) تلفظ کېږي، خو د مرکزي لهجې ويونکي او ليکونکي يې (کې) او جنوب لويديزه لهجه کې (کشې)، کښې او همدارنګه نورې بڼې لري. دا منو چې ليکنه او وينا سره توپير لري، خو اساسي خبره داده، چې (ليکنه) او (وينا) سره څنګه نږدې کولای شو؟

د ليکنې او وينا تر منځه تل توپير موجود وي، دا ځکه ډېر خلک غرېږي، خو ليکنه کولای نشي. ليکنه کول او ليکوالي مسلکي خبري دي، لکه ويناوې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې کول چې طبيعي او تلپاتې انساني بهير دی، ليکوالي يو مدني او مسلکي کار دی او ډېرو وختونو ته اړتيا لري، چې د (وينا او ليکنې) تر منځ توپير له منځه لاړ شي.

په وينا او خبرې کولو کې هېڅ مصنوعيت نشته، خو په ليکنه کې دغه مصنوعيت ډېر تر سترګو کېږي؛ لکه: ((الک)) چې ((هلک)) ليکو، سمبله، سنبله، کلپ، قلف او يا خو دا کلمه (اهميت) په (امنيت) وايو، چې ښېخې معنا د کلمې تغيروي؛ ما ته امنيت نه لري؛ پداسې حال کې چې بايد (ما ته اهميت نه لري) وليکو.

د:- په پښتو اوسني ليکنی بهير کې يو لړ کمونې او زياتونې هم کېږي، چې ليکنی بهير شخصي، سمتي او سلقه وي خواته وړي؛ لکه: ډېر خلک فکر کوي، ډېرى خلک فکر کوي. ډېر کا ربه وکړم، ډېرى کار به وکړم. ځينې کلمې په مغيره يا صرفي صورت کې بدلون مومي او يو توري له لاسه ورکوي او يا هېڅ بدلون نه مومي؛ لکه پسه ځري، پسه راوستل شو.

همدارنګه دا جملې (د کورونو خبره، د کوريو خبره، د شيدو خوند، د توکو (اداتو) په وسيله ځرګنديږي، د توکيو (اداتو) چې د جاپان پلازمېنې سره توپير نه لري، په لوی لاس ليکل کېږي.

هـ- د اوسني ليکدود په برخه کې بله غټه ستونزه د هر فونيم لپاره يو مشخص(ګرافيم) نه درلودل خورا زياته ستونزه رامنځته کوي، د واول تورو په معرفۍ کې داسې وايي چې: ((له واول پر ته کلمه نه ترل کېږي)) (د الهام ژباړه....)

که پورته خبره ومنو نو داسې کلمې په پښتو او دري ژبو کې لرو، چې زموږ د رسم الخط له مخې (واول) ورکې نشته ؛ لکه: (بد) (ب او د) توري دي. چې د واول پورته معرفي کې نه راځي، ځکه خو له دوو تورو (ب او د) څخه د (بد) کلمه رغېدلې ده. مګر که په فونيمکي الفبې يې وليکو نو بيا پورته تعريف ورباندې صدق کوي؛ لکه:(bad) دلته ده ، چې وايو (کلمه د واول له موجوديته پرته نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رغول کېږي.

د پښتو ژبې استاد پوهندوی محمد قسيم چمتو په وينا: ((زموږ په اوسني ليکدودو کي ډېرې ستونزې شته، هغه داسې چې موږ د هر فونيم لپاره يو ګرافيم نه لرو، څو فونيمونه په يوه ګرافيم وليکو.

نو په دې توګه هېڅ نشو کولای چې په مجرده توګه د دغو درېواړه آوازونو تر منځ د ګرافيم له مخې توپير وکړو حتی موږ نشو کولای په کلمو کې هم د ګرافيم له مخې په آسانۍ سره د دغو آوازونو د تلفظ توپير وکړو. بل دا چې په کلمو کې ډېر آوازونه موږ تلفظ کوو، خو نه يې ليکو، لکه په (هڅه acah) کې چې يو دوه سيلابيک ويی دی، په لومړی سيلاب کې زور (a) تلفظ کوو، خو نه يې ليکو. همداراز موږ په خپل اوسني ليکدود کې د کلمو په ځينو برخو کې غږ لرو، خو ګرافيم ورته نه لرو؛ لکه: د (منه-a maṇ او ترخه tərxa) د کلمو په منځ کې د زرو(a) او زورکي توري شته خو نه ليکل کېږي.))

و:- پښتو ژبه يو اوښتونکي (تصريفي) ژبه ده، د صرف يا تصريف مساله ډېره مهمه ده. په پښتو ژبه کې د (نوم او فعل) صرف شته، يعني نومونه او فعلونه (د جنس، ګڼې او اکر (حالت) له مخې تصريفېږي؛ د بېلګې په توګه:

الف: د نوم صرف (پلوشه راغله– پلوشه فاعل دی، اصلي حالت لري، خو چې کله پلوشه په پلوشې بدلېږي نو د نوم صرف يا ګردان رامنځته کېږي.

ب: د فعل صرف، هم په پښتو ژبه کې د نارينه او ښځينه لپاره په جلا جلا او واضح ډول تر سره کېږي؛ لکه: هلک راغی (بچه آمد) –نجلۍ راغله (دختر آمد) يا

يو هلک راغی– يوه نجلۍ راغله.

په پورته جملو کې په ښکاره ډول د فعل او د فعل تصريف ګڼې (عدد) له پلوه هم ګورو. هلک راغی- نجلۍ راغله. دلته ښکاره مطابقت د فاعل او فعل تر منځ راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج: د ګڼې (عدد) صرف؛ بايد وواېو چې (کله په پښتو ژبه کې عدد بدلون مومي ورسره (فعل او فاعل) هم بدلون مومي.) توره نجلۍ راغله- تور هلک راغی.
يو هلک راغی- يوه نجلۍ راغله.

۲–۳– په ليکوالۍ کې د ښو کلمو او جملو کارول:

هره ليکنه د (وييونو "لفظونو" مجموعه ده؛ لکه کلمه چې بې تورو، جمله بې کلمو او ....رغېږي، همدا شان (هېڅ ليکنه او اثر بې له کلمو نشي رامنځته کېدلی.) ((کلمې د خښتو مثال لري، لکه ديوار (ديوال) چې له خښتو جوړېږي او هره خښته پر ځای کېښودل د پاخه معمار کار دی. همدارنګه که معمار (بناء) په فني ډول په معمارۍ ونه پوهېږي، نو هېڅکله سمه معماري نشي کولای، که معمار فني شخص وي، د هغه لپاره (خټه، خښتې او د معمارۍ نور لوازم ځانګړې اهميت لري. او که څوک معمار نه وي نو د ديوار (ديوال) له جوړولو خوند نشي اخيستلی؛ په ليکنه کې د کلمو او هغه هم په هنري ليکنو کې د ښو کلمو کارول يو فني کار او زيرکانه عمل دی.))(۴۸: ۱۲۸)

د امريکا د معاصر او مدرن داستان پلار اندرسن (Anderson) د الفاظو د جادويي اغېزو او موقعيتونو په برخه کې نظر درلود: ((الفاظ او مادي توکي کابو يو ډول اغېز ښندي؛ که يو څوک په کور کې مېلمه کوو او يا د هغه د ښېګڼو بيان نورو ته کوو، دواړه پر نورو او د هغه پر شخصت اغېزې لري، همداسې د چا په رټلو کې هم خبرې کولای شو. نو لازمه ده، د کلمو د کارونې ځايونه او د هغو هر اړخيزو او اغېزو ته ډېر پام وساتو، په تېره په داستان کې د ښو کلمو کارول نه يوازې د ليکوال او داستان ارزښت زياتوي، بلکې د داستان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسوناژو (کارکوونکو) پر شخصیت نېغي اړیکې لري.
نومورې زیاتوي، د مدرنو او هنري داستانونو او لیکنو استعمال د مضمون برجستګي زیاتوي، باید په لیکنو او په تېره هنري لیکنو کې د غوره او ښایسته کلمو کارونه د لیکوال د کاري صلاحیتونو اندازه زیاته کړي.
که له یوې خوا په لیکنه کې د ښو کلمو کارونه اړینه ده، له بلې خوا لیکوال ته لازمه ده، په خپله لیکنه کې د ښو او نوښتي الفاظو په کارونه قناعت ونه کړي، لیکوال باید د ښه او کره مضمون پلټنه هم وکړي. (ښایسته الفاظ او کره مضمون) د لیکوال او لیکوالۍ دنیا غني کوي، نو لازمه ده، یو کره مضمون د الفاظو په ښکلو زربفتو کې راونغاړو.

چي دي طمع د مخلوق له دره پریکړه
پادشاهي دې مبارک شه که ګدایي

یا:

خودي توان رسي په لوی دریاب کې ګرزه
په ویاله کې دي زوال وینم نهنګه

یا:

مینه د خوبانو نامو ننګ لري کوي
تش د دیدن د ښکلو دزړه زنګ لري کوي
بل شغل مې نشته په زړه بې دیارله میني
عشق یو هسې رنګ دی چې بل رنګ لرې کوي

په لیکوالۍ کې د ښو کلمو او جملو کارول، نه یوازې د لیکوالۍ د مسلک مزیت زیاتوي، بلکې د لیکوال د هویت لپاره هم په زړه پورې کار دی.
لیکوالي یو سپېڅلی مسلک دی، لیکوال ته ښایي د غه سپېڅلتیا په ښه ډول وروزي، له دې سره، سره د لیکوالۍ عمل یو پر له پسې ریاضت او کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

غواړي، ډېر، ډېر او مسلکي تمرين ته اړتيا لري.

مايکوفسکي د روسي معاصر ليکوال د (مسلکي ليکوالۍ او مسلکي ليکوال) په برخه کې نظر درلود: ((د ليکوالۍ کار ډېر ستونزور عمل دی؛ که د طب د علم ټول اصطلاحات زده کړو، نو ستونزې به مو حل شوې وي، خو ليکوالي داسې عمل نه دی، په ليکوالۍ کې هره شيبه بدلون راځي، پرمختګونه هم راځي، ليکوالي د لغتونو او اصطلاحاتو يوازينۍ مجموعه نه ده، بلکې د فعال تفکر او هراړخيزو پديدو زېږنده ده.

ليکوال ته ښايي له ټولو ټولنيزو بدلونونو سره، سره آشنا شي؛ له همدې امله ليکوال بايد نوی فکر په نويو الفاظو کې د وخت له بدلون سره وړاندې کړي.)) (۴۹: ۹۹)

ليکوال بايد هره شيبه له خپل مسلک سره مينه وکړي؛ د دې کار لپاره لازمه ده، لاندې ټکو ته پاملرنه وشي:

۱:- ليکوال ته ښايي هر څه ته په ژور نظر وګوري او له ټولو ټولنيزو پېښو څخه ژوره ذهني عکاسي وکړي. ليکوال او د ټولنې عادي خلک سره توپير لري؛ هغه وخت زموږ د ليکوالۍ ډګر غني او مسلکي کېږي، چې مسؤل او له مسلک سره مينه ناک خلک ولرو او ويې روزو.

۲:- د ليکنې لپاره لازمه ده، هر ليکوال د ليکنې کولو لپاره ځانګړی وخت، منظم پلان وړ فکر او د يادداشت کتابچه ولري او په منظم وخت کې ليکنه وکړي.

منظم پلان ليکوال هدف ته رسوي؛ (پلان)د ژوند اصلي مسير او لاره په نښه کوي او (هدف) موږ مقصد ته رسوي.

په کتابچه کې بايد نه يوازې په تحقيق پورې اړوند اصطلاحات او وييونه(لغتونه)، بلکې ورځينې يادښتونه او ښکلې کلمې او جملې راټولې شي او بيا په ليکنو کې هغه په ښه ډول او پر ځای وکارول شي. د بېلګې په ډول که يو اجتماعي مضمون د (کبر يا غرور) په برخه کې ليکو لازمه ده، داسې وجېزې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصطلاحات او متلونه ورکي وکارو، چې له موضوع سره تړاو ولري.

همدارنګه ليکوال ته ښايي د مضمون مناسبې کلمې او جملې ولري؛ د تحقيقي مقالې کلمې او جملې له يو ادبي او هنري مضمون څخه توپير لري. د (خبر) او (رپوټ) کلمې، جملې او په مجموع کې د هغو ژبه توپير لري. آن د ليکنو په ډګر کې تر هر سرليک (عنوان) لاندې يو ډول ليکنه نه کېږي. د ادبي نثر عنوان تر تحقيقي نثر توپير لري.

۳: هغه اصطلاحات، وييونه، کلمې او جملې چې له بيلابيلو متونو څخه د تحقيق په نتيجه کې راباسو د ليکنې پر مهال يې له ځانه سره ولرو؛ لکه (د پېښو ګردابونه، د وخت ځپېړې، د حالاتو ترخه يادونه، د اوښکو سيلاونه، د نامرديو ګنګې شپې او ...) کولای شو، په يو تراجدي ادبي ليکنه کې وکاروو. خو (د ګلانو نازکه او پسرلي وږمه، د ښکلا وو کاروان، نيازبين او مالګين کاته، د هوس او تخيل الماسي ځلاوې او ...) کلمې کولای شو په هنري او ادبي نثر کې راوړو.

همدارنګه د علمي، تخنيکي، کرنيزو، سياسي او ادبي څېړنيزو ليکنو وييونه او اصطلاحګانې سره توپير لري، چې د (هرې برخې ليکوال ته ښايي د خپل مسلک اړوند ياد شوي اصطلاحات په خپله ځانګړې کتابچه کې له ځانه سره ولري او د ليکنې پرمهال يې پر ځای او په دقت سره وکاروي.)

۴: ليکوال بايد له وخت او طبيعت څخه خوند واخلي؛ لکه له سهاره، لمر له ختلو، له ځاښت، د لمر له غروب، سپوږمۍ له هلال، بدر، سپوږميزو شپو او شپېو، له غرونو، د طبيعت له پراخې غېږې د خپلو او ملګرو له خاطرو د ژوند او حالاتو له بدلونونو او نورو پېښو او پلو څخه خوند او درس واخلي او مخکې له ليکنې هغه له ځان سره زيرمه کړي.

۵: که ليکوال غواړي ليکنه يې لا قوت پيدا کړي او قوت ولري، ورته بويه په وار، وار د سترو لکيوالو او شاعرانو کتابونه، مقالې او ليکنې په کراتو مراتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطالعه کړي او د خپلو لیکنو د قوت لپاره الهام ترې واخلي.
که څیني لیکوال د لیکوالۍ په کې تقلید (پیښې) کوي، تر یوه سرحده (بریده) ښه ده، خو داسې نه، چې د نورو په پلونو پلونه واخلي او د نورو له پلونو څخه بهر پل کېښودلای شي.
یو لیکوال نظر لري تقلید په دوه ډوله دی: ((یو ړوند تقلید دی او بل روا؛ ړوند تقلید، مقلید ړوند وي، نه یوازې مقلد پرمختګ نشي کولای، بلکې د لومړي کار ریښې هم وچوي. دویم ډول تقلید ښه دی، خو چې د سبک وي، نه د اصلي مطلب....))
۶: که لیکوال غواړي لیکنه یې مسلکي، پخه او درنه وي، لازمه ده، له خپل کار سره مینه ولري. لیکوالۍ سره مینه کول د ټولني له عمومي فرهنګ سره مینه کول دي. لکه له خدای(ج)، مور، پلار، معشوقې، اولاد او دندې سره مینه او محبت د کامیابۍ اساس دی.
له مسلک او په تېره لیکوالۍ سره مینه کول د انرژۍ او قوت خپلول دي او دا کار لیکوال ته حوصله هم ورکوي.
۷: سینه او حوصیله کول، د لیکوالۍ د دوام او لیکوالۍ ته د عمومیت ورکولو ښه وسیله ده. د هر کار د پیاوړتیا عمده او غوره لاسوند(سینه، حوصیله او صبر کول دي) صبر او سینه کول موږ له مسلک سره نژدې کوي او د مسلک په ټولو رموزو مو پوهوي. هغه خلک په یو مسلک کې پرمختګ کولای شي او په یوه مسلک کې پیاوړي وي، چې یو مسلک کې په صبر، سینې او حوصیلې سره کار وکړي؛ نو لیکوالي چې یو دومداره او پر له پسې عمل دی، لازمه ده، په پوره صبر، پوهې، مسلکي والي او مینې سره دغې لارې ته دوام ورکړو، څو مو د هېواد د غني فرهنګ د لا بډاینې په برخه کې کار کړی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲–۴– په ليکنه کې دشعر، متلونو او غوره ويناوو کارونه:

هنري نثر په انځور، هنري ترکيب، شعر، تمثيل، غوره ويناوو، متلونو، محاکاتو او محاسنو ښکلا مومي.

هر څومره چې په هنري نثر کې شعر وکارول شي، ښکلا يې لا زياتېږي. په ليکنه کې د شعر کارول د ليکنې روح پياوړي کوي او ښکلا وربښي.

په هنري نثر کې د تصوير مثاله ډېره مهمه ده؛ هغه نثر ښکلی وي چې د پېښو تسلسل ورکې مراعات شوی وي؛ د پېښو هنري تړاو، په هنري نثر کې د شعر د کارونې له لړ کې امکان پيدا کوي؛ لکه:

هغه زړه به له طــوفانه په امــــان وي

چې کشتۍ غوندې د خلکو باربردار شي (۱۱: ۱۲۲

)

يو اجتماعي مطلب هله (ټولنيز مضمون) جوړېږي يا جوړولای شي، چې ټولنيز دردونه ورکې نغښتي وي. (کشتۍ غوندې د خلکو باربردار کېدل)، يو ټولنيز مفهوم دی. که داسې او داسې نور ټولنيز مضمونونه د يو اجتماعي مفهوم د درکولو لپاره په ليکنه کې وکارول شي، ليکنه يو پيغام پيدا کوي.

په ليکنه کې شعر د ورتيا او اړتيا له مخې کار ځای پيدا کوي او په لاندې توګه امکان لري:

اول: شعر د هنر د يو فعال ډول په توګه تل ټولنيز پيغام لري او ټولنيز پيغام لېږدوي. د هنر ټول ډولونه (انځورګري، شعر، حکاکي، معماري، رسامي، نڅا (رقص) سينما او ...) يو انساني ټولنيز پيغام لېږدوي، د پيغام لېږد د بېلابېلو توکو وسايلو او الفاظو په ذريعه وي(د هنر هر ډول د مختلفو وسيلو او ذريعو په واسطه، ټولنيز پيغامونه لېږدوي او انعکاسوي؛ د بېلګې په ډول شعر يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالۍ تولنيز واقعيتونه د وييونو (الفاظو) په واسطه لېږدوي، شکل ورکوي او آن انځوريز پيغام لېږدوي)

که څه هم ليکوالي، انځورګري، شاعري او ويناوالي له يوې کورنۍ دي او ډېر ځله سره ترلي دي، خو کېدای شي ليکوال د انځورګر او انځورګر د شاعر او شاعر د ويناوال (ويانډ) له کاره بې خبره وي. دا کار محال نه برېښي؛ ډېر لېدل شوي، چې شاعر ليکوال نه وي، ډېر ښه مثال يې نالوستي شاعران دي، چې هېڅ د ليکوالۍ په رموزو نه پوهېږي. په تېره د اقتصادي، سياسي او ګڼو ټولنيزو برخو ليکوال شته، چې شعرونه يې له ياده نه دي زده او يا شعر نشي ويلای او د کلمه کولای يې هم نشي.

دوهم: دا چې څنګه په ليکنه کې شعر کارولی شو، اساسي مثاله د (احساس) ده. انساني درک او احساس د هنر له بل هر ډول څخه په شعر کې زيات دی.

اکاډېميسن ارواښاد محمدصديق روهي د شعر د مهم والي او په شعر کې د احساس په برخه کې د مولانا خادم، ګل پادشاه الفت او نورو ادبپوهانو د نظرياتو د تلفيق په برخه کې نظر درلود: ((له قريني څخه څرګندېږي، چې په شعر کې د احساس مثاله د شعر له اصالت سره اړه نه لري. دلته د احساس خاوند هغه څوک دی، چې په رموزو او باريکيو وپوهېږي او د موضوع له قشر څخه د موضوع ماهيت او ژوروته ورننوځي. الفت کولي شي په ساده طبيعي پديدو کې د ژوند اسرار کشف کړي.)) (۳۰: ۹۴)

دربيم: په ليکنه کې د شعر استعمال پدې پورې هم اړه لري، چې د ليکوال ذوق تحريکوي؛ ليکوال په آسانۍ سره کولای شي، خپل ذوق او د ټولنې ذوق له دغې لارې خړوب کړي، دا ډول هنرمندان کېدای شي، په يو مسلک او يا ډېرو کې پوهه او لوی لاس ولري. ځيني ليکوال او هنرمندان متعددو هنرونو ته لاس اچوي، چې کار يې په ټولو برخو کې نيمګړی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ويلو وړ ده، چې د محقق کار تر نورو هنرمندانو ستونزور وي. هغه څوک ډېر پياوړي وي، چې په يو مسلک کې کار کوي. که د محقق فطري ذوق له ليکنې سره نه يادوي، لازمه ده، دخپل ذوق او ليکنې لاره لا مشخصه کړي. او هغه دا چې فطري ذوق ته پياوړتيا ورکړي، پدې معنا (ليکوال چې په کومه برخه کې خپل استعداد ځلولی شي، هغه خوا بايد پياوړې کړي.)

بايد ووايو هغه ليکوال، چې شعر په خپلو ليکنو کې راوړلای او تفسيرولای شي؛ هغه پياوړي ليکوالان وي، ځکه ګڼ شمېر اجتماعي افکار په شعر کې تبارز(ځرګندتيا) مومي.

څلورم: شعر او نور برجسته افکار په ليکنه کې، ليکوال د شاهد په توګه هم راوړلای شي، دا ځکه شعر د ژوند ټول ټولنيز مهم اړخونه رانغاړي.

لنډه دا چې د شعر کارول د ليکوال له خوا يو شعوري او فکري بهير دی او د ليکنې روح هم جوړوي؛ له يوې خوا لوستونکي ته ځانګړی احساس ورکوي او له بلې خوا د ليکنې خوند هم زياتوي.

پنځم: متلونه او غوره ويناوې، په کنډه برابرې، پخې او تجربه شوې پوهنې او خبرې دي، نه يوازې په عادي (شفاهي) خبرو کې برجستګي او فوق العادګي لري، بلکې په تحريري ادب کې يې استعمال او کارول هم له ښکلا خالي نه دي.

د خدای بښلي استاد حضرت عبدالروف بينوا په وينا: ((متلونه لنډې، د جامع مفهوم لرونکي، په کنډه برابرې ويناوې دي، چې يې نسل په نسل د استدلال د تائيد لپاره، د خبرواترو په ترځ کې ويل جاري دي. د لفظ او معنا له مخې غزېږي د زماني د تجربو څخه راوتلي او مثبته بڼه يې غوره کړې وي.)) (۱۰: الف مخ)

متل د پاخه فکر، پوهې، تجربې او ولسي ناخوداګاه مهارت او ضرورت زېږنده وي، کوم په اوږدو کې رامنځته کېږي.

د پښتو ژبې پياوړی ليکوال او محقق او د پېښور پښتو اکاډمی غړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکتر راج ولي شاه خټک د (پښتو متلونه) د (کاڼي کرښې) چې د افغانستان د اکاډمۍ د غړي نورمحمد نور زرمتي له خوا راټوله شوې مجموعې په سريزه کې ليکي: ((وئيلی شي، چې د پښتنانه رومان ټول په پښتو ټپه کې ځای شوی دی او د پښتنانه پوهه او دانايي په متل کې محفوظه ده. پښتو متل د دانش يو عجيبه رنګ لري. که هر څوک متل هر ځای او هر چېر ته د ژوند د تجربونه جوړوي، خو د پښتنانه د ژوند تجربه يو خاص اهليت او ځانګړيتوب لري. شايد ځکه چې ټول قام په يوشان جغرافيائي او فطري چوربښت کې پورت وي. د پښتو متل ته د کاڼي کرښې هم وايي؛ که څوک د پښتنانه د ژوند رنګ لېدل غواړي د دوی د پوهې او تجربې اندازه کولو غواړي، نو بايد د پښتو متلونو معنو(معنا) ته ځير شي.)) (۲۱:الف مخ)

د ويلو وړ ده، متلونه، غوره ويناوې دي، د ولسي پوهې ځانګړې حکمت پکې پروت وي، له همدې امله په لاندې مواردو کې د کارونې ځای لري:

الف: د ولسي جرګو د لا بااهميته کولو او با ارزښته کولو، د لويو خبرو د راڼدو او ... لپاره پکارېږي. که جرګه مار غواړي خبرې راڼدې کړي او جرګې ته نتيجه په لاس ورکړي، نو هغه متل، چې (ځای) ولري؛ استعمالوي.

۱-(غر په غره نه ورځي، سړی په سړي ورځي.)

۲-(د ډېرو قودې، د يوه ګېډې.)

۳-توره سره ښه ده، خو نه د ورور په وينو

۴-اوښان نه ژاړي، بارونه ژاړي...)

ب: متلونه د جامع مفهوم لرونکي دي؛ که څوک غواړي، جامع مفهوم په لنډه، رسا او سيده توګه چاته په يوه غونډه، ليکنه او څېړنه بيان کړي نو همدا ډول متلونه ورته وايي، ليکي او ډالۍ کوي.

۱-که هوس دی، دومره بس دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- که غر لوړ دی، پر سر لار لري.
۳- ښه جالوان د طوفان په ورځ معلومېږي.
۴- سړی یو رنګ، جامه یې دوه رنګه.
۵- خبرې یې فیل نه شي وړی، په کور کې یې ګردا وړه نشته...

ج: متلونه، د ولسونو د نسلونو د ارتباطي پل په توګه د وختونو په درشل کې، خوله په خوله، سینه په سینه یو بل ته لاس ورکوي او په پوره پوهې او امانتدارۍ سره معناوې او مفهومونه لېږدوي.

که یو څوک له خپل هېواده ډېر د وخته وتلی وي، نو د چا خبره مړی خو بېرته خپل وطن ته رارسوي.
۱- چې ځي ځي، ابازو له به راځي.
۲- چې اوسي، په خوی به د هغو شي.
۳- چې ځان خفه نه کړې، بل نشي خوشحالولی.
۴- چې په کور کې بې اتفاقي شي، اوبه وچې د منګي شي.....

د:- متلونه، د عقل کل او عامه فکري او شعوري حاکمیت په توګه د لفظ او معنا له پلوه مفهوم لېږدوي؛ لکه:
۱- توري دې لالا وهي، مړی د عبدالله
۲- خپل عمل لاري مل دی
۳- د مرد خواره، د نامرد په ګېډه کې پاتې کېږي.
۴- د شپې بند اوبه وړي.
۵- مار ته په لستوني کې ځای مه ورکوه...

هـ:- د پښتنو د پېښو او پخواني ژوند داستان نه یوازې له تېپې څخه ښکاریدلی شي، بلکې متل د دغه داستان بیان په ښه ډول کوي؛ د بېلګې په ډول:
۱- د توري زخم رغېږي، د خولې نه.
۲- بد به دې په زړه لرم، سلام به دې په خوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-اوبه په ډانګ، نه بېلېږي.

۲:- متلونه، د پوهې او عقل د ژورتيا ښکارندوی ده. پوهاند محمد طاهر بورګی، د پښتو متل د حکمت او اغېزو په برخه کې نظر لري او وايي: ((متلونه د يوې تولنې د پېړيو، پېړيو اړوند او ارزښتمند ميراث دی. په ډېرو داسې ټولنو کې هلته چې لا موضوعه قوانين مېنځ ته نه دي راغلي، د ټولنې معضلات په معقولو منل شويو متلونو حل او فصل کېږي، دا حالت مور د اروپا په هېوادونو کې خصوصاً د کنتي تنال اروپا په قديمو جرمني ټولنو کې ليدلی شو، چې وړاندې له اوسنيو موضوعه قوانينو هلته همدا متلونه د دعواوو په حل او فصل کې کارول کېدل.))(۱۳:هـ)

ی:- اوس، اوس هم چې يو ځل بيا ژوند قومي او ولسي ريفورم ته مخه کړې او د خلکو تر منځ چې لانجې په ولسي جرګو، مرکو او سپين ږيرو حل او فصل کېږي، نو ليدل شوي، چې په ځينو مرکو کې مناسب متلونه راوړل شوي، له شک پرته د متل له ويلو سره سم لکه په اور چې اوبه واچوي، په غونډه کې بدلون ليدل شوی دی.

شپږم: غوره ويناوې؛ پخې او درنې خبرې دي، چې تر ډېره بريده ورباندې ستونزې حل کېږي. غوره ويناوو ته (پخې) يا لنډې خبرې هم وايي. غوره ويناوې له پوهې او حکمته ډکې دي، لوی مفهوم په (کره جمله کې راوړل له پوهې او حکمت څخه سرچينه اخلي.)

غوره ويناوې ځکه غوره ګڼل کېږي، چې په ژوند او ټولنيزو پيښو پورې اړوند مطلب په لنډ قالب کې ځايوي. غوره ويناوې، لنډې خو با مفهومه وي.

په عربي ژبه کې ورته(مقوله) هم وايي. په عربي ژبه کې وايي: ((بهترين کلام هغه دی چې لنډ، خو مدلل وي. کره او په عاميانه ژبه وي، خو ستره معنا افاده کړي))(۱۲: ۸)

غوره ويناوې د انسان د عقلاني تفکر اساسي برخه ګڼل کېږي. خلک او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسونه يې د غونډو او په خپلو منځو کې د لانجو د حل لپاره کاروي، نه يوازې د لانجو د حل، بلکې په ډېرو مواردو کې پکارېږي؛ د بېلګې په ډول:

۱-د ځان پېژندنې او ښه مومن والي په برخه کې.

- ځان پېژندنه، الله پېژندنه ده.

يا په نورو برخو کې هم غوره ويناوې د پوره، پوره کارونې وړ دي.

- حيا نيمائي ايمان دی.
- آن د وړانده تر مخې هم ځان پتهوه.
- ژوند يو نفس دی.
- غوږ نيول هنر دی.
- تنبلي هم اندازه لري.
- مېړانه قيمته ده، او نامردي ارزانه.
- تور کالي واغونده، خو تور مخې مه اوسه.
- هر څوک په ښو خوشحاله او په بدو پښېمانه شي مومن دی. (۴۴: ۹-۱۱-۱۵)

۲-۵- په هنري او ادبي نثر او شعر کې د هنري ترکيبونو د کارونې ارزښتونه:

هنري او ادبي ترکيب د ليکنې او کلام ښکلا او ارزښت ټاکي؛ دغه ترکيبونه د ادبي نظم او ادبي نثر پر ادبي هويت دلالت کوي او په دوو برخو کې (نظم او نثر) کې راځلو.

الف: هنري او ادبي ترکيب په هنري نثر کې له نورو ليکنو زيات وي. د ادبي ليکنو اعجاز او ښکلا په هنري ترکيبونو پورې اړه لري. نثر، هغه وخت هنري ګڼل کېږي، چې هنري ترکيب ولري. هنري او ادبي ترکيب، په ليکنه کې هغه عاطفي او تخيلي غوټه ده، چې د نوموړي مضمون ماهيت ترې جوړېږي.

خو دغه ماهيت ډېر ځله شکلي او فزيکي بڼه احتوا کوي. هنري او ادبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکيب د خيالي پوهې د ايجاد او رامنځته کېدو په کار کې ګټور رول لوبوي.
خو هنري يا ادبي ترکيب (هنري انځور نه دى، بلکې د انځور هنري زمينه او يوه برخه جوړوي او توپير يې لکه متل او عبارت غوندې دى.)
يو شعر او يو نثر ته هغه وخت ښه شعر او ښه نثر ويلى شو، چې (هنري ترکيبونه) پکې زيات کاريدلي وي، هنري ترکيب که هنري انځور نه دى، خو ورنږدې دى؛ هنري انځور په ادبي ليکنو او شعر کې د خيالي او عاطفي پوهنې لورى ټاکي. هنري تصوير د موضوع او خيال تر منځ فکري تړاو ته ويل کېږي. هنري انځور د ښېښو عکاسي ده.
هنري تصوير لوى او د چا خبره فراګير دى؛ هنري تصوير د باندې نړۍ او شاعر د خيالي دنيا تر منځ رابطه جوړوي. په هنري تصوير کې د کلام معنوي او لفظي ښکلا راتلاى شي، خو هنري او ادبي ترکيب يوازې د مشبه او مشبه به تر منځ تناسب رامنځته کولاى شي؛ په حقيقت کې هنري ترکيب د ادبي مضمون محاکات او ښکلا زياتوي. (۴۱ : ۱۳۳)
د نړۍ او زمونږ د هېواد او بيا پښتو معاصر هنري نثر لمن له (هنري او ادبي ترکيبونه) مالامال ده، چې ادبي نثر او په ځانګړې توګه شعر ته يې ښکلا ښنلې ده.
هنري نثر په پښتو ادب کې ډېره لرغونه لري.
پښتو معاصر هنري نثر په شلمه پېړۍ کې په پوره قوت او آن په نړيوالو هنري معيارونو راڅرګند يږي. د هنري نثر پيلامه د خداى ښنلي علامه عبدالحي حبيبي په وينا: ((په شلمه پېړۍ کې هنري نثر هم په پښتو ادب کې وينو، چې د برې کاکاخيل ځينې هنري ټوټې په خيبر مګزين کې خپريږي. د دغو نثرونو ښه ليکوال په افغانستان کې ښاغلي الفت دى، چې هره د نثر ټوټه يې لکه يو بيلغ او شيوا شعر داسې دى. داسې نثرونه ښاغلي بينوا، ښاغلي ډاکټر مجروح، حبيبي، خادم او ښاغلى لايق او نورو زلميو هم ليکلي. ارواښاد محمدايوب خان خو ځان ته خاص سبک درلود. په لره پښتونخوا کې هم د سيدرسول رسا، شيدا، برق،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجمل، سيدراحت، حمزه او روغ ليوني نثرونه کله دغسې دی، چې له يوې خوا هنري ظرافت او لطافت لري او کله دطنز او انتقاد رنګ هم مومي، چې د جعفر اخکزي، جعفريات هم د لوستلو وړ دی. د مرحوم عبدالغفور خروټي مضامين، چې د کندهار په طلوع افغان يا پښتو مجله کې خپريدل هم کله، کله دغه رنګ لري.)) (۱۷: ۱۳۳)

که څه هم چې د معاصر هنري نثر عمر په پښتو ادب کې د شلمې پيړۍ خبره ده، خو دغه لنډ عمره ادبي نثر په کمه موده کې لرغوني، پراخه او د اهميت وړ موضوعات په غېږ کې رانغاړلي دي.

د هنري نثر د پيدا ينبت او بشپړتيايي يون په برخه کې د هېواد تکړه ليکوال او وتلی څېړونکی سر محقق زلمی هېوادمل نظر لري:((په پښتو ادبياتو کې د نويو ادبي پديدو د راپيدا کېدو او په ادب کې د معاصريت د زړيو د زرغونيدو او د نويو نښو د راڅرګنديدو موضوع په سيمه کې د شلمې پيړۍ له نويو علمي او هنري پرمختياوو سره نيغه اړيکه لري او د شلمې پيړۍ سياسي، اجتماعي عوامل هم ددې نويوالي په راڅرګنديدنه کې خپل مُوثريت لري.

د مسلطو سياسي، اجتماعي او فرهنګي روابطو تر اغېز لاندې وده موندونکي پښتني فرهنګ هم د پښتنو په ټولو فرهنګي مراکزو کې د يون بيلابيلې لارې خپلې کړې. پښتو ادب او په نهايت کې د فرهنګ د ودې مسالې په ټولو فرهنګي حوزو کې يو شانوالی له لاسه ورکړ او د بيلتون همدغو عواملو ځيني ادبپوهان په دې معتقد کړي دي، چې پښتو ادب په معاصره دوره کې يو شان رشد نه کوي... نومورې په خپله ليکنه کې په ډېر دقت د معاصر نثر د پرمختګ او بنبرازۍ لپاره ډېر پراونه په نښه کوي، چې ورسره معاصر ادب هم وده کوي.)) (۵۴: ۷۹۷)

پښتو معاصر ادب (شعر او نثر) لکه د ژوند نورو پديدو غوندې په شلمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېړۍ کې د ودې او پرمختګ لوری ومومند او خورا وځليد.

د حبيب الله رفيع په وينا: ((پښتو ادب له آره خوځنده او له ژوند سره مل ادب ؤ. او په دې دوره کې يې خپل رسالت په ښه توګه ترسره کړ؛ د ولسي شاعرانو له خوا ويښوونکې ترانې وغږول شوې او د افغان او انګريز په جګړو کې يې د افغانانو د مېړانې او سرښندنې کيسې په مستو(چاربيتو) کې خوندي کړې....

د شلمې پېړۍ په رابړيدلو سره افغانستان د يوه تېپي مارغه په توګه د انګريزانو ښکيلاک د طلايي قفس پر ځای ددې استعمار په ورېښمينه کځوره کې نغښتل شوی او د غير محسوس استعمار په نامحسوسه لومه کې ښکيل و؛ دا وخت په افغانستان کې تعليم يافته، جهان ديده... روښانفکره ځوانان هم پيدا شوي وو او په لره پښتونخوا کې هم دداسې وطن پرستو ځوانانو پټې او ښکاره ډلې جوړې شوې وې....

په افغانستان کې د پښتو د نوي ادب له رانښلوونکو څخه يو هم اروا ښاد غلام محي الدين افغان دی او په لره پښتونخوا کې د پښتو د زاړه او نوي ادب کړۍ اروا ښاد راحت زاخيلي سره وروستلي دي. په دې توګه د پښتو د نني ادب پيل چې په شعوري توګه نوې نړيوالې ادبي پديدې په کې د خوند او رنګ (مضمون او شکل) له پلوه خوندي شوي د شلمې پېړۍ په لومړۍ لسيزه کې شوی دی.))(۲۹:۵۵-۶۵)

پياوړی ليکوال او استاد خېړنوال سيد محي الدين هاشمي د (نثري ادب ډولونه) په کتاب کې د هنري نثر لومړنۍ بېلګې د نورمحمد نوري او مولوی احمد(۱۳۰۰:۱۳۲۱) څخه را حسابوي. نوموړی وايي: ((ددغه ډول نثر لومړنۍ بېلګې مونږ د نورمحمد نوري افغاني په اثر((غنچه روه)) کې په (۱۱۲۸هـ،ق) کال يې بشپړ کړی دی؛ ليدلی شو.

د همدغه پړاو يو بل ليکوال د هشنغر د تنګي او سيدونکی مولوی احمد، چې په منثورو آثارو کې يې د آدم خان درخانۍ کيسه(۱۸۷۲م)، ګنج

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو(۱۸۷۲م) او د تاريخ فرشته ژباړه د تاريخ سلطان محمود په نامه (۱۲۸۹م) کال شوي ده.

ګنج پښتو او آدم خان درخانۍ چې کيسه ييز آثار دي، موږ پکې د هنري نثر د پيلامي لومړني ځرکونه وينو. په همدغه وختونو کې د هنري آثارو وده ژباړونکي پېژنو چې يو مياحسيب ګل کاکاخيل له اردو څخه د نقش نګين ناول په (۱۲۹۲هـ ق) او ميا محمد يوسف هم له اردو ژبې څخه د (توبة النصوح) ناول په (۱۳۲۳هـ ق) له ټولو هنري ځانګړنو سره پښتو ژبې ته را اړولی دی.)) (۵۲: ۴۸)

داسې ښکاري، چې دا مهال نه يوازې په ابتکاري توګه (ادبي هنري نثر د بيلابيلو ليکوالو له خوا رامنځته شو، بلکې دغه نثر (ادبي هنري) د ژباړو له لارې په معياري ډول راخپل شوی هم دی.)

که د هنري نثر د پيل او تاريخ په برخه کې وغږيږو، نظريات ډېر دي، مګر زموږ اصلي هدف د دغه نثر ځيني ېيلګې او په دې ېيلګو کې د (هنري ترکيبونه ښوول او جوړول دي.

هغه هنري او ادبي نثر ېيلګې چې موږ ورکې د هنري ترکيبونو نمونې کتلای شو په لاندې ډول راوړو:

.

ادبي- هنري نثر:

د نثر دغه ځانګه له ښکلا او معنا ډکه ده، چې زرينه ځانګه يې بللی شو؛ د نثر د دغې ځانګې ښکلا د دې لپاره ده، چې هم يې (شکل ښکلی دی او هم يې معنا...)؛ خو له دې سره سره دغه نثر(هنري ادبي) د يو ټولنيز فکر پيغام لېږدوي.

هنري او ادبي نثر، هغه نثر دی، چې د لفظي او معنايي ښکلاوو درلودونکی وی. د خدای ښنلي ډاکتر زيور په وينا: ((هغه وينا چې د لفظ له پلوه ښکلې او د معنا له پلوه بېل بېل مضمونونه ولري، هنري نثر نوميږي.)) (۳۲: ۵)

هنري نثر، ښکلی، خو له مفهوم او مطلب نه ډک مطالب لري، يو فکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېږدوي او يوه موضوع څاري. د هنري نثر ليکوال په ټولنيز نظام کې د ټولنيز فکر القاء کوونکی دی. دغه ليکوال له يوې خوا دنده لري، خلکو ته فکر ورکړي، له بلې خوا خلک د ټولنيز ژوند او نظام په ارزښتمندۍ پوه کړي.

هنري نثر که له يوې خوا دلذت، خوند او ښکلا منبع او زيرمه ګڼل کېږي، له بلې خوا د پوهې، اعجاز او انساني ارمانونو لېږدونکی فکر هم بلل کېږي.

هنري نثر د علامه حبيبي په وينا: د لفظ له پلوه دومره ښکلی وي، چې: ((يو ډول منثور شعرته ورته وي؛ له عاطفې، احساسه او د انسان د لطيفو او ظريفو ادراکاتو څخه رابهېږي، نو ځکه د اجتماعي دردونو او آلامو څخه ځينې نازکې ټوټې رابرسېره کوي او د ټولنې د محرومو او خواشينۍ او بې وزلۍ حال راڅرګندوي.)) (۱۸: ۲۰)

هنري نثر ته تر سيمي او حکايوي نثر هم وايي. ددغې موضوع تائيد د پښتو ژبې پياوړي ليکوال او محقق (بريښ) د (افغان ياد) کتاب په (۷۳) مخ کې هم کړی دی.

د تر سيمي او حکايوي (هنري نثر) ښې بېلګې په لاندې ډول دي:

۱-لنډه کيسه ۲- ناول ۳- داستان ۴- رومان ۵- ډرامه ۶- طنز (سکوندنه) ۷-ادبي ټوټه، ۸- ادبي ليکونه، ۹- ادبي ځان پېښې، ۱۰- ادبي راپور تاژ، ۱۱- ادبي يونليک، ۱۲- ادبي خاطرې، ۱۳- تکل، ۱۴- ادبي انځور، ۱۵- فلمنامه، ۱۶- فني سناريو، ۱۷- ادبي نمايشنامه او .....

هنري نثر د هنري ښکلا وو او ارمانونو لرونکی دی او د شلمې پېړۍ همګامۍ او ملګری دی او اوس لاښکلی شوی دی.

د دغه نثر ښايسته بېلګې په لاندې ډول راوړو:

۱: د پسرلي ګله:

((ستا ښايسته او ګلالۍ څېره په جهان کې څومره قدر لري، آسمان له دومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

لو يوالي سره هر سهار د شبنم په پاکو او رڼو څاڅکو ستا ښکلی مخ وينځي او ځمکه د خپل زړه له نمه اوبه درکوي.

د ځمکې مخ په تا ښايسته ده او هوا ستا په وږمو معطره شوه، د بلبل خوږه نغمه ستا د جلوې برکت دی، شاعران ستا په ستاينه په جامعه کې مقبول شوه، ښکلو پېغلو تا ته په خپل اوربل باندې ځای درکړ، بورا ستا په مينه په غزلو کې وستايل شو.

په شعر او ادب کې ستا برخه زياته ده، مينې او محبت ډېر ښه سوغات ته يې. مګر ګوره چې په خپل جمال او کمال مغرور نشې او له باغه ونه اوزې، تاغوندې ډېر ښکلی او ښايسته ګلونه د هېواد په غرو رغونو کې پيدا شوه، چې نه چا وليدل او نه چا وستايل. که ته له دغه چمن نه ووتلې او په غرونو کې دې ځای ونيو، نه به بلبل پيدا کړې او نه ماليار ته د خلکو له نظره مه لرې کېږه او ځان ته ماليار پيدا کړه!

د انسان دا عادت دی، چې مطلق ښه نه ستايي او هر ښه څيز ښه نه ګڼي. هو! دی هماغه شی ښه بولي، چې ده ته نژدې وي او دده خپل و بلل شي.

دلته هر څوک خپل ښاغلي ګڼي او هر يو د خپل باغ ګلونه ستايي. ته هېڅکله د خلکو له نظره لرې کېږې مه!

ستا ښايست د خلکو د توجه او التفات نتيجه ده.

که ته غواړې، چې هر څوک دې قدر وکړي او په خپل سر د پاسه ځای درکړي لکه نرګس هر چاته په ښه سترګه ګوره او لکه د باغ غوټۍ هر سهار خلکو ته خانده!

په دغسې التفات او يوه خوله خندا سرې د خلکو زړونه خپلولی شې.

په يوازې ګلتوب او ګلاليتوب هېڅوک قدر او منزلت نه مومي او نه په تش ښايست دلبري او دلربائي کېږي.

راشه زما د باغچې ګل شه چې هر سهار دې په ديدن اوبه کومه.)) (۳: ۸۲ - ۸۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتنه: په پورته ادبي ټوټه (هنري نثر) کې سره له دې، چې ښکلي هنري او ادبي ترکيبونه راغلي، ورسره، ورسره ليکوال د ګل په څېره کې د فعال او ښه معاشرتي انسان کرکټر هم انځور کړی؛ دا يې په ډاګه کړې، چې ترکار، فعاليت او ښېګڼې بل څه پدې نړۍ کې په څه نه ارزي. او د عبدالرحمن بابا په وينا:

لاس په سر، په تندي ايښی و هر چاته
همـــدغه دی شــــــرافت په دا دينا...

او دغه لنډ ژوند، چې د شاعر خبره د الفت او محبت لپاره هم کم دی، نو انسان بيا نفرت کولو ته څنګه اوزګاريږي؟ قمرتايزي ويلي:

دا ژوند خو زموږ کم د محبت لپاره هم دی
حيران يم، چې نفرت ته اوزګاريږي خلک څنګه؟

هو ! دغه ټوټه سر ترپايه هنري نثر دی. (په زړه پوري مضمون او ښکلي ترکيبونه پکې راغلي دي؛.

۲- د پسرلي ارمان:

((هو ! د پسرلي په ارمان... خو ددغو تېرو درويشتو پسرليو نه، چې د باروتو لوخوړو به يې د وريځو ځای ونيو او اوښکو به يې د باران او د ماشينګنو، توپونو او توغنديو په ويشتلو به يې اتم آسمان راپيدا شو، نه زه... ددغو پسرليو په ارمان نه، چې باغ او بڼ به يې د نه اوربنت له امله په وچو او سوځنده وپرويدل شول نه نه ! هېڅکله....

د هغه پسرلي په ارمان، چې په راتلو به يې آسمان څک غرونو د وريځو له ګريوانه سرونه وويستل او له شنه آسمان سره به يې د زړه خواله کوله او په خپلو پراخه لمنو به يې رنګارنګ ښکلي ګلان ټومبلي وو، چې معطرې ورمې به يې د سترو زړونو او دماغونو د هوسايني او سوکالۍ لامل وي.

د هغه پسرلي په ارمان، چې د ونو په اوچتو څانګو او شنو کښتونو کې به

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د خوش آوازه مرغانو په ترنم د روح جهان له خوښۍ نه په جامو کې نه ځايده او د بارانونو هر څاڅکی به يې په صدف کې بې بها مرغلره وه؛ سيندونو، ويالو او ځرو بيو به يې د شنې هاتې د شنا پيښې کولې، له وچو کروندو او بوټو به يې داسې غړچاپير کړی و، تا به ويل، چې د دوو خوږو دوستانو د بېلتانه شپه د وصال په ورځ بدله شوې او کيسې يې پای ته نه رسي.

هو ! د هغه پسرلي په ارمان، چې د آسمان په لمن به يې د شيبه، شيبه باران پر له پسې څاڅکو د رباب تارونه جوړول او د نرۍ، نرۍ شمال په شهباز به يې د ژوند سندرې او خوږې نغمې غږولې او د ځمکې پر مخ به يې داسې بې پايه شين فرش وغوړاوه لکه پر مېلمه پال کور به، چې قدرمن مېلمانه لاري، کوڅې په شنو قالينو فرشې کړي.

د هغه پسرلي په ارمان، چې هر څه به يې د مني او ژمي د سختې سيلۍ له ناخوالو ژغورل او په عطرو خوشبويه، نرمه او ملايمه هوا به يې د مړ ژواندو په بدن کې د روح په څېر ورپوه کړه، لغړو ځانګو او بوټو به يې پاڼې، ګلونه او ميوې وربښلې، د ورکړې او سخاوت جنډه به يې د هېواد پر هره لوړه، ژوره رپېدله، خوږو ورمو به يې د ونو او بوټو ځانګې داسې سره غاړه غړۍ کړې لکه مسلمانان، چې د اختر په ورځ کې يو بل ته ترغاړې وځي.

هو کې ! د هغه پسرلي په ارمان چې نجونو او زلميانو به يې په ډاډه زړه د سولې او خپلواکۍ په فضا کې د هېواد پالنې په روحيه له خپلو ورونو او پلرونو سره اوږه په اوږه د ژوند چارې سرته رسولې. د همداسې پسرلي په هيله.))(۱۹: ۳۳)

هو ! د غه ادبي او هنري نثر د ښکاره ارمانونو څرګندونه کوي، چې نثر يې د ښکلو هنري او ذوقي الفاظو په زيور ښايسته شوی دی او خپل آرمان يې د لفظ او معنا په ګاڼه ښکلی کړی دی.

(د باروتو خړ رنګ، د وينو او اوښکو دوران، ملايمه هوا مړژواندی بدن،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روح ښکلا ، لغړې څانګې، ګلونه او ميوې ښېوونکې پسرلي، غاړه غړې څانګې) دا او داسې نور هنري ترکيبونه شته، چې ليکوال خپل آرمان وربانديې ځلولی دی.

٣- ګرانه ملګريه !

((ما خوستا سره د زړه خواله بس کړې و. او نورمې نه غوښته، چې پخپلو نا خوالو ستا خوا در شنه کړم، بله دا چې (ستا څخه دې پټه نه وي) هغه وخت ما ته دخبرو ګوډی هم تش ښکاريده څه، چې دو يلو نه و ، د هغو تعبير مې نه مونده او څه چې د ويلو وه، هغه راته بې مزې غوندې بريښنده.

نو زما زړه و ، چې نور نو د بې علمه نقاد په څير د نښې منځ وولم او د شطرنج د ميدان د بې طرفه نندا چې په شان د نورو پر لوبو خوند واخلم، خو لکه چې کله، کله د ګل سره اغزي او... سره نيشي ملګري وي، نو ځينې دا راز خوندونه هم له روحي عذاب سره ګډوي، په تېره بيا د شطرنج د بېطرفه نندارچي له اضطراب سره اغلې خوند ، چې د لوبې مستقماً واک و نه لري.

رښتيا هم تا خو به د شطرنج لوبه ليدلې وي، چې دوه لوبغاړي په خپله لوبه کې څنګه ډوب وي او پخپله خوښه څنګه، چې يې زړه غواړي پخپلو ګوټونو لوبې کولای شي. مثلاً که لازمه وګڼي پياده په فيل او آس وژني او که يې زړه وغواړي له پياده څخه وزير جوړوي، خو بيوزلې نندارچي ته دا حق نشته، چې په ګوټونو ګوتې ووهي؛ که څه هم دا نندارچي ډېر ښه شطرنج بازوي.

ګرانه ملګريه ! که ته د شطرنج د لوبې سره د زړه علاقه ولري، نو د شطرنج د ميدان نندارچي روحي عذاب او اضطراب ښه درکولای شي، چې نه د لوبې له نندارې څخه ځان ژغورلای شي، ځکه چې دا يې د ذوق د وژلو حکم لري او نه په لوبو کې د مستقيمو ګوتو وهلو اجازه لري، ځکه چې نندارچي دی.

هو ! داده چې د لوبې له نندارې څخه خوند اخلي، خو دا چې په خپله د لوبې واک د اا اجازه نه لري، د خوند سره يې ډول روحي تشنج هم ګډوي.....

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ته مه هو سېږه، چې دا راز د زړه خوالـه بـه څه اغېزه و تـاثير ولـري، خو دومره ده، چې زما او ستا د زړه سوده په کېږي.
هو ! د زړه نـاخوالي څرګنـدول د زړه د غـم بـار سپکوي او د سـړي دمـاغ او وجدان لږ آراموي)) (۹: ۵۵)
کتنه:
کـه د خدای بښـلي اسـتاد عبـدالروف بينـوا د ((زړه خوالـه)) نثرونـو تـه پاملرنه وکړو ، د معنا او فـورم لـه پلوه ځـانګړی سبک لـري؛ ليکـوال پـه عملي، علمې، خو هنري ډول خپله مدعا مقابل لوری ته لېږدوي. ليکوال خپل ((ملګري)) په خطاب کې ټول حقيقتونه څرګندوي او د يو ريالست مؤدب ليکـوال پـه توګـه زمونږ د ټولنې دايمي ناخوالي راسپړي او په له منځه وړلو کې يې اقدام کوي.
ليکوال، په کليوالي اصطلاحاتو سره مخاطب ته ګوته نيسي. په ليکنه کې ځانګړې ژبه او لهجه کاروي؛ لکه: (د خبرو ګوډی، په خبرو خوا شنه کول، بې مزې مضمون، بې عمله نقاد ، د شطرنج بې طرفه نندارچي، روحي عـذاب، پـه لوبـه کې ډوبېدل، د زړه سوده (قوت) او نور.....)

۴- اوريا (تظاهر):
((وګړي هر يو د خپل ميل او دذوق په ميچ د قدرت لـه تحـايفو سره، چې د پسرلي پـه موسـم کې بې د انسـانانو لـه پـاره ارمغـان راوړی دی، مينه لـري. څوک سحرنۍ خوشبويه وږمه خوښوي، ځينې د بلبل نارو او سندرو ته غوږ نيسي. څوک د ګل و نـازکې خنـدا او د بـورا وو نڅا تـه منـګ تللی دي؛ چا شـنې سبزې تـه اړخ لګولی دی، بعضې دربدې و پرهـار او هـا نـور د نـرګس د ملالـو سـترګو تـه هـيبښ ګوري؛ همدغسې نور.....
اما زه... د هغه ګړۍ پـه هيلـه ناسـت يـم، څـو د رحمـت د قـدرت لـه هغـه لـوی درياب څخه وما ته خپله ونډه (څو دانې مرغلرې څڅواکې) راورسيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتوی سئ اي د باران تر يو څاڅکو او چې په تاسې سره مې د خپلو تودو اوښکو لوند ګريوان ياد تازه کېږي؛ را اوريږئ!
په حقيقت کې ستاسې وجود پردې موسم د قدرت تر ډېرو ارمغانونو غنيمت دی، ځکه ستاسې عمر ډېر لنډ او وظيفه مو خورا درنه ده....
د سبا نسيم لا په شنه خړه د ګلشن پر خوا رارهي ده، ژر، ژر پخپلو پستو ګوتو سره د ګلانو له مخه ګرد و غبار پاکوي.
لمر لا د وخته خپلې ځلانده وړانګې رالېږلي او د بڼ پر اوسيدونکو يې توره شپه رڼا ورځ جوړه کړې ده.
بلبل له نيمې شپې په نارو سر دی، مطرب په زړه وړونکو نغمو ګوتې پورې کړې دي....)) (۴۰: ۲۳۲)
د غه ادبي او هنري ټوټه په ښاغلي سليمي چې په ((اوسني ليکوال، دويم چاپ په ۲۳۰مخ کې معرفي شوي، اړه لري.
ليکوال نه يوازې هنري، ادبي ترکيبونه جوړوي، بلکې د پسرلی زړه بښوونکی فصل تصوير هم باسي. ليکوال د خپلې سيمې خوږې هنري اصطلاحګانې په خواږه انداز کې کاروي.
دده په نثر کې ښايسته ترکيبونه (دميل او ذوق ميچ، سحرنۍ خوشبويه وږمه، د ګل او بلبل نازکه خندا، يوه چاشني سبزې ته اړخ لګول، د رحمت د قدرت لوی درياب، تودې اوښکې، لوند ګريوان، د قدرت ارمغان، د سبانسيم او ....)

۵- ښايست:

د الله(ج) ځمکه او آسمانونه د يو ځانګړی (آند او علم) له مخې پيدا کړې دي.
کېدای شي خپل قدرت موږ ته رابښي، ځکه نو په ژوند مين شو.
(که مقصود يې د خپل مخ ننداره نه وه+ د انسان جامه يې څه لره کړه سازه)
او دا هم ممکنه ده، چې بشريت او ژوند سره بې ساري مينه لري، چې د ژوند تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځنګ یې بې شمېره ښایستونه ورباندې لورولی دی.
ما د الهي لویې دنیا په نه راټولیدونکی چین داره لمن کې د پیاوړو تجربو پر مټو د ښکلاوو ډېرې، ډېرې تجربې وکړې، خو یوه ښایست او هېڅ ښکلا هم زما د زړه ملک تسخیر نه کړ.
د لوی جهان ننداره مې له سترګو څو څو واره تېره کړه، خو د هغه ښایست ننداره مې نه په طبعیت، نه د چا مخ په پانه، نه د سینما او تلویزیون د یادګارونو په پردو او د کمپیوټر د نیټ د مزو د نرۍ لیکې پر مخ وموندله، چې زړه زما وربانديې اوبه وڅښې.
پنځه حواسه مې په وار، وار د ښکلا او ښایستونو د دنیا خپلو ته وګمارل، خو زما د زړه قرار یې را ونه ښود او زړه مې سود وربانديې پیدا نه کړ. زما ذهن یې د سوکالۍ په بستر للو نه شو کړای. له خدایه مې د زړه د قرار د ښایسته ورشو ګلونو ته د باطني اشراق له سمندره غرپ، غړپ اوبه راوړې او د زړه د ابدي وینبیدو توان مې وغوښت.
د زړه دنیا ته ورښکته شوم، د جومات لارې مې د سترګو په کسیو په وار، وار پل کړې، خو چې له زړه سره مې د ښایستونو ننداري ته تم شوم، نو ایله مې د ښکلا او ښایست ننداره وکړه..... !
دغه ادبي او هنري نثر د معنوي ښکلا او ژوند د ډاډ د ترلاسه کولو په برخه کې دی.
انسان، مسلمان او مؤمن هغه مهال ډاډ او د زړه سود ترلاسه کولای شي، چې د الهي نورانیت له جماله تومنه او متره ترلاسه کړي. پدې نثر کې له معنوي جمال سره، سره هنري ترکیبونه ډېر راغلی دي؛ لکه (د الهي علم او پوهې واکونه، د الهي قدرت لویه دنیا ، د دنیا نه راټولیدونکي چین داره لمن، د ښکلا ډېرې، ډېرې تجربې، د زړه ملک تسخیر، د زړه اوبه دزړه سود ، د ذهن د بستر سوکالي، د زړه قرار، د باطن اشراق...

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شعر کې د ترکيبونو استعمال:
شعر له شعور او شعور له زيره کې څخه اخيستل شوی دی. انساني شعور د پوهې، کياست، خيال، او نوښت منبع ګڼل کيږي.
شعر له لرغونی يونان څخه را نيولې بيا تر اوسه پورې ډول، ډول تعريف شوی دی. چا ورته موزون او قافيه وال کلام ويلی، ځينې له شوره ډک مفهوم، څوک لا تر اوسه وايي شعر هغه کلام دی، چې قافيه ولري؛ خو معاصرين ورته مخيل او موزون کلام وايي او نن سبايی موزون او هجايي کلام هم ګڼي.
په شعر کې ادبی او هنری ترکيبونه د شعر خوند او فن ته نوی تاب او آب ورکړ، د بيلګې په ډول:
وآسمان ته به د شعر زيني کيږدي
که حميد د غم سره زنګون وکيښ... ۳: ۱۰۰مخ
(د غم له سره د زنګانه پورته کول) او نور هغه ترکيبونه دی، چې نه يوازې الفاظ زرين ښکار کوي، بلکې معنا او مفهوم هم په ادبی زربفتو کې را نغاړي. معنوي او لفظی صنعتونه لکه طباق، مراعات النظير، لف و نشر، عکس و تبديل، ايهام، توريه، حسن تعليل، رجوع، جمع او تفريق تقسيم، عارفانه تجاهل، تلميع، اقتباس، حسن مطلع مبالغه، تبليغ، اغراق، غلو، مقابله، تکرار حسن...او معنوي لکه تجنيس، قلب، سجع، تشبه، مشبه، مشبه به، کنايه، المشجر، مجاز، قرينه، استعاره علاقه او ...نور صفتونه په شعر کې خوآن په قصدي او لاسي توګه د شعر د هنر او معنوي زينت او ښايستونو په خاطر کارول کيږي. پاتې دې نه وي، چې دغه ښکلاوې د پښتو شعر په لرغوني، کلاسيکو دورو کې تر معاصرې، دورې او نوې پيرلا زيات شوي دي. دلته به د پښتو ادبياتو د لرغوني، کلاسيکې، معاصرې او نويو دورو بېلګې را واخلو، چې هنري ترکيبونه او ښايستونه پکې راغلي او د پښتو شعر ښکلا يې زياته کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: په لرغوني شعر کې د هنري ترکيب کارېدنه:

د پښتو ادبياتو لرغوني دوري شعر فوق العاده طبيعي رنګ لري، مضمون يې هم له کليوالي ژوند څخه خوند اخيستلی دی او فورم يې اصل پښتو دی. د کلي، کور، ځان ستايني، لوړو او دنګو غرونو، پراخو دښتو، لوی سهار، نيمو شپو شپلکيو، ګلانو او ميرو او نورو انځورونو په دغه شعر کې سر را پورته کړی او د دغه شعر ښکلې خوا او مضمون يې هم غني کړي دي.

د هنري ترکيبونو کارېدنه د لرغوني ادب او شعر يو له ځانګړنو ده؛ البته په طبيعي ډول ؛ پدغه دوره کې شعر، دولسي، طبيعي او کليوالي فکرانځور دی. د زوراوزرو فکرپکې نشته؛ روان، ساده، سليس، ښکلي او له بې ځايه تقليدونو او سختيو لري دی؛ تصويرونه او هنري ترکيبونه او نور محاکات هنري ښکلاوې يې دوخت له فکري تړاو او پيښو سره پيوند لري؛ لکه: د شيخ متي قدس الله سره عرفاني سندري له همداسې هنري، طبيعي اسطورو څخه ۲۲۳ ق توليد ګڼلای شو. له الله ج سره د خپلې مينې پيوند پداسې ويونو الفاظو سره کوي، چې هنری ترکيبونه پکی له ورايه ښکاري. د ابيلګې په شعر کې وګورئ:

په غاړه ږغ او په شپيلکو کې
يادو يرژليو په شپيلو کې
تول ستا د ياد، ناري، سوري دي
د استاد ميني نناري دي
جنډې زرغون که په بيد يادي
د برښ خواته په خندا دي...
که لمر رو ښانه مخ يې سپين دي
ياد سپوږمۍ تندی ورين دی...
...زړه مې د استاد مينې کوردی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوی دعشق په سوځنداوردی...
په غرو کې ستا د عشق شپلکۍ دي
د دې نړۍ په عشق سمۍ دي
دشيخ متي عليه الرحمه دشعرهره کلمه ، مصراع، اودور که له خدايي مينې اوانوارو مالامال دی، خوله بلې خوازمونږ دپام وړموضوع هنري ترکيبونه هم پکې پريمانه دی، وګورئ (په غاړه غړې، دويرژلو شپيلۍ، ديادنارې سورې، دمينې نندارې، بربنې، دسپوږمۍ ورين تندی، دمينې کور، دعشق سوځنداور، دعشق شپيلکۍ، دعشق سمۍ) اونورترکيبونه اوتصويرونه راغلی دی.
دهنري ترکيب اوهنري تصوير توپيرهمدادی ، چې ترکيب دموضوع يادپېښو يوه برخه رنګينوي اوهنري انځورله يوې پېښې يوه ځای لومړی تصوير جوړوي اوبيايي مجموعي ځلونه کوی؛ لکه :په بيديا کې دجنډورزرغونيدل يوژوندی تصويراو بربنې، دمينې کور، دعشق سوځنداور، دسپوږمۍ تندی او ...هنري ترکيبونه جوړوي.
تصوير له الفاظو، کلمو، خيال، چاپيريال، هنري پوهې او ... څخه د شاعر خيالي او متاثره کوونکی درک دی، چې د الهام قوت پکې پروت وي. يا په بله وينا ، انځور شاعرانه خياله وره غوټه ده، چې يو يا څو چاپيريالو کې رامنځته شوي وي، خو هنري ترکيب ډېر ځکه د خيال لفظي ښکلا ووې سينګاروي او په مرکبو کلمو کې ښکلا زياتوي.
که د پښتو ادبياتو لرغوني دورې شعر په غور او دقت سره وګورو ډېرو ښکلي او معنوي ښکلاوو ډک دی. که د شيخ اسعد سوري او د ښکارندوی غوري او شيخ تيمن او نورو ټول آثار هنري ترکيبونه لري.
ب: - منځنۍ دورې په شعر کې د هنري ترکيبونو کارول:
پښتو کلاسيک شعر د فورم او معنی له پلوه دومره غني او ښيرازه دی، چې د تېرو او راورو ستيو دورو ښېګنې هم له ځانه سره لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مبالغي پرته که د پښتو ادب لرغوني او معاصره دوره هم زموږ شعر او نثر نه درلودلای نو د کلاسيکي دوري شعري او نثري پنځوني او ادبي هلې ځلې ورته بس وې. حضرت پير روښان، ميرزاخان، خوشحال خان، عبدالرحمن بابا، حميد مومند، کاظم خان شيدا، قادرخان ختک او د ګڼو نورو شاعرانو او اديبانو بې دريغه او مسلکي هلې ځلې د دې لامل شوې، څو نه فنا کېدونکي ادبيات، ادبي دوره، سبکونه او مکتبونه رامنځته شي او د پښتو ادب د نورو نړيوالو ادبياتو سيال کړي.

په دغه دوره کې د چا خبره په پښتو ادب د الله تعالى ډېره پيرزوينه شوې وه، چې آن د راتلونکو دورو لپاره د لوتيا ډاډ، وياړ او بالنده ګۍ سبب شول. په دغه دوره کې په مسلکي او شعوري ډول د شعر او ادب د ښېګڼې او ښېرازۍ لپاره کار پيل کېږي، لکه د خوشحال په شعر کې د ده په وينا د ژوند هرباب وينو.

د خوشحال ختک په ژبه برکته شه
چې ويل کا په پښتو له هره بابه
په هر ځای چې طمع خپل هنر څرګند کا
ډېر هوښيار ماهی، مرغونه طمع بند کا
(۴:۲۲)

په پورته بيت کې ګورو د طمع ترکيب دی، چې د احتياج د غندولو لپاره کنايه شوی دی. يا:

هنرونه يې عيبونه شي خوشحاله
د سړي چې چار د بخت شي سسته سسته... (۴۳ مخ)

د بخت چارې هنري ترکيب دی، د هيچا برخه دې سسته نشي.

په شعر کې د دې ترکيب په کارولو مخاطب ته د دې شعور او فکر پيدا کوي، چې هنر يې په عيب بدل نشي او که شي د سړي بخت به خوار او سست وي او د خپلې معشوقې له لاسه په ګردن توره قبلوي او دغه مطلب په ښه هنري انداز کې بيانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتل ستا له لاسه توره د ستم وي
ما خوشحال قبوله کړې و ګردن ته (۴۴ مخ)
د ستم توره يو رخ منطقي هنري ترکيب دی او توره له ستم سره تړاو لري،
خوشحال خان، دشعردهنر شعوري مخکښ اوبيرقدارپه توګه وغوښتل په پښتوادب اوپه تيره شعرکې نوې تجربې وکړي؛ نوموړي ددغه ارت اوفني ډګرماهرفنکاراواداکارسرلاری پاتې شو.
شعرته يی دشکل اودمحتواله پلوه فني هويت ورپه برخه کړاودګڼوښکلاوو ايجاداوزمينه سازئ تابيايي وکړه .دغه پيرزويني يې دنثراونظم په برخوکې ترقيامته دنه هيرولو دي . هغه مهال که د چا دغه ستر فني ، فکري، هنري او ښکلايز بدلون ته فکر نه و، نو د نوموړي له مرګ وروسته خو ټول هغه افکار او خيالات خپلول غواړي، چې د پښتون ژوند او ادب سره کار لري.
د خوشحال قدر که اوس په هيچا نشته
پس له مرګه به يې ياد کا ډير عالم...
خوشحال په شعوري او عملي ډول د شعر د ښکلا لپاره متې را بډ وهلي، نوموړي د خپل ديوان په يو بيت کې داسې راوړي دي:

نازک خيال شاعرعبدالحميد مومندخوپه دې کارکې سرلاری اوهنرمند مبلغ ګڼل کيږي؛ لکه چې وايي:
چې دعشق هوسناکي ورته په خواشي
ډيرويرژلی کاندي ګډ په تن تنا...
يا دا چې:
که مې زړه دعشق په تيغ سوری سوری شه
تريوه ونه دی نه کړه راته نا
که هرڅو دبڼو غشی کاږه ولی

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوله نښې دزړه نه درومي خطا (۵۰ :۱۲...)
د عشق هوسناکي ، دعشق اومينې ويرژلي ياويرځپلي ، دعشق تيغ، دبڼوغشي او...
نورډيرهنري ترکيبونه دعبدالحميدمومند شعرهم ښکلی کوي اوهنري طاقت يې زياتوي.
کاظم خان شيدا ، چې په ميراثي اوفطري ډول دشعردفورم اومعنا ښکلا اومحتواته ډيرارزښت ورکوي، پدغه برخه کې خورا ډيرښکلي شعرونه لري، چې دوه درې يې دموضوع دلا پياوړی کولو لپاره راوړو ؛ لکه:
دنرګس دسترګې ګل کله معيوب دي
سيم وزر کاندي زښتي دهرچاخونه
څه بيان دهغه نازکوم وچاته
لکه ګل دشمع نه خاندی سباته
چې په طاق دنسيان تل دزړه مينارډي
څه اميد کوي وهسې دلرباته (۴۳: ۲۲ :۲۲)
ياخودانوروعرفاني بيتونوکې هم داترکيبونه په پوره مهارت سره راوړي.دیادولو وړده، چې هنري ترکيبونه دشعراسترجوړوي، نه يوازې ويونو لفظونو ته ښکلاوربښي، بلکې دمعنايي عميق والی اوژورتيالامل هم ګرځي؛ لکه:
الهي دمينې دردرا
ګرم دل، آهونه سردار
ياداچې:
عجب شاه دولايت دی
بلکې ماه دهدايت دی
په لاندې لوی څپيزشعرکې دغه ترکيبونه په ښه ډول راځي، وګورئ:
کدورت مې دصفاپه صيقل ورک شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دا چاکه سينه خوښ لکه سحريم
که شعله د سوزان اورګرم رويي کا
په محبت يې مين شوی سمندريم
دا ډول شعرونه، چې هنري ترکيبونه ښکلې کوی، د پښتو ادبياتو په کلاسيکه دوره کې ډيردی.

ج:- په معاصره او نوې دوره کې:
په دغه دوره کې ګورو پښتو معاصر شعر له ډېرو ښايستونو برخمن دی، څومره چې نورو ټولنو زموږ ټولنه وپېژندله، اړيکې زيات شول، پېښې هم زياتې شوې، خلک له لانجو سره لاس او ګريوان شول، په سيمه او نړۍ کې نوی استعماري قوتونه راپيدا شول زموږ د ټولنې فکري نظام هم په بدلېدو شو، هماغه و، چې د ادبياتو ډګر هم ورسره پراختيا ومونده او ورسره ورسره پښتو معاصر شعر هم د پرمختګ او ښېرازۍ وزرونه وريول او په نوې بڼه او ښايسته مضمون د ژوند ډګر ته راووت، دوام يې وکړ او له ابتذاله راووت.
د پښتو معاصرشعر د نورو معنوي برياليتوبونو او ښکلاوو ترڅنګ د هنري انځورو او ترکيبونو امتيازهم ترلاسه کړاو داکارځه په شعوري ډول او څه هم د وختونو د تريخوالي او ترينګلتوب له امله لا پرمختګ او ترقي وکړه؛
لکه: خشک طينت چې د ساحل راته ونمايي
لکه موج سرګردان خوښ شمه په يم
ترکاکل دی پريشان يم په هجران کې
د شانې په صدپاره ځيګر قسم...
چې زخمونه د موج روغ شي، شي نابوده
په پرهار باندې يې مه ايږده مرهم...
دوزبان په عشق کی مه شه نورمحمده

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيه روبه شی په طور د قلم (۳۷ :۳۲)
(موج سرگردان ،د شاني صد پاره جيگر د موج زخمونه د پرهار مرهم او...دا ټول هنري ترکيبونه دي ،چې شعر ته ښکلا وربښي .
پښتو معاصرشعر کې چې څومره معنوي ارزښتونه خپل کړي دی، په سيمه او هيوادکی د خاصو شرايطو له امله و .زموږ د دغی د ادعاد سپيناوي لپاره د ادب تاريخ تکړه ليکوال او پياوړی استاداروابنادپوهاند دوکتور زيور وايی : دانگريزانودلومړی، دوهمی اودريیمی جگړی په نتيجه کی ديوي خواد افغانستان د خلکو په ژوندانه باندي ډيري درندي اغيزي راغلی دي، خو د بلي خوا څخه يې افغانان د خپلواکۍ اوآزادۍ ساتلو له پاره چمتو کړی دي او پښتو ادب يې د جنگي اورزمي لاري څخه بډای کړی دی، په دي معنا ،چې د کليواو باندېواومي او بې سواده شاعرانو د جنگ پيښې په حماسي شکل نظم کړی دي او پوهانو هم پدغه ملي نهظت کې ونډه اخيستې او يو شمير داسې کتابونه يې ليکلی دي، چې د غو کتابونو په هغه وخت کې خلکو ته د آزادۍ ډيربنه درس ورکړی دی ...
زموږ موخه او هد ف له دغي يادوني څخه داو ، چې پيښې او حالات که هرڅومره ترخه وي دادبياتو پرزمينه اغيزښندي ، ادب اوژوند متاثره کوي او ښايستونه رامنځته کوي.
دغه بيلگي لاډيري په معاصر شعر کې پيدا کيږي:
د نصرت شمال به کوږشي
د دښمن خاطر به خوږشي...

+++++++++++++

د مستقبل په تارکييو کې زه
که لتوم فقط افغان لتوم...

+++++++++++++

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د ملک د پاره مړشي
په سينه د چينو هار دي
د عزت نوم يې سور ګل شي
د غلمو د سر د ستار دی
په دې ښکلي، ښايسته سرکې
د ناموس او ننګ مسکن دی...
يا:
سترګو د جانان کې زما ښکلي جهانونه دي
وا دې خله دنيا زه وړی ستا د دنيانه يم
ګوره د فقير کچکول کې تاج د سکندر دی پروت
زه يم د سخيانو، د شومانو ګدا نه يم...
يو د سپوږمۍ ځاځکی درنه ټيک د يارله غواړم
زه يم د خوبونو، دلالونو ګدا نه يم...(۴۷: ۲۲۲)

هنري ترکيبونه نه يوازې په عشقي او غنايي شعرکې ځای لري، بلکې په ملي او حماسي نظمونو، شعرونو او ترانو کې هم مطلوبيت لرلای شي.

ميرمن الفت جانه ۱۳۴۲ هـ ق ختيځه چې د قام په درد دردمنه شاعره وه، په خپلو ملي او حماسي ترانو کې هنري ادبي ترکيب خومره ښه پيي:

ګوره قامونه ټول په بام د ترقۍ وختل
ته خله ګورې ترقۍ په لوري ګام پورته کړه
بيا په دنيا کې د قامونو انجمن جوړيږي
دې انجمن کې د ګمنام پښتنو نام پورته کړه...
د جهالت الزام په تاباندې په ځای لګيږي
د خپل تعليم انتظام وکړه د الزام پورته کړه (۴: ۱۱۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنري ترکيبونه که په نظم او غزل کې پريمانه دی، په آزاد شعر کې يې بيلګې هم ډيرې موندلای شو:

زما د ذهن په اوږده کوڅه کې
چې له ماضي ترمستقبله غزيدلې نيغه...
زما د فکر سترګو لا رورکه کړه
او ما د هوډ ډيرې قوي عينکې
د فکر سترګو ته په سترګو کړلې
د زړه ډيوه مې د اميد په تيلو
په يوه سوی اسويلی بله کړه...

يعنې د هنري ترکيب د شعر لپاره محاکات او توکي دي. دغه ترکيب د شاعر د خيال محصول دی. د دوو کلمو ښايسته او مظبوته غوټه ده، هغه غوټه ده، چې له لفظي ښلا سره معنوي ښايستونو لامل هم کېدای شي.

يوه ځوانه خيړونکی او د ماسترۍ دورې فارغه د ددرويش دراني په شعرکی د سياسي او اجتماعي افکارو انعکاس د تيزس په مجموعه کې د هنري ترکيب تعريف داسې راوړی دی: ((ترکيب د معنا له پلوه د دوو کلمو ترمنځ مناسبت او تړون ته وايي، چې له امله يې نوی انځور او تصوير منځته راځي، شاعران ډيرو ختونه نوی نوی شاعرانه ترکيبونه هم کاروی، خو هغه ترکيبونه چې، پوره د تعزل او شريعت مالګه پکې ګډه وي، پرزړونو ښه لګيږي، خو ما هر شاعر هغه دی، چې شاعرانه ترکيبونه يې د شعر له روح، عاطفي او له تخيل سره مستقيمه او ژوره اړيکه ولري. (۲: ۴۵)

هنري ترکيب که له يو خوا د شعر دوزن په پوره کولو کې هم ونډه لرلی شي.له بلې خوا د شعر ښکلا څو چنده کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنري ترکيب په شعرکې د تخيل ماحول او فضا ښکلي کوي؛ لکه د کوټې په جوړښت کې چې، پوره او پېڅې خښتې ډېر رول لرلی شي. د شعر په جوړونه کې هنري ترکيب هم ښکاره ځای لري؛ د حسن اختتام لپاره لاندې شعر ګورو:

کمځوکې ستا دیاد چې مې نن خيال وزنګيده
زانګوکې مې دهيلو يو هلال وزنګيده
انځورمې شو دسترګو په پردوکې ستا تصوير
په هسک د خاطروکې مې مشال وزنګيده
په غيږ د اميدوکې مې سلګۍ وې سرګرداني
دهجر په څپوکې نن وصال وزينګيده
دطمعې تورې شپې کې ستا دحسن ستورې وخوت
دوخت ددار په څنوکې يوکال وزنګيده
کوم سوز رغړی احمده ستا د شعر په ليمو کې
تندې باندې ديارچې مې سورخال وزنګيده (۴۳۸:۳۴)

دلته ګورو ،چې دهيلو په زانګوکې هلال ،دسترګو په پردوکې تصوير ،دهسک په خاطروکې دمشال زنګېدل ،داميد په غيږکې سرګردانه سلګۍ ،دطمعې تورې شپې کې دحسن دستورې ختل ،دوخت ددار په څنوکې دکال زنګېدل اونورترکيبونه اوتصويرونه دي ،چې شعرکې ترکيب تصوير او دمنظرنګارۍ قوت زياتوي.

لنډه داچې ترکيب دژبپوهنې دعلم له پلوه هم پوره اهميت لري: ((ترکيب غونډ ددوو يازياتوخپلواکواوناخپلوکلمواومورفيمونوله يوځای کيدوڅخه عبارت دی، چې اجزايې يوله بله سره ګرامري ارتباط لري.)) (۳۹:۳۲)

که دجملې په جوړښت کې کلمې يوځای نښي نو نه ترکيب جوړېږي او نه جمله ! ترکيب ددوو کلموغونډ او مجموعه ده، چې جمله په زغرده ترې جوړيدای شي. يوکلام په حقيقت کې نيمګړی بلل کيږي، چې ترکيب يې ناقص وي .په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو کلمواو بيا په شعرکې نيمګړي ترکيبونه .چې نحوي ترکيبونه بلل کيږي، راوړو :اضافي ترکيب، توصيفي ارتباطي، عطفي، ندايي، فعلي، تاکيدي ... باندې ويشل کيږي (۲۸: ۴۲۷)

په شعراو بيا جملو کې ترکيب دانتظام او جوړښت مثال لري.

په شعرکې ترکيب د شعرد ښکلا ، خوزښت او معنوي او لفظي ښايستونو سبب هم کيږي .دغه معنوي اولفظي ښکلاوې چې د شعرپه ترکيب کې پرتې دي دهرشاعراو دهرې دورې د شعرد ښکلايي اړخونو ځلوونه کوي، هنري ترکيب د شعرد ښکلا ييزطاقت او پياوړتيا لامل کيدلاي شي، پښتو شعرکې هنري ترکيب عاطفي او طبيعي استعمال خوراډير دی، چې پښتو شعريې دلوړتيا پوړی ته رسولی دی.

۲-۶- په ليکنه کې دسرليکنوعنوانونه دغوره کولو ارزښت

هره ليکنه عنوان اوسرليک لري؛ بې عنوانه ليکنه بې نومه انسان او ځای ته ورته ده؛ لکه چې بې نومه انسان او ځای نشته او هرڅه نوم لري، همداسې ليکنه هم دروا خله !...

که وغواړو ليکنه مو هويت ولري او مسلکي ليکنه وکړو ، بايد عنوان اوسرليک ولري، ځکه نو عنوان ډيرارزين دی. د نوم، عنوان، سرليک، هيدلن هويت اوارزښت لاهغه وخت ډيربرجسته شو ، چې پاک پروردګارحضرت آدم عليه السلام ته د شيانو او انسانانو نومونه وروښودل .دغې خبرې د نوم، عنوان او سرليک قوت لازيات کړ؛ هرشی او هرڅه هويت پيدا کړ او له هغه راوروسته هرڅاته او هرشي ته په نامه ورناري کړې .په کلام مجيد کې دنومونو اوعنوانو دارزښت اړوند څه ښه ارشادشوي دي:وعلم آدم الاسماْکلهاثم عرضهم على الملكته فقال انبونی باسماْ هؤلاان کنتم صدقين.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه :له هغه وروسته الله ج آدم علیه سلام ته د ټولو شیانو نومونه وښودل، بیا یې هغه پرښتوته وړاندی کړل او ویی ویل، که ستاسي دا ګومان صحیح وي، چي د کوم خلیفه په ټاکنه کې به نظم وران شي، نو د دې شیانو نومونه وښاست. (۱۴:۱)
عنوان او نوم که د شیانو په نومونه کې ارزښت لري او په ټولنیز ژوند کې یې ځای نیولی دی او اړتیا ورته لیدل کیږي، نو په تحقیقي او علمي څیړنو او پنځونو کې یې ضرورت او کارونه لازیاته ده.
عنوان او سرلیک د هرې مقالې او کتاب هویت ټاکي، خو شرط دادی ، چې د هرې مقالې او کتاب لپاره لومړی مناسب عنوان وټاکل شي او بیا مقاله او کتاب تر هغه عنوان لاندې ولیکل شي؛ په څیړنیزو آثارو کې دیوه ښه عنوان ټاکل ځکه اړین دي، چې مقاله په ښکاره کلمو کې تریوه عنوان لاندې راټولیدای شي.
لیکوال او څیړونکی استادپوهاند محمد حسن رشیق د تألیفي کتاب او د څیړنیزو مقالو او تحقیق آثارو لپاره د عنوان ټاکلو ترتیب او تنظیم ته داسې اشاره کوي : ((کله چې مولف خپل اثر انتخابوي باید په یاد ولري، چې کیدای شي عنوان ډیر خلک ولولي، پداسی حال کې چې ټوله مقاله یا اثر لږ خلک لولي. له هرې کلمې ،چې د اثر په عنوان کې کارول کیږي، باید ډیر دقیق او په زړه پورې وي .له راتلونکی متن سره ورته والی ولري او د لوستونکي د ځانګړې پاملرنې وړ وګرځي...
عنوان کیدای شي له یوې کلمی، دوه او یا له دوه کلمو جوړ وي، خو که همدغه یوه یا کمې کلمې د متن د مضمون درسته معنا تشریح او افاده کړای شي، درسته ده او که ډیرې هم وي .د متن اصلی معنا تشریح نه کړي عنوان کامیاب نه دی.
هغه اثر چې درست او وړ مناسب عنوان ونه لري، نو پوره مفهوم نه وړاندې کوي، پیغام نشي لیږدولای او رسولای (۷:۲۷)
که د طبیعت په اړه غیږکې له وړې زرې راواخلو تر ډیرو غټو او سترو شیانو هر څه نوم لري، چې د اصل شي مفهوم او مضمون وړاندې کوي، نو همداسې د تحقیق

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوعلمي اثرپه ليکلو اوارزښمندۍ کې عنوان ټاکل ډېر رول لري .لکه يو ښه نوم، چې دانسان په راتلونکې شخصيت کې خورا رول لري، همدا ډول دعلمي تحقيقي اثر په وړاندې کولو او ليکلو کې ښه عنوان غوره بريښي.

په علمي او تحقيقي رساله، مقالو، تأليفي اوتحقيقي آثاروکې دعنوان ټاکل اوغوره کول له هرڅه ضروري دي.

هرتحقيقي اثر له عنوانه پيل کيږي؛ عنوان دکارله پيل اوشروع څخه عبارت دی.

عنوان ته سرليک دمضمون د محتوا يې ارزښت بيانوونکی پيغام ويل کيږي.

عنوان؛ مقالې، رسالې، اثراو رسنيو ته د پاملرنې اصلي لامل ګڼلای شو .عنوان په رساله کې دموضوع دتشريح اعلان ته ويلای شو .ياپه بله وينا عنوان، د مقالې يا تحقيقي اثربيانونکی ګڼل کيږي.

دکابل پوهنتون دژورناليزم پوهنځی ليکوالانو اومحقيقينو پوهنوال عزيز احمد فانوس اوپوهنمل جاويدې احمدي درسنيواوخبرد عنوان برخه کې ډېرښه تحقيق کړی، چې له مسلکي اوعلمي پلوه يادونه او رااخيستل يې ضروري دي؛ لکه:

عنوان دخبرد رښتنی محتوا سپړونکی وي، دعنوان کارد خبري پيغام ليږدول دي.

د مخاطب ذهن ته د موضوع د الفبې و رسول دي، له همدې امله د خبرمحتوا بايد له عنوان سره هم آهنګه وي.

عنوان، لوستونکی اصلي موضوع ته متوجه کوي او اصلي موضوع ته هدايت ورکوي .لوستونکی ځان ته راغواړي، څکه نوعنوان ليکنه يوظريف اوبافکره کار دی اوله بلې خواعنوان د ليد فشرده نخوړ بللی شو.

دعنوان په ټاکلو کې لاندې ټکو ته پاملرنه کيږي.

۱-عنوان دمطلب خبر رښتنی څرګندونکی دی.

۲-عنوان لوستونکی اومطلب ترمنځ دپيوستون ټکی دی.

۳-عنوان مطلب ته د مخاطب د جذبيدو اصلي لامل دی (۵ :۲۰- ۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديوې خيړنيزې تحقيقي مقالې، رسالې او علمي ادبي اثر ټول قوت په عنوان پورې اړه لري. عنوان د ونې د تنې مثال لري. عنوان په جنګي لښکر کې د سر لښکر رول لوبولی شي؛ که سرلښکر مغلوب شو، لښکر ناکام او که سرلښکر زور او مخ پر وړاندې روان و، نو لښکر هم ورسره کامياب وي او آن د هرسرتيري روحيه په سرلښکر او قوماندان پورې اړه لري.

خدای بښلی فيض محمد اخوند زاده ۱۲۵۰ زوکړه، چې يو ستر عالم او مجاهد شاعر او ليکوال تير شوی دی. د امير شيرعلي خان په اوله پاچاهۍ کې ۱۲۹۲هـ د (روضته المجاهدين) په نامه په پښتو ژبه او نظم او د مثنوي شعر په قالب کې يو کتاب وليکه، چې د يو ښه سرلښکر او غوره افسر شخصيت تر ښه ښکاري نوموړی نظر درلود:

په لښکر کې چې افسر وي
مې بايد چې دلاور وي
شجاعت لري قرار وي
په صفونو کې جرار وي
هم عاقل او هم مدبر وي
ښه ديندار ه مذکر وي
دلسوزي لري ناصح وي
هم انصاف لري صالح وي
سخاوت لري ښه داد کا...
له لښکر سره امداد کا
له لښکره باخبر وي
په خپل کار کې باهنر وي)) (۳۸: ۲۲ - ۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنوان ، سرليک يا له اصلي موضوع سره د ارتباطي پله په معنا ده .دعنوان د اصلي پيغام د معنا ليږدول او ابلاغول دي؛ دموضوع د متن ليږد دعنوان اصلي دنده ګڼل کيږي له دې امله هرڅه ته يو ښه نوم او عنوان ټاکل ضروري خبره بريښي.

د سرليک يا عنوان اهميت:

عنوان؛ د موضوع د متن ليږدونکی وسيله ده؛ عنوان هغه وخت هويت او اهميت پيدا کوي، چې متن ښه معرفي کړای شي .که غواړو يوشي، يو نوم، يوځای او يوه ليکنه باارزښته معلومه شي لازمه ده په زړه پورې او دقيق عنوان ولري .دعنوان اهميت ديوې موضوع دمنځپانګې ښه برجسته کول او ښکاره کولو پورې اړه لري. په خيرنيزو اوعلمي ليکنو کې د عنوان اهميت، له بل هرڅه نه ډير ښکاره اوارزښتمن بريښي .نه يوائې په تحقيقي ليکنو او پلټنو کې، بلکې په خبري، اقتصادي، سياسي او ټولو ټولنيزو ليکنو کې ! هره خپرونه اوهرخبره د عنوان له مخې اهميت پيدا کوي، مړه او متروک خبري مواد له جالب او په زړه پورې عنوان سره اړخ نه لګوي، همداسې يوه زړه خيرنيزه ادبي موضوع هم درواخله ! ! !...

زما په نظر عنوان؛ د يوې ماڼۍ يا تعمير د بنسټ او بام مثال لري .له يوې خوا يوه ماڼۍ بايد يو ښه اساس، تهداب او بنسټ ولري، له بلې خوا کلک اومضبوط بام !...، که دا دواړه ونه لري او يا کلک نه وي، نو ماڼۍ، به کمزورې او يا کږه وي؛ له همدې امله عنوان يا سرليک يوه اثر ټول طبيعي حدود ټاکي او په دې شان ليکنو ته اهميت ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يو ځيرنيز اثر د عنوان ځانګړني:
عنوان ډېر ډولونه لري، لازمه ده يوا ځې يې نومونه واخلو او بيا اصلي موضوع ته را شو ، يعنې له مسلک سره سم د تحقيقي اثر د سرليک په ځانګړنو او ارزښت پوه شو.

د سرليک عنوان ډولونه:
دهرې موضوع د تشريح کولو لپاره د مناسب عنوان ټاکل اړين دي. هره موضوع د ماهيت له مخې بيله لار تعقيبوي؛ ځکه نو عنوان يې هم توپير لري لومړى بايد عنوان وټاکو او بيا موضوع ترغخه سرليک لاندې راوسپړو ؛ د موضوع سپړل د عنوان ماهيت ښکاره کوي که څوک داسې فکر کوي، چې خالي عنوان ټاکل ضروري دي، دا هم درسته نه ده؛ د موضوع موجوديت د عنوان اينښود او اړتيا رامنځته کوي، مهمه داده ، چې څنګه د اړوندې موضوع لپاره مناسب عنوان غوره کړو .عنوان د موضوعاتو د مناسبت له مخې ډول او ارزښت پيدا کوي او په لاندې ډول ويشل کيږي.

۱ -تشخيصي ژورناليستيکي عنوان
د ورځينۍ موضوع په اړه خبر ورکوي، تازه وي، نوې وي او اول لاس موضوعات اعلانوي؛ لکه :د کابل هوا دودجنه ده.

۲ –لنډ عنوان د سرمقالو عنوان(سرليک)
د مهمې ورځينۍ موضوع اويا ورځپاڼې پاليسي په برخه کې معلومات ورکوي؛ لکه:په ټولټاکنو کې درغلۍ

۳ – فيشني (کشداره، تجارتي عنوانونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلكو د زياتي توجه او پاملرني لپاره كارول كېږي، دغه سرليكونه په ورځپاڼه، اوونيزه... او ذوقي مجلو كې ډېر تر سترګو كېږي؛ د ماهيت پر ځاى يې فيشن او موضوع ته ډېره پاملرنه كېږي، د بازار موندني لپاره وي.
د خط ډولونه يې ددې لپاره مختلف وي، چې د مشتريانو ذوقونه سره تړاو پيدا كړي.
دغه عنوانونه ډېر ځله د اعلان په خاطر كارول كېږي؛ لكه د خوراكه ، پوشاكه، شركتونو د مشهوررولو علانونه...

۴ – متحد المال او تكراري عنوانونه:
دغه عنوانونه له بده مرغه په سياست كې او هغه هم په دې ورستيو كلنو كې ډېر زمونږ په هيواد كې مروج شول. د دغو عنوانونو استعمال د ليكني په ټولو ډګرونو كې تر سترګو كېږي لكه: پاكستان په خپل سياست كې ربښتنى نه دى !
دغه عنوانونه د شكل له پلوه ښه، خو د موضوع له اړخه خورا بدرنګه او بې خونده دي او يو ډول سولېدلي كلمې سره اړوي را اړوي؛ د مثال په ډول (زمونږ د حكومتي كارونو اولويتونه (!) يو ډول شفاف نه دي) دا او دغسې نور متحدالمال عنوانونه پوره ډېر دي. له هغو عنوانونو عبارت دي، چې په اخبارونو او سوداګريزو اوونيزو او مجلو كې بيا بيا كارول كېږي.

۵.ادبي هنري عنوانونه:
له دغو عنوانونو څخه مطلب (د ادبي او هنري) موضوعاتو او ټوټو د ليكلو لپاره د ادبي او هنري عنوانونو غوره كول دي. دغه عنوانونه ښايسته، جذاب زړه راكښونكي او لنډ وي، تر دغه عنوان لاندې داسې موضوعات ليكل كېږي، چې پوره پوره ابتكاري بڼه لري، موضوعات يې پخپله د ليكوال نوښت وي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختصاصي او فني عنوانونه يې هم بللای شو ؛ لکه: د سبا سترګه، درې ماموران، د لمر ښکالو.....

تر دغو عنوانونو لاندې کېدای شي د ليکوالو لخوا بېلابېل مضمونونه خپاره شي.

۶ـ پوښتنيز سرليکونه (عنوانونه)

ډېر ځله دغه سرليکونه په ورځپاڼو او اخبارونو کې کارول کېږي. له هغو عنوانونو څخه عبارت دي، چې ژورنالستيکي مضمون ولري. د اقتصادي او تجارتي او پوځي موضوعاتو د مشخصولو او ارقامو معلوملو لپاره پکارېږي.

د موضوع له پلوه غير ادبي وي، خو د معلوماتو برخه يې پياوړې وي ؛ولې اوسنی شعرپروني خونداوښکلا نه لري؟(نن د تيلو څو ټانکره هيوا ته راغلل؟ ! يا (ولسمشر به کله د هيواد د خلکو په درد ، دردمند شي؟ دغه عنوانونه که څه هم لاس په لاس توضيحي بڼه نه لري، خو تشريحي او خبري برخه کې پوره د پاملرنې وړ ده.

۷ - څېړنيز(تحقيقي) عنوانونه:

څېړنيز عنوان که څه هم پوښتنيز او انتقادي لوری نه لري، مګر د موضوع له پلوه ډېر تاوده، د پام وړ او جالب وي. هغه مضمونونه، چې تردغو عنوانونو لاندې را سپړل کېږي د ټولو لپاره په زړه پورې وي. دغه عنوانونه يوه زړه موضوع په نوي ليدلوري سره توضيح او را سپړي؛ موضوع کېدای شي مختلفه وي، خو تحقيقي عنوان بايد لنډ سوچ پارونکی او وضاحت ورکوونکی وي لکه: (د کابل د يخ ژمي اقتصادي حالت د اندېښنې وړ دی)

تر دغه عنوانو لاندې د موضوع له پلوه مختلف موضوعات تشريح کيدای شي. تر دغو سر ليکنو لاندې هغه مضمونونه تر څېړنې لاندې نيول کېږي، چې يو ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخينه، يا لرغوني بډاينه لري او بايګرونډ (Byground) ولري او مواد مخکې له مخکې د تحقيق لپاره موجود وي. لنډه دا چې عنوانونه د ډول له پلوه ډير دي، چې توضيح يې اړينه نه ده.

يو خيرنيز ادبي اثر له کومو برخو جوړيدلی شي؟

تر ټولو مهمه خبره د يوه اثر، مقالې، او رسالې جوړښت او ساختمان دی. د مسلکي ليکنو د لا ښه سمباليښت او تنظيم او غوره توضيح په خاطر لازمه ده هره برخه يوه لار او پروګرام ولري، څو ليکوال په ښه ډول وکولای شي د پام وړ موضوع ښه تشريح کړي؛ هغه وخت يوه موضوع مسلکي وړتيا پيدا کوي، چې تر مشخص عنوان لاندې را وسپړل شي.

يو خيړنيز ادبی اثر له لاندې برخو جوړېږي:

۱. سرليک(عنوان): بايد پر برجسته تورو وليکل شي؛ عنوان د يو مضمون د ټولو معانيو، ښېګڼو او بد ګڼيو بيانونکی سر خط دی.

د صفحې په منځ کې ليکل کېږي او نور ټول مطلب ورلاندې توضيح کېږي او د ژرنالېزم د پوهنځې د درانده استاد پوهندوی فانوس په وينا:

عنوان سرآغاز سخن همچو سلام است
عنوان کلام دل و سر لوحه و نام است
عنوان ستايشگر تعبير معاني
بر صفحه سروصورت و بر متن مقام است (پښتي)

۲. سريزه(مقدمه)

سريزه يا مقدمه؛ د يو علمي ادبي او خيړنيز اثر لومړنی برخه ده. که عنوان په يو ماشوم د نوم اېښودو معنا لري، نو سريزه د ماشوم د سترګو معنا لري؛ لکه بې سترګو چې څه ليدلای نه شو، بې سره تفکر کولای نه شو، بې مقدمې يو خيړنيز اثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيل کېدای نه شي. (مقدمه د موضوع پيل او د کار ابتدا ګڼل کېږي) دغه خبره د منلو او نه منلو وړ ده.

که د کار پيل ښه او مسلکي و ، نو څېړنيزه موضوع هم ښه تشريح کېږي؛ له همدې امله سريزه د موضوع او کتاب پيل او مسلکي بيان ته وايي. سريزه د موضوع د سپړلو لپاره يوه غوره ابتدا ده.

د يوه تحقيق ټول نوښت او ابتکار په مقدمه پورې اړه لري، نه يوازې نوښت بلکې د څېړنې او تحقيق اړتياوې هم په مقدمه کې را سپړل کېږي.

نو مقدمه داسې تعريفولای شو((مقدمه د تحقيقي کار سربل يا سريني او يا پيل ته ويل کېږي؛ مقدمه د يوې موضوع تخنيکي خواوې وړاندې کول دي.مقدمه په اصله موضوع کې له يو تعريف نه شروع کېږي؛ اړتياوې په ګوته کوي او خپل اهداف بيانوي او همدارنګه د کار د روش او چلند شيوه او ډول هم پکې وړاندې کېږي))(۲۷-۵۵: ۱۲)

داسې فکر ونه شي، چې مقدمه د څېړنې او کار له نورو برخو بېل کار دی، بلکې مقدمه په موضوع کې د حقيقت را برسيره کول او ساده ښوول دي.

د يوې ښې مقدمې ښېګڼې په لاندې ډول راوړلای شو:

الف: د نومورې موضوع د تحقيق ځانګړنې پدې کې دي ،چې ستونزې په ډاګه کړي. دغه ستونزې بايد په ښکاره ډول بيان شي. (لوستونکی د اثر ټولې ستونزې په ښکاره ډول په مقدمه کې پيدا کړي.)

ب: لوستونکي ته د موضوع اړوند آثارو سره ارتباط ورکړل شي. لوستونکی له موضوع سره هغه وخت ارتباط او تړاو پيدا کولی شي، چې مقدمه مطالعه کړي او د ليکوال په هدفونو ځان وپوهوي.که هدفونه په سريزه کې په څرګند ډول بيان شوي وي، نو لوستونکی ترې ښه مطلب اخيستلای شي او د مقالې د متن له لوستلو سره هم علاقه ښيي او د متن لوستل هم ورته آسانه کېږي. سريزه د متن د انګړ دروازې ته ورته ده. ،که نه نو انګړ ته د ورننوتلو کار به ستونزمن وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج.د تحقيقي کار چلند او هم لاملونه يې، چې د موضوع د تاکنې اصول توجيه کړي؛ بايد توضيح او ځرګند شي او په پوره وضاحت سره بيان شي، د څېړنې د کار عمده پايلې ښکاره شي. بايد ځرګنده کړو، چې د تحقيق کار د فيلم له موضوع سره توپير لری. فيلم د هنر يو خوږ ډول دی ،چې هدف په هنري انداز او هغه هم په پوره پوره انداز کې ښکاره کوي؛ په فيلم کې اصلي هدف د غوټو او بندونو تر شا را ښکاره کېږي، خو په تحقيق کې هدف نيغ په نيغ په لاس راځي، هېڅ ډول خيال او ابهام په کې نه ځايږي. تحقيقي اثر د ساعتيرۍ آله نه ده، بلکې پوهه او معلومات ورکوونکی دي.

د.مقدمه، د هدف معرفي کوونکي توکي او اساس دي، له دې امله ستونزه بايد په معقوله توګه په کې حل شي، که نه نو لوستونکی يې له حل سره بې مينې کېږي.

د مقدمې دا څو اصله سره تړاو لري.

ځينې اصطلاحات هم بايد په مقدمه کې راننشي، ځکه مقدمه د دې کار د سپړلو ښه بستر دی.

يادونه: په حقيقت کې د انشا پيل او شروع درې ډول دی:

الف: ځينې څېړونکي او په تېره اروپايي ليکوال بې مقدمې په کار پيل کوي. دوی وايي (که مطلب ډېر لنډ وي يا په خپله اصل مطلب جذاب وي، نو مقدمې ليکلو ته اړتيا نشته.)

ب: له مطلب او موضوع نه د مخه يوه مقدمه ليکل هم رواج وي. دا يوه زړه او پخوانی طريقه ده او ډېر ليکوال په دغه لاره تللي دي

ج: دريمه طريقه دا ده، چې مقدمه نه ليکي، مګر مضمون او موضوع هم له سره شروع کوي، بلکې د يوه داستان م داستان منځ يا آخر شروع لپاره غوره کوي او وروسته له نتيجې د داستان متن ليکي، يعني اول يې جذابه برخه را اخلي او بيا نوره کيسه تماموي. دا طريقه ډېر مهارت غواړي، که څوک په دغه چل ښه پوه وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ښه ډول يې سرته ورسوي ډيره جالبه طريقه ده، مګر که په ماهرانه ډول نه وي او بې تناسبه وي نو نتيجه يې ښه نه ده.

د خدای ښنلي استاد الفت په وينا((د مقدمې ليکوال رواج پخوا دومره ډير وو، چې شخصي او رسمي مکتوبونه او فرمانونه هم ترينه خلاص نه وو او منظوم حکايتونه به هم په يوه مقدمه شروع کېدل؛ ليکوالو او شاعرانو به په مقدمه کې ډير زور لګاوه او په دې وسيله به يې د لوستونکو توجه خپل مضمون ته را ګرځوله. (۷: ۳۶)

لنډه دا چې مقدمه ليکل اوس بيا مروج دي، خو له پخوا سره په دې توپير ، چې لنډه وي د کار هدفونه او چلندونه د مقدمې اصلي چوکاټ جوړوي. بايد په مقدمه کې د مضمون د ليکول اسباب او علتونه بيان شي، ځو هدفونه په لاس راشي؛ بيا ښکلې وي او له موضوع سره ښه ارتباط ولري، چې د لوستونکو پاملرنه مضمون او د ليکوال مطلب ته را وګرځوي؛ د يو مضمون لپاره ښه مقدمه د کار ښه پيل بلل کېږي.

۳ – موضوع يا متن:

موضوع او متن د مقالې اصلي مضمون جوړوي؛ يا د اصلي موادو ليکول ډول او کار له عمومي طرز څخه عبارت دی. موضوع د غوټو را سپړل او ښکاره کول دي يو عنوان او سر ليک را سپړل او د مضمون د متن د سپړلو پر مهال شونی کار دی .که په مقدمه کې هدفونه ذکر او يادونه کېږي، خو په متن کې دغه هدفونه را سپړل کېږي. کېدای شي دغه هدفونه تحقيقي وي او يا کره کتنيزه بڼه ولري، چې د هرې برخې سپړل يو څه توپير لري؛ د بېلګې په توګه:

په دې ډول (که موضوع تحقيق او څېړنه وي، بايد را وسپړل شي؛ لکه يو بکس يا بوخچه او يا يو غوز (چارمغز) چې را خلاص شي. دغه کار د تحقيق د مهارت پر مټ کولای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې معنې چې موضوع ښکاره او محققه شي بايد موضوع په هکله د نظرياتو تل ته ورشو؛ د موضوع د لا ښکاره کولو لپاره پر نورو مفکورو ډېره لګول د قناعت کول دي (يو ښه تحقيق د لاس په ورغوي کې د اوبو د رڼو څاڅکو نيول دي.)

د تحقيق او ليکنې د مثالي سپړلو ډول (نحو) د موضوع د متن را سپړل او برجسته کول دي. په متن کې يوه موضوع (تحليل، تفسير، تفصيل او څېړل کېږي.)

که موضوع کره کتنه وي، نو بايد د کره کتنې له اصولو کار واخيستل شي. مواد سره او ناسره، ښه او بد شي. دغه کار د يو ښه بزګر کارته پاتې کېږي ((په تحقيق کې خپل نظر نه شو شاملولای، خو په کره کتنه کې خپل نظر راوړلای شو، په دې شرط، چې طرف او لوری واقع نشو؛ يعنې هره موضوع او متن داسې را وسپړو، لکه لمر چې دورځې په غبږ کې نرۍ ښکلې کوي. (۲۰: ۵۷- ۱۰۵-۱۰۶)

د تحقيق د موضوع او متن په سپړلو کې يو ازې:((د ليکوال مطالعه، تجربه، پوهه او د کار چلند او روش ګټوره نه تمامېږي، بلکې د متن د لا ښه څېړلو لپاره کله ناکله او د اتيا له مخې بايد (د مرکې، ليدنې، د خلکو تجربې کتابتونونه ته ورتګ، نېټې، ځانګړو لارو چارو او نورو ګټورو چلندو څخه کار واخلو او د متن څېړل د يو ښه تحقيق له لارې غني کړو.)) (۴۲: ۵۸ -۷۴)

۴- پايله(نتيجه):

په مقاله يا تحقيق کې د ټولنيزو (مجموعي) موندنو لاسته راوړلو ته پايله يا نتيجه وايي. نتيجه د يو تېزس د حل کلي؛ له تيزس څخه نچوړ را ويستل دي.

پايله په ادبي او علمي متن کې دومره ضروري ده لکه د بزګر لپاره له خپل کښت نه حاصل تر لاسه کول. پايله د اثر مهمه برخه ده او مهموالی يې په دې کې دی، چې له پورته شوي تحقيق څخه يو عمومي لنډيز يا مهم اجمال وړاندې کېږي، خو دغه لنډيز بايد کره او شمارلي کليمې وي. د تحقيق يا اثر ټول تيزس ښايست په لنډيز او نتيجه کې نغښتی دی؛ نتيجه دوه برخې لري:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوله برخه؛ په دغه برخه کې (تحقیق یا وړاندې شویو کلي تجربو انځور وړاندې کېږي؛ خو کوم جزیات، چې د متن یا د موضوع په څېړنه کې وړاندې شوې ول، نه وړاندې کېږي) پایله له متن څخه په ګوته راټولو شویو مهمو برخو ته وایي.
دویمه برخه؛ هغه ارقام او د قناعت وړتوکي، چې په تحقیق کې لاسته راغلي، وړاندې کېږي. په نتیجه کې تکراري خبرې نه راوړل کېږي. د تحقیق لنډیز او نتیجه د لیکوال او محقق د ښه کار کولو قدرت او توانایي ښیي. پایله باید لنډه وي هره پایله د محقق د کار د بریالیتوبونو خبرتیا ده.

۵. ماخذونه:
د فهرست جوړول ضروري او ماهرانه کار دي؛ په لیکوالۍ او تحقیقي آثارو، کتابونو او مجلو کې د ماخذونو استعمال او کارول ضروري کار دي. هغه اثر غوره تحقیقي او علمي ګڼل کېږي، چې (دقیق، کره، نوي، اول لاس او په موضوع پورې پوره اړوند ماخذونه پکې راوړل شوي وي.)
یو تحقیق، یوه تحقیقي مقاله د لیکوال یا څېړونکي د تدریسي او اوږدو تجربو مطالعو پوهنو مجموعه وي. د غه مجموعه هغه وخت غني وي، چې له پوره یادو شویو مطالبو سره د نورو پوهې او تجربې را واخلي، خو دا ددې معنا نه لري، چې یو اثر دې د نورو له موادو جوړ شوی، اقتباس او را اخیستنه دې وي.
په تحقیقي اثر کې مهمه خبره دا ده، چې موږ وپوهېږو څومره د یوې موضوع د لا ښه کره کولو او غني کولو په خاطر له بل چا کتاب او اثر څخه را اخیستنه کوو.
د غه ماخذ پرځای کارول پرځای دی او کنه؟
په نوموړي تحقیق کې د ماخذ کارول دویم تحقیق غني کوي او کنه؟
د دلیکوالۍ او تحقیق موضوع له ماخذ سره رابطه او اړیکه لري او که څنګه؟ که خپل تحقیق یا مقاله د ماخذونو په راوړلو پر سوو دا کار بې ضرورته دی (مهمه مساله د یوې موضوع ښه کره کول، سوچه کول او محقق کول دي. د همدې اړتیا له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې په خپل اثر کې ماخذونه کاروو. په اکاډیمکو څېړنو، لیکنو، مقالو او کتاب لیکلو کې لازمه ده. علمي کتابي او اکاډمیک ماخذونه وکارول شي.
له اخبار، ذوقي مجلو او غیر معیاري او اکاډمیکو موادو څخه په علمي څېړنو کې د ماخذ راوړل د وخت ضایع کول دي.
زموږ په هېواد کې د خپګان وړ خبره ده، چې تراوسه لیکوالي د یو کلتوري ارزښت په توګه نه ده منل شوې، معمول او استعمال خو یې لا لرې خبره ده. علمي او اکاډمیک مرکزونه، اکاډمی او پوهنتونونو دغو مواردو فني لیکوالی سره سرو کار لري.
هر څومره چې ټولنه د مدنیت په لور ګامونه اوچتوي په هماغه اندازه کلتوري ارزښتونه هم هویت پیدا کوي؛ له بده مرغه لا تراوسه په علمي مؤسسو کې د مقالو او کتابونو او نورو څېړنو او تحقیقاتو کې له یو ډول ماخذونو ګټه نه پورته کېږي.
د افغانستان د علومو اکاډمی کې د ماخذونو د کارولو پخوانی سیستم دود لري او په پوهنتونونو کې بل ډول. په اجتماعي او طبیعي علومو څېړنو کې هم بله لار تعقیبېږي. د تحقیقي مقالو، کتابونو او مجلو متن هم د ماخذونو کارول بېل بېل ډولونه لري او په مختلفو ډولونو کارول کېږي.
د ماخذونو د فهرست د برابرولو لارې-چارې هم بېلې دي او په لاندې درې ډولونو ترسره کېږي. (نوم او وخت د شمارې په ډول، د الفبا په ډول، د شمارې طریقه....)
اوس اوس په پوهنتونونو کې له علمي او ادبي منابعو څخه ماخذ را اخیستل یو ډول او په اکاډیمی کې بل ډول دی.

پوهنتونونو کې د مثال په ډول:
(موضوع لویه یا وړه له نورو منابعو را اخلي، چې کله اخیستنه یا ماخذ پای ته ورسید، ټکی ږدي، لیندی بندوي، وروسته یو قوس پرانیزي، شارحه ورکوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ راوړي او قوس بندوي: ((ادب د ملتونو د فطرت او فکري غنا ځرګندونه کوي. ادب په يوه ټولنه کې د علمي، کلتوري سوله ښوونکي وسيله ده.))
پاورقي کې بيا ماخذ راوړي، د کتاب يا مقالې په پای کې ماخذونه د الفبا په ترتيب راوړي.
په اکاډمۍ کې د پخوا په ډول تشريح کېږي
د اوس لپاره په پوهنتونونو او علمي کارونو کې دغه روش په پام کې نيول کېږي.

ماخذونه:

۱- قرآنکريم. سوره بقره. کابل: اطلاعاتو او فرهنګ وزارت بيهقي خپرونه.
۲- الفت، ګل پاچا الفت. ۱۳۳۸. ليکوالي (املاء او انشاء) پېښور: رفعت کتابخانه. ناصرباغ.
۳- بابا، عبدالرحمن. ۱۳۸۰. ديوان. پېښور: حيات آباد، صبا خپرندويه ټولنه.
۴- بخاري، ډاکټر. سيد عظيم شاه خيال. ۱۳۹۳. رحمان پوهنه. پېښور: بابو حيدر روډ. رحمن ادبي جرګه.
۵- دواني، علي. ۱۳۷۷. هنر نويسنده ګي و نامه نګاري. ايران: تهران. دانشگاه دولتي خيابان شعر. مطبعه سهام.
۶- رشيق، پوهاند محمد حسن. ۱۳۸۴. طرز نګارش اثر علمي تحقيقي. کابل: کابل پوهنتون د نشراتو رياست.
۷- زيور، دوکتور زيور. ۱۳۹۰. د پښتو ادبياتو تاريخ. اوسنۍ دوره. پېښور: ارباب روډ. د ساپي پښتو څېړنو او پراختيا مرکز.
۸- عثماني، پوهنوال حشمت الله. ۱۳۸۹. روش تحقيق در علوم اجتماعي. کابل: انتشارات فرهنګ. کتاب فروشي فرهنګ.
۹- فانوس، پوهندوی عزيز او احمدي جاويده. ۱۳۸۸. عنوان نويسي. کابل: انتشارات رسالت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- نیا ، محمد رضا حافظ. ۱۳۸۷. مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی. ایران. تهران: سازمان مطالعه. مرکز تحقیق و توسعه علوم انساني.

۲-۷- پر نثر د نظم یا نظم پر نثر اړولو اړتیاوې:

نثر پر نظم یا نظم پر نثر اړول په مسلکي لیکوالی کې یوه اړتیا ده؛ لیکوال او شاعران په تیره هغه لیکوال، چې شاعران مبلغین، سیاستوال، ورځپانه چلوونکي او لیکونکي او یا استادادن دي ته اړتیا لري، چې مسلکي مضمون آفریني وکړي، او (نثر پرنظم او نظم پر نثر واړوي)

په تېره نظم خو ډیر پر نثر اوښتی، تفسیر شوی، کره کتنه وربانديِ شوي او د تحقیق ډګر وربانديِ په وار وار تود شوی دی) د نثر د لا قوت لپاره نظم د سند په توګه را خیستل شوی او دغه کار په تحریر او شفاهي لیکنو کې په کراتو مراتو تر سره شوی دی.

کله کله داسې هم کېدای شي چې لیکوال یو لوی مطلب او مفهوم د شعر یا متل په ژبه لنډ بیان کړي ځکه شعر خو سوچه کلمې دي یو ډول دي ؛متل او وجیزې هم همداسې درواخله !

د بېلګې په ډول عبدالرحمن بابا خپلې میني له ترخو شکایت نه کوي او یادا چې د میني سوزنده حالات په عادي او اوږدو خبرو کې نه بیانوي، خو خپله دغه ناکراره حالت د شعر په آهنګینه او اغیزمنه ژبه داسې راوړي:

زه دا هسې دیوانه او مجنون چاکړم
له رواجه له رسومه بیرون چا کړم
نه پوهېږم چې دا چارې په ماخوک کا
لیونی د خپل نګاه په افسون چا کړم
کومې سترګې کوم بانه کومه غمزه ده
ډوب شهید غوندې په خاک و په خون چا کړم ... (۸: ۱۲۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې شعر په نثر او نثر په شعر اړوو په ادبياتو کې ضروري او طبعي خبره ده.
نظم او نثر د ټولنيزو حقايقو د راسپړلو يو وړ بستر دی که نظم دی او که نثر دی تحقيق په کار کې په درد خوري، ځکه نو اړينه ده، چې نظم پر نثر او نثر په نظم واړولی شي.
په ادبياتو کې که (تخليقي برخه ده او که تحقيقي) په تېره تخليقي (مضمون آفريني) يا مضمون پيدا کول يو ضروري اصل دی. تخليقي او تحقيقي مواد له طبيعت يا په طبيعت پورې اړوند خبرو څخه تر لاسه کوي.
که غواړو د تحقيق کره کتنې او نور علومو په برخه کې يوه خبره ثبوت ته ورسوو لازمه ده (له قرآن، حديث، شعر، نثر تجربو، پوهنو، متلونو او وجيزو) څخه مرسته وغواړو؛ د تحقيق په بهير کې شعر او ورته مطالب را سپړل او تفسيرول د موضوع د حل لاره ده.
نظم او نثر دواړه په حقيقت کې د ليکنې دوه مهم شکلونه دي، چې بشر له لرغونو زمانو ورسره بلد دی.
د انساني ژوند د پراخې برخې تفسير د دواړو فورمونو (نثر او نظم) له لارې تر سره کېږي او نثر خو لا ډېر پراخ ميدان لري، خو دلته زموږ مطلب له هغه هنري نثر دی؛ په هر ډول په لاندې (مواردو) کې نظم پر نثر او نثر پر نظم اړوو:

۱. د مسلکي اړتياوو له مخې:
د تحقيقي ليکوالي او څېړنې بهير دا ايجابوي، چې يوه مفکوره په يو لوی شاعر (ناظم) يا و نثرنگار (نثرلکوال) پورې اړه ولري هغه را واخيستل شي تحقيق ورکې وشي، کره کتنه يې وړاندې کړې لکه: کله چې د روښانيانو، خوشحال خان او دده د ادبي کورنۍ او پلويانو او د عبدالرحمن بابا او د هغه د ملګرو په شعري سبک غږېږو لازمه ده د هغو د مفکورو تل ته ور ننوځو د شعرونو او نثرو پخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخې ښېلګې يې راواخلو، قضاوت وربانديې وکړو د سبک او اغېزې يې بيان کړو او داسې نور...
همداسې که وغواړو د يو ليکوال او شاعر د ليکوالۍ او د شاعرۍ د ښېګڼو او بدګڼو او نورو اړخونو په برخه کې معلومات وړاندې کړو، لازمه ده د مسلکي اړتيا له مخې يې تفسير کړو او دغه کار تر ډېره بريده د هنر په برخه کې په پام کې نيول کېږي.
۲ـ د ذوقي پوهې د زياتولو لپاره:
د ليکوالۍ اصول ايجابوي چې هر ليکوال او شاعر د ابتدايي شعرونو او نثرونو په تفسير لاس پورې کړي او دا کار په وار وار او بيا بيا وکړي څو د لکوالۍ د ډګر ته روو ځي د ليکوال پوه په دې پورې اړه لري، چې څومره شعرونه د څو شاعرانو او څومره نثرونو د څومره ناثرانو زموږ زده دي او ياد اچې له يو کتاب او يا بل ځای څخه يو متل، شعر او نثر را اخلو پر هغه له ذوق سره سمه تحليل او تفسير کوو. ذوقي ليکنې د تحقيق پنځونو لپاره ښه مقدمه ده.

۳ـ د موضوع د اختصار او يا اوږديدو په خاطر:
که داسې هم پېښېږي يوه غټه تحقيقي موضوع په يوه يا دوو بيتونو يا يوه متل کې را ونغاړو او يا يو شعر چې تغير قوت پکې موجود وي ورو ورو او توټه توټه پر نثر واړوو؛ د مثال په ډول: د يو کتاب يا تحقيق د بشپړولو لپاره په پيل کې (بسم الله الرحمن الرحيم) وايو او بيا خدای ته التجا کوو او په خپل کار ښه پيل کوو او غوره پای ته د رسيدو لپاره د شعر په ژبه تمنا کوو؛
عبدالرحمن بابا د خپل کار د ښه والي لپاره الله ج ته د حضرت پيغمبر ص حضور شفيع وړاندې کوي:
الهي د خپل حبيب له برکته
دا ساده انشا رنيګينه د رحمن کړې...

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د دنيا(نړۍ) د پيدا کېدلو د کيفيت علتونه توضيح او تشريح کوو او د عرفاني ديد(مفکورې) او عقيدتي باورونو له مخې يې بيانوو، د يو شاعر شعر را اخلو:

د دانيا ده خدای له عشقه پيدا کړې
د همه وو مخلوقاتو پلار دی دا ...

د روزنې او روزنيز فکر په برخه کې د خپل اولاد، د وطن اولاد او اهل د معارف ته د زيار ويستلو روحيه ورکوو، هغوی په لنډ ډول د يوې لنډۍ يا شعر په واسطه ترغيب او تشويقوو؛ لکه:

چې غوټې پسې وهې په لاس به درشي
چا ويل چې په درياب کې ګوهر نشته
يا:
بې زحمته راحت نشته زما وروره
که عزت غواړې زحمت درلره بويه...

همدارنګه د حقيقي يا مجازي مينې مينانو ته لازمه ده د شعر په ژبه روحيه ورکړو او ورته وواېو:

که د عشق لاره اغزنه ده هر ګوره
دعاشق په پښو خپلې دي د اور
که ديدن د ګلعذار په انتظار شي
زما سترګې دي شبنم غوندې څلور

حقيقي يا مجازي مينه:
تيغ د اوسپنې محتاج د نرم آب دی
قرب وحلم يو په سل دی زيات تر زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

له لويي له سرکښۍ زما توبه ده
خدای څوک مه کړه د آسمان په خبر نسکور
خدای زده څه سودا به پېښه په بازار شي
د بازار خبرې نشي په خپل کور
دا همه واړه عاشق لره پيدا شول
که تهمت، که ملامت دی که پېغور
جفا، جور، ناز و کبر د خوبانو
ما په ځان دي قبول کړي لکه پور
((راحت بې زحمته نه دی چا موندلی))
غم، ښادي دي، د دې دهر خور و ورور
رحمان هسې په خپل يار پسې غوخ غوخ يم
لکه غوخ په خپل اولاد وي پلار و مور (۲۴: ۳۴۰)

يا کله، چې د پادشاهې زليخا د ناسوري عشق د ګدايي تصوير يو شاعر باسي، نو په لنډو ټکو کې د سوز او ساز خبره داسې وړاندې کوي:
عشق د عقل په تدبير چلاوه نه شي
په دې ناوې نه جوړېږي پسول د چا
چې پادشاهه زليخا يې کړه ګدايه
پرې به نړدي په ځای مينه قول د چا...
له وهلو به يې شرم څوک په څه کا
چې په غاړه شي د مينې ډول د چا...

يا د قناعت په برخه کې لنډ مطلب وړاندې کوو:
قناعت هسې دولت و حميد ورکـــــــړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پـــادشاه ګڼي تـــــــــر ځا نه بېنوا
چې په سوال اوږدوي لاس چا ته حميده !
ښه يې وړې لاس تـــــــــر زنې بې نوا (۵۱: ۲۱: ۱۴-۱۲)
کله هم ممکن يو څوک يو قطعه شعر يا يو بيت لـه موزون حالت څخه غيـر موزون حالت ته راواړوي؛ په هر ډول (نثر پر نظم او نظم پر نثر) اړول علمي و تخيلي، ذوقي او هنري مهارت او تمرين غواړي.
د سعدي شـيرازي (   ) دا قطعـه شعـر مـورد انسـان د شکر ويسـتلو فضـيلت تـه رابولي؛ يو ليکوال غواړي نور خلک د نعمتو پر مصرف پوه کړي، خبره په څومره هنري انداز، حکمت او عارفانه هوښيارۍ کې کوي او بشر په دې پوهوي، چې تـه اشرف د مخلوقاتو يې، ځکه دغو خبرو او ټولنيزو نزاکتونو ته متوجه مه اصراف کوه او مه غافله کېږه؛ لکه:

ابرو، بادومه و خورشيد و فلک درکارند
تا توانی به کف آری و به غفلت نخوری
جمله از بهر تو سرګشته و فرمانـــبردار
شرط انصاف نباشد که تو فـرمان نبری. (۲۲: ۵۹)

لنډه دا چې (نظم) او (نثر) د اړتيا او څېړنيزو سپړنو، تفسيرونو، تحليلونو او نورو ارزښتونو لپاره يو پر بل اړول کېږي او د خدای ښېنلي   سيد رسول رسا د وينا له مخط نظم او نثـر د ليکنې دوه لارې او دوه سبکونه او روښـونه دي، چې علمي او ټولنيز پراخه مفهوم له لارې تشريح او تفسيرېږي؛
لکه:

نظم دی که نثر طريقې دوه د ليکلو
نه دی انحصار د شاعرۍ په تش ويلو
نثر کې هم راشي شاعري ښکلې ښآغلي
نظم هم شي نثر شاعري په زړه داغلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل ته د بلبل ژبه په کار ده خو بې ګله
تشه د الفاظو مــــاهري ده لا حاصله
خیال شاعر نه پیکر د شعر، شاعري ده
نور رخت و زیور دی د پیکر و چاکري ده
روح چې نه وي، ښکلی که کالبوت شي د دلبر
وایه یو مرده دی، د زربفت کفن په سر
نظم دي پیلي مــــرغلري د خیالاتو
تش لفظونه څوک ګڼي معیار د کمالاتو ... (۳۹: ۲۵۱)

۲-۸- د دویم څپرکي د مطالبو لنډیز:

- لیکنه یوه فني اړتیا ده او د لیکوالۍ فن د زیات تمرین، اصولي لارو او علمي طریقو په واسطه ترلاسه کېدای شي.
- کله چې انسان کار کوي، ورسره ورسره بنایي، چې خطاوې هم وکړي، په تېره په لیکنه کې، ځکه لیکنه یو فني عمل او مسلکي کړنلاره ده؛ لازمه ده مـوږ پـه وارو ار ټکنـي، دوه زړي او لـه سـتونزو سره مخامخ شـو، لـه همدې امله باید فني لارې خپلې کړو.
- د لیکنـې پـه کـار کـې دا اړینـه ده، چـې لیکنـه مسـلکي کـړو؛ لـه مسـلکي لیکنـې او فنـي لیکـوالۍ څخـه زمـوږ موخـه (هـدف) دا دی، چـې د یـو (مسـولیت او تـولنیز درک لـه مخـې خپـل کلتـور او خپلـې ژبـې تـه ځـه وروبښو، دا کار هله امکان لري، چې ژوند دغه کار ته وقف کړو.
- هره ژبه د تخلیق او تحقیق په لړ کې پیاوړې کېږي، که وغواړو مسلکي لیکوالي وکړو لازمه ده لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو:

أ. تفکر کول، په مسلک فکر کول او مثبت عمل ته لاس ور اوږدول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. هر تخليق کوونکی د ټولنيز ژوند په اوږدو او د طبيعت په ارته غېږ کې يو نوښتگر، مبتکر او بديع انسان ګڼل کېږي، ورته بويه په خپل سپېڅلي او روا کار (د ليکنې) په فني ګانه ځان سمبال او له بېځايه وخت تېرونې او خطاوو ځان وساتي؛ دغه کار هله ترسره کېږي، چې ليکنه يو مسلک او يو کسب وګڼي.

ت. سواد، پوه د ليکنې په کار کې حتمي دی؛ که ليکوال د خپل مسلک اړوند ډېره مطالعه ونه کړي، له طبيعت او ماحول څخه متاثره نه شي، نه تخليق کولای شي او نه تحقيق. که ليکوال غواړي هنري نثر وليکي او يا څېړنه وکړي لازمه ده له تکراري کلمو ځان وساتي.

ث. د ژبې په دستور ځان پوه کړي، په تېره مقيد او آزاد مورفيمونه، شرطيه توري او تکراري او ټينګاري کلمې او مورفيمونه بيا بيا ونه کاروي. ضميرونه ټول وپېژني او پرځای يې وکاروي، نومونه، قيدونه او فعلونه په ګرداني توګه او ساده ډول استعمال او ګردان کړي.

ج. لنډه او ساده ليکنه وکړو او په لوی لاس د ليکنې ته خال او درې ورنه کړو، له نورو ژبو څخه خپلې ژبې ته راغلي لغتونه د خپلې ژبې تر قاعدې لاندې مفرده او جمعه بڼه يې وکاروو.

- مهمه دا ده، چې څه ډول ليکنه وکړو؛ اوس خلک ستونزوره ليکنه نه خوښوي، خو دا د دې معنی نه لري، چې د آسانۍ په پلمه هر اصل له منځه يوسو.
- که څوک وايي، چې ليکنه يو ډول اصول دي، چې هېڅ بدلون نه مومي، نو د اسلام په اوايلو کې، چې کومو مسلمانانو کومې ابتدايي ليکنې او راغونډونې کړې وې دوباره به ور کې انکشافات نه راتلل. د مثال په ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي يا فولکلوريک داستان له اوسني سره اوس اسو خومره توپير لري.

- په پښتو اوسني ليکني بهير کې يو لړ کموني او زياتوني هم کېږي، چې ليکني بهير تشخصي، سمتي او سلقه يي کولو خوا ته وړي؛ لکه: ډېر خلک فکر کوي، ډېر خلک فکر کوي يا راغلي وو، راغلي ول يا د اداتو په کارولو کې دقت وشي.
- همدارنګه د اوسني ليکدود په برخه کې د هر فونيم لپاره د يو مشخص ګرافيم نه درلودل دي، لکه چې ويل کېږي، له (واول پرته کلمه نه تړل کېږي) که داسې وي په پښتو او دري ژبو کې ډېرې داسې کلمې شته، چې زموږ د رسم الخط له مخې واول ور کې نشته ؛ لکه: بد)، چې له دوو تورو رغېدلې کلمه ده، خو که په فونيمکي الفبې يې ونه ليکو، نو واول يا حرکت په کې نه ليدل کېږي. په داسې حال کې، چې بد (Bad) بايد داسې وليکو.
- د فعل صرف هم په پښتو ژبه کې د نارينه او ښځينه لپاره په جلا جلا او واضح ډول سره راغلي؛ لکه: هلک راغی، نجلۍ راغله. يو هلک راغی، يوه نجلۍ راغله. مطابقتونه بايد په نومونو، صفتونو، عدد او معدود او فعلونو کې په پام کې ولرو.
- په ليکوالۍ کې د ښو، کلمو، جملو او هنري ترکيبونو کارول په تېره په هنري نثر کې ضروري دي. لکه هېڅ ليکنه او اثر، بې کلمو او جملو نشي رامنځته کېدلای، نو يو هنري اثر هم پرته له ښو جملو، کلمو او ترکيبنو نشي رامنځته کېدلای. لکه ديوال، چې بې له خښتو نشي پورته کېدلای، ليکنه بې کلمو نه رغېږي. د يو ليکوال خبره الفاظ او مادي توکي کابو يو ډول اغيز ښندي، که ښوک په کور کې ميلمه کوو او د هغه قدر کوو او يا د هغه د ښېګڼو بيان نورو ته کوو، دواړه د هغه پر روان او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصيت ستايلو او غندلو کې يو ډول رول لري، نو له همدې امله د کلمو د کارونې ځايونو ته بايد هر اړخيزه پاملرنه وکړو.

- په ليکنه د شعر، متلونو او غوره ويناوو کارونه که له يوې خوا ليکوالي فني او ښکلې کوي، له بلې خوا د ليکوال هويت هم لوړوي.
- هرڅومره، چې په هنري نثر کې شعر وکارول شي، ښکلا يې لا زياتېږي، په ليکنه کې د شعر کارول د ليکنې روح پياوړی کوي او ښکلا وربښي. د پښتو هنري تړاو په هنري نثر کې د شعر د کارونې امکان پيدا کوي؛ لکه:

هغه زړه به له طوفانه په امان وي چې کشتۍ غوندې د خلکو باربردار شي

- په ليکنه کې شعر د ورتيا او اړتيا له مخې کارځای پيدا کوي او تولنيز پيغام لېږدوي. د پيغام لېږد د بېلابېلو توکو، وسايلو او الفاظو په ذريعه وي.
- ليکوالي ذوق تحريکوي؛ ليکوال په اسانۍ سره کولای شي خپل او د ټولنې ذوق له دغې لارې خړوب کړي. دا ډول هنرمند ليکوال کېدای شي په يوه يا ډېرو مسلکو کې پوهه او لوی لاس ولري.
- د محقق او ليکوال کار له نورو فرهنګپالو لا ستونزور دی، ځکه ليکوالان په ټولنو کې د ټولنيزو موضوعاتو رامنځته کوونکي او پالونکي دي.
- ليکوالان او محققين په بېلابېلو خبرو کې تحقيق او ليکنې کوي؛ دغه ليکنې سياسي، اجتماعي، ادبي، علمي، فولکلوريکې او هر ډول ټولنيزه پوهه او شعور انعکاسوي؛ شعرونه، متلونه، وجېزې او ولسي پوهنې او تجربې او همدا رنګه د وختونو په اوږدو کې په ټولو ليکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شويو موضوعګانو ليکنې کوي او په دې ډول د خپلو ټولنو فرهنګ ژوندی ساتي.

- په ټولنيزو، ادبي او علمي موضوعګانو د ليکوالو لپاره د نورو خبرو تر څنګ د اجتماعي شعور قوت په شعر کې، منل، غوره ويناوو او نورو ولسي پوهنو کې ډېر انعکاس کوي.
- ليکوالان په دا ډول ليکنو کې ډېر ارزښتونه انعکاسوي، آن (په هنري او ادبي نثر او شعر کې هنري ترکيبونه کاروي، چې د ادبي او هنري ليکنو ارزښت ډېروي.)
- د ادبي ليکنو اعجاز او ښکلا په هنري ترکيبونو پورې اړه لري، نثر هغه وخت هنري ګڼل کېږي، چې هنري ترکيب ولري. هنري او ادبي ترکيب په ليکنه کې (هغه عاطفي او تخيلي غوټه ده، چې د نوموړي مضمون ماهيت ترې جوړېږي، خو دغه ماهيت ډېر ځله ښکلې او فزيکي بڼه احتوا کوي که څه هم چې ماهيت په مضمون کې پورته وي.
- په نثر او په تېره شعر کې (هنري انځور) هر اړخيز دی؛ هنري تصوير د باندې نړۍ او شاعر د خيالي دنيا ترمنځ رابطه جوړوي. په هنري تصوير کې د کلام معنوي او لفظي ښکلا راتلای شي، خو هنري او ادبي ترکيب يوازې د مشبه او مشبه به ترمنځ تناسب رامنځته کولای شي؛ په حقيقت کې هنري ترکيب د ادبي مضمون محاکات او ښکلا زياتوي.
- هنري نثر ښکلی، خو له مفهوم او مطلب نه ډک مطالب لري، يو فکر لېږدوي او يوه موضوع څاري. هغه وينا چې د لفظ له پلوه ښکلې او د معنی له اړخه بېل بېل مضمونونه ولري، هنري نثر نومېږي.
- د هنري نثر ليکوال په ټولنيز نظام کې د ټولنيز فکر القا کوي. دغه نثر ته ترسيمي او حکايوي نثر هم وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د هنري نثر ترخنګ (هنري ترکيبونه) په شعرونو کې ډېر کارېدلي دي؛ د پښتو ادبياتو د لرغوني، منځنۍ، معاصرې او نوې دورو کې ډېر کارېدلي دي، چې بېلګې يې خورا ډېرې دي.

که مې زړه د عشق په تيغ سورى سورى شه
تــــــــر يـــــــــوه ونه دې نه کړه راته نا ...

يا:

کدورت مې د صفا په صيقل ورک شو
په دا چاکه سيـــنه خوښ لکه سحر يم...

- په ليکنه کې د سرليکونو (عنوانونو) غوره کول يو با ارزښته کار دی. هره ليکنه عنوان لري، لکه هر سړی، چې نوم لري، همدا شان تحقيقي، علمي او ادبي ليکنې خو بې عنوانه نه وي؛ عنوان د مضمون او مطلب د حتوا لارښود دی.
- عنوان او سرليک د هرې مقالې او کتاب هويت ټاکي، خو شرط دا دی، چې د هرې مقالې او کتاب لپاره لومړی مناسب عنوان وټاکل شي، بيا مقاله او کتاب تر هغه سرليک لاندې وليکل شي. ښه عنوان د غوره کتاب معرفي کوونکی دی. د هرې ليکنې او کتاب هويت که له عنوانه ښکاري، مطالعه يې هم له سرليک څخه پيلېدونکې ده.
- عنوان د هر مطلب که لوى وي يا وړوکى د مطلب (خبر) رښتينى څرګندونکى دی. عنوان د لوستونکي او مطلب ترمنځ د پيوستون ټکى دی. عنوان يا سرليک مخاطب ته د جذبېدو اصلي لامل دی. د يوې تحقيقي مقالې عنوان د ټول اثر د قوت بيانوونکى دی. يو تحقيق په عنوان برجسته کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د عنوان اهميت په دې کې دی، چې د موضوع د متن لېږدونکی پيغام وسيله ده. که غواړو يو شی، يو نوم، يو ځای او يوه ليکنه با ارزښته معلومه شي لازمه ده په زړه پورې او دقيق عنوان ولرې.
- د عنوان اهميت د يوې موضوع د منځپانګې د برجسته کولو ښه لاره ده. په ټولنيزو او تحقيقي ليکنو کې د عنوان اهميت له بل هر څه نه ښکاره او ارزښت لري.
- عنوان ډېر ډولونه لري؛ لکه: لنډ عنوان، فيشني يا کشداره (تجارتي)، متحدالمال او تکراري، ادبي او هنري، پوښتنيز، څېړنيز، ذوقي او نور ...
- د يوې څېړنيزې مقالې عنوان له ټولو مقالو با ارزښته وي، ځکه ځانګړنې لري، برجسته وي، معرفي کوونکی د موضوع وي، متمرکز او پياوړی وي، پوهه لېږدوي، اول لاس موضوع معرفي کوي.
- په عمومي ډول يو څېړنيز اثر (مقاله)، آن کتاب له لاندې برخو جوړېدلای شي:
  (عنوان، مقدمه، مت (موضوع سپړنه)، نتيجه او ماخذونه)
- سريزه (مقدمه) هم د تحقيقي اثر يا مقالې عمده برخه ده؛ له ډېره پخوا په تحقيقي مقالو کې مروجې وې، خو کله نه دې ليکل شوې. په مقدمه کې ليکوال بايد د خپل کار هدفونه معرفي کړي، ستونزې بايد په معقوله توګه په کې حل شي، آن ځينې اصطلاحات هم په مقدمه کې تشريح شي. مقدمه د عنوان او موضوع ترمنځ ارتباطي پل دی. په مقدمه کې د پاتې کار شيوه، ميتود، برخې او د حل لارې په ګوته کېږي.
- موضوع يا متن؛ د څېړنيزې مقالې عمده برخه ده. موضوع او متن د مقالې اصلي مضمون جوړوي. مضمون بايد راوسپړل شي؛ د ليکوال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقیق کار د مقالې د مضمون په سپړلو پورې اړوند دی، ټوله خواري د لیکوال د یوې موضوع غوره سپړل او رالوڅول دي.

- په مقاله یا تحقیق کې عمومي موندنو ته نتیجه وایي. نتیجه د مقالې یا تېزس د حل کیلي ده. په نتیجه کې ټوله متن څېړنه د ارقامو له مخې حسابېږي. نتیجه هنري لمنه ده، چې د اصلي پیغام په کې راټول شوی وي.
- ماخذونه هم په معاصرو څېړنو کې اهمیت لري، هغه ماخذ د اهمیت وړ دی، چې زموږه د کار موضوع لا برجسته او غوره کړي. تحقیقي مقالې بې ماخذونو نه وي. ماخذونه مختلف ډولونو باندې کارول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲–۹– د دویم څپرکي پوښتنې:

۱) لیکوالي څه ډول فن دی او دغه فن ته څنګه د لیکنې عملي کړنلاره وایي؟
۲) څنګه په لیکنه کې له تېروتنو ځان ژغورلای شو؟
۳) هنري نثر، تحقیق او تخلیق څه ته وایي؟
٤) که وغواړو مسلکي لیکنه وکړو لازمه ده کومو ټکو ته پاملرنه وکړو؟
٥) د ضمیرونو، نومونو، صفتونو، قیدونو او فعلونو پرځای کارول زموږ د لیکوالۍ په فني کېدو او نه کېدو کې څه رول لري؟
٦) له خپلې ژبې ته له نورو ژبو راغلي لغتونه له کومې قاعدې لاندې جمع کېږي؟
۷) د وینا او لیک ترمنځ ولې توپیر شته؟
۸) د لاندې لغتونو درست او نادرست صورت ولیکئ.
لکوره، لموره پکور کې، لکتابه مې لاس واخیست.
له تاسره، لتاسره، په تاپسې، پتا پسې، ما بهره غرمه پلوړه تېروله، آسمانتې کتل...
۹) په یوه علمي لیکنه کې (کښې، کښې، کې، کخې ... کوم ډول ته ترجیح ورکوئ او ولې؟
۱۰) د اوسني لیکدود په برخه کې غتېه ستونزه د هر فونیم لپاره د ګرافیم نشتوالی دی او که نور څه؟
۱۱) د منځه او ترخه د کلمو په منځ کې د زور او که د زورکي تفاوت شته او لیکل کېږي کنه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲) وايي، چې پښتو ژبه يوه تصريفي ژبه ده، دغه خبره زموږ په ژبه کې ولې ډېره مهمه ده؟
۱۳) د نوم او د فعل په صرف څومره پوهېږئ؟
۱٤) په ليکوالۍ کې د ښو کلمو او ښآيسته جملو کارول څه اهميت لري؟
۱۵) که يو ليکوال غواړي هره شيبه له خپل مسلک سره مينه وکړي ورته لازمه ده څه وکړي؟ او څو شيان په نظر کې ولري؟
۱٦) په ليکنه کې د شعر، متلونو او غوره ويناوو کارول څه اهميت لري؟
۱۷) په يوه ليکنه کې د شعر د وړتيا او اړتيا له مخې څنګه کار ځای پيدا کوي او څنګه امکان لري؟
۱۸) لاندې يو بيت په يوه لنډه هنري ليکنه کې تفسير کړئ.

د ځوانۍ عمر دې تېر کړ په غفلت کې په پيرۍ کې به څه زېرمې د محشر کړې...

۱۹) متل څنګه او د څه لپاره په ليکنه کې کارولی شو؟
۲۰) که غر لوړ دی، پر سر لار لري؛ د دغه متل کارول په کوم ځای کې مناسبت لري؟
۲۱) په ليکنه کې د (غوره ويناوو) راوړل څه اهميت لري؟
۲۲) هنري ترکيب څه ته وايي؛ تعريف يې کړئ؟
۲۳) هنري ترکيب د شعر او نثر په لفظي برخه کې ډېر کارول کېږي، که په معنوي؟
۲٤) آيا تاسو په يو نثر کې څو هنري ترکيبونه کارولی شئ؟
۲۵) يو، دوه، درې بېتونه چې هنري ترکيبونه په کې راغلي وي، راوړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٢٦) په معاصر ادب کې د هنري نثر ليکوال څوک دی؟

٢٧) (غنچه روه)، ګنج پښتو، آدم خان او درخانۍ کيسه، توبة النصوح په کوم ليکوالو پورې اړه لري؟

٢٨) د هنري (ترسيمي او حکايوي) نثر بېلګې کومې دي؟ نومونه يې واخلئ.

٢٩) آيا طنز يا سکوندنه د شکل له پلوه د هنري نثر يو ډول دی؟

٣٠) د پښتو شعر په بېلابېلو دورو کې د هنري ترکيب استعمال په کومه دوره کې ډېر شوی دی، يوه يوه بېلګه يې له هرې دورې را واخلئ.

٣١) په يوه ليکنه کې سرليک راوړل څه ارزښت لري؟

٣٢) سرليک (عنوان) څه ته وايي؟

٣٣) د يو عنوان په ټاکلو کې کومو ټکو ته ارزښت ورکول کېږي؟

٣٤) د عنوان يا سرليک د اهميت په برخه کې څومره پوهېږئ؟

٣٥) عنوان څومره ډولونه لري؟

٣٦) خبرنيز عنوان کومې ځانګړنې لري؟

٣٧) يو خبرنيز اثر له څو برخو جوړېږي؟

٣٨) د يو عنوان څو تعريفونه را واخلئ.

٣٩) سريزه څه ته وايي، د اثر کومه برخه ده؟

٤٠) د يوې ښې مقدمې ښېګڼې په څو ډوله دي؟

٤١) متن څېړنه يا راسپړنه د يو تحقيقي اثر کومه برخه ده؟

٤٢) د متن يا موضوع سپړل او څېړل کومې لارې لري؟

٤٣) په متن کې د تحقيق موضوع څه ډول او په څو ډوله تفسيرېږي؟

٤٤) د يو تحقيقي اثر نتيجه څنګه ليکلای شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۵) نتيجه معمولاً څو برخې لري؟

۴۶) ولې د يوې تحقيقي مقالې په پای کې نتيجه ليکو ؟

۴۷) ماخذونه څه ته وايي؟

۴۸) د څېړنيزو مقالو او کتابونو ماخذونه په څو ډوله ليکل کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲–۱۰– د دويم څپرکي ماخذونه

۱- قرآنکريم. ۱۳۸۰. الم سپاره. سوره بقره. کابل: اطلاعاتو او فرهنګ وزارت. بيهقي خپرونه. آزادي مطبعه.

۲- ارسطو. ۱۳۶۰. فن شعر. تهران: طوسي خيابان فردوسي.

۳- الفت، ګل پاچا. ۱۳۶۰. غوره نثرونه. کابل: پښتو ټولنه. د مطبوعاتو مستقل رياست. دولتي مطبعه.

۴- الف جانه، مېرمن. ۱۳۸۸. اوسني ليکوال. کندهار: د علامه رشاد خپرندويه ټولنه.

۵- احمدی، فانوس، عزيزاحمد و جاويده. ۱۳۸۸. عنوان نويسی. کابل: انتشارات رسالت.

۶- اميري، فرزانه. ۱۳۹۱. د درويش دراني په شعر کې د سياسي او اجتماعي افکارو هنري انعکاس. کابل: کابل پوهنتون ماستری تيزس.

۷- الفت، ګل پاچا. ۱۳۳۸. ليکوالي. املا او انشا. پېښور: رفعت کتابخانه ناصرباغ روډ.

۸- بابا ، عبدالرحمن. ۱۳۸۰. ديوان. پېښور: حيات اباد. صبا خپرندويه ټولنه.

۹- بېنوا ، عبدالروف. ۱۳۸۹. د زړه خواله (دويم چاپ) کندهار: روهيال کمپيوټر اداره.

۱۰- بېنوا ، عبدالروف. پښتو متلونه. ۱۳۵۸ . کابل: د افغانستان د علومو اکاډمی. دولتي مطبعه.

۱۱- بابا ، عبدالرحمن. ۱۳۵۲. ديوان کابل: پښتو ټولنه. دولتي مطبه.

۱۲- بېتاب، استاد عبدالحق ، ملک الشعرا. ۱۳۴۵ انشا مقالات. کابل: د ماليې وزارت خپرونه. دولتي مطبعه. ۱۳۰ پرله پسې ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳- بورګی، پوهاند محمد طاهر. ۱۳۸۰. د کاڼي کرښې (مقاله). پېښور: هوتک کمپيوټري مطبعه.
۱۴- پنزل ،هربرت (د الهام ژباړه).۱۳۸۹.د پښتو ګرامر.کابل:صديقي خپرندويه ټولنه.
۱۵- ترې، ډاکټر. ۱۳۴۹ کال. پښتو فعلونه. کابل: کابل پوهنتون نشرات.
۱۶- تازوی، عبدالله. ۱۳۸۱. هزارګفتار: عربستان. چاپ مطبعه مکه مکرمه.
۱۷- حبيبي، پوهاند عبدالحی. ۱۳۵۷ . پښتو چاپي آثار په دوو تېرو پېړيو کي. کابل: د اطلاعاتو او کلتور وزارت. دولتي مطبعه.
۱۸- حبيبي، عبدالحی. ۱۳۷۵. پښتو چاپي آثار په دوو تېرو پيړيو کې. کابل: د اطلاعاتو او کلتور وزارت. د پښتو پرمختيا او پياوړتيا مرکز
۱۹- حقپال، محمدآجان ۱۳۸۰. مستقبل (مجله) دويم کال. ۱۳ او ۱۴ کلسيکسون. پېښور: جهانګير آباد ، جمرود.
۲۰- حافظ نيا ، ډاکټر محمدرضا. ۱۳۸۷. مقدمه ای بر روش تحقيق در علوم انسانی. ايران. تهران: سازمان مطالعه و تدوين کتب علوم انسانی. دانشګاه سمت. مرکز تحقيق و توسعه علوم انسانی.
۲۱- خټک، ډاکټر راج ولي شاه. ۱۳۸۰. د کاڼي کرښې. هوتک کمپيوټري.
۲۲- خټک، خوشحال. ۱۹۵۲. ديوان (لومړی چاپ). پېښور: قصه خوانی.
۲۳- خويشکی محمدصابر. فونولوژي – مورفولوژي.۱۳۹۲.ننګرهار:ختيځ خپرندويه ټولنه.جلال کوټ.
۲۴- خيال بخاری، ډاکټر سيد عظيم شاه. ۱۳۹۳. رحمان پوهنه. پېښور: بابو حيدر روډ. رحمن ادبي جرګه.
۲۵- چمتو، محمد قسيم. د ۱۳۸۷. د پښتو ليکدود او فونيمکي ليکنې ترمنځ توپيرونه. کابل: کابل پوهنتون علمي مجله، دويمه ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۶- دوانی، علي. ۱۳۷۷. هنر نويسنده گی و نامه نگاری. ايران: تهران دانشگاه دولتی. خيابان شهر. مطبعه سهام.
۲۷- رشيق، پوهاند محمد حسن. ۱۳۸۲. طرز نگارش اثر علمی-تحقيقی. کابل: کابل پوهنتون د نشراتو رياست.
۲۸- رښتين، پوهاند صديق الله. ۱۳۷۲. پښتو گرامر. پېښور: خيبربازار. يونيورستي بک ايجنسي.
۲۹- رفيع، حبيب الله. ۱۳۶۰. افغان ياد. کابل: کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځی
۳۰- روهي، صديق. ۱۳۶۰. ادبي څېړنې. ننگرهار: ننگرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځی.
۳۱- روهي، کانديد اکاډيمسن محمد صديق. ۱۳۸۵. شعر پېژندنه. کابل: صميم ادبي ټولنه.
۳۲- زرغونه، پوهندوی دوکتور. ۱۳۸۲. پښتو نحوه. پېښور: ساپي څېړنو او پراختيا مرکز.
۳۳- زغم، احمد شاه. ۱۳۹۰. هنري نثر. کابل: کابل پوهنتون، ناچاپ اثر.
۳۴- زغم، احمد شاه. ۱۳۶۶. دا ليکوال او دا څېړنې. کابل: د نشراتو رياست. د چاپ او خپرونو دولتي کميټه.
۳۵- زيار، ډاکترمجاوراحمد. ۱۳۶۵ کال. پښتو پښويه. ننگرهارپوهنتون خپرونه.
۳۶- زيور، پوهاند زيورالدين. ۱۳۹۰. پښتو ادبياتو تاريخ (اوسنی دوره). جلال آباد. ساپي نشرات. د مخابراتو خلورلاري.
۳۷- زيور، ډاکتر زيورالدين. ۱۳۹۰. د پښتو ادبياتو تاريخ اوسنۍ دوره. پېښور: پښتونخوا. د ساپي څېړنو او پراختيا مرکز. ارباب روډ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۸-زيور، پوهاند دوکتور زيورالدين.۱۳۹۰.د پښتو ادبياتو تاريخ (اوسنۍ دوره). پېښور: ارباب روډ. د ساپي د پښتو څېړنو او پراختيا مرکز.
۳۹-زيور، پوهاند ډاکټر زيورالدين.۱۳۹۰. پښتو ادبياتو تاريخ اوسنۍ دوره (دريېم چاپ). پېښور: ساپي پښتو څېړنو او پراختيا مرکز.
۴۰- سليمي. ۱۳۸۸. اوسنۍ ليکوال (دويم چاپ). کندهار: صحاف نشراتي مؤسسه.
۴۱- شميسا، دکتر سيروس. ۱۳۸۳. انواع ادبي. دريېم چاپ. تهران: طوسي خيابان فردوسي.
۴۲- شيرزاد، پوهنمل محمدآقا. ۱۳۸۴. ادبي فنون. کابل: ښوونې او روزنې پوهنتون. سيد جمال ادبين کمپيوټري خدمتونو چاپخونه.
۴۳- شيدا، کاظم خان. ۱۳۸۴. ديوان. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.
۴۴- فريدونفر، محمدرضا. ۱۳۸۷. گل واژه های سخن. ايران: مشهد. مطبعه ملي ايران.
۴۵- قويم، پوهاند دوکتور عبدالقيوم. ۱۳۸۹. شعر چيست. کابل: انتشارات سعيد.
۴۶- عشماني، پوهنوال عشمت الله. ۱۳۸۹. روش تحقيق در علوم اجتماعی. کابل: انتشارات فرهنگ. کتاب فروشي فرهنگ.
۴۷- غني، غني خان. ۱۳۷۴. کليات. کابل: د قومونو او قبايلو وزارت. نشراتو رياست.
۴۸- ماندگار روزنامه ۱۳۹۱ کال. ۱۲ گڼه.
۴۹- مايکوفسکي. ۱۳۲۳ کال. درباره ادبيات.
۵۰- مومند، عبدالحميد. ۱۳۸۳. کليات. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.
۵۱- مومند، عبدالحميد. ۱۳۸۳. ديوان. پېښور: د قصه خوانۍ. دانش خپرندويه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۲- هاشمي، څېړنوال سيد محی الدين. ۱۳۸۹. د نثري ادب ډولونه. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمی. د بشري علومو معاونيت. د پښتو څېړنو نړيوال مرکز.
۵۳- هوتک، محمد. ۱۳۵۲. پټه خزانه (ځلورم چاپ) کابل: کابل پوهنتون. ادبياتو او بشري علومو پوهنځی.
۵۴- هېوادمل، سرمحقق زلمی. ۱۳۹۰. د پښتو نثر اته سوه کاله. دويم چاپ. کابل: کلوله پشته، دانش خپرندويه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

۳ – املا او انشاء

پیلیزه (مدخل):

د لیکوالۍ آره او اساسي خبره، د (املاء او انشاء) په بحث پورې اړه لري.
ټولې لیکنې که ادبي یا غیر ادبي دي په املاء او انشاء کې راځي؛ یعنې لیکنې آثار له یوه سره د املاء او انشاءله دایرې نشي وتلای؛ هرومرو به یا په املاء او یا انشاء پورې تړاو لري.
په دغه فصل کې (د املاء لغوي او اصطلاحي پېژندنه) چې د (کلمو سم تلفظ، د کلمو په لیکنه کې ګرامري قواعدو مراعاتول، د کلمو او ترکیبونو سم لیکل، د کلمو په لیکنه کې د امکان تر حده د اشتبا مخه نیول، په پښتو ژبه کې د نفې او نهې کلمو جلا لیکل، د پښتو ژبې ځانګړو تورو پرځای کارول او ...)
د انشاء اصل، د انشاء په لیکلو کې رغاونیز توکي، د انشاء جوړښت، د درنې او ستونزورې انشاء د لیکلو علتونه، په انشاء کې د بهرنیو کلمو د کارونې اړتیاوې، ډولونه او ...
انشاء پورې اړوند شیانو باندې په وړ او مناسب ډول خبرې کېږي او لکه نورو څپرکو غوندې لنډیز، پوښتنې او ماخذونه به هم که خدای کول ښکاره شي.

۳–۱– الف – املا: Dictation

پښتو- انګلیسي قاموس، د علومو اکاډمۍ نوي چاپ په (۳۴) م کې راځي: ((املاء(imla) ښځ-م. Dictation-Spelling ته وآیي.))(۹ : ۳۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ژبه کې د نورېږ(جنس) له پلوه مؤنث (ښځينه) نومونو ډله کې راځي؛ لکه: ليلا، امريکا، املاء او .... سره له دې، چې املاء عربي کلمه ده، په پای کې همزه هم لري، خو په پښتو ژبه کې په الف تلفظ کېږي.

په خينو نورو قاموسونو کې وايي: ((املاء(imla) ښځ-م- ډکول ۲-ليک دود، د کلمو د ليکلو قواعد.)) (۱۲: ۳۷)

د کلمو د ليکلو قواعد نه، بلکې د جملو د ليکلو قواعد او لارې دي، ځکه (Dictation) د جملو د ليکلو قواعد دي.

فرهنګ فارسي عميد، جلد اول، په (۲۳۲) مخ کې راځي: ((املاء- مص [ع] (ا) ډکول، بل چاته د يو مطلب تقديرول (ويل) چې هغه يې وليکي او هغه مطب چې معلم يې ووايي او شاګرد يې وليکي او هم د کلمو د درستې ليکنې لار.)) (۲۲: ۲۳۳)

کله د (مهلت ورکولو، ديکته کولو په معنا هم راغلي، خو چې د اله املاء سره ثومره سر لګوي د تامل (سوچ) وړه خبره ده.

په (عربي-فارسي) نومې د عيسی متقي زاده تاليفي قاموس کې راځي: ((الاملاء: مهلت دادن، ديکته کردن يا امکی-ديکته کرد. املی له-مهلت داد-)) (۲۹: ۳۸)

املاء: د تا، دما د معلم، همدارنګه د دويم شخص له لوري موږ يا هغوی ته په درست ډول څه ويل او د نورو له خوا ليکل دي، خو مهمه دا ده، چې نورو ته څه وايو او يا نورې يې موږ ته وايي د ښه تلفظ، ګرامري اصولو او ليکنۍ پوهې له مخې وي.

لغتاً مهلت ورکولو او ډکولو ته وايي او اصطلاحاً (خپلې يا د بل خبرې په ښه ډول ليکل دي.)

د يو ليکوال په وينا: ((املاء په لغت کې مهلت ورکولو، ځنډولو او ډکولو ته وايي او په اصطلاح کې دې ته وايي، چې يو سړی يو ليک بل ته وايي او هغه يې ليکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کله پر هغه ليک هم اطلاقېږي، چې يو سړی يو څه وايي او بل هغه ويل وينا ليکي.) (۲:۷)

ډېر ځله داسې فکر کېږي، چې املاء د (لومړي شخص) له خوا (دويم شخص) يا اشخاصو ته څه ويل او آن ديکته کول دي. دا چې لومړی شخص(متکلم) به د موضوع په برخه کې معلومات لري او کنه؟ دا هم يوه خبره ده، خو که دا ومنو (چې خپلې يا د بل خبرې نورو ته ويل او يا ليکل دي) بيا دا موضوع روښانه کېږي، چې (متکلم) د املاء د موضوع په برخه کې معلومات لري. دويم او درېيم شخص مطرح کېږي، ځکه (خپلې يا دبل خبرې، نورو ته ويل کوم، چې د درست تلفظ له مخې وي؛ املاء ده.)

دلته لومړی، دويم او درېيم شخص مطرح دی او اول او دويم هم. حقيقت دا دی، چې املاء په ليکنه کې يو مهم اصل دی. په املاء کې مهمه خبره د (ليکلو) ده، يعني هغه څه چې ونه ليکل شي املاء نه ده؛ نورو ته ديکته کول د املاء اصل جوړوي، خو په دې شرط چې نور يې وليکي.

داسې ويل کېږي، که څوک له ځانه څه نشی ليکلی، مګر د بل چا د ليک له مخې يې نقلولی شي، دغه نقل قول يا کاپي کولو ته املاء نه ويل کېږي.

املاء څه ليکل دي، خو د درست تلفظ له مخې. د املاء د ليکلو په وخت کې ګرامري قواعد په نظر کې نيول ضرور دي. د املاء ليکلو پر مهال (فونولوژيکي، مورفولوژيکي او نحوي) اصول په پام کې درلود ضروري دي؛ له دې څرګندېږي، چې (املاء د ليکنې د قواعدو له مخې ترسره کېږي، که څه هم د ليکنې اصول نه دي، خو بې اصولو ليکنه هم نه ده.)

په پښتو ژبه کې د (ښه ليکلو او ښه ويلو) معاصرې ليکوالۍ په برخه کې وتلي او نامتو ليکوال او استاد اروانباد حضرت ګل پاچا الفت (۱۳۵۲ کال مړ) يو په زړه پوري تحقيق کړی دی، چې راوړل يې دلته اړين دی.

((املاء او ملاء په لغت کې مهلتورکولو(۱) او ډکولو(۲) ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ادبي اصطلاح کې خپلې خبرې يا د بل خبرې په صحيح ډول ليکل دي، که څوک له ځانه څه نشي ليکلی، مګر د بل د ليک له مخې يې نقل قول کولای شي، د دغسې نقل قول ته املاء نشو ويلای.))(۳:۱)

هغه څوک چې املاء ليکي بايد لاندې ټکې په نظر کې ونيسي:

۱) څه چې ليکي بايد د صحيح تلفظ له مخې يې وليکي او په غلط تلفظ پسې لاړ نشي‌ږ په هره ژبه کې د عوامو تلفظ او صحيح تلفظ يو څه فرق لري، ځيني الفاظ شته، چې په ويلو کې يو راز او په ليکلو کې بل راز دی، لکه په فارسي ژبه کې چې (او) ويل کېږي او (آب) ليکل کېږي. په پښتو ژبه کې (الک) وايي او (هلک) ليکل کېږي.

۲) د الفاظو په ليکلو کې د ګرامر (صرف، نحو) مراعات ډېر په کار دی. ځيني جملې په وينا کې دومره لنډې شوې دي، چې يوې کلمې غوندې وي؛ لکه (ځيکې) چې بايد د ګرامر له مخې (څه يې کوي) وليکل شي...

۳) دوه بېلې کلمې به يو له بله په ليکلو کې نه نښلوو يعنې دا راز کلمات (ټول سرې) (لوی کور) بايد داسې و نه ليکو (ټولسرې) او (لويکور).

٤) که له دوو کلمو يوه کلمه جوړې شوې وي لکه (ټوليمشر)، نو بايد سره جلا ونه ليکل شي.

٥) همدغه شان (ټولواک) هم دوه کلمې دي، خو بايد بېلې نشي. يا د (بېلتانه) کلمه د جدايي معنې ورکوي (بې له تا نه) ونه ليکو. د کلمو په ليکلو کې دا هم ضرور دي، چې يوه کلمه د بلې په شان ونه ليکو؛ لکه (پوښتنه) تپوس (پښتنه) د پښتون مؤنثه کلمه چې بايد په ليکلو کې فرق ولري.

٦) (ګوډ) لنګ او (ګډ) مشترک بايد يو شان ونه ليکو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷) په عربي، فارسي او پښتو ليک داسې کلمې شته، چې د ليک له مخې له ځينو نورو کلمو سره فرق نشي کېدلی؛ لکه: (شير – شير) چې يوه کلمه د پيو (شودو) او بله د (زمري) په معنی ده، چې د مقام له مخې يې معنی معلومېږي، مګر په پښتو ليک کې د غسې تېروتنې لږ پېښېږي، ځکه په پښتو ژبه کې لنډه (معروفه) (ي) او اوږده (ې) فرق لري، يعنې تېر (ګذشته)، تير (کمان) نه ليکي.

۸) له بلې خوا غړی (عضو)، (غړی) حلقوم نه ليکل کېږي، ځکه چې مؤنثه (ی) چې د يفتانګ (ay) دی ځانګړی شکل لري.

۹) ځينې نورې کلمې شته، چې يو شکل کېږي، خو چې په جمله کې ونه کارول شي، په توپير يې څوک نه پوهېږي؛ لکه: (خوله (کلا). خوله (دهن)، خوله (عرق)؛ په لاندې جملو کې: ۱-خوله يې په سر وه. ۲-په خوله کې يې خبره نه درېږي. ۳-خوله يې وکړه.

۱۰) په پښتو کې د نفي او دنهي توري (نه او مه) له افعالو څه جدا ليکل کېږي؛ لکه: نه ځي، نه کوي، نه ويني. يا مه وايه، مه کوه، مه ځه، مه غواړه ...، خو په (نشي، نشته، نکړي، مشه، مکړه، ناخلي) کې زياتره يو ځای ليکي. علت يې دا دی، چې په (نه ځي، نه کوي ... مه وايه، مه کوه ... کې (نه، مه) مختاړي يا وندونه دي، د کلمو مستقله برخه ده، خو په (نشي، نشته، نکړی، مشه، مکړه...) کې سربلونه دي او د کلمو اصلي برخه نه جوړوي.

۱۱) پښتو توري: ښکاره خبره ده هره ژبه ځانګړي توري لري، پښتو ژبه هم ځينې توري لري د (الفت) په عربي او فارسي ژبو کې نشته. د دغو تورو د کارولو ځای پېژندل ضروري دي او دا کار په املاء کې ډېر اهميت لري؛ چې زه به يې ترتيب سره راواخلم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- ټ (t)؛ لکه: ټول tol ، ټال tal، مټ mat، که (ټ) توری (ت) وليکل شي، د ټولو کلمو په معنی کې تغير رامنځته کېږي؛ لکه: ټول (تمام)، ټال (ګاز) مټ (بازو) د (ت) په تغير تول، تال موسيقي او مت لا بې معنی شی جوړېږي.

۲- ځ (J) ځمکه ، ورځ او ...

۳- څ (C) څادر ، څلور

٤- ډ (d) ډاډ ، ډډ ، هډ

٥- ړ (r) ړومبی ، ړنګ

٦- ږ (z) ږمنځ ، ږوی ، لوی، شاهد (۱۸: ۹۸)

۷- ښ (S) ښه ، واښه ، ښنک \

۸- ڼ (n) پڼه ، کوڼ ... (۳۹: ۳۰)

که په دقت او ځيرتيا سره وګورو راته څرګنده به شي، چې د هرې کلمې په جوړولو کې د هر توري رول دومره دی لکه د انسان د وجود په جوړښت کې د هر غړي ... نوکه يو توری پر خپل اصلي ځای او اصلي بڼه ونه کارول شي، په ليکنه او شفاهي وينا کې تغير راولي؛ د مثال په ډول (ښ) هم په (ش) او هم په (خ) ويل کېږی. د خدای ښنلي الفت په وينا ... يو توری په مختلفو غږونو ويل کېږي او دا د لهجې اختلاف دی. بايد دا توری (ښ) په (ښه-لوښي او اوښ) کې وليکل شي. کومه کلمه، چې يوازې د (خ) يا يوازې د (ش) آواز لري، هلته دغه توری نه ليکل کېږي؛ لکه: ختګه، خاوره، شګه، شولې) ، په دغه اساس بايد (خندل) په (خ) او شيندل په (ش) وليکو او ښندل په (ښ) وليکل شي.

اروانښاد الفت زياتوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ږ- دا توری هم ځيني پښتانه لکه (ژ) او ځيني يې لکه (ګ) ادا کوي، او د لهجو د اختلاف په صورت کې (ږلی، لږ، کوږ) دغو تورو د لهجو د اختلاف مخه نيولې، خو د اختلاف وړ هم دي: لکه: (ژلی، لژ، کوژ) ، چې په ليکنه کې د پښتو پوهانو د غونډو مطابق وليکو.

ځ- د دې توري آواز له (ز) لږ غوندې دروند دی، چې په ځينو پښتو کلمو کې يې ليکل ډېر اړين دي؛ لکه ځان، ځنډ ... او په پښتو ژبه کې ځيني کلمې شته لکه (ځه) چې د (تللو) امر دی او په (ځ) ليکل کېږي او که دا کلمه په (ز) وليکو نو (زه) د متکلم (لومړی شخص) ضمير ترې جوړېږي. همدارنګه (ځوږ) پايين (مخ په ښکته) که په (ز) وليکل شي نو د (زوږ، سره مشابه کېږي.

د دې توري په برخه کې بايد ووايو، چې هغه کلمې چې په فارسي کې په (ج) ويل کېږي او په پښتو کې په (ځ) ليکل کېږي؛ لکه: جوان (ځوان)، جان (ځان)، جنګل (ځنګل).

ښ- دا توری هم د پښتو ژبې ځانګړی دی، چې په فارسي او عربي ژبو کې نشته؛ که څه هم د فارسي ژبې په هزارګي لهجه کې په عنعنوي توګه ويل کېږي؛ لکه: (څه مو کنی) (چه مى کنيد)، خو دغه استثنايي خبره ده، کنه هغسې خو په ټولو (شرقي آريايي) ژبو کې شته. په شغني ژبه کې (څه رنګ ات) (ښرنګه يې؟) او نورو ...

زموږ موخه (هدف) د (ښ) له توري دا ده، چې وينګ (تلفظ) يې له (س) پر ځای هم کاروي. لکه (ښتې) ته (ستې)، ښوک (سوک)، ښرنګه پرځای (سرنګه) وايي. الفت زياتوي، چې (ډ، ړ، ټ) توري په پښتو املاء کې ډېره برخه لري، بايد پرځای وکارول شي. د (ڼ، و...) او ياګانو پېژندل او پرځای کارول د تحريري املاء غوره برخه جوړوي.

(ڼ او و) خو په ټولو پښتو لهجو کې شته؛ د (و) کاريدنګ په ځينو جنوبي او شرقي لهجو کې فرق لري؛ لکه: (ورشه په ورشه)، کوز، کيز، نور، نير...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يا ګانو تلفظ په ځينو لهجو کې توپير پيدا کوي، چې په ليکنه کې اختلافي موارد رامنځته کوي؛ د بېلګې په ډول: اوږده (ي) په جنوب لويديځه لهجه کې په مفرده توګه (ادي)، (ادي) ويل او د جمعې په ډول اوږده ويل کېږي؛ لکه: راغلي (هغوی راغلې).

پښتو املاء لکه د هرې بلې ژبې املاء په هر وخت او هره دوره کې ځينې بدلونونو ته غاړه ږدي؛ د ټولو علومو پرمختګ او تحول د وختونو په اوږدو کې د يو لړ بدلونونو شاهد دی.

په هر هېواد، هره ژبه کې ډېر وينګونه او لهجې شته؛ همدارنګه پښتو ژبه، چې لله الحمد ډېر ويونکي لري او مختلفو ځايونو کې خواره واره دي، نو هرو مرو د دوی په ليکونو کې د دوی د لهجو اغيز هم شته، دغه سيمه ايز او لهجوي اغيز د پښتو ژبې په عمومي ليک او آثارو کې ښکاري او اختلافات رامنځته کوي او (دچا خبره، چې د رسم الخط يووالي ته زيان رسوي.)

د دې لپاره چې په يوه ژبه ، په تېره پښتو ژبه کې يو رسم الخط مراعات شوی وي، خو ژبه د ليک، تحرير او تحقيق پياوړې شوې وي، نو له ډېر پخوا د ليک د يووالي په برخه کې هلته او دلته، کله ناکله ځينې پرېکړې شوي، چې لنډه يادونه ترې ضروري ده.

د پښتو ژبې د فاضل استاد او حقدار ليکوال ارواښاد عبدالشکور رشاد د څېړنې له مخې: ((په پښتو ليک کې، چې اوس کوم توری (Graphemes) کارېږي، زياتره يې له عربي الفبې څخه اخيستنه سوي دي، د پاته خالصه عجمي ږغونو (Phonemes) له پاره ټاکلي توری هم د عربي الفبې د نښنو (Symboles) او دا نه ده معلومه، چې تر دغو تورو پخوا د پښتو ليک څنګه وه؟

... د پښتو په باب چې تراوسه پورې کوم کښلي آثار ليدل شوي دي، د هغو له لوسته څخه دا راوزي، چې د پښتو اوسنۍ الفبې د غزني د ستر ټولواک سلطان محمود غزنوي رحمت الله (۳۸۷ – ۴۲۱ ه ق) په زمانه کې جوړه سوې ده...

(c) ketabton.com: The Digital Library

. مګر د دغو روايتونو په څنګ کې دا خبره هم د يادولو وړ ده، چې پير روښان بايزيد اورمړ (۹۲۲ – ۹۸۰ ه ق) پر قرآني (عربي) الفبې باندې د پښتو تورو زياتول د خدای ج په امر او الهام سره د ځان کار بولي... او بايزيده ! او کښه هغه حرفونه، چې په هغو ژبه کې سازېږي د فايدې له پاره د آدميان...

... د بايزيد اورمړ (پيرروښان) پير و، دولت خان لوانی د خپل بوميا (مقتدا) خبره داسې نظم کړې ده:

افغاني لفظ مشکل و، لوست، کوينښ نه شه
ورته وشوه کنــــــــــنده ديارلس حرفونه...

ځينې کسان داسې شته، چې د پښتو خاص توري د اخوند درويزه (۹۳۹ – ۱۰۴۸) کار بولي...))(۱۴: ۷–۲۱)

که د الفبې له پس منظر څخه را تېر شو په پښتو ژبه کې ځينې اختلافي کلمې له پخوا موجودې وې، چې د دوباره اصلاح او سمون لپاره په مختلفو وختونو کې غونډې او پرېکړې شوي دي. دغه پرېکړې د کلمو د سمون په خاطر وې؛ موږ به دلته پښتو املاء په برخه مختلفو پريکړې را واخلو:

۳–۲– املايي پرېکړې:

۱– لومړی پرېکړه (فيصله):

د هغه وخت د پښتو ټولنې په غوښتنه، د (۲۵) تنو ليکوالو او پوهانو په ګډون په ۱۳۲۱ هـ ل کال د جوزا په دويمه وشوه او پر (۳۲) اختلافي موادو باندې داسې پرېکړې وشوې:

ګڼه	اختلافي بڼې	منل شوې بڼې
۱	شونډې – شونډان	شونډې
۲	کښيناست – کښينوست	کښېناست
۳	ټول خلق – ټوله خلق	ټول خلق؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴	ټولي خبري-ټوله خبري	ټولي خبري
۵	پاته-پاتي	پاته
۶	که راغلی وای-که راغلی وای	که راغلی وای
۷	لویه-لو	لویه
۸	توبه-تو	توبه
۹	میړونه-مړونه	میړونه
۱۰	ولید-ولیدو-ولیدی	ولید
۱۱	لخ-لوخ	لخ
۱	وشو-وشوي	وشو
۱۲	شوی-سوی	شوي
۱۳	شته-سته	شته
۱۴	شي-سي	شي
۱۵	لړه دوړی-لړي اوبه	لړه دوړی-لړي اوبه
۱۶	ښي خبري-ښه خبري	ښي خبري
۱۷	غږ-ژغ-غگ-غاگ	غږ-ژغ
۱۸	ځیني وایي-ځني وایي	ځیني وایي
۱۹	له ده ځنی-له ده ځیني	له ده ځني
۲۰	چلوونکی-چلونکی	چلوونکی
۲۱	ښوونکی-ښونکی	ښوونکی
۲۲	ښوونځی-ښونځی	ښوونځی
۲۳	کښي-کښ-کي	کښي
۲۴	پري	پري
۲۵	ویل-ویله	ویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۶	وکړ–وکی–وکه	وکړ
۲۷	وکړئ–وکئ	وکړئ
۲۸	مونږ–موږ	مونږ
۲۹	زما–زمونږ–ځما–ځمونږ	زما–زمونږ
۳۰	زه–ځه	زه

يادونه: يو ځل بيا پښتو ټولنې په (۱۳۰۷ هـ ل) د سنبلې په (۲۵) لر اوبر پښتنانه ليکوال سره کښېنول او لومړی فيصله کې يې تعديل راوست؛ لکه:

ګڼه	د لومړی فيصلې منل شوې بڼه	دريمه پرېکړه (تعديل)
۱	پاته	پاتې
۲	مونږ	مونږ–موږ
۳	ولاړ	ولاړ–لاړ
۴	لځ	لوخ

يادښت: البته په څلورو کلمو کې تعديل راغلی و، نور په پخوانۍ او اوله بڼه ومنل شوې.

۲– دويمه پرېکړه (فيصله):

د (۱۳۲۷ هـ ل) د سنبلې په (۸) د پښتو ټولنې په غونډه کې د (۱۹) تنو ليکوالو او پوهانو د پښتو ليک د ځينو اختلافي موضوعاتو په باب داسې پرېکړې کړې وې:

ګڼه	اختلافي صورتونه	فيصله شوي صورتونه
۱	ڼ–نړ	ڼ
۲	زه، ته، ده–زهٔ، تهٔ، دهٔ	زه، ته، ده (بې همزې)
۳	اوريدل، اخيستل، آوريد–	اوريدل–اخيستل (بې مده)

(c) ketabton.com: The Digital Library

	آخيستل	
۴	وليد ،وګوره –اوليد ، اوګوره (...)	وليد ، وګوره (بې الفه)
۵	مې، دې، پرې، لاندې، باندې، لاند ، باند او نور...	مې، دې، پرې، لاندې باندې
۶	لومړی، کوچنی، ګوډ ، ګوته، بوخت، لمړی، ګړی، چهاپ، ګهړی	لومړی، کوچنی، ګوډ ، ګوته، بوخت، چاپ، ګړی
۷	(ښ، ږ، ځ) توري به (ش، خ) نه ليکو او له (ږ) به (ژ) او همدارنګه (ځ) به (ز) نه ليکو.	(ژوند ، جوند ، ژوند) به په (ژوند) ليکو او له (ژ) به کاراخلو
۸	ځيني	د بعضي په معنی او (ځني) د (از) په معنا راځي
۹	ويل-وې	ويل درست دی (يوازې په شعر کې (وې) جايز دي.
۱۰	کښې –کښ	کښې
۱۱	د ليرې ماضي ضميرونه	م، وو ، وې، وی، و ، وه، وې يعنې د مفرد دغايب او جمع غايب لپاره يو (و) ليکل کېږي...

۳– دريمه پرېکړه (فيصله):

د (۱۳۳۷ هـ ل) کال د پښتو ټولنې په بلنه د پېښور او بلوچستان پښتانه ليکوال او پوهان کابل ته د خپلواکۍ د جشن په ورځو کې راغلي و او د سنبلې په پنځمه د اګست په ۲۷ مه د پښتو ليک په باب مجلسونه او ادبي بحثونه شروع شوه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته له څو غونډو او ډېرو څېړنو د لیک د ځینو اختلافي موادو په باب دا راز پرېکړې صادرې شوې وې:

ګڼه	مختلفې بڼې	فیصله شوې بڼې
۱	ځمکه–مځکه، زمکه	ځمکه
۲	زمری، مزری-ځمری	زمری
۳	کښته، ښکته، خکته	کښته
۴	پښه، ښپه، خپه	پښه
۵	کښل، ښکل	کښل
۶	کښلی، ښکلی	ښکلی
۷	ماسخوتن–ماخوستن	ماسخوتن
۸	ورځ–روځ	ورځ
۹	موږی–میږوی	موږی
۱۰	لوېښت، لوېښت، لویشت	لویشت–لوېښت
۱۱	ورک–روک	ورک
۱۲	خسر–سخر	خسر
۱۳	خوسا–سخا	خوسا
۱۴	سکروټه–سروټکه، سکوروټه	سکروټه
۱۵	ورور–رور	ورور
۱۶	وروڼه–رونه	وروڼه
۱۷	وروروَلي–روروَلي	وروروَلي
۱۸	وروسته، روسته، روستو	وروسته
۱۹	وروستی–روستی	وروستی
۲۰	سیوری–سوری	سیوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱	اخلم، اخلي، اخم، اخی –الم، الي	اخلم، اخلي
۲۲	ببنل، ببنه، بخشل، بخشنه	ببنلو ببنه
۲۳	ماسپښــــين، مازپښــــين، ماپښين	ماسپښين
۲۴	کوم –کم	کوم
۲۵	اغږل، اخښل –اغل	اغږل
۲۶	نمړۍ –مړۍ –نوړۍ	نمړۍ
۲۷	زوی، زامن –ځوی، ځامن	زوی، زامن
۲۸	زیږېدل، ځیږېدل	زیږېدل
۲۹	زغستل، ځغستل	زغستل
۳۰	ځلمی –زلمی	ځلمی
۳۱	سوځل، سیځل، سوزل، سیزل	سوځل، سیځل
۳۲	خوځېدل، خوزيدل	خوځیدل
۳۳	غورځنګ، غورزنګ	غورځنګ
۳۴	زغمل، ځغمل	زغمل
۳۵	ژرنده، زرنده، جرنده	ژرنده
۳۶	ژبه –زبه، جبه	ژبه
۳۷	ژړا، زړا، جړا	ژړا
۳۸	ژوند، زوند، جوند	ژوند
۳۹	ژمی، زمی، جمی	ژمی
۴۰	ژوبل، زوبل، جوبل	ژوبل
۴۱	خبژي، خبزي، خیجي، خبزي	خبژي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۲	ژی، زی، جی	ژی
۴۳	ژور، زور، جور	ژور
۴۴	نژدې، نزدې، نږدې	نژدې
۴۵	لم، نمر، نور، مر، میر	لمر – نمر
۴۶	نمسی، لمسی، نوسی	لمسی، نمسی
۴۷	لمونځ، نمونځ، مونځ	لمونځ، نمونځ
۴۸	پسرلی، سپرلی	پسرلی، سپرلی
۴۹	ږغ، غږ	ږغ، غږ
۵۰	کنځل، ښکنځ	کنځل، ښکنځل
۵۱	مینځل، وینځل	مینځل، وینځل
۵۲	مینځه، وینځه	مینځه، وینځه
۵۳	لامده، لانده	لامده، لانده
۵۴	جینۍ، نجلۍ، جلۍ، جیلۍ	جینۍ، نجلۍ
۵۵	لمبر، نمبر	لمبر
۵۶	نولس، نونس	نونس
۵۷	وبره، بیره، ایره	ویره
۵۸	ویده، بیده، اوده	ویده
۵۹	ویاله، بیاله، واله	ویاله
۶۰	اوبدل، اودل، اوبل	اوبدل، اودل
۶۱	وزه، بره، بیزه	وزه
۶۲	نښتل، منښتل	نښتل
۶۳	بزرګـان، ملکـان، بزرګانـان، ملکانان	بزرګان، ملکان

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶۴	کارغه، قارغه، کارګه	قارغه
۶۵	ڼ–نړ	ڼ
۶۶	کجير، قجير	کجير
۶۷	ټوکـه، پـړک، چکـړی، ټوقـه، پړق، چقړی	ټوکه، پړک، چکړی
۶۸	زړه، ته، زه، زړهٔ، تهٔ، زهٔ	زړه، ته، زه
۶۹	لـوی، دوی، هغـوی، لـوی، دوئ، هغوئ	لوی، دوی، هغوی
۷۰	لويـدیز، وويـل، لوئيـديز، اووئيل	لويديز، وويل
۷۱	يو، اينده، يؤ، آئينده	يو، اينده
۷۲	ي	اوږده (ي) بايد د لنډې د (ي) پرځای استعمال نشي

خو له دې ښخه وروسته هم د ليک او پښتو کلمو د ليکلې متحد املايي صورت لپاره کار شوی، چې لنډيز يې وړاندې کوم. وګورئ (ليکوالي. ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶ مخونه).

۴– د پښتو ژبې د متحد ليکدود او ليک لار لپاره د (باړه ږلی) د غونډې متفقه پريکړې:

د (۱۳۶۹ هـ ل) کال چې د ۱۹۹۰ م کال د جولای مياشتې سره سمون لري (۲۳) کاله وروسته يو ځل بيا د پېښور پوهنتون او پښتو اکاډمی په نوښت په (باړه ګلی) (سوات) کې درې ورځينی سيمينار جوړ شوی و، چې له مختلفو ځايونو ښخه کابو سلو تنو اديبوهانو او ژبپوهانو ګډون کړی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروفيسور سيد محمد تقويم کاکاخېل – پروفيسور جهانزيت نياز، پروفيسور نصيرالدين، حبيب الله رفيع، منتظر بيټني، عبدالکريم بريالى، هميش خليل، ډاکټر محمد اعظم اعظم، ډاکټر خالد خټک، پروفيسور افضل رضا او ګڼ شمېر نور د دې غونډې برخه وال ول.

دغې غونډې خپل کارونه په درې کميټو کې تنظيم کړل او په لاندې ډول يې پرېکړې وکړې:

١) هغه کلمې چې د عربي او فارسي او ترکي نه پښتو ته راغلي دي، په دې شرط چې معنا يې په اصلي شکل کې تغير نه کوي په هماغه بڼه ليکل کېږي؛ لکه: قصه (کيسه) قميس (کميس)، ضعيف.. خو کومې کلمې چې پښتو ژبې خپلې کړې دي، معنا او شکل يې بدل شوى دى، هغه به په پښتو ژبه کې په اوښتي بڼه ليکل کېږي؛ د بېلګې په ډول: تپوس (پرسان)، پام (فکر، سوچ) او د عربي ژبې مخصوص توکي به د پښتو په کلمو کې نه ليکو؛ مثلاً (تورخم) به په (ت) ليکو، نه په (ط).

٢) (ڼ) به د (ن) نه وروسته ليکلى شي او نوم به يې (نوڼ) وي، خو په دغه بڼه (ڼ) به ليکل کېږي.

٣) هغه کلمې، چې په پاى کې (زور، زبر) لري، هغه به په څرګنده (ه) ليکل کېږي؛ لکه: خوشحاله (مذکر، مونث) لپاره راځي؛ خوشحاله هلک، خوشحاله نجلى...

٤) (مد) ( ) په پښتو ژبه کې نشته، خو تلفظ کېږي؛ لکه: آس، آسره (آ) چې خومره ښه سرې يې!

٥) مجهوله (ي) چې د پښتونخوا په ډېرو ځايونو کې پرته ليکل کېږي؛ لکه سړى، خو په افغانستان او جنوبي پښتونخوا کې به د دوى په خپل ليک دود سره ليکل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦) اوږده (ې) د کلمې په منځ او آخر کې راشي؛ لکه: سرې او به، خوږې مېې... مجهوله يا لنډه (ې) هم د کلمې په منځ کې راځي؛ لکه راځي، کيني.

٧) د معروفي (ي) لپاه به دوه ټکي په ښکته ليکلی شي؛ لکه: سړي، زمري(جمع)، دوبي(مفرد).

٨) تانيث (ۍ) به په آخر کې د کش سره ليکلی شي؛ لکه: کرکۍ، جنۍ... (اسمونو کې راځي)

٩) د فعلونو لپاره زور لرونکي (ئ) ليکو؛ لکه: وخورئ، وکړئ...

١٠) په (کمزوي يا متصل ضمير) کې وروستۍ ئ په (ء) شکل ليکل کېږي، ښه‌ء، زړه‌ء.

١١) (ګ) به په کونډ ليکلی شي.؟؟

١٢) کښې، کښېناستل، نخښه، بخښل او داسې نور ټکي به هم په هماغه ښه ليکل کېږي.

١٣) معدوله (واو) به د ټکو نه نشي غورځولی؛ لکه: خوله‌ء، خواره‌ء، ګونډ، غونډې وغيره.

١٤) له عربي ځينې راغلي کلمې، چې په (پېښ) يا (ضمه) تلفظ کېږي، د ليکلو پر مهال به پېښ نه ورکول کېږي؛ لکه: ګل، بلبل... او هغه پښتو کلمې چې پېښ لري هغه به په مجهوله (واو) ليکلی شي؛ لکه: پوښتنه، مور او نور...

١٥) معروف (واو) لنډ واو به د کلمې نه غورځل کېږي او د پاسه ځلور مخصوص توري (څ، ځ، ښ، ږ) به همد غسې ليکلی شي. (١١: ٣٨)

له دې وروسته په ١٣٨٧ هـ ل کال د افغانستان د پوهنې وزارت د خپل تعليمي نصاب د لا آسانولو لپاره يو منل شوی واحد ليکدود د کابل پوهنتون، ښوونې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

روزني پوهنتونونو، علومو اکاډيمی، تعليمي نصاب د غړو او ګڼ شمېر ديني عالمانو او مسلکي اشخاصو په ګډون جوړ کړی و، چې راوړل يې اړين بولم:

۵– د پوهنې وزارت د تعليمي نصاب لپاره منل شوی واحد ليکدود

ګڼه	بېلابېلې ليکنۍ بڼې		منل شوی صورت
	لومړی	دويمه	دريمه
۱	اوويشتم	اوه ويشتم	اوويشتم
۲	اغزی	ازغی	اغزی
۳	ايستلی	ويستلی	ايستلی
۴	اواره	هواره	هواره
۵	اوسپنه	وسپنه	اوسپنه
۶	اولس	ولس	ولس
۷	انځورولای	انځورکولای	انځورولای
۸	وولسم	اولسم	اوولسم
۹	اولسمشر	ولسمشر، ولس مشر	ولسمشر
۱۰	پرانيزي	پرانستل، پرانيستل	پرانيستل
۱۱	بربنا	برېښنا	برېښنا
۱۲	برخوال، برخليک	برخمن، برخمن	برخمن
۱۳	بوزي	بوځي	بوځي
۱۴	بېځايه	بېځايه، بې ځايه	بېځايه
۱۵	بې درنګه	بېدرنګه	بې درنګه
۱۶	برخه وال	برخوال	برخوال
۱۷	تېلفون، تيلفون	تيليفون	تليفون
۱۸	تشبه، تشبه	تشبي	تشبيه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹	تغير	تغيير	تغيير
۲۰	تعين	تعيين	تعيين
۲۱	تللی	تلی	تلل
۲۲	تېرونکی	تېروونکی	تېروونکی
۲۳	تمباکو	تماکو ، تناکو	تنباکو
۲۴	پسرلی	سپرلی	پسرلی
۲۵	پنځلس	پينځلس	پنځلس
۲۶	په ټولنه کې	په ټولنې کې	په ټولنه کې
۲۷	پاتې وو	پاته وو	پاتې وو
۲۸	پدغه	په دغه	په دغه
۲۹	په درناوي	په درناوي، پدرناوي	په درناوي
۳۰	پاچايان	پاچاهان، بادشاهان	پاچايان
۳۱	په واسطه	پواسطه	په واسطه
۳۲	پطرول	پترول، پټرول	پټرول
۳۳	پل	پول	پول
۳۴	په کې	پکې	پکې
۳۵	پاسنی	پاسينی	پاسنی
۳۶	ښوونکو	ښوونکيو	ښوونکو
۳۷	خوشحال	خوشال (نوم)	خوشحال (مرکب صفت) خوشال (نوم)
۳۸	ښوونکو	ښوونکيو	ښوونکو
۳۹	ختيځ (شرق)	ختيز (شرقي)	ختيځ – ختيز
۴۰	خپل منځي	خپلمنځي	خپلمنځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۱	ځبیښل	زبیښل	ځبیښل
۴۲	ځایداې	ځائیداې	ځاییداې
۴۳	ځلېریشت	ځلوروېشـــــــت-ځلرویشت	ځلرویشت
۴۴	څښل	څکل، څښاک	څښل، څښاک
۴۵	ځېږونکو	ځېږونکیو	ځېږونکو
۴۶	چلم	چیلم	چیلم
۴۷	چورت	چروت، چروت	چورت
۴۸	دوه ځله یې	دوه ځلې یې	دوه ځله یې
۴۹	درانه	درانده	درانه
۵۰	دوکان	دکان	دوکان
۵۱	دعا	دوعا	دعا
۵۲	دوولسم	دولسم	دولسم
۵۳	دویم	دوهم	دویم
۵۴	دریم	دریم ، دریيم	دریم
۵۵	رغاونه	رغونه	رغاونه
۵۶	رامینځته	رامنځته، رامنځ ته	رامنځته
۵۷	ریښتیا	رښتیا	ریښتیا
۵۸	راکښل	راښکل	راکښل
۵۹	زانګو	ځانګو	زانګو
۶۰	زنګل	ځانګل	زنګل
۶	زلمی	ځلمی	زلمی
۱۲۲	زوی	ځوی	زوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶۳	زنځير	ځنځير	زنځير
۶۴	زوز	ځوځ، ځوز	ځوز
۶۵	ژبدود	ژب دود	ژبدود
۶۶	ژبارنه	ژباړه	ژباړه
۶۷	راکړشو	راکــړای شــو، راکــړل شوی	راکړشو
۶۸	سوزي	سوځي	سوځي
۶۹	سون	سونګ	سونګ
۷۰	سکه	سيکه	سيکه
۷۱	ساه	سا، ساء	سا
۷۲	سهيل	سويل	سويل
۷۳	سيمه ايز	سيمه ييز	سيمه ييز
۷۴	شورى	شورا	شورا
۷۵	شات	شهد	شات
۷۶	شوده	شيده ، شودي	شيدي
۷۷	طوفان	طوپان، توپان	توپان
۷۸	طوطي	توتي	توتي
۷۹	عاشورى	عاشورا	عاشورا
۸۰	غوصه	غصه، غوسه	غوسه
۸۱	غنچه	غونچه	غونچه
۸۲	کيلي	کلي	کيلي
۸۳	کنبوت	کبووت	کبووت
۸۴	کلتور	کولتور	کلتور

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۵	کندز	کندوز	کندوز
۸۶	کندهار	قندهار	کندهار
۸۷	کونړ	کنړ	کونړ
۸۸	کرنه	کرهنه	کرنه
۸۹	کلمه	کليمه	کلمه
۹۰	کومک	کمک	کومک
۹۱	کنځل	ښکنځل	کنځل
۹۲	کړي دي	کړيدي	کړي دي
۹۳	نه لري	نلري	نه لري
۹۴	لپاره	له پاره	لپاره
۹۵	ليمخي	لمخې	ليمخې
۹۶	ليرې	ليرې، لرې	لېرې
۹۷	لعل	لال	لال
۹۸	لار	ليار	لار
۹۹	له پاسه	لپاسه، دپاسه	له پاسه
۱۰۰	مسوول	مسؤول، مسؤل	مسؤول
۱۰۱	مونږ	موږ	موږ
۱۰۲	مؤلف	مولف	مؤلف
۱۰۳	مسئله	مساله، مسله	مساله
۱۰۴	منځ	مينځ	منځ
۱۰۵	معنی	معنا ، مانا	مانا
۱۰۶	مليون	ميليون، ميلون	ميليون
۱۰۷	نهه	نه	نهه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۸	نحوه	نحو ، نحؤ	نحو
۱۰۹	نرينه	نارينه	نرينه(صـــــفت) نارينه(نوم)
۱۱۰	نصوار	نسوار	نسوار
۱۱۱	نشتته	نه شته، نيشته	نشته
۱۱۲	نژدې	نږدې، نيږدې	نژدې
۱۱۳	نړيوال	نړۍ وال	نړيوال
۱۱۴	نړور	انړور، نړور	نړور
۱۱۵	نشه	نيشه	نشه
۱۱۶	نه شم کولی	نشم کولای، نه شم کولای	نه شم کولای
۱۱۷	نه کوي	نکوي	نه کوي
۱۱۸	نه لري	نلري	نه لري
۱۱۹	واخيست	واخسيت	واخيست
۱۲۰	ورميږ	اورميږ	ورميږ
۱۲۱	وربشي	اوربشي	وربشي
۱۲۲	ونبا يا ست	ونبياست	ونبا يا ست
۱۲۳	هندوانه	هيندوانه ، هندوانه	هندوانه
۱۲۴	هنداره	هينداره	هنداره
۱۲۵	هديره	اديره	هديره
۱۲۶	هستوګنه	استوګنه	استوګنه
۱۲۷	يادښت	يادښت، يادداشت	(يادښت) د(يادداشت) پرځاى او (يادونه) د (تذكر) پرځاى كارول

(c) ketabton.com: The Digital Library

			کېږي.
۱۲۸	راغلی و	راغلی وو، راغلی ؤ	راغلی و
۱۲۹	کيږدي	کيدی، کېږدي	کېږدي
۱۳۰	کښېنه	کينه، کېنه	کېنه
۱۳۱	ګوره	ګوره	ګـــوره، د(ګ) پرځـــای (ګ) کره ومنل شو.
۱۳۲	علماو	علماوو	علماوو
۱۳۳	منع کوي	منعه کوي، منه وي	منع کوي
۱۳۴	معلومات	مالومات	معلومات
۱۳۵	مازغه	ماغزه	ماغزه
۱۳۶	منځګړی	منځ ګړی، منځه ګړی	منځګړی
۱۳۷	نجلۍ	جلۍ، جينۍ	نجلۍ
۱۳۸	اوبدل	اودل، اوبل	اوبـــدل (۱۷: ۳-۴ مـــخ ورکشاپ)

د املاء او سمې ليکنې په برخه کې (پښتو ژبه هم د واحد ليدود) او نبې املاء لپاره په بېلابېلو وختونو کې پورته غونډې کړې؛ د غه غونډې کېدای شي نورې هم دوام وکړي او زموږ د ژبې او ادب د ښېرازی په برخه کې ګامونه پورته کړي.

۳-۳- پښتو ژبې املا په پښتو کتابونو کې

پښتو ژبې پـه مختلفو برخو او دورو کې د بېلابېلو ليکوالـو املاووې را خپلې کـړې دي، چې موږ بـه د هـرې دورې (لرغـونې، منځنۍ او معاصرو دورو) ځينـې غوره بېلګې را واخلو او بيا د املاء لنډې ځانګړنې پـه ګوتـه کـړو؛ د غـه کـار خدای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښنلي الفت په مقايسوي ډول کړې دی او د سليمان ماکو د تذکرة الاوليا نموني يې راوړي دي:

۱– دتذکرةالا وليا املا:

د سليمان ماکو د تذکرة الاوليا املاء د سليمان ماکو په تذکره کې راځي:

۱- پښتو توري يې داسې ليکلي دي: (ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) که وګورو له اوسني ليکدود سره توپير يې همدا دی، چې د (ځ) له توري لاندې يو ټکی ږدي؛ ځ (d).

۲- کوم توري چې اوس د حرکاتو د اظهار لپاره په اوسنۍ املا کې ليکل کېږي، د تذکرة الاوليا په ليک کې نشته؛ يعنې هلته (هـ، و، ی) د (زور، زير، او پېښ) د ښکاره کولو لپاره نه دي ليکل شوي؛ توپير يې له اوسنۍ (پنځوس کاله مخکې يعنې د الفت صاحب وخت هم رانغاړي) سره داسې دی:

ګڼه	د تذکرة الاولياء املا	اوسنۍ املاء
۱	م	مې
۲	د	دې
۳	پات	پاتې
۴	ک	که
۵	ل	له
۶	پ	په
۷	مزک	مزکه (ځمکه)
۸	لر	لرې
۹	مړ	موړ- مونږ
۱۰	مين	مينه
۱۱	تناک	تناکې...

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- سره له دې، چې د تذکرة الاولیا په املاء کې حروف (توري) د حرکتونو د ځرګندولو لپاره نه دي ليکل شوي؛ خو (چه) يې خو ځايه (چې) ليکلې ده.
۴- همدارنګه د (شي، شوی، شو، شوه، شول) په (ش) ليکل شوی دی او د برلې په يوه دوه ځايونو کې (سو، سوه) په (س) وينو او بس. د (شو) او (سو) په آخر کې هم (و) ليکلی دی.
۵- ځينې نورې کلمې لکه: وياله، لوی، لوی) په همدغه ډول ليکلې دي، چې د الفت استاد په وينا: (د مؤلف د استوګنې د ځای او سنۍ محلي لهجې د غسې نه ده، ځکه چې هلته اوس (بياله لو) وايي، مګر يو ځای پکې (لو) هم ليکل شوی دی.
۶- د مطلقې ماضي صيغې داسې ليکلې: (نوميده، ولاړه، اوسيده، ګرځيده، وکړ) يعنې (نوميدې، ولاړې، وکړ، اوسيدې، ګرځيدې) نه ليکي؛ په داسې حال کې، چې بايد په خپله لهجه يې ليکلې وای.
۷- (کښېې) په (کښې) ليکل شوې.
۸- د پښتونخوا کلمه (پښتنخا) ليکي او هېواد (ايواد)؛ خو (اوسيږم) (هوسيږم) او (ځرګند) (سرګند) ليکل شوی دی.

۲- د محمدهوتک د پټې خزانې د املا بېلګه:

پټه خزانه د شاه حسين په امر محمد هوتک په ۱۱۴۲ هـ کې ليکلې او بشپړه کړې ده، چې دلته د قلمي نسخې املاء را اخلو او ځانګړنې يې په ګوته کوو:

۱- پښتو درانه توري داسې ليکي: (ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) او (ڼ) هم په ساده او هم مرکب ډول ليکي؛ لکه: ټپې، ځې، ډال، ږې، ښين.

۲- (و، هـ، ی) د حرکتونو د اظهار لپاره ليکي؛ لکه: (به، په، له، نمانځنه، وقتونه، مځکې... له نورو خبرو، وموند، موږه)، مګر کله (کتابون) او سينګارون دغه راز هم ليکي، يعنې بايد (کتابونه او سينګارونه) ونه ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- دا کلمې (لمسی، لمر) په (ل) ليکي، خو (نمانځنه) په (ن) ليکي.
۴- کښېږ په درې ډوله (کي، کښ، کښې) ليکي.
۵- فعلونه په دوه ډوله ليکي، چې مثالونه يې دا دي: (وليد، ومونډ، اوسيدی، بهيدی، ګڼل، کيدی).
کله (شو، شي، شوی) ليکي او کله (سو، سول، سوی، وسو) کاروي او کله د (سو) پرځای (سه) ليکي.
۷- ورځ، روځ په دواړو ډولونو ليکي.
۸- چه، هر چيرته په همدغه يو ډول راوړي.
۹- کله د (ټول) پرځای (ټوله) او کله به خپله (ټول) استعمالوي.
۱۰- ځينې وختونه (له، په) له ورستيو کليمو سره په ليک کې نښلوي لکه: لکتاب، پملتان، پخوړو.
۱۱- (زوی، زلمی) په (ز) او (ځما، په (ځ) ليکي.
همدا رنګه دلته به د پښتو ژبې او ادبياتو د دويمې (منځينی) دورې د املا يوه بيلګه هم راواخلو:

۳- د خيرالبيان املاء

- د مياروښان د خيرالبيان املا: خيرالبيان د پښتو ژبې او ادب په منځينی دورې پورې اړه لري او حضرت پيرروښان يا بايزيد روښان (رح) ليکلې، ميا روښان په ۹۲۲ هـ ۱۵۱۲ ع کې زيږيدلی او په ۹۹۴ ه کې مړ شوی دی، مارګين سټرن (مارګين سټرن ناروژی مشرقؤ، چې په پښتو ژبه کې يې خاصې څېړنې کړې دي) د خيرالبيان داملا په برخه کې ليکي:
۱- په خيرالبيان کې د نورو پخواؤ پښتو کتابونو په شان، چې تر ده وروسته ليکل شوي دي (و، ه، ی) د حرکتونو د اظهار لپاره نه دي ليکلي: مثلاً (حرفونه) داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکل شوي دي (حرفون) همدارنګه (نشته ، اسپې ،باسي) داډول راوړي : (نشت ، اسپ، باس) ، مګر اوبه ، ليوه ، په آخر کی (ه) لری.
۲- ځيني مستقلي کليمي په ليکلو کي يو له بله نښتي دي، لکه:(په شپه ډير کرځي) (پکې مي) ، چی اوس داسي ليکل کيږي (په شپي ډير کرځی، پکې مي).
۳- پښتو خاص توري داسي ليکي :(ټ، ځ، ډ ،ړ ،ښ،ږ،ڼ)او د (ځ) پرځای له (څ) کار اخلي لکه: څلمی ،څلمی...
۴- د (ليار، مير، ايتو ،څلوير) دوزيرو دلهجي پر ځای (لار، لمر، ستا ، څلور) ليکي او يوسفزيو لهجه کاروي.

۴– دميرزا خان انصاري دقلمي ديوان املا:

دميرزا خان انصاري دپښتو ادب يو وتلی لوړ مقامه شاعر تير شوی دی ، دنوموړي دديوان داملأ لنډيز داډول دی:
۱ـ پښتو مخصوص توري داډول ليکي: لکه (ټ ،ځ ،ډ ،ږ، ښ ، نړ(ڼ) ، يعني د (ځ) پرځای (څ) او د(ڼ) پر عوض (نړ) شکل غوره کوي.
۲-(کښې) په دغه او (چه) کله چه او کله (چې) ليکي.
۳- (و ،ه ،ی) کله دحرکتونو داظهارولو اوکله يې نه ليکي، مثالونه: زمکه ، باند ،کاند ،زوځی ،بخره ،لکوم (له کومه) نليده ،مين (مينه) ، ويره ، له مخ.... داسي ښکاري چې (له ،نه) ډير ځله وروستيو کليمو سره نښلوي.
۴- داکلمې (سوځي ، زلمي ، غر ،روڼا ، وهير، ورځ ، وقت ، ګرځي ، ښتن.... په همدغه ډول ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- د دولت الله د قلمي ديوان املا:

دولت يا دولت الله او .... په روښاني پښتو ادبي ، عرفاني او علمي غورځنګ کې لوی قلموال بلل کېږي، ديو ديوان له قلمي نخسې څخه چې په کابل کې ده ، اروانباد استاد الفت هغه ځانګړې املأ داسې را معرفي کوي:

۱- د پښتو په خاصو تورو کې (ټ، څ،ښ،ړ) همدا اوس په شان ليکي ، مګر(ځ،ږ) د(د ،ذ) يعنې دلومړي توري پرځای (د) ليکي اويو ټکی ترې نه لاندې ږدي او د دويم توري پرځای (ذ) استعمالوي ، دپښتو يو بل مخصوص توری (ڼ) کله همدغسې په بسيط ډول او کله (نړ) ليکي.

د(ژ) توری کله د(ږ) او کله (ژ) يعنې د(ر) په توري يو ټکی پاس او يو لاندی ږدي.

۲-(و ،ی) د حرکتونو لپاره نه کاروي او ډير کرت دا کلمې (واخله ،وګنه ، مين، خلقو ، باندې، راشي ، خبر).

۳-(چې) ډيره ليکي.

۴-(کښې) دا ډول.

۵- هير (وهير)

۶- د خښتن پرځای (تښتن) او

۷- دلمر پر عوض (نمر)

۸- او (وقت) په ق ليکي.

د پښتو د دورې د دويمې دورې ، دويمې برخې املا يې ځانګړنې:

الف- دخوشحال خان د دستار نامې کتاب املا : حضرت خوشحال خان عليه الرحمه له شک پرته د پښتو ژبې او ادب دغنا مندی او توانمندی لپاره آره او تلپاتې او بهانده سرچينه کڼلای شو ،

هر اثر يې نا ياب در دی   د شکمن دې ووځي ستر ګې ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان ختک په ۱۰۷۲ هـ کې (دستارنامه) وليکله ، دغه نثري غنيمت او معتبر کتاب قلمي نخسه په ۱۱۱۹ ق کال عبدالحلليم نومي کاتب دافضل خان په امر وليکه او په پېښور کي په زړه املا چاپ شو ،خو څرنګه چې ټولو ته لکه لمر ښکاره ده خوشحال خان ختک په پښتو ليک کې تحول راوست ، نو د دغه اثر املا يې هم ډيره ښايسته او له اوسنۍ محاورې سره نږدې دی ، خو ځينې لږ توپيرونه شته او دادي، چې الفت صاحب ګڼي:

۱- (و ،ه ،ی) دحرکتونو دښکاره کولو لپاره ګټې لکه (هسې، تاسې ، غوره ، اوسپنه ، ګونډې ، مورې، عالمانو ، عابدانو) او ځينې کليمې يې بې له دغو تورو هم ليکلې دي.

۲- د پښتو مخصوص توری (ښ) پرځای (ش) ليکې لکه: غوشه ، پشتون...

۳- د(ږ) په عوض (ژ) ليکې لکه: غوژ ، کوژ،لژ...

۴- (څ) ته (ح) غوره کوي ، خو له (ح) لاندې دوه ټکي او له ټکو لاندې همزه ږدي دبيلګې په ډول: (چ) ؟؟

۵- (ځ) هم د(ح) په شکل ليکې يو ټکی ږدې او تېرې لاندې همزه (ء)

۶- (ړ) په (ر) اړوي ، خو د(ر) پرسر يې همزه ږدې لکه: (رء)

۷- او (ڼ) د(ن) په ډول او پرسر يې همزه ليکې لکه: (نء)

۸- (ټ) په (ط) ليکې لکه (ط) چې مونږ يې (مټ) په (ټ) ليکو.

۹- د(ل) پرځای (ن) دکلمې پر سر کې کاروي؛ لکه: نمونځ ، نمسی ، نمر ،نمرنۍ ، نمديل او ......

۱۰- (کښې) په (کشې) ليکې.

۱۱- زما ، ستا په (دما ، دتا) ليکې.

۱۲- زمری ، زمکه ،برخه ، هومره ، څومره ، هير ، پيرږ.... په (مزری ، مزکه، بخره ، هونبره ، څنبره ، هير ،پيرړ) ليکې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳ – ځینې فعلونه داسې لیکي (څه چه غواړو ، که په اتفاق واستی ، که جدا شواستی هسی به مات شیو ، ویاستل)
۱۴- د (دی) جمع په (دیو) لیکي چې اوس یې مونږ (دوی) لیکو .
۱۵- شوء وشو په (شه ، وشه) او دجمع په صورت کې یې (شول) لیکي.
۱۶ –(تنګسه) په (تنګځه) چې ښایې دتنګ ځای مخفف وي، راوړي.
۱۷- (وقت) په (خ) لیکی لکه: وخت.
۱۸ – سربلونه یا ځینې معنی داره توري متصل لیکي او اوس جلا لیکل کیږي لکه : (پکور، پعلم.....) (په کور ، په علم.....)
۱۹ – درکړی ، کاندې پرځای (کا) د ېرکاروي، دا کار په نظم او نثر دواړو کې کړی لکه: په نظم کې:

په رومال دې یې مخ پاک کا په ډیر رنګ دې پرې تبا کا ... (۲۴: ۷۱۹)

۲۰- او (زلمی) (زغلول، ګرزي) په (ز) لیکي.

۶ – دعبدالرحمن بابا د قلمي دیوان املا:

عبدالرحمن بابا دپښتو ادبیاتو دکلاسیکي دوري ددویمې برخې نامتو سرفرازه ، بلبل زبانه لمرته ورته نامتو شاعر دی ، خدای ښښلي الفت یې له قلمی نسخې څخه چې د وخت دمطبوعاتو په کتابتون کې خوندی وه ، املا غوره کړې ، ځانګړنې یې داسې راوړل شوي دي:

د دغې نسخې املاء هماغه املا ده، چې له خوشحال خان نه دمخه وه، دپښتو مخصوص توری یې داسې لیکلی دي: (ټ، څ،ډ ،ړ،ښ،ږ،نړ) ښيي او (ځ) د(ځ) پرځای استعمالوي او ځای (ځای) لیکي او د (و ،ه،ی) کله دحرکتونو د اظهار لپاره کله یې نه لیکي ، چې لکه:(حرفون، غوند ، خاور،له کوم، زمکه ،چونه کاند ، لاند ، وراند ، نه د(نه ده) مې ، ګنړ) :

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېي هم کله همدغه ډول او کله (کښ) لیکي، شو ، وشو داسې لیکي (شا ، وشه) نمونځ ، نمانځه ، نمسی ، نمر، په (ن) لیکي.
(ح) هروخت یو ډول لیکي.
(پما ، لما ،پژرا ، نغوارم) ډیر ځله یوځای لیکي.

۷– داحمد شا بابا د دیوان املا:

دوالاشانه، متفکر ، قلموال ، شاعر ، اعلحضرت احمد شا بابا ددیوان قلمي نسخه، چې دمحمد خاور دراني په قلم لیکل شوي او په ۱۱۲۳هـ کال پورې اړه لري او د تاشکند اکاډیمي دشرق پیژندني دڅانګې په کتابخانه کې وه، چې خدای بښلي اروانباد الفت یې ځانګړني موندلي دی:
۱- د(ځان،ورځ، ځما) کلمې په (څ) لیکي، یعني همدغه یو توری د دوه تورو (خ) او (څ) پرځای استعمالوي.
۲-(ڼ) داسې لیکي (نړ).
۳- دپښتو دا دوه خاص توري یې (ږ،ښ) ډیر ځله داسې لیکي (ژ،ش) یعني دا کلمې (مونژ-پوښتن) ، خو ځینې کلمې لکه (روژه ، نشی) په (روږه ، نښی) لیکي.
۴-(تاس ، لک ، هس) سره (ه ،ی ، و) دحرکتونو لپاره نه لیکی ، یعنی (تاسی ، لکه ، او هس) لیکی.
۵- دا کلمی پدی ډول لیکی (یوطن، نشراب ،کښی) لیکي.
۶- او دا کلمې، خو د خپلې محلي لهجې مخالفې لیکلې دي ، لکه (ورځ ، بخره ، وشي ، وشو) او نور....
۷ـ کله کله (څ) ته دوه ټکي ږدي ، یو پاس او بل لاندې ږدي ، مګر اکثرأ (څ) د(ځ) پرځای کاروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- الفاظ او کليمې عموماً د پېښور او ننګرهار په لهجه ليکلي دي، لکه (لمر، ورځ، شته، بخره، ويره، اوښې، چرې باسي).
۹- د ربط توري ډېرځله له ورستيو کليمو سره نښلوي، لکه (پلاس، پکوڅه، لحيات، بڅه).
۱۰- (چه) کله همدغسې او کله (چې) ليکي، همدارنګه (شه، وشه، شو، وشو) په دواړو ډولو ليکلي دي.
۱۱- کښ ليکي يعنې (کښې) نه ليکي.

معاصره دوره:

۸- دپښتو لومړي کتاب املا:

حبيب الله خان په ۱۳۳۳ هـ ق کال دحبيبې په مدرسه کې د پښتو ژبې تدريس کولو امر ورکړ او له دې سره سم صالح محمد کندهاري د پښتو ژبې لپاره درسي کتاب د (لمړی کتاب دپښتو) وليکه او په ۱۳۳۶ کال کې چاپ شو، د دې کتاب ځينې ځانګړې داسې راغلي دي:
۱- (ځ) (ح) ليکي او (ج) (څ) دواړو ته ټکی ورکوي.
۲- (وکړ، وکړه او کړه) ليکو او (وکی، وکه، که) ليکی.
۳- داکلمی (سو، وسو، سوی، سته، راسه، ولاړسه او .....
۴- معروفه (ي) په (ی) ليکي.
۵- (ڼ) همداسی ليکي او (نړ) غلط بولي.
۶- زما، زموږ په (ز) ليکي او زوی هم په پښتو (ځ) نه ليکي.
۷- او ستربل يا دظرفيت توری (ې) خو په يو ځای کې (کښ) ليکي.
۸- زورکي (،) ته (فتحه) وايي.
۹- مفرد غايب (يه) ليکي او اوس يې موږ (يې) ليکو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- هغه کليمې، چې اوس په مفغنه بڼه ليکو ، نوموړی په غربی شکل ليکلی لکه: قصص ، صبا ، قوم ، قومي ، وقت ، وقتی ، نا وقته.....

۱۱- د (ټينګ) ، ړوند ، لمړی ، نا جوړه) کلمې داسې ليکي (ټينګ ، ړند ، لمړی ، ناجړه) .

۱۲- کله چې د (شی) جمع (شيه) ليکي ، لکه: (دوه شی يه) او (وړمه ورځ) وړمه روځ ليکي.

۹- د منشي احمد جان املا:

دارو اښاد الفت په وينا (منشی احمد جان د پښتو ژبې مشهور ليکونکی د تاليف او تضيف خاوند دی او له ډيرو ښو نثر ليکونکو څخه ګڼل کيږي ، د خواږه او جلا سبک خاوند ليکوال ؤ ، (تاريخ افغانستان او د قصه خوانی ګپ) يې ډير مشهور کتابونه دي او په ۱۹۳۰م کال کی چاپ شوي، چې دلته يې د (قصه خوانی ګپ) څخه ځينې املايي ځانګړني را اخلو :

۱- د (څ) توری د (ځ) پرځای استعمالوي.

۲- (شه ، وشه) هر وخت همداسې ليکي او (و) يې په آخر کې نه ليکي.

۳- زورکی واله (رسمی او زوروالہ (ی) فعلی) په يو ډول زوروالہ (ئ) ليکي.

۴- (ڼ) په (نړ) سره راوړي.

۵- هغه (ه) چې د مخه ترې زورکی (ه) پاس پرسربې همزه ليکي ، مثال (زه ، ښه) .

۶- د غايب ضمير يعنې د دريم شخص لپاره د غه ډول (ئ) کاروي لکه: راځئ ، ځئ....

۷- د جمع لپاره (شول ، کړل ، وتښتيدل ، وختل) ليکي.

۸- (وخت) په (ق) (وقت) سره ليکي.

۹- (کښېي يا کې) پرځای (کښ) ليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- پښتو (ځ؛) په ځينو کليمو کې نه ليکي او (ز) کاروي لکه ګرزيدل ، زوی ... خو وس هم همدا ډول ده.
۱۱- ګاند ، لاند ، بايد ، م ، د ، سره حرکتونه نه ليکي ، لکه کاندي ، لاندي ، بايده ...

۱۰ – دپښتو ادبي انجمن املا:

پښتو انجمن، چې کله په ۱۳۱۱ هـ.ش جوړ شو ، نو يوه مجله يې واو کښنه او د (پښتو خبرې) په نامه يې يو کتاب په ۱۳۱۵ هـ ش چاپ کړ، چې املايې داسې وه.
۱- (ی) زورکی والاو زوروالا (ئ) په يو شکل (ئ) ليکي.
۲- اوږده (ي)، دکلمې په آخر کې ليکي لکه: مينه.
۳- (شو ، شی ، شته ، شوی ، وشو) په (س) ليکي يعنې (سو ،سی ، سته ، سوی ، وسو).
۴- (ځ) د (څ) پرځای ليکي.
۵- (ڼ) داتوری (نړ) ليکي.
۶- کښې په (کې) راوړي.
۷- ځينې کلمې چې اوس په (ز) ليکل کيږي په (ځ) ليکل شوي ، مثال: ځلمی ، يوائی ، مځکه.
۸- (يې) غايب ضمير په (يه) ليکي.
۹- (يږدم ، کښينوست ، چښم ، ياست ، واست) راوړي.
۱۰– ماضي يې مطلق صيغې ډير ځله په (وليدئ ، ودريدئ ، ....) ليکي.
۱۱- (ورځ) په (روځ) او موږ په (موږ) ليکي.
۱۲- (سو ، وسو) په (و) سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱– د الفت دليکوالی املا:

ليکوالي (املأ او انشاء) دپښتو ژبې او ادب دمعاصر ليکوال، شاعر ، اديب او پښتو ادب دپوهې دځلاند ستوری اروانباد استاد ګل پاچا الفت هغه غنيمت او پوخ ، معتبر اثر دی ، چې خزانه به يې تلپاتې وي.

استاد الفت دغه کتاب دلومړي ځل لپاره په ۱۳۳۲ کال وليکه بيا وروسته ډېر غني او بيا بيا چاپ شو او ډيرو اړتياوو درفع کولو لپاره دچاپ ډګر ته راوتلی؛ دغه کتاب دليکوالی په برخه کې يوه پخه او ډاډمنه زيرمه ده .

موږ به د دغه کتاب ځينو املايي ځانګړنو ته راستانه شو .

۱- پښتو په (پښتو) ليکي.

۲- د(کې) اوسنی معمول شوي بڼه په (کښې) راوړي.

۳- اوږده ې (ٍ) (ې) ته دوه لاندې باندې توري نه ورکوي.

۴- همدارنګه مجهوله يا لنډه (ي) ته دوه ښکته پر ښکته توری نه ليکي .

۵- دارتباطي توري (چې) اوسنی مروجه بڼه په (چه) ليکي.

۶- (ئې) په پخوانی بڼه راوړي.

۷- (موږ) په (مونږ) ليکي.

۸- (کيږی) نه ليکي ، بلکې د ۱۳۹۰-۱۳۹۲ کلنو په مروجه بڼه يې ليکي، لکه: کېږي ، خو (ي) ته ټکي نه ږدي.

۱۲– دغني خان غني د(کليات) املا:

دغني خان غني کليات دنومړي دخو شعري مجموعو (دپنجرې چغار، پلوشې او پانوس) ټولګه ده ، چې دقومونو او قبايلو وزارت ، دنشراتو رياست لخوا په ۱۳۶۴ هـ کال د ۱۹۸۵ م کال چاپ شوی ؤ ، د دې مجموعې ځينې املايي ځانګړنې په لاندې ډول دي ، که څه هم چې قلمي نسخې يې راسره نشته ، خو دخدای ښنلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غني خان غني له ژبنيو ځانګړنو پوهيږو ، چې له دغه چاپ سره توپير لري، ځينې املايي توپيرونه:

۱- (ئي) کمزورى ملکى ضمير په دوو يا ګانو ليکي ، خو پرته له ټکو او د لومړۍ لنډۍ (ي) په سر (ء) راوړي.

۲- دلنډې (۱) (ي) او اوږدې (ِ) (ې) توپيرونه کوي.

۳- (سپوږمئ) په (ء) ليکي نه په دې ډول: سپوږمۍ

۴- (دنياګۍ) هم په (دنياګئ) ليکي.

۵- (چې) په (چه) سره وايي.

۶- (ترې) از آن (پوښتنومځرى) په (تې) يعنې، يې ټکى ليکي لکه:

چې خمار مستۍ يې وزي شراب شي ترخې او به سي

۷-(ټوکه) په ټوقه يعنې (ک) په (ق) سره وايي.

۸- کيسه (داستان) هم (قصه) ليکي.

۹- (فانوس) (څراغ) په پ (پانوس) راوړي.

۱۰- هسپتال (روغتون) په (اسپتال) ليکي.

۱۱- اوږده (ي) په نرمه (ى) سره ليکي. (۱۳: ۹۴)

۱۳- دپښتو پخوانۍ الفبې کتاب املا:

((پښتو پخوانۍ الفبې)) کوچنى کتابګوټى د فاضل استاد اروابناد عبدالشکور رشاد دى، چې له نيکه مرغه په ۱۳۸۷ هـ ل کال يې دچاپ توفيق موندلى دى او دمينه والو لاسونو کې دي.

پدغه رساله کې له وزني سريزې سربيره (دپښتو پخوانۍ الفبې ، د اوسنۍ الفبې مبداء ، دخيرالبيان الفبې ، دالفبې دلوستلو طريقه ، دکلمو په کښلو کې دخيرالبيان ليکلي مقالې.) راغلي دي ، چې هرليکنه يې ديوه پياوړي او مغتنم اثر مثال لري، د دې رسالې ځينې املايي ځانګړنې په لاندې ډول دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- (پر) د(په) پرځای کاروي ، چې ښه کار ونه ده ، لکه د دې خاورينې کرې (پر) مخ ډير قومونه ژوند کوي.
۲- (ې) اوږده (ې) لکه د مرکزي لهجې غوندې کاروي، خو د (ي) لنډۍ په توګه يې هم کاروي لکه: د دې خاورينې کرې .... بايد خاورينه هم په اوږده ولیکل شي.
۳-(ښ) په لوديځه لهجه کې نه ليکي لکه: پښتانه ژوند پکې کوي.
۴- پکي(په کښې) ليکې او اوږده (ې) په (ي) راوړي.
۵- د ماضي فعل (کيده ؛) په (کېدئ) ليکي ..... براهمني ليک له کينې خواڅخه ښې لورته کښل کيدئ.
۶- (شوې) په خپله لهجه (سوی) او هغه هم په لنډه (ي) ليکي.
۷- (چې) ارتباطي توری هم په لنډه (ي) راوړي، لکه چې د پښتنو اوسنئ ....
۸- د(ړ) توري د (غړونه) لپاره کاروي يعني په غربي لهجه يې (ژ) نه کاروي.
لنډه داچې : ((املا واژه عربي و درلغت داراى اين معنى ها است: پركردن ، مطلبى راگفتن تا ديگرى بنويسد ، نوشتن مطلبى كه به شخص تقرير كند ، طريقه نوشتن كلمه ها ودرست نويسى واژه ها)) (۲: ۳۲) په سرخط املا ليکلو کې لوی مقصد او هدف ښه ليکل غوره ليکل او داسې ليکنه ، چې نور هم ورباندې ښه پوه کړای شي يا ((املا دچا د وينا ليک دود مطابق ليکنه د امتحان په ډول د بل ويلي عبارت ليکنه ، دليک طرز جمع املاګانې.)) (۳۳: ۲۰۱)

۳–۴– ب– انشاء: (Composition):

((انشاء- مص (ع) (۱) پيلول ، را منځته کول ، پيدا کول ، له ځانه څه ويل ، او په اصلاح کې د ادب له فنونو څخه ده ، چې خصوصي، رسمي ليکونه او فرمانونه ورباندې ليکل کيږي. په پخوا کې به هغه څوک، چې د دې کار متصدي و ،((منشى)) بلل کيده، چې په ادبي علوموکې به يې لاس درلود ، دانشاء ديوان يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

درسايلو ديوان په قديم يعني د اسلام د خلفا او پادشاهانو په دوره کې ديوي وزارت خاني په توګه و.)) (۱۹: ۲۴۹)

دریاب قاموس په (۷۱) مخکې د انشا په برخه کې لیکي ((ان-شاء)) اسم واحد - مونث (۱) له ځانه رااېستنه، له ځانه پیدا کونه، دزړه نه څه خبره پیدا کونه (۲) عبارت - تحریر (۳) هغه کتابونه، چې په هغې کې د خط او کتابت قاعدې او خطونه وغیره لیکلی شوي وي. (م-عربی) (۳۳: ۷۱)

دانشا علم په هغه معنی دی، چې دیوې ټاکلي موضوع په برخه کې یوشی په پوره فکر او نوښت سره ولیکو، پدې ډول که په خپله لیکنه یا انشا کې د نورو له اثارو او افکارو ګټه واخلو، نشو ویلای، چې ما انشاء لیکلې ده، له دې امله باید ورته (اقتباس) وواېو، دمثال په ډول، که بیلا بیلو خلکو ته وواېو د (اوبو په برخه کې څه ولیکي، نو هغوی به هر یو له خپل ذوق او پوهې سره سم د خپل فکر پر بنا یو څه ولیکي او داسې کلمې به سره وپیبي، چې یو له بله سره به توپیر ولري.)

له دې امله دیو چا انشا له بل سره توپیر لري او آن دلیکوالۍ په نړۍ کې انشاء کولای شو دقریحې او افکارو دمشخصولو او ټاکلو لپاره دازمینښت یوه ښه وسیله وګڼو، هغه څوک، چې لیکنه کولای شي د نورو د ښه او غوره پوهولو له پاره اقتباس هم چمتوالی لري او په پای کې دې ته سترګې په لاري وي، چې یو بريالی ليکوال به وي. په پښتو - انګلیسی قاموس کې راغلي: ((انشاء -ښځ- Writing-composition)) (۹: ۳۹)

انشا ء له خبرو کولو سره هم تشبه کولای شو ځيني خلک له نورو ښې خبرې کولای شي او خپلې خبرې په ښه ډول نورو ته لیږدوي او نور هم ښه پوهولای شي، خو ځيني نشي کولای آن خپل مقصد هم وواېي.

لومړۍ ډله ښه او غوره خبرلوڅي دي او دویمه نه دي، ((ښه انشا ء لیکونکی هغه څوک دی، چې خپل مقصد یې دلیکنې له لارې ښه ولیږدولای شي او په لیکنه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ساده ګي او ښکلا هم په پام کی نيول شوی وي ، غوره انشا ليکونکی دليکنې لپاره غوره مضمون په ذهن کې لرې ، له همدې املا انشاء ديو مضمون له موندلو څخه عبارت ده)) (۱۹:)

۱- انشاء کلمه په بيلابيلو ژبو کې:

انشاء عربي کلمه ده ، دعربو په ژبه کې ډول ډول معناوي لري ، خو په عام او متداول (مروجه) ډول :((له پيلولو او منځته راوړلو څخه عبارت ده)) په فارسي دري کې له ډير پخوا دغه کلمه د (ليکلو) او دتکرار ، يا (نوشتن) او (نګارش) په توګه کاريدلې ده او نن هم په همدې مفهوم کارول کيږي. (۲۲:)
په معاصرې عربي ژبه کې لکه فارسي غوندې نده ، دهغه پرځای د (کتابت) کلمه استعمال شوې ده. دنارمن فورستر او ج. م ستيدمن او دمحمد نسيم نګهت سعيدي په وينا ((په پخوا اولرغونو وختونو کې په فارسي ژبه کې د(انشاء ، کتابت ، دبيرې اوترسل) کلمې په ځانګړې مفهوم کاريدلې ، چې پادشاهي دبيري –ترسل –فرمانونه ، اداري او دولتي مکتوبونه وربانديې ليکل کيده او دغه فرمانونه اومکتوبونه به (منشي) ، کاتب ، دبير او مترسل) به د دربار شاهانو او اميرانو پورې اړوند ؤ. (۲۰:)
پدې ورستيو کلنو کې (نګارش) دکمپوزيشن او لنډو ليکنو لپاره په کار کيږي) .
په ۱۳۳۲ هـ کال دکابل پوهنتون ادبياتو پوهنځی د (متونو املا او انشاء) دسرليک پرځای (متون او دليکوالې لارې چارې) ددغې موضوع لپاره، چې يو درسي واحد ومانه ، په ۱۳۴۱ هـ ل کال دغه مضمون په دوو بيلابيلو درسي واحدونو (ادبي متونو او ليکوالی) باندې وويشل شو ، په هر ډول انشا دليکوالۍ مضمون پورې اړه لري او له هغه عادي او غير عادي ليکونو او نوشتو څخه خبرې کوي، چې ښکلا ييز ارزښت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالي يا انشا ته په انګليسي ژبه کې (Writing) ورته وايي ، په فرانسوي کې ورته ايکرير (Ecvire) او دانشاء (A short piece of Writing) معادل کمپوزيشن (Composition) او په فرانسوي کې هم همدغه نامه او دکمپوزيسيون په ډول تلفظ کيږي او دانګليسي ژبې(Rhetoric) په فرانسوي کې ريتوريک (Rhetorique) يعني ليکوالی هنر او دليکلو ګټور او درست دستور ته هم ويل شوی دی.

((دغه کلمه په لرغوني يونان او روم کې د ريتوريسکا (Rhetorice) د خطابې د اصولو په معنا کارول شوې او کلمه، چې يوناني فلسفه او علوم چې په عربی ژبې وژباړل شول ، دغه کلمه (ريطورقا)دخطابې د اصولو په معنی کارول شوې او کله چې يې فلسفه او علوم په عربي ژبه وژباړل شول دغه کلمه د (ريطوريقا) (معرب) په بڼه شوه او د (الخطابه) معادل وه. (۲۱: ۳۳)

ريتوريکا : دغه کلمه په لرغوني يونان او روم کې دخطابې د اصولو په معنی وه ، خو چې کله عربي ترجمه کړه (ريطوريقا) يې وبلله.

يوه بڼه انشاء همدغه ده ، چې درنې او دابهام وړ کلمې په ليکنه کې نه وي.

ا نشاء په لغت کې ، ډيرې معناوې لري ، لکه ابتداء(پيل) ، اختراع(نوی راويستل) او ايجاد (رامنځته کول) ، خو دليکوالی په اصطلاح کې د هغو معاينو او تورو په واسطه د نفبيرله فن څخه عبارت دی ، چې په خاطر (فکر) کې دي، په بله وينا انشاء د (مافی الضمير) بيان (سپړنه) ده. او ځينو ليکوالو ويلي دي: ((انشاء روحانيه صنعت دی ، چې د جسمي توانمندی په وسيله ترسره کيږي.

له روحانيت څخه مطلب هغه کلمې دي ، چې د باطنيه صور (خيال) د تصوراتو انځور لپاره د ليکوال په خيال کې پيدا کيږي او دبدني (جسماني الې څخه مقصد د تعبير کونکي شخص ژبه ده او هغه قلم چې باطني درست (بڼه) کارونه(ډولونه) ترليکنې لاندی راوړي ، محسوس او را ښکاره کوي)). (۱:۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته تعريف د ماشومانو (ګډو ماتو) خبرو ليکوالي بيا تر لوړو مقالو او د ستر ليکوالو تر ليکنو پورې ټول رانغاړي.

۲– دانشاء ډولونه :

انشاء په دوه ډوله ده (شفاهي ، تحريري)

۱- شفاهي انشاء چې محاوره ، محاضره او خطابه ترې مراد ده او يا خبرې اترې ، مجلسونه او خطابو او ويناو کې تر سره کيږي.

۲- تحريري انشاء، چې مقالې ، رسالې او نور په کې راځي ، شفاهي انشاء فطري بڼه لري او يا فطري (طبيعت) د انسان پورې اړه لري ځکه د لارښود (مربی) او ماشوم تر منځ د تفاهم او اړيکو وسيله ده.

د شفاهي او تحريري املا تر منځ اړيکه ضروري ده ، ددې لپاره، چې لومړی ټول شيان د انسان په تصورکې محاوره ، محاضره ، خطابه را پيدا کيږي ، خاطر او فکر ته لار مومي او بيا ليکل کيږي.

تحريري انشاء د ټولو انسانانو او ملتونو لپاره ضروري خبره ده ، ځکه د (هر ملت کلتوري بقا) په تحريري انشا (ليکوالۍ) پورې اړه لري..

۳– دانشاء اصطلاحات :

دليکوال لپاره لازمه ده، چې د انشاء دفن د اصطلاحاتو له مخې پوهه ولري، دغه اصطلاحات په لاندې ډول دي:

۱- موضوع: د منشيانو په اصطلاح کې هغه موخه (مقصد) دی، چې څوک غواړي د هغې په برخه کې مقاله يا رساله وليکي.

۲- خطه (پلان): له نقشې څخه عبارت ده ، هغه نقشه، چې د خپلې ليکنې او کار په برخه کې يې په پام کې نيسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- عناصر(توکی): هغه رئيسه فکر څخه عبارت دی، چی په موضوع کي راڅرګندېږي او ورته (روس) هم وايي.
۴- عمود (لنډيز): دمعاني له لنډيز څخه عبارت دی، عمود دليکني دستون فقرات معنا لري.
۵- مقاله: هغه منظم کلام دی، چي ريسه فکر پورې اړوند وي ، په هغه موضوع کي چي ليکوال هغه په طبعي ډول ترتيبوي.
۶- فصل: دمقالي له يوې برخې څخه غږيږي ، چي خپلواکه معنی لري ، کله ټولي مقالي ته هم (فصل) وايي.
خدای بښلي حقدار استاد حضرت ګل پاچا الفت وايي: ((دانشاء لغوي معنا ايجاد دی ، يعني ديوه نوي شي پيدا کولو ته انشاء وايي. په ادبي اصطلاح يو نوی فکر او نوی خيال په الفاظو کي څرګندول انشاء ده.
انشاء دوه ډوله ده: نثر ، نظم... دانشاء فن او ليکوالی هنر دا دی ، چي سړی خپل مطلب په صحيح ډول ادا کړي او څه يې چي په زړه او ذهن کي وي په ښو الفاظو د ژبي له قانون سره سم په ګټوره توګه دفصاحت او بلاغت په اصولو برابر څرګند کړي.
دښو کلمو انتخابول او دالفاظو ښه تاليف د انشاء مهمه برخه ده.
يو شاعر او اديب سربيره پردې، چي بايد دکلمو په نبلو لو او استعمالولو ښه پوه وي بايد دا قدرت هم ولري، چي نوي افکار او نوي معانی پيدا کړي او ښکلا په کي واچوي.)) (۳: ۲۴)
انشاء بيلابيل مفهومونه لري، انشاء عربي کلمه ده، د افعالو له بابه اخيستل شوې ده، چي درامنځته کولو ، پيل کولو او له ځانه يو شی را ايستلو او ويلو ته وايي ، هغه څه ته ، چي په پښتو او فارسي کي (انشاء) وايي ، عربان يې (کتابت) نوموي او انشاء دکتابت يو جز هم ګڼي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- دانشاء لومړنی مواد:

تاليف (الفاظ مناسب ترکيبوته ، دقيقه معنا او درستي جملې دي ، چې د چا لخوا ويل او يا ليکل کيږي)

د (جواهر الادب) ليکوال وايي : هغه لومړني مواد ، چې د بحث وړ موضوع کې شکل نيسي او اصلي مقصد بيانوي ، دري شيان دي او په لاندې ډول دي :

۱- فصيح او روښانه کليمې ، ۲- معاني ، ۳- په بيلابيلو ډولونو د واحدې معنا وړاندې کول .

انشاء د مافي الضمير په پاللو او پياوړي کولو کې ستر رول لري ، که هر ليکوال دليکوالۍ په راز پوه شي ، د قلم او ابداع خاوند شي ، کولای شي خيالي قوه په فکر کې وروزي او د ممارثت (تکرار) او تمرين له لارې پوخوالي ته ورسيږي .

لنډه دا چې انشاء په بيلابيلو ژبو کې بيل نومونه لري په فرانسوي کې (Redaction) غيدکسون ، په انکليسي کې (Redation) رډکشن ، په روسي کې ورته نه پسيساينې (harinacahne) او نور.........

۵- دانشاء اصل او پس منظر:

هرعلم ، مسلک او فن په عملي او تجربوي انساني ژوند کې يوه مخينه او پس منظر يا بايګروند (لرغونه) لري.

ټول علوم په ابتدايي ډول له ابتدايي انسانانو سره ملګري ول ، چې بيا وروسته د ژوند له غزيدلو سره سم يې انکشاف او بدلون وموند. دغه انکشاف په ټولو علومو کې احساس شو د ليکنې په برخه کې هم ترسره شو. انسانانو او انساني ټولنو دخپلو نظريو ، افکارو او اميالو دخوندي کولو او همدارنګه دکلتوري استغنا لپاره څه ساتلو او ليکلو ته اړتيا درلودله ، هماغه و ، چې په ورو ورو ډول انسان د خپلو نظرياتو دخوندي کولو تابيا يو هوډ وکړ ، قلم يې رامنځته کړ ، قلم يې وکاراوه او د خپل ژوند اړوند ټول اړخونه يې دليکوالۍ دفن په واسطه خوندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل ، تمدنونه رامنځته شول او ددغو تمدنونو غوره برخه دقلم ، لیکوالی ، املا او انشاء برکت وه.
ښکاره خبره ده ، چې دټولو تمدونونو خوندي کول که په هره دوره او وخت پورې اړدوندو ، د قلم او لیکوالی په واسطه خوندي شوي دي.
دا چې الله رب العزت په قلم سوګند یادوي ((ن – قلم و مایسطرون))
د دې ستر علت همدا دی ، چې (قلم د بشري ټولنو د ترقی او تعالی غوره لامل دی) الله جل جلاله په ځانګړو شیانو سوګند یادوي، چې هر یو د پوره تأمل او دقت وړدی.
دبشریت او انساني ټولنو دکلتوري وده ، پراختیا ، لوړتیا له هغې ورځې راپیل شوه، چې لومړی یې په ښه ډول ځان، خپل خدای (ج) چاپیریال او طبعیت وپیژانده، هله نو دا ملکوتي آیت ښه تفسیر شو چې: ((لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم)).
پاک پروردګار انسان په ښه ډول پیدا کړی دی، نو انسان په فکر وکړ، دخپلې راتلونکې او بقا دغزیدلو په خاطر یې هوډ وکړ، چې خپل مادي او معنوي ژوند سمبال کړي.
لومړی یې هویت ومومند او دهویت دخوندي کولو په خاطر یې چې هر څه وکول ، هغه یې بیا خوندي کړل. د (خط او قلم وده او تکامل دلیکوالی او انشاء) دخوځښت او تکامل لامل وګرځیدل ، ځکه نو له هغه وروسته (ټول مادي او معنوي بشري ارزښتونه) دپام وړ شول. د یو لیکوال په وینا :(انساني ټولنو خپل مقصدونه له دوو لارو را وسپړل او ترلاسه کړل ، یو نطق، بیا ن او خبرې کول او بل دکتابت ، لیکلو او لیکوالی لار، چې دغو بیا ډیر وختونه ترشاه کړي او دکمال پوړی او درجې ته رسیدلي دي.)(۱۲: ۱۳)
دپوهانو په نظر لومړی بشر خبرې وکړې ، خو خپل مطلب یې په پوره ډول نوروته نشوای لیږدولای ، لازمه ده دخبرو سره نورو ملګرو او دوستانو ته څه ولیږي ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دډبرو (تيږو) پرمخ يې خطونه او کرښې کولې، چې دا تصوير يا او انځوريز ليکونه ول.
په دې ډول د ليکلو ډول لږ لږ تکامل وکړ، وروسته ميخي خط په ځير را منځته شو او وايي ، چې دغه ليک (سومريانو)چې د بين النهرين په جنوب يعني اوسني عراق کې ميشت ول ، رامنځته کړ، دغه د انشاء منشګيرۍ او کتابت يوه ښه ابتدايي پيلامه وه.
ميخي ليک او خط به يې د اوسپينيزو توکو په وسيله د ډبرو او تيږو پرمخ ليکه او د ځانګړو ختينو لوحو په ښېر به يې رامنځته کړ ، ميخي خط له سومريانو (بابليانو) ته ورسيد ، او له هغو بعد آريايانو ته وليږدول شو ، د ميخي خط او آهني (اوسپنيزقلم) پيدا ښت له ميلاد څخه درې زره کاله پخوا وو.
له هغه وروسته (فنقيانو) چې مديتراني په څنډو او اوسني لبنان هېواد کې هستوګنه درلوده ، ميخي خط ته پراختيا ورکړه او دغږنى الفبې په اختراع سره يې (خط او ليکنه) کمال ته ورسوله ، کله چې بنى اسرائيل ، بابليان ، فنقيان له مصر څخه فلسطين ته راغله ، خط يې له (فنقيانو) زده کړ او له هغې لارې(عبيري) خط رامنځته شو ، چې بيا ارامي عربي ، يونان او لاتيني او نورو ليکونه ابداع (رامنځته) شول. په احاديثو او اسلامي تاريخونو کې راغې، چې آدم عليه السلام او دهغه لمسى (ادريس عليه السلام) لومړني خلک او کسان ول ، چې خلکو ته يې د (ليکلو ، ليکوالۍ او انشاء) زده کړه ورکړه. د دې ستر علت دا ؤ ، چې رب العلمين ، حضرت آدم عليه السلام ته ټول نومونه وربښودلي و: ((وعلم الادم اسماء کلها ثم عرضهم على الملئکة فقال انبونى با سماء ها اولاى انکنتم صادقين......)) (قرانکريم –۴۰) په حکم ټول نومونه زده کړل او دنومونو خوندي کولو او اسلافو (راتلونکو نسلونو) ته دهغوی د يادګارونو دليږدلو لپاره يې ليک او کتابت ته اړتيا درلوده، چې د وخت په تېرېدو يې دغه تشه تر يوه بريده ډکه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يونان او مايشان (ادريس) هماغه (هرسن) بولي ، چې د لوی يونان حکيمو ، چې په ليک او کتابت پوهيده په ((مجمل التواريخ)) ، (مخ ٥٢٠) ليکنه، چې ستر فارسي کتاب دی د حضرت ادريس عليه السلام په برخه کې ليکي ((کالي ګنډل تاريخي او څه ليکل د ادريس (ع) اختراع ده ، په علم ، معرفت او نجوم هم پوهيده او ډيرش ځله يې د آدم عليه السلام او شيث عليه السلام صحيفې په خپل لاس وليکليې او خلک يې له هرڅه خبر کړل .) (٣٠ : ١٨٢)

د (نفايس الفنون) کتاب کې راځي : (ځينې ويلي دي الله جل جلاله آدم عليه السلام ته د دې مبارک آيت (وعلم آدم اسماء کلها .....) په حکم د هر څه نوم او ګټه ور وښوده. علم ، معرفت ، نجوم او هغه (شيث (ع)) ته ورزده کړل .

انګليسي نامتو نړۍ پيژندونکی (ادوارد براون) د ايران ادبياتو تاريخ په لومړي ټوک کې ليکي : (د ماديانو له سقوط وروسته د مخامنشيانو دوره (٦٠٠ق م) آريايانو وکولای شول تصويري ليک د تورو په بڼه راوړي) .

سيوطی ؛ چې يو اسلامي پوه دی ، په خپل کتاب (الاوأيل) کې راوړي : (د خط مخترع مسح ابن مقله ؤ . وروسته مستعصمي هغه بشپړ کړ .))

اسلام او مسلمانانو د ليکوالۍ او انشاء پرمخ بيولو او اوج کې ډير پرمختګ وکړ ، که څه هم د اسلام دين له خپريدو او غوړيدو د مخه لاتين او سانسکرت ، چې (د هنديانو) اصلي ژبه وه ، د خط لپاره کارکړې و ، خو بيا هم اسلامي مدنيت د خط او ليکوالۍ او کلتوري غوړيدا کې ستره برخه واخيسته ، د اسلام په لومړيو کې په ټول حجاز کې د باسواده خلکو شمير (١٧) تنو ته رسيده ، خو د (قلم) د سيوري په خپريدو د ليکوالۍ عظمت لا ځلاند شو ، ملکوتي کلمې په نوراني بشر (حضرت محمد مصطفی) عليه السلام را نازلې شوې ، لکه (الذی علم بالقلم علم الانسان مالم يعلم .) (١: ٧١٣) او له دې د مخه لا بشر په خط ، کتابت او ليکوالۍ نه پوهيده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(محمد صلی الله علیه وسلم پيغبري که بايد از نو شناخت) کتاب کې راځي:(علم ترلاسه کړئ ، که په چين کې وي) او پوهه ترلاسه کړئ که دکافرانو په لاس کې وي ، ځکه ټينګار کوي، له زانګو تر ګوره زده کړه وکړئ)
په کلام الله مجيد کې په واروار تاکيد شوی، چې مسلمانان بايد علم او معرفت ترلاسه کړي ، ځکه پوهان او ناپوهان سره مساوي نه دي (هل يستوی الذين يعلمون والذين لايعلمون..) يا (انما يخشی الله من عباده العلما...) له دي څخه ښکاري چې دعلم له زده کړې سره خط، ليکوالي او کتابت هم وده کوي او انشاء کلمې وده دعلم له ودې سره يو ځای وده کوي. انشاء د ټولو علومو د خوندي کولو يوه ښه وسيله ده. هغه وخت او هغه ملتونو ژوندي پاتې کيږي ، چې خپل تمدن او مدنيت خوندي کړي او دا کار دليکوالی ، علم او ليکنې له لارې شونی دی.

۶ – دانشاء جوړښت (اسکليت)

انشاء فني ليکنه ده ، يوه ښه انشاء هغه ده، چې د هغې ارکان(جملې) بشپړې وي ، د انشاء په جوړښت کې جملې ستر رول لري، پر جملو سربيره د (يوې موضوع دتشريح کولو لپاره، چې دانشاء اساسي شرط دی) بايد څو شيانو ته پاملرنه وشي او هغه په لاندې ډول معرفي کوو :

الف - سريزه (مقدمه) :
په ليکنه ، محاوره (خبرو اترو) کې د سريزې راوړل ضروري دي ، له سريزې پرته مطلب ته نه شو داخليدلای ، سريزه پرته ليکنه دلوستونکي پاملرنه نه جلبوي ، لکه: يو څوک په ناڅاپي ډول ديو چا کور يا کوټې ته ننوځي، غواړي دکور ښبنتن دماښام ډوډی ته وروبولي له مقدمې پرته دوه ډوله چلند کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو دا چې دکورڅښتن يا کورنۍ ته په هماغه لومړيو شيبو کې ووايي تاسو نن شپه موږ کره ميلمانه ياست او له ځنډ پرته کور پريږدي، دويم دا چې سلام وا چوي ، روغبړ وکړي او بيا وروسته خپل مطلب په پوره نرمۍ او متانت او صميميت سره داسې پيلوي: (پوهيږئ، چې يوه موده کيږي ستاسو له ديداره محروم وم ، څه کيږي نن شپه زموږ په کور کې د دوستانو او خپلوانو يو غونډه ده او ټول را ټول شوي دي او د محفل ټول خلک تاسو پيژني له دې امله هيله کوم که وخت ولرئ زموږ غونډې (محفل) په خپل راتګ سره ښايسته کړئ).

اوس مو وليدل ، لومړۍ او دويمه بلنه دواړه د هغی کورنۍ ددعوت لپاره وې، خو لومړۍ څومره بې خونده ، آن ترخه او له حماقته ډکه وه، مګر دويمه بلنه ډيره په زړه پورې وه او د ميلمتوب لپاره يوه ښکلې مقدمه وه، چې له هره پلوه خوندوره وه ، د دې اصل له مخې سريزه يا مقدمه په (ليکوالۍ) کې يو غوره اصل دی.

په حقيقت کې د انشاء جوړښت يا پيل درې ډوله دی، اول يې مقدمې پيلول، دشلمې پيړۍ په ورستيو لسيزو کې دا لاره ډيرو اروپائي ليکوالو غورده کړې وه ، چې لا تر وسه هم دوام لري او لا اوس په يوويشتمه پيړۍ کې هم په ليکنو کې مقدمه نه ليکي او ډير ځله دعصر ګرفتاري په ګوتو کوي ، دغه طرز فکر دهنري نثر (داستان، ناول او رومان) په ليکلو کې د پام وړ دی. له همدې امله اوس لنډې کيسې خوښوي. په تحقيقي ليکنو کې دا درسته ده. که مطلب ډير لنډ وي يا پخپله اصل مطلب جذاب وي، نو مقدمې ليکلو ته څه ضرورت نشته.

۲-له مطلب او موضوع دمخه يوه مقدمه ليکل ، دخدای ښبنلي استاد الفت په وينا (دايوه زړه او پخوانۍ طريقه ده او ډير ليکوال په دغه لاره تللي دي) دمقدمې ليکلو رواج پخوا دومره ډير و ، چې شخصي او رسمي مکتوبونه او فرمانونه هم له مقدمې سره ول او آن منظومو حکايتونو به هم په يوه مقدمه شروع کيدل، ليکوالو او شاعرانو به په مقدمه ډير زور لګاوه او په دې وسيله به يې دلوستونکو توجه خپل مضمون ته را ګرځوله ، په مقدمه کې به دليکلو اسباب او علل بيانيده

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کله به له اصل مضون څخه مقدمه اوږده شوه ، اوس که څوک مقدمه هم ليکي هغسې نه وي او له پخوا وخته ډير توپير لري ، يعنې لنډې وي.

۳- دريېمه طريقه داده، چې مقدمه نه ليکي، مګر مضمون او موضوع هم له سره شروع کوي،

بلکې ديوه داسې داستان بيخ يا آخر لپاره انتخابوي او وروسته له نتيجې د داستان متن ليکي ، يعنې اول يې جذابه برخه را اخلي او بيا نوره قصه تماموي، دا طريقه ډير مهارت غواړي که څوک په دغه چل ښه پوه وي او په ښه ډول يې سر ته ورسوي ډيره په زړه پورې طريقه ده، خو که په ماهرانه ډول نه وي او د چا خبره بې تناسب وي نو نتيجه يې ښه نه وي.

يوه ښه سريزه (مقدمه) بايد ښکلې وي او له موضوع سره بايد ښه ارتباط ، نږدې والی ، او مناسبت ولري، چې دلوستونکي پاملرنه اصلي مضمون ته جلب کړي.

په مقدمه کې دکار هدفونه بيانيږي ، دمتن کليدي ټکي په کې راواړل کيږي، (مقدمه دعنوان او متن ترمنځ موضوعي او شکلي پل دی) .

مقدمه ، دکتاب يا اصل موضوع يا اصل پيل دی، مقدمه دموضوع يا پام وړ مطلب په برخه کې کلي طرز فکر دی ، دليکنې طرز ،شيوې لارې چارې او شکلي خواوې په ګوتو کيږي، دمثال په ډول (يو تأليفي کتاب) له څو فصلونو او برخو جوړ دی ؟ موضوعات او شکلي خوا په مقدمه کې ښوول کيږي ، لنډه دا چې مقدمه يا سريزه ليکنه دليکوالۍ يو غوره اصل دی، تاسو چې هر کتاب لولئ ترهرڅه دمخه سريزه لري ، دبيلګې په ډول که مورږ د اروا پوهنې په برخه کې لنډې او ګټورې خبرې وړاندې کيږي. له دې امله ، دانشاء په پيل کې مقدمه راځي، چې له هماغه پيله دلوستونکي پاملرنه نورو مطالبو ته اړوي.

ديوې موضوع (عنوان او سريزه په سوداګرۍ يا اقتصادي برخه کې د اعلان او اشتهار معنا ورکوي) مقدمه يا پخه ، لنډه ، کره او خوږه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب – دمطلب پيل، متن

مخکې لـه دې، چې دمـتن (لـوړې برخې) پـه سـپړلو لاس پـورې کـړو ، يـوه لنـډه (پيليزه) ، چې د سريزې او متن ترمنځ معرفت را منځته کوي ، پيـل کـړو ، لکـه: د (عرفان او فلسفي) په برخه کې مقاله ليکو ، پـه مقدمـه کـې دوا ړه معرفـي کـړئ يـو ځل بيا دواړه د (سترګو) پـه توګـه پـه پيـل کـې ږدو ، بيا دواړه پـه شننه او تحقيق لاس پورې کوو ، دغې (سترګې) ته دمطلب پيـل يا پيليزه يا مدخل وايي.

((وروسته له هغه، چې انشاء په لنډه مقدمه پيل شوه، له ځنډ پرتـه بايـد مطلب تـه ورننوځو ، مطلب بايد داسې وي ، چې له سريزې جدايي ونـه لـري، پـه دې معنـی، چې اصلي مطلب هم بايد له سريزې ډير واټن ونه لري، دمطلب پيـل هغـه وړ دی، چې د سريزې لـه ښکلي ماحول څخه دمـتن لـوړې او بکـري سيمې تـه ور پرانسـتل کيږي ، متن چې لوړې ځمکې ته ويل شوی ، هواری غـواړي ، پـه ادبي ليکنـو کـې هم دتحقيق وړ دی)) . (۲۳: ۸۴، ۸۵)

ج – دمتن شرحه او سپړنه : دانشاء تر ټولو غوره او اساسي برخه (سپړنه يا شرحه) ده ، يعنې له سريزې را وروسته بايد مطلب (متن) ته ورشو.

لکه چې متن د ځمکې هغې لوړې برخې ته وايي، چې او بـه نـه ورسـيږي، همـد غسـې پـه عملي، ادبي او څيړنيزو علومـو کـې هـم (مـتن) او (موضـوع) دمحقق لـه خوا سپړنه غواړي او پـه هـواری بدلـيږي، تـر څـو لـوړه ځمکـه هـواره نشـي او اوبـه ورتـه ونه رسيږي حاصل نه کوي، همدارنګه که يـو مـتن – حلاجي او راونـه سـپړل شـي، لوستونکی د موضـوع حل نشـي ترلاسـه کـولای ، تحقيـق، محقق کـول او برجسـته کـول دي ، بايد دهر متن څيړل يو هدف ولري او ورسره نور څيړنيز صفتونه ولـري ، د اروا ښـاد کانديـد اکادميسـين اسـتاد محمـد صـديق روهـي پـه وينـا : ((د څېړنـې دموضوع هدف له ارزښتونو سره اړه لـري، دا د ليکـوال کـار دی ، چې دکوم هدف

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره خيرنه کوي...څيړنه کې بايد نوی توب او ابتکار وي.... دڅېړنې موضوع بايد څرګنده او محدوده وي.... دڅېړنې موضوع بايد دڅېړنې ور وي او ...)). (۱۵:)

په متن کې موضوع داسې څېړل کيږي ، چې لوستونکي ته حل په لاس ورکوي ، هرمتن يو لړ ستونزې لري، چې دڅېړونکي له خوا ورته دحل لارې پيدا کيږي، په مقاله کې متن تر ټولو مهمه مثال دی، لکه په کرونده کې، چې داصلي پټی وي (قلبه کول) اهميت لري ، نورې حايشې يې هم ورسره حلالې شي ، په ادبي او علمي څېړنو او مقالو کې متن او دهغه څېړل او را وسپړل ډير اهميت لري.

متن ديوې اساسي موضوع جوړوي، هغه وخت موږ داساسي موضوع په برخه کې پوره معلومات ترلاسه کولای شو ، چې وڅيړل شي.

متن ؛ دمقالې دعنوان اهدافو ته د بستر مثال لري هغه وخت يوه مقاله برياليتوب پيدا کوي، چې متن کې عنوان ته ځواب وويل شي .

متن دانشاء تر ټولو غوره او اساسي برخه (سپړنه يا شرحه) ده ، يعنې له سريزې را وروسته بايد مطلب (متن) وکتل شي، متن ، دموضوع د حل کلي ده ، يعنې له سريزې را وروسته هغه څه، چې زموږ مطلب او غوښتنه وي ، بايد شرح کړو ، د شرحې او سپړلو پرځای کولای شو داوږدولو (پاللو ، تشريح کولو) کلمه وکاروو ، ځکه انشاء ليکنې بنسټ وربانديې استوار دي.

هغه شی، چې موږ غواړو په يوه ټاکلې موضوع کې وليکو دمقالې د (پاللو يا پراخولو) په برخه کې شکل پيدا کوي او هغه ځوک، چې انشاء ليکې ورته بويه دمتن په پوره سپړلو مهارت پيدا کړي متن ، د مقالې اساسي موضوع ده ، چې شکلي او مغنايي جوړښت رانغاړي ، ځکه يې څيړل او سپړل پوره مهارت غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د– پایله (نتیجه) :

په هره مقاله او بیا یوه متن کې هدفونه پراته وي ، چې په متن کې را سپړل کیږي، له دغو هدفونو څخه برجسته او غوره تصویر اخیستنه دیو ځیرنیزکار نتیجه جوړوي.

کله چې د مقالې (انشاء) نورې برخې پای ته ورسیږي باید له انشاء نه نتیجه ګیري یا اخیستنه هم وشي ، نتیجه د مقالې نچوړ او لنډیز دي، هغه لنډیز، چې لوستونکی د کتاب یا مقالې په ټولنیز (کلي) ماهیت پوه شي، نتیجه، د خپل علمي او ادبي کار په کیفیت او ښایستونو نور پوهول دي، دویکتورهوګو خبره ، چې (له مقدمې نه نتیجه ښایسته وي ، ځکه د موضوع حل په لاس ورکوي) .

نتیجه ، د علمي کار د برجسته ټکو بیا برجسته کول دي ، د ارزښتونو را نغاړل دي ، د لیکوال د طرز تفکر د هویت ځلول دي ، د ټولې مقالې ښایستونه په موتې کې ځای کول دي، لنډیز وړاندې کول دي ، هغه لنډیز چې آن په ارقامو هم ښوول کیږي، نتیجه د هر علمي او ادبي اثر په پای کې د لیکوال له خوا عمومي شعور وړاندې کول دي.

۷– دانشاء په لیکلو کې مهم رغانیزتوکي:

هره لیکنه او بیا انشاء یوچوکاټ لري او له دې سره (جوړښتي یارغاونیزي) توکي او اساسونه لري، که اسکلیت دیوې مقالې فزیکي برخې جوړوي ، خو رغانیزو توکي منځپانګه هم رانغاړي، دغه رغانیزو توکي د مقالې ښکلا زیاتوي د دې لپاره ، چې د انشاء څلور برخې (عنوان ، سریزه ، شرحه ؛ سپړنه او نتیجه) مو ښه پیژندلې وي ، باید په دې برخه کې یو مثال راوړو ، مثلا: د انشاء یا یوې لیکنې موضوع زیار او کوښښ وي باید لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو :

۱- موضوع باید ښه کره کړو ، د موضوع کره کول د چا خبره د موضوع غوره کول دي، بیا عنوان ورکول او په پیل کې د سریزې راوړل ضروري دي، زموږ مطلب

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته د (زيار) په برخه کې سريزه وړاندې کول دي، په تيرو وختونو کې خلکو چنداني کار او کوښښ نه کاوه، خو بشري تولنې، چې په هر مناسبت وي، پرمختګ يې وکړ، خلک وپوهيدل، چې بايد هڅه او هاند وکړو څو په ژوند کې برياليي شو.
۲- وروسته له هغه مطلب داسې پيلوو: که د ټولنې هيڅ غړی په کار بوخت نشي او په ژوند کې هڅه ونکړي، د ژوند څرخونه له کاره لويږي ...
۳- وروسته په شرحه او سپړنه پيل کوو: هغه ګټه، چې له کار او زيار څخه خلکو ته رسيږي کولای شي د لوړې، فقرمخه ونيسي، خپلې اړتياوي پوره کړي او پانګه ترلاسه کړي او آن ويارونه يې په برخه کړي.
۴- په پای کې نتيجه اخلو چې: د دې اصولو له مخې موږ او تاسو دنده لرو، چې کار وکړو او له هيڅ کار څخه مخه ونه کړځو.
۵- ماخذونه: که اړتياوې نو د نوموړي مقالې ماخذونه هم وښيو، خو څيړنيزې مقالې به هرومرو ماخذونه نه لري. نه په نورو کې ....
ماخذونه له بيلابيلو منابعو اخيستل کيږي، لکه: ولس، مرکې، سايټونه، مجلې، او کتابتونونه، خو له ټولو کتابي ماخذونه معتبردي.

۸- د درنې يا ستونزورې انشاء ليکنې علتونه:

درنه ليکنه په منځنيو پيړيو کې يو دود وه، اوس هم ځينې فضل فروشه ليکوال، چې له فني ليکنې سره آشنا او بلد نه وي، درنې او ستونزورې ليکنې کوي.
په څو را وروستيو لسيزو کې، چې دولتي حق الزحمه ورکول کيدې، له بده مرغه ځينو درنوليکوالانو داقتصادي ستونزو د درلودلو له امله اوږدې او درنې ليکنې کولې، همدارنګه په ځينو سيمينارونو کې، چې د مختلفو ليکوالو له خوا پريوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا دوه موضوعګانو مقالې ليکل کيږي او ليکل کوي ، غواړي په لوی لاس درنې ليکنې وکړي او دچا خبره ځان له نورو ډير لوي وښيي .
خپلو مقالو ته لوی لوی ، غير تحقيقي عنوانونه ورکوي ، په تيره په پښتو او فارسي ژبو کې داسې کلمې کاروي ، چې د ټولو لپاره د پوهي وړ نه وي ، له بلې خوا نوموړو مقالو ته لکه د تيرو په څير لويې لويې سريزې ورکوي او د چا خبره ټوله مقاله په سريزه کې تشريح کوي .
په متن کې يو ځل بيا د سريزې اړوندې کلمې کاروي، په متن کې موضوع پداسې کلمو نغاړي، چې آن د ليکوالو لپاره د هضم وړ نه وي ، عادي خلک خو پرځای پريږده .
په متن کې موضوع په ساده کلمو کې نه بيانوي ، که نورو منابعو څخه ګټه اخلي او يا ترجمه کوي ، د دې پرځای، چې خپله ليکنه وربانديې غني کړي، لا يې له ستونزو او کلمو او جملو پړسوي.
ماخذونه ښکاره نه ليکي او په دې ډول د امانتدارۍ اصل به ليکنه کې نه مراعتوي ، ډير ځله اقتباس کوي او هغه هم د ځان ويار بولي ، ليکنې ته پايله نه ورکوي، چې خلک په لنډ ډول د مقالې او ليکنې په کيفيت ښه و پوهيږي.
په پای کې ماخذونه ليکنې له اصولو سره نه ليکي ، تر ټولو مهمه مساله دا ده، چې په علمي او څيړنيزو مقالو کې لهجوي ځانګړنو او د کلمو کارونې ته ډير ارزښت ورکوي.
دلته زموږ مطلب دا دی، چې وپوښتو ولې ځينې خلک د ښکلو او ساده مطالبو پرځای په انشاء کې ستونزورې کلمې ، عبارتونه او اصطلاحات کاروي او دا کار يې ولې خو ښيږي ؟
ما په عملي ډول له يو چا وپوښتل ولې معلوماتي مقاله دومره درنه ليکي ؟ د نوموړي ځواب دا وو ، چې زه مسلکي او پروفيشنل ليکنه کوم ، زما ليکنه د هر چا لپاره نه ده، نو نثر بيا بيا ولې سخت ليکي ، ځواب يې دا وو ، زما نثر هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهو خلکو لپاره دي. دا درسته ده، چې کلمې، عبارتونه ، اصطلاحات ، متلونه ،شعرونه او نورې وجیزې لیکنه ښکلې کوي، خو په هغه وخت کې چې په لیکنه پورې اړوند وي ، کلمې او موضوعګانې راوړل او په ساده ډول بیانول دلیکنې ښکلا زیاتوي.
ددرنې لیکنې په برخه کې باید دغو ټکو ته هم اشاره وکړو :

اول- ځان ښوونه (فضل فروشي) :
ځینې خلک داسې فکر کوي، چې کله یوه انشاء لیکي ، باید له داسې لغتونو او اصطلاحاتو څخه ګټه واخلي، چې نورې ترې نه کوي او په دې ډول خپل ځان لوړ وښیي ، یا په لوی لاس پردې کلمې او اصطلاحات کاروي ، لکه: (غواصي مې وکړه) باید (ومې لمبل) ولیکي ، دنا توان او بیوزله پرځای (لاعلاج) او نورې کلمې کاروو.
همدارنګه هغه اصطلاحګانې او لغتونه، چې پخوا په انشاء کې مروج وه ، اوس یې راوړو ، د بیلګې په ډول د لرغونې دورې (زلما) دځلمیو یا (اوجاړ) د (ویجاړ) (ایواد) د (هیواد) اویا په لوی لاس دساده نثر پرځای متکلف نثر کاروو ، په دې ډول نورو ته داسې څرګنده کړو ، چې زه خو ګوا کې پیاوړی لیکوال یم.
دویم. دپخوانیو آثارو اغیز:
پدې برخه کې باید څرګنده کړو ، چې ځینو د پخوانیو خلکو اثار لوستی وي او دهغوی تر اغیزې لاندې راغلی وي ، کله چې انشاء ولیکي، نو بیوا که او په نا بېره ډول هغه کلمې او اصطلاحات وریادیږي ، مثلاً: (زما په پام کې داسې و ، چې په دې حساس پړاو کې داسې حساس کار وکړم ، داسې مظبوط ګامونه پورته کړم ، خو د (وږو) درمند ودروم)
داسبک ګورو ، چې په پخوانیو وختونو پورې اړوند دي ، د پخوا آثار په خپل وخت کې د پام وړ و ، او آن شهکار ګڼل کیده، خو اوس نشو کولای هغسې لیکنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړو ، لکه زموږ کاليو ، خوراک او ژوند ډول له نورو سره توپيرپيدا کړي ، زموږ ليکنو او ويناوو هم توپير موندلی دی.

دريیم ، د نورو مطالبو زده کول:
ځيني خلک کله چي ليکنه کوي په يو ډول نه يو ډول هغه کلمې، اصطلاحات او جملې په انشاء کې کاروي ، چې له نورو يې زده کړې وي ، يا په بله وينا هغوی په خپلو ليکنو کې د شاهد په توګه راولي ، هغه څه چې دوی ليکي په انشاء کې يو لاس او يو ډول ندي ، هغوی څو لاري او سبکونه غوره کړي دي.

يادونه:
لومړی لازمه ده ، موږ يا بل ليکوال کوم ډول ليکنه کوو؟ اخباري ، ذوقي ، کوچنيو مجلو ته او يا غتې تحقيقي ليکنې؟ که څوک ذوق لري ليکوال شي او دليکوالی بافرهنګه مسلک سره يو ځای ژوند وکړي ، ورته بويه ، چې د ښو او نامتو ليکوال هر ډول ليکنې ولولي.
اخبار ، مجلې، فيچرونه او په پای کې لويې او خيړنيزې مقالې، نو دا د دې معنی نه لري، چې په ليکنې کې په ډيرو لارو لاړ شي ، لازمه ده يو سبک وڅارو (تعقيب) يې کړو ، ځکه يو سبک دليکوال دفکري مهارت په پياوړي کولو کې ستر ارزښت لري، د دوو لارو تعقيبول د ليکوال فکري قوت کمزوری کوي، خو مطالعه يې بده خبره نده ، کله چې ليکوال د ليکنې په فني ډګر کې مهارتونه ترلاسه کړئ، بيا کولای شي ، هره لاره او سبک چې څاري، قدرت يې لري.
دويم: له ځان لوړ ښودنې او فضل فروشۍ څخه ډډه کړي، البته په (هنري او ذوقي) ليکنو کې د پيچلتيا د مهارت له مخې کولای شي ، طبعه آزمايي وکړي، خو (که هر ډول ليکنه صراحت ولري ، لوستونکي يې خوښوي) په ليکنه کې د سختو او ستونزورو کلمو او جملو کارول ، نه يوازې دا چې د موضوع د سپړلو په برخه کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال فکري او فني مهارت کمزوري کوي ، بلکې سبکي استقامت يې هم ټکنی کولای شي، ساده ګي دليکنې پياوړتيا ده ، خو په دې شرط چې د بلاغت ، صراحت او سلاست ښيګڼې او صنعتونه ورکې کاريدلي وي او داکار ذوقي او تحقيقي ليکنو کې هم مراعاتيدلی شي.

دريېم: دا چې ليکوال خپل هدف په لنډو ټکو او عباراتو کې ټولنې او خلکو ته وړاندې کړي.

دلنډې ليکنې لپاره تر ټولو غوره دليل ديو متن آسانه او ساده لوستل دي او فيروزان يو ايراني ليکوال پوښتي (کوم لاملونه موجود دي ، چې يو متن له بله آسانه او ستونزمن وي؟ هغه دې پوښتنې ته دا ځواب موندلي دي: (په متن کې د اوږدو جملو کارول پخپله متن دلوستونکي لپاره ستونزمنوي).

يوه ښايسته او په زړه پورې ليکنه لنډه خو با مفهومه وي.

څلورم: لازمه ده په انشاء کې او يا بله هره ليکنه کې له تکراري کلمو مخنيوی وکړو، په مخامخ او ساده خبرو کې يا ليکنو کې مو ډير اوريدلي او يا ليدلي چې (ګرانه وروره !) (رښتيا وايي !) همداريښتيا او (راستي) ده ، چې سړی يو ځای ته رسوي، د رښتيا په هکله بايد ووايم ، چې سړی له دروغو ساتي، په رښتيا ويلو کې نيکمرغه کيږو ، خدای د ما له دروغو وساتي.

مثلاً که دکار او زيار په برخه کې کوم څه ليکو نو هماغه تکراري خبرې ليکو ، دلته زموږ موخه دا ده ، چې په ليکنې کې (انشاء) تقليد کول ، دفکر کمزوري کولو معنی لري.

پنځم: د ساده ليکنې منطق علمي بڼه ولري.

په ورځينيو خبرو کې هر څوک کولای شي په دوه ډوله يوه جمله ووايي: دمثال په ډول يو وايي:(ډوډۍ ته مې زړه نه کيږي) خو هغه يا بل څوک دا جمله داسې هم ويلي شي، دې ډوډۍ ته مې کوم احساس نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غورو کړو ، پورته دواړه جملې يو مفهوم ورکوي ، خو لومړی ساده او دويمه جمله ستونزمنه ده.
په انشاء کې هم حالت همداسې دی، يعني کولای شو ، جمله ساده، بې تکليفه او عام فهمه وليکو ، يا دا چې درنه ، له ذهني درکه لرې او بې معنی....
دطبعي علومو په مجله کې، چې لوستې و ، (يخ منقبض او اوبلن جسم دی او هغه جامدې اوبه دي ، چې دبرودت دغلبې له امله يا په بله وينا ، دحرارت دسلبيدو په واسطه ، له مجاورې يا ګاونډې هوا لاس ته راځي، مايع جسم په منقبض او جامد بدليږي.)
پورته جملې ته که لږ ځير شو څومره ستونزورې او درنې دي، ريښتيا خبره دا ده، چې اوبه د پورته سختو خبرو له امله نه کلکيږي ، بلکې دا ستونزمنې د سړي پاملرنه جلبوي هماغه جمله په ساده ډول ليکو :(اوبه دحرارت په کمو درجو کې په يخ بدليږي) دساده ليکنې او ساده خبرو په برخه کې يو طنز راوړو : (په پخوا زمانو کې يو کليوال سړی ، ښارته په خره دخرڅولو لپاره خس (بوټي) راوړی وه ، د ديني علمو يو شاګرد هغه وليده ، هغه ته ورغی ، لاندې باندې يې ده ، د ده خره او بوټو ته وکتل او ور وړاندې شو ورته يې وويل :(دغه خطب (خس) ، مرتب (برابر شوي)، په اسود اللون حمار (تور رنګې خره) باندې بار کړی ، په دې معرض (ځای) کې په څو بيع شرعي پلوري ؟) کليوال چې دطالب العلم دا خبرې واوريدې، نو هيڅ وربا ندې پوه نه شو ، هلک ته يې مخ ور واړاوه او ورته يې وويل : که غواړې خس واخلې، دغه بار په لسو روپو پلورم او که غواړې دعا او وظيفه وکړې، نو هغه جمات ته لاړ شه، وګورئ دطالب العلم جملې د ساده کليوال لپاره څومره سختې وې، کولای شوای چې وواېي دغه خس په څو روپۍ پلوري ؟
له پورته مثالونو څخه دا نتيجه اخلو ، چې په انشا کې د اوږدو ، درنو ، عجيب او غريبو کليمو کارول زموږ د خبرو او انشاء ليکلو په برخه کې ستونزې نه کموي بلکې زياتوي يې ، (خلک او موږ هغه په يو مطلب ، په يوه ليکنه او انشاء ښه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهيدلای شو ، چې ساده يې وليکو او خلک تري مطلب واخلي، بايد هره ليکنه لنډه، ساده او خوږه وي او د کليمو تکرار په کې نه وي.) (۳۴: ۲۸)

هره انشاء که وره يا غټه ، ساده يا هنري او يا بل هر ډول وي د کلام ساده ګي او صراحت يې ښکلا زياتوي ، آن په نظم کې ، لکه:

الهي د خپل حبيب له برکته   دا ساده انشاء رنګينه د رحمان کړې

يا :

په سورو لاسو راته شراب راکوي   لکه ګلاب راته ګلاب راکوي....

۹- په انشاء کې د بهرنيو کلمو د کاروني اړتياوې:

معاصر ليکوال او دليکوالۍ ډګر ډير پراخ شوي او رانغاړلي يا نغښتل شوي لمني ته ورته نه دي.

بهرنۍ کلمې يوازې په پښتو ژبه کې نه کارول کيږي ، بلکې د نړۍ په ټولو ژبو کې کارول کيږي، آن زموږ د منځينۍ يا کلاسيکې دورې شاعري د دې لپاره په زړه پورې وه او ده ، چې شعر او نثر يې له بهرنيو ښکلو کليمو مالا مال کړی و.

دهغو بهرنيو کليمو کارول د خپلې ژبې په انشاء کې ښې نه لګيږي، چې ډيرې مبتذلې او بې ځايه وي ، لکه ډايرک ورشه ، خو که وواېو نيغ ورشه !، د (ډايرک) د کلمې په راوړلو مو ژبه غني نه کړه ، بلکې د خپلې ژبې يوه ښايسته او مروجه کلمه مو د خبرو او جملو له بهيره ګنج ته کړه، بهرنۍ کليمې په يوې انشاء کې هغه مهال ليدل کيږي، چې د ليکوال په ژبه د نورو ژبو اغيز پرې وتلی وي ، په پښتو ژبه د دري ، عربي ، ترکي ، اردو ، انګليسي او نورو ژبو اغيز لړ او ډير پريوتلی دی، پښتو ليکونکي ناچاره دي کله نا کله د غه کليمې په انشاء کې وکاروي ، دلته زموږ اصلي موخه دا ده ، وپوښتو ترکوم ځايه په انشاء کې له بهرنيو کليمو څخه مخنيوی کولای شو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- نړيوالی کلمې: که موږ وغواړو يا ونه غواړو ځيني کلمې زموږ ژبې ته له بهرنيو ژبو د ټولنيزو اړتيا له مخې راځي ، لکه: راديو تلويزون ، کمپيوټر، انټرنيټ او داوسني تکنالوژۍ نورې کلمې....
پورته کلمې د ډاکټر په نسخه، دوا(درمل) او ټولو برخو کې تر سترګو کيږي.
دا وروسته ده ، چې موږ بايد تر وسې پورې د خپلې ژبې کره جملې وکاروا و يا د نويو کلمو (نيولو ګيزم د قانون له مخې کلمې جوړې کړو، خو کلتوري ژبې ژبني قوانين دا حکم کوي ، چې (خپلې ژبې ته له نورو ژبو نوې راغلې کلمې په خپل حال وليکو...)
لکه: کمپيوټر (ټول کمال) ، تلويزون –لروين او ....
نن سبا د هېوادونو تر منځ دومره اړيکې پراخه شوي ، چې نړۍ د يو کلي په څير شوي ، کلي کې هم هرڅه خپل رنګ ا و خپل نوم لري ، مګر د اوسنۍ ژبپوهنې حکم دا دی ، چې دهرې ژبې کلمه په خپل حال وليکئ ، خو بايد معادله کلمه يې ولرئ.
۲- ګډې کلمې ، هغه شريک مال ته ورته دي، چې دټولو لپاره يو نوم لري، په انشاء کې د ګډو کلمو مخ نيول پرځای خبره نه ده لکه: کميس ، کرتۍ، شال ، پراټي... خو کله چې د ځينو کلمو لپاره په خپله ژبه کې کلمې ولرو لازمه نده ، چې پردۍ کلمې په انشاء کې وکاروو ، ځکه زموږ خپلې کلمې په خپله ژبه کې لاس په لاس او خوله په خوله کارول کيږي ، لکه: روغتون يا بعضې (ځينې) ، بيګانه (پردۍ) ، زما مرزي (زما زړه) او ....
ځيني ليکوال داسې هم شته ، چې په خپله ليکنه کې په لوی لاس غربي، انګريزي، دري، اردو او دنورو ژبو کلمې راوړي.
همدارنګه يو شمير نور هم په دې باور دي ، بايد ژبه دومره سوچه کړای شي، چې د نورو ژبو څرک هم ورکې نه وي ، دا کار تر کومې پولې او بريده شونې ښکاري او دی ؟ خپله ژبه سوچه کول او غني کول يوه معنی لري او ځنډې ته کول(انزوا) بله ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دي کار به موله يوي خوا خپله ژبه سوچه کړي او ژغورلي نه وي بلکې خپله ژبه به مو له نورو ژبو لري کړې هم وي.
هغه کلمې په خپله ژبه او ليکنه کې بايد له نورو ژبو را واخلو او ويې کارو ، چې د ژوند ارتيا مو ورباندی لرې کيږي او د آخرت ځوری او لارې ګرځي ، لکه قرآن مجيد او ....
کيدای شي په اشاء کې د شاهد يا بيلګې په توګه ځينې پردی کلمې لکه شعر ، متل او ...وکاروو بايد داسې ونه انګيرو که مو په خپله ليکنه (انشاء) کې ديو شاعر شعر، يا متل او يا د يوه پردي پاخه ليکوال ليکنه راوړه ، نو داهم (غلا) ګڼل کيږي.
کله د ليکنې غوښتنه وي ، چې د نورو مطلبونه په ځانګړې توګه د مشهورو شاعرانو شعرونه ، دليکوالو ليکنې ، متلونه ، پخې خبرې د خپلې ليکنې دلامعتبرکېدو او پاخه کېدو لپاره راوړو او په دې ډول له خپلې انشاء يوه خوږه ليکنه جوړه کړو .
هو ، داخبره بايد په يادولرو ، که چيرې مو په خپله ليکنه کې کوم متل، شعر، وينا او وجيزه وکاروله بايد په پوره امانتدارۍ سره يې وکاروو ، ځکه هغه څه چې د نورو څخه په خپله ژبه او ليکنه کې را اخلو د (شاهد) مثال ورکوي او شاهد بايد اصل وي ، نه مسخه ، پدغه برخه کې بايد لاندې ټکوته پاملرنه وکړو :
۱- که يو مطلب يا شعر را اخلو بايد کټ مټ يې را واخلو .
۲- د تل لپاره په ليکنه کې داکار ونه کړو ، کله کله يې ترسره کړو .
۳- د امکان په صورت کې د يو شعر د ښتن نوم مخکې له مخکې وليکو .
۴- کله د يو شعر روح هم راوړو .
۵- هڅه وکړو يا هڅه وکړئ ستاسو دليکنې او هغه اثر تر منځ چې له نورو يې را نقلوو تناسب موجود وي ، يوازې دليکنې د ښکلا لپاره رانه شي ، بلکې له انشاء سره هم آهنګي ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- په انشاء یا هنري لیکنو کې نورو ژبو د متلونو ، وجیزو ، شعرونو او ښایسته متلونو د ځینو برخوراوړل ډیر اړین دي ، لکه د آلماني ژبې متل :(کار دانه دی ، چې پیل یې کړو ، بلکې دا دی ، چې په ښه ډول یې پای ته ورسوو .)

۱۰ – په انشاء کې له موضوع وتل :

په هر کار کې پوره بوختیدل ، ژورتیا او موضوع ته ورننوتل ، نیمه موضوع حل کیدل دي .
(تمرکز) د لیکوالۍ او انشاء یو زرین اصل دی ، هغه لیکوال په خپله لیکنه کې پوره بریالی وي ، چې په لیکنه کې تمرکز کوي ، موضوع حلاجی کوي او را سپړي یې ، په انشاء کې له موضوع وتل د عدم تمرکز او ژورتیا نتیجه ده ، نوښتګره لیکوالي د متمرکزي لیکوالۍ ثمره ده .
تمرکز نه یوازې په لیکوالۍ ، بلکې په ټول ژوند کې ضروري شی دی ، تمرکز او عدم تمرکز د اروا پوهنې علمي موضوع جوړوي ، (تمرکز عمیق) دالاوایرا وجمیز آلن یو غنیمت اروا پوهنیز اثر دی ، چې موږ په خپل ټولنیز ژوند کې ټولو کارونو ته پوره متوجه کوي ، نه یوازې مو کارونو ته متوجه کوي ، بلکې وایي ، که غواړو دیو کار په ښه ترسره کولو پوره بریالي شئ ، نو په هغه کار کې پوره تمرکز وکړئ ، خپل فکر یوه کار ته را ټولول پوره بریالیتوب دی ، لکه ، چې (دوه هندوانې په یوه لاس کې نه نیول کیږي ، یو فکر هم دوه ځایه نشي تقسیمیدلای .)
په لیکوالۍ کې له موضوع وتل دا معنا لري ، چې انشاء لیکونکی جامع الکمالات دی ، بلکې فکر یې په واک کې نه دی (په یوه موضوع کې تمرکز او له هغې موضوع سره مینه کول نه یوازې د موضوع د ښه حل لامل دی ، بلکې د لیکوال او د کارکوونکي د شهرت سبب هم ګرځي .) (**۵: ۱۰۳**)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال بايد پوه شي ، چې د (انشاء موضوع) يوه ده ، يعنې هغه مطلب او سرليک ، چې بايد په هغه باندې بحث وکړو او يا يې وليکو ، د تل لپاره بايد يوه موضوع دليکوال د پاملرنې وړ وي.
ځينې ليکوال په يوه موضوع کې د مطلب او مطالبو دليکلو لپاره له ټولو شيانو خبرې کوي، پرته له دې، چې يو څه يې غوښتنه وي ! يعنې انشاء ته دومره شاخونه او پنجې ورکوي ، چې اصلي موضوع له ياده وځي.
يو تن محصل د جمعې په ورځ د ګرځيدلو ، په برخه کې ليکلي و: د جمعې ورځ ،د رخصتۍ ورځ ده ، په دې ورځ ټول خلک خپل کار پريږدي ، ځان وينځي او ګرځي په دې ورځ که ادارو ته ورشو له يوې مخې تړلې وي او که مغازو ته هم ځو ، نو تړلې وي.
د جمعې ورځ د دې لپاره ده ، چې موږ له شپږو ورځو وروسته خپله ستړيا لرې کړو .
د جمعې ورځ د دې لپاره ده ، چې موږ له شپږو ورځو وروسته خپله ستړيا لرې کړو
.

ميرزا خان له ډيرو کلونو وروسته هېواد ته راستون شو ، پرون يې زه کور ته وبلنې ته ورغلم ، د مسافر ، بندي او ناروغ احوال اخيستل ښه کار دی ، زموږ نور دوستان هم په بهر کې دي ، خدای (ج) دې راولي !!
که پورته ليکنه وګورو دوه شيان او دوه کيسې پکې ګورو ، دا درسته ده ، چې پيغام لري ، پند او نصيحت خلکو ته کوي ، خو په کيسه کې کيسه کوي ، داسې ښکاري، نوموړی ليکوال محصل په نوموړي موضوع کې ښه تمرکز نه کوي.
ليکوال له موضوع وځي ، دا د انشاء ستره نيمګړتيا ده ، چې نور محصلان د غې خبرې ته (ليکنې) ته چندان توجه نه کوي.
نوموړی په کيسه کې بله کيسه راشروع کوي او بيا اولې موضوع ته ځي، لکه حضرت يوسف (ع) له ويرې پښې وهلې (ترکيده) ، له خلکو او پلاره لرې د مرګ په کومې (څاه) کې يوازې د خداي (ج) فضل ته سترګې په لاره وه، د خدای (ج)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوستان تل سختې ويني، د آزمیښت په سین لاهو کوي ، د وخت داغونه تل په ځان زغمي.
هغه څه، چې يو محصل او يا نورله اصلي موضوع لرې کوي ډير دي ، څو لږ شمير يې دلته راوړو:
۱- زده کوونکی فکر کوي ، چې ښوونکی زما ليکنه تر پايه نه لولي او همدغسې نمرې را کوي.
۲- د دې لپاره، چې زده کوونکی تل د نمرو لپاره کارکوي ، نو د نويو کلمو او تخليق په برخه کې ډير فکر نه کوي، بايد هڅه وکړو دهغو مطلبونو په برخه کې چې غواړو څه وليکو ، درست فکر وکړو.
۳- زده کوونکی مينه لري هغه څه ، له نورو اوريدلي يا ليدلي وي، په انشاء کې وکاروي ، دا ډول کليمي کارول د تخليق مخه نيسي ، لنډه دا چې په انشاء کې له موضوع ونه وځو په يوه موضوع فکر کول او بيا ليکل دليکوال بريالیتوب او دانشاء ښيرازي ده.

۱۱- دانشاء دپرمختګ لپاره نوښتي لارې:

دليکوالۍ او انشاء د پرمختګ او ښيرازۍ عوامل د ليکوال په مستقلانه فکر انکشاف او پرمختګ پورې اړه لري، څومره چې ليکوال عاطفي فکر کوي او په خپل مسلک کې مسلکي پرمختيا ترلاسه کوي ، په هماغه اندازه ليکوالي او انشاء ورسره غوړيږي ، دنړۍ سترليکوال ماکسيم ګورکي په خپل اثر (دادبيا تو هدف) کې ليکي :(ليکوالي او په مجموع کې ادبيات د (ګل) او (ماشوم) په څير وي ، څومره چې ورنږدې کيږي، يعني مينه ورسره کوي ، په هماغه اندازه غوړيږي او څومره، چې ځان ترې لرې کوي ګل مړاوي کيږي او ماشوم د کمزورۍ خوا ته ځي).
(۲۷: ۷۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دانشاء او ليکوالۍ د پرمختګ لاملونه ډېر دي. کله چې وغواړو د نيمګړتياوو مخه ونيسو، بايد لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو:

۱- تقليد ونه کړو، ميترلنګ وايي، هر انسان مقلد دی، خو که مقلد دومره په تقليد کې ډوب شو، چې ځان هير کړي، نه يوازې يې پيښې کړي، بلکې د اصل شي ريښې يې هم وچې کړي دي.

په انشاء کې د نورو په خط او پل قدم اخيستل کله د پرمختګ او کله هم د ورکاوي لامل ګرځي، هڅه وکړو په ليکوالۍ کې يو سبک تعقيب کړو، خو په سبک کې ورک نه شو، کوشش وکړو په خپله ليکنه کې، کټ مټ د نورو پرلار ورنه شو او يا د بل چا خبرې، شعر او فکر له يوه سره په خپله انشاء کې ونه کاروو. که چيرې يو په زړه پورې مطلب هم زموږ لاسته راځي بايد د هغې سبک ونه پالو، بايد ځانته سبک وټاکو، د نورو سبک تعقيبول، خپله لاره ورکول دي، که څه هم چې (مخکنې د وروستيو پل وي) موږ بايد ځانته پخواني پلونه ونه نړوو، بلکې هغه پياوړي يې کړو او نوي پلونه آباد کړو، دا به د موفقيت لاره وي.

۲- ځان کم مه ګڼئ، د اروا پوهنې د علم له مخې (ځان کم ګڼل او له حده زيات لوړ ګڼل دواړه د بېرته پاتې والي او انزوا ګوښې توب) لامل ګرځي.

په ټولنيز ژوند کې ډېر خلک د نورو د پرمختګ علتونه بيانوي، خو ځانته د ترقۍ او بنيرازۍ لاره نشي ټاکلای، همدا شان د ليکوالۍ او انشاء ډګر هم در واخله، که موږ ټوله ورځ د نورو ليکنې لولو او د هغو د پرمختګ عوامل بيانوو او يا ځان د نورو د پښو خاوري بولو، نو نه يوازې په مسلک کې به مو پرمختګ نه وي کړی، بلکې غړي به مو هم مړه کړي وي.

ځينې خلک، چې د ژوند په مختلفو ډګرونو کې ځان له نورو ډېر لوړ او يا کم بولي ،په اجتماعي سلوک کې کمزوري او بيرته پاتي غير اجتماعي خلک وي.

امير ملک محمودي په خپل اثر (درمان اضطراب افسرده ګي) کې وايي: (دوه ډوله خلک ځان غوښتونکي او ستايونکي او له ځان بيزار د ژوند په ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجتماعي ډګرونو کې بيرته پاتې وي ، ټولنه درښتينو امتحانونو ډګر دی دغه ډګر کې د پياوړي سلوک مصمم خاوندان پرمختګ کولای شي ....
که غواړئ تل خوشحال او سرحال و اوسئ له افسرده ګۍ ځان وساتئ. ژوند کې ډاډ ترلاسه کړئ او د متعادل شخصيت خاوندان و اوسئ. تل به مو له عقله او ارادې کار اخيستې وي ، برى او کاميابي ستاسو ملګرى وي ... له ځان ستاينې ، غرور او ځان کم ښوونې ډډه وکړئ. (۳۱: ۱۷۴)
دانشاء او ادبياتو کار پرله پسې والی غواړي ، په سره سينه کار کول ، په کار کې نه ټکنی کيدل ، صبر او استقامت او خپل کارته ارزښت ورکول ډير وختونه د برياليتوب لامل کيږي.
ادبپوهان نظر لري ، کله چې يوه موضوع تاسو ته سپارل کيږي که ډيره ساده او يا ستونزوره هم وي ، بايد پټه خوله ونه اوسو او يو څه ورباندې وليکو ، لکه: (خپله لاسه ، ګله لاسه) ، فکر وکړو ، مناسب عنوان ورته پيدا کړو او په دې متل وړ او مناسبه ليکنه وکړو او دا ونه وايو ، چې زه ليکنه نشم کولای او يا زما ليکنه خرابه ده !!!
دفرانسې يو ستر ليکوال (بوفون) د(خره) په برخه کې ممکن لس ځله څه ليکلي وي ، خو ځينې خلک په هيڅ برخه کې يولنډ مطلب هم نشي ليکلی.
په ټولنيزژوندانه او بيا ليکنه کې که يو مطلب ستاسو په نظر ډير ستونزور هم وي ، نو ورته مه تسليميږئ، ځکه هره غوټه په تدبير خلاصيږي (که غر لوړ دی په سر لار لري)يا :
مشکلی نيست که آسان نشود مرد بايد که هر آسان نشود....
ادبيات او بيا ليکوالي سخت ځانه ښکارنده (پديده) ده ، څومره چې له قلم او ليکوالۍ سره مينه کوو ، په هماغه اندازه انشاء د پرمختګ په لور ګامونه اوچتوي ، هڅه وکړو ديوې انشاء طرحه وکړو ، فکر په کار واچاوه ، له خپل فکره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کار واخلو او يو مطلب وليکلو ، څومره چې زموږ فکر رسيږي بايد يو څه وليکو (بنويس ، بنويس، بنويس =تاشوی خوش نويس)....
۳- منځيني حد په پام کې ولرو ، منځيني يا متوسط حد د وجود د سوکالی سبب کيږي، آن په اجتماعي چلند او سلوک کې متوسط حد د تعادل پوله ساتلی شي، که انسان په ټولنه کې ډير خوږ يا تريخ شي د اجتماع له سترګو لويږي او خپله هم تاوان کوي، لکه چې وايي: (مه ډير خوږيږه، چې ودې خوري او مه ډير ترخيږه چې لرې دې واچوي) نو له دې څخه معلوميږي، چې هر سړی د توان په اندازه پرمختګ کوي.
رابه شو ليکنې ته ، که ليکنه (انشاء) ډيره اوږده وي ، ممکن موږ ستړی کړي او که ډيره لنډه او څو کرښې وي ، نو موږ يې نه وايو اونه مو خوښيږي ، داسې فکر وکړئ که تاسو د ټولګي په مخکې يوه ليکنه لولئ دلو يوالي او لنډ والي په برخه کې په زړه پورې نه تماميږي ، يا دا چې يو خيړنيزه مقاله په يوه غونډه کې لولي، نو که ستاسو ليکنه اوږده وي، که هر څومره ښه تحقيقي مطلبونه مو راټول کړي وي، خلک ستړي کوي او که تحقيق مو ډېر کوچنی وي، د ليکل شوي مطلب اصلي معرفي نشي کولای، بايد داسې ليکنه وکړو ، چې اصلي هدف ور کې څرګند شي او هم خوندور ارزښت پيدا کړي. نن سبا خلک له ادبي ټوټو يا رومانونو څخه لنډه کيسه ډېره خوښوي. اوس اوس د اوږدو قصيدو ويلو وخت نه دی؛ ليکوال هغه وخت ډېر بريالی دی، چې له خپل کار او ليکنې سره تر متعالي حد او څرګندې پولې پورې مينه وکړي. له هر څه سره افراطي مينه ليکوال او هر څوک له خپل مسلک څخه زړه تورن کولای شي. (له لمخې سره پسې پښې غزول د عاقلانو کار دی.) ليکوال د ذوق له مخې تر متوسط حده کار وکړي.
قناعت مې تر خرقې لاندې اطلس دی
پټ د درست جهان پادشاه، ظاهر ګدا يم. (عبدالرحمن)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- دليل او استدلال ته اهميت ورکړئ؛ **معقول دليل او استدلال د فکر د پراخيدو سبب کيږي.**

د ټولنيزو غوټو خلاصول د دليل د حکمت له مخې شوني برېښي. هغه وخت يوه اجتماعي ستونزه او اريدلاي شي، چې دا ړوندي پيښې په برخه کې خلک بيلا بيل دليلونه راوړي، افکار وړاندې کړي، ځو موضوع حل شي.

په ليکوالي کې استدلال ضروري دی. هر ليکوال چې د ټولنيزې موضوع په برخه کې ليکنه کوي، که د پوهې، تميز او مسلکې استدلال له مخې وي هرو مرو يې انشاء په زړه پورې ده.

داسې هم پيښيږي، چې په انشاء کې د بحث په ترځ کې د اصلي مطلب په برخه کې دلايل راوړو... په پام کې ولرو له استدلال پرته دعوا کول دلنډه فکره انسانانو کار دی.

که په انشاء کې له تاسو ځوک وپوښتي، د زده کړې له دورې وروسته څه کار کوئ؟ په يوه جمله کې ځواب ورکوئ، غوا ړم ښوونکې شم. په دې ځواب کې د خبرې دليل وړاندې نشو کړای، دا ځکه دومره دليل نه غواړي. او که ووايو چې د ډاکټر کيږم، نو بايد د دې خبرې دليل وړاندې کړئ.

لنډه دا چې ديوې علمي، ادبي تحقيقي موضوع دلا سپړلو لپاره استدلال منطقي وسيله ده. ليکنه او انشاء د منطق زيږنده ده، بايد د استدلال منطق او کنجکاوئ يې لا ښکلې کړو.

چې غوټې پسې وهې په لاس به درشي
چاويل چې په در يا ب کې ګوهر نشته

۵- مطلبونه او کلمې مه تکراروئ؛ **په خصوصي خبرو کې د کلمو بيا بيا تکرار کراهت رامنځته کوي.**

ډير مبلغين ښوونکي، سياستوال، استادان او نور ممکن په خپل مسلک او کارکې زښت لايقه وي، خود خبرو مهارت، چې ورسره نه وي، کلمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا بيا تکراروي، هيڅوک يې له درس ورکولو او خبرو کولو سره علاقه نه ښيي، ځکه د دوی خبرې تکراري وي، هرڅار نوال ښه مبلغ نه دي، کيدای شي د جومات ملا ښه مبلغ وي.

ديوه ګل له ديدنه بـــورا و مورشو
ډير ګلونه باندي نولي چې ښيرازشي

هغه وخت زمونږ خبرې اوليکنه ښايسته وي، چې د کلام تازه والی اونوښتونه له ځان سره ولري. په نړي کې هيڅ شي د ښو خبرو په اندازه ښکلي نه دي؛ ښې او پرځای خبرې د تکرار او ابتذال مخه نيسي؛ ستاسو شخصيت ستاسو کلام پورې اړه لري.
(بريان تريسي ، ديل کارنګي، جيمزآلن او د امريکې معاصر ليکوالان په دې باور دي؛ چې (د خبرې اعجاز او معجزه ترهرې بلې وسيلي غوره ده؛ که غواړولو ړ شخصيت ولرو خبرې زده کړئ)
زمونږ په عاميانه فرهنګ کې راځي (خپله ژبه هم کلا ده هم بلا ده...) کيدای شي دلته هم د ژبې مهارت هم شرط وي.
بريان تريسي باور درلود:((په سلو کې (۹۰) ستاسو ټولنيزموفقيت په خبرو پورې اړه لري... ښې خبرې کول له ستاسو سره مرسته کوي، چې د نورو درناوی ور شي او د نورو له نظره ډير ارزښت پيدا کړئ، په معاملو کې بريالي شئ... ستاسو خبرې د کاميابۍ په لور د برياليتوب دروازه ده.)) (۱:۱۰، د کتاب پشتی)
ښـې خبـرې او ښـه ليکنـه هغـه ده، چـې چـې دزړه لـه تـل څخـه وي، پـه هغـه خبرو او ليکنو کې ، چې دزړه متره وي، پياوړی او ددرک وړ وي. ځکه خبره هغه ده، چې(له زړه پورته شي، او په زړه کيني)
فيساغورث باور درلود ، دژبپوهني دعلم له پلوه (هره کلمه دژبې په ساختمان او جوړښت کې د ښنتو ارزښت لري، لکه هره ښنته ، چې د ديوار په جوړلو کې دکاروړ د ه، د خبرو په نظام کې هره کلمه ځانته ځای لري.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارنست همينګوي(۱۹۷۹) ليکي:((هره کلمه چې ليکئ بايدلس کلمې په خپل ذهن کې ولرئ، غيرله هغه به لوستونکى متوجه شي، چې ستاسو کلمې او جملې وړنه دي، خو په خبروکې دهرې کلمې لپاره چې وايا ست، بايدسل کلمې پوه شي) اوذخيره ولرئ کنه ستاسو مخاطبان به متوجه شي،چې تاسو بې سنجسه غږېږي.)) (۳۷: ۷۷)

بې سوچه اوبې فکره غږيدل اوبيا بې فکره ليکنه (بې ګودره ګډيدل دى) که په انشاء کې مو يو مطلب راوړي اوليکلى وي، کوښښ وکړئ د مطلب ترپايه له هغه ډه ډه وکړئ. ټکره ليکوالان دکلمو له تکرارولو ځان ساتي. چيخوف به ويل (دکيسو په ليکلوکې دموضوع له تکراره ځان وژغورئ، لکه ګرم کالي چې موله يخ نه ژغورى، دهنري نثر رنګارنګي ستاسو ليکنه له ابتذاله لرې ساتي)

دانشاء اوليکنې ارزښت دکلام په فصاحت ، بلاغت اوصراحت کې نغښتى دى.

۲-وچه ليکنه مه کوئ: لکه اوبه چې دژوند اساسي ماده ده، ځمکه لمدوي اوحرورکوي، همدا رنګه وچه ليکنه هم وچې ځمکې ته ورته دى او څه شى نه شنه کوي.

څومره چې شخصي ژوند کې د وچ نبات په څېر ژوند نشي کولاى، همدا سې وچ افکار انسان له ټولنې ګوښه کوي.

ليکوالي او انشاء دالهي نظام دټولنيز سيستم ژوندئ کړى شميرلاى شو. که ليکوال اوليکوالي نه وي ، ټولنيزنظام به خلکوته په سمه توګه نه شو پيژندلاى. په انشاء تېره هنري نثر کې تنوع او دکلمو هنري بافت ليکنه له وچوالى ژغوري.

يوډول والي اووچوالي په هيڅ کارکې ښه نه وي اوداکارپه ځانګړې توګه په انشاء کې کمزوري رامنځته کوي. کوښښ وکړئ ډول ډول مطلبونه اوکلمې په خپله ليکنه کې راوړئ او ښه خولاداده ،چې په انشاء کې شعر، حديث، وجيزې، اصطلاحات ، امثال او نور ښکلا صنعتونه ، لنډ حکايتونه وکاروو.

کله ناکله انشاء ته ښاخ اوپنجې ورکول ښکلازياتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حتي په خبرو کولو کې که يوډول والي وي دغونډې او مجلس په زړه پورې والی له منځه ځي. په انشاء کې ظرافت او ښکلا مقبولت رامنځته کوي، دليکنې په برخه کې نوې فضاء رامنځته کوي؛ دمثال په ډول ګل دهرچاخوښ دي، ټول يې ستايي، خودا شاعر ګلاب ته روح ورکوي.

په سرولا سوراته شراب راکوي
لکه ګلاب راتــه ګلاب راکوي...

په انشاء کې لکه شعر (خيال) ، طبيعي او سمه ايزانځورونه اوتصويرونه دانشاء له وچوالی ژغوري. څومره چې ليکوال په ټولنيزو پيښو خبروي او علمې تجربې ورنه ولري اوله ژوند سره مينه ولري په هماغه اندازه ښه انشاء ليکلی شي. وچوالی لکه تعصب خامې ته ورته دی.

۷- په ليکلو کې بيړه مه کوئ؛ وايي (تلوار او عجله دشيطان کاردي) خوددې لپاره چې ليکوالي او انشاء دعزت اوښيګڼې کاردي، نو (په ښو تلورا) هم په کاردی، يعنې داچې يو ښه فکر درته پيدا شونو که هماغه ساعت ورباندې ليکنه وکړئ باا حساسه به وي.

کوم کار او بيا ليکنه چې، دتلوار او عجلې له مخې شوې وي خامه وي او بيا بياکتنو ته اړتيا لري.

دورځپاڼو ليکنې تراووه نيزو ، مجلو ، تحقيقي ليکنو او کتابونو خامې وي. خبرونه اوربوټونه ډير سره توپير لري، داځکه په خبرونوکې د (زمان) اصل مهم دي، خودليکنې دمزيت له مخې خامې لري.

انشاء ډيرځله پخې، تحقيقي او هنري ليکنې وي، له همدې امله ترنورو اخباري اوذوقي ليکنو درنې اوپياوړې وي.

ځينې خلک دحق الزحمې لپاره په ليکنه کې بيړه کوی او ځينې لانورد محتوا پرځای شکل اوبڼې ته اهميت ورکوي، يعنې الفاظ ورته ښه ښکاري. بيړه او عجله دتفکرکمزورې رامنځته کوي اودزورتيا (دقت) قوت له سرې اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که يوه موضوع او يو مضمون يو وخت وليکل شی، ديوي مودې لپاره پرېښودل شي او بيا مرور وربانديې ترسره شي، هغه مضمون او موضوع به ډېر ښايسته او دلوستلو وړ وي.

کوم کتابونه او مجلې؛ چې د تجارت او سوداګرۍ لپاره په بېړه، تلوار او عجله سره ليکل کيږي، د معنوي او شکلي ښېګڼو له پلوه کمزورې وي. هغه انشاء او ليکنه ډېره په زړه پورې وي، چې د تفکر تومنه او قوت ولري.

ارواښاد استاد ګل پاچا الفت، چې يو دراک، شعوري، بروفشنل او استاد ليکوال تير شوی دی او له شک پرته يې د ليکوالی په برخه کې يو عظيم انقلاب هم رامنځته کړې، په وار وار يې يوه موضوع ليکلی، کاغذونه يې شکولي، خو بيا يې سره غوټه کړی دي؛ له دغو خبرو نتيجو اخلو چې دقت په ليکنه کې ډېره اهميت وړ دی.

که يو ليکوال پيدا شي، چې يو مطلب وليکی، له بياکتنې او سمون پرته خپل مطلب، مضمون، مقاله او کتاب چاپ کړي، نو که هرڅو مره نامتو او وتلی ليکوال هم وي، شهرت به يې په لږو وخت کې راولويږي؛ له دې امله ليکنه او انشاء يوه دوامداره بهير دی، چې پوره تفکر ته اړتيا لري او دا کار په بيړه نه ترسره کيږي.

۸- په مينې سره ليکنه وکړئ؛ مينه د هرې شتمنۍ سرمنزل دی، آن رب العزت په انسان او دنيا مين و، چې د انسان بشره (خيره) يې سازه کړه.

که مقصود يې د خپل مخ ننداره نه وای
د انسان جامه يې خــــــه لره کړه سازه

د دنيا د پيداکيدو له حکمت سره الله (ج) په خپل رښتنی دوست حضرت محمد (ص) مين و، ځکه يې نود نو موړی پيدا ابنت وکړ او دنيا يې د هغه له رويه پيدا کړه... د عبدالرحمن بابا په وينا:

که صورت د محمد (ص) نه وای پيدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیدا کړې به خدای (ج) نه وای دا دنیا
کل جهان د محمد (ص) په روی پیدا شو
محمـــــد (ص) دی د تمام جهان آبا...
نور هـــــاله د محمد (ص) و پیدا شوی
چې بـــــوی نه و دآدم او د حـوا
که رڼا ده پیروي د محمد (ص) ده
ګنه نشته په جهان بلـــــه رڼا... (۲:۳۲)

له کار سره مینه د تحمیل (تپلو) او زور زیاتئ مخه نیسی؛ له کار او لیکنې سره مینه د زړه قوت، د فکر طاقت او د تحرک توان زیاتوي.
باید موږ لیکنه یا انشاء په ځان تحمیل نه کړو، په دې معنا که مو یوې لیکنې ته زړه نه و، نو لیکنه مه کوئ تجربو ثابته کړې له هغې لیکنې سره چې مینه نه وي، فکر د قوت دروازې ورباندې نه پرانیزي.
زیار و باسو د خه لیکلو مینه له ځانه سره پیدا کړو. انشاء او لیکوالي هغه علمي لارې چارې دي، چې د ژوند په ټولو پړاونو کې موږ هدف ته رسولای شي او د ژوند لاره رابنیي. که هوډ ولرو، چې لیکنه د پوره مینې له مخې وکړو، په دې پوه شو، چې څومره ښه لیکنه کوو؛ د نورو هم خوښیږي او د لیکوالۍ ډګر ته راوځي.
۹- مطالعه وکړو؛ مطالعه د زده کړې د بشپړولو بیاوړې وسیله ده. زده کړه له مطالعې او مطالعه بې زده کړې نشي ترسره کېدلای. زده کړه اساس او بنسټ او مطالعه یې دوامداره ارزښت دی.
د زده کړې او مطالعې په برخه کې قرآن، احادیث او اوسنۍ بشري څېړنې ښیي، چې د انساني ټولنو چورلټ او جوت پرمختګ ورپورې اړه لري.
طلب العلم علی فریضته کل مسلما و مسلمته

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم په نرا و ښځه فرض دی، که په چین کې هم وي، تا سو يې ترلاسه کړئ. د غه احاديث او کڼ ارشادات موږ ته راښيي، چې بايد علم ترلاسه کړو او علم په مطالعه بشپړېږي.

که غواړو موږ په خپل مسلک او ياد ليکنې په ارزښتمن کارکې ډير برمختګ، شهرت او بريا ليتوب ترلاسه کړو، لازمه ده ډيره او په مينه مطالعه وکړو. مطالعه موږ د بري سرمنزل ته رسولای شي.

ددې لپاره چې، په ليکنه (انشاء) کې پرمختګ وکړو، بايد تر ډيرې اندازې مطالعه وکړو. مطالعه ځواړخه لري، يو عمومي، دويم د مسلک اړونده مطالعه، دريم مسلکي او خصوصي مطالعه! ليکوال ته لازمه ده، چې د خپلې مطالعې ساحه پراخه کړي له عمومي نيولې تر خصوصي برخو پورې مطالعه وکړي، خو په مسلکي ډول کره مطالعه ترسره کړي.

په (آين مطالعه او يادګيري) کتاب کې مهندس نصرت ميرزا اليکی: ((مطالعه دانسان د فکر د رشد او پراختيا د ساحې د پياوړتيا کلی ده. مطالعه د شخصيت دودې فورمولونه ته پاتې کيږي، که غواړو، ځان، مسلک او دنيا وپيژنو، بايد مطالعه اوزده کړه وکړو؛ د اوسينی ژوند بيداره ضمير ته ورته ده؛ هره مسلکي ښکلا او پرمختګ په مطالعې پورې اړه لري.)) (۳۲: ۱۰۷)

بايد پوره مسلکي مطالعه وکړو، په تيره د معاصرو ليکوالو او شاعرانو آثار په غور سره ولولو؛

مطالعه د ذهن د روښانه کيدو وسيله ده؛ مطالعه د ذهن د تيارو کوټونه د ښکلی کولو په خاطر د ورېمو مثال لري؛ مطالعه انسان ته د ليکنې ذوق او قوت ورکوي.

که چيرې موږ د اديباتو او بل مضمون په برخه کې يو ځه ليکوا او په د غه برخه کې د تيرو او يا او سنيو ليکوالو يو مضمون لولو، نو هرمروز موږ د ليکنې د لاغنا په برخه کې راسره مرسته کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید پاملرنه وکړو ، هغه کتاب، چې په پخوا او اوس کې د خلکو د پاملرنې وړوي، هماغه کتاب موږ هم مطالعه کړو او په خپله لیکنه کې ترې الهام واخلو.
باید له کلمو نیولې ترجملو پیاده غه اثر ترېنې او محتوا ورته کلکه پاملرنه وکړو او خپله لیکنه هم غني کړو ، آن د هغه کتاب نیولیک ، سریزې. متن، پایلې او ماخذونو ته پاملرنه وکړو او په خپله لیکنه کې ترې الهام واخلو. لنډه دا چې لیکوال ته ښایي ډیره او بیا بیا مطالعه وکړي؛ بې مطالعې لیکوالي بې چراغه په تیاره کې لاره وهل دي، هره پوهه د مطالعې محصول ده.

چې مولاره دژوندون برې ښایسته ده
بل څراغ دی د پــــوهنې نوراني ده

۱۰- دژبې د دستورو قواعد په پام کې ونیسو ؛ ژبه نه یوازې د ابهام او تفهیم وسیله ده، بلکې ژبه د خلکو او ملیتونو د پایښت وسیله ده. ادبیات او بیا ټول علوم د ژبې د قواعدو له مخې ترتیب او تنظیم مومي. بې قواعدو او دستورو دژبې هره انشاء او لیکوالي نیمګړې ده، نړۍ پیاوړي لیکوالان دژبې د ستورونو پوه خلک وو.
دانشاء (لیکوالی) اوژبې نیغې اړیکې دي، باید انشاء دژبې د دستورو له پلوه درسته او په زړه پورې وي اوله بلې خوا ددې لپاره چې هره ژبه ځانته ځلا قاعده او قانون لري، نولازمه ده دژبې طبیعت په پام کې ونیسو.
پښتو ژبه ځانته دژبې د ستورلري، له (فنولوژي نیولې ترنحوې) پورې دژبې په دستورکې راځي. یعني یو لیکوال ته ښایي په کومه ژبه کې چې لیکنه کوي د هغې ژبې ټول توری، دخپلو ځانګړې، واول کانسونانټ، نیمه وال، دیفتانګ، مورفیمونه (مقید او آزاد ، دهغوډولونه نومونه، صفتونه، قیدونه ، نحو ، دنحوې ډولونه، جملې، دجملې ډولونه... دا دداسې نورو قواعدو باندې وپوهیږي.

ښه ده ښه ده چې په سل ژبو ګویا یې
ولې مه شه تــــــه نادان د خپلې ژبې...

یا:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـــــوري ژبې زده کول که دي کمال
خپله ژبـــــــه هيرول بې کمالي ده...

۱۱- جملې کره اولنډې وټاکئ؛ لنډ ليکل هم علم دی، هم هنر، دلنډې ليکنې پرمهال بايد رسااوبې تکلفه ليکل وکړو. موږ ددې لپاره لنډه کره اوبامعنا ليکنه کوو، چې لوستونکی زموږ له خوادوړاندې شوې متن پـه معنـاوپوهيږي. کله که يوليکوال وغـواړي ډيـره معنا پـه لنډواوکره ټکواوکلمـوکې وړانـدې کـړي، نـودبې خونـده اواوږدوجملوله ليکلوډه ډه کوي.

ليکـوال بـايـد دليکنـې آرونوتـه پاملرنـه وکـړي، پـه حقيقت کـې دکلمـو اوجملوپـه لنډون ويـوهيږي اوپرځـای يـې وکـاروی. څنګـه کـولای شـي ليکـوال کـره اولنډې جملې وليکي اويايه کره اولنډوجملوکې يو مطلب ښه وليکي اوهدف بيـان کـړي؛ بايدداډول انشاءلاندې ځانګړنې ولري:

۱- لنډه وي
۲- خوږه وي
۳- ساده وي

(لنده، خوږه اوساده ليکنه) ديوې ښې انشاء هويت ښکاره اوبرجسته کولای شي. دانګليسـی ژبـې دبشـپړ ګرامـر ليکـوال (احمد حسـين مدېری) لنډه او کـره ليکنـه دمطلـب ښـه هظمـول اوداړينو کلمو ليکـل بـولې، چـې لوسـتونکي وکـولای شـي دنااړينو کلموپرځای زر مطلب ترلاسه کړي. لنډه ليکنـه فنـی ليکنـه ده: دغـه کارپـه ادبياتواوژورناليزم کې دپام وړدی، خوپه ژورناليزم کې خوراډيرااهميت لري.
په ادبياتوکې کلمې اوجملې ډيرې نشې لنډيدلای اوکره کېدلای، داځکه رومـان، نـاول اولـوی داسـتان دډيروکلمومجموعـه ده اولـه بلـې خودانسـان احساسـات اوعاطفه ورکې شامل دی، بياهم بايد دفنې ليکنې په لور لاړشو.

دلنډې ليکنې فن:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول: په ليکنه کې د کلمو له تکرارېده وکړو.
دويم: بې ارزښته او له موضوع سره په نه تړاو کې کلمې لرې کړو.
دريم: هغه کلمې، چې له اصلي ليکنې سره په تړاو کې نه دي، لرې کړو.
څلورم: دلنډون اصل ته پام وکړو.
پنځم: تمثيل، تشبه، استعاره، کنايه او نور د ليکنې لوازم راوړو، خو پرځای.
شپږم: نښې او علامې په هره ليکنه کې مراعت شي.
اووم: په هنري انشاء کې ژبنی او لهجوی خصوصياتو ته پاملرنه وشي.
اتم: په تحقيقي ليکنو کې له سيمه ايزو ځانګړونو ځان وساتو.
نهم: جملې ډيرې اوږدې او ږدې نه وي.
لسم: سره تړاو ولري (د موضوع له پوله)...
يوولسم: زموږ ليکنه لوستونکی ستړی نه کړي.
دولسم: هره جمله (مبتداء) او خبر ولري.
ديارلسم: هنري ترکيبونه خوارېږي، آن تکراريې هم خوندوروي.
څوارلسم: په ادبي ليکنو کې فنون کارول ښکلا زياتوي.
پنځلسم: هرڅومره چې جمله لنډې، کره، پخې، ښايسته او په پوره مينې سره وليکل شي، هومره ليکنې او انشاء خوږه او پوهنې وړ وي.

دانشا ليکنې لپاره ځينې شرايط داسې وړاندې کولای شو:
۱-۱- فکر کول؛ د پام وړ موضوع په برخه کې ښه فکر کول.
۱-۲- خاکه برابرول؛ هرڅه چې ليکو بايد ځينې ياداشتونه پر کاغذ راتول کړو د کلمو او مطلبو راټولول د ذخيرې معنالري.
۱-۳- ارامه فضا؛ د ليکنې کولو لپاره آرامه فضا جوړول ضروري کاردی، ځکه تمرکز په ليکنه او بيا په هنري او خيرنيزو ليکنو کې ضرور دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-۴- تنهائی؛ یوازې توب د تخیل قوت سره مرسته کوي، هرڅومره چې په هنري لیکنو کې د تخیل قوت زیات وي لیکنه ښایسته وي.
۱-۵- د سترېیا په وخت لیکنه کول؛ انسان ښه وخت د ښو احساساتو خاوند کیدای شي، چې اعثاب یې پرځای او سترې نه وي. یو مینه ناک انسان پرځان ویساوالي لري. دقت او ذوق له آرامۍ سره ملګری وي.
۱-۶- وخت غوره کول؛ که غواړو ښه او فني لیکنه وکړو، باید خپل وخت ورکړو؛ د آرامۍ وخت سهار او یا فراغت دی.
۱-۷- مرسته نه غوښتل؛ په انشاء کې له چا مرسته غوښتل د خپل مهارت مهار ول دي، څومره چې د لیکتې لپاره په یوازې ځان بیا بیا فکر کوو لیکنه مو ښه وي؛ مخکې له مخکې مطالعه کول له دې کار سره مرسته کوي.
دانشاء پیل او پای:
الف: هڅه او هاند وکړو د انشاء لومړۍ جملې ښکلې او په زړه پورې ولیکو، که دانشاء پیل عادي، یو ډول وو، چې خبرې وي، نو هیڅوک ورسره مینه نه کوي.
ب- باید انشاء په ښکلو جملو پای ته ورسیږي. که په پیل کې مو هرڅومره خوږې جملې راوړې وي، چې په پای کې خوږې نه وي، بیا دانشاء په زړه پورې نه ده.
ج- دافکرچې دانشا بیل او پای ښکلی وی، په زړه پورې نه ده، باید دانشاء پیل متن، او پای ټول په زړه پورې وي.

۱۲– دانشاء ډولونه او منظرنګاري:

دادبیاتو د ښوونکو سلیقې د بیلا بیلو موضوعګانو په طرحه کولو کې متفاوتې دي؛ ربښتیا ستایې، میني سره مینه کوي... وطندوستي، خدای پرستی تبلغوي، پند او نصیحت کوي... څوځینې ښوونکې غواړي نوې موضوعګانې زده کوونکو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظرنګاري او تصوير ويستنه په نظم کې ډېره مروجه ده، خو په انشاء کې هم دليکوالي عظمت او ښکلا زياتوي. منظرنګاري د انشاء د موضوع او مضمون د ښکلا لامل ګرځي؛ د بيان ښه وسيله کيدای شي، تأثر او اغيزې يې لاډېرېږي.

په انشاء ليکنه کې لازمه نه ده فرمايش ورکړو، حتمي نه ده داسې طرحه شي څو يو محصل پکې يو څه وليکي، بايد داسې موضوع وليکي، چې لکه څنګه دی ترې متاثره شوی او يا مينه ورسره لري او يا يې د خوږو او ترخو خاطرو جزوي او دويم، داسې عنوانونه، چې متحد المال دی او تل د نورو له خوا کارول کېږي، دی هم هغه عنوان کړي او څه وليکي؛ لازمه ده بايد ځانته موضوع غوره کړی او داسې موضوع وي، چې نوې وي، سخته وي، څوورپسی پلټنه وکړي.

انشاء له پخوا زمانو څخه تر اوسه ډېرډولونه لری، چې موږ يې ځينې دلته را اخلو:

۱– دطبيعت په ستاينه کې:

چې پسرلی په مسيدو ښکاري د ښکلې ځواني په وېښيدو ښکاري...

له نيکه مرغه زموږ په ادبياتو کې د طبيعت او بيا پسرلي ستاينې ډېرې شوی دی. زموږ شاعرانو او ليکوالا په پراخه توګه طبيعت له ټولې ښکلا سره د هنر په ټولو ډولونو کې ستايلي دی. پسرلي يې د کال نوې او ښکلې پيلامه ګڼلی او آن ستر ارمانونه د پسرلی له ښکلا، خوځون او عظمت سره تشبه شوي دي؛ لکه:

د پسرلی ښکلونکی بيا کړه سينګارونه= بيا يې ولونل په غرونو کې لالونه

څمکه شنه، لاښونه شنه، لمنې شنې شوی= طليسان زمردي وا غوسته غرونه

دنسيان مشاطې لاس دمجيدو دی= مرغلرو باندې وښکل ښونه

دغاټولوجنډې خاندې وريدي ته= زرغونه ښوکې ناخې زلمې نحونه

سپينې واورې ويليده کاندې بهيرې = لکه اوبښې د مينې په ګريوانونه

هر پلو ته رنې ونې بهاندې خاندې = له خوښيه سر وهې په سينګرونه

لکه ناوې چې سورټيک په تندوکا= هسې وګاڼل غټولو سره پسلونه

هرپلو دګلووږم دی لونلی= ته واراغله له ختنه کارونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمسيح په پوبه مړژوندون بيامومند = پسرلي مګرمسيح شو په پوکړنه
له مړوخاوروېي آغلي ګل راويوست= وچ بيديااوغريبي کړله جنتونه...
دزلما ټاپې راغلی دی پرجنديو = لکه پيغله غوټۍ کاندې مکيزونه... (۳۸: ۲۵، ۲۶)

دپسرلي ياطبيعت دنوروبرخواوښکلاووپه برخه کې ډيرو شاعرانو او ليکوالو ډيرڅه ليکلي دي، چې راوړل يې نورتحقيق غواړي.

۲– د داستان يا شعر لنډول:

يوليکوال ياشاعر کولای شي يواوږدداستان ياشعرپه لنډواوښکلوالفاظوکې راوړي، خولاندې ټکي بايدپه پام کې ونيسو:

الف- دداستان اوږدې څانګې ترې غوڅې کړي

ب- داسې يې برابرې کړو، چې اصلی داستان ياشعرون ته زيان ونه رسيږي.

ج- دامکان ترپولې دداستان له اصلي جملو څخه ګټه واخلو. دا ددې معنانه لري، چې يوازې هماغه شعريادااستان راواخلواومونږ له خپل فکرڅه ونه ليکو. دداستان خلاصه کول داګټه لري، چې زده کوونکي په زورجبر يوحکايت له اوله ترآخره په غورسره مطالعه کړي اووروسته وکولای شي نوی مفهوم دخپل فکرپه زورراواخلي اوويې ليکي.

۳– خاطرې:

خاطرې هم ادبي اوغير ادبي دي. کله ناکله په انشاء کې دکوچني والي، ښوونځی، اخترونواونوروورځو، شپو، مياشتو، کلونو، بندي ګرۍ، ناروغيو... خاطرې وريادېږي. ددې لپاره چې خپله انشاء موښه ليکلي وي، تېرې خاطرې که خوږې، ياترخې، ښې يابدې ويداسې سره راټولې کړولوتنظيم کړو، چې وکولای شوپه اوسمهال کې ترې اغيزمن اوياخوندواخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې په انشاء کې خپله دنده ، دژوند ډول ډول هدفونه ، کارونه (ښه او بد ، آزادي، دظلم غندنه او نوي موضوعګانې په پوره هنري مهارت راوړلای شو.
ايراني ليکوال (اسدالله شهرياری) وايي: په انشاء او ليکوالي کې دفکر آزادي دليکوالۍ آزادي ده، هرڅومره ، چې انشاء له طبيعت څخه متاثره وي او دطبيعت منظرنګاري پکې وي او له فرمايشه لرې وي؛ ښايسته ده.)) (۲۳: ۹۵)
په آخرکې به مثال په ډول د (ظالم او مظلوم) انځوردخدای ښنلی استاد الفت په انشاء کې وګورو:
((دشاعرتحفه زه چې ورغلم هغه په کوټنۍ کې تاست و ، سريې په ګريوانه کې ښکته کړې و فکري عبادت يې کاوه.
کله چې هغه سر راپورته کړ او په مايې نظرولويده، ماخپله تحفه پودپړانګ پوستکی اويوغريتجي پوستين دهغه په مخ کې کېښوده.
هغه وويل: دايوظالم پوتکی دی ، ځکه له ښنو لاندې لويږې، دابل دظعيفانوله پوستکونه جوړدی او په غاړې پورې تعلق نيسي.
دشاعر تحفه بايد همدغسې رازوښې اوخلک په دغه رمزشه پوه کړي. په دغه خبرو زه له خوبه راويښ شوم لوپه خوب کې دخپل خوب په تعبير پوهيدلی وم.))
(۴: ۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳–۵– د دریيم څپرکي د موضوعاتو لنډیز:

= املاء ته ډيکتيشن وايي ، په پښتو ژبه کي دجس له پلوه په ښځينه نوموکي راځي ، لګه ليلا ، امريکا ، املاء...

= په ځينو قاموسونوکي املاء ، ډکول ، ليک دود ، دکلمو قواعدو ته وايي.
په فرهنګ فارسی عميد کي راځي؛ املاء ډکول، بل چاته ديومطلب تقريرول، چي هغه يي وليکي اوهغه مطلب چي معلم يي وو ايي اوشاګرد يي وليکي اوهم دکلمو دليکلو د درستي ليکني لار کلمه دمهلت ورکولو ، ديکته کولو په معنا هم راغلی ده.

ترټولو ښه تعريف؛ املاء مهلت ورکول، خو اصطلاحا خپلي يا د بل خبري په درست ډول ليکل دي.

املاء دي ته هم وايي ، چي يو سړی يو ليک بل ته وايي او هغه يي ليکي او کله په هغه ليک هم اطلاقيږي، چي يو سړی يو څه وايي او بل هغه ته ويل (وينا) ليکي.

= داملاء په ليکلو کي لومړی، دويم اودريیم شخص مطرح کيږي، ځکه (خپلي يادبلي خبري نوروته ويل کوم چي د درست تلفظ له مخي وي، املاء ويل کيږي.

= املاء په ليکنه کي يومهم اصل دي. په املاء کي مهمه خبره د(ليکلو) ده، يعني هغه چي ونه ليکل شي املاء نه ده؛ نوروته ديکته کول داملاء اصل نه جوړوي. داسي ويل کيږي، که څوک له ځانه څه نشي ليکلي، مګر د بل چا د ليک له مخي يي نقلولای شي، دغه نقل قول يا کاپي کولوته املاء نه شو ويلای.

= املاء ليکل دی، د درست تلفظ له مخي ؛ داملاء دليکلو په وخت کي ګرامري قواعدوله مخي ترسره کيږی که څه هم د ليکني قواعد نه دي، خوبي قواعدو او اصولو ليکنه نه ده.

= دليکوالۍ په برخه کي حقدار استاد خدای بښلی استاد ګل پاچاالفت وايي:
((املاء او املاء په لغت کي مهلت ورکولو او ډکولو ته وايي؛ په ادبي اصطلاح کي خپلي يادبل خبري په صحيح ډول ليکل دی. کهڅوک له ځانه نشی ليکلی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګردبل دليک له مخې يې نقل قول کولای شي دغسې نقل قول ته املاء نشوويلای.

= پير روښان (عربي) الفبی باندې دپښتوتورو وزرياتول دخدای (ج) په امر اولاهام سره دځان کار بولي... او بايزيده وکښه هغه حرفونه چې په هره ژبه کې سازيږي دفايدې لپاره دادميان... ځيني خلک دپښتوخاص توري داخوند درويزه کاربولي.

= دپښتوژبې دالفبې اوښه تنظيم لپاره په مختلفو ختونوکې مختلفې پريکړې شوي؛ لکه: پښتو ټولني په (۱۳۲۱) هل کال.

= دويمه پريکړه په (۱۳۲۷) دسنبلې په (۸) ښتو ټولني.

دريمه په ۱۳۳۷ هل کال پښتو ټولني دپښتو اوپلوخوپه ګډون.

دباره ګلی غونډه په ۱۳۲۹هـ. ل کال وه.

= همدارنګه سليمان ماکو، محمد هوتک، مياروښان، ميرزاخان انصاري، دولت لواڼي، خوشحال خان ختک، عبدالرحمن بابا، احمدشاه بابا، معاصرې دورې کې حبيب الله رفيع، منشی احمدجان، دپښتوادبي انجمن املاء، دالفت صاحب املاء، دغني خان کليات املاء، دپښتوبخوانۍ الفبې کتاب املاءاو... ترڅيړنې لاندې نيول شوي دی.

= انشاء (COMPOSITION)، پيلول، رامنځته کول، پيداکول اوله ځانه څه ويل اوپه اصطلاح کې دادب له فنونوڅخه ده، چې خصوصي او رسمي ليکونه اوفرمانونه وربادې ليکل کيږي.

درياب قاموس، اسم واحد، مؤنث، له ځانه راايستنه، له ځانه راپيداکونه، دزړه نه څه بيداکونه، عبارت تحرير.

= انشاء علم په هغه معنا دی، چې ديوې ټاکلې موضوع په برخه کې يوشی په پوره فکر اونوبت سره وليکو. د يوسړی انشاء له بل سره فرق لري اوآن دليکوالۍ په نړۍ کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= انشاء له خبرو کولو سره تشبه شوي؛ ښه انشاء ليکونکی هغه څوک دی چې خپل مقصد د ليکنې له لارې ښه ولېږدوي او په ليکنه کې يې ساده ګی وي. غوره انشاء ليکونکی دليکنې لپاره غوره مضمون په ذهن کې لري، له همدې امله انشاء ديوه مضمون موندلو څخه عبارت ده.
= انشاء غربي کلمه ده، چې د پيلولو او را منځته کولو څخه بحث کوي.
په فارسي کې له ډېرو پخوا د (ليکلو)، (تکرار)، (نوشتن) او نګارش په توګه کاريدلې ده او نن هم په همدې مفهوم کارول کېږي. په معاصره عربي ژبه کې د (کتابت) په ځای استعمالېږي.
= ليکوالي يا انشاء ته په انګليسی ژبه کې وايي.
په فرانسوی کې (ايکرر،) او کمپوزسيوسن وايي.
= په روسي کې ورته ( ) ويل کيږی.
په آلماني ژبه کې ژبنۍ عمليه ګڼل کيږی، چې دغې له لارې انسانان اطلاعات، پيغامونه او خپل احساسات نورو ته لېږدوي.
- دليکوالۍ موخه، دچاپاره ليکوکنی، دليکوالۍ توکي، دليکوالۍ موضوع او... (۴۰: ۲۵)
= سربيره په هغه انشا ته (ښه اېښوونه او درست ليکنه) کلمه پوهنه، معنا پيژندنه، سبک شناسي، د متن مفهومي اړيکی او... ويل شوې ده. (۲۸: ۴۱)، ليکوالي يو ډول معماري ده.
= دانګليسي ژبې (RHETORIC) رهتوريک، په فرانسوي کې (RHETORIGOUE) ريتوريک (يعنې دليکوالۍ هنر) او د ليکلو ګټور او درست دستور ته هم ويل شوي دی.
= دغه کلمه په لرغوني يونان او روم کې د ((ريتوريکا)) ( ) دخطابې داصولو په معنا کارول شوې او کلمه چې يوناني فلسفه او علوم په غربي ژبه وژباړل شول، دغه کلمه د (ريطوريقا) معربه بڼه او د (الخطابه) معادل وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= ليکوالي؛ دهغوعقيدو (باورونو)، فکرونو اوآندوڅخه عبارت ده، چې په ښه اوښکلي ډول له ګرامرې خطاووپرته په فصيح اوبليغ ډول ترسره کېږي.
انشاء دماضي الضميرسپړنه ده اوځينوانشاء ته روحيانه ضاعت هم ويلي دی.
= انشاء په دوه ډوله ده: (شفاهي، تحريري)
شفاهي انشاء چې محاوره، محاضره اوخطابه ترې مراد ده اوتحريری اشاء چې مقالې، رسالې اونورپکې راځي.
شفاهي انشاء فطری بڼه لري اودهر (هرملت کلتوري بقا) په تحريری انشاء پورې اړوند يږي.
= انشاء ځانګړي اصطلاحات هم لري (موضوع، خطه، عناصر(توکي)، عمود، مقاله، فصل...
دانشاء لغوي معنا ايجاد دی، يعني ديونوی شي پيدا کولوته انشاء وايي. نظم اونثرته هم انشاء ويل شوي ده؛ دښو کلمو انتخابول اودالفاظوښه تأليف دانشاء مهمه برخه ده. په انشاء کې (فصاحت، معاني اوواحده معناډيره مهمه ګڼل کېږي.
= انشاء ځانګړی جوړښت يا اسکليت هم لري. (عنوان، سريزه، متن نتيجه اوماخذونه)
= همدارنګه انشا رغاونيزتوکي لري؛ لکه (دموضوع کره کول، دمطلب پيلول، شرحه اوسپړنه، نتيجه، اخيستنه، ماخذونه ښوول.
= انشاء کې بهرنۍ کلمې هم کله کارول کېږي خودغه کلمې کله پرځای اوکله هم بې ځايه وي. ځينې نړيوال کلمې وي اوځينې سيمه ايزخاصيت لري.
= په انشاء کې له موضوع وتل دليکوالۍ اصل نه دی. مهمه مثاله (پرموضوع تمرکزکول دي، هرڅومره چې پرموضوع برلاسی ولرو، په هماغه اندازه په موضوع کې تمرکزکولای شو.
= همدارنګه دانشاء لپاره نوښتي لاري هم په ګوته شوي دی (بايد تقليدونه کړو، ځان له نورو ليکوالو کم ونه ګڼو، منځنۍ حدپه پام کې ولرو، دليل اواستدلال ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهميت ورکړو ، مطالب او کلمې تکرار نه کړو ، وچه ليکنه ونه کړو ، په ليکلو کې بېړه ونه کړو ، په مينه وکړو ، مطالعه وکړو ، دژبې دستور مراعات کړو ؛ جملې کره اولنډې وليکو او په انشاء کې بيل او پای به نظر کې ونيسو.

= انشاء کې منظر نگارې هم مهمه ده ؛ لکه: (دطبعيت ساتنه، داستان يا شعر راوړل، خاطرط او انځورونه په منظر نگارۍ کې ډير مهم دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-۶- د درېیم څپرکي پوښتنې:

۱- پښتو-انګلیسی قاموس کې د املاء تعریف څنګه راغلي دی؟

۲- د املاء او انشاء لاتیني نومونه واخلئ؟

۳- په پښتو ژبه کې د جنس له پلوه د (املاء) کلمه په کوم ردیف کې راځي؟

۴- په فرهنګ فارسی عمید کې د (املاء) کلمه لغتا او اصطلاحا څنګه رامعرفي شوې ده؟

۵- د املاء درې څلور کره تعریفونه راواخلئ.

۶- حضرت ګل پاچا الفت د املاء په برخه کې کوم تحقیق کړی دی؟

۷- هغه څوک چې املاء لیکي باید کوم ټکی په نظر کې ونیسي؟

۸- که د پښتو ژبې درانه یا ځانګړی توري په لیکنه کې سم ونه کاروو، زموږ په املايي نظام کې د کلمو د معنا له پلوه کمښت راپیدا کېږي او کنه؟

۹- د پښتو ژبې د الفبې د پس منظر په برخه کې څومره پوهېږئ؟

۱۰- د پښتو ژبې د الفبې په برخه کې چېرې، په کوم کال، کومې پرېکړې شوې دی؟

۱۱- د پښتو ژبې د متحد لیک د ودې په خاطر د (باړه ږلۍ) متفقه غونډه په کوم کې شوی او کومې ادبي مهمو څېرو یې برخه اخیستې وه؟

۱۲-(کلتور، کولتور که کلوتور) ولیکل شي؟

۱۳-(پات، پاتو، پاتې...) کوم ډول ولیکل شي؟

۱۴- د سلیمان ماکو د املاء په برخه کې څومره پوهېږې؟

۱۵- پټه خزانه د چا له خوا، په کوم کال، د چا په امر ولیکل شوه؟

۱۶- د میاروښان د املاء په برخه کې څومره پوهېږې؛ پوره مغلومات ولیکئ.

۱۷- د میرزا خان انصاري قلمي دیوان املاء کې له نورو سره څه حرفی توپیر موجود دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- د خوشحال خان د دستارنامې په برخه کې څومره پوهېږئ؛ دقيق معلومات راوړئ.
۱۹- د عبدالرحمن بابا په املاء کې څه نوښتونه ونيسئ؟
۲۰- د احمدشاه بابا املاء له خوشحال خان او عبدالرحمن بابا سره په کوموبرخو کې توپير لري؟
۲۱- دریاب قاموس د انشاء په برخه کې څه ليکلی دی؟
۲۲- پښتو- انګليسي قاموس انشاء څنګه رامعرفي کوی؟
۲۳- انشاء او املاء د کومې ژبې کلمې دی او په هغه ژبه کې څنګه تعريقيږي؟
۲۴- انشاء ته په عربي، فارسي، پښتو، انګليسي، روسي، فارنسوي او آلماني ژبو کې څه ويل شوی او کوم تعريفونه راغلي دی؟
۲۵- وايي چې انشاء د (مافی الضمير) بيان دی او ولې ورته روحانيه صنعت وايي؛ دقيق ځواب ورکړئ.
۲۶- انشاء په لومړی سرکې په څو ډوله ده؟
۲۷- د انشاء اصطلاخات کوم دی؟
۲۸- د انشاء د پس منظر په برخه کې څومره پوهېږئ؟
۲۹- مسلمانانو د خط، کتابت او انشاء په برخه کې کوم کارونه کړی دی؟
۳۰- فنقيانو، يونانيانو، مسلمانانو او آريايانو د خط او کتابت په پرمختګ کې کوم ګامونه اخيستي دي؟
۳۱- پيغمبر (ص) ولې وايي علم زده کړئ، که چين کې هم وي؛ د اخبرې د املاء په برخه کې کوم اهميت لري؟
۳۲- د انشاء جوړښت يا اسکليت معرفي کړئ.
۳۳- عنوان، سريزه، متن او نتيجه د يو اثر په جوړولو کې څه اهميت لري؟ او هره برخه په لنډه توګه معرفي کړئ.
۳۴- د انشاء روغاونيز توکي معرفي کړئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۵- په انشاء کې د بهرنیو کلمو کارول اړتیا ده که نه او که ده علمي ډول یې بیان کړئ؟
۳۶- ولې ځینې خلک غواړي په لوی لاس ستونزوره انشاء ولیکي؟
۳۷- په انشاء کې له موضوع وتل ښه کار دی او که څنګه؟
۳۸- د انشاء د پرمختګ لپاره نوښتي لارې په ښه کړئ.
۳۹- د انشاء د ډولونو او منظر نګارۍ په برخه کې څومره پوهېږئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-۷- د دريم څپرکی (فصل) ماخذونه:

۱- قرآن مجيد.

۲- اشراقي، پوهندوی سيد علي محمد. ۱۳۹۲ هـ، ل آيين درست نويسی املاء. کابل: کابل پوهنتون نشرات.

۳- الفت، ګل پاچا. ۱۲۸۵ هـ، ل. ليکوالي (املاء او انشاء). دويم چاپ. پيښور: بورډ. رفعت کتابخانه.

۴- الفت، ګل پاچا. ۱۳۳۲هـ،ل. غوره نثرونه. کابل: پښتو ټولنه. د مطبوعاتو مستقل رياست.

۵- الن جيمز. ۱۳۸۲هـ، ل. نمرکز عميق. تهران: خيابان بوشهر. مرکز نشراتی جماران.

۶- انصاري، ميرزا خان. ۲۰۰۴م. ديوان. پيښور: جدون پرتيننګ. پريس پيښور. پيښور يونيورستي.

۷- بسمل، ډاکتر احمدالله. ۱۳۸۹ هـ، ل. پښتو ګرامر. کابل: پامير نشراتي مرکز. بسمل کمپيوټری چاری.

۸- بيتاب ملک الشعرأ، استاد عبدالحق. ۱۳۳۵هـ، ل. انشاء مقالات. کابل: د ماليې وزارت. ثروت جريده.

۹- پښتو- انګليسي قاموس. ۱۳۸۸ هـ، ل. کابل: افغانستان د علوم اکاډمي. د الازهر خپرونه.

۱۰- ترسی، بريان. ۱۳۸۰هـ،ل. قدرت بيان آقائی پروين (ترجمه) تهران: ميدان انقلاب. مجتمع کوثر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- پوهني وزارت تعليمی نصاب. ۱۳۸۷ هـ،ل. دري ورځنۍ ورکشاپ. کابل: دپوهني وزارت دتعليمی نصاب پراختيا. دتأليف رياست.
۱۲- دوانی، علي. ۱۳۷۷ هـ،ل. هنر نويسنده ګي ونامه نګاري. پيښور: قصه خوانی. کتاب انتشارت.
۱۳- دغني کليات. ۱۳۶۴ هـ، ل. دقومونو اوقبايلو وزارت. دنشراتو رياست.
۱۴- رشاد ، پوهاند عبدالشکور. ۱۳۸۷ هـ، ل. دپښتوپخوانی الفبې. کندهار: علامه رشاد اکاديمي.
۱۵- روهي، محمد صديق. ۱۳۸۵هـ،ل. دڅېړنې لارښود (دويم چاپ) کابل: دافغانستان دسيمه ايزومطالعاتو مرکز.
۱۶- زاهدمشوانی، عبدالقيوم. ۱۳۸۵ هـ، ل. پښتو سيند. پيښور: دانش خپرندويه ټولنه، تخنيکي ځانګه.
۱۷- زاهد. ۱۳۸۴ هـ، ل. دخوشحال خټک کليات. پيښور: دانش خپرندويه ټولنه.
۱۸- زيار، پوهاندمجاوراحمد. ۱۳۷۲هـ، ل. پښتو سيندګی. پيښور: سرحدچاپخونه. پښتوپانګې ملګري.
۱۹- زغم، احمدشاه. ۱۳۸۸هـ، ل. ليکوالی (ناچاپ) کابل: کابل پوهنتون (چپتر).
۲۰- سعيدي، محمد نسيم نګهت سعيدي. ۱۳۴۲هـ،ل. نګارش وتفکر. کابل: کابل پوهنتون. ادبياتو پوهنځی.
۲۱- سمرقندي، عروضي. ۱۳۳۸هـ،ل. چهارمقاله يامجمع النوادر. ايران: تهران. تألیف کيکاووس، آين کاتب.
۲۲- سميعي، حسين. ۱۳۱۹هـ،ل. آيين نګارش. ايران: تهران. چاپ مؤسسه مطبوعاتي امير کبير.
۲۳- شهرياری، اسدالله. ۱۳۷۹هـ،ل. آين نګارش انشاء. تهران: مشهد. انشارات بايد. خيابان امام خميني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴- شيرزاد ، پوهندوی محمد آقا. ۱۳۹۰هـ. ل کابل: دپوهنې وزارت. دښوونکو دروزنې لوې رياست.
۲۵- طاهر خانی، عبدالله. ۱۳۷۴هـ.ل. درست بنويسيم. ايران: تهران. وزارات فرهنگ وارشاد اسلامي.
۲۶- عميد حسن. ۱۳۸۱. فرهنگ فارسي عميد (دوه جلدې). ايران: تهران. مؤسسه انتشارات اميرکبير. کتابخانه ملی ايران.
۲۷- گورکی، ماکسيم. ۱۳۶۴ هـ.ل. کابل: دولتی مطبعه. ددليکوالو اتحادې خپرونه.
۲۸- گيلانی، احمد سميعی. ۱۳۸۵هـ.ل. نگارش وويراش، تهران: سازمان مطالعه دتدوين کتب علوم انساني دانشگاه ها.
۲۹- متقي زاده، عيسی. ۱۳۷۵ هـ، ل. عربي فارسي فرهنگ. ايران: تهران. انتشارات مدرسه.
۳۰- مجمل التوارخ والقصص. ۱۲۷۱هـ، ل. تهران.
۳۱- محمودی، امير ملک. ۱۳۸۲. درمان اضطراب وافسردگی. ايران: قم. انتشارات شاهاب الدين. مرکزگسترش کتاب جوان.
۳۲- مومند ، عبدالرحمن. ۱۹۴۹م. ديوان. پيښور: اداره اشاعت سرحد. پيښور اکاډمي.
۳۳- مومند ، قلندر. ۱۹۹۴م. درياب (قاموس) . لاهور: دربارمارکيټ. چاپ محکمه تعليم.
۳۴- مسعود ، ډاکتراحمد. ۲۰۰۸ م. لنډليکنه. دآصف شينواری (ژباړه). پيښور: حيات آباد. مومند خپرندويه ټولنه.
۳۵- منصوري، ذبيح الله. ۱۳۸۵ه.ل. محمد پيغمبری مه ازنوشناخت. پيښور: قصه خوانی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۶- ميرزا ، نصرت مهندس. ۱۳۷۴. آين مطاعله ويادگيري. ايران: تهران. مؤسسه روز. خيابان نور.
۳۷- همينگوی، آرنست. ۱۹۱۰. نويسنده چهره دست. (مجله). کابل: مرکز انتشارات لينکلن.
۳۸- هوتک ، محمد. ۱۳۵۲. پته خزانه. کابل: کابل پوهنتون. دژبو او ادبياتو پوهنځی.
۳۹- يون، محمد اسماعيل. ۱۳۸۷هـ. ل. پښتو ليکنی سمون. کابل: يون کلتوري يون.
۴۰- FIX MARTIN: ۱۹۹۸.TEXTE SCHREIBEN. SCHREIBPRO ZESSE IM DEUTSCHUNTERICHT. PADER BONRN. MUNCHEN. WIEN ZURICH: SCHONINGH.D.۲۵F.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

۴ – لیک نښې (علامات تنقط)

پیلیزه:

لیک نښې (اعجامیه توري یا (PUNCTUATION) نه یوازې په لیکوالۍ او مسلکي لیکنوکې یې کارول ضروري دي، بلکې په هرډول لیکنو، کتابونو، مجلو، مقالو، لویو اووړو لیکنوکې یې راوړل حتمي دي.

په ټولو لیکنوکې دلیک نښو کارول یوه اړتیاده؛ لکه دژوندی انسان لپاره کالي اغوستل لازمي خبره ده، همدارنګه په هره لیکنه کې داعجامیه نښو کارول اړین بریښي؛ داچې کالي څه ډول استعمالوو، په موږپورې اړه لري.

که لیک نښې په لیکنوکې ونه کاروو، دکلمې، کلمو، جملې، دجملو، دډولونو، پاراګرافونو، عبارتونو، فقرونو، مقالو، رسالو، مجلو، کتابګوټو، کتابونو او... تو پیرونه سره ورکېږي.

لیک نښې هغه ضروري توري دي، چې لیکوالۍ ته سرا وصورت ورکوي، نه یوازې دشکل له پلوه لیکنوته ښکلا ورکوي، بلکې په کلمو، جملو، پاراګرافونو، مقالو او مضمونونوکې معنایي تغیر هم رامنځته کولای شي.

پدې څپرکی (فصل) کې که خیروي په(لیکنه کې دلیک نښو دکارولو، اړتیا، ارزښتونه اوډولونه په پوره ډول نښې، دفصل لنډیز، پوښتني اوماخذونه هم په ګوته کېږي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴–۱– په ليکنه کې دليک نښو د کارولو اړتياوې اوارزښتونه:

الف – اړتياوې:

په مجموعي ډول ليکنې مسلکي او حرفوي لوری او مفهوم لري؛ هيڅ ليکنه يا ليکوالي تصادفي او اتفاقي کارنه دي. هره ليکنه که په هربرخه کې وي د غير فني او مسلکي خلکو له خوا نه ده ترسره شوې، دا ځکه چې عادي خلک او ليکوال سره توپير لري. ليکوالي ديولړفني او مسلکي مهارتونو خپلول او کارول دي، چې تصادفي لوری (جنبه) نه لري، دا کار د دې ترڅنګ چې مسلکي دی، يوژمن او معتهد کاردی، چې الله رب العليم ځينو انسانانو ته وربښلی دی او دخپل سوګند رېښتيا ينه يې ثابته کړې ده.(ن- والقلم ومايسطرون)د پورته ژمنتيا له مخې دهرې کلمې ليکل يو مسوليت دی، چې بايد په ښه ډول ، په فني توګه او مهارت له مخې ترسره شي.

که ليکنه او ليکوالي دهرې ټولنې لپاره دفرهنګي ترقۍ لامل او سبب ګڼل کېږي، نو فني ليکنه يعنې له ليک نښې اوله تورو سره ليکنه هم په بشپړه توګه يوه اړتياده. ليکنه او ليکوالي دا عجاميه نښو د پرځای کارولو له مخې درسته بڼه او صحيحه محتوا خپلوي. اعجاميه نښې په ليکنه کې راوړل ځکه اړتياده، چې (جملې، پراګرافونه او نورې برخې سره بيلولای شو؛ دهرې ليکنې په صحت او درستوالی پوهاوی ترلاسه کولای شو. دهرې ليکنې شکل او محتوا سره توپيرولای شو او دليکنې هرصنف له نورو سره سموو.)

په ليکنه کې د اعجاميه نښو کارول دليکوالۍ د حدودو په ګوته کول دی؛ لکه ناوې بې سينګاره ښکلې نه ښکاري، ليکنه هم بې تورو او اعجاميه نښو بې حدودو او بې ترتيبه بريښي.

که ليکوالي يوه فرهنګي اړتياده، ليک نښې کارول په ليکوالۍ کې يوه رونيزه وړتياده، له همدې امله دغه وړتيا د ليکوالۍ په ډګر کې دغه اړتيا رفع کولای شي. استادروهي د ليک نښو د کارونې او اړتيا په برخه کې د ليکوالو ترمنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومي موافقه نه ويني، خو وايي دليک نښو ځينې نورمونه په نړيواله سطحه منل شوي دي اوله هغو سرغړونه دليکوال پرستيژ ته زيان رسوي؛ دمثال په توګه که د (نقل قول) دپاره غبرګه ليدنې استعمال نه کړو، زموږ څېړنه علمي ارزښت له لاسه ورکوي.)) (۸: ح)

همدارنګه: ((په ليکنه کې دليک نښوپرځای استعمال ډېر اهميت لري. که چېرې په ليکنوکې په تيره بيا ژور علمي اوتحقيقي آثاروکې ليک نښې پرخپلوځايونو رانه شي، اويا اصلا دليک نښو مراعت ونشي؛ نه يوازې داچې دمتن په لوستلوکې ستونزې راپيدا کيږي، بلکې کله کله مشکله ده، چې سم اومطلوب مفهوم دې ځيني واخيستل شي.)) (۱۳: الف)

بايد ووايودهرې مدني ښکارندې (پديدې) دعلمي کولو، اوغوړيدنې لپاره لازمه ده دهماغه مسلک (ليکوالی) دلاښکلا اوغوره والي په خاطريوه سپده لاره ولټوو خوهغه مسلک ورباندې فني کړو، دهمدې اړتيا اوضرورت له مخې پرځای برېښې دليکنې متمم دود (ليک نښې) په ليکوالی کې مروجې کړو.

- په ليکوالی کې دليک نښوپرځای کارول څوګټې لري:

يو؛ داچې دليکوالی هرصنف ورباندې مشخصولای شو.

دويم؛ داچې دليکنې په برخه کې زموږ پوهه ترې معلوميدلای شي.

دريم؛ ليکوال دمتمدن پښت اوليکوالی وارث ګڼل کيږي؛ لکه په معاصره دوره کې خدای ببنلي الفت، ريښتين، روهي اوبيا نور...

لنډه دا چې ليکوالي د هرې ټولنې فرهنګي اړتيا ده، له دغې فرهنګي بډاينې پرته د هغه ملت کلتوري کمزوري ډيره زيات متصوره (څرګنده) نه ده.

= دليک نښوپه واسطه دليکوالی دصنفونو حدود دهم معلوموﻻی شو اوله دې سره سره ليکنه ښايسته کوو.

- په ليکنه کې دليک دنښو سمه کارونه ليک دود معياري کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ليک نښې د هرې ليکنې د مطالعې په برخه کې د انسان فهم او درک آسانوي، ځکه نو په هره ژبه کې د هماغه ژبې په ټولو ليکنو کې د ليک نښو کارول يوه اړينه مثاله ده.
- د ليک د نښو اړتيا دا هم ده، په هره اندازه، چې يوه ليکنه د ليک نښو پر اصولو برابره وي، په هماغه اندازه يې ليکنه، چې هره محتوا ولري، ښه لوستله کېږي. لوستونکی په لوستلو او مطالعه نه ستړی کوي او کيدای شي د خوپاراګرافونو له لوستلو وروسته دمه وکوي. له بله پلوه که چېري يوه ليکنه د ليک نښو د اصولو څخه او مراعات يې نه وی پکې شوی، نو په هماغه اندازه به نو موړې ليکنه ، چې هرڅومره علمي او مترقی محتوا هم ولری ګونګې، ګډه وډه او له استفادې څخه لرې وي.
له بلې خوا د ليک نښو وړاوسم استعمال هم ليکوال او هم لوستونکی د ليکنې مهارتونو خاوند معرفي کوي، خو ليکوال ډير برجسته ښيي.
- خدای بښلی ګل پاچاالفت عليه الرحمه وايي: ((بې له تورونه ځينې ټکي او نښې شته، چې د ليک به لوستوکې دخل لري او يه جمله او يا کلمه له اشتباه او ابهام څخه ژغوري، يعنې د دغو نښو او ټکو په ليکلو سړي پوهېږي، چې په کوم ټکي بايد سړی او کومه جمله په بلې پورې وتړي. د تعجب، ندا ، پوښتنې، خطاب او نورو کيفياتو ځرګندونه په همدغو نښو او ټکو کېږي، چې په ليکلوکې ډير اهميت لري.)) (۲ : ۲)
ليک نښو ته په عربي کې (اعجاميه علامې) په انګليسی ژبه کې ورته (PUNCTUATION) وايي. په فارسي دري کې ورته (نشانه ګذاري))، علامت ګذاري او روش نشانه ګذاري ويل شوی دی.
د ليک نښو هدفونه او اړتيا داسې په ګوته کولای شو:
يو شمير نښې او علامې دی، چې د ناخپلواکو (غيرمستقلو) يا بانډ مورفيمونو يا اداتو په څير کومه ځانګړې معنا لري، خو که په ليکنه کې هريوه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل ځای استعمال نشي، ليکنه به خوندوره نه وي، کيدای شي اصلي مفهوم له لاسه ورکړي او لوستونکی به دلوستلو پرمهال تيروتني وکړي.

داستاد محمد آقا شيرزاد په وينا((که ليک نښې او علامې په ليکنه کې پرځای وکارول شي، ليکنه به خوندوره او معنالرونکې وي، مطلب به ترې ژر واخيستل شي او هم به په لوستنه کې دلوستونکو د تيروتنې مخه ونيول شي.

دليک نښو زده کړه، دهرچا په ځانګړې توګه دليکوال او ليکونکي لپاره ډيره اړينه ده، که نه نولوستل او ليکل به موتېروتنې او نيمګړتياوې ولري. دليک نښو د کارونې او زده کړې اساسي موخه دجملو او عبارتونو دمفهوم وضاحت او صراحت دی.)) (۱۱ : ۱۱۴)

له بلې خوا ددغو نښو هدف دادی مونږ په دې وپوهوي، چې ديوې جملې کلمې څه راز څنګ وليکو، چې په آسانۍ سره معناترې واخيستل شي او دليکنې ديلا بيلو برخو تميز وشي.

ددغو نښو په مرسته مونږ کولای شو، چې دلوستلو په وخت کې په دې پوه شو، چې په کوم ځای کې نم شو، يا په بشپړه توګه ودرېږو او يا ساه واخلو. آن ويانداان (نطاقان) له ليک نښو پرته يو متن ښه او پوره نشي لوستلای.

دليک نښو اړتيا خوراډيره ده؛ لکه: کومه کلمه جلا وليکو او کومه کلمه په بلې پورې وتړو او دجملوډولونه او ټول مضمونه دکيفيت او نوعيت له مخې دليک نښو په واسطه پېژندل کېږي.

((اعجاميه نښو بله اړتيا داده که دغه نښې په يو متن کې ونه کارول شي ممکن لوستونکی او په خپله ليکوال هغه معناله مضمون څخه وانه اخيستلای شي ، کوم چې دلومړي سړي مطلب وي. دعربي، فارسي او پښتو ژبو ليک نښې يو ډول دي او دانګليسي ژبو ډول ، دعربي، فارسي او پښتو ژبو نښې له بنې خوا ليکل کېږي او دانګليسي، آلماني او... له چپې خوا...)) (۱۴ : ۱۰۸)

=

(c) ketabton.com: The Digital Library

داکتر اسمعيل حاکمي او ده ملګري دليک نښو د اړتيا په برخه کې نظر لري او وايي: ((منظور از نشانه گذاری رعيات قواعد سجاوندی و به کاربردن علامه و نشانه های است که خواندن و درنتيجه فهم درست مطالب را آسان و به رفع باره ای ابهامها که از عدم انعکاس دقيق و روشن عناصر و دلالات گفتاری درنوشته پديد مي آيد ؛ کمک کند.)) (۱۰ : ۳۳)

په او سنۍ نړۍ کې چې ليکوالۍ پراخه اړخونه پيدا کړي (له خصوصي ليکونو نيولې ترفيس بوک، تخنيک، تکنالوژۍ او ...) پورې علامت ګذاري ياليک نښو پورې د استعمال وړ لري، ځکه نوزياته اړتيا ورته پېښېږي.

ب – ارزښتونه:

اعجاميه نښې بايد په ټولو ليکنو کې وکارول شي. په تأليف، تصنيف، ژباړه، په قطعو، مقالو، داستانونو، وړو، غټو، ورځپاڼو، مجلو، سايټونو او... نورو کې کارول يې ارزښت لري. ټول ژمن، پوه او له ظرافت سره روږدي په تحقيق، تصنيف، تأليف او تخليق پوه) ليکوال نن په خپلو ليکنو کې چې د مطالبو د بيلتون لامل کېږي او د جملو له فهم او درک سره مرسته کوي؛ له ليک نښو ښخه ګټه اخلي. هغه ليکوال چې ((غواړي خپل هدفونه نورو ته په ښه ډول ور ولېږدوي، بايد اعجاميه نښې د ليکنو د لا ښه درک لپاره مراعت کړي او له دې لارې د ليکوالۍ ارزښت ډېرکړي. آن داسې ليکوال شته، چې د شفاهي وينا او په برخه کې د ځانګړې کلام او لحن او خاصو نغتو (اشارو) په وسيله خپل مقصود او هدف نورته د سپړلو او روښانولو لپاره زيات اهميت لري او نشانه ګذاري ډېرځله د سبک او کله د هغه په ذوق او سليقې (سراو صورت) پورې اړه لري.)) (۱۲ : ۵۹)

که غواړو ليکنه مو لاارزښتمنه وي، بايد ليک نښې د قاعدې له مخې وي، لکه دستوري (ګرامري) قرار دادونو او د ليکنې ژور (دقيقو) قواعدو ته پاملرنه ولرو نو هيڅکله بايد د غه قاعدې هم هېرې نه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نن، سبا دليکوالۍ ډګرډېرپراخ شوی دی اوليکوالي نړيوالې اړتياده؛ که غواړو نړيوال له خپلې تولنې خبروکړواومونږ له هغو باخبره شو، بايد دليکوالۍ له نړۍ سره بلدتياولرو؛ کېدای شي اوسنی انسان دتصويرونواوځينونوروشيانو په ليدوچې دتلويزيونونو، سايټونواو... له لارې ګوري، تريوبريده څه درک کړي. مګرهغه شيان دپوره فهم اودرک وسيله نشي کېدلای.

که غواړو(تيرووختونه خوندي کړو، اوسنی حالت راتلونکوته په واک کې ورکړواودراتلونکې لپاره يوخوږانځورولرو اوله اوسنۍ نړۍ خبرشو، لازمه ده په ليکوالۍ پوه شو)؛ په ليکوالۍ پوهيدل په ليکنوکې دليک نښومراعتول دي.)

دليک دنښوارزښتونه خورازيات دي، که غواړو مونږ په دې وپوهيږو په ليکنه کې هره کلمه اوبياجمله په فني ډول وليکواوپه آسانۍ معنا ترې واخلولازمه ده، دليک نښوځانګړنې په پام کې ونيسو.

-له بلې خوادليکنو محتواخرګندول دليک نښواړوند کاردی، دليک نښوورړ (مناسب) کارول نه يوازې لوستونکی ته دمطالعې لارورښيي اوکاريې آسانوي، بلکې ليکوال ته دشکل له مخې دليکنې ځلور خواوې هم روښانوي.

که په خبروکې غواړومقابل لوری دلاسونو، سترګواو... په اشارو پوهوو، په ليکنه کې دليک نښوپه وسيله نورخلک (لوستونکی) دليکوالۍ په رموزوپوهوو.

((په خبرو اوشفاهي پيغامونوکې، دسر، لاسونو، ګوتو، اوږو، په قيافه کې بدلون اونوروغړوتغير اواشاروڅخه ګټه اخلواوپيغام لېږدول آسانوي، خوپه ليکنوکې ددې لپاره، چې دهغوغړودحرکتونوزمينه نده مساعده، ليکوال ناچاردی دليکوالۍ له نښوګټه واخلي څووکولای شي ترډيره بريده (حده) رواني، عاطفي اويادجملوآهنګ لوستونکو ته وروليږدوي.)) (۴ : ۱۵۵)

دليک دنښوبل ارزښت دادی، چې دجملوبيل بيل واحدونه څرګندول اوبياپه منطقي توګه سره ترې. که چېرې دليک نښودغه اصول ګډو اويا په سستۍ سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اينبودل شوي وي، بيا نو يقيني ده، چې لوستونکی دليکنې څخه سم او پوه مطلب نــه شــي اخيســتلای؛ دچــا خبره بــه پــوره ســرګردانی بــه اختــه او دچټــک لوستلو بشپړ مخنيوی به يې شوي وي.

که څه هم دټولو ژبو ترمنځ دليک نښنو اصول يو ډول نه دي، خو بيا هم يو لړ عمومي او کلي اصول شته، چې دژبو په ليک دود کې يې مراعات لازمي کار دی.

که غواړو ليکنه باارزښته اوله توانه برخمنه وي لازمه ده ليک نښې پکې مراعات کړو. د کانديد اکاډيميسين محمد ظاهر افق پـه وينا: ((ډيرووختونـه يـوه ټاکلې موضوع څکه خرابوي، چې بې ارتباط مسلې په اصلي موضوع ورګډوي او پـه دې کارسره خپله ليکنه ناتوانه او کم ارزښته کوي.)) (۵ : ی)

په پښتو ژبه او ادب کې دليک نښنو تاريخ او کارونه په نوې او معاصره دوره پوري اړه لري، داسې څرګند تاريخ ليکوالـودې پـه شعوري ډول پـه يـوه ياډيروآثاروکې دليک نښنود کارولو مراعات کړی وي، په لاس کې نشته.

دليک نښنو کارول په پښتو ژبه کې لکه دنوروژبو پـه لاتين دورې پـورې اړه لـري، چې دتأمل وړ خبره ده. زموږ په هيواد کې علامه ګذاري دسراج الاخبار پـه خپريـدو (۱۲۹۲ دجدی ۲۲) دمحمـود طـرزي لـه خـوا مـروج شـوی دی ، چـې بيا وروسـته نورو ليکوالو دغه اصل ته پاملرنه وکړه او خدای بښلو استادانو پوهاند صديق الله ريښتين، ګل پاچاالفت اونورو درنوليکوالو په شعوري ډول دغه کارتـه ملاوتړلـه او دپښتوتحقيقي اوتخليقي ليکنو سروصورت پوښت په پراخه ليکنو کې دليک نښنو استعمال ته توجه کوي.

لنډه دا چې په ليکنو کې داعجاميه نښنو استعمال دليکنو ارزښت لازياتوي، دجملو پـه تفکيـک، دليکنوپـه حدودو کـې معنـايي تغيـرهم راولـي؛ لکـه: لانـدې جملې کولای شو په خوشکله دليک نښنوپه وسيله چې معنايې تغيرهم لري؛ راوړو:

۱- پلاره ! پلوشه له نباره راغله؟

۲- پلاره ! پلوشه له نباره راغله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- پلاره، پلوشه له نباره راغله !
ليک نښې ډېرو ډولونه لري، چې په لاندې ډول به له پوره تعريفونو او مثالونه سره معرفي شي:

۱ – ټکی، نقطه، نښانه (.) يافول سټاپ (Point full stop)
دبشپړو دريدلو نښه ده. دخبري او امري جملو په پای کې راوړل کېږي او د جملې پای او مستقل والی يې ښيي.
ټکی، پوښتن نښه او ږغ نښه دجملې په پای کې هغه وخت راځي، چې هلته بايد توقف وشي. هرډول جمله چې وي دنوموړو دريو نښو څخه يوې نښې ته اړتيا لري. که چېرې دکومې جملې په پای کې دتوقف کومه ټاکلې نښه نه وي، هغه جمله خپلواکه نده او حتا کله کله دجملې اصلي شکل ورکيږي.
پښتو- پښتو تشريحی قاموس کې راځي: ((دمکس نښه ، نقطه، خال، پيريد ، فل سټاف (FULL STOP) ، يې نور مترادف نومونه دي.)) (۲ : ۵۸)
که چېرې ديوې کلمې په پای کې دتوقف يا تميدو ټاکلې نښه راښشي، هغه کلمه ديوې جملې حيثيت نه پيدا کوي؛ لکه:
راشه، راشه ! په لومړي مثال کې، چې (راشه) ترکلمې وروسته ټکي نشته، فقط يوصرفي کلمه ده. په دويم مثال کې چې د (راشه) ترکلمې وروسته ټکی راغلی دی، داسې جمله يې جوړه کړې، چې مستقله معنا لري اود مفرد او امر حالت ښيي.
د ټکي د کاروونې ځايونه:
الف- دبشپړو خبري جملو په پای کې راځي؛ لکه:
عين القضات ستر عارف ، په ۳۳ کلنې کې په (**۵۲۵** هـ ق) کال شهيد شو.
ب- ترټولو هغو جملو وروسته راځي، چې نه د پوښتنې حالت ولري او نه ږغ نښې؛ لکه:
- دظلم کاسه نسکوره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- باران چې واورې ځمکه لمده شي.
- ج- د هرې کلمې وروسته، چې د نښانې يا اختصارې نښې په توګه کارول شوې
وي؛ مثال:
- ارسطو (د مسيح د ميلاد څخه د مخه). په ۳۲۲ ق م کې ومړ.
ياله مخففاتو ورسته راځي. داسې پيښيږي چې د نامه د تکرار او يا يې د اوږدوالي
له پلوه نوم نښې راتلی. په دغه وخت کې يې مخفف شکل ليکل کېږي، چې تر دغه
هر لنډ شوي شکل وروسته د ټکي اېښودل ضروري کار دي ؛ لکه:
- م. م. م. (د ملګرو ملتونو مؤسسه)
- پ. ر.و. ن (پير روښان)
- خ. خ.ن. (خوشحال خان)
- ف- انګلس (فريد ريک انګلس)
د- ټکي په زياترو اروپايي او امريکايي هيوادونو کې د حسابي رقمونو په منځ کې
د اشاريې په توګه استعماليږي؛ څرنګه چې دا کار د دوی په ژبو کې کومه ګډوډی
نه راولي، خو په پښتو کې ټکي يا صفر يو شکل لري، نو ښه خبره داده، چې موږ
خپل رقمونه په کامه (،) سره بيل کړو ؛: ۲، ۳۰ (ديرش افغانۍ او دوه پوله).
ه- د عددونو، او نورو په پای کې د هغو په وسيله مطالب يا عناصر... شميرل شوي
وي؛ لکه:
همدا رنګه ټکي (.) د خبري او امريه جملو په پای کې بشپړه و دريدنه ده، چې د جملې
استقلال ښيي؛ لکه: پيغمبران، د ځمکې پرمخ د خدای (ج) حجت او د خلکو په منځ
کې د حق غوره استازي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲– دوه ټکي (:) دونقطه ياشارحه:

دوه سر په سر ټکو ته شارحه هم وايي؛ کله چې يو مطلب ښه واضيح کوو اويا په خپله ليکنه کې د سند په ډول ماخذ راوړو. يا په بله وينا له (مستقيم نقل قول) څخه دمخه کارول کيږي.

په پښتو ژبه کې څرګند نښه وايي، دغه نښه په ليکلو کې لږ کارول کيږي. ځيني ليکوالان يې کله کله له ځنډ نښې (؛) سره ګډوي؛ په داسې حال کې چې څرګند نښه جلا ده.

- دلوست بشپړپروګرام بايد دغه درې برخې ولري:۱- په هره اونۍ دلوست يو ورځ او مناسب کتاب؛ ۲- ورځپاڼه يامجله؛ ۳- دتبصرو ياتعبيرونو لپاره کتاب يامجله.

- دڅرګند نښې ياشارحې دکاروني ځايونه:

الف- له مستقيم نقل قول څخه دمخه لکه چې حضرت رسول اکرم (ص) فرمايي:

((مسلمان هغه څوک دی، چې نورمسلمانان يې له لاس اوژبې په امان وی)).

ب- څرګند نښه ددووفقرو په منځ کې هم راځي؛ هغه وخت دوو فقرو په منځ کې يوه لازمي نښه ده، چې دوهمه فقره لومړۍ فقره تشريح کړي اوياتوسعه ورکړي؛ لکه:

- دګلالۍ کور ډيرساده جوړشوی دی: درې خوني ، يودهليز اويوپخلنځی لري.

- دمحمود باغ ډير ښکلی دی: ښه ګلان، زياتې ميوې اوبهاندې اوبه لري.

-ج- د يومطلب د تفصيل له سپړلو دمخه، چې په لنډ ډول هغه ته اشاره شوې ده؛ لکه: په شورا کې ددغې خبرې له کيدو دمخه، له انتظارغير دغه نتيجه ترلاسه شوه: آن يوتن هم له هغه سره موافقه ونه کړه.

- پروسږکال زمالپاره ښه کال و: دلوړوزده کړو وزارت په کانکورکې اول نمره بريالی شوم.

- لقمان حکيم ته يې وويل: ادب مو له چا زده کړ؟ وويل: له بې ادبانو: دهغوټولو خراب کارونه مې ونه منل اودهغو له کړنو (عمله) بيزار شوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د - ځرګند نښه هغه وخت راځي، چې تريوې عمده فقرې وروسته ځينې مهم نومونه او مفهومونه د تشريح لپاره راشي. خو بايد په دغه وخت کې تريوې بشپړې فقرې وروسته راوړل شي؛ لکه: دده ټول ادبي استادان جهاني شهرت لري: جيک لندن، تولستوی، ګورکی او ماياکوفسکي.

- هـ - له تقسيري کلمو وروسته لکه ((يعني))، ((لکه چې))، ((دبېلګې په ډول))، ((عبارت دی له)) او نور...

تاسو ته ډير ډېر انتظار وم، يعني: سترګې په لاروم. تاسو ښځه زما وعده له ياده وتلې وه. لکه چې: زه مو له پامه او هيره وتلی وم. که زه پوشم، چې ته راځي، زه به دوه سترګې له انتظاره تاته په لارکې وکرم. دبيلګې په ډول: ټول اخلاص به مې درته نذرانه کړم.

زموږ وتلي شاعران له: (امير کروړ، ميرزاخان انصاری، دولت لوانی، ميافقيرالله جلال آبادي ښځه عبارت دی.)

ځيني وختونه په پښتو ژبه کې لکه فارسي ژبې غوندې عبارت ليکي؛ دبيلګې په ډول پورته جمله؛ (زموږ وتلي شاعران عبارت دي له: امير کروړ، ميرزاخان انصاري، دولت لوانی، ميافقيرالله جلال آبادي) چې جمله به پشپړېږي.

- ی - په لاندنيو بيلو بيلو ځايونو کې ځرګندنښې د استعمال ځايونه:

۱- د ساعتونو او دقيقو د بيلولو لپاره؛ لکه:

- ۱۱: ۳۰ (يوولس بجې او ديرش دقيقې)

- ۲۲: ۱۵ (پنځلس بجې اودوه ويشت دقيقې)

۲- د ماخذونو او کتاب ښود (ببليوګرافي) د ځينو اجزاوو ترمنځ:

- د خوشحال خان کليات: لومړی ټوک، ۲ مخ.

- ... (نيويارک ټايمز: هاپر، ۱۹۵۸)

۳- ځرګندنښه په رسمي مکتوبونو کې ترعنوان وروسته هم راتلای شي؛ لکه مخکې چې مو وويل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ښاغلی:
- ښاغلی پوهاند.....

۳- دري ټکي (...) سه نقطه پهلو به پهلو (...)

دري ټکي خورا اهميت لري. که څه هم ځيني ليکوال يې مراعات نه کوي، که چېرې کوم عبارت حذف کړي، هلته بيا دليکنې په ليک نښو او انتظام پسې سم نه ګرځي، کله ينځه او کله ډير کېږدي. په نتيجه کې يې ليکنه کمزوري او ګډه وډه وي؛ په داسي حال کې، چې بايد په دغه وخت کې دري ټکي پرله پسې (...) سره کېښودل شي، څو د ليکنې دليک نښو اصول مراعات شي.

او که تردغو دري ټکو وروسته پراګراف پای ته ورسېږي، هلته نو لازمه ده، چې يو ټکی بل وراضافه کړو او هغه د توقف (PERIOD) ټکی دی؛ لکه:

د افغانستان خلک، چې يو لرغونی فرهنګ او لــه ويــاړه ډک تــاريخ لـري، دتــاريخ پــه بيلــو بيلوپړاونــو کې يــې دبهرنيو دښمنانو پرضـد په مېړانـې سـره مبارزې کړي او دهغوی دشومو کارونو څخه يې خپله پاکه خاوره ژغورلې او ساتلې ده.

ددې خبرې دثبوت لپاره دافغانانو او انګريزانو، روسانو، امريکائيانو ترمنځ څو مشهورې جګړې يې ښې نمونې دی. که دپورته پراګراف ځيني برخې حذف کړو نو په لاندې توګه يې راوړو:

دکارونې ځايونه:

دافغانستان خلک، چې يو لرغونی فرهنګ او له وياړه ډک تاريخ لري...

دخارجي دښمنانو پرضد په پوره مېړانې سره مبارزه کړې ده او... ددې خبرې دثبوت لپاره د افغانانو او انګريزانو او... ترمنځ څو ځله جګړې شوې دي.

- دري ټکی د داسې نور يا (وغيره) معنا لري.

زموږ دتوصيفي ادبياتو، شعراو... دحماسی فرهنګ له غنا برخمن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- کله ناکله د غه تکي د متون د سمون (تصحیح) په وخت کې د ناخوانا کلمو پرځای هم راځي؛ لکه:
د شعر په جوړښت کې د وزن، قافیې، خیال او... کارول کېږي.

۴– پوښتن نښه (نشانه سوال custionmarke ، یاسوالیه (؟)

پوښتن نښه یا سوالیه هم په لیکنه کې ډېر استعمال لري او په لاندې موارد وکې راځي:
الف- پوښتن نښه هغه وخت د جملې په پای کې راځي، چې پوښتنه په مستقیم ډول راغلې وي؛ لکه:
- کارته ولې نه یې تللی؟
- اوس د څو کلو نوې؟
کله چې یو جمله په یوې بیانې سره پیل او بیا په یوې پوښتنې سره پای ته ورسېږي. نو په دغه وخت کې پوښتن نښې ته اړتیا ده؛ لکه:
- ښایي چې آزموینه به دې سخته وه، خو تا ونه کولای شو ای، چې بریالی شې؟ یا دا چې د مستقیمو جملو او پوښتنیزو عباراتو په برخه کې راځي، لکه:
- په څه شي فکر کوې؟
- دا کار دې له دې ښه نه شوای ترسره کولای؟
ب- له هغه کلمې یا عبارت وروسته چې د مستقیمې پوښتنیزې جملې ځان نیسي؛
کوم رنګ دې خوښېږي؟ شین که آبي؟ ستا سو نظر څه دی؟ لاړ شو یا لاړ نشو؟
یاهغه وخت هم راځي، چې په یو جمله کې د ننه کومه پوښتنه راغلې وي البته د غه نښه تر بشپړې جملې وروسته نه راځي؛ بلکې تر پوښتنې وروسته واقع کېږي؛ لکه:
- دیرش کاله پخوا دی په یاد دی؟ موټر ډېر لږ وو. پورتنی جمله په لاندې توګه سره هم راتلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په يادډي دی، چې ډېرش کاله پخوا موږ تران خورا لړ وو ؟
ج- پوښتن نښه د ابهام، شک او ترديد ښکاره کولو په وخت کې په پرانتيز يا قوس راوړي؛ دمثال په توګه: که د کوم ليکوال، مؤرخ، فيلسوف دزيږيدو کال کې شک وي او يا يوې لوې او عمومي موضوع لکه دهيواد د نفوسو شمير.
-(زنون ۳۳۲؟ ۲۶۴ م؟) دلرغونې يونان مشهور فيلسوف و.
يا ويل کيږي، چې پير روښان دتور راغه يا (؟) غره په جنګ کې مړ شوی وي.
- دځينو غيررسمي اماروله مخې اوس اوس دافغانستان دنفوسو شميرله ډيرش ميليونه نفرو (؟) تير دی.

۵- ږغ نښه (!) ياندايه دتعجب علامه (!) (Exclamtion)

د تعجب نښه يا علامه هم بلل کيږي. که څه هم ډير ځايونه کارول کيږي، خو دلږ استعمال لپاره يې هم زيات غورپه کاردی.
دتعجب نښه ډير ځله د هغو جملو په پای کې راځي، چې دځينو خاصو او زيا تو عاطفي يا نفساني حالا تو بيانو نکی وي، لکه: ((هيښتيا))، ((ټينګار))، ((تحسين))، ((سپکاوی))، ((کرکې))، ((ترحم))، ((هيلو))، ((شک او ترديد))، ((امراونهي))، ((ګواښ))، ((حرت))، ((درد وغم))، ((دعا))، ((تنبه))، ((تأسيف))، ((غږاو بلنې))، او نورو کې کارول کيږي، چې لږ شمير به يې راواخلو ؛ لکه:
الف- کله چې په يوه جمله کې افسوس او ريا نتيا څرګنده شي، نو يې په پای کې ږغ نښه ايښوولـه کيږي ؛ لکه:
- څومره ښکلې باغچه ده !
- په ايتاليا کې زلزلې څومره خرابۍ پېښې کړې !
ب- کله چې په جمله کې يوه تعجبی کلمه راشي، نو ږغ نښه د همدغې تعجبي کلمې څخه وروسته راوړل کيږي ؛ لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اي خدايه !
- افسوس !
- آه !
ج- که داريانتيا او افسوس کلمې سره ندائيه جمله راشي، هلته نوبايد تر کلمې وروسته کامه او تر جملې وروسته (ږغ) نښه وليکله شي؛ لکه:
- افسوس، څومره پوه ځوان دی کارنه پيدا کوي !
آخ، په څومره ځوانۍ کې مړشو !
- واخ، دی خوزماانډيوال و !
ځيني وختونه داسې هم پېښېږي، چې ږغ نښه د يوې کلمې په پای کې داسې واقع شي، چې هم د جملې مفهوم اداکړي او هم جمله ندائيه وي؛ لکه:
- اور !
- لړم !
په پورتني لومړی مثال کې داسې برېښي، چې د ځينو تلفاتو په نتيجه کې چې په اور سره شوي دی، يوڅوک په تعجب سره د ((اور)) په کلمې سره ټول مفهوم افاده کوي.
همدارنګه د ((لړم)) کلمه ديو دردمن (شديد) ناروغ پـه مقابل کې چې البته لړم وهلی وی؛ په تعجب سره راوړل شوي ده.
- د – پـردې برسيره ږغ نښـه پـه رسمـي او شخصـي ليکنـو (عنـوان) کـې ترخطـاب وروسته استعماليږي. څرنګه، چې دغه نښه زموږ په ليکنو کې ډيره کارول کېږي، نوکولای شو، چې په هماغه توګه دوام ورکړو؛ لکه:
- ګرانه وروره محمود جانه !
- ښاغلی رئيس !

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶– سرچپه واو (،)، کامه (lAVIRGULE CAMMA) **يا ويرګول:**
دمکث يا لنډې وږديدني نښه ده. کامه يا سرچپه واو ، چې دجملې بيل واحدونه سره جلاکوی، په هغوتوقفونو کې ليکل کېږي، چې توان يې دټکی له تم ځخه لږوي. کامه دنورونښو پرخلاف دکارونې ډېرځايونه لري اونه يوازې دمعنا سره مرسته کوي، بلکې دليکنې حرکت اوتوازن هم تنظيمولای شي.
ځينې ليکولان داسې فکرکوي، چې کامه، ليکنه ياروښانه اوواضيح کوي، نوچې يې وس وي، ځای اوبې ځايه کامه ږدي؛ په داسې حال کې چې ډېرې اوبې ځايه کامې نه يوازې ليکنه نه روښانه کوي، بلکې لاپې سره ګډوي. دکامې داستعمال ځايونه په لاندې ډول دي:

الف- دفقروترمنځ دکامې کارونه:
کامه، دهغو فقرو په منځ کې راځي، چې د (خو، لاکن) اويا (ځکه چې) کلموپه واسطه سره جلاشي.(فقره هغه نحوي عنصردی ،چې جمله بشپړوي.)
که جملې په يوه فقره کې د (که څه هم) او (سره ددې) شرطي کلمې راشي بيانوکامې ته چندان اړتيانشته، ځکه چې دغه شرطي کلمې ديوې جملې مختلفې فقرې سره نږدې کوي؛ لکه:
- احمد خپله آزموينه ورکړه، ځکه پوره تياری يې ورته نيولی و.
- محمود که څه هم ښه سړی دی، خومور يې ځينې ناخوښه ده.
که چيرې په يوه مرکبه جمله کې نوموړې شرطي کلمې نه وي استعمال شي، هلته نو د (خو) ترکلمې مخکې کامه لازمه ده؛ لکه:
زلمی کارپسې لټيږي، خونشی يې موندلی.
- ب- چې څوکلمې دواحدواسنادودرلودونکی وي؛ لکه:
- زرين ، حسن اومحمود دتره زامن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- شيخ اسعد ، ښکارندوی، خوشحال خان او قادرخان د پښتو ژبې ستر قصيده ويونکی شاعران وو.

-ج- د عمده او تابع فقرو ترمنځ د کامې کارونه:

کله چې په يوه جمله کې عمده فقره وروسته او تابع فقره مخکې راشي، نوي دجلاوالي لپاره کامه لازمه ده؛ لکه:

- هغه وخت چې محمود لوست کاوه، پلاريې په کورکې و.

- انتی بیوتیک، چې لاندو کشف شوی، ژوند په قسمت پوري ترلی و.

- د کمپیوټراو انټرنټ زده کړه، دهرچا لپاره ضروري ده.

-د- د يوې ليکنې د بيلابيلو برخو د مرجع او ماخذ لپاره ؛ لکه: کابل، د نوي ښار پارک ؛ پستي نمره ۱۹۴۴۵، دتيلو ټانک، ۷۸ کڅه، څلورلاري.

-هـ- دعمده فقرو او اوږدو مشخص کوونکو عبارتونو ترمنځ د کامې استعمال په عمومي توګه، ټول اوږده مشخص کوونکی عبارتونه د تابع فقرو په څيرليک نښې غواړي.

کله چې دغه عبارتونه ترعمده فقرو مخکې راشي، بيانو کامه ورته اېښوول کېږي؛ لکه:

- د محمود د باغ خوږې مڼې، د کارغه خوراک نه دي.

- ژوند دخوږو هدفونو ، سرمنزل ته رسيدل دي.

که چېرې په يوه جمله کې دغه عبارتونه ډېر اوږده نه وي، هلته بيا د کامې دراوړلو ضرورت نشته؛ لکه: دنجلۍ بارحوګان دانارپه شان سره دي.

-ی –د نامحدودو مشخص کوونکو عبارتونو لپاره د کامې استعمال:

۱- نامحدود مشخص کوونکی يو داسې عبارت يا فقره ده، چې د جملې ټاکلی مفهوم روښانه کړي، خو محدوديت ورنه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې د جملې څخه دغه مشخص کوونکی عبارت يافقره له منځه وايستل شي، بياهم دجملې په اساس کې کوم تغير نه راځي. دغه ډول نامحمود مشخص کوونکی په جمله کې د دووکامو په دننه کې راځي؛ لکه:

- اوس سپوږمۍ ته ختل د تيرو نظريو پر خلاف، يوآسانه او ساده کار دی.

۲- په همدې توګه ځينې اسمونه او يايې معادل، چې په جمله کې مخنې بيان معنا ته وسعت ياتوضيح ورکوي، په عمومي ډول ، دنامحدودو مشخص کوونکو حيثيت لري او دکامو په منځ کې راځي؛ لکه:

ګورکي، دريالېزم پلار، خپل ادبي شاهکارد ((مور)) په نامه وليکه.

کامه په نورو ځايونو کې داستعمال ځای لري؛ لکه: دعددونو ، ليکنو او مکتوبونو کې دصفتونو ترمنځ هم راځي؛ مثالونه:

۱- دځينو صفتونو په منځ کې ، کله چې د يوه اسم د ځرنګوالي لپاره صفتونه استعمالېږي، نويې ترمنځونو کامې راځي. البته دوروستيو دووصفتونو په منځ کې (او) ليکل کېږي؛ لکه:

- له انګرېزانو سره دافغانانو جنګونه ډېر خونړي، دردناکه، له غيرته ډک او بريالي ول.

- د محمود کور تل پاک، منظم، ښکلی او په زړه پورې وي.

۲- دعددونو ترمنځ:

دعددونو ګروپونه په ، يابار/ سره بېلوي؛ لکه:

۵۳۱، / ۳۷۱، ۵۲، ۵۲۲، ۳۲۱، ۸۴۵

يا ۵۳۱، / ۳۷۱، ۵۲ ۵۲۲، ۳۲۱، ۸۴۵

۳- دمياشت او کال جلاکولو کې هم کامه ليکي؛ لکه: داپريل ۲۷، ۱۹۷۸م دحمل ۵، ۱۳۵۷ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- د درسونو د روښانولو لپاره هم کامه استعمالیږي. دکلیو ، ښارونو ولسوالیو دنومونو دبیلولو لپاره کامه داسې راځي؛ لکه: دمیوند ولسوالۍ، کندهار، یادمیوند ولسوالۍ، کندهار، افغانستان.

۵- دلیکونو اومکتوبونو په خاطر دکامې کارول.

که څه هم تراوسه په غیر اصولي توګه په لیکنوکې اومکتوبونوکې ډېر نښنه استعمالوو، خوکیدای شي، چې په غیر رسمي لیکنوکې دوستانو اوانډیوالانو ته دسلامونو اواحترامومو دوړاندې کولوپه وخت کې ترنامه وروسته کامه استعمال کړو.

په رسمي مکتوبونوکې ترنامه اوعنوان وروسته شارحه (:) هم راځي؛ لکه:

- ګرانه انډیواله...

- ښاغلی... رئیس:

۷- څنډنښه، ویرګول بانقطه(؛) semi column دزیات مکث نښه:

څنډ نښه ، چې په عمومي توګه دیو کمزوري تکي اویاقوي کامې وظیفه اجراکوي، دیو بشپړ توقف اوولاړې لپاره نه کارول کېږي. ځینې لیکوالان، ددې لپاره چې دڅنډ نښې له دقیق استعمال څخه ځان خلاص کړي، نوکامه لیکي. په داسې حال کې چې ددغې لیک نښې عمومي خاصیت یې دادی، چې دمتوازنوجملو اوفقرو ترمنځ باید راشي.

دڅنډ نښې داستعمال ځایونه:

- الف- دووعمده فقرو ترمنځ دڅنډ نښې استعمال؛ کله چې دغه عمده فقرې په (او ، خو ، لپاره) اوداسې نوروکلموسره ونه تړل شي ، هلته څنډ نښه راوړل حتمی ده؛ لکه:

مثال- کوچنی ته په وخت باندې جزاورکول لازمي کاردی؛ په بې ځایه وهلوسره سپین سترګی کېږي اوهروخت باید هرڅه ورته ونه ویل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دجملو پورته جوړښت ، كه څه هم ببلي جملي دى، دمعنا د ارتباط له پلوه ډير سره نږدي او اصلاً په څنډ نښي سره تړل كيږى. نو كه په دغو حالتونو كي يو ليكوال ددغي څنډ نښي پرځاى يوازي كامه استعمال كړي، غلطي به يي كړى وي.

ب- دځينو قيدونو سره دځنډ نښي استعمال:

كوم وخت چي يوه مركبه جمله كي، چي ببلي ببلي فقري پكي راغلي وى، دغه درانه قيدونه (كه څه هم، هيڅكله، په نتيجه كي) اوداسي نورا استعمال شي،هلته نولازمه ده، چي ترنوموړو قيدونو مخكي څنډ نښه راشي. كه څه هم دغه قيدونه په فقروكي دافكارو ارتباط ورښيي، خوارتباطي لفظي وظيفه به يي كمزوري وي؛ لكه:

- احمد اومحمود ، چي له ډيري زماني څخه راپه دي خوا انډيوالان وو ، پرون يي برمازي (محضي) خبره سره جنګ شو ؛ په نتيجه كي سخت سره خوابدي شول او ښايي هيڅ وخت خبري سره ونه كړي.

ځيني وختونه څنډ نښه دهغو فقروترمنځ راځي، چي په ربطي كلمو (او ، خو ، يا ، تراوسه) اوداسي نوروسره تړلي شوى وي؛ په دي شرط چي دلاندي حالتونه څخه يوولري:

١- فقري ډيري اوږدي وي. ٢- دغه فقري سره ډيري نژدي اړيكى ونه لري.

٣- دفقروڅخه يي يوه ياډيري كامي ولري. ۴-ليكوال وغواړي، چي ددوى ترمنځ توپير باندي ټينګار وكړي، لكه: دماشومانو دبښي روزني لپاره ضروري ده د اسلامي زده كړي تيوري په روحيي وروزل شي؛ خودابايد ووايو ، چي دا لارښوونه په لا باور او د وطن پالني په روحيي بياوړي كيږي؛ يعني الله پالنه، وطن دوستي اوآزاردى روحنيه زموږ دماشومانو په روزنه كي رول لري.

يا:

مال، اولاد ، جاه اوجلال هيڅكله نشي كولاى انسان ته ارام ښوونكى وي؛ ځكه يواځي دخالق پروردګار په يادولو دانسان زړه سكون اوآرامتيا پيدا كوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸– کرښی (–)؛ خط فاصله یادش(-)dash

نور معادل نومونې يې ښېلنې. کش، خطک، فاصله، دش، کرښه دغه کرښه د جملې د ټاکلو واحدونو د جلاکولو او تعبيرولو په غرض استعمالېږي او د شدت له مخې سره چندان توپير نه لري، خوبيايې هم شدت ترکامې ډير دی؛ لکه:

- چارلس ډاروين- د انګلستان مشهور عالم، چې په نولسمې پېړۍ کې خپل مشهور کتاب د ((انواعو بنياد)) په نامه وليکه، په اروپا کې يې لويه هنګامه خپره کړه.

د خط فاصل د کارونې ځايونه:

۱- کرښی (خط فاصل)، په هغو ونتونو کې هم کارول کېږي ،چې يوه موضوع له بلې سره توپير لري او بيا يو د م ورسره وتړله شي؛ لکه:

ده دليلا ښه خوی، ښکلا او تحصيل پوره وستايل- بيايې د خپل وررلپاره دواده غوښتنه ځينې وکړه.

۲- ځينې معترضه جملې يا عبارتونه ، چې د يوې جملې په دننه کې راځي، په کرښيو يا لنډ کيو خطونو کې ليکل کېږي، لکه:

- خواريکښ او مسلمان خلک هيله لري- البته آرزويي واقعي ده- چې بايد ظالم له منځه لاړ شي.

- حضرت پيغمبر (ص) اونورو بيغمبرانو د ټولو انسانانو لپاره په ګډه هيله درلوده، چې د دوا ړو کونوژوند يې له ښېګڼې ډک وي.

۳- کله چې د جملې يا کرښی په سر کې رقمونه يا د الفبې توري راشي، هلته هم کرښی راځي؛ لکه: ۱-۲-۳- الف- ب- ج- د- و- هايفن (کرښی) علاوه پرنومورو ځايونو د سوال او جواب په وخت کې او همدارنګه په يوه ادبي او هنري اثرکې د ډيالوګ کوونکو د نومو پرځای استعماليږي؛ لکه:

(سوال) – ته په آزموينه کې بريالی شوی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(جواب) – هو.
... زما سمه نه ده زده. ته خو دروا خله يوه غاره، دايې شپيلۍ.
- نه يې شم ژغورلای. زما څښتنه !
- هيله کوم.
- باور وکړئ؛ نه يې شم وهلای.
- زارۍ درته کوم.
- هيڅ يې په ژغولونه پوهيږم، زما څښتنه !
- اسانه کاردی، لکه دروازه غږ وېل. بته ګوته اونورې ګوتې دې پردغوورنونو(ران) باندې کيږده.

۹- وړه کرښه (–) نښلوونکی (Hyphen):

د کرښې او وړې کرښې ترمنځ د استعمال او کاروني توپير شته، کرښه لکه مخکې چې وويل شول د ليک نښو يو جز (توک، برخه) وه، خو وړه کرښه بيا داملاً په برخه کې د کلمو په دننه کې کارول کېږي. ((يعنې وړه کرښه هغه وخت د استعمال او کارولو ځای لري، چې کله يوه کلمه په سيلابونو سره جلا شي، ځينې سيلابونه د ليکې (خط، سطر) په پای او ځينې يې د بلې ليکې په سر کې راشي، نو د مخنۍ ليکې په پای کې وړه کرښه استعمالېږي.)) (۷ : ۸۰-۸۱)
وړه کرښه يا هايفن د ځينو هغو کلمو په منځ کې هم راځي، چې د هغو له يوځايوالي څخه مرکبه کلمه يا اطلاح رامنځته شي، لکه:

- د ټولنيز-اقتصادي جوړښت د مفکوري عميقه (ژوره) پوهه د تاريخپوهنې اساسي مساله ده.
- سياسي- اجتماعي انقلاب هغه وخت په يوه ټولنه کې بريالي وي، چې وګړنيز مرامونه عملي کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- لیندۍ ( ) دوې لیندکۍ، قوسین، کمانک، هلالین، پرانیز ():

لیندۍ هم د تنقیط علامو له جملې څخه ده په لیندۍ کې (فرعي او تشریحي) عبارتونه راځي لیندۍ او کرښۍ کابو یو ډول دنده لري، خو دومره توپیر سره لري، چې کرښۍ پر توضیحاتو باندې ټینګار (تاکید) کوي او هغه ته نظم او انسجام ورکوي

په لاندې مثال کې دواړه ډوله ورښیو:

➢ لیلا –(د شهلا خور)- په ښوونځی کې اول نمره شوه.
➢ لیلا (د شهلا خور) په ښوونځی کې اول نمره شوه

په اوله جمله کې (د شهلا خور) عبارت چې په کرښیو کې راغلی، دا ښيي: هغه لیلا چې د شهلا خور ده، په ښوونځی کې اول نمره شوې ده، خو په دویمه جمله کې چې (د شهلا خور) عبارت په لیندیو کې راغلی دی، د لیلا د پېژندنې لپاره کوم تاکیدي عبارت نه دی، بلکې دا خبرې دا معنا لري، چې یوازې او یوازې لیلا و شهلا سره خویندې دي.

د لیندۍ د کارونې ځایونه:

الف- په لیندۍ کې فرعي او غیر اصلي تبصرې هم راځي، یا په بله وینا په لیندو کې غیر اصلي تبصره لیکله کېږي، لکه:

- احمد چې کورته لاړ (زه د مطالعې د زده کړې په قوانینو بوخت وم) خپل کشر ورو ته یې په آزموینه ډېرې لارې-چارې ور وښوولې.
- د فلسفې علم (چې زده کړه یې لازمه ده) د ټولو علومو مور ده.

ب: د یوه شخص د ژوند او مرګ نېټې هم په لیندیو کې راځي، لکه:

- احمد شاه بابا (۱۷۲۳م–۱۷۷۲ م) د پاني پت په جګړه کې بریالی شو.
- ډموکریت(۴۶۰ ق م –۳۶۲) په فلسفه کې د لرغوني یونان ژوندی دایرة المعارف و

(c) ketabton.com: The Digital Library

- فيثاغورث د لرغوني يونان لومړنی فليسوف په (شمېرمه قبل الملاد) کي ژوند درلود
- د کسوف(لمرنيولو) د پېښې وړاندوينه يوناني پوه او فيلسيوف تالس په (۵۸۵ ق م) کې کړې ده.
- تالس د ټولو موجوداتو د ژوندي پاتي کېدو لپاره لومړی ماده (اوبه) بللی دي.
- د جغرافيوي نقشي ترسيم د لومړي ځل لپاره د يوناني پوه او فيلسوف (اناکسماندروس) له خوا شوی دی.
- يوناني پوه هراکليت (اور، روح او خدای) يو شی بللي دي.

ځيني وختونه په ليندېو کې شمېر يا کوم توری ددې لپاره راځي، چې شمېر او ګڼه وښيي، لکه:

- د انسانانو لومړنی اړتياوې (۱) ډوډی، (۲) کالي او (۳) کور دي.
- د يوې ټولني د بشپړ تحليل په وخت کې بايد (الف) د ټولنې زېربنا ، (ب) سربنا ، (ج) ټول ذهني شرايط په نظر کې ونيول شي.

همدارنګه په سوداګرۍ او حسابی معاملو کې رقمونه په ليندېو کې راځي، لکه:

- د محمود د کور کرايه (۲۰۰۰۰) افغانۍ او د نسيم د دوکان ټوله بيه (۱۰۰۰۰) افغانۍ ده.

ج- د يو ليکوال په نظر ، ((کله چې پوښتن نښه د شک يا طنز او کتري په توګه استعمالېږي، بايد په ليندېو کې راوړله شي، لکه:

- په آزاده نړۍ (؟) کې مطبوعات (!) د محرومي طبقې په ګټه (!) کار کوي.
- خالد جانه ! ځومره زړه درد (!) يې))(۳: ۵۴)

د خدای بښلي استاد څېړنوال محمد صديق روهي په وينا : ((البته د دغسې پوښتن نښې پر ځای د ((په اصطلاح)) ، ((تش په نامه)) او ((نام نهاد))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکيبونه هم راځي. دا خبره دې زموږ په ياد وي، چې يوه جمله کې تر لينديو مخکې کومه بله ليک نښه بايد رانه شي. که چېرې د کامې يا کوم ټکي اړښودلو ضرورت هم پېښ شي، بيا نو لازمه ده، چې تر لينديو وروسته راوړل شي.)) (۹: ۱۲۷)

۱۱- غبرګې ليندۍ (( )) يا (( )) يا « »

د نقل نښه، ناخونک، ووړ قوس، د اقتباس نښه، ګوسشن مارک (Quotaion mark) او په فرانسوي کې Les Geuille mets هم ورته ويل شوی دی.

غبرګې ليندۍ د جوړه پنزو مقابلو کامو څخه جوړېږي او د يو ټاکلي شخص وينا په کې خوندي کېږي، لکه:

- محمود وويل: ((د ټولنې تکامل تر هر څه لومړی د توليدي قوتونو په تکامل پورې اړه لري.))

د استعمال ځايونه:

۱- ټول مستقيم بيانونه په غبرګو لينديو کې راځي، مثال:

- يوه استاد په ټولګي کې د ليکوالۍ د تکامل او پرمختګ په برخه کې داسې وويل: ((په يوه ژبه کې ليکوالي هغه وخت پرمختګ او تکامل کولای شي، چې ټول قلموال په تېره ځوان پښت يې په زړه خوږۍ او رسالت او تخصيصي ورتيا سره کار وکړي.))

يا ((مدنيت يو داسې عمومي او ضروري بهير دی، چې نه يوازې په طبيعي پېښو او شيانو کې ليدل کېږي، بلکې تمدن، بشريت د مثبتو هلو ځلو په نتيجه کې هويت پيدا کولای شي.))

يو زده کوونکی د ټولګي په آخر سر کې ناست و، په ډېره حيرانتيا يې له ښوونکي څخه دا پوښتنه وکړه، ((انساني ټولنه، په خپل لومړي سر کې په همدغه او سني شکل سره نه وه ؟))، ښوونکي په خندا جواب ورکړ، ((نه))

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- که چېرې په غبرګو ليندېو کې دننه د کوم چا خبرې د يوه بل د رېبم سرې په استناد وشي هلته نو دغه وورستی خبرې په مفردو نقلي نښو (Single Quotation mark) کې ليکلای شو، د بېلګې په ډول:

محمود وويل، ((زه به هېڅ وخت د ټولنپوهنې په زده کړه کې دغه خبره هېره نه کړم، چې وايي ((د ټولنې تحليل د زېربنا څخه پيل کېږي.))

يا: ميرويس پوښتنه وکړه: ((دا خبره د چا ده چې ژوند د سيند په شان دی؟))

۳- د مختلفو عنوانونو لپاره هم غبرګې ليندۍ کارول کېږي؛ د کتابونو، شعرونو لويو نومونو، مجلو، ورځپانو او داسې نورو مفهمونو نومونه هم د ځينو جملو په دننه کې په غبرګو ليندېو کې راځي؛ لکه:

- د خوشحال خان مشهور اثر ((دستارنامه)) او د ګورکي ((مور)) د پښتو او نړيوالو ادبياتو لپاره خورا درنه خزانه ده.
- يا: ((غوره نثرونه)) د پښتو معاصرو ادبياتو يو رياليستيک اثر دی.

۴- کله چې په يوه جمله کې يوه کلمه توضيح کېږي، هغه هم په غبرګو ليندېو کې راځي؛ لکه:

- کله چې د ((مرچو)) پر کلمه او نوم خبرې کېږي، نو تريخوالی ډېر ژر د سړي په ذهن کې راپيدا شي.

۵- د ځينو نورو ليک نښو سره د غبرګو ليندېو استعمال هم شته:

اول: کوم وخت، چې کامه يا ټکی په داسې جمله کې راشي، چې هلته غبرګې ليندۍ کارول کېږي، هلته نو لازمه ده، چې نوموړي دوه ليک نښې د غبرګو ليندېو په دننه کې راوړل شي؛ مثال:

- سرور وويل: ((هو؛ محمود د کريم ورور دی.))

دويم: ځنډ نښه او څرګند نښه بايد تر غبرګو ليندېو د باندې استعمالېږي، بېلګه:

دی وايي: ((زه ښار ته لړ ځم.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ده محمود ته دا خبره وکړه او ويې ويل: ((پرښو تلوار، په بدو تامل))
يعني دا چې ښه کار بايد ژر ترسره شي، ځکه د ترسره کولو چانس يې کم وي او وخت يې تېرېږي، خو په بدو چې انسانت ته ممکن آينده خطرونه وروپېښ کړي، سوچ او صبر په کار وي.
دربيم: د غږ نښې او کرښې استعمال د جملې په حالت پورې هم اړه لري؛ په دې معنا که چېرې کومه ليک نښه په غبرګو ليندېو اړه ولري، په دننه کې يې راځي او که په ټولې جملې پورې تړلې وي، بيا نو د جملې په پای کې او تر غبرګو ليندېو وروسته راځي؛ لکه:
- پلار مې پوښتنه وکړه، ((لوست دې وکړ؟))
- ځوک به دغه ونه مني چې: ((ماده عينيت لري.))

۱۲– نيخکونه []، قلاب، ولاړ قوسونه(barckets)

مترادف نومونه يې قلاب، لوی قوسونه، عمودي ليندۍ، ولاړ قوسونه او Barckets دي.
لوی قوسونه يا په کندهارۍ لهجه کې نيخکونه په ليکنه کې لږ استعمال لري.
د کارولو ځايونه:

أ. نيخکونه، په عمومي توګه د غبرګو ليندېو په دننه کې د يوه بل سرې خبرې ساتي؛ يَعني هغه وخت چې په غبرګو ليندېو کې دننه ځوک د کوم بل چا وينا راوړي، هلته نيخکونه استعمالېږي البته دغه ډول وينا کله کله په مفردو نقلي نښو کې دننه راځي؛ لکه:
- ښوونکی د لوست په وخت کې وويل: ((پخوا داسې باورو ،چې ځکه د کايناتو مرکز دی، خو کوپرنيک دا کشف کړه، چې [ځمکه د نورو سيارو په شان د لمر په شا او خوا راګرځي.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب.   ولاړ قوسونه یا نیخکونه د دې لپاره کارول کېږي، چې په غبرګو لیندیو کې دننه د کوم بل چا پر وینا تبصره کړي وي؛ لکه:

- کبیر وویل: ((احمد د داروین مشهور کتاب (د انسان تسلسل) زیات خېړلی او د داروین یوازینی عمده اثر یې بللی دی؛ [خو زما په عقیده چې د (انواعو بنیاد) مشهور اثر یې لومړنی هغه عالي اثر دی، چې په اروپا کې یې هنګامه خپره کړه.]

ج. کله چې یو مطلب د کلام اصل نه وي، د قلاب یا نیخک یا ولاړې لیندۍ په منځ کې راوړل کېږي؛ لکه: [معنا داره مسکی کېدل] په نمایشنامو کې اجرایي دستورونه (عملي کوونکي دستورونه) په قلاب کې نوشته کېږي؛ مثال:

احمد [په پریشانۍ سره] وویل نه غواړم یو قدم پر دې لاره نور هم وړاندې لاړ شم.

یا: [اوس اوس لا د دوو سترګو آشنایي هم نه ده پاتې.]

داسې ځوک اوس نشته، چې داسې خه ووایي یا وکړي، چې [د سړي زړه او به پرې وخنبي.]

یا په لنډۍ کې:

عالمه مینه مینه نشته

[سوداګري ده یو پر بل یې خرڅوینه]

۱۳– ممیز (/) بېلنی، تمیز:

دغه نښه د سنواتو، یا سورتونو د بېلولو لپاره کارول کېږي؛ لکه:

الف: د هجري، قمري یا میلادي کلونو د جلا والي په برخه کې، د بېلګې په توګه:

- محمد بن جریر طبري، په ۲۲۴ ه، ق / ۸۳۹ م کال په آمل کې وزېږېده او په ۳۱۰ ه، ق / ۹۲۳ م کال کې ومړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د افغانستان د ټولنيز بدلون لپاره له ۱۳۸۰ ه ش تر ۱۳۹۳ ه، ش چې ۱۹۹۲ م تر / ۲۰۱۴ م پورې ډېر مهم دی.

ب: د قرآنکريم د سورو د شمارو لپاره کارول کېږي؛ له راسته خوا لومړی د سورې شمار، وروسته آيت راځي او مميز څخه کار اخيستل کېږي؛ وګورئ:

- ان احسنتم احسنتم لانفسکم و ان اساتم فلها (قرآن، ۷/۱۷)
- يا کل امری بما کسب رهين (قرآن، ۵۲ / ۲۱).
- کلا ان الانسان ليطغی ان راه استغنی (قرآن، ۹۲ ، ۷/۶/۷)

(۱ : ۵۲، ۱۷، ۷)

۱۴- ليدلوری يا جهت نما ( )

ليد لوری، فلش يا ريبنکی هم نومېږي، او پـه لاندې ځايونو کې کارول کېږي؛ لکه:

الـف: د يـو ترتيـب د ښـوولو يـا د يـو امـر يـا کـار د نتيجې ورکـولـو پـه برخـه کې استعمالېږي؛ لکه:

← مخکې پخوا پخواني
← وويل ويې وې ويل يې
← کوشش کول کوش کوشش
← ليدل ليد ديدار

ب: د ر.ک–وګـورئ، ودې کتـل شي، مراجعـه دې وشي؛ لکـه: د ((خپلـواکی))کلمـه د ((شـکر، حمـد او ثنـا ، لمـانځنې، مننې، حق پېژنـدنې)) پـه معنـا ده او ځلورمو او اتمو پېړيو کې ډېره کارول شوې ده، د شعري او نثري متونو لپاره د لرغوني دورې متون وګورئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵- ټينګار نښه (ـــــــ)، تاکيدي نښه

دغه نښه يا علامه له (دش) يا (خط فاصل) يا منبولنۍ سره تو پير لري، ټينګار نښه په دې معنی ده، چې موږ يوه موضوع په خپلو يادا شتونو يا ليکنو کې ډېره جدي ګڼو ، له هغې کلمې يا لکينې يا پاراګراف لاندې د ټينګار نښه تيرو يا ږدو. يا په بله وينا کله کله ليکوالان په خپلو ليکنو کې داسې کلمې، جملې پاراګرافونه راوړي، چې نسبت نورو کلمو ، جملو او پاراګرافونو ته يې اهميت زيات وي او يا يې هدف دا وي، چې پر ځينو عناصرو او مسايلو باندې تاکيد وکړي؛ نو دلته لازمه ده، چې دغسې کلمې، جملې او پاراګرافونه د ليکنې تر نورو برخو روښانه او برجسته وښوول شي. د دې کار لپاره نوموړي مطالب يا بايد د خط په يوه بېل طرز وليکل شي، لکه نسخ ليک (خط) کې نستعليق* يا شکسته* ليک ، يا د دې برعکس او يا يې تر لاندې مستقيمه کرښه (ليکه) وکښل شي، چې د لوستونکي توجه جلب کړي.

اروپايان ۵ ايټيليک ليک Italic type italics استعمالوي او موږ کولای شو د ژباړې په وخت کې هغه ليک په نستعليق واړوو. ايټيليک ليک له چپې خوا له انګليسي غوندې ليکل کېږي.

زموږ لپاره طباعتي ستونزې شته، ځکه تر نن پورې داسې ماشين نه دی جوړ شوی، چې نستعليق توري ترکيب کړي او نن سبا دغه خبره کمپيوټري ليکنو ته راوتلې ده، چې کېدای شي په کمپيوټر کې جوړ شي.

لازمه دا ده، چې تاکيدي او مهم عناثر يا برجسته وليکو او يا تر يې لاندې کرښه وکاږو؛ لکه:

- د هرې ټولنې په تېره زموږ لپاره ښايي خپله ديندارې وساتو.
- کور، کالي او ډوډۍ، چې په يوه ټولنه کې نه وي، هلته ژوند نشته او ژوند کمزوری دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټینګار نښه؛ د ورځپاڼو، مجلو، کتابونو، ډرامو، نکلونو او داسې نورو نومونه هم به داسې تورو سره لیکل کېږي، چې د عادي تورو څخه توپیر او برجستګي ولري؛ لکه:

- کابل مجله هره میاشت یو وار خپرېږي.
- د شکسپیر (رومیو او جولیت) ډرامه ډېره مشهوره ده.

هغه کلمې او عبارتونه چې بحث پرې کېږي او یا د اصلي پاګراف څخه پرته تر څېړنې لاندې وي، باید په نستعلیق یا برجسته تورو ولیکل شي؛ لکه:

- پښتو ژبه چې بېلې بېلې لهجې لري؛ لاس په لستوني اصطلاح یې په هره لهجه کې نه لیدله کېږي.
- ګورګوره، یوه داسې میوه ده، چې په کندهار کې یې څوک نه پېژني، خو د پکتیا غرونه پرې ډک دي.
- وړمه ورځ، چې د محمود موټر چپه شو، د ترافیکو تر څېړنو وروسته څرګنده شوه، چې ټایرات یې مات شوي وو.

۱۶– متفرقه نښې:

متفرقه نښې زموږ په لیکنو کې نه کارول کېږي، خو اوس اوس کارول کېږي، دا ځکه چې انګلیسي او نورې اروپایي ژبې ډېرې مروجې شوې دي او دا مهال زموږ د دولتي ادارو کلتور همدا دی، چې بیوګرافي یا سي-وي ګانې ډېرې پراخه لیکنې او ژباړنې په انګلیسي ژبه دي، له همدې امله د متفرقه نښو یا انګلیسي لیک نښو کارول په انګلیسي لیکنو کې کارول کېږي.

پر دغو نښو سربېره، چې په دې لیکنه کې شرحه شوې دي، ځینې نورې نښې هم شته، چې په رازراز مواردو کې کار ځینې اخیستل کېږي؛ لکه:

دغه نښې که ټولې موږ نشو راوړلای، خو تر ډېره حده به دغه نښې او د دغو نښو شکلونه معرفي کړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- سر تاو شوې کرښې Swang dash
يا: تاو شوې کرښه (~) Swang dash
۲- ډبل هايفن (=) // Double .h
۳- دويم خج (\) Grave accent
۴- کريټ Caret
۵- ورخ کرښه {} Brace
۶- ډبل کټار ! Double Dagger
۷- متوازي (//) Faralles
۸- پاسټراف (،) Apostrophe
۹- اول خج (/) Acute accent
۱۰- چپه بار (\) Reversel virgule
۱۱- سيډله (،) Cedilla
۱۲- کټار (t) Dagger crass
۱۳- وړو خپرکی (s) Section number cluse
۱۴- پاراګراف ( ) Paragraph (۱۵: ۳۶)

لنډه دا چې ليک نښې د ليکوالۍ په ټولو برخو کې د ستر اهميت او ارزښت وړ دي؛ هېڅ هدفمن او متخصص ليکوال نشي کولای په ليکوالۍ کې د (ليک نښو) له ارزښت څخه سترګې پټې کړي.

آن ليک نښې يوه ليکنه د غوره والي او بې خونده ليکنو په قطار کې درولای شي. د ستر خوشحال بابا په وينا لکه توره چې د ګوزار لپاره پکارېږي او زلفې د يار لپاره په شانه وهل کېږي؛ همداسې د هر فن لپاره حدود او نښې شته، چې د ليکوالۍ لپاره ليک نښې يا علامه تنقط کارول کېږي.

توره چې تېرېږي خو ګوزار لره کنه
زلفې چې ولول شي، خو خپل يار لره کنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴-۲- د خلورم څپرکي لنډيز:

- ليک نښې (اعجابيه توري) يا علامت تنقيط نه يوازې په ليکوالۍ او مسلکي ليکنو کې کارول ضروري دي، بلکې په هر ډول ليکنو، کتابونو، مجلو، مقالو، لويو او وړو ليکنو کې يې راوړل حتمي دي.
- په ټولو ليکنو (له وړو مکتوبونو، خصوصي ليکنو نيولې بيا تر تحقيقي ليکنو پورې د ليکن نښو کارول ضروري دي.
- که ليک نښې په ليکنو کې ونه کاروو، د کلمې، کلمو، جملې، جملو د ډولونو، پارګرافونو، عباراتونو، فقرو، مضمونونو، مقالو، رسالو، مجلو، کتابګوټو، کتابونو او ... توپيرونه سره ورکېږي.
- ليک نښې هغه ضروري توري دي، چې ليکوالۍ ته سر او صورت ورکوي، نه يوازې د شکل له پلوه ليکنو ته ښکلا ورکوي، بلکې په کلمو، جملو، پارګرافونو، مقالو او مضمونونو کې معنايي تغير هم رامنځته کوي.
- په هره ليکنه کې د ليک نښو د کارولو اړتياوې او ارزښتونه خورا ډېر دي.
- په مجموعي ډول ليکنې مسلکي لوری او مفهوم لري؛ هېڅ ليکنه يا ليکوالي تصادفي او اتفاقي کار نه دی؛ هره ليکنه که په هره برخه کې وي د غيرفني او مسلکي خلکو له خوا نه ده ترسره شوې، دا ځکه چې عادي خلک او ليکوال سره توپير لري.
- ليکوالي د يو لړ فني او مسلکي مهارتونو خپلول او کارول دي، چې تصادفي لوری(جنبه) نه لري. دا کار ددې ترڅنګ، چې مسلکي دی، يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژمن او متعهد کار دی، چې الله رب العلیم ځینو انسانانو ته وربښلی دی.

- که لیکنه او لکیوالي د هرې ټولنې لپاره د فرهنګي ترقۍ لامل او سبب کېږي، نو فني لیکنه یعنې له لیک نښو او تورو سره لیکنه هم په بشپړه توګه یوه اړتیا ده. لیکنه او لیکوالي د اعجامیه نښو د پرځای کارولو له مخې درسته بڼه او صحیحه محتوا خپلوي. اعجامیه نښې په لیکنه کې راوړل ځکه اړتیا ده، چې (جملې، پاراګرافونه او نورې برخې سره بېلولای شو؛ د هرې لیکنې په صحت او درستوالي پوهاوی ترلاسه کولای شو. د هرې لیکنې شکل او محتوا سره توپیرولای شو او د لیکنې هر صنف له نورو بېل ترسیمولو.
- په لیکنه کې د اعجامیه نښو کارول د لیکوالۍ د حدودو په ګوته کول دي؛ لکه ناوې بې سینګاره ښکلې نه ښکاري، لیکنه هم بې تورو او اعجامیه نښو بې حدوده او بې ترتیبه برېښي.
- که لیکوالي یوه فرهنګي اړتیا ده، لیک نښې کارول په لیکوالۍ کې یوه روزنیزه ورتیا ده، له همدې امله دغه ورتیا د لیکوالۍ په ډګر کې دغه اړتیا رفع کولای شي.
- خدای بښلي روهي وایي: د لیک نښو ځینې نورمونه په نړیواله سطحه منل شوي دي او له هغو سرغړونه د لیکوالۍ پرستیژ ته زیان رسوي، د مثال په توګه که (نقل قول) لپاره غبرګه لیندۍ استعمال نه کړو، زموږ خبره نه علمي ارزښت له لاسه ورکوي.
- په لیکنو کې په تېره بیا په ژورو علمي او تحقیقي آثارو کې لیک نښې پر خپلو ځایونو را نه شي او یا اصلاً د لیک نښو مراعات ونه شي؛ نه یوازې دا چې د متن په لوستلو کې ستونزې راپیدا کېږي، بلکې کله کله مشکله ده، چې سم او مطلوب مفهوم دې ځینې وا خیستل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په لیکوالۍ کې د لیک نښو پرځای کارول څو ګټې لري:
- یوه دا چې د لیکوالۍ هر صنف وربانديې مشخصولای شو.
- دویم ؛ دا چې د لیکنې په برخه کې زموږ پوهه ترې معلومیدلای شي.
- دریيم؛ لیکوال د متمدن پښت او لیکوالۍ وارث ګڼل کیږي؛ لکه په معاصره دوره کې خدای بښلي الفت، رښتین، روهي او بیا نور...
- لیکوالي د هرې ټولنې فرهنګي اړتیا ده، له دغې فرهنګي بډاینې پرته د هغه ملت کلتوري کمزوري ډېره زیاته مقصوره نه ده.
- د لیک نښو په واسطه د لیکوالۍ د صنفونو حدود هم معلوم‌ولای شو او له دې سره سره لیکنه ښایسته کوو.
- په لیکنه کې د لیک نښو سمه کارونه لیک دود معیاري کوي؛ لیک نښې د هرې لیکنې د مطالعې په برخه کې د انسان فهم او درک آسانوي، ځکه نو په هره برخه کې د هماغه ژبې په ټولو لیکنو کې د لیک نښ، کارول یوه اړینه مساله ده.
- که په لیکنه کې لیک نښې ونه کارول شي یو ویاند لیکنه سمه نشي لوستلای. په لیکنه کې لیک نښې کارول سړی په مطالعه نه ستړی کوي او کېدای شي د څو پاراګرافونو له لوستلو وروسته دمه وکوي.
- خدای بښلی ګل پاچا الفت وایي، بې له تورو نه ځینې ټکي او نښې شته، چې د لیک په لوستولو کې دخل لري او یوه جمله یا کلمه له اشتباه او ابهام څخه ژغوري، یعنې د دغو نښو او ټکو په لیکلو سړی پوهېږي، چې په کوم ټکي باید سړی او کومه جمله په بلې پورې وتړي. د تعجب ندا ، پوښتنې، خطاب او نورو کیفیتو څرګندونه په همدغو نښو او ټکو کېږي، چې په لیکلو کې ډېر اهمیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ليک نښو ته په عربي کې اعجاميه علامې، په انګليسي ژبه کې ورته Punctuation، په فارسي دري کې نشانه ګذاري، علامت ګذاري او روش نشانه ګذاري ويل شوی دی.
- يو شمېر نښې او علامې دي، چې د ناخپلواکو (غيرمستقلو) يا بانډ مورفيمونو يا اداتو په څېر کومه ځانګړې معنا نه لري، خو که په ليکنه کې هره يوه په خپل ځای استعمال نشي، ليکنه خوندوره نه وي، کېدای شي اصلي مفهوم له لاسه ورکړي او لوستونکی به د لوستلو پر مهال تېروتنې وکړي.١
- پوهنوال محمد آقا شيرزاد په وينا، که ليک نښې او علامې په ليکنه کې پرځای وکارول شي، ليکنه به خوندوره او معنا لرونکې وي، مطلب به ترې ژر واخيستل شي او هم به په لوستنه کې د لوستونکو د تېروتنې مخه ونيول شي.
- د ليک نښو زده کړه، د هرچا په ځانګړې توګه د ليکوال او ليکونکي لپاره ډېره اړينه ده، کنه نو لوستل او ليکل به مو تېروتنې او نيمګړتياوې ولري. د ليک نښو د کارونې او زده کړې اساسي موخه د جملو او عبارتونو د مفهوم وضاحت او صراحت دی.
- د اعجاميه نښو اړتيا دا ده که دغه نښې په يو متن کې ونه کارول شي، ممکن لوستونکی او په خپله ليکوال هغه معنا له مضمون څخه وانه خستلای شي، کوم چې د لومړي سرې مطلب وي. د عربي، فارسي او پښتو ژبو ليک نښې يو ډول دي، د انګليسي ژبو بل، د عربي، فارسي او پښتو بل ډول.
- ډاکټر اسماعيل حاکمي او د ده ملګری د ليک نښو د اړتيا په برخه کې نظر لري او وايي: ((منظور از نشانه ګذاری رعايت قواعد سجاوندی و به کار بردن علامها ونشانه هاى است که خواندن و در نتيجه فهم درست

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطالب را آسان و به رفع پاره (ټوټه) ابهامها که از عدم انعکاس دقيق و روشن عناصر و دلالت گفتاری در نوشته پديد مي آيد ، کمک کند.))

- ليکوالي ارزښتونه لري، په تاليف، تصنيف، ژباړه، په قطعو ، داستانونو ، ورو ، غټو ورځپاڼو ، مجلو ، سايټونو او نورو ليکنو کې د کارولو ارزښت ډېر دی.
- تول ژمن، پوه او له ظرافت سره روږدي په تحقيق، تصنيف، تاليف او تخليق پوه ليکوال نن په خپلو ليکنو کې، چې د مطالبو د بېلتون لامل کېږي او د جملو له فهم او درک سره مرسته کوي؛ له ليک نښو ګټه اخلي. هغه ليکوال چې غواړي خپل هدفونه نورو ته په ښه ډول، ورو لېږدوي، بايد اعجاميه نښې د ليکنو د لا ښه درک لپاره مراعات کړي او له دې لارې د ليکوالۍ ارزښت ډېر کړي.
- که غواړو ليکنه مو ارزښتمنه وي، بايد ليک نښې د قاعدې له مخې وي، که د ګرامري قراردادونو او د ليکنې ژورو قواعدو ته پاملرنه ولرو نو هېڅکله بايد دغه قاعدې هم هېرې نه کړو. که غواړو تېر وختونه خوندي کړو ، او سنی حالت راتلونکو ته په واک کې ورکړو او د راتلونکې لپاره يو خوږ انځور ولرو او له اوسنۍ نړۍ خبر شو ، لازمه ده په ليکوالۍ پوه شو ، په ليکوالۍ پوهېدل په ليکنو کې د ليک نښو مراعتول دي.
- د ليک نښو د محتوا څرګندول د ليک اړوند کار دی. د ليک نښو ور کارول نه يوازې لوستونکي ته د مطالعې لار ورښيي او کار يې آسانوي، بلکې ليکوال ته د شکل له مخې د ليکنې ځلورخواوې هم روښانوي. که په خبرو او شفاهي پيغامونو کې د سر، لاسونو ، ګوتو ، اوږو ، په قيافه کې بدلون او نورو غړو تغير او اشارو څخه ګټه اخلو او پيغامونونه لېږدول آسانوي، خو په ليکنو کې د دې لپاره، چې د هغو غړو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرکتونو زمینه نه ده مساعده، لیکوال ناچار دی، چې د لیکوالۍ له نښو کټه واخلي، څو وکولای شي تر یوه بریده رواني، عاطفي او یا د جملو آهنګ لوستونکو ته ور ولېږدوي.

- د لیک نښو بل ارزښت دا دی، چې د جملو بېل بېل واحدونه څرګند او بیا په منطقي توګه سره تړي. که چېرې د لیک نښو دغه اصول ګډوډ او یا په سستۍ سره اېښودل شوي وي، بیا نو یقیني ده، چې لوستونکي د لیکنې څخه سم او پوره مطلب نه شي اخیستلای؛ د چا خبره په پوره سرګردانۍ به اخته او د چټک لوستلو بشپړ مخنیوی به یې شوي وي.
- د کاندېد اکاډمیسن ظاهر افق په وینا، د بېروختونه یوه ټاکلي موضوع ځکه خرابوي، چې بې ارتباطه مسلې په اصلي موضوع ورګډوي او په دې کار سره خپله لیکنه ناتوانه او کم ارزښته کوي.
- په پښتو ژبه او ادب کې د لیک نښو تاریخ او کارونه په نوې او معاصره دورې پورې اړه لري. په پښتو ژبه کې لکه د نورو ژبو په لا تیني دورې پورې اړه لري، لږ د تامل وړ خبره ده. زموږ په هېواد کې علامه ګذاري د سراج الاخبار په خپرېدو (۱۲۹۲) د محمود طرزي له خوا مروج شوې دي، چې وروسته نورو لیکوالو وکارولې.

لیک نښې ډېر ډولونو لري؛ لکه:

(ټکي(نقطه) پوښتن نښه، ږغ نښه، کامه (کولن)، سیمي کولن یا ځنډ نښه، څرګند نښه، کرښۍ، وړه کرښۍ، لیندۍ، غبرګې لیندۍ، ولاړ قوسونه یا نیخکونه، درې ټکي، ټینګار نښه، ستوری، ممیز، جهت نما او متفرقه نښو ویشل کېږي، چې هره نښه په خپل وار له مثالو سره پوره تشریح شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴–۳– دخلورم څپرکي پوښتني

۱- ډاکټر اسماعيل حاکمي او د ده ملګري د ليک نښو د اړتيا په برخه کې کوم نظر درلود؟

۲- په ليکنه او ليکوالۍ کې د ليک نښو يا تنقط علامو ارزښت په ګوته کړئ.

۳- په ليکنه کې د ليک نښو د کارونې او اړتيا په برخه کې خدای بښلي استاد محمد صديق روهي کوم ډول فکر کاوه؟

۴- که په ليکنه کې ليک نښې پرځای ونه کارول شي، آيا په شکل او معنی د مضمون کې تغير راتلای شي؟

۵- يو مطلوب او سم مفهوم له ليکنې څخه کوم وخت ترلاسه کولای شو؟

۶- په ليکوالۍ کې د ليک نښو پرځای کارولو څو ګټې وښايا ست؟

۷- د ليکوالۍ د صنفونو حدود د څه شي په واسطه معلومولای شو؟

۸- په لنډه او مدلـله توګه په ليکوالۍ کې د ليک نښو اړتيا په ګوته کړئ.

۹- د ليک نښو څو مشخص (ځانګړي) ارزښتونه څرګند کړئ.

۱۰- ليک نښو ته په عربي، انګليسي او فارسي ژبو کې کوم نومونه اخيستل شوي دي؟

۱۱- استاد محمد آقا شيرزاد په ليکنه کې د ليک نښو په برخه کې کوم نظر درلود؟

۱۲- د جملو بېل بېل واحدونه د څه شي پواسطه معلومولای شو؟

۱۳- په فني او مسلکي ډول څه وخت ليک نښې زموږ په معاصره ليکوالۍ کې کارول کېږي؟

۱۴- ټکی (نقط) په کوم ځای کې کارول کېږي؟

۱۵- پښتو پښتو تشريحي قاموس کې د ټکي يا مکث نښې په برخه کې څه ويل شوي دي؟

۱۶- ټکی تعريف او په ليکنه کې يې کارول کوم ارزښت لري؟

۱۷- دوه ټکي يا شارحه څه ته وايي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- شارحه (سر په سر ټکي) په ليکنه کې د کوم هدف لپاره استعمالېږي؟
۱۹- دري ټکي څه وخت او چېرې په ليکنه کې کارول کېږي؟
۲۰- پوښتن نښه څه ته وايي او په ليکنه کې د کاروني ارزښت څه دی؟
۲۱- په څو ژونديو مثالونو جملو کې سواليه وکاروئ.
۲۲- غږنښه يا ندايه (!) څه ته وايي او د کاروني ارزښت يې څه دی.
۲۳- په څو جملو کې د غږنښې کارونه په عملي توګه وښايا ست.
۲۴- د کامې (ويرګول) يا کولن او سيمي کولن توپير په څو جملو کې وکړئ.
۲۵- د فقرو ترمنځ د کامې د کاروني ځايونه او اړتيا په ګوته کړئ.
۲۶- په تابع او عمده جملو کې د کولن کارولو ارزښت په نښه کړئ.
۲۷- د څنډ نښې د استعمال ځايونه په ګوته کړئ.
۲۸- کرښې يا خط فاصل يا دش څه وخت او چېرې په ليکنه کې کاروو؟
۲۹- ليندۍ او غبرګې ليندۍ څه توپير لري هر يوه راوپېژنئ او په څو جملو کې يې مثالونه راوړئ.
۳۰- قلاب څه ته وايي؟
۳۱- مميز يا بيلنۍ څه شی دی؟
۳۲- جهت نمايه ليکنه کې د څه لپاره کارول کېږي؟
۳۳- ټينګار نښه څه ته وايي؟
۳۴- آيا په عمومي ډول ليک نښې په عملي توګه د ليکنې په ټولو ډولونو کې مراعاتولای شئ؟
۳۵- متفرقه نښې په پښتو او دري ليکنو کې کارول کېدای شي او کنه او که يوازې په بهرنيو ژبو کې کارول کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴–۴– د ځلورم څپرکي ماخذونه

۱. قرآنکریم. ۷، ۱۷، ۵۲.

۲. الفت ګل پاچا. ۱۳۸۸ه ل ، لیکوالي (املا او انشاء). دویم چاپ، پېښور، بورډ ، ناصرباغ، رفعت کتابخانه.

۳. امیري، ملک ابراهیم. ۱۳۶۹ ه ل. چگونه املا و انشا بنویسیم ؟ ایران: تهران: خیابان آزادی، تامین اجتماعی استان تهران.

۴. اشراقي، سید علي محمد. ۱۳۹۲. آیین درست نویسي (املا). کابل: نمایندګي الهدی. کتاب فروشي فرهنګ.

۵. افق، محمد ظاهر. ۱۳۶۲ ه ل. لیک نښې. کابل: د علومو اکاډمۍ د څېړونو ریاست.

۶. پښتو - پښتو تشریحي قاموس. ۱۳۶۲ ه ل. کابل: د علومو اکاډمۍ، د څېړونو ریاست.

۷. د ژبو او ادبیاتو مرکز, Willian Shahkespeare.۱۹۲۵.Hamlet, ۱۷th. Printing, New York. Newgarci.

۸. روهي، صدیق محمد. ۱۳۶۲ ه ل، لیک نښې (تقریظ)، کابل: د علومو اکاډمي، د څېړونو ریاست.

۹. روهي، صدیق. ۱۳۵۴. د څېړنې لارښود. کابل: د علومو اکاډمۍ. د پښتو څېړنو مرکز.

۱۰. حاکمي، داکتر محمد اسماعیل. ۱۳۸۲. زبان و نګارش فارسي. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انساني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

١١. شیرزاد، محمد آقا. ١٣٩٠. لیکوالي. کابل. د پوهنې وزارت. د ښوونکو د روزنې لوی ریاست.

١٢. طاهرخانی، استاد عبدالله. ١٣٧٤ ه ل. درست بنوسیم. تهران: مراکز تربیت معلم. چاپ سنگین.

١٣. هلالي، عبدالحکیم. ١٣٦٦. لیک ښودنې (تقریظ). کابل: د علومو اکاډمۍ، د خپرونو ریاست.

١٤. یون، محمد اسماعیل. ١٣٨٧. پښتو لیکنی سمون. کابل: یون کلتوري یون.

١٥. Webstores severthe. New collegiate. Dectionary. Indian Edition. Copyright ١٩٢٩ by G.C. Merriam co second reprimi April ١٠١٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

۵- د لیکوالۍ ډولونه

پیلېزه:

لیکنه او لیکوالي یو دوامداره کلتوري او فرهنګي بهیر دی، چې په بشري ټولنو کې د خلکو د ژوند له دوام سره دوام مومي.

څومره چې بشري ټولنې دغه بهیر ته ارزښت ورکوي، په هماغه اندازه ورسره د هرې ټولنې د مادي او معنوي کلتور اړخونه هم خوندي کېږي.

لیکوالي، چې ګڼ اړخونه لري، هره برخه یې د کلتور د یوې ژوندۍ برخې ځلونه کوي. تخلیق، تحقیق، تصنیف، قطعه، ژباړه او ... د لیکوالۍ پراخ اړخونه ځلوي؛ له یوې خوا د کلتور او فرهنګ د خوندي کولو او له بلې لوري د لیکوالۍ د مختلفو صنفونو ردیف بندي کوي او حدود یې معلوموي.

په دغه فصل کې دلیکنې ډولونه، د لنډ لیک معرفي، ارزښتونه، تصنیف او د هغه اړتیاوې، تخلیق او تخلیقي آثارو د دوام او فرهنګي بډاینې؛ او همدارنګه د هنري- ادبي او تخلیقي آثارو توپیر له غیر تخلیقي سره هم په ګوتو کېږي، چې په مجموعي ډول به درانه محصلین که خیر وي د لیکوالۍ د تحقیقي او تخلیقي صنفونو په برخه کې هم پوره پوره معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵–۱– لنډ ليک يا لنډه ليکنه :

مخکې له دې چې لنډه ليکنه معرفي کړو ، بايد په لنډ ډول وواييم ، چې لنډه ليکنه (فني ليکنه) ، لنډه ليکنه (قوي ليکنه) ، لنډه ليکنه لوی مفهوم لېږدونکې ليکنه ده ؛ خو اصلي شرط په اصلي مفهوم نغاړل او راوړل وي.
که يوه ليکنه څومره لويه وي ، چې هره محتوا ولري او په هر کالب کې وي ، خو چې (مقصدي) مفهوم په کې نه وي نغښتل شوی ، هغه ښه ليکنه نه ده ، که لنډه وي او که لويه ، په زړه پورې ليکنه نه ده.
که د وخت د مخنيوي لپاره لنډه ليکنه کوو ، که مو ليکنه ادبي ، يا ژورناليستکي وي بده خبره نه ده ، خو که ليکوال (مرکزي مفهوم) په ليکنه کې نه وي راوړی ، نو دا کار بيا هم زمونږ وړه او لنډه ليکنه نه بامفهومه کوي.
هره ورځ زمونږ په شا او خوا کې زياتې او ډېرې پېښې رامنځته کېږي ، خو د وخت د کموالي له امله ورځپاڼې ، راډيو او تلويزيون نه شي کولای دا ټولې پېښې تر پوښښ لاندې راولي. د هر خبريال په خبر مونږ هم ناچاره يو د وخت د سپما هڅه وکړو او خپله ليکنه يا رپوټ تر هغه ځايه ، چې ممکن وي ، را لنډ کړو.

- نن ، سبا د خبري او ژورناليستکي او هنري مضمونونو او مطلوبونو د ليکنو تر څنګ تحقيقي او معلوماتي ليکنې هم لنډې ليکل کېږي ، ځکه د هنري ادب په دنيا کې تر رومانه ، ناول ، له ناوله داستان او له داستان څخه لنډه کيسه خلک ډېره خوښوي او هغه هم ددې لپاره چې خلک هر ډول بوختياوې لري ، لوی لوی داستانونه نه شي مطالعه کولای ، خو دا خبره کول ضرور دي ، چې (مونږ بايد په هره ليکنه کې خپل علمي او فني صلاحيتونه وکاروو او خپل مسلکي رسالت له پامه ونه غورځوو). يو ليکوال نظر لري: ((تر دا وروستيو وختونو پورې زده کوونکي ، ليکوالان د راډيو او تلويزيون کارکوونکي د لنډې ليکنې او يا له يوې ليکنې څخه د شيرې راويستلو او يا لنډې ليکنې لپاره د يو چوکاټ په جوړولو کې دوه زړي وو ، خو د هغه هڅو په ترڅ کې ، چې په دې وروستيو کې د نړۍ په خورا

(c) ketabton.com: The Digital Library

معتبرو پوهنتونونو کې ترسره شوي د لنډې ليکنې او له يوې ليکنې يا راپور څخه د (شيرې) را ايستلو لپاره ځانګړې چوکاټ په پام کې نيول شوي. په ډېرو پوهنتونونو کې او سمهال لنډه ليکنه د يو صنف په ډول کارول کېږي او د ليکنې راپور شيره د اسم په توګه د استعمال وړ ده.)) (۱۱: ۱)

- اصلي خبره دا ده، چې په لنډه يا اوږده ليکه کې د پام وړ موضوع (محتوا) راونغښتل شي، د ليکنې لنډون د يوې موضوع يا ليکنې په اصلي بڼه تکرارول دي، چې له معمول سره سم د هرې ليکنې په پای کې راځي. د (ليکنې د لنډون اصلي موخه په لنډو ټکو کې د لوستونکي پوهول دي؛ نو په دې توګه ويلای شو، چې لنډون له يوې موضوع څخه د پايلو اخيستنه ده، خو د يوې ليکنې (محتوا) هغه څه دي، چې د ليکنې په پيل کې د لوستونکو يا مقابل لوري د پوهاوي لپاره کارول کېږي.
- په ادبي ليکنو کې په تېره تحقيقي ډګر کې لنډه ليکنه کول يو فني او مسلکي کار دی؛ د مثال په ډول که وغواړو مورېږ يو غټ کتاب (د پښتو ادبياتو دويم ټوک تاريخ) په پنځوسو يا سلو او يا لنډو مخونو کې راوړو، لازمه ده (هغه مرکزي او د تمرکز وړ موضوعات (درسي موضوعات) په خپله ليکنه کې را واخلو، چې مورېږ هدف ته رسوي، يا د ليف تولستوی (جګړه او سوله) کتاب همداسې در واخله. په ادبياتو کې مهمه دا ده، چې مورېږ په يو غټ کتاب يوه وره، خو با مفهومه انتقادي او څېړنيزه ليکنه وکړو، يعنې يوه مقاله بايد ستندرډ او څېړنيزه وي. عنوان، سريزه، څېړنه، نتيجه، لمن ليکونه او ماخذونه ولري (لمن ليکونه يا حاشيې د کتاب اصلي برخه نه ده او د متن سره متضاده کلمه هم کېدای شي

د يوې مقالې يا کتاب لنډون د ټولو برخو را لنډون دی، خو شيره (محتوا) يې هغه لنډيز دی، چې بېلابېلې برخې په کې په پام کې نيول شوي نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵-۲- د لنډې ليکنې لرغونتوب:

لنډه ليکنه نوې خبره نه ده، لنډه ليکنه د ليکوالۍ په ډګر کې له ډېره پخوا موجوده وه؛ له هغه مهاله چې انسانانو تازه خط او کتابت زده کړی و، انسانان اړول د انځوريز (تصويري) ليک په مرسته خپله موخه (هدف) لوستونکو ته ورسوي او داسې ويل کېږي، چې دوه درې يې تېرې کړې وي.

الف: په پخوا زمانو کې:

د نړۍ په پخوانيو ادبياتو کې لنډې ليکنې د ليکنې ښکلا ته ډېر اهميت ورکاوه، خو له ښکلا سره محتوا ملګرې وه. کلام الله مجيد د اعجاز او ښايسته لنډو ليکنو يو ښه مثال دی. سر او پا احکام، امثال او متشابهات دي.

احکام الهي (نص) کيسې او تشبې ګانې په پوره اديبانه، معجزه اسا، رساوالي، فصاحت، بلاغت او صراحت سره په دې الهي کلام کې وړاندې شوې دي، چې په يو وار اورېدو او دقيق ډول ويلو سره نه يوازې يو مسلمان او مؤمن ورباندې پوهېږي، بلکې د دنيا او آخرت پوره پوره تومنه ترې لاسته راوړي.

انا انزلناه فی ليلة القدر- تر آخره

۱- موږ دا قرآن د قدر په شپه نازل کړی دی.

۲- او ته څه پوهېږې، چې د قدر شپه څه ده؟

۳- د قدر شپه له زرو مياشتو څخه ډېره غوره ده.

۴- پرښتې او روح په هغې کې د خپل رب په اجازه هر حکم له ځانه اخلې، راکوزېږي.

۵- هغه شپه له سره تر پايه سلامتيا ده تر سهار ختلو پورې.۱: قرآنکريم. ثور القدر-۲۵، ۲، ۲

د پښتو ادبياتو ستره تذکره (پټه خزانه) د محمد هوتک بن داود په څومره ساده، رسا خو کره او لنډه پښتو ژبه ليکل شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پیاوړي محقق زلمي هېواد مل په وینا: ((پټه خزانه د پښتو قدیمه ترلاسه شوې بشپړه تذکره ده، چې پیدا کېدو یې پښتو ادب ته نوې ساه ورکړه او محتویاتو یې زموږ د لیکلي مکشوف ادب تاریخ تر دوهم قرنه پورې ورساوه. د پښتو د ادبي تاریخ دغه مهمه وثیقه د خپل اهمیت، ارزښت په تاریخ او ادب کې ورته د ضرورت... چاپ شوې ده.)) (۲: څلورم)

پټه خزانه هغه سیف یا زېرمتون دی، چې درې خزانې خوندي کوي:

لومړۍ خزانه (۲۱) شاعران او لیکوال، دویمه (۱۰)، دریيمه (۱۳) لیکوال او شاعران چې له لیکوال د مخه، د ده د وخت او ښځینه شاعران په کې خوندي شوي دي؛ د اوسنی کره کتنیز انتقادي متن څېړنې له مخې نه یوازې علمي لنډه لیکنه ده، بلکې مدني لنډه او خوږه لیکنه هم ده: د اول ځل لپاره لیکوال پښتنې ښځې شاعران په نامه معرفي کړي دي، چې زما په نظر دا د رساو لنډې، خوږې او پخې لنډې او مدني لیکنې یو ادبي (غیز دودیز) شهکار ګڼلای شو.

په فارسي- دري ادب کې، چې لیکنه خورا قیمتي پخوانۍ او د پام وړ لرغونتیا لري، یو ځل بیا ګورو، چې سعدي شیرازي خپل شاعري په څومره خوږه او صریحه او لنډه پوهنیزه ژبه سره کړې ده او د محمد علي فروغي په وینا (سعدي د ډېرو لیکوالو او شاعرانو پرخلاف داسې جملې سره ترلې، چې لفظ او معنا یې دواړه سره یو ځای کړي او خلکو ته یې مفهوم ژر رسولی دی؛ لکه:

بنی آدم اعضای یکدیگر اند   که در آفرینش زیک ګوهر اند

چو عضو به درد آید زروزګار   دیگر عضوه هار را نماند قرار...

یا: د ګلستان هر حکایت د ساده، ظریف، پرمعنا او مثنوي نظم په قالب کې داسې مضامین راوړل شوي، چې هر چا ته د ژوند یو حتمي عبرت او درس ورکوي، تقوی ورپېژني او آن ډېر ناترسه انسان ته هم مرګ وریادوي او لږ تر لږه تفکر او سوچ ته یې هڅوي. د بېلګې په ډول:

د عدل، تدبیر او رایې په برخه کې به څه روان او لنډ نظم سره وایي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکايت

شنيدم که در وقت نزع روان — به هرمره چنين گفت نوشيروان
که خاطر نگهدار درويش باش — نه دربند آسايش خويش باش
نياسايد اندر ديار تو کس — چو آسايش خويش خواهی و بس (
۱۸ : ۱۵)

که سعدي (گلستان) چې په نثر ده را واخلو د پخوانی لرغوني يا کلاسيک فارسي نثر پېچلتيا او مطلوبيت (اوږدوالی) نه لري.

همداسې د پښتو ادب په نظم کې د عبدالرحمن بابا لنډ نظم وينه ده، هر څوک يې چې کلام مطالعه کوي له شک پرته د انساني ژوند ګڼ علمي اړخونه په خوږه پند آميزه عرفاني ژبه بيانوي؛ لکه:

هسې تيز دورمي دوران — ګويا برق دی درخشان
د آسيا په څېر ګردش کا — په زمين باندې آسمان
ککرۍ دي د سريو — چې اوربږي تر دامیان
پيدا کېږي، فنا کېږي — نه يې حد شته نه پايان
نه يې حد، نه يې پايان شته — نه يې سر شته نه سامان
ځينې ډول وهي ښادي کا — ځينې وير کا د خپل ځان
ځينې شمع غوندې ژاړي — ځينې ګل غوندې خندان... (۱۴:۸۱)

که څه هم ما د نظم بېلګې راوړې، خو همدغه نظمونه که په نثر راوړو په ډېرو ساده کلمو سره خپل مطلب عالم تعقل ته په لنډه توګه لېږدوي.

ب: اوسمهاله لنډه ليکنه:

اوسمهاله لنډه ليکنه څو برخې لري په هر ډول ليکنې رسا او لنډې شوې دي. لنډه ليکنه د پښتو ادب په کلاسيکه دوره کې عالم افتخار خوشحال خان عليه الرحمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دستارنامه*) وليکله؛ له هغه را وروسته خوشحال خان د نورو ارزښتمنو آثارو ترڅنگ (دستارنامه) وليکله، چي په حقه سره د شخصيت جوړوني يو ويا ړلی اثر دی. د دي ترڅنگ چي جلا جلا هنرونه او خصلتونه په کي تشريح شوي، د يوه مسلمان بافکره، باتميزه، قهرمان، په ځان ويسا (باوري) انسان انځور او کرکتر د هرچا مخته ږدي.

په دغه اثر کي لومړی شل هنره توضيح کيږي، بيا خصلتونه؛ په هر ډول زموږ مطلب د هغي دوري لنډ نثر دی، نه د دستارنامي د خصوصياتو او منځپانگي توضيح.

اول باب- په کتاب کي راځي: ((اول هنر د ځان د معرفت دی، دويم هنر د علم چي کسب باله شي، دريم هنر د خط، چي لازم ملزوم د کسب و کمال دی، څلورم هنر د شعر، چي پيرو د علم دی، پنځم هنر د تير اندازۍ دی، شپږم هنر د آبيازۍ دی، اوم هنر د اسپ تازۍ دی، اتم هنر د ښکار دی، نهم هنر د شجاعت دی، لسم هنر د سخاوت دی، يوولسم هنر د ازدواج معاشرت دی، دولسم هنر د اولاد د تربيت دی، ديارلسم هنر د تاديب خدم وحشم دی، څوارلسم هنر د اسباب معشيت دی، پنځلسم هنر د زراعت د دهقانيت دی، شپاړسم هنر د تجارت دی، اوولسم هنر د تحقيق د نسب دی، اتلسم هنر د علم د موسيقۍ دی، نولسم هنر د نرد (شطرنج) او شلم هنر د تصوير د نقاشۍ دی.)) (۹ : ۱۱، ۱۲)

په کتاب کي هنرونه او خصلتونه په ترتيب تشريح شوي، زموږ مطلب د لنډ نثر راوړل و، د زياتو معلوماتو لپاره دستارنامه ضرور ولولئ.

د مصلح الدين سعدي شيرازي رح (۵۸۱ - ۶۹۱ يا ۶۹۴ ه ق) (گلستان سعدي)، پښتو ادب ته عبدالقادر خان (۱۰۶۲ – ۱۱۲۵ ه ق) کي راوژباړله او ونوم يي ورباندي (گلدسته) کېښوده؛ گلدسته د گلستان پښتو ژباړه ده؛ گلستان (۶۵۶) سعدي تاليف کړی دی، چي اخلاقي، تعليمي او نورو عامو ټولنيزو معنوي ارزښتونو او ښېگڼو برسېره د ژبني فصاحت او بلاغت ډېره غوره بېلگه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته به د هغه نظم ځينې بېلګې واخلو:

نظم:

((عاقبت چي له جهان سرې لېږدي　　　　بهتر دى چي ښه يادګار په جهان پرېږدي

په معنا کې هغه مړ نه دى حيات وي　　　　چي تري پاتې د نيکۍ کلمات وي

دا هومره عالم چي له جهانه په وار وار لاړ شه، له هېچا نښې پاتې نه شي که پادشاهان وو، که وزيران وو، نه سرايونه پاتې شول، نه پلونه، نه يې کوهي، نه يې باغونه، واړه په ګردش د ورځو، شپو خراب شول؛ نه يې نښې شته، نه يې ځايونه، اما خبر د انبياوو عليهم السلام او د اولياوو او تصنيفونه د علماوو زرګونه، سلګونه، کالونه تېر شول، نه ورکېږي، نه زړېږي، بلکې لا تازه کېږي، موږ چي اوس ژوندي يو د چا په ياد نه يو او که مړه شو نو د چا به ياد شو، پس له مرګه به مو څوک ياد کړي، مګر يوه خبره يا يو کتاب که راځني يادګار پاتې شي، څوک به مو ياد آوري وکاندې)) (٨: ٧٢)

د نولسمې پېړۍ په دويمه نيمايي کې د تاريخ ليکنې لرغونى دوړ په نوي او معاصر دوړ، چي (عنوان، سريزه، متن او ماخذ) او د خبر رسانۍ او ژورناليزم په برخه کې (ليد، سريزه او د نسکور هرم*) په دوړ رامنځته شول.

د اميرشيرعلي خان په وخت کې د (شمس النهار) جريدې ليکنه هم په لنډه توګه وه؛ خو په ماهرانه او مسلکي دوړ د لومړي ځل لپاره د خداى بښلي علامه محمود طرزي له خوا (سراج الاخبار) په ليکنو پيل وکړ، چي له شک پرته په عادي نثر او روانه ژبه و.

په پښتو ادب کې د لنډې مسلکي ليکنې دوره له (١٣١٠ ه ل) کال څخه را په دې خوا پيل کېږي؛ پښتو ټولنه په (١٣١٢ ه ش) کې جوړېږي.

په کندهار (١٣١١ ه) او کابل (١٣١٢) کې ادبي انجمونونه رامنځته شول. له دې سره سره په ١٣٢٦ ه ل کال د (ويښ زلميانو) غورځنګ رامنځته شو؛ د غه نهضت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي، سیاسي، علمي او فرهنګي هدفونه درلودل، چې لیکنه یې په خوږه، ساده او محاوروي ژبو وي.

د ولس، انګار، هیواد، انیس... اخبارونه رامنځته شول، چې د (لنډ لیکنې) یا (صراحت لیکنې) بنسټونه یې لا پیاوړي کړل. له د پرشمو کلونو بیا تر اوسه پورې (په ادبي، علمي، سیاسي، تاریخي، هنري، مسلکي، تحقیقي او ټولو برخو ...) کې ډېر ډېر پرمختګونه شوي دي.

د لنډې لیکنې محتویات (موضوع) جوړوي، چې د شکلي او معنايي سر او صورت په جوړېدو سره ژر بشپړېږي؛ لکه:

د عبدالرحمن بابا د (عارفانه تفکر) په برخه کې مقاله (موضوع، افکار، اقوال او ماخذونه) جوړوي؛ خو په خبر کې کله له (۳-۵) کلمو یو خبر په چټکۍ جوړېږي.

ج-ولې لنډه لیکنه کوو؟

لنډه لیکنه یو عادي او ساده متن دی. هنري نثرونه له دې امره وتلی، خو هغه هم که په لنډو جملو کې مطلب راونغاړل شي، خلک به یې ډېر خوښ کړي.

نن کالم ادبي لنډ مطلب، ادبي ټوټه او لنډه کیسه د خلکو د مطالعې ملګري دي.

د لنډې لیکنې لیکلو لپاره غوره دلیل د یو متن آسانه او ساده لوستل دي.

یو ایراني لیکوال (فیروزان) پوښتنه کوي:

هغه لاملونه چې یو متن له بله آسانه یا ستونزمنوي؛ کوم دي؟

بیا بېرته ځواب وايي، (... ښوولې، چې په متن کې د اوږدو جملو کارول په خپله متن د لوستونکي لپاره ستونزمنوي.)

که لنډه لیکنه د اصلي لیکنې هویت او موضوع ته تاوان ونه رسوي، په زړه پورې ده.

ځنګه کولای شو لنډه لیکنه وکړو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ ليکل په دوو برخو ويشل کېږي:
الف- د ليکلو پر مهال د لنډې ليکنې طريقه
ب- د نورو آثارو د لنډې ليکنې طريقه، چې دا دواړه برخې د ځانګړو آرونو (اصولو) درلودونکي دي.

د لنډې ليکنې طريقه (لار):
که موږ وغواړو د خپلې خوښې پر يوه موضوع ليکل وکړو، څنګه کولای شو د اوږدو او ناضروري ټکو او کلمو له راوړلو ډډه وکړو؟ د مثال په ډول يو محصل ته د (۲۰) کلمو يوه مقاله استاد وايي، چې وليکي؛ اول خو کومه موضوع؟ موضوع بايد راپيدا کړو. بيا استاد يو شعر يا ټاپيک ورکوي، د لنډې ليکنې لپاره عنوانونه يا ټاپيکونه له هر شي ټاکلای شو، خو په ژورناليزم کې تازه موضوع او په هنري ادبياتو کې ماندګار او تلپاتې موضوعات (شعر، متل، نثر، وجيزه او ...)
په ادبياتو کې موضوع دوه ډوله رامنځته کېدای شي: (ذهني او عيني)، خو په ژورناليزم کې عيني.
مثالونه:
شعر: چې پيدا شي همګي واړه فنا شي = اې رحمانه دا جهان دی، دا يې کار
کار همه په اراده د خدای موقوف دی = هيڅ موقوف نه دی د چا په انتظار ...
متلونه:
چې کرې، هغه به ريبې
بل ته چې په طمعه شې، هغه د ځان په کمه شي
يا:
ای په ځان له خپله ځانه بې خبره
ته معنی له معنا وغواړه بشره ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څراغ د معرفت دي په زړه بل شي
د ژوندون لذت به مومي سر د سره
عارفان د دواړو کونو ننداره کا
شوپرک په تياره ګرځي بې نظره

اوس نو لازمه ده لومړی يو بيت، يو پوره شعر، حديث شريف، متل را اخلو، ورباندې فکر وکړو، په معنی يې ځان وپوهو، عنوان ورته وټاکو، له عنوان سره نژدې مقدمه ورکړو؛ مقدمه د عنوان او متن ترمنځ د پل معنی ورکوي، متن څېړنه (اصلي موضوع) باندې پوره پوره تمرکز وکړو او هغه را وسپړو، لنډيز يې راوړو او ماخذ په ګوتو کوو او دا کار په (۲۰۰) کلمو کې راوړو؛ لکه:

دا بيت: ای په ځان له خپله ځانه بې خبره
ته معنی له معنی وغواړه بشره ...

پاملرنه:

الف - په ليکنه کې د بې ځايه کلمو له ليکلو ډه ډه وکړو:

موږ پورته بيت غوره (انتخاب) کړ، بايد په (۲۰۰) کلمو کې مقاله ورباندې وليکو او څنګه، چې مقاله له قول اخيستله شوي، نو بايد د غه قول ښه وپلټو او د پام وړ محتوا ترې راوباسو، کېدای شي په پورته هر بيت د (۵۰۰) کلمو مقاله وليکل شي، خو ضرور نه ده، چې ټول وليکو. لويه ليکنه وکړو نو :

۱- زموږ د درس او مطالعې مخنيوی کوي.

۲- زده کوونکي ستومانه کوي.

۳- د کتې او تاوان روحيه غښتلي کوي.

۴- د نورو ليکنو او درسونو وخت مو نيسي.

۵- ځان بايد په لويه ليکنه کې سر درګم نه کړو يا نور ...

ب: په ليکنه کې د عموي خبرو له ليکلو ځان وساتو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په اصلي موضوع يا نوموړي شعر پوره پوره تفکر نه وي شوی، سړی يا محصل يې په ليکلو ستړی کېږي. عمومي او تکراري کلمې په کې راوړي. په ليکنه ځان او نور ستومانه کوي. بايد د مقالې لپاره عنوان له خپلې ګېډې ونه ټاکو او نه نورې برخې له خپل فکر سره طراحي کړو؛ کولای شو پر موضوع زيات معلومات راټول کړو، خو هغه معلومات بايد نوموړې موضوع لا تشريح کړي، نه دا چې دويمه موضوع له اولې يا مورد نظر موضوع سره غبرګه کړو. بايد د منلو وړ جملې وليکو؛ د بېلګې په ډول:

الف- د نا اړينو (ناضروري) ټکو لرونکي جمله رانه وړو.

ب - مخکې له مخکې کلمې او جملې وپلټو.

ج –رنګ شوې او مصنوعي کلمې په مقاله کې رانه وړوو !

رنګ شوې او مصنوعي کلمې پر فصل باندې د تندر معنی لري. د چا خبره ليکوال خټګر په څېر دی؛ يا د انجينرۍ او ليکوالۍ يا ادبياتو سره ورته والی شته، توپير دومره دی، چې ليکوال له الفاظو تصويرونه يا تخيلي معمارۍ جوړوي، خو خټګر او انجينر له خښتو. د دواړو مواد ښه او بد دي. که ليکوال ماهر و په خپله ليکنه کې ښه الفاظ او توري کاروي او همدا نګه خټګر هم که ماهر و، نو له خښتو او نيمه خښتو ښې ښيناوې جوړولای شي او د هرې خښتې د استعمال موقعيت ښه پېژني.

د هنري ادب ليکوال کار دا دی، چې تل وړ مضمونونه په طبيعت او ماحول کې پيدا کړي او هغه د تخيل په قوت د کلمو له پيوستون څخه جوړ کړي، چې دا د (هنري ادب) په رامنځته کېدو کې ګټور دی.

خټګر هم مضمون لټوي او بيا وروسته د تفکر له مخې اندازه کوي.

دواړه د تخيل او تفکر په مرسته يو ايجاد کوي، خو يو هنري دی، بل عملي، معماري يا انجينري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که ليکوال وغواړي خپل هدف خلکو ته ښه ولېږدوي، لومړی دې موضوع پيدا کړي او بيا دې ورسره مناسب مطالب او وړ الفاظ غوره کړي او په لنډه توګه يې اصلي هدف خلکو ته وړاندې کړي.
او ختګر کولای شي په همدې توګه ښه معماری په ښه ډول خلکو ته ډالۍ کړي. ختګر يا انجينر هم د تفکر په وسيله په اجتماع کې د موقعيت او ماحول له درک سره سم نقشه جوړوي.
کار ورباندې کوي او بيا يې د عملي تطبيق هلې ځلې کوي، ځای برابروي، خو ځو مواد (تعمير جوړونکي مواد) را برابر نه کړي، هغه تفکر او نقشه نه عملي کېږي، يعنې د يوې مانۍ د جوړولو نقشه هغه وخت عملي کېدای شي، چې وروستی عمليات (ځای، خښتې، ګاډر، لرګي، سمنت، اوبه او ....) ورباندې ترسره شي.
همداسې که د يو اجتماعي مضمون ليکوال غواړي، تشريح، توضيح او تحقيق وکړي، لازمه ده، هغه لازم ظرف او مظروف دواړو ورته ولري، يعنې معين مضمون په ټاکلي ظرف کې د لنډو او مناسبو الفاظو له لارې اظهار کړي.

په هنري ادبياتو کې د رنګ شويو کلمو اړتيا :
لکه د انجينرۍ مثال په ادبياتو کې د کلمو مصنوعي والی او رنګه توب هم اړتيا ده؛ مضمون آفريني د ادبياتو يو اصل دی، د تفکر تعالی او لوړتيا ښيي، خو د تخيل په وسيله ترسره کېږي؛ تخيل هم مادي وي او هم معنوي، مګر تصوير جوړونه له موهوماتو (نامعلومه) شيانو نه ترسره کېږي. تخيل په يو معين ماحول کې د ذهني رنګه شويو ښکلاوو را ايجادول او موندل دي؛ لکه:
د غرونو د ښکلاوو الماسونو د اقتدار او ځان ښکاروني لافې شاپې کولې، وريځې به ترې خورې ورې تاو راتاو شوې، تا به ويل د باران د رحمتونو لمن لمن زيري له ځانه سره لري. ژمنيو واورو به د سپين ږيره مخ يخ شمال ورته ډالۍ کړ. آسمان به دا ټول لکه د مورنۍ تودې غېږې په لمن کې داسې سره راونغاړل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرې فکر کاوه ټول سره مينه او وينه دي، خو چې کله به يې د خپل رحمت او غرور تالنده پرې را پرېښوده، نو وريځې به د مغرورو پېغلو په شان خورې ورې شوې او هرې خوا به رحمت او ويره خوروله...

په ژورناليزم او ليکوالۍ کې مهمه خبره دا ده، چې متحدالمال کلمې استعمال نه کړو.

بې رنګه کلمې هم ونه کاروو !

ځينې وختونه د مقالې د ليکلو پر مهال له ستونزو سره مخامخ کېږو، داسې کلمې شته، چې نه رنګه شوې وي او نه رنګ لري، بلکې هغه کلمې دي، چې هېڅ رنګه نه لري. لکه د (ښه) کلمه، دا هغه کلمه ده، چې نشو کولای په ورځنيو خبرو کې ترې مخ واړوو، خو د ليکلو پر مهال ترې چنداني ګټه نشو اخيستلای. بې رنګه کلمې هغه دي، چې معنا يې ډېره عمومي ده، د يوې جملې په ليکلو سره هم په موضوع کې کوم زياتوالی نه را ځي، خو ځينې کلمې شته، چې ډېرې پراخه او عمومي معنا لري لکه حال احوال، اړيکې، د خبرنو پايلې، ببر سر، خبرې ګريوان، نه سيخ بسوزه، نه کباب او ... دا لاندې ژورناليستکي ليکنه وګورئ:

په دې حال او شرايطو کې تاسو ګورئ، چې بايد ځينې لاملونه په پام کې ونيسو، ځکه که د خبرنو پايلې ډاډمنې نه وي، نو دا به د دې لامل شي، چې لوستونکی سم او پرځای غبرګون ونه ښايي))کله چې د ((او داسې نور)) کلمه کاروو په حقيقت کې لوستونکي ته دا ځرګندوي، چې غوښتل مو ډېر الفاظ هم وليکو، خو په خواشينۍ چې څه مو ونه شو ليکلای.

لنډ ليکل وکړو !

د لنډې ليکنې پر مهال بايد ليکنه رسا او بې تکليفه وکړو، خو په هنري ليکنو د بديعي صنايعو کارول ضروري او ښکلا راوړونکي وي، نو هرومرو (څه ليکل، ويل او ورباندې پوهېدل) ستونزور، خو له خونده ډک وي او د (هنري ادبياتو) د ليکوال دنده ده که به هر فورم کې ليکنه کوي، بايد له مفهوم، خوند، ايجاز او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعجاره ډکه وي، ځکه (هنري ادبيات ټولنيز واقعيتونه د سمبولونو له لارې انځوروي) او هغه سپړي او تفسير غواړي او کېدای شي کله وربانديې پوهېدل څه نا څه ستونزور وي. مګر (تحقيق او څېړنېزې ليکنې بايد لنډې، مؤخيرې، په ماخذونو او شواهدو ولاړې وي او که له مقايسوي ميتود څخه کار واخيستل شي، تحقيق به لا محقق شوی او ښکاره شوی وي.)

هر کله که يو ليکوال وغواړي ډېره معنی په لنډو ټکو کې وړاندې کړي، نو د ې خونده او اوږدو جملو له ليکلو دې ډډه وکړي.

((د يو ليکوال لپاره د ليکنې د رالنډولو لپاره تر ټولو ستونزمنه مرحله د کلمو له منځه وړل دي؛ دا سې ښکاري، چې له ا وږدې ليکنې نه لنډ ليکل آسانه دي، ځکه له ناکاره بوټو څخه د يوه باغ د پاکولو په معنی دي. د ډېرو ليکلو ليکنو ليکوالو ته لنډ ليکل آسانه دي، خو به دې شرط، چې پر له پسې مشق او تمرين وکړي.))

لنډه دا چې (لنډه ليکنه، خوندوره ليکنه، له مفهمونو ډکه ليکنه ده، د هنري ادبياتو پنځونه او غوره تحقيق د يو ليکوال د تلپاتې، پرله پسې هلو ځلو او له ميني ډکو ستومانه هڅو او هاندونو نتيجه ده؛ دا ډول ليکنې له شک پرته پر يو چا يا يو ليکوال د الله رب العليم، حکيمانه پېرزوينه ګڼلای شو. يو ښه ليکوال د بشري ټولنې يو فعال او روغ زړه ته پاتې کېږي او بس ! !)

د لنډې يا هرې ليکنې نچوړ (خلاصه) بايد وړاندې کړو !

وايي، چې ليکوالي يا لنډ ليکل هم علم دی او هم هنر، علم ځکه دی، چې په علمي او مسلکي ډول ليکنه کوو او په ليکنه پوهېږو او نور هم وربانديې پوهوو؛ او هنر د دې لپاره دی، چې خپل اهداف په ښکاره ا و طبعي ډول نورو ته د هنر په پسته او اعجاز آميزه ژبه ليږدوو.

((مورږ د دې لپاره لنډه ليکنه کوو، چې لوستونکي زموږ له خوا د وړاندې شوي متن په معنی ويوهېږي؛ کله چې ليکوال د لنډې ليکنې آرونو ته پام وکړي په حقيقت کې يې د کلمو لنډون ته پاملرنه کړې ده...)) (لنډه ليکنه: (۷ : ۲۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمومي ډول لنډه ليکنه يا زموږ ليکنه بايد په دې صورت کې لاندې ځانګړنې ولري:

۱) لنډه وي؛ د کلمو د شمېر له مخې...

۲) خوږه وي: د مفهوم يا فکر قوت ورکې ډېرا و پياوړی وي.

۳) ساده والی ولري؛ يعنې ژبه يې رسا، ساده او طبيعي محاورې ته نژدې وي.

٤) چابک والی يې مهم اصل دی؛ په تېره په ژورناليستکي ليکنو کې د وخت موضوع ته چټکه پاملرنه د خبر يو اصل جوړوي، خو په تحقيق او هنري ادبياتو کې هم دا موضوع اهميت لري. د وخت ارزښت د مضمون له معاصرتوبه ښکاري. په ادبي او علمي ليکنو کې په ځانداره او معاصرو ليکنو کې د نويو مفهومونو لېږد د ليکوال پوره کاميابي ده او پښتو متل دی، چې: ((په ښو تلوار، په بدو تامل)) (۳ : ۹۸)

يعنې د وخت موضوع په وخت سره سپړل څه کم د خپل عصر د رازونو محفوظه ساتل او هم سپړل دي.

د انګليسي ژبې د بشپړ ګرامر ليکوال (احمد حسين مديري) وايي: ((لنډه ليکنه د مطلب ښه هضمول او د اړينو کلمو ليکل دی، چې لوستونکی وکولای شي.

د نا اړينو کلمو پر لوستو د وخت د خرخ پر ځای مخامخ د ليکونکي هدف ترلاسه کړي او زياتوي که غواړو يو متن را لنډ کړو، بايد لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو:

۱) بايد د هغو کلمو لړليک (فهرست) برابر کړای شي، چې د متن په بېلابېلو برخو کې کارول شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲) بايد د متن اصلي ټکي، چې يو له بله سره تړاو لري وټاکل شي او وروسته سره ارتباط ورکړل شي.
۳) د متن لنډيز بايد په يوه کرښه کې ځای شي.
٤) د ټاکل شويو لغتونو له کارونې تېرى ونه شي او دا هم په پام کې ونيول شي، چې له دې کلمو نه يې هم را لنډ کړو.

علي رضا عاصف، چې ايرانی ليکوال دی نظر لري ((لنډ ليکل د لنډې جوړونې په معنی دی او وايي، لنډه جوړونه هغه فن دی، چې په کارونې سره يې يو اوږد مطلب په يوه وړوکي چوکاټ کې ورځای کړو، بې له دې، چې د متن منځپانګې او يا د ليکوال موخې ته کوم زيان ورسېږي.))

حضرت علي کرم الله وجهه څه ښه ويلي دي: ((خيرالکلام ما قل و دل ...)) (۲: ۴۳۳)

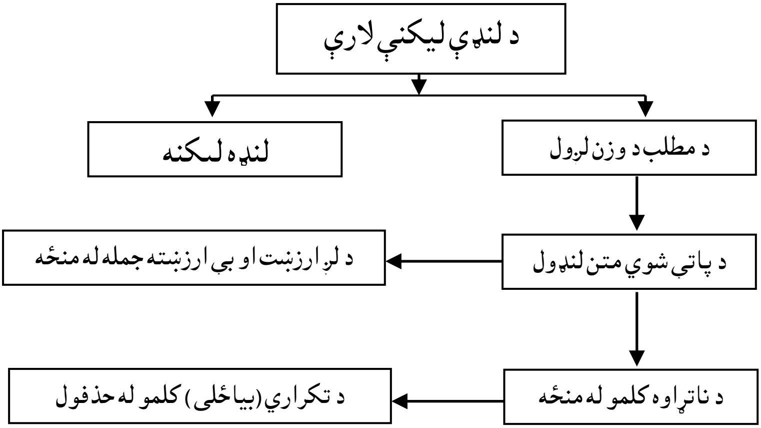

د لنډې ليکنې فني توکي:

- د بيائلي يا تکراري کلمو له منځه وړل.
- د بې ارزښته او لږ ارزښته کلمې په متن کې نه راوړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د بې ارتباطه کلمو ليرې کول.
- په متن کې د بل متن نه داخلول، يعنې که متن ژورناليستکي و، بايد داستان يا کيسه ور کې ځای نه شي او که متن هنري، تحقيقي او علمي موضوعاتو پورې تړاو درلوده، نو بايد وچه او بلا وهلې ليکنه نه وي.
- د ژبې له پلوه ساده والی ولري.
- په هېڅ ډول ليکنه کې غوره مالي نه وي، ځکه (ليکنه که هر فورم کې وي د يوې ټولنې د عفتي (پاکو) احساساتو، اميالو، کارونو، معنوي، مادي او بلاخره کلتوري تړاوونو ساتل، زرغونول او بيا ځلول دي، نو ليکوال د ټولنې رښتينو امانتونو حافظه او قلموال ګڼل کېږي؛ د همدې لپاره الله تعالی په خپل علم په (قلم مبارک) سوګند يادوي: ((ن – والقلم و مايسطرون...))(۱: قرآنکريم) او ليکوال يې ښکاره او ښايسته منافع ساتونکی امانتکار ګڼلی او فرمايلي دي، چې: ((آن تو ادل امانات الا اهليها ...)) (۲: قرآنکريم).
- د اضافه جملو له کارولو ډه ډه کول.
- په وچو ژورناليستکي ليکنو کې له تمثيل، تشبې او نورو ادبي محاکاتو مخنيونه، خو په هنري ليکنو کې ورته ارزښت ورکول او راوړل ضرور دي.
- علامات تنقط مراعاتول.

د لنډې (هنري، علمي، ادبي او تحقيقي او آن ژورناليستکي) ليکنې لپاره ځينې د نظر خاوند درانه ليکوال لاندې ټکي په ګوتو کوي:

- متن ولولئ، چې د ليکوال موخه ونيسي يا يې په هدف پوه شي.
- اصلي جملې او کلمې وپېژنو او په ژورناليستکي متن کې دغو پوښتنو (چا؟ څه شی؟ چېرته؟ څه وخت؟ ولې؟ څه ډول؟) (استفهامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضميرونه) كارولو ته ځواب ووايو او په (علمي، سياسي، ادبي، هنري او تحقيق) ليكو كې (د څه لپاره يې ليكم، څه هدف لري؟ محتوا يې څه ډول ده؟ معنا يې څه ده؟ كومې ټولنيزې ستونزې هواروای شي؟ كوم ارمان انعكاسوي؟ پوه لېږدونكې ده كنه؟ لنډه او رسا ده؟ ژبه يې له كومو ظرافتونو ډكه ده؟ ګرامري او ژبني ځانګړني وركې مراعات شوي؟ (اول فصل ته دې مراجعه وشي)

- متن د دويم وار لپاره ولولو، چې په اصلي فكر، د شننې په طرز، د كلمو او جملو په كمزورى، تكرار او د ليكنې په فورم ښه وپوهېږو.
- د متن هغه برخې وپېژنو، چې په كومو جملو او كرښو ليكل شوي دي.
- په ليكوالۍ كې هر فكر په لنډو جملو كې ونغاړئ، په تېره په هنري ليكنو كې (كلمې او جملې غوره كړئ).
- د اروښاد لوی استاد پوهاند صديق الله رښتين په يوه لارښوونكې ليكنه كې، چې ليكوالو او شاعرانو ته يې كړې وه او د هغه له مطالعې مې دا خو ټكي په ياد دي، چې لنډيز يې دا ډول وړاندې كوم: ((د شعر او يا بلې هرې ادبي ليكنې لپاره لازمه ده، شاعر او ليكوال وار دمخه د خپل يادښت په زرغونه كتابچه كې ځينې خوندورې كلمې، اصطلاحات، جملې، وجيزې او ښايسته يادښتونه راټول او د شعر ويلو او يا څه ليكلو پر مهال يې ترمخ كېږدي او وګوري، چې كومه كلمه او جمله په كوم ځای كې مورد لري؛ وكاروي.))
- يوه خاكه وليكي، البته په ژورناليستكي ليكنو كې، خو په هنري كې د ليكنې فني فورم.
- د ليكوال شخصي اند (فكر) ا و تكراري كلمې او جملې لرې كړو. په ژورناليزم كې بې طرفي يو اصل دی او په ادبي ليكنو كې هم هر ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعيتونه د رمز او هنري پوهې له مخې ښکاره شي، نه په عندي (قصدي) ډول.

- پيچلي او سختې کلمې که په هر ډول ليکنه کې وکارول شي، ليکنه بې خونده کوي او مطالعه وال يې له لوستلو سره علاقه نه نيسي.
- د خپلې ليکنې د بيا ويلو په صورت کې خپلې تېروتنې اصلاح کړو.
- د ليکنې سمون (اېډېټ) حتمي او ضروري کار دی.

د متن د لنډولو لارې – چارې:

په ژورناليستکي ليکنو کې دغه اصل ډېر او په ادبي او نورو ليکنو کې هم په پام کې نيول کېږي؛ لکه:

الف - د معترضه جمله له منځه وړل.

ب – د بې مورده لمن ليکنو له منځه وړل، خو دغه مورد په هنري ليکنو کې بايد له پامه ونه غورځوو.

ج – د متن لنډون، البته د ليکنې د کيفيت او فني والي اصل په پام کې درلودل.

ه – د غولوونکو جمله نه کارول.

ځو بېلګې:

رازق خدای هر څه د انسان لپاره پيدا کړل، عبدالقادر خان وايي:

لمر، سپوږمۍ، باد و وريځې

چې تل ښته پورته ښوري

همګي ستا په خدمت دي

شپه او ورځ د تا غمخور دي

رزق، روزي در ته موجود کا

د رحمت باران و اوري

دا يې ستا لپاره هست کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه غافل د حق له لوري

چې په دا نعمت راڼده شي

په قيامت به وي مختوري

دا بيت، د حضرت سعدي په کتاب کې راځي:

حکايت:

يو درويش و، مجرد، ګوشه نشين؛ په صحرا ناست و، د پادشاه پرې ګذر وشه؛ درويش په ملک د قناعت توانګر و، هېڅ التفات ورته ونه کړ، پادشاه په خپل سلطنت مغرور و، ورځنې برهم شو، وې ويل، چې دا طايفه په مثال د حيواناتو ده، آدميت، اهليت ورځخه نشته، وزير، درويش لره راغی، ورته يې وويل، چې پادشاه د دې ملک په تا تېر شه، تا يې ولې خدمت او ادب په ځان را نه وړ؟ درويش ووې: پادشاه ته ووايه، چې اميد د خدمت له هغه کوه، چې اميد د دولت له تا لري، بل دا چې پادشاه ساتندوی د رعيت دی، نه رعيت ساتندوی د پادشاه (سيد القوم خادمهم) دا وې مګر تر غوږ دې نه دي رسيدلي.

مثنوي:

په معنا بادشاه خادم د رعيت دی که هر څو ښتن د حکم، حکومت دی

رعيت لکه رمه پادشاه يې شپون وي چې خدمت د رمې نه کا شپون زبون وي

هم يې ژغوري له لېوه، هم يې ښه پيايي هم تر قوت هومره اخلي، چې پرې پايي

د رمې ښتن مالک پروردګار دی تصرف دې شپون پرې نه کا که هوښيار دی

د لنډې ليکنې موارد او کارځای:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه لیکنه موارد او کارځای لري؛ دغه موارد ورځپاڼې، اخبارونه او ادبي، علمي لیکنې دي:

الف: په ورځپاڼو کې؛ په اخبار، ورځپاڼو، آن ځینو مجلو کې د وخت او ځای د کمي، له نورو ورځپاڼو سره د سیالۍ لپاره د چټکتیا په پام کې نیول او دغه راز د لوستونکو د پام اړونې لپاره د لیکنو لنډول یو بنسټیز امر دی او دغه کار په دې ډول ترسره کېږي:

لومړی د تمرین له لارې؛ متن لوستل کېږي او مناسب لنډون په کې راوړل کېږي؛ مثال: که په مختلفو ولایتونو کې ورته پېښې د کلو او پراختیا په برخه کې پېښې شوي وي، لازمه ده یو خبر په توحیدي ډول جوړ شي؛ یوازې د ولایتونو بېل بېل نومونه واخیستل شي.

یا بل مثال د لومړي تمري (خبر)

یوه اونۍ وروسته د افغانستان د تاریخي اثارو د ساتنې له هغه نړیوال کنفرانس نه، چې د ۱۳۸۲ ه ش کال د تلې د میاشتې پر پنځلسمه د نړۍ د یو شمېر هېوادونو د استازو په ګډون، چې د خپلو هېوادونو په استازۍ کابل ته راغلي وو او په دې کنفرانس کې یې برخه اخیستې وه، دغه راز د هېواد یو شمېر پوهنتونونو (کابل، ننګرهار، کندهار، خوست، مزارشریف، هرات) د تاریخي آثارو مینه والو او یو شمېر ځوانانو، چې په دې برخه کې زده کړې کوي، د ارزوني غونډې د لویې جرګې په تالار کې جوړه شوه. په پیل کې د کابل پوهنتون رئیس چې نوموړی پوهنتون یې د تاریخي آثارو په اړه ډېرې پلټنې ترسره کړې د دریغ تر شاه وددرید او د غونډې د پرانستلو پر مهال یې ګډونوالو ته ښه راغلاست وویل، د وینا پر مهال یې هیله ځرګنده کړه، چې دا غونډه او تېر کنفرانس به ډېرې ښې پایلې تر شا پرېږدي. هغه وروسته د جاپان د هېواد له استازي هیله وکړه، چې د غونډې د لومړي وینا وال په توګه خپله وینا ګډونوالو ته وړ واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جاپان هېواد استازي د ځانګړې بدرګۍ سره د دريځ شا ته راغی او خپل نظرونه يې د غونډې له ګډونوالو سره شريک کړل.

د لومړي تمرين (ځواب):

د تاريخي آثارو په اړه نړيوال کنفرانس وروسته د ارزونې غونډه (۱۳۸۲ ه ش) د تلې پر پنځلسمه د کابل پوهنتون د ريس تر مشرۍ لاندې د لويې جرګې په تالار کې جوړه شوه، په غونډه کې د جاپان هېواد استازي د افغانستان د تاريخي آثارو په برخه کې خپل نظريات د غونډې ګډونوالو سره شريک کړل.

ب: خاطرې او داستان ليکل:

انساني ژوند د خاطرو او کيسو مجموعه ده، چې د ژوند داستان جوړوي. موږ ټولو ته په ژوندانه کې خاطرې او داستان ليکل ځانګړی خوند لري، چې يو دوه تمرينونه به راوړوو. د تمرين په کارولو کې پاملرنه وکړو، څنګه کولای شو د لنډې ليکنې پر مهال غير ضروري جملې له منځ يو سو.

لومړی تمرين، خاطره ليکل:

د محمد رضا شاه پهلوي يوه کيسه چې (حسين فردوس) خاطرې کې راوړوو:

زه د استخباراتو ريس وم او د ريس په توګه د يو قانوني حکومت پر وړاندې د هر ډول بغاوت د راپورته کېدو مسوول وم او ځواب مې بايد ويلای وا؛ هغه مهال استخبارات يو کوچنی سازمان نه و، بلکې پراختيا يې موندلې وه. له (۸۰ څخه تر ۱۰۰ خونو درلودونکې لس ودانۍ يې په واک کې درلودې، خونې تر ډېره د کار په وسايلو سمبال وې. د کار وسايل تر ډېره فلزي و، چې زما د د کار په اوه کلنه دوره کې برابر شوي وه، لږ تر لږه تر ټولو ښه د ليک د ټايپولو سل ماشينونه، لوی او واړه کتابتونونه، د اتياوو په شاوخوا کئې موټرې. فوق العاده بودجه او سل مليونه کالنۍ بودجه، چې تر ډېرو وزارتونو لوړه وه؛ مو هم درلوده. د دې هر څه مسوول زه وم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پلازمينه کې سربېره پر ۱۵۰۰ تنو کارکوونکو په ولايتونو کې مې هم مامورين درلودل. که دومره پراخه تشکيل مې سم نه واى اداره کړى، خامخا ګډوډي رامنځته کېده او هر څه خرابېدل؛ ما له خپل کار سره بې کچې مينه درلوده او د دې هيڅ امکان نه پرېښېده چې زه دې بهر ته وتښتم. د سهار چاى مې د کار په ځونه کې څښنه. د دې ترځنګ مې يو بل ځاى هم دنده درلوده. چې د غرمې تر دوه بجو وروسته به هغې دندې ته ورتلمه. يوه کاري دفتر نه بل ته زما تلل راتلل هم له ستونزو خالي نه و. ځکه په دې لاره به هره ورځ مظاهرې ترسره کېدې. چې له امله به يې د موټرو تګ هم ناشونى و. خو زه بايد په هر ډول چې واى له همدې لارې تللاى واى.

د لومړي تمرين ځواب:

د حسين فردوس د خبرو لنډيز:

۱- ما د استخباراتو د سازمان د مشر او ريس په توګه د بختيار په حکومت او يا د بل هر قدرت، چې واک يې ترلاسه کړى واى پر وخت نه شو کولاى نوموړى سازمان له (۱۵۰۰) کارکوونکو، ګرانبيه وسايلو او پيسو سره پرېږدم او بل هېواد ته وتښتم. له همدې امله مې شپږ ساعته د دې دفتر مشر او پاته وخت مې په يوه ځانګړي دفتر کې د پنځوسو تنو سره د مشر په توګه کار کاوه.

۲- د بختيار د واکمنۍ پر مهال مې خبرونه د دربار وزير او د سلطنتي شورا غړى (اردلان) ته ورکول، دا يوه تشريفاتي اړيکه وه. د دې لپاره چې کاري نظم خراب نه شي، خو هېڅکله مې د هغه حکمونه ونه منل ځکه چې هغه ټول بې ځايه وو، د کار په موده کې مې بختيار ته يو رپوټ هم ورنه کړ، ځکه د هغه د امر تابع نه وم. هغه هم له ما نه پوښتنه نه کوله ښايي زما تحليلونه او رپوټونه به يې لوستل.

۳- په دواړو دفترونو کې زما شتون د دې لامل شو، چې د دواړو دفترونو نظم وساتل شي. زما له حوصلې ډک کار د ځينو د حرانتيا لامل ګرځېده او چې د محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

رضا شاه کار مې په ايران کې پای ته رسيدونکی باله د نورو د درناوي ور وګرځېدم.
خپل ژوند مې هم ډېر بابيزه باله نه مې له خپلو کړنو ويره درلوده او نه مې په بهر کې د يوې ذرې اندازه شتمني درلوده، چې ورپسې تللای وای.
لنډه ليکنه که په هره برخه کې وي له لويو ليکنو ښه او غوره ده، ځکه د (مقصد تکی په لنډه ليکنه کې ښه ځلېدلای شي.)
عبدالقادر ګيلاني وايي: (معنی بايد له بهترينې لارې ادا کړو او د هغې د بيان لپاره داسې کلمې غوره کړو، چې د هغې معنا لپاره تر ټولو روښانه کلمې وي.)
لنډه ليکنه، ساده ليکنه ده او د پروين ګنابادي په وينا: ((لنډه ليکنې والا ساده نويسان دي، چې له ځان غوښتنې او فضل فروشۍ پاک دي.)
رواني د لنډې ليکنې ځانګړنه ده، په (قابوسنامه) کې راځي: ((هره خبره چې کوئ، بايد خوږه او لنډه وي. ديل کارنګي نظر درلود: (که ليکوال خپل لوستونکي ته په لنډو کلمو کې خپل مطلب په واضح ډول ونه رسوي، نو لوستونکی به يې ليکنه خوښه نه کړي.)
ابن مبرد به ويل: (لنډو غېږېږه، لنډه ليکنه وکړه، بېځايه او اوږدې خبرې او ليکنه ستا او د نورو وخت ضايع کوي.)
ابن قتيبه د ليکوال لپاره څه ښه وړانديز لري: (ډېره معنی په لنډو کلمو کې ځای کړه.)

۵-۳- د لنډې ليکنې ډلبندي (تصنيف):

الف- تصنيف ـ To write

تصنيف (ډله، صنف ...) په لغت کې صنف، ويش، برخه اصطلاحاً د بېلابېلو افکارو او ډول ډول نظريو د راټولولو معنا ورکوي. د هنر نويسنده ګي و نامه نګاري کتاب په (۵۸) مخ کې راځي: ((تصنيف در لغت به معنی جمع آوری افکار

(c) ketabton.com: The Digital Library

مختلف و نظريات گوناگون است و از ين رو با تاليف به يک معنی است و در اصطلاح نثر است که از افکار و ابتکارات نويسنده سرچشمه می گيرد.)) (۱۰: ۵۸)

تصنيف ته په (پښتو –انګليسي) قاموس، الازهر خپروندويې ټولنې (۱۱۲) مخې کې ډلبندي ويل شوی.

((تصنيف (Tasnif) Classification ته وايي. (۴ : ۱۱۲)

همدارنګه په زاهد (پښتو پښتو سيند) (۲۳۸) مخې کې راځي:

((تصنيف نر. م. (ج. تصنيفونه) ۱-صنف. صنف کونه، ګروپ بندي کونه؛ ۲- د کتاب ليکل او ترتيبونه.)) (۱۲: ۲۳۸)

تصنيف To leaf ، بافتن د اوبدل، يا وړوکی تصنيف ته هم (Ditty) وايي. (۱۵: ۱۲۵)

په فرهنګ دانش آموز (عربي به فارسی، فارسی به عربی) کې راځي: تصنيف– ابتکار کول، منظمول او ... (۱۲: ۹۳)

د فارسي مشهور فرهنګ (حسن عميد) ليکي:

((تصنيف، صنف، صنف کول، د يو شي ډول ډول او دسته دسته کول، د کتاب ليکل او دهغه برابرول ، شعر ويل او په فارسي کې يو دول شعر ته هم وايي، چې له دل نشين آهنګ سره ويل کېږي. جمع يې تصانيف دی.))(۱۷: ۴۰۰)

تصنيفي اثر د ليکوال د ابداعي قدرت او ذوق په وسيله رامنځته کېږي. څوک، چې د غه واکمني لري او يو اثر رامنځته کوي مصنف نومېږي. هغه مصنف، چې غواړي د خپل خلاقه ذوق په رڼا کې يو نوی (بديع) اثر خلق (رامنځته کړي)، لازمه ده، چې په بېلابېلو علمي او هنري څانګو کې مهارت ولري.

د استعداد او لازم هوش څنګ، څومره، چې ليکوال تکړه، ګرځند ، باتجربه او په کار پوه او پر کاره وي، واکمن به وي، چې دعلمي موضوعاتو د ليکلو پر مهال

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور اخلاقي او رزونيزي پېښې هم تشريح کړي، چې په دې کار کې شاعر، ليکوال او آن نقاش يو ډول دي.

ولې د خوشحال خان ديوان د هغه کتابونه او د عبدالرحمن بابا ديوان او ځينې نور آثار دومره نايابه قيمتي مرغلرې دي؟ ځواب دا دی، چې د هغو آثارو ليکوال او شاعران په ډېرو نورو خبرو پوهېدل، ذوفنون وو او په خپل مسلک او هنر کې واکمن نابغه ګان وو، مطالعه يې دلوده او له پراخه طبيعت سره ښه آشنا وو. سفرونه يې کړي وو او ډېر ځايونه يې ليدلي وو.

يو بل ښه مثال يې په پښتو ادب کې ابو محمد هاشم سارواني (۱۳۹) هم کېدای شي، چې سفر يې کړی و او علوم بلاغت يې په بغداد کې له ابن خلاد څخه زده کړي وو.

په دري ادب کې د سعدي د بوستان او ګلستان له مطالعې په ډېر ښه ډول ښکاري، چې نوموړي د عرب او عجمو آثار په دقت او غور سره مطالعه کړي وو او د اوږدو مسافرتونو په لړ کې ډېر څه زده کړي وو؛ قرآن په مينه مينه مطالعه کړی و او په حديث شريف کې پوره او ښه مطالعه درلوده

تصنيف کله کله هم هنري اړخونه لري، چې د ليکوال د ذوق له عمل او هنر سره تجلي (ښکلا) کوي. که چېرې يو کتاب د خدای تعالی د وجود د اثبات په برخه کې وليکو، بايد لومړی د هغه په برخه کې فکر وکړو او فهرست يې د کاغذ پر مخ راوړو، وروسته په ترتيب او د ذهني سابقه (هماغه برخه کې د تجربې) سره د هغه په برخه کې قلم وچلوو.

په تصنيف کې د دې لپاره ،چې د اثر خلقولو (رامنځته کولو) د مصنف کار دی، ځکه نو هغه د موضوعاتو او مطالبو شرحې او بشپړنې لپاره ډېرې آزادي لري، خو په تاليف او ترجمه کې د مؤلف او مترجم کار له محدوديت سره مخ دی.

په تصنيف کې کېدای شي د فيلسوفانو، پوهانو، متفکرينو او پخوانيو شاعرانو او همدارنګه معاصرينو له نظريو څخه ګټه واخيستل شي، خو په دې شرط، چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله د مصنف ذوق او مفکوره جوړه کړي. په هر حال هغه څه چې په تصنيف کې په پام کې ونيول شي د مصنف د نوښت، ذوق او استعداد ابداع (پيداکونه) ده.٢

١– د تصنيف ډولونه:

الف: اوږد يا لوی تصنيف: د ليکوال د اوږدو تجربو او ډېرو مطالعو محصول وي. دغه تصنيف څو برخې رانغاړي. دا ډول تصنيفونه (To leaf) يعنې (اوبدل) هم نومول کېږي، خو په عمومي ډول (تصنيف که اوږد وي او که لنډ يو ډول هدف لري)

تصنيفي آثار يوازې د شکل له پلوه له لنډ تصنيف سره توپير لري. تصنيفي آثار ابداعي لوري لري. اوږد يا لوی تصنيف له شک پرته په يو معين وخت او ټاکلي برخه کې د ليکوال د ډېرو مطالعو او اوږدو تجربو، پوهنو، تاندې پوهې او هنري ذوق محصول وي.

د موضوع له پلوه يا اوږد تصنيف ؛ هغه اثر دی، چې د يو پلان او يوې آجنډا له مخې په يوه معينه موضوع کې د شخص ليکوال له خوا ترسره کېږي.

شکل يې هغه ډول برابر شوی وي، چې (معينه موضوع له يوې ښکلې محتوا) سره انعکاس کړي. د اوږد يا لوی تصنيف موضوع لويه وي، شرط په کې د ليکوال له خوا (ابداع) ده او دغه ابداع د ډېرې پوهې، هوښيارۍ، ذوق او تجربو محصول وي. دغه ډول تصنيف ته ابتکار کول او منظومول هم وايي.

ب: لنډ يا وړو تصنيف: په (فرهنگ فارسی–انگليسي) قاموس کې (واړه تصنيف ته ((DIitty)) وايي.

دغه تصنيف لکه لوی غوندې (ځانگړې هدفونه لري) دغه هدفونه په يوه موضوع کې د ذوق او پوهې له مخې يو تصنيفي پلان جوړول دي. لنډ يا کوچنی تصنيف لکه تصنيف يا اوږد تصنيف ټوله ښکلا او نوښتونه لري. د ليکوال د پوره پوهې، ذوق، لازم ذکاوت ډېرو تجربو او ابداع محصول وي. يوازې د شکل له پلوه کوچنی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوچنی تصنيف د ليکوال د هغه ذوق او فکر محصول دی، چې د نومورِي د ذهني طراحي له مخې رامنځته شوی وي.
لنډه دا چې کوچنی او لوی تصنيف د مصنف د کار محصول دي، نو ځکه ورکې له ډېرې آزادۍ برخمن دی. تصنيفي اثر د دې لپاره چې د ليکوال د ذهن او فکر زېږنده دی، ډېر په (تخليقي قوت) پورې اړوند ېږي. په هر حال هر څه چې بايد په تصنيف کې رعايت شي د معاينو ابداع او د مصنف د فکر تجسم دی او کله د نورو افکار او نظريات هم را اخيستلای شي.

۲- د تصنيف اړتياوې:

ليکنه يوه حتمي او ضروري اړتيا ده. تصنيف، تاليف او تخليق د ليکوالۍ اصلي برخې جوړوي.
بشري ټولنې د خپل (علمي، سياسي، ادبي، اقتصادي) هويت لپاره ليکوال او ليکوالۍ ته اړتيا او ضرورت لري؛ دغه اړتيا تصادفي نه ده، بلکې يو ضرورت دی. که اړتيا او ضرورت نه وي، نو هدف ټاکل محال خبره ده، بې هدفه ژوند په پټو سترګو په وچه دښته کې د ورک محل (ځای) په لور تګ دی.
ليکوالي په لومړي سر کې که په هره برخه کې وي (تخليق) ګڼل کېږي، ځکه مواد يې له طبيعت او ماحول څخه څه را اخيستلو بيا په يوه کالب کې راوړل، نوي پيدا کونه او ايجاد دی. دغه ايجاد که په هره برخه کې وي (تخليق) ګڼل کېږي، بيا اړتيا ده دغه ليکنې صنف بندي کړو. صنف بندي هم د ليکوالۍ د ذکر اړتيا ده، چې آثار په هره برخه کې ابداع، تخليق او نوي رامنځته شي. په يوه دوره کې د اړتياوو له مخې د بېلابېلو آثارو رامنځته کول تصادفي خبره نه ده، بلکې ډېر عوامل سره لاسونه ورکوي، څو يو اثر رامنځته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هره برخه کې د يو آثر رامنځته کېدل يوه فرهنګي پنځونه ده. دغه پنځونې (فردي او اجتماعي) هدفونه لري. پنځونې لويې او وړې وي؛ دا ټولې د ټولنيزو موخو د ترسره کولو په خاطر رامنځته کېږي.
هر کوچنی او لوی تصنيف که په هره برخه کې وي او هر ډول مضمون ولري، معتبر او ارزښتمن دی، دا ځکه چې د کلتور يوه پراخه برخه ورباندې رغېږي؛ له همدې امله تصنيف ته اړتيا موجوده ده.
د يو ملت آثار د (نظم او نثر) له لارې غني کېږي. نظم خو په ادبياتو پورې اړوند دي، مګر نثر د بشري ټولنو په ټولو ټولنيزو اړتياوو پورې اړوند ېږي، چې په هغه کې (طبيعي علوم او اجتماعي علوم) راتلای شي. طبيعي علوم ټول په طبيعت پورې اړوند دي او د بشر ورځنۍ اړتياوې ور کې انعکاسېږي. دا اړتياوې که په هره برخه کې وي، لاس په لاس او په نېغه توګه له طبيعت سره ارتباط لري؛ مګر ټولنيز علوم د بشر په افکارو پورې اړوند ېږي.
د خلکو باورونه او عقيدې ترې سرچينه اخلي؛ لاس په لاس له طبعيت سره ارتباط نه لري، خو لارښوونکي افکار دي او د ټولو علومو د رهبرۍ توان لري. زموږ افکار زموږ د نيا جوړوي.
له همدې امله ټول تصنيفونه که د مادي او معنوي ژوند په هره برخه کې وي د پام او قدر وړ دي. يو تصنيف هغه وخت ارزښت پيدا کولای شي، چې ټولنيزې ستونزې په يوه حکمت سره ور کې حل او پرانستل شي.
د تصنيف اړتياوې داسې په ګوته کولای شو:

- د ټولو علمي او تحصيلي مؤسسو او پوهنتونونو درسي او ممد درسي مواد تصنيفي وي، له همدې امله تصنيف اهميت لري.
- د علمي تحصيلي مؤسسو درسي مواد که تصنيفي ځانګړنې ونه لري، محصلين ورباندې ښه نه پوهېږي؛ مورد نظر موضوع هغه وخت محصل له يوه کتابه ترلاسه کولای شي، چې د تصنيف په ګآنه ښايسته وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- تصنيفي، تحصيلي او درسي مواد د هغو غوره افکارو محصول وي، چې د استاد او ليکوال علمي او فکري نوښت ورکې موجود وي، د دغه نوښت د کلونو علمي تجربو په پايله کې رامنځته شوي وي.
- تصنيف غير درسي او تحصيلي خصوصيت هم لري، خو د دغه تصنيف متمازه وظيفه نه شي لرلای.
- د تصنيف ډېره اړتيا دا ده، چې په عملي- ادبي او نورو ډګرونو کې اثار رامنځته کېږي او يوه کلتوري ښېرازي رامنځته کېدای شي. هغه ژبه او هغه ملت په کلتوري لحاظ ډېر غني وي، چې د بېلابېلو ليکوالو له خوا په مختلفو برخو کې يې تصنيفونه کېږي؛ هر تصنيف يوه معنوي هستي ده، د دغه هستي تلپاتي او روزمره هويت لري.

۳- کومو آثارو ته تصنيفي ويلای شو؟

په ټولنيزو علومو کې مطلق فورمول ټاکل څه ستونزوره خبره ده. موږ په ډېرو برخو کې د علومو د ويش او رديف بندۍ لپاره پولي نه شو ټاکلای، خو دا د دي معنی نه لري، چې د اجتماعي علومو د تفکيک لپاره حدود نه شته.

څه چې د پوښتني ځای پيدا کوي، هغه د اجتماعي علومو د نه محدوديت مثاله ده، اجتماعي علوم داسې علوم دي، چې د ډېر تفکر ميدان ته اړتيا لېدل کېږي؛ هر څومره، چې په ټولنيزو علومو کې زيات تفکر کېږي. حقايق رابرسېره کېږي، موضوع پياوړي کېږي او د حل غوره لارې يې را پيدا کېږي. بله خبره دا ده چې اجتماعي علوم مشخص تعريف او فورمولونه نه لري، بلکې د ډېرو مفکرينو له خوا يې په مختلفو وختونو کې تعريفونه شوي دي. دربيمه خبره دا ده، چې اجتماعي علوم د ځانګړي شخص کشف نه دی، او نه کوم ښکاره فورمول دی، چې نور خلک د هغه پيروي وکړي، په هر صورت په اجتماعي علومو کې هم ځيني حدود او ضوابط موجود دي، چې د هغو له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخې د هر صنف حدود تر ډېره بريده معلوموولای شو ، مثلاً ادبيٍ آثار او ادبي ډولونه د ځان لپاره حدود لري، لکه کيسه، شعر .
تصنيفي آثار لکه مخکې، چې وويل شول ځانګړی فورم او مضمون لري، چې په بېلابېلو وختونو کې د مختلفو مفکرينو او ليکوالو له خوا رامنځته کېږي.
هر تصنفي اثر يو نوی اثر دی، چې ابداع هم ورته ويلای شو ، د غه ابدع که په هره برخه کې وي، په زړه پورې ده او ځانګړی مضمون لري او ارزښت يې د هماغه مضمون له رويه ټاکل کېږي.
تصنيفي اثر د بېلابېلو افکارو او نظريو راټولونه ده او له تاليف سره په يوه معنی ده، خو په اصطلاح کې هغه اثر دی، چې د ليکوال له افکارو او نوښتونو سرچينه اخلي، چې همدا برخه يې له تاليف سره تفکيک راولي.
په تصنيفي آثارو کې د راټولونې تر څنګ د ليکوال د ابداع او ذوق قدرت هم ډېر مهم دی.
د تصنيفي اثر ليکوال غواړي د خپل خلاقانه ځواک په رڼا کې يو نوی (بديع) اثر خلق کړي.
مصنف بايد په بېلابېلو علمي او هنري څانګو کې مهارت ولري، ځکه تصنيفي اثر د مصنف په پوهه او ځيرکي پورې ډېر اړوند بڼي.
هر مصنف ته لازمه ده د تصنيف کولو په وخت کې ډېره مطالعه وکړي او لازمه پوهه ولري د استعدا او فکر خاوند وي، خومره، چې مصنف او ليکوال تکړه ، باتجربه او کارپوه وي، په هماغه اندازه کولای شي د ليکوالۍ (تصنيف) په کار کې برلاسی وي.
د تصنيفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې هر ډول مضمون او شکل لرلای شي؛ علمي، ادبي، سياسي، اقتصادي، تربيتي، ديني او ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تصنيفي اثر د مضمون پراخوالی د ليکوال او مصنف په پوهه پورې ډېره اړه لري؛ مطالعه ، خودآګاهي، تجربه ، په ټولنيزو مثالو پوهه، پـه دغـه کـار کـې کارنده برخه لري.

هغـو آثـارو تـه تصـنيفي ويـلای شـو ، چـې د بېلابېلـو او ډول ډول افکـارو او تجربـو د خونـدي کېـدو حوصـله او لرغونـه ولـري. لـه يـوې خـوا تصـنيف د بېلابېلو او ډول ډول افکارو او نظريو د خوندي کولو استعداد لري، له بلې خوا په خپله د ليکوال نوبت هم په کې رول لري، دا ځکه چې تصنيفي اثر د يو ښې انشا نماينده ګي کوي.

تصنيفي آثار له تخليق او تخيل سره هم ملګری وي، د دې لپاره، چې ابداع هر وخت د تخليق او تخيل او استعداد زېږنده وي.

آن تصنيفي آثار هنري هم وي، چې د ليکوال استعداد ور کې ښکاري.

په تصنيفي اثر کې د ليکوال فکري آزادي د تصنيف ښکلا برجسته کوي.

تصنيفي آثار هغـو آثـارو تـه ويـلای شـو ، چـې پراخـه، مبتکرانـه، نوښـتګرو افکارو په لړ کې رامنځته شوي وي.

۵–۴– د تخليقي آثارو دوام د فرهنګ بډاينه ده!

تخليقيٍ آثار د هر ملت د فرهنګي ودې او غنـا لامـل ګرځـي. لـه تخليق پرتـه د هنر او ادب ټول ډګرونه خالي برېښي، ځکه (تحقيق، تصنيف او تاليف) هغه وخت پياوړي وي، چې د يوې ژبې تخليقي ډګر پياوړی وي. تخليق د تحقيق (څېړنې) بسيا بستر بلل کېږي. تخليـق؛ منبع او اسـاس دی. تخليـق، خلقـول، پيدا کول، رامنځته کول دي. تخليق؛ تازه او رسا ته هم وايي.

((تخليقي Taxligi Creative تازه او نوي آثارو ته وايي)) (۴: ۱۰۴)

په پښتو – دري قاموس کې راځي: ((تخليق، تان، ساختمان، تشکيل)) (۵ : ۲۷۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه په بل ځای کې ويل شوي: تخليق Taxlig نر، م، خلقول، پيدا کول، پنځونه، منځته راوستنه)) (۱۲: ۲۱۷)
او تخليق Taxligi ص- نسب، د تخليق، د خلاقيت، خلق کولو، هنري ابتکار ته هم وايي.
که تخليق (تان) پنځونه او رامنځته کول وبولو، نو ويلای شو، چې تخليق د هرې ژوندۍ ژبې ضروري مال ګڼل کېږي. تخليق په حقيقت کې پراخه ادبي، علمي ډګرونو ته هويت ببښي. بې تخليقه ژبه يو ډول بې فرهنګي ده.
د تخليقي آثارو دوام په حقيقت کې د يوې ټولنې د فرهنګي هويت او بقا دوام دی. که تخليق نه وي، علمي او ادبي بقا مري. تخليق په هره ټولنيزه برخه، خو په ادبي برخو کې د پوره تامل وړ دی، دا ځکه -
هر ملت په خپل زرين فرهنګ ښايسته وي او وياړي.
د ليکنې او ايجاد په ډګر کې (تخليق اصل او اول دی، تحقيق او نورې برخې د ليکنې دوباره غنا جوړوي)
که نړيوال ادبيات مطالعه کړو راته څرګنده به شي، چې تخليقيٍ آثارو لومړۍ درجه مقام ګټلی او د جايزې وړ هم ګرځيدلي دي.
ادبي ډګرونه په تخليق اباد دي؛ تخليقي آثار لکه شعر، قطعه، داستان، کيسه، ناول، رومان او آن فولکلوري ګڼ صنفونه رانغاړي (احتوا) کوي.
که د تخليق بهير پورته برخه په يوه ژبه کې و دربږي او يا خدای مه کړه نه وي، يو شمېر پراخه نور ډګرونه به له فرهنګي غنا خالي وي. که تخليقي بهير خلاق، تاند، جاري او روان وي، تحقيقي ډګرونه به فعال او د زمان حساسيت به هم په پام کې نيولی شوی وي. ټول تحقيقات د تخليق محصول دی، تخليق د تحقيق منبع او اساس دی.
که د نړۍ هر ستر ليکوال لکه: (تولتسوی، ګورکي، پوشکين، شکسپير، پريمچند، مولانا جلال الدين، سعدي شيرازي، خوشحال خان، عبدالرحمن بابا

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په سلګونو نور ليکوال، چې آن نړيوالې د (نوبل) جايزې يې هم اخيستلې دي، د تخليق له برکته دي. په تخليقي ډګر کې يو ټکى شعر د تحقيق د ډګر ستر کتابونه کېدلاى شي؛ لکه حمزه بابا چې د خوشحال بابا پر دې تخليقي يو کړۍ شعر چې:
(د خداى عرفان مې وشو په عرفان د محمد پاک دى محمد پـــاک دى سبحان د محمد ...
باندې يو ستر تحقيقي کتاب وليکه، ځکه نو تخليق، خلقول او اساس دى او تحقيق دوباره لټونه او محقق کول دى؛ همدا علت دى، چې تخليق او تخليقي آثار علمي او ادبي فرهنګي بډاينې لامل ګرځي.

۵-۵- د هنري -ادبي تخليقي آثارو توپير له غير تخليقي سره :
هر ادبي او علمي تخليق يوه هنري پنځونه ده. هنر د انسان د خلاقه فکر با ارزښته شتمني ده. هنر د ټولنيز شعور هغه شکل او بڼه ده، چې د بشر د هستونې او تخليق او ابتکار په يوه برخه کې زرغونېږي، مثلاً: شعر، سينما، موسيقي که هنري فکر نه وي، نو يو ادبي تخليق اثر نه رامنځته کېږي، يو تخليق د يو ابتکار محصول دى. د هنري ادبي تخليقي آثارو له نامه ښکاري، چې له نوښت څخه منشا اخلي.
د خلکو د افکارو د تخليق په جام کې خړوب شوي مواد دي، په دغو آثارو کې تفکر د قوت اصلي منبع ده. نه يوازې تفکر بلکې (خيال، ذوق پوهه، مينه، ذکا، صراحت، ساده ګي، باورونه، ابتکار او آن شخصيتي معيار او هنريت هم د تامل وړ دى.)
هنري -ادبي تخليقي اثار نوښتي او ابتکاري آثار دي، ځکه تخليقي منبع لري او منبع يې د ليکوال يا شاعر (فني او ماهوى دراک) دى، چې له وراثت او ماحول څخه اغيز اخلي.
هغه آثار چې (هنري -ادبي تخليقي) هويت لري، له غير تخليقيٍ آثارو څخه ډېر توپير لري، ځکه چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- تخلیقي آثار سرچینه، منبع او اصل دی او تحقیقي آثار له سرچینو نه راوتلي فني لارې دي.
- د تخلیقي آثارو ایجادونکي مبتکر اشخاص دي، داسې خلک چې د اول فکر او مخیله قوت خاوندان وي، خو د تحقیقي آثارو څېړونکی او لټونکی ډېر شمېر لري او په دویم ردیف کې درېږي. دوی مبتکر نه دي، خو تحلیلونکي، نقادان او پخواني فکر ته سمون ورکوونکي وي.
- تخلیقي آثار اول لاس اثار دي. بالزاک به ویل، هر نوی اثر چې رامنځته کېږي، په ادبي او هنري نړۍ کې نوې هستي رامنځته کېږي، چې نوی ماحول او محیط ایجاد او اختیاروي، خو په هغو کې څېړنه محیط ته پراختیا ورکوي.
- که تخلیقي ادبي او هنري آثار په هنري ډګر کې نه وي، نو غیر هنري (تحقیقي) آثار به یې په مقابل کې نه رامنځته کېدل.
- تخلیقي آثار د هنري فکر ایجاد او تحقیقي آثار د فکر فني کول دي.
- د تخلیق او تحقیق مثال د ونو کېښودل او ونو او باغونو وده او انکشاف ورکول دي(ونه کېښودل تخلیق او وده ورکول تحقیق).
- په تخلیقي او غیر تخلیقي آثارو کې د (هنر اوفن) مثال هم عملي کېدای شي. په اول سر کې د سړي فکر ته نه لوېږي، چې هنر او فن توپیر لري، خو چې په (منبع، الهام، خیال او احساس) یې فکر وکړو راته څرګنده به شي ، چې هنر د فکر د ایجاد موضوع ده. مګر فن د عمل او تکرار له امله ښایست مومي. تخلیقي او تحقیقي آثار هم داسې دي.
- تخلیقي آثار لکه شعر الهامي اغیز لري او د محیط او چاپیریال له امله رامنځته کېږي، خو تحقیقي آثار انکشافي اړتیا له مخې پراختیا مومي. تخلیقي ادبي آثارو ته وده ورکول طبیعي لوری لري، خو تربیتي بڼه هم لري، مګر تحقیق د روزنې له امله وده او انکشاف کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵–۶– د پنځم څپرکي لنډیز:

- لنډه لیکنه قوي او ژر مفهوم لېږدونکې لیکنه ده، خو اصلي شرط په کې اصلي مفهوم منغاړل او راوړل دي.
- که یوه لیکنه هر څومره لویه وي او چې هره محتوا ولري او په هر کالب کې وي، چې (مقصدي مفهوم) په کې نه وي نغښتل شوی، هغه ښه لیکنه نه ده، که لنډه وي که لویه په زړه پورې لیکنه نه ده.
- که د وخت مخنیوي لپاره لیکنه کوو، که مو لیکنه ادبي وي یا ژورنالیستکي وي، بده خبره نه ده، خو که لیکوال د مرکزي مفهوم په لیکنه کې نه وي راوړي نو بیا هم زموږ وړه او لنډه لیکنه نه با مفهومه کېږي.
- نن سبا د خبري او ژورنالیستکي او هنري مضمونونو او مطلبونو د لیکنو ترڅنګ تحقیق او معلوماتي لیکنې هم لنډې لنډې لیکل کېږي، ځکه د هنري ادب په دنیا کې تر (رومانه، ناول، له ناوله، داستان او له داستانه لنډه کیسه او کالم خوښوي) او هغه هم د دې لپاره، چې نن سبا خلک ډېر وخت نه لري؛ کره مفهوم په وړو جملو کې غواړي.
- موږ باید په هره لیکنه کې خپل علمي او فني صلاحیتونه وکاروو او خپل مسلکي رسالت له پامه ونه غورځوو.
- تر دا وروستیو وختونو پورې زده کوونکي، لیکوالان، د راډیو، تلویزیون لیکونکي د لنډې لیکنې او یا له یوې لیکنې څخه د شیرې د راویستلو او یا د لنډې لیکنې لپاره د یوه چوکاټ جوړولو کې دوه زړي وو، خو د هغو هڅو په ترڅ کې، چې په دې وروستیو کې د نړۍ په خوار

(c) ketabton.com: The Digital Library

معتبرو پوهنتونونو کې ترسره شوې د لنډې ليکنې او له يوې ليکنې يا راپور څخه د شېبې راويستلو لپاره ځانګړې چوکاټ په پام کې نيول شوي.

- د ليکنې د لنډون اصلي موخه په لنډو ټکو کې د لوستونکي پوهول دي، نو په دې توګه ويلای شو، چې لنډون له يوې موضوع څخه د پايلو اخيستنه ده.
- د يوې ليکنې محتوا هغه څه دي، چې د ليکنې په پيل کې د لوستونکو په مقابل لوري د پوهاوي لپاره کارول کېږي.
- په ادبي ليکنو په تېره په تحقيقي ډګر کې لنډه ليکنه کول يو فني او مسلکي کار دی؛ د مثال په ډول که وغواړو موږ يو غټ کتاب (د پښتو ادبياتو دويم ټوک تاريخ) په پنځو يا سلو مخونو او يا لږو کې راوړو لازمه ده (هغه مهم مرکزي او د تمرکز وړ موضوعات، درسي موضوعات) په خپله ليکنه کې راواخلو، چې موږ هدف ته رسوي.
- لنډه ليکنه نوې خبره نه ده، لنډه ليکنه د ليکوالۍ په ډګر کې له ډېره پخوا موجوده وه، د نړۍ پخوانيو ادبياتو کې لنډې ليکنې د ليکنې ښکلا ته ډېر اهميت ورکاو. کلام الله مجيد د اعجاز او ښايسته لنډو ليکنو يوه ښه مثال دی.
- په پښتو ادبياتو کې هم لنډه ليکنه مهمه ده، لکه پټه خزانه د لنډو تذکري معلوماتو ښه په زړه پورې سند دی. پټه خزانه هغه سيف يا زېرمتون دی، چې درې خزانې (اوله، دويمه او درېيمه خوندي کوي.)
- د پښتو ژبې او ادب پلار مخکښ شاعر او ليکوال هم په شعوري ډول له مزو ډک لنډ نثر وليکه؛ ښه مثال يې (دستارنامه) او نور آثار دي.
- په معاصر وخت (د نولسمې پېړۍ په دويمه نيمايي کې د تاريخ ليکنې لرغوني ډول په نوي او معاصر ډول چې د عنوان، سريزه، متن څېړنه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نتيجه، ماخذ او د ژورناليزم په برخه کې (نوم، ليد، سريزه، او نسکورهېرم) په ډول رامنځته شول، خو په ماهرانه او مسلکي ډول د لومړي ځل لپاره د خداى ښبنلي محمود طرزي له خوا ليکنې په سراج الاخبار کې پيل شوې.

- په پښتو ادب کې د لنډې او مسلکي ليکنو دوره يا مسلکي نثر موده له (۱۳۱۰ ه، يا مخکې له ۱۳۰۰ څخه پيل کېږي)
- د لنډې ليکنې محتويات موضوع جوړوي، چې د شکلي او معنايي سر او صورت په جوړېدو سره ژر بشپړېږي؛ لکه: د عبدالرحمن بابا د (عارفانه تفکر) په برخه کې مقاله (موضع، افکار، اقوال او ماخذونه) جوړوي، خو په خبر کې کله له (۳-۵) کلمو يو خبر په چټکۍ جوړېږي. (کله؟ چېرې؟ څه وخت؟ کوم؟)
- لنډه ليکنه يو عادي او ساده متن دی، هنري نثرونه له دې امره وتلي خو هغه هم که مطلب په لنډو جملو کې راونغاړل شي، خلک به يې ډېر خوښ کړي؛ نن کالم، ادبي لنډ مطلب، ادبي ټوټه او لنډه کيسه د خلکو د مطالعې ملګري دي. د لنډې ليکنې کولو لپاره غوره دليل د يوه متن آسانه او ساده لوستل دي.
- که لنډه ليکنه د اصلي ليکنې هويت او موضوع ته تاوان ونه رسوي، په زړه پورې ده.
- د لنډې ليکنې لپاره عنوانونه او ټاپيکونه له هر شي ټاکلای شو، خو په ژورناليزم کې تازه موضوع او په هنري ادبياتو کې ماندګار او تلپاتې موضوعات (شعر، متل، نثر، وجيزې، حکايتونه او ...) په ادبياتو کې موضوع ډوله رامنځته کېدله شي (ذهني او عيني) خو په ژورناليزم کې عيني.
- په ليکنه کې د بې ځايه کلمو له ليکو ډډه وکړو او زيانونه يې دا دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زموږ د درس او مطالعې مخنيوی کوي.
- زده کوونکی ستومانه کوي.
- د ګټې او تاوان روحيه غښتلې کوي.
- د نورو د درسونو وخت نيسي.
- ځان بايد په لويه ليکنه کې سردرګم نه کړو.

- بايد د مقالې يا بلې ليکنې لپاره عنوان له ګېډې ونه باسو او نه نورې برخې له خپل فکره طراحي کړو (البته په ژورناليزم کې).
- په ليکنه يا مقاله کې د منلو وړ جملې وليکو:
الف - غير ضروري رانه وړو.
ب - مخکې له مخکې کلمې او جملې وپلټو.
ج – رنګ شوې او مصنوعي کلمې په مقاله کې رانه وړو. رنګ شوې او مصنوعي کلمې پر فصل د تندر معنی لري.
- د هنري ادب ليکوال کار دا دی، چې تل وړ مضمونونه په طبيعت او ماحول کې پيدا کړي او هغه د تخيل په قوت د کلمو له پيوستون څخه جوړ کړي، چې دا د هنري ادب په رامنځته کېدو کې ګټور دی.
- که ليکوال وغواړي خپل هدف خلکو ته ښه ولېږدوي، لومړی دې موضوع پيدا کړي او بيا دې ورسره مناسب قالب او وړ الفاظ غوره کړي او په لنډه توګه دې اصلي هدف خلکو ته وړاندې کړي.
- د لنډې ليکنې پر مهال بايد ليکنه رسا او بې تکلفه وي، خو په هنري ليکنو کې کلمه د بديعي صنايعو (معنوي او لفظي صنعتونو) کارول ضروري دي، نو هرومرو (څه ليکل، ويل او وړاندې پوهېدل) ستونزو، خو له خونده ډک وي او د هنري ادب د ليکوال دنده ده که په هر فورم کې ليکنه کوي، بايد له مفهوم، خوند ، اعجاز ايجازه ډکه وي، ځکه (هنري ادبيات ټولنيز واقعيتونه د سمبولونو له لارې انځوروي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

- هر کله که يو ليکوال وغواړي ډېره معنی په لنډو ټکو کې وړاندې کړي، نو د بې خونده او اوږدو جملو له ليکلو دې ډډه وکړي.
- د ډېرو ليکنو ته لنډ ليکل آسانه دي، خو په دې شرط چې پرله پسې مشق او تمرين وکړي.لنډه ليکنه خوندوره ليکنه او له مفهمونو ډکه ده.
- د هنري ادبياتو پنځونه او غوره تحقيق د يو ليکوال د تلپاتې پرلـه پسـې هلو ځلو او له مينې ډکو ستومانه هڅو او هاندو نتيجه ده. دا ډول ليکنې لـه شـک پرتـه پـر يـو ليکـوال د دالله رب العلـيم او حکـيم، حکيمانـه پېرزوينه ده. يو ښه ليکوال د بشري ټولنې يو فعال او روغ زړه تـه پـاتې کېږي او بس.
- موږ ددې لپاره لنډه ليکنه کوو ، چې لوستونکي زموږ لـه خوا د وړانـدې شوي متن په معنا وپوهېږي؛ کله چې ليکوال د لنډې ليکنې آرونو ته پام وکړي په حقيقت کې يې د کلمو لنډون ته پاملرنه کړې ده.
- د انګليسي ژبې د بشپړ ګرامر ليکوال (احمد حسين مديري« وايي: لنډه ليکنه د مطلب ښه هضمول او د اړينو کلمو ليکـل دي، چې لوسـتونکی وکولای شي د نااړينو کلمو پر لوستو د وخت د خرڅ پرځای مخامخ د ليکونکي هدف ترلاسه کړي.
- علي رضا عاصف وايي: لنډ ليکـل د لنډې جوړونې پـه معنـی دي؛ لنـډه جوړونـه هغـه فـن دی، چـې پـه کـارونې سره يـې يـو اوږد مطلب پـه يـوه وړوکې چوکاټ کې ورځای کړو ، بې لـه دې، چـې د مـتن منځپـانګې او د ليکوال موخې ته کوم زيان ورسېږي.
- لنـډه ليکنـه مـوارد او کارځـای لـري، دغـه مـوارد او ځايونـه ورځپـاڼې، اوونـيزې، مجلـې، علمـي او تحقيقـي کتابونـه دي، خـو علمـي ليکنـې، څېړنيز بهير دی(هغه وخت ليکنه او څېړنه نتيجه ورکوي، چې موضوع په کره ډول ورکې حل شي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

- لنډه ليکنه په هره برخه کې وي، له لويو ليکنو بهتره ده، ځکه د مقصد ټکي په لنډه ليکنه کې ښه ځلېدای شي. عبدالقادر ګيلاني، چې د قادريه طريقې مشرو، د دين زبردست عالم او ليکوال و، ويلي دي: ((معنی بايد له بهترينې لارې ادا کړو او د هغې د بيان لپاره داسې کلمې غوره کړو، چې د هغې د معنی لپاره تر ټولو غوره کلمې وي.))
- لنډ ليکونکی ساده نويسان دي، چې له ځان ستاينې او فضل فروشۍ پاک دي. رواني د لنډې ليکنې ځانګړنه ده، په قابوسنامه کې راغلي، هره خبره چې کوئ بايد ساده او لنډه وي. لنډ وغږېږه، لنډه ليکنه وکړه، بېځايه او اوږدې خبرې ستا او د لوستونکي وخت نيسي. ډېره معنی په لنډو کلمو کې ځای کړه لکه متل.
- تصنيف (To write)، ډله، صنف، ويش، برخه او اصطلاحاً د بېلابېلو افکارو او ډول ډول نظريو د راټولولو معنی ورکوي. تصنيف ته په لغت کې جمع آوري (راټولونه) هم وايي او په اصطلاح کې هغه اثر دی، چې د ليکوال له افکارو او نوښتونو سرچينه اخلي.
- تصنيفي اثر د ليکوال د ابداعي قدرت او ذوق په وسيله رامنځته کېږي، څوک چې دغه واکمني لري او يو اثر رامنځته کوي؛ مصنف نومېږي.
- هغه مصنف چې غواړي د خپل خلاقه ذوق په رڼا کې يو بديع اثر رامنځته کړي، لازمه ده، چې په بېلابېلو علمي او هنري څانګو کې مهارت ولري. د استعداد او لازم هوش ترڅنګ، خومره چې ليکوال تکړه، ګرځند، باتجربه او پرکاره او په کارپوه وي، واکمن به وي، چې د نورو علمي موضوعاتو د ليکلو پر مهال نور اخلاقي او روزنيزې پېښې هم تشريح کړي، چې په دې کار کې شاعر، ليکوال او آن نقاش يو ډول دي.
- تصنيف کله کله هم هنري اړخونه لري، چې د ليکوال د ذوق له عمل او هنر سره تجلی (ښکلا) کوي. که چېرې يو کتاب د خدای تعالی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجود د اثبات په برخه کې ولیکو ، باید لومړی د هغه په برخه کې فکر وکړو او فهرست یې د کاغذ پر مخ راوړو ، وروسته په ترتیب او د ذهني سابقه (هماغه برخه کې د تجربې) سره د هغه په برخه کې قلم وچلوو.

- په تصنیف کې کېدای شي د فیلسوفانو ، پوهانو ، متفکرینو او پخوانیو شاعرانو او همدارنګه معاصرینو له نظریو څخه ګټه واخیستل شي ، خو په دې شرط چې په خپله د مصنف ذوق او مفکوره جوړه کړي.
- تصنیف په اوږده او لنډ ویشلای شو ، تصنیف که اوږد وي او که لنډ یو ډول هدف لري. تصنیفي آثار یوازې شکل له پلوه له لنډ تصنیف سره توپیر لري. تصنیفي آثار ابداعي لوري لري. اوږد یا لوی تصنیف له شک پرته په یو معین وخت او ټاکلې برخه کې د لیکوال د ډېرو مطالعو او اوږدو تجربو ، پوهنو ، تاندې پوهې او هنري ذوق محصول وي.
- د اوږد یا لوی تصنیف موضوع لویه وي، شرط په کې د لیکوال ابداع ده.
- لنډ یا ووړ تصنیف ته په (فرهنګ فارسي –انګلیسي) قاموس کې Ditty وایي. دغه تصنیف لکه لوی غوندې (ځانګړې هدفونه لري) دغه هدفونه په یوه موضوع کې د ذوق او پوهې له مخې یو تصنیفي پلان جوړول دي.
- اوږد او لنډ تصنیفونه د مصنف د کار محصول دي، نو ځکه ور کې له ډېرې آزادۍ برخمن دی. تصنیفي اثر د دې لپاره چې د لیکوال د ذهن او فکر زېږنده دی، ډېر په (تخلیقي قوت) پورې اړه لري.
- لیکنه او بیا تصنیف کول د لیکوالۍ په ډګر کې یوه اړتیا ده. ټولې بشري ټولنې د خپل (علمي ، سیاسي ، ادبي ، اقتصادي) هویت لپاره لیکوال او لیکوالۍ ته اړتیا او ضرورت لري؛ دغه اړتیا تصادفي نه ده ، بلکې یو ضرورت دی.١

(c) ketabton.com: The Digital Library

- لیکوالي په لومړي سر کې که په هره برخه کې وي تخلیق دی، ځکه مواد یې له طبیعت او ماحول څخه را اخیستلو بیا په یوه کالب کې راوړل، نوې پیدا کونه او ایجاد دی.
- هر کوچنی او لوی تصنیف که په هره برخه کې وي او هر ډول مضمون ولري، معتبر او ارزښتمن دی، دا ځکه چې د کلتور یوه پراخه برخه وربانديې رغېږي؛ له همدې امله تصنیف ته اړتیا موجوده ده.
- د یو ملت آثار د (نظم او نثر) له لارې غني کېږي. نظم خو په ادبیاتو پورې اړوند دي، مګر نثر د بشري ټولنو په ټولو ټولنیزو اړتیاوو پورې اړوند بېږي، چې په هغه کې (طبیعي علوم او اجتماعي علوم) را تلای شي.
- په اجتماعي علومو کې هم ځینې حدود او ضوابط موجود دي، چې د هغو له مخې د هر صنف حدود تر ډېره حده معلومولای شو، مثلاً ادبي آثار او ادبي ډولونه د ځان لپاره حدود لري، لکه کیسه، شعر همداسې تصنیفي آثار ځانګړی فورم او مضمون لري، چې په بېلابېلو وختونو کې د مختلفو مفکرینو او لیکوالو له خوا رامنځته کېږي.
- هر تصنفي اثر یو نوی اثر دی، چې ابداع هم ورته وایي، دغه ابدع که په هره برخه کې وي، په زړه پورې ده او ځانګړی مضمون لري او ارزښت یې د هماغه مضمون له مخې ټاکل کېږي.
- د تصنیفي اثر لیکوال غواړي د خپل خلاقانه ځواک په رڼا کې یو نوی (بدیع) اثر رامنځته کړي. مصنف باید په بېلابېلو علمي او هنري ښانګو کې مهارت ولري، ځکه تصنیفي اثر د مصنف په پوهه او ځیرکي پورې اړه لري.
- د تصنیفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې هر ډول مضمون او شکل لرلای شي؛ علمي، ادبي، سیاسي، اقتصادي، تربیتي، دیني او ...د تصنیفي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثر د مضمون پراخوالی د لیکوال او مصنف په پوهه پورې اړه لري؛ مطالعه ، خودآګاهي، تجربه ، په ټولنیزو خبرو پوهېدل، د اثر ارزښت زیاتوي.

- د تخلیقي آثارو شته والی او دوام د فرهنګ بډاینه ده؛ تخلیقي آثار د هر ملت د فرهنګي ودې او غنا لامل ګرځي. له تخلیق پرته د هنر او ادب ټول ډګرونه خالي برېښي.
- تخلیق؛ خلقول، پیداکول، پنځونه او لاسته راوستنه ده او تخلیقي (ص) نسب، د تخلیق د خلاقیت، خلق کولو ، هنري ابتکار دی، که تخلیق (تان) پنځونه او رامنځته کول وبولو ، نو ویلای شو ، چې تخلیق د هرې ژوندې ژبې ضروري مال ګڼلای شو ، تخلیق په حقیقت کې پراخه علمي-ادبي ډګرونو ته هویت وربښي، بې تخلیقه ژبه یو ډول بې فرهنګي ده.
- هر ملت په خپل زرین فرهنګ ښایسته وي او ویاړي. د لیکنې او یا ایجاد په ډګر کې تخلیق اول او اصل دی او تحقیق یې دوباره غنا ده. که خپل او نړیوال ادبیات مطالعه کړو راته ښکاره به شي، چې تخلیقي آثارو همیشه جایزې ګټلي دي.
- تخلیقي آثار لکه شعر، قطعه، داستان، کیسه، ناول، رومان او آن فولکلوري ګڼ صنفونه رانغاړي.
- هنري–ادبي آثار تخلیقي او نوښتي آثار دي، ځکه تخلیقي منبع لري او منبع یې د لیکوال یا شاعر (فني او ماهوي) ادراک دی، چې له وراثت او ماحول څخه اغیز اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵–۷– د پنځم څپرکي پوښتنې:

۱) ليکنه او ليکوالي څنګه يوه دوامداره کلتوري –فرهنګي بهاينه ده؟
۲) د ليکوالۍ عمده ډولونه کوم دي؟ نومونه يې واخلئ او لنډه ليکنه څه ډول ليکنه ده او څه ګټه لري؟
۳) کوم ډول ليکنې (ژورناليستکي که ادبي) لنډې وي؟ د لنډوالي تاثيرات يې کوم دي؟
۴) موږ بايد په ليکنه کې کوم ډول صلاحيتونه وکاروو؟
۵) څنګه کولای شو له يوې لويې ليکنې د هغې (شيره) راوباسو؟
۶) په لنډه ليکنه يا اوږده ليکنه کې اصلي مقصد او د پام وړ موضوع څه شی جوړوي؟
۷) په ادبي ليکنو، په تېره تحقيقي ليکنو کې لنډه ليکنه کول څه ډول کار دی؟
۸) څنګه يوه ليکنه او يوه مقاله ستندرد او څېړنيزه ده او څېړنيزه يې ګڼلای شو؟
۹) د لنډې ليکنې د لرغونتوب په برخه کې خپل معلومات له ژوندیو مثالو سره وړاندې کړئ.
۱۰) د پښتو ادب په منځنۍ (کلاسيکه) دوره کې د يوې ښې لنډې، بامفهومه ليکنې اساس چا کېښود، هغه څوک او کوم آثار يې وليکل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱) په اوسمهال په پښتو ادب کې لنډې ادبي لیکنې کوم مهال وشوې؟
۱۲) لنډه لیکنه څه ډول متن دی او هنري لیکنې هم په کې راتلای شي؟
۱۳) څنګه کولای شو یوه لیکنه را لنډه کړو؟
۱۴) په ژورنالیستي او ادبي لیکنو کې د لنډې لیکنې لار په ګوته کړئ.
۱۵) څنګه کولای شو په لیکنه کې د بېځایه کلمو له راوړلو ډډه وکړو؟
۱۶) لویه او بېځایه لیکنه کوم زیانونه لري؟
۱۷) په لیکنه کې د عمومي خبرو له لیکلو څنګه ځان وژغورو؟
۱۸) آیا د ادبیاتو او انجینرۍ په برخه کې تفکر کول څه سره ورته والی لري؟
۱۹) که یو لیکوال وغواړي خپل هدف خلکو ته ښه ولېږدوي څه کول ورته په کار دي؟
۲۰) آیا په معلوماتي لنډو علمي او ژورنالیستکي لیکنو کې ادبي-هنري افکار شاملولای شو؟
۲۱) رنګ شوي او هنري کلمې په کوم ډول لیکنو کې راوړلای شو او اړتیا یې څه ده؟
۲۲) یوه لنډه ښایسته هنري-ادبي لیکنه او یا ټوټه ولیکئ.
۲۳) متحده المال او تکراري کلمې په لیکنه کې راوړل، د یوې لیکنې هویت ته ضرر رسوي او که ګټه؟
۲۴) بې رنګه کلمې په لیکنه کې راوړل ښه دي او کنه؛ دلایل یې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵) د لنډې ليکنې پرمهال بايد يوه ليکنه څه ډول خصوصيات ولري؟ (لفظي او معنايي).
۲۶) لنډه، خوندوره او له مفهومه ډکه ليکنه ... د ليکوال د څه شي محصول او پيداوار دى؟
۲۷) د لنډې يا بلې هرې ليکنې نخوړ څنګه وړاندې کولاى شو؟
۲۸) په عمومي ډول لنډه ليکنه يا زموږ ليکنه کومې ځانګړنې لري؟
۲۹) د انګليسي ژبې د بشپړ ګرامر ليکوال لنډه ليکنه څه ډول راپېژني، په شمارو يې مشخصه کړئ.
۳۰) حضرت علي کرم الله وجهه د لنډ کلام په برخه کې څه ويلي دي؟
۳۱) يو جدول د لنډې ليکنې ترسيم کړئ.
۳۲) د لنډې ليکنې فني توکي په ګوته کړئ.
۳۳) د لنډې ليکنې (هنري، علمي، ادبي او تحقيقي او آن ژورناليستکي ليکنو لپاره د نظر خاوندانو، درانه ليکوال کوم ټکي په ګوتو کوي؟
۳۴) ارواښاد استاد صديق الله رښتين د ليکنې په برخه کې ليکوالو ته کوم شيان وړاندې کوي؟
۳۵) د يو متن د لنډولو لارې-چارې کومې دي؟
۳۶) حکايت د ليکنې کوم ډول دى؟
۳۷) د لنډې ليکنې موارد او کارځاى کوم دى؟
۳۸) عبدالقادر جيلاني (ګيلاني) د معنى د لېږدولو په برخه کې کوم نظر درلود؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۹) قابوسنامه ، ابن قطيه او ديل کارنګي د لنډي وينا او ليکنو په برخه کي کوم نظر درلود ؟

۴۰) د ليکنې د ډلبندۍ په برخه کې څومره پوهېږئ، خپل دقيق معلومات وړاندې کړئ.

۴۱) تصنيف په پوره ډول تعريف کړئ.

۴۲) تصنيف ته په پښتو - انګليسي او پښتو - پښتو سيند کې څه ويل شوي دي؟

۴۳) تصنيفي اثر د ليکوال د کوم قدرت له امله رامنځته کېږي؟ عوامل يې پوره وليکئ.

۴۴) هغه مصنف، چې غواړي د خپل خلاقه ذوق په رڼا کې يو نوی (بديع) اثر خلق کړي، لازمه ده کوم شيان ورسره وي او ترې کار واخلي؟

۴۵) ولې د خوشحال خان ديوان، آثار، د عبدالرحمن بابا ديوان او د ځينو نورو آثار تلپاتې هويت لري او قيمتي مرغلرې دي؟

۴۶) د يوه تصنيف په رامنځته کولو کې مصنف ته څه په کار دي، چې هغه ترسره کړي؟

۴۷) تصنيف په څو ډوله دی؟ هر ډول يې په لنډو او کره جملو کې معرفي کړئ.

۴۸) د ليکوالۍ په ډګر کې د تصنيف اړتياوې کومې دي؟ په ګوته يې کړئ.

۴۹) د يو ملتٍ آثار د غني کېدلو لارې کومې ليکنې دي؟

۵۰) کومو آثارو ته تصنيفي ويلای شو ؟

۵۱) د تصنيفي اثر ځانګړنې په عمده او خصوصي ډول بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۲) تخليق څه ته وايي؟ څو تعريفونه يې را واخلئ.

۵۳) د تخليقي آثارو دوام څنګه د فرهنګي غنا او بډاينې لامل کېدای شي؟

۵۴) د ليکنې په ډګر کې تخليقي آثار اول او اصل دي که تحقيقي؟

۵۵) په هنري-ادبي ډګر کې کوم صنفونه او آثار تخليقي ګڼل کېږي؟

۵۶) د هنري-ادبي-تخليقي آثارو توپير له غير تخليقي سره په څه کې دی، په لنډه توګه يې را وړئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵–۸– د پنځم څپرکي ماخذونه:

۱) کلام الله مجيد. ثورات (ن–والقلم و ...)

۲) کلام الله مجيد . آن تو ادل امانات.

۳) بينوا. عبدالروف. ۱۳۵۷ . پښتو متلونه. کابل: پښتو ټولنه. د پښتو څېړنو نړيوال مرکز.

٤) پښتو - انګليسي قاموس. ۱۳۸۸ه ش: کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي. الازهر خپرندويه ټولنه.

۵) پښتو - دري قاموس. ۱۳۸۹ (اول او دويم) . کابل: خاور خپرنديوه ټولنه .

٦) حضرت علی کرم الله. ۱۳ . نهجه البلاغه.

۷) حقپال، محمداجان. ۱۳۹۳. د متن لغوي او اصطلاحي پېژندنه. کابل: کابل پوهنتون. ادبياتو پوهنځی. ډاکتری پروګرام چيپټر.

۸) ختک، عبدالقادر. ۱۳۸۳. ګلدسته. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي. پېښور يونيورستي.

۹) خوشحال خان. ۲۰۰۵. م کال. د ستارنامه. پېښور. خيبربازار. قصه خوانی.

۱۰) دواني، علي. ۱۳۷۷ ه ش. هنر نويسنده ګي و نامه نګاري. ايران- تهران: خيابان انقلاب.

۱۱) مسعودي، ډاکتر اميد. ۱۳۸۲ ه ش. (ژباړه) ، جلال آباد ، مومند خپرندويه ټولنه.

۱۲) زاهد پښتو –پښتو سيند . ۱۳۸۵ ه ش. کابل: دانش خپرندويه ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳) زلمی هیوادمل. ۱۳۵۲. پته خزانه (سریزه). کابل: کابل پوهنتون. د ادبیاتو پوهنځی خپرونه.

۱٤) عبدالرحمان بابا. ۱۹۴۸م. دیوان. پېښور. پېښور یونیورستي. پښتو اکاډمي.

۱٥) فرهنگ فارسي به انگلیسي. ۱۳۸۱. تهران: میدان انقلاب. انتشارات گروه مؤلفین.

۱٦) فرهنگ فارسي به انگلیسي. ۱۳۸۱ ه ش. تهران: خیابان انقلاب، چاپخانه رهنما.

۱۷) فرهنگ فارسي عمید، حسن عمید. ۱۳۸۲. تهران: میدان استقلال. مؤسسه انتشارات امیر کبیر.

۱۸) سعدي شیرازي، مصلح الدین. ۱۳۹۰ ه ش. بوستان سعدي (پنځم چاپ). تهران. کتابخانه علي ایران. انتشارات بهزاد. خیابان شهدای ژاندارمري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

۶– تالیف او څېړنه (تحقیق)

پیلیزه:

تـالیف او څېړنـه (تحقیـق) او د لیکـوالۍ نـوري برخـې د معاصـرې لیکـوالۍ اساسي، مهمي، علمي او آن تدریسي ستري انکشافي برخې جوړوي.

تالیف؛ ردیفول، جوړول او منظمول دي، یعنې لیکنو ته داسې سر او صورت او سامان ورکـول چې پـه همـاغـه فنـي برخـه کې انسـجام رامنځتـه کـړي. د اوسنۍ لیکوالۍ د ګر له تالیف، تخلیق، تصنیف او تحقیق مالامال دی.

هر علمي او ادبي او هنري تحقیق یوه غزونه او آن پنځونه ده، چې تالیف او تحقیق هم د لیکوالۍ په ډګر کې مهم رول لوبوي.

هر ملت فرهنګي غنا د هغو د علمي او ادبي آثارو په شته والي او تحقیق پیاوړې کېږي.

پـه دې څپرکـي (فصـل) کـې (تـالیف، تـالیفي آثـار، د هغـو ځانګړنې، څېړنـه او د څېړنې او تالیفي اثر د برابرولو څېنې میتودونـه، د څېړنې مفهـوم، ارزښـتونه او موخې د تحقیق او څېړونکی (محقق) ځانګړتیـاوې، د څېړنیـزو آثـارو محتـوایي خصوصیتونه، د تحقیق د ترسره کولو پړاوونه، د ماخذونو د کارولو او برابرولو ډولونـه، د تحقیق او تحلیـل ترمنځ تـوپیر، لنډیز او څه نورو برخو کـې بـه کـره او ګټورې خبرې کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶-۱- تاليف:

يوځای کونه، کتاب ليکنه، رديف کول.

هغه ليکوال چې غواړي يو کتاب تاليف کړي، له هر څه مخکې بايد د ليکوالۍ په کار او ټولو څانګو کې وړتيا او معلومات ولري؛ لکه: په حديث، تاريخ او يا د نورو پوهانو د علمي او فني آثارو په راټولولو کې يې برخه اخيستې وي، ځو د هغه اثر، چې د پوهانو د نظريو، افکارو او نورو څېړنو يو مجموعي راټول شوی فن دی، د پاملرنې وړ وګرځي.

اثر بايد ښکلی او په زړه پورې وي. د شاعر په وينا :

بې له پوهې ، بې له علمه وينا څه ده
که وينا دې ښکلې نه ده، زيبا نه ده
هغـــه پوه، هغه علم نيګينه شوه
د خبـــرو په معنی چې رنګينه شوه
که هر څومره کاڼي ډېر دي په لوی غره کې
جو داني قدرې يو لال وي په هغه کې ...

ځينې خلک چې د شهرت د خيال تږي وي، عادت لري، چې ډېر ژر د کتاب په تاليف لاس پورې کړي. همدا چې يوه مقاله او اثر يې وليکه، نو سمدلاسه د کتاب په خپرولو هم لاس پورې کوي او دا خو لا پرېږده د نورو ليکوالو د آثارو په نقد کولو پيل کوي.

ممکن ځينې يې د خپل ذاتي لياقت له مخې د پام وړ کار هم ترسره کړي، ښکاره ده، چې دغه کار به استثنايي لوری ولري. په درياب قاموس کې راځي: ((تاليف واحد مرکز، جمع مرکز، يو ځای کونه ، کتاب ليکنه ...)) (۲۱: ۳۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاليف؛ يو ځای کونه، د مسازول، راټولول، دغو ټکوک راټولول، چې په بېلابېلو ټوټو پورې اړه ولري.
په (فرهنگ فارسي عميد . حسن عميد) کې راغلي دي: ((تاليف دوستی کردن، الفت دادن، دمساز کردن، گرد آورد، چيزهای پراگنده راجمع کردن و با هم پيوستگي دادن، نوشتن و فراهم آوردن کتابيکه مطالب آنرا از کتابهای ديگر اقتباس کرده باشند، خلاف تصنيف.)) (۱۵: ۳۷۰)
په فرهنگ دانش آموز (عربي به فارسي- فارسي به عربي) کې ويل شوي دي: ((تاليف گرد آوري شده ، جمع شده ازمنابع مختلف...)) (۱۱: ۹۳)
همدغه شان تاليف: ((تاليف گرد آوری Collection، Editing، Composing هم وايي.
(۱۲: ۱۴۹)
تاليف ډېر په اقتباس ولاړ دی، خو په دې شرط، چې ټول اقتباس نه وي او که وي راټولول يې د اړتيا او فني تجزبې پر اساس وي.
د اقتباس په را اخيستلو کې، چې د تاليفي اثر برخه گرځي، ډېر تمرين ته اړتيا ليدل کېږي. (تمرين د ليکوالی د ښه انسجام يو عالي کلتور دي) ، ځکه تاليفي اثر د راټولونې مجموعه ده او ښه راټولونه په عالي تمرين ترسره کېدلای شي.
په اکاډميکو او علمي مؤسسو کې ممکن ځيني ليکوال وغواړي په بېړه يو تاليف وکړي؛ تاليف د تجربو او ډېرو مکررو پوهنو لاسته راوړنه او مجموعه ده، نه د بېړې او تلوار.
ممکن ځيني خلک مستعد وي او ښه لياقت ولري، خو کار به يې هم استثنايي حالت لري. هر سړی او هر ليکوال دا کار نه شي کولای، دا خبره بايد وکړو که دا ډول خلک بيا هم د کتاب په تاليف کې له بېړې کار وا نه خلي او ډېر تمرين ونه کړي نو اثر به يې ښکلی نه وي او له درسی او علمي تجربو څخه به برخمن نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاليفي اثر په برابرولي کې څو ضروري يادونې:
الف - د دې لپاره چې مؤلف په زړه پورې اثر ټولنې ته وړاندې کړي ، لازمه ده د سترو پوهانو ، ليکوالو او کارزده کړو پوهانو کار ته پاملرنه وکړي او د هغوی د سبک پيروي وکړي.
ب - په تاليف کې بايد هڅه وشي، چې رانقل شوي مطالب ښکاره او مشخص وي او يو له بله سره جلا شي، د مؤلف نظريې او څرګندونې هم بايد ښکاره وي، په دې معنی بايد ښکاره شي چې ښکاره ځای ولري.
ج –کومه برخه، چې په اثر کې د تورو په تاليف کې د مطالبو (تنوع) ډولونه (بيلابيل الفاظ او کلمې) او يو له بله سره د هغوی اړيکې د کارلومړی او اساسي لار، اصل او شرط ګڼل کيږي.
د - همدارنګه په راټولولو او ياداشت کولو او اقتباس کې بايد قدت وکړئ او يا په بله وينا کله چې يو مطلب يا شعر له يوه کتابه را اخلو ، له ليکلو وروسته هغه بايد ښه ولولو او له اصل سره يې پرتله کړو ، نو ويل کيږي د نه پاملرنې يا چټکۍ له امله کېدای شي په رانقلولو کې اشتباه ترې وشي.
ذ – په نقل کولو کې بايد امانت داري په بشپړه توګه په پام کې ونيول شي، يعنې د نوموړي سړي او کتاب هويت په ښکاره ډول په خپل اثر کې څرګند کړي. (سړي تخلص، نوم، کال، کتابو ټوک، ځای، چاپ ځای او مخ) په ګوتو شي. که نسخه خطي وي (د هغې ليکوال د کتاب يا نسخې نوم او نور شکلي او معنايي خصوصيات) څرګند شي. مطالب بايد په وړو ليندیو (ګيومه) (( )) کې وليکل شي، څو د مؤلف له خپلې وينا سره مغالطه نه شي.
ر- په تاليف کې تر ټولو غوره خبره دا ده، چې څنګه را اخيستل شوی مطلب او شعر له خپلو نظريو او خبرو سره يو ځای کولای شو ، يعنې مؤلف ته ښايي، چې (رانقل کړې خبرې) داسې له خپلو خبرو سره پيوند کړو ، څو د ليکوال نظر پياوړی کړو ، نه دا چې هغه داسې بې ربطه کړو ، چې يو له بله جوش ونه خوري، مثلاً پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پړي او رسۍ له رسۍ سره لګېږي، خو رسۍ له ډبرې سره هېڅکله نه غوټه کېږي.

د ليکوالۍ په ډګر کې ؛ هېڅکله اقتصادي نثر او متن له هنري-ادبي متن او نثر سره نشو يو ځای کولی ، صرف يوازې په ادبي او ژورناليستکي رپوټونو کې ...

همدارنګه متلونه او نور مطالبو اصلي څېره راوړو ؛ لکه : متلونه: د اوبښ په شا سپو وخوړم؛ نه دا چې د اوبښ په شا چرګانو وخوړم. يا (داسې مميز نشته ، چې خلی پورې نشته) نه دا چې (داسې مميز نشته چې کلی ورپورې نشته) ، چې د متل د اصليت ، هويت او منطق له پلوه هم درست نه دی.

ز - هغه ليکوال چې غواړي د ليکوالۍ په بېلابېلو څانګو کې له ځانه وړتيا وښيي ، لومړی خو ورته لازمه ده ، په هماغه برخه يا څانګه او آن مضمون کې ډېره ډېره مطالعه او تجربه وکړي؛ مثال: (ادبپوهنه که ژبپوهنه) ادبپوهنې مضامين که د ژبپوهنې او بيا دواړو برخې پوره مطالعه کړي. په دواړو برخو کې ليکنه او تاليف وکړي ، خو د دې لپاره ، چې دغه دواړه برخې نه جلا کېدونکې خصوصيات لري ، نو بايد تخصيصي ليکنې او تاليف وکړي ، لکه: د ليکوالۍ په برخه کې.

س – که موږ غواړو د اجتماعي علومو په يوه برخه کې تاليف کوو ، ښه به دا وي ، چې په قرآن مجيد ، حديث شريف ، تاريخ ، اروا پوهنې ، فولکلور ، معاصرو او نړيوالو ادبياتو په برخه کې مطالعه وکړو.

د خواجه حافظ شيرازي په وينا :

((با علم وفضل و دانش داد سخن توان زد

چون جمع شد معانی ګوی بيان

توان زد ...))

(۱۲: ۷۷)

ش - د تاليفي اثر ليکوالي تصادفي او سرسري کار نه دی ، تاليفي اثر د ډېرو پوهونو ، مطالعو ، درسونو ، راټولونو ، پوره پوره تجربو ، او اوږدو مسلکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

منزلونو، لنډ، خو قوي مزل دی، يعني تاليف کره کول دی، نه سره کول، ځکه سره کول (ښه او بد کول) د نقد او کره کولو او کره کوونکي دنده ده، خو د مؤلف دنده تاليف، رديف کول او برابرول دي، البته په ښه، لنډ او کره ډول.(د ډېرو قوده، د يوه ګيډۍ) متل ؟؟

ص – که يو مؤلف غواړي تاليف وکړي نو ښه او په زړه پورې اثر وړاندې کړي، لازمه ده د باتجربه او پخوانو مؤلفينو له کار او کړنو ګټه پورته کړي.

په تاليف کې مهمه دا ده رانقل شوي مطالب او خپل نظريات بايد سره جلا او د تفکيک وړ او روښانه وي، په دې معنې چې کومه برخه د تاليف يې خپله او کمه د نورو ده.

ض – په تاليف کې د مطالبو تنوع (رنګارنګي) او يو له بل سره يې اړيکې لومړی او اساسي شرط دی. همدارنګه په يادداشت کې دقت بايد له ياده ونه باسو. په بله وينا کله چې يو شعر يا يو مطلب له يوه کتاب رانقلوو، له ليکلو وروسته هغه ولولئ او له اصل سره سرمون ورکړئ، نه ويل کېږي د اثر په ليکلو کې بېړه شوې وي؛ کم او يا زيات شيان بايد ترې لرې شي.

د نورو د مطالبو د رانقلولو په صورت کې د ليکوال او د هغه د کتاب نوم سره له نورو مشخصاتو راوړل ضرور دي؛ لکه:

((ليکوال (تخلص او نوم)، کال، کتاب، څويم چاپ، ځای، ښار او چاپخونه او مخ)) ذکر شي او نقل شوي شيان په ګيومه (( )) کې ونيول شي، څو د ده له خپلو خبرو سره يې توپير وشي. وګورئ (۲: ۲۲ – ۲۳)

۱– د تاليفي اثر ځانګړنې:

د تاليفي او تصنيفي اثر ترمنځ ښکاره توپير موجود دی؛ هماغسې چې نور ادبي- اجتماعي صنفونه د فن له پلوه سره توپير لري، د ليکنې په ډګر کې د تاليف او تصفنيف ډېر توپير موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د تاليفي اثر برابرول د يو مشخص تدريسي هدف لپاره وي. بايد ډېر واضح او څرګند وي؛ د ليکوال لازمه پوهه، تجربه او انتظام ورکې صراحت ولري.
- د تاليفي اثر ځانګړني تر ډېره بريده د مؤلف په مهارت او تجربه پورې اړه لري. د نورو له تجربو يې بايد تجربې خپلې کړې وي او خپل کتاب يا اثر يې داسې رديف کړى وي، چې د لوستونکو لپاره د موضوع په اړوند ښکاره معلومات په لاس ورکړي.
- په تاليف کې يا د تاليف کولو په وخت کې ليکوال ته خپله پوهه يا کتابي پوهه کافي او پوره نه ده، بلکې لازمه ده د هېواد په مذهبي او ملي روحيه پوه او سمبال وي، ځکه تاليف کول د ليکوال يو اجتماعي مکلفيت دى، چې پوه، اخلاص، ښه نيت او له موضوع څخه لازم درک بايد په کې موجود وي. ده ته لازمه ده د هېواد په تاريخ، قرآن کريم، حديث، ټولنپوهنې، دودونو او نورو علومو کې معلومات ولري. له دې امله تاليف نه يوازې د ليکوال خپل نظريات دي، بلکې د نورو د قول څلول هم دي.
- تاليف بله ځانګړنه دا ده، چې ليکوال له خپله ځانه لار نه باسي، نومورې د ضرورت له مخې د سترو ليکوالو د سبک پيروي کوي او دا متل ورته مخکښ فورمول وي، چې (مخکيني د وروستيو پل وي) (۴ : ۷۷)
مؤلف هم د نورو پر لار (سبک) پل ږدي او خپل تاليف بشپړوي.
- د تاليفي اثر عمده ځانګړنه دا ده، چې ډېر ځله تدريسي هويت لري، چې لوى اهداف يې روزنيز وي. دغه آثار (تاليفي) په پوهنتونو او د لوړو زده کړو علمي مؤسسو کې د استفادې وړ وي.
- د تاليفي اثر د ليکلو يو له عمده ځانګړنو دا ده، چې بايد د ډېر تمرين او ممارثت له لارې ترسره شوى وي، د ليکلو تمرين د تاليفي اثر کره هويت څرګندوي، ځکه نو د تاليف پرمهال ډېر تمرين اړتيا ده او دغه اړتيا د ضرورت د رفع کولو آسانه او ډاډه لار په لاس راکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- پـه تـاليفي اثـارو کـې د اقتبـاس ترځنـګ، ماخذونـه بايـد ښـکاره او پـه پـوره امانتدارۍ و کارول شي. هر ماخذ هم د کتاب په منځ او هم د کتـاب پـه پـای کـې د وخت له معياري دود (علمي مؤسسې يا پوهنتون) له دود سره سم وکـارول شـي. د ماخذونو دقيقه کارونه د تاليفي اثر لا کره کول او بها زياتول دي.
- د تاليفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې په اثر کې د هرې بلې نظريې راوړل د يو علت د (سپيناوي) لپاره بايد وي؛ يعنې د هر علت لپاره يو معلول راوړل شي؛ د مثال په ډول يو تدريسي کتاب که د يو سمسـتر لپـاره ليکـل کېـږي، يـا دوو، نـو بايـد (ارتيا، علت، مفردات او د ځانګې تدريسي غوښتنې منعکسې کړي.) همدارنګه د هر علت، معلول د هماغه قضيې د داخلي منطق انعکاس دی؛ د بېلګې په ډول: (که غر لوړ دی، پر سرلار لري) نه دا چې وويل شي: (که غر لوړ دی، زه ورختلای نشم.)
- د تـاليفي اثـر لـه ځـانګړنو دا هـم ده، چـې ووايـو: (پـه تـاليف کـه د مطـالبو تنـوع (جلاوالی) (رنګارنګي) ډېره اړينه ده. او آخر دا، چې د تاليفي اثر په رامنځته کولو کې نسبت تصنيف ته دقت او ځيرتيا ډېره لازمه او حتمي ده.
- يو تاليفي اثر بايد له مخکې نه (نوی، لنډ، کره، مردف، مرتب، منظم، عـام فهمـه او بالاخره تدريسي هويت ولري؛ له يوه پياوړي سبک نه کار ورکې اخيستل شوی وی؛ د ليکوال او د نورو د لازمو پوهنو شيره او ثمره وي) لنډوي په کنډه برابر او له مثالونو ډک وي. يو ښه تاليفي ا ثر د منې يوې ښې پيـاوړې، قـوي او ښـانګوري ونې ته پاتې کېږي، چې هم ميوه لري، او هم ښايست!!!

۲– د څېړنيزو او تاليفي آثارو د برابروالو ځيني مېتودونه:

اول: د تاليفي اثر مېتودونه: تـاليفي آثار منظم او لنډ ميتودونه لـري، چـې پـر پـوره پوهه، علمي واکمنۍ او ډېرو تجربو ولاړ وي او ليکوال يې پرمضمون برلاسـی او قابل صلاحيت وي، لازمه ده لومړی ځيني لنډو ښکاره او کره ټکي وړاندې کړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱) دغه کار د ليکوال د کلونو تجربو او علمي صلاحيتونو محصول دی، چې په پوره مهارت ترسره کېږي.

۲) هغه څوک (ليکوال) چې يو تاليف کوي، لازمه ده، د تاليف کولو له لارو-چارو (شيوو) سره بلد او روږدی وي او له دې سره د ماخذونو له او نورو فني ميتودونو سره آشنا وي.

۳) څنګه چې د علومو هره څانګه يو ټاکلي ميتود لري، نو د تحقيق يا تاليف لارې يې هم جلا دي؛ دغه ميتودونه تاريخي، سياسي، علمي، ادبي او نور ډولونه لري.

الف- تاريخي ميتود؛ د پېښو يا واقعو د پېښېدو عوامل بيانوي؛ دغه ميتود پخواني جريانونه په علمي او پر له پسې ډول تعقيبوي او د اسې لارې چارې کاروي، چې مؤلف د خپل کار جريان تاريخي او پخوانيو پېښو جريان ته وقفوي. البته کار وړ توکي يې په پوره مهارت او علمي ډول ترسره کېږي.

ب- سياسي ميتود؛ دا هم د تاليف او تاليفي آثارو يو ډول او کار لاره (شيوه) ده، چې ټول سياسي جريانونه که تېر او يا اوس اوس په ټولنه کې روان دي، رانغاړي. دغه ميتود توليدي او تنظيمي بڼه لري او له هر ډول قضاوت څخه ځان ساتي.

ج- علمي ميتود: د دغه ميتود ساحه خورا پراخه او وسيعه ده، ټول طبيعي او اجتماعي علوم رانغاړي. د دغه ميتود چلند د انکشاف او مهارت پر شيوه استوار دی او فکري وړتيا ته په کې زيات ارزښت ورکول کېږي. کابو ټول اجتماعي ارکان د دغه ميتود له لارې رهبري کېږي. دغه ميتود پراختيا او انکشاف ارزښتونو ته ليوال دی.

د- ادبي ميتود: دغه تاليف پر ښکلا ييزو موازينو هم اتکا لري؛ فکري او خيالي معياورنه هم په کې ارزښت لري. د تخليق او تحقيق شيوه يې د انکشاف او پرمختګ اصل جوړوي، څکه تاليف د تحقيق راټول شوي او مردف شوي بڼه ده. ادبي ميتود پر فکري نبوغ زور لګوي او د معنوي ارزښتونو پله يې درنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه او نورو تالیفونو کې د فن مهارت (ردیفول، تنظیم، تفکر، نقل قول، اقتباس، پوهې او پوره پوره تجربه) عمده اصل جوړوي.

د تالیفي کتاب د لیکلو میتود کې د لاندې موادو وړاندیز داسې شوی دی: په پوهنتونونو او لوړو زده کړو مؤسسو کې تالیف د پوهنوالۍ او پوهاندۍ رتبې ته کېدای شي او لاندې موارد په پام کې نیول ضروري دي:

۱) درسي مفردات، فصلونه او عنوانونه باید د رشتې (څانګې) د اړتیا له مخې وي او د ټولنې د ورځینې انکشاف له مخې ترسره شي.

۲) د کتاب درسي مفردات باید د اکاډمیکو نورمونو له مخې وي او تالیف لږ ترلږه د یوه سمستر او همدارنګه د دوو سمسترونو لپاره وي، چې د کمیت او کیفیت له پلوه مواد نوي وي.

۳) د تالیفي اثر مفردات باید مخکې له مخکې څانګې، علمي شورا او نورو مربوطه څانګو کې ثبت شوي وي.

٤) تالیف یو تدریسي کتاب دی، له پنځو کلونو وروسته کېدای شي، بل تالیف وشي.

٥) د درسي کتاب تالیف د هغو محصلانو لپاره ضروري دی، چې له دې مخکې کتاب نه لري.

٦) یو تالیفي اثر که د یوه سمستر لپاره وي، باید ساعتونه او کرېډېټونه یې معلوم وي.

۷) د کتاب د صفحو شمېر باید معلوم وي، باید په یوه ساعت کې له (۵-۸) صفحې درس ورکړ شي. د تالیفي کتاب هر صفحه باید (۲۵۰) کلمې وي.

۸) تالیفي کتاب د داسې میتودونو مجموعه ده، چې ټولې درسي آسانتیاوې په کې برابرې شوې وي او د لیکوال د پوره پوهې، تجربې، راټولونو، اقتباسونو او ماخذونو مجموعه ده.)) (۲۲: ۲۳۵-۳۲-۲۳۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶-۲- څېړنه (تحقیق)

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي، لویه ښبنتنه ! موږ د دې ورږ وګرځوه، چې شیان لکه څنګه چې دي، هغسې وپېژنو.

څېړنه؛ بیالتهونه، ښه پلټنه او ښکاره کول دي. څېړنه (تحقیق) محقق کول او برجسته کول دي.

((د حقیقت او رښتینوالي لټون ته تحقیق ویلی شي، تحقیق د وخت، حالاتو او شواهدو پابند وي.)) (۲۴: ۱۲۱)

د همدې لیکوال خبره؛ د متن په باب څېړنو، ګروېږنو ته متني تحقیق وایي؛ تحقیق یو نازک فن دی. د تحقیق لپاره خاص مزاج، خاص علمي پسمنظر او خاص علمي صلاحیت په کار دی.

هو؛ په اوسنۍ علمي او فرهنګي نړۍ کې تحقیق او څېړنو د ژوند ټولو ډګرونو ته لار ویستلې او ټول طبعیت او کاینات یې رانغاړلي دي؛ له همدې امله (تحقیق نوی شی نه دی، بلکې په زړو کې د نویو لټول دي) که دغه لټوني په هر څه پسې وي او یا هره ساحه کې وي، ریسرچ، څېړنه او تحقیق ګڼل کېږي.

اوسنۍ پراخه څېړنې د پخوانیو او لرغونو (نویو موندنو) پر غولې د غزېدو او خوځېدو امکان پیدا کوي. هر څه لرغونو انسانانو په ابتدا بې تفکره په ساده ډول او د فولکلوري (ولسي) آندونو په شیوه رامنځته کړل او اوسني متفکر بشریت هغوی ته په پراخه ډول پراختیا ورکړه، ځکه نو په ولسي پوهه کې راغلی دي، چې: ((مخکني د وروستیو پل وي.)) (متل)

د اوسني تکنالوژیکي عصري او چټک پرمختګ هم د پخوانیو پنځونو پر غولي د انکشاف پلوه اوچتوي او دوام مومي، اوسني غوږۍ (ټیلفون)، ننی کمپیوټر د پرون عادي ټآیپ او اورلګېدو ډبلي او نور پورنیو پرمختګونو پر دوام دي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقيق د تېرو پلټنه، دوام او انکشاف تـه ويلي کېږي، کـه دغـه دوام، پلټنه او انکشاف په هره برخه کې وي؛ تحقيق، څېړنه او ريسرچ ورته ويل کېږي.
زاهد پښتو – پښتو سيند کې راځي: ((تحقيق نر. م. (ج. تحقيقونه، تحقيقات)، پلټنه، حقيقت معلومونه، څېړنه، ريسرچ، تتبع، ربښتيا ، حقيقت او : (tahqiqi) ص. نسيب. د تحقيق، د څېړنې، د لټون، علمي (د څېړنې پر موازينو برابر.)) (۲۰ : ۲۱۲)
همدارنګـه: ((تحقيـق (tahqiq) Research، نـر. م. Investigation, ingisition، تحقيقـات Investigations ؛ تحقيقـي (tahqiqi) Investigatory ؛ Investigative. Pertainging)) تـه وايـي، خـو پـر پښتو – انګليسي قاموس برسيره پـه(انګليسـي-پښـتو) قـاموس کـې هـم تحقيق داسې معرفي شوی دی:
((څېړنـه، پلټنـه ، Research, N، تحقيـق؛ ورتـه والـې. Resemblance, n. مشابهت، يو ډولوالی... ښوول شوی دی.)) (۳ : ۵۹۳)
تحقيق؛ برجسته کول دی، څېرنه (تحقيق) او پژوهش پراخه مفهوم لرلای شي.
تحقيق د علومو په برخو کې په بېل بېل ډول ترسره کېږي. همدارنګه چې هره څېړنه په شکل او محتوا کې له بل تحقيق څخه توپير لري؛ څکه نو څېړنه بېلابېل ډولونه هم لري.
د تحقيق کلمه د (حق) له مادي اخېستل شوې ده، د ربښتيا ، درست، د باطل ضد ، ثابت او واجب معنی ورکوي. همدارنګه: ((تحقيق په لغت کې د څېړنې، پلټنې، د حقايقو ترلاسه کولو او يو امر تـه د رسېدلو معنـی ورکـوي؛... تحقيـق عربي کلمه ده، پـه فارسـي = درسـي کـې ورتـه پژوهش او پـه پښـتو کـې (څېړنـه، پلټنـه) بلـل کېږي.)) (۱۸ : ۱)
دهخدا مشـهوره لغتنامـه (قـاموس) کـې د تحقيـق پـه برخـه کـې داسـې تشـريح او وضاحت شوی دی: ((د تحقيق (څېړنې) کلمه د عربي ژبې کلمه ده، چې پـه فارسـي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه کې معادل يې (پژوهش) دی؛ يعني تحقيق او پژوهش زموږ د ژبې په اصطلاح کې يو له بل سره مرادف دي. نو له دې امله (پژوهش) هم له تحقيق سره ورته معنی افاده کوي. لکه: چې په يو شمېر لغتنامو کې څرګنده شوې ، چې د پژوهش د مصدر ماده له پژوهېدن او د لټوني، بيا پلټنې، څېړنې ، سوال او پوښتنې، تحقيق او استفسار معنی رسوي. خو په عربي کې د تحقيق او پژوهش لپاره، د تحقيق کلمه نه ده کارېدلې، بلکې د (بحث) اصطلاح کارېدلې ده او په اصطلاح کې هغه هڅه او کوښښ ته وايي، چې نوی لټول کېږي؛ دلته د لټونه او پلټنه د خلکو لپاره نوی مفهوم ولري، خو د علم او فن د اهلو په اصطلاح کې د حقيقت د موندلو لپاره د يوې نقشې له مخې ځينې چلندونه دي. يا د حقيقت تعريف او مطالعه ده او دعلمي روشونو له مخې د نويو او حقيقي پوهنو ترلاسه کول دي.))
(۲۹۲: ۱۳)

په هر ډول؛ تحقيق په علمي روشونو سره د نويو او حقيقي پوهنو د ترلاسه کولو لپاره پلټنه ده.

څېړنه يا تحقيق ډېر تعريفونه لري او ساحه يې خورا ډېره پراخه ده. د تحقيق په برخه کې نظريات ډېر دي، چې لنډيز يې راوړو:

((تحقيق؛ هدفمندو پوښتنو ته د يو منظم فعاليت په توګه ځواب ورکول دي. محقق هغه څوک دی، چې تحقيق ته اقدام کوي او د تحقيق انګېزه هغه وخت د محققانو لپاره پيدا کېږي، چې له يوې نوې پوښتنې سره مخامخ شي. په حقيقت کې هر تحقيق يا ريسرچ يو ټاکلی او معين هدف لري))
(۲: ۲۱-۲۲)

څېړنه؛ د درست او راسته کولو په معنی هم ده. اکسفورډ انګليسي فرهنګ کې راځي: (د مواردو او منابعو پرله پسې او سيستماتيکه مطالعه ده؛ هغه مطالعه چې نوې پايلې (نتيجې) ترې لاسته راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امـريکن هيــرتيج کــاليج ډکشــنري American Heritage college dictionary کې ويل شوي دي: ((تحقيق يوه څېړنه ده، يوه علمي او اکاډميکه پلټنه ده او د نويو پلټنو په برخه کې دقيقه مطالعه ده.) ، نو تحقيق د نويو پلټنو په برخه کې يوه منظمه او سيتماتيکه بهير دی، چې يو څه نوی وړاندې مومو ، يو څه پيدا کوو او يو څه (له زړونو نوي پيدا کوو او له تيارو ګوټونو څخه يوه نوې پرده پورته کوو.) هر نوی تحقيق که په هره برخه کې وي ، يوه بريا او لاسته راوړنه ده.
په شعر کې هم خينو شاعرانو د تحقيق په برخه کې نظر ورکړی، چې راوړل يې يو ډول (نوې موندنه) ده.
حافظ الپوري وايي:

حافظه مکړه واويلا فقيري لوی کمال دی
حب د دنيا مې په تحقيق سره خطا وليده

يونس خيبري نظر لري:

يو زمان د خدای په ياد تر شاهۍ به دی
په باور سره کړه دا نکته تحقيق

حافظ شيرازي فکر کوي:

جهان وکار جهان جمله هيچ در هيچ است
هزار بار من اين نکته کرده ام تحقيق

اميدوار يو وياري ته عمارت به مو بلند شي
د تحقيق توفيق يې راکی واړه لوتې به مو قند شي... (۲۳ : الف – ب)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د څېړنې (تحقيق) مېتودونه:

لکه چې مخکې مو وويل؛ د علومو هره څانګه يو ټاکلی ميتود تعقيبوي او د څېړنې تکتيکونه يې يو له بله توپير لري، خو سره نږدې هم وي.

د پښتو ژبې تکړه محقق او مبتکر ليکوال (سرمحقق زلمی هېوادمل) چې د څېړنې (تحقيق) په برخه کې خو خو ابتکاري آثار لري، د څېړنې ميتودونو ته داسې اشاره کوي:

((د څېړنې د ميتودونو تفصيل ځانته جلا بحث غواړي... سره له دې دلته به د هرې څېړنې عمده ځانګړتياوې بيان کړو:

أ. تاريخي ميتود، چې د پېښو د وقوع عوامل جريان او نتيجه د مستندو او باوري معلوماتو په ذريعه څرګندوي... په تاريخي څېړنه کې د معلوماتو ارزيابۍ او کره کول خاص اهميت لري.

ب. سروې؛ د ځينو علمي مقصدونو لپاره د سم تکتيک څخه په استفادې سره د اړوندو معلوماتو راغونډولو، ترکيبونو او تفسيرونو ته ويل کېږي. سروې د ستونزو (پرابلمونو له حل سره مرسته کوي، خو زياتره د فرضيې بڼه لري. په سروې کې د سامپل انتخاب او د سم تکتيک استعمال ته زياته پاملرنه کېږي.

ت. تجربي ميتود؛ چې تر ټولو زيات د پاڼ وړ دی (د کنترول شويو شرايطو لاندې د پېښو ترمنځ روابط رابرسېره کوي... د تجربي ميتود عمده ځانګړتيا دا ده، چې له اندازه کولو څخه په کې کار اخيستل کېږي. شخصي عقايد او عندي (نفسي-ځاني) تمايلات (غوښتنې) په دغه ميتود کې نقش لري.

ث. کمپوزيټ ميتود؛ د ټولنيزو پوهنو لپاره يو په زړه پورې ميتود دی. چې مشخصات يې مخکې بيان شول.)) (۱۰: ۱۴-۱۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه ميتودونه تخليقي او هنري نه دي، بلکې علمي، تحقيقي او تشريحي دي او د تحقيقي ليکنو امتياز په دې کې، چې ليکوال يې هنري تخليق کړ نه دی، خو مسلکي سړی دی او تحقيقي ليکنې له مسلک پرته نه ترسره کېږي.

۲- د څېړنې (تحقيق) مفهوم، ارزښتونه او موخې:

کله وسنۍ بشري ټولنه خپلې تېرې کړنې ونه پلټي، ترميم يې نه کړي، د روښانو او لا تابيا يې ونه کړي، نو نوې موندنې به هم ترلاسه نه کړي؛ هغه وخت (څېړنه مفهوم پيدا کوي، چې يوې پوښتنې ته اړتيا پيدا شي او د ارزښت وړ وګرځي او محقق يو ټولنيز ارمان او هدف ولري، زموږ نوي ارمانونه د نويو هدفونو د لاسته راوړلو ارزښت لا زياتوي.)

څېړنه د تفکر او تمرکز محصول ده، هغه وخت بشري تفکر غوړېدلای شي، چې په شيانو کې تمرکز وکړي او په نويو پلټنو لاس پورې کړي. همدا د تحقيق مفهوم، ارزښتونه او هدفونه لا برجسته او ډاګيزه کوي.

د تحقيق په وخت کې لازمه ده له ځانه دا وپوښتو ولې تحقيق کوم؟ په څه پسې څېړنه او تحقيق کوم؟، ځکه (څېړنه هدفمنده، مفهوم لرونکې با ارزښته او دوباره موندنه ده؛ هغه وخت د څېړنې مفهوم او ارزښتونه لوړېږي، چې ستر اهداف ولري، هدف د څېړنې د دوام عامل او لامل کېدای شي.)

تحقيق او څېړنه ځکه مفهوم او ارزښت لري، چې د (حق) له مادې اخيستل شوې ده او حق تل ځلانده او ښکاره مفهوم لري.

ايراني معاصر محقق (علي قاسمي) وايي: ((د تحقيق کلمه له حق نه اخيستل شوې ده او د حق لپاره ډول ډول معنی راغلي دي؛ لکه: سيده، درست، د باطل ضد؛ ثابت او واجب هم معنی ورکوي او له همدې امله د الله تعالی يو له نومونو او صفتونو څخه هم دی.)) (۱۹: ۲۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که وغواړو د ژوند په هره برخه په تېره علمي-ادبي برخو کې د يوې څېړنې (مفهوم، ارزښمندي او هدفونه) لا محقق او برجسته کړو لازمه ده لاندې ټکو ته پاملرنه وکړو او دغو پوښتنو ته ځواب ووايو:

أ. ولې تحقيق کوم؟
ب. د څه په باره کې تحقيق کوم؟
ت. زما څېړنه يا تحقيق کومه علمي ارزښمندي لري او که ؟
ث. زما تحقيق د لاينحله پوښتنو ځواب ورکولای شي او کنه؟
ج. کوم تحقيق چې زه کوم، آيا د څېړنې او تېرو معلوماتو ارزښمندي زياتولای شي؟
ح. زما په څېړنه کې کوم ارزښتونه پراته دي؟
خ. کوم هدفونه لري؟

پورته پوښتنو ته دا ډول ځواب ويلای شو:

الف - د دې لپاره تحقيق کوم، چې د خپل کار ساحه پراخه کړم او نوې تجربې وکړم، ځکه هره نوې تجربه د يو حرکت او تحول مولود ده؛ که تجربه نه وي د علومو انکشاف به په ټپه ودرېږي؛ ځکه وايي: (تجربه د علومو مورده.) نه يوازې د علومو مور ده، بلکې د علومو د پرمختګ او انکشاف سبب هم ګرځي. د مثال په ډول: پايليک (مونوګراف) ليکنه د تحقيقي مقالو د ليکلو په برخه کې لومړۍ تجربه ده، چې وروسته بيا د سترو تحقيقي آثارو درامنځته کېدو لارې برابروي.

ب- د هغه (شی) يا (څه) يا (ورک هدف) په برخه کې څېړنه کوم، چې ماته د علمي –ادبي کار يا د ژوند په نورو برخو کې وړتيا لري. د هغه څه په باره کې تحقيق کوم، چې بايد هغه مونده کړم او دغه (موندنه په زړو کې د نويو شيانو يا ارزښتونو) برجسته کول دي. د هغه څه په باره کې څېړنه کوم، چې زما د خپلو اهدافو په لور ورنږدې کړي او زه په دغو برخو کې څېړنو ته دوام ورکړم.

ج – که څېړنه (تحقيق) علمي او ادبي ارزښتمندي ونه لري، د يوه تحقيق کول هېڅ مفهوم نه لري؛ هره څېړنه يو هدف لري، چې همدا يې علميتوب څرګندوي. تحقيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکی هغه ځوک دی، چې د تحقيق موضوع ته د پلټنې په صورت کې دوام ورکوي، له علمي لارې د ځېړنې کار ته هويت او ارزښت ورکوي.
د – ځېړنه (تحقيق) په پوښتنو پسې پلټنه ده او هم پوښتنو ته ځواب ورکول دي، ځکه (هره ځېړنه د يوې پوښتنې د مطرح کېدو په صورت کې ترسره کېږي.) هغه مهال تحقيق بريالی وي، چې د پوښتنې ځواب پيدا کړي او د نورو علمی ځېړنو د ترسره کولو لپاره عملي لارې او ګودرې په نښه شي، دا کار له يوې خوا زموږ د تمرين او کار ساحه پراخوي او له بلې خوا د کنجکاوۍ (پلټنې) حس په ځېړونکي کې پياوړی کوي.
ه – که هر نوی تحقيق نوې مونده ده، نو بايد د نويو پلټنو پر دوام د نويو ځېړنو ارزښتمندي لا هم زياته شي، که دا کار ترسره نه شو، نو موږ د تېر په نسبت کوم انکشاف او پرمختګ نه دی کړی، د بېلګې په ډول، که د عبدالرحمن بابا د علمي، ديني او عرفاني تفکر په برخه کې ځېړنه مخکې شوې وي، نو يو ځل بيا بايد موږ د دغو برخو تيارو ګوټونو ته ورننوځو او نوې موندې د خپلو اهدافو د لا برملا (ښکاره) کولو لپاره ترسره کړو.
ء – هغه ارزښتونه، چې په لنډه توګه په تحقيق کې اهداف په لاس راکړي د هرې ځېړنې ارزښتونه جوړوي. د ځېړنې اهداف په لنډه او اوږده موده کې ترلاسه کېدای شي، هر څومره چې هدفونه علمي وي بريالیتوبونه به ورکې ډېر مصتور وي، ځکه (کاميابي او بريالیتوب د پلټونکي انسان لپاره د پورته تګ او پرمختګ يو اساسي ارمان دی، دغه ارمان د انسان د غريزې او پلټونکي تفکر محصول وي.)
لنډه دا چې د (ځېړنې مفهوم، ارزښتونه او هدفونه) د تحقيق په نوعيت (ډول) پورې اړوند برې، څو ليکوال وکولای شي په پوره درايت (فکري، مسلکي پوهې) سره موضوع وڅېړي او په تحقيق کې پټې څنډې او زاويې بربنډې کړي او هغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنو ته ځواب ووايي، چې د تحقيق په وخت کې ورسره مخامخ کېږي. د غه کار د څېړنې مفهوم، ارزښتونه او هدفونه لا روښانه کوي.
د يو ليکوال په وينا : ((د څېړنې مفهوم، ارزښتونه او اهداف بايد د علمي تحقيق د روش له مخې ترسره شي، ځکه د علمي تحقيق چلند ، د هغو قواعدو مجموعه ده، چې څېړونکی يې د حقايقو د راټولونې لپاره ترسره کوي، وروسته يې تفسيروي ، بيانوي او ثابتوي. د څېړونکي اصلي هدف د کلي اصولو او قواعدو کشف او ښکاره کول دي.)) (۲: ۲۴)
د څېړونکي اصلي هدف، د کلي اصولو او قواعدو کشف او توضيح کول دي.

۳- څېړونکی (محقق) څوک دی؟
هر محصل او ليکوال يو څېړونکی او محقق دی، دا ځکه د دوامدار مطالعې له مخې غواړي په يوه مضمون او خپل مسلک کې دوامداره لټونه او پلټنه وکړي، څو هغه کشف او نورو ته يې وړاندې کړي او څنګه چې هر تحقيق يو حقيقت دی، د حقيقت د موندلو لپاره بايد څېړونکی د لوړو اخلاقي او علمي ځانګړنو درلودونکی وي. صابر وي، پوه او عالم وي، له خپلې رشتې او مسلک سره مينه ولري او د يو مسلکي په توګه د تحقيق کار ته دوام ورکړي.

د څېړنې اصل:
څېړنه د (پښتو) ژباړه ده او څېړونکی (محقق) اسم فاعل دی؛ دواړه (څېړنه او څېړونکی) د عربي له تحقيق او محقق نه اخيستل شوي دي او مصدر يې د تفعيل له بابه دی، (حقق، يحقق، تحقيقا ، محقق) تحقيق کوونکی ؛ څېړنکی، محقق (تحقيق شوی، څېړل شوی؛ لکه چې وايي: ((حقق فلان)) چې معنې يې ده: (پلانی څېړنه وکړه)، يعنې د اصليت يې معلوم کړ او پلټنه يې وکړه او حقيقت يې جوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ، نو د ډاکټر ګيان چند په وينا (خبرنه د يو پټ يا مبهم حقيقت د لوخولو اصولي عمل دی يا د نا معلوم يا لږ (کم) معلوم په هکله پوهېدنه ده.
له پورته يادونې زما مطلب دا دی، چې اوسنی تحقيقي چاپيريال نوی او پراخ ديد غواړي. اوس اوس، چې علوم د پرمختګ په حال کې دي، ورسره ورسره لازمه ده، بشري پوهې هم وغواړي د ډېرو پوهنو د ترلاسه کولو په خاطر په هره برخه کې پلټنې ضرور دي.
نن د بېلابېلو علومو په چارو کې د ډېر تحقيق اړتيا له پخوا ډېره محسوسېږي، خو په څېړنه کې کوم شی، چې ډېر اړين دی (ښه نيت، ژورتيا او غوره فکر) دی، له همدې امله لومړنی علمي څېړنې اسلامي فکري مکتب محصول دی، چې يو هدايتګر دی. آن قرآن پاک په ثورت الحجرات، ۶ آيت کې فرمايي: ((ياايها الذين امنو ان جاءکم فاسق بنبا فتبينو ان تصيبو قوما بجهلة فتصبحو على ما فعلتم ندمين))(۱: ۷۰۱) ؟؟
ژباړه: (اې مومنانو! که کوم فاسق تاسې ته درشي او تاسې ته کوم خبر در وړي، نو تاسې تحقيق په کې وکړئ. هسې نه چې کومې ډلې ته په ناپوهۍ سره ضرر رسوئ او بيا په خپلو کړو پښېمانه شئ.) له دې معلومېږي، چې څېړنه دقت او تفکر غواړي او هره څېړنه د غور وړ وي. زموږ په ولسي ادب کې هم د دقت او ژورتيا متل له طرحه شوې ده؛ لکه: (په ښو تلوار، په بدو تامل)
(۴: ۷۲)
يعني کېدای شي يو کار يا يوه څېړنه د روغ نيت له مخې نه وي، ترسره شوی، چې د لږ تامل (غور) وړ ده.
په کلام الله مجيد کې د حضرت ابراهيم عليه السلام د دعا په برخه کې حکايت راځي: ((اې زما څښتنه! ما ته حکمت سره سمه پوهه، په قول کې د رښتينوالی او د شيانو معرفت، د حق او حقيقت سم ادراک، د علم بشپړتيا او د پرېکړې قوت

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوبښه له صالحانو سره مي يو ځای کړه او په وروستيو توکمونو (قومونو) کې رښيتانی نوميالیتوب را په برخه کړه.))

همدارنګه زموږ ستر لارښود حضرت پيغمبر صلی الله عليه وسلم به خپل لوی او عظيم الشانه پروردګار ته دواړه لاسونه د دعا او تبرک لپاره لپې لپې کړل او تريې غوښتنه به يې کوله: (ارنا الاشياء کما هی)).

ترجمه: (اې لويه څښتنه ! موږ د يې وړو وګرځوه شيان لکه څنګه چې دي، هغسې وپېژنو.)

د پيغمبر صلی الله عليه وسلم دغه دعا د امت (مسلمه امت) په برخه کې يوه ډېره ستره پېرزوينه ده، چې مسلمانان لا تفکر، غور، تامل او صرته راکاږي.

مسلمانانو چې کله سيرت النبي (ص) ليکلو او احاديث يې کره کول نو له ډېر غوره يې کار واخيستلو او آن د (آسماء الرجال Biography) ستر فن يې رامنځته کړ، چې ساری يې د نړی په بل هېڅ فن او ادب کې نه ليدل کېږي.

له دې امله ډاکټر سپرنګر ليکي: ((نه کوم بل داسې قوم په نړۍ کې تېر شوی دی نه اوس موجود دی، چې د مسلمانانو غوندې دې د اسماء الرجال په څېر ستر او عظيم الشانه فن ايجاد کړی وي، کوم چې د هغه په برکت نن ډېرو شخصيتونو حال معلومېدلای شي.))

هغه زياتوي: (همدغه د تحقيق نوی اسلوب Modern Scientific Critiscism) سره ‌بيخي مطابقت لري...) دا او داسې نور روايتونه ښه، چې ښيي څېړنه پوره ژورتيا او ريسرچ ته اړتيا لري او بايد د ټولو علومو د لا پراختيا، پرمختګ او غوړېدو په برخه کې په دقت، صبر، کلک هوډ او پراخه حوصلې سره ګامونه اوچت کړو.

هر څېړونکی ته ښايي د خپل تحقيق په برخه کې لازمه پوهه او تجربه ولري. محقق او څېړونکی ټولو فني اطلاعاتو ته تنظيم ورکوي، راټولوي يې او هغه ته تجلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوي، نه یوازې دا چې د څېړنې اصول ورته خپله معلوم وي، بلکې نورو ته هم د دغه ستر څېړنیز علمي- ادبي کار په برخه کې د علمي صلاحیتونو واک ورکوي.

د څېړنې ګټې او موخې:

بشري ټولنې له فرهنګي پلوه لکه د ژوند نورو برخو په څېر د دغه څانګې (تحقیق) ته هم ډېر اهمیت ورکوي، دغه کار هغه وخت موږ او زموږ د ټولنې ته فرهنګي حالت ته ګټه رسولای شي، چې څېړنې ته له مسلکي پلوه اهمیت ورکړو او هغه (تحقیق) له مختلفو اړخونو بشریت ته ګټې ورسوي؛ تحقیق فردي او اجتماعي ګټې لري؛ لکه:

اول: د تحقیق فردي ګټې:

تحقیق او څېړنه د علومو په هره برخه کې کولای شي ژوندي او د ارزښت وړ اغیزې پر محقق ولري او ډېرې ګټې رامنځته کړي، ځکه کنجکاوي (پلټنه) انسان فکر ته هڅوي، انسان د تفکر په لړ کې مضمون آفریني کولای شي.

انسان د فکري کامیابۍ په لور هڅوي او له دې امله هر ډول وده او رشد کولای شي، آن همدغه انسان (محصل) او څېړونکی په رواني لحاظ پیاوړي کېږي، ضمیر یې پیاوړی کېږي، وجداني باور تحرک پیدا کوي او تمرکز پیاوړی کوي.

یو اړواپوه وايي، ښه محقق ځانته معقول مطلب پیدا کوي، څو هغه وخېږي او له تعصب آمیزه بیځایه شکونو ځان وساتي. څېړنه استعداد ته وده ورکوي او د دغه کار د محقق په سوکاله او هوسا مسلک هم بدلیدلای شي.

دویم - ټولنیزې ګټې:

تحقیق (څېړنه) د علومو په ټولو برخو کې د ټولنې او ملتونو د ودې لامل کېږي. د ملتونو وده او پرمختګ په ټولو (اخلاقي، سیاسي، ټولنیزو، فرهنګي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي) برخو کې له همدغې لارې محقق کېږي. د خبرنې په وسيله نوښتي مسايل په بېلابېلو برخو رامنځته کېږي او د انساني علومو هدفونه روښانه کېږي.
د انسان او ټولنې ژوند ته رنګ ورکول، اعتبار پيدا کېدل له همدغې لارې (تحقيق) له لارې شونې دي، ځکه همدغه امر د ملتونو د تدريجي لوړتيا (اعتلا) لامل کېږي او دژوند په ټولو چارو کې انسان په ځان بسيا کېږي.
بايد وو ايو: (تحقيق يو ډول هدفمند، تلپاتې او دوامداره کار او هڅې دي، چې د ژوند په هر ډګر، په تېره ادبي ډګر کې د محصل او استاد علمي او فرهنګي ژوند ته لوری ورکوي او لارې ورته هواروي.)
خېړنه د هرې ټولنې په فرهنګي اړخ کې ډېر رول لري. چې انکار ترې نشي کېدلای او آن په فرهنګي برخه کې له نورو اړخونو لا ډاګېزه دي.
په حقيقت کې د خېړنې شته والی او پراختيا ډېر شمېر افکار په ټولنه کې د نقد (کره کتنې) او دقت (ځېرتيا) له غربال(غلبيل) څخه باسي او د ډول ډول افکارو صحت او ارزښت ډول ډول اړخونه ټاکي. خېړنه کولای شي زموږ ادبيات، آداب او رسم او رواجونه له انزوا او ګوښې توب او ناپېژندل شوي حالت څخه راوباسي؛ د ځينو سستو او کم ارزښته او غير حقيقي ارزښتونو بېخ او بنسټ بدل او نوي بنيادونه ورته جوړ کړي او په پايله کې د ټولو لپاره نيکمرغي راوړي او بدمرغي لرې کړي.
د همدغو خېړنو له برکته وو، چې ډېر شمېر په بشري ټولنو کې او ډېر شمېر بشري ټولنې هم د ځان او هم د نورو خلکو او ټولنو لپاره په بېلابېلو ډګرونو کې نيکمرغۍ رامنځته کړې او د نورو هوساينو لپاره خېړنې کوي.
خېړنه او تحقيق؛ ابداعاتو (نوپوالی)، اختراعاتو، ډول ډول موندنو او نوښتونو لارې-چارې رامنځته کوي؛ هنرونه او انساني ارزښتونه د هغه په څنګ کې د حيات د دوام قابليت او ارزښت ترلاسه کوي او نورو ته هم وروپېژندل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پورته يادونو دا نتيجه اخيستلای شو ، چې څېړنه په انسان کې د پلټنې، شوق او پر حقيقت باندې د برلاسي روحيه پياوړې کوي او په پايله کې علم او پوهه د ژوند په بېلابېلو ډګرونو کې د حيات (ژوندکولو) برخه مومي. د اجتماعي تحقيق ګټې داسې بيانولای شو:

۱) اجتماعي تحقيق که د هر چا هر جمعيت او ټولنې له خواوې او ترسره شي، ګټې به يې ټولو ته ورسېږي او همداسې د ځينو تحقيقونو اضرار هم ټولې ټولنې ته ورسېدلای شي. بنه مثال يې زموږ په ټولنه کې د سياست د خينو اړخونو زيانونه زموږ د ټولو خلکو د ټولنيز ژوند لپاره زيانمن دي.

۲) اجتماعي تحقيق اجتماعي هدفونه لري، د مثال په ډول د تيلفون (غوږی) او سنی شکل د ټولو ټولنو او خلکو لپاره ټولنيزې ګټې او زيانونه لري کله کېدای شي مادي موخې (هدفونه) هم د يو تحقيق د ترسره کېدو لامل شي، ځکه ځينې پروژې د خپل محصول تحقيق برخه يوه کتاب يا رسالې په توګه وړاندې کوي او ټول خلک ورته اړمن وي. د څېړونکو ټولنيز هدفونه که څه هم د ځينو هدفونو په عنوان مطرح دي، خو په هغه حال کې چې د اخلاص له مخې وي، الهي هدفونو او غوره ديانت په لړ کې شمېرل کېږي.

- د تحقيق هدفونه بايد سپېڅلي ، د ارزښت وړ، برخليک ټاکونکي او ټولنې ته ګټور وي، همدغه هدفونه دي، چې د څېړنې او تحقيق ارزښتمندی ته توجه کوي. هر تحقيق بنه او غوره دی، چې د محقق د روغ نيت له مخې ترسره شوی وي، ځکه نو تحقيق اجتماعي مفهوم غوره کوي.

توکل په هر يو کار کې او لا حد دی
جوړونکی د هر کار رب الصمد دی

د څېړنې (تحقيق) ډولونه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهان د آثارو او طبيعت په ارته غبږ کې د تحقيق له بېلابېلو ډولنو کار اخلي، دغه کار د تحقيق په وخت او ډول پورې اړه لري.
همدارنګه د څېړنې د برخي پوهان په خپلو ليکنو او آثارو په رامنځته کولو کې چې تحقيق څه ډولونه کولای شي ولري، ډول ډول نظرونه وړاندې کړې دي.
د آثارو څېړونکی د تحقيق د بهير په پرمخ بيولو کې ځانته لار لري، چې د شکل او محتوا له پلوه له نورو څېړنو سره توپير لري. کولای شو د يو هر اړخيز طرز تفکر يا لرليد له مخې تحقيق په لاندې ډول وويشو:
۱- د موادو او کاري چلند له مخې په لاندې ډول دی:
الف: دا ډول تحقيق په ننداراتونو کې ترسره کېږي او ډېر په تجربي علومو (علمي او عملي) علومو پورې اړه لري. د تجربي علومو پوهان د کيمياوي موادو د خواصو په پېژندلو کې په ننداراتونونو کې د تجربي عمليو په ترسره کولو د تازه او نويو حقايقو او مونونو لاسبري کېږي، لکه چې د کيميا، بيولوژي، او ډېرو برخو کې دغه چلند عموميت لري. د اړتيا وړ مواد په دا ډول څېړنو کې کيمياوي عناصر دي، چې په لابراتوارونو کې کارول کېږي او په اوسني ژوند کې ډېر مهم دي.
ب- کتابتوني تحقيق:
دا ډول څېړنه ډېر څله په انساني او غير تجربي علومو کې ترسره کېږي. د ادبياتو، اسلامي معارفو، ټولنيزو علومو او ... پوهان د آثارو، نظريو او افکارو په مطالعې او مقايسې سره کره کتنه کوي او د حقايقو د موندلو لپاره نظرونه وړاندې کوي او د ټولنې د موجوده اړتياوو ځوابونه وايي، په دې اساس د دا ډول څېړنو د ترسره کولو ميدان همدا ټولنيز، ادبي او شرعي علوم دي، چې په کتابخانو کې د استفادې وړ ګرځي.
ج- ساحوي څېړنه:
دا ډول څېړنې په کليو او کرنې او زراعت په برخه کې وي. لومړی محقق ساحه، سيمه، کلي او ځای ګوري او بيا د انجينری، کرنې، مالداری او آن فولکلوريکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرېنو لپاره تابيا کوي او تياري نيسي. د تحقيق دا ډول مواد په ساحه کې موجود وي، چې د فني ګروپ او سيمې د مشرانو او کار بلدو خلکو له خوا ترسره کېږي. دا ډول څېړنې د ژبې او ژبو د لهجو په برخه کې هم د يادولو وړ دی. د د هقانۍ او باغدارۍ مواد په ساحه کې موجود وي، چې د هر فن خلک يې له خپلو مسلکي مهارتونو سره ترسره کوي، د دغه تحقيق ماخذونه په خپله په ساحه کې دي.

د- ګډ (مختلط) چلند:

دغه چلند په ځينو علومو کې کولای شي ترسره شي او دا ډول دی چې څېړونکی هم له کتابتوني منابعو له پوهانو له څېړنو او همدارنګه د سيمې له کتنو او پلټنو ګټه پورته کوي. په ادبي علومو کې له نظم او نثر چې په کتابتون او ساحه پورې اړه لري، کار اخيستل کېږي او په نور عملي علومو کې هم له کتابخانې او ساحې مواد اخيستل کېږي. لنډه دا چې د تحقيق مختلط چلند په طبي او فرهنګي علومو کې د کار وړ لري او ماخذونه او منابع يې له کتابتونونو او سيمو څخه برابرېږي.

۲- دا رزښتمندي د درجې (ميزان) له پلوه:

پوهېږو ټولې څېړنې او پلټنې، چې په بېلابېلو برخو کې ترسره کېږي، يو ډول نه دي، ځکه د څېړونکو استعداد او پوهې اندازه متفاوته او بيله ده او تحقيق شوي موضوعات هم تازه او نوي وي، چې په هغه برخه کې تراوسه هغه ډول څېړنه نه وي شوې او کله ترسره شوي وي، له همدې امله تحقيق د خپل ارزښت له پلوه په دوه ډوله ويشل کېږي:

اول– نوښتي (ابتکاري) څېړنه:

دغه نوم هغه تحقيق او پلټنې ته ورکول کېږي، چې په بشپړه توګه نوی او تازه وي. په دې ډول، چې محقق د تجربې علومو په نوی کشف چې سابقه نه لري، برلاسی شوی او يا د ټولنيز، ادبي او اسلامي علومو په برخه کې نوی اثر رامنځته کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې تر دې دمخه نه و رامنځته شوی. له دې امله هر ابتکاري تحقيق که په هره برخه کې وي، نوې مونده او کشف دی او يو نوی حقيقت ته لاره موندنه ده.

دويم- پراختيايي او تفصيلي څېړنه (تحقيق)
دا ډول څېړنې ته تاييدي تحقيق هم وايي. دا ډول څېړنه په هغو برخو کې ده، چې مخکې ترسره شوې ده، خو بشپړه نه وه او نه په پوره ترتيب سره، له دې امله څېړونکی د موضوع د اکمال لپاره بحث ته داخلېږي او په دغه برخه کې تحقيق پيلوي. په دې ډول، چې د شواهدو او دلايلو په پلټنه پيل کوي. د دغې څېړنې په کار کې محقق بايد استعداد ولري، خو اثر د شکل او محتوا له پلوه دقيق او پوره محتوا درلودونکی وي، له تکراري خبرو لرېوالي شوی وي. مونوګراف ، د ماستری رسالو ترتيب د همدغو تحقيقاتو له جملې دي، چې د لوړو زده کړو په مؤسسو کې کارول کېږي.

۳ - څېړنه (تحقيق) د پلټونو د شمېر له مخې:
پلټنه او تحقيق له دې ليدلوري څخه په دوه ډوله دی:
الف- په دې ډول تحقيق کې يو فرد د پلټنې کار په غاړه اخلي او د موضوع په ټاکلو سره په کار پيل کوي. د دې تحقيق ښېګڼې دا دي، چې د يو فکر له مخې د څېړنې کارونه انسجام پيدا کوي او نيمګړتياوي په کې لږ ليدل کېږي، خو د تحقيق لمن پراخه او هر اړخيزه نه وي. دا ډول تحقيقونه ډېر مسلکي وي او همدا رنګه مسلکي او فني کار ته اړتيا لري او محقق هم بايد په خپل کار کې هر اړخيز معلومات ولري.

ب- ډله ايز تحقيق (څېړنه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه تحقيق ته ويل کېږي، چې دوه يا څو تنه (افراد) په يوه برخه کې د يوه اجتماعي امر لپاره سر ته رسوي. ډېر ځله دا ډول څېړنې ښې، کره او پوره وي. ځکه يو جمعيت وربانديې کار کړی وي، خو نيمګړتيايي دا ده، چې کله دا کار د غير فني اشخاصو له خوا ترسره شوي وي او دا کار د څېړنې د ترسره کولو په کار کې کمښتونه رامنځته کېږي. په هر ډول ټولنيز تحقيق ډېرې ښېګڼې لري، چې د يو ستر کار د ترسره کولو لپاره رامنتځته کېږي، چې د فرد له خوا ميسر نه وي. په دغه کار کې ډېر ډله ايز باور او پوهه لومړی مقام لري.
ډېر ځله دايرة المعارف، ډکشنرۍ او ډېر تاليفات د ډله ايز تحقيق ساحه رانغاړي، ډېر کار، زيار او مشوره او پوهو ته اړمن کار دی او له يوې پياوړي ژمنتيا سره مل وي.

۴- څېړنه د حجم او کيفيت له پلوه:
هغه څېړنې او پلټنې، چې په علمي مرکزونه کې د محصلانو لپاره ترسره کېږي، له هر پلوه متفاوتې دي، په دې معنی، چې هم د ترتيب د کيفيت او هم د حجم او کميت له پلوه فرق او توپير لري. له داسې طرز تفکر سره آثار په لاندې ډول ويشل کېږي:
الف- مقاله ب= رساله ، چې هر يو به په خپل وار سره به معرفی او وڅېړل شي.

۴– څلورم: د څېړونکي (محقق) ځانګړتياوې:
څېړونکې او محقق د ټولنې فعال فکره انسانان دي، محقق پخوانيو پېښو ته يو ځل بيا روح ورکوي. څېړونکی بايد په هغه برخه کې څېړنه وکړي، چې په هغه کې د تخصص خښتن وي او پوره تجربه ولري. څېړنه د وخت په اوږدو کې ترسره کېږي، څېړنه وخت ګېره بهير (پروسه) ده، ځکه نو د څېړنې په کار کې بې وخته او بې ځايه چټکتيا دومره اهميت نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خبرونکي عمده ځانګړنه د هغه پوره پوهه، په موضوع کې مسلکي توب او د تحقيق پر مهال صبور والی دی.
بله مثاله دا ده، چې خبرونکی د تحقيق په کار کې له وړاندويني او شخصي تعصب څخه د ځان وساتي.
محقق پوښتنو ته د ځواب ورکولو لپاره آسانه لارې لټوي او له دوو لارو کار اخلي (بيا پلټنه او د نورو د تجربو نه کار اخيستل، په هر ډول محقق د خپلې پوهې او د نورو د نظريو په رڼا کې خپل فعاليتونه په لاندې ډول ترسره کوي:

- د تحقيق موضوع پېژندل ضروري دي.
- د يو ې مسالې د څېړنې لپاره د تعريف طريقه او لاره غوره کړي.
- د خپلې پوښتنې ته د ځواب ويلو لپاره شواهد او مدارک راټول کړي.
- راټول شوي شواهد او مدرکونو ته سر او صورت ورکړي او هغه تحليل کړي.
- له خپل کاره يوه نتيجه ترلاسه کړي.
- د يو ليکوال په نظر: ((د خبرونکي تر ټولو غوره ځانګړنه د عمل نوښت، صبر، پوهه، دقت، په مطالبو برلاسی، نقاد ذهن، د تحقيق له لارو چارو سره بلدتيا، منابع او ماخذ ښوودنه ، له نورو ژبو سره بلدتيا په کمپيوټر اينترنيت پوهه او ...))
- همدارنګه محقق مسؤليتونه او ځانګړنې هم لري، چې په لاندې ډول دي:

الف- د خبرونکی مسووليتونه:
د محقق تر ټولو غوره دنده او د پلټونکي مسوليت، د حقيقت ترلاسه کول او نورو ته د هغه اعلان دی. هغه د خپلو هڅو او کوششونو په سيوري کې هاند کوي يو څه نوي رامنځته کړي او نوې جوړونه وکړي او ټولنې ته نوی او تازه شيان وړاندې کړي. هغه ټولنې او خپل ملت ستر رسالت لري. ځکه ککړ مغزونه بايد له خرافاتو پاک کړي، د خپلې ټولنې په خلکو کې حقاني باورونه راپيدا کړي او هغه د حقيقت په لور رهنمايي کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يو محقق مسووليت د ټولنې د لارښووني په کار کې ډېر ستر دی، هغه غواړي سترې موندنې د ژوند په ټولو ډګرونو کې خلکو ته وړاندې کړي.
له پورته خبرو داسې نتيجه اخيستلای شو ، محقق بايد د څېړنې په کار کې په بشپړه چمتو وي، ډېره مطالعه ولري او په خپله رشته (څانګه يا مسلک) کې پرمخ ولاړ شي، څو وکولای شي په ډېر ښه ډول د خپل کار په برخه کې ټولنې ته ښې کاري پايلې وړاندې کړي.

د څېړونکي صفتونه:
څېړونکی (محقق) عادي سړی (فرد) نه دی او هر څوک نشي کولای د تحقيق او څېړنې کار ترسره کړي او پای ته يې ورسوي، بلکې په علومو کې څېړنه؛ د لرليدونو اړمنه ده، چې محقق بايد هغه صفت ولري او هغه ځانګړنې يې لاس ته راوړې وي؛ له هغه پرته به د تحقيق او پلټنې په کار کې بريالی نه شي.
په ښکاره ډول ويلای شو ، چې د تحقيق او پلټنې استعداد او پوهه هغه الهي ورکړه ده، چې د ټولو لپاره ميسره نه ده. تحقيق او پلټنه نوښت او نوي لاسته راوړنه ده او دغه پياوړتيا له ځينو خلکو سره وي او ټول ترې برخمن نه دي.
که د ليسانس دورې او يا له هغې لوړې دورې کې وګورو ډېر لږ شمېر محصلين شته، چې د مقالو د ليکلو د آثارو د پرتلنې، کره کتنې او يا آثارو د پنځونې او څېړنې له کار سره مينه لري او څېړنه خو لا پرله پسې او دوامداره کار ته اړتيا لري.
د تحقيقي کار د پرمخ بيلولو لپاره ځينو ځانګړنو او صفتونو ته اړتيا شته او په لا ندې توګه يې تر يوه بريده ښوولی شو:
۱- ذاتي او فطري (خدايي) ذوق او مينه د يو اروا پوه خبره: ((په هر سر کې يو شور شته، سخ د هغه چا ، چې دغه شور (مينه) پيدا کړي.))
له تحقيق يا ليکنو سره مينه هم ذاتي او فطري لوری (جنبه) لرلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- له تحقيّق سره مينه کېدای شي (اکتسابي) هم وي، ځکه ليکوالي فن دی او د هر په فن پورې اړه لري. يو شمېر خلک که نسبي پوهه او استعداد هم ولري کولای شي د کسب له لارې د تحقيق په کار کې تر ډېره بريده بريالي شي. تحقيق او بيا په (طبيعي او يا اجتماعي علومو) کې لاسته راوړنې ډېر وياړلی او پر درآمده دي، هر څوک ورسره بلد ېږي. د تحقيق کار وياړلی کار دی، هر زيارکښ انسان د تحقيق د وياړلي بهير قهرمان دی.

په عام ډول ويلای شو، هغه صفتونه او ځانګړنې، چې يو محقق سره د څېړنې په کار کې مرسته وکړي او هغه بريالي او کامياب کړي؛ په لاندې ډول دي:

۱- د عمل نوښت (ابتکار)

د محقق تر ټولو غوره صفت د عمل ابتکار دی. د غه ځانګړنه کولای شي محقق د څېړنې په کار کې موفق (بريالی) کړي. يوه پخوانۍ عربي غوره خبره ده: ((العلم هوا لتصنيف))؛ يعنې د علم حقيقت هغه دی، چې يو څوک د تصنيف قوت ولري. شک نشته چې د عمل په نوښت سره کولای شو، موضوعات، معلومات او ذهني معلومات راټول، تنظيم او تصنيف کړو.

نوښت د څېړونکي پراختيا ښيي، دغه نوښت د عنوان، موضوع ټاکلو، څېړلو، د موضوع فرعي او اصلي برخو بيلولو او نورو کارونو کې ګټور دی. د څېړونکي ابتکار په نتيجه کې د تحقيق کارونه د بهترۍ لاره نيسي. د ابتکار د قوي موجوديت که څه هم فطري کار دی، خو د کسب او تمرين له لارې هم پياوړی کېږي.

۲- صبر او درېدل (پايداري)

د څېړنې په کار کې ګټوره ځانګړنه او ښه صفت ټينګښت (استقامت) او سره سينه (حوصله مندي) لرل دي. صابر او با استقامته انسان په ټولو کارونو کې بريالي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کامیاب دی او خپلې لارې ته د رسېدو لپاره له هڅو او کوښښونو څخه نه ستړی کېږي. د تحقیق په کار کې سره سینه او صبر درلودل خورا زیات اغیز لري.
ډېر خلک د مطالعې نه کول، ماخذ نه درلودلو او حوصلې نه کولو له امله په نیمه لار کې له تحقیق څخه تېکنی کېږي او ذهن یې د تردید لوګې ډکوي او یا دوه زړی کېږي او آن تحقیق پرېږدي.
یو محقق بیا د علومو څېړونکی باید پر ټولو خنډونو مټ واړوي، خپله هوښیاري و پوهه د مطالعې له لارې ډېر او د سختیو د حل لارې ولټوي، وایي چې: (څېړونکی بیا د انساني علومو باید متفکر، پلټونکی صابر، نقاد، پرمخ تلونکی، کامیاب او د لوړو هدفونو خاوند وي، څو د څېړنې کار د بریاوو لوړو څوکو ته ورسوي.)

۳- پر موضوع لازمه پوهه درلودل
که غواړو په یو کار بیا د څېړنې په کار کې بریالیتوبونه ترلاسه کړو لازمه ده، (پر موضوع پوهه) ولرو.
د موضوع په اړوند لازمه پوهه، د تحقیق په کار کې د پلټونکي کار آسانوي. هغه باید پوه شي، چې کومه موضوع یې ټاکلې ده؟ آیا داسې موضوع ده، چې په رښتیا د ترسره کولو توان یې لري؟
له پوهې او لازمو معلوماتو څخه موخه، مخکینې معلومات دي، چې باید تحقیق د موضوع په اړوند یې ولرو. که مورډ تحقیق لپاره له مخکې چمتو والی ونه لرو، کېدای شي د څېړنې په کار کې لږ بریالي واوسو، په درست ډول موضوع تحلیل او نظرې مقایسه، نقد او داوري کړو.
هغه څېړونکي، چې په غیر تحقیقي (تجارتي، ذوقي، تعلیمي او ...) کې کتابونه لیکي، ډېر ځله خطا او اشتباګانې کوي، ځکه د موضوع په برخه کې د مطالعې پراختیا نه لري او د نظریو صحت (درست والی نه درست والی) بیا پېژندلی نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دغه کار د تحقيق له اړتياوو ، دی. له دې امله لازمه او اړينه (ضروري) ده، چې څېړونکی خپل د تحقيق موضوع په شا او خوا کې پوره معلومات ولري او په مخينه (بايګروند ، پيش زمينه) يې هم وپوهېږي.

۴- د مطالبو په پوهېدنه (فهم) کې ژورتيا (دقت)

د نورو خلکو په نظريو پوهېدل او له هغو څخه را اخيستنه (برداشت) يو ځانګړی ارزښت لري. ډېر ځله څېړونکي د نه پوهېدنې له امله د مطالبو په نقل (لېږد) کې په خطا لار ځي، چې دغه کار په اثر کې د غير آګاهانه حل لامل کېږي. له دې امله محقق بايد د نورو د مطالبو په پوهېدنه او لېږد کې بشپړه ژورتيا څخه کار واخلي. (د نورو په نظريو پوهېدنه، په تحليل کې يې ژورتيا د مطالبو د انتقال مساله د څېړنې غني والی ښيي.)

۵- د نظريو او افکارو په تحليل کې نقاد ذهن درلودل:

څېړونکی بايد نقاد ذهن ولري او هره را په نظريه د وروستۍ خبرې په عنوان و نه مني. ځکه ډېرې رايې او نظرې د ښه او قوي اساس درلودونکی نه دي.
محقق بايد د تحقيق په موده کې د نورو خبرې وڅېړي او نقد يې کړي او د دې پوهه او توانايي ولري. چې د مستندو دليلونه په درلودلو سره د نظريو ښه او بد (کره او ناکره) بيا وپېژني او سره له ناسره ببېل کړي يعنې قوي او درست رايې و منې او نادرستې نظرې رد کړي.

۶- د مطالبو د وړاندې کولو لپاره ارواېي (روحي) برلاسي:

څېړونکی بايد په خپلې بشپړې تجربې سره راټول کړي مطالب داسې وړاندې کړي، چې په مخاطبانو (اورېدونکو) او لوستونکي باندې اغيز وکړي او لوستونکي جذب کړي. د لوستونکو په نظر د اثر منل، هغه مقصدونه دي، چې څېړونکی يې بايد تل په لټه کې وي. د په زړه پورې موضوع په ټاکلو کې دقت، د ښه او جامع عنوان ټاکل، د موضوعاتو او مطالبو د ترتيب ډول ، درست او پرځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

استدلال، د کلمو ښه کارول، د جملو غوره ترتيبول او له غه ښه نتيجه اخيستل هغه مطالب دی، چې د يو اثر د منلو په کار کې ګټور دی او په نورو روانې اغيزې ډېرې وي.

۷- د تحقيق له لارو - چارو سره بلدتيا:

د تحقيق له اصولو سره بلدتيا او د څېړنې لارې-چارې د يو څېړونکي غوره ځانګړنې دي.

محقق بايد د تحقيق له منل شويو اصولو سره بلدتيا ولري، ځکه له دغه کاره پرته نشي کولای يو ښه څېړنيز اثر وړاندې کړي، داسې اثر، چې د پوهې او تحقيق د پوهانو د منلو وړ وګرځي.

ډېر شمېر پوهان چې د تحقيق له لارو-چارو سره بلد نه دی او يا لږ تر لږه د تحقيق شکل او فني چارو ته پاملرنه نه کوي، ليدل شوي، چې رسالې او مقالې يې تل نقد شوي او نه منل کېږي او ناچار دی، چې يو ځل بيا هغه وګوري؛ د دې لپاره چې د تحقيق له لارو-چارو سره موږ ښه بلدتيا حاصله کړې وي. بايد (پراخه مطالعه، د تحقيق نوې لارې، نوې وسايل سره بلدتيا حاصله کړو. موضوعات داسې محقق کړو ، چې شکلي او معنايي نوښتونه او خوندونه ولري؛ نوې لار نوی هوش او فکر لوستونکی ته پيدا کول دي.)

۸- له منابعو او ماخذونو سره روږديتوب

د نظر وړ موضوع له منابعو او ماخذونو سره بلدتيا ، د څېړونکو مهمې ځانګړنې دي. ډېر موضوعات دي، چې د هغو په برخه کې ماخذونه يا منابع نشته. (د څېړنې د ثقه (لاښه منلو) او معلومولو په کار کې منابع او ماخذ د لاس او پښو مثال لري.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړونکي بايد له منابعو او ماخذونو سره بلدتيا ولري؛ هغه څه چې نوموړی په دې کار له لاسه نيسي او ورسره مرسته کوي، ډېره مطالعه ده.
(هغه څوک چې له نورو ډېره مطالعه وکړي، پوهېږي چې کومه موضوع کې کومو آثارو او کتابونو ته مراجعه وکړي او د پام وړ موضوع او يا تر کار لاندې موضوع په برخه کې ماخذ ترلاسه کړي.) ځکه موضوعات هغه وخت زموږ په حافظه کې دوباره را ژوندي کېږي، چې زموږ ورسره سر و کار شي. څېړونکی بايد تل مطالعه وکړي د ماخذونو او منابعو غنا هم د مطالعې له وجې ده.

٩- په بهرنيو ژبو پوهېدل
له بهرنيو ژبو سره بلدتيا هغه ځانګړني دي، چې محقق سره په نويوالي کې مرسته کوي او تحقيق نوی، باارزښته او پياوړی کوي. د غه ځانګړني د محقق لاس د مطالبو په موندلو کې خلاصوي. يوه عربي مقوله ده: ((کل لسان فی الحقيقة انسان)) (هره ژبه په حقيقت کې انسان دی)
له ډېرو ژبو سره بلدتيا دې ته ورته دی، چې محقق د څېړنې پرمهال په فن پوه خلک په واک کې لري.
په نورو ژبو پوهېدنه د دې معنی لري، چې اوس اوس د علوم پرمختيا نړی په مهمو او ډېرو ژبو کې پوره پرمختيا کړې ده، که محقق په نورو ژبو پوه شي، خپله ژبه به د نورو ژبو له علمي پرمختګونو په هره برخه کې برخمنه کړي. د غه کار د ادب پوهانو لپاره ډېر ضرور او اړين دی.

١٠- له کمپيوټر او اينټرنيټ څخه د ګټې اخيستنې مهارت
په کمپيوټر باندې پوهه او د انټرنيټ له شبکې نه ګټه اخيستنه د تحقيق او محقق هغه ځانګړني دي، چې کولای شي ډېر امکانات د څېړونکي په واک کې ورکړي او د تحقيق کار آسانه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړۍ ته د يو کلي مثال لري او دا ټول د نويو تخنيکي برياوو له برکته دي. موږ د نويو تخنيکي توکو په درلودلو سره کولای شو د معاصرو پوهانو نظرې خپلې کړو او آن د پخوانيو افکار له همدې لارې مطالعه کړو.

د تخنيکي مسايلو له برکته کېدای شي ستر کتابتونونه زموږ د استفادې وړ وګرځي. په ښه ډول تري ګټه واخلو او د څېړنو پّ کارکې خپل معلومات زيات کړو او مهارتونه خپل کړو او د ښه تحقيق لارې-چارې برابرې کړو.

۱۱- د ليکوالۍ له اصولو سره بلدتيا

ليکنه او ليکوالي د هرې څېړنې د غوړېدو او پوره ودې غوره بستر دی. د ليکوالۍ له اصولو سره بلدتيا او د ژبې د ګرامر قواعد چې رسالې او تحقيقي آثار ورباندې تاليفېږي ، ديو څېړونکي لپاره لازم خصوصيتونه دي. که څه هم دغه ځانګړنه فرعي ده او د تحقيق پروژې اصل ته بنيادي زيان نه شي پېښولای، خو د تحقيقي اثر په سلامت او کمال کې د غلطيو د مخنيوي لپاره مرسته کوي او د ټايپ او سمون چارې اسانوي. که چېرې څېړونکي له دې لارې سره بلدتيا ولري، نو د اثر د دست نويس (لومړۍ نسخې) پرمهال به اثر برابر کړي او آن د ټايپ په کارکې به مرسته وکړي او همدارنګه د ليک نښو د اصلاح په وخت کې به اسانتياوې رامنځته شي. يو اثر چې د چا له خوا ليکل کېږي، که ايډېټ يې هم خپله وکړي درسته به وي، ځکه دا کار ډېر په لاړښود استاد پورې اړه نه لري.

۱۲- د محقق نور شمېر ځانګړنې:

د يو ښه محقق ډېر شمېر صفتونه او ځانګړنې په لنډ ډول داسې ګڼلای شو:

أ. مخکې له مخکې مطالب راټول کړي، هغه ترتيب او تنظيم کړي، سليقه خپله جوړه کړي، دا کار کولای شي د تحقيق کار ته رونق ورکړي، له کار سره مينه نه درلودل کاغذ بې نتيجې پاتې شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. امانت داري هم د څېړونکي یو صفت دی، چې باید دغه کار د موضوعاتو په نقل کې په پوره ډول، په نظر کې ونیسي. باید په مستقیم او غیر مستقیم ډول امانت په پام کې ونیسي.

ت. محقق باید پراخ فکر او د خپلواک فکر څښتن وي او د تحقیق په ترسره کولو کې هېڅ ډول تنګ نظري په پام کې و نه نیسي.

ث. محقق باید له کار سره علاقه ولري او په پرله پسې ډول خپل کار ته دوام ورکړي. ځکه کار د ده او تحقیق ترمنځ فوري پل جوړوي.

ج. محقق باید علمي روح ولري، یعنې له څه لیکلو او تحقیق څخه یې مقصد علمي او فرهنګي بډاینه وي. یوازې مادي مطلب درلودل د تحقیق کار بې خونده کوي.

لنډه دا چې د ښه محقق په صفتونو کې لکه، چې موږ وویل د تحقیق توکي هم رول لري؛ د یو لیکوال په وینا:

((د محقق د کار اصلي توکي په څېړنو هغه هم په انساني علومو کې کتاب دی، نو باید څېړونکی د خپل کار وسیله، چې کتاب دی، په بشپړه توګه وپېژني او وکولای شي له هغه څخه په ښه ډول ګټه پورته کړي او وګوري د مطالعې وړ کتاب کومه برخه یې د تحقیق لپاره مساعده ده.)) (۹: ۴۰)

۵– د څېړنیزو علمي آثارو محتوایي ځانګړنې:

تحقیقي او علمي آثار جلا محتوایي ځانګړنې او خصوصیتونه لري. له ډېرو لرغونو زمانو تراوسه د فرهنګ او تمدن په حوزه کې د ژوند په بېلابېلو ډګرونو کې ډېر آثار تالیف، تدوین او لیکل شوي دي، خو ډېری یې علمي-تحقیقي نه دي او یا اوس داسې څه ترې لاس ته نه راځي، چې د څېړنې په اصولو او معیارونو برابر وي.

علمي-تحقیقي آثار د ځان لپاره جلا ځانګړنې لري، چې یادونه یې یو ځل بیا کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- يو شمېر څرګندوي، چې: ((څېړنيز اثر ګټوره او ښه محتوا لري، مضمون يې بايد منطقي تړاو ولري، مخاطب سره تناسب ضرور دی، ساده او روان وی. لنډ او د موضوع او شکل هم آهنګي موجوده وي.)) (۷: ۱۲)

ب- ځيني نور بيا په دې باور دي، چې: ((تحقيقي اثر بايد تحليل، پرتلنه، تعريف، توصيف ، کره کتنه، قضاوت، دليل او اثبات او ... دا ټول راونغاړي.)) (۱۷ :۲)

ج- چا بيا داسې ويلي دي: ((څېړنيز اثر هغه دی، چې يو نوی تحقيق وي او زياتوي چې په ځانګړي ډول ليکل شوی وي.)) (۸: ۴)

له پورته نظرياتو څرګندېږي، چې ځيني په محتوا او ځيني نور په شکل د اثر ټينګار کوي، خو څه شی، چې په ورستيو دوو نظريو کې راغلي دي، هغه په دواړو برخو (مضمون او شکل) پاملرنه کول دي.

محقق بايد د اثر محتوا او شکل ته پاملرنه وکړي او خپل تحقيق په علمي- تحقيقي معيارونو برابر کړي.

هغه څه چې د علمي-تحقيقي مؤسسو د علمي-څېړنيزو فعاليتونو د حق الزحمو په مقرره کې د افغانستان د دولت د رياست د ۱۸، ۱۸، ۱۳۸۲ (۸۲) لمبر فرمان کې راغلی، په دواړه اړخونو(شکل او محتوا) ټينګار شوی دی.

د هغې مقررې د دويمې مادې په دويم بند کې راغلي دي: ((علمي-تحقيقي اثر، کتاب، رساله يا هغه مقاله ده، چې لاندې شرايط ولري:

۱) د هېواد په کچه (سويه) نوې مفکوره او نظريه وړاندې کړي.

۲) سبک او ليکنه يې معياري وي، له املايي او انشايي غلطيو خالي وي.

۳) په ليکنه کې يې په عمده ډول له معتبرو علمي منابعو او ماخذونو څخه کار اخيستل شوی وي.

٤) د علمي–تحقيقي اثر مقدمه بايد لاندې صفتونه ولري:

❖ د موضوع طرحه په واضح ډول راغلې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د تحقیق هدف او اړتیا مشخصه شي.
- په رشتې پورې اړوند، د تحقیق حدود او ساحه ونبودل شي.
- اثر د محتوا لنډ ذکر او همدارنګه د تحقیق د کار د موادو او چلند توضیح کول ضرور دي.
- د ضرورت او لزوم په صورت کې له معیارونو سره سم په مضمون پورې اړوند جدولونه، احصایې، ګرافونه او نقشې وویستل شي.
- د تحقیق له کار څخه علمي نتیجه اخیستنه.
- له معاصر علمي منل شویو معیارونو سره سم د ماخذونو د فهرست برابرول.
- د لزوم (اړتیا) په صورت کې د اثر په پای کې د اړوندو ضمایمو (توکو) موجودیت.
- د اصطلاحاتو تعریف او توضیح دې وشي.

له پورته خبرو دا نتیجه اخلو، چې تحقیقي آثار باید (محتوایي او شکلي) ښېګڼې او ځانګړنې ولري؛ چې موږ به یې دلته ځینې محتوايي او شکلي ځانګړنې راوړو:

الف: د نوي او تازه مفکورې وړاندې کول.

تحقیقي رساله باید نوې او تازه مفکورې د لوستونکو لپاره ولري. هغه هدف چې محقق لري (د تازه او نویو مفاهیمو لتول البته د پخوانیو او نویو معلوماتو په رڼا کې) باید خلکو ته وړاندې شي، د دغه په لوستلو د لوستونکي یو څه تنده وربانده ماته شي.

ب: د تولنیز (کلي) مطلبونو او مفاهیمو تحلیل:

محقق باید د نظریو په رڼا کې پلټنه وکړي، یعنې د پراخه او نویو نظریو عینکې ځانته کېږدي او هغه کلي (هدفي تحلیل) له خپلې څېړنې راوباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپل تحقيق کې (ټول اثر معرفي) او توصيف شي، توضيح او بيا يې له اصولو سره سم د ټولو جزياتو څېړنه وشي.

پ: د پديدو او مفاهيمو تعريف:
تعريف د يوې ښکارندې(پدېدې) د ماهيت پېژندل دي، په دې ډول، چې (ډېر يې ومنې او لږ شمېر يې نه...) (مانع، اغيار، جامع افراد).
په يوه تحقيقي اثر کې لومړی د موضوع پېژاند وشي او بيا يې مفهوم بيان او توضيح شي.

ت: ستاينه (توصيف) او تمثيل:
د پديدو توصيف او بيا د هغو د بيان لپاره مثالونه راوړل د علمي تحقيقي اثر ښه خصوصيت دی. توصيف يا ستاينه د يوې پدېدې بيان او سپړل دی، خو بايد د اثر ټول غوټه په ستاينه او مثالو کې واضح او څرګنده شي. اثر بايد داسې د لوستونکي مخ ته کېښودل شي او توصيف شي، چې ابهام (تياره) ګوټونه په کې پاتې نه وي، مګر دا د دې معنی نه لري (چې په يوه موضوع کې زما يا ستا يا دريم شخص تحقيق او او آخر دی، بلکې تر دې د مخه شوی او لا نور به هم وي.)

ث: د رايو او نظريو پرتلنه (مقايسه)
د رسالو او تحقيقي آثارو له ځانګړنو يو هم پرتلنه (مقايسه) ده او هغه د دوو موضوعګانو يا دوو يا ډېرو پديدو ګډه وجه او بېلوالی دی؛ په هغه ډول، چې په دې کار د نظريو وزن او اعتبار مشخص شي، ارزښتمندي، صحت او سقم يې ښکار شي، د ګډون او بېلتون وجه يې څرګنده شي او په دې ډول د تحليل لپاره لارې-چارې برابرې شي.
ج: د نظريو نقد (کره کول)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلابېلو نظريو کره کول د علمي- تحقيقي رسالو او اثارو ځانګړنه ده. څېړونکی يوازې د خبرو نقلونکی نه دی او همدارنګه د خلکو د نظريو مخالف هم بايد نه وی. هغه بايد د کنجکاوۍ په روحيه او له ډېرې علمي زېرمې (ذخيرې) سره د څېړنې موضوع ته ورننوځي او د تېرو او نويو له پوهانو د نظريو ښېګڼې او بدۍ راوباسي او نوې مفکورې فرهنګي ټولنې ته وړاندې کړي.

ح: دليل او ثبوت

دا د تحقيق يوه بله ځانګړنه ده. څېړونکی بايد په څېړنه کې د شخصي فکر، دودونو، عنعنو او سليقو له مخې کوم حکم ونه کړي، بلکې بايد د هر حکم د اثبات لپاره دليل وړاندې کړي. هر حکم د خپل اثبات لپاره د دليل غوښتونکی دی، ځکه د علومو هره برخه ځانګړې دليلونه لري.

په ادبي او انساني علومو کې دليلونه د روايت او درايت (پوهې) پر بنسټ ولاړه وي. روايتونه يو له بله سره متفاوت وي او توپير لري. په هر ډول د هرې ادعا د اثبات لپاره دليل په کار دی او تحقيقي رسالې بايد دلايل ولري او دغه کار د څېړنې په برخه کې ارزښت لري.

خ: قضاوت او حکم

د څېړنيزو رسالو له محتوايي ځانګړنو څخه يو هم (حکم او داوري) (قضاوت او حکم) دی. بايد څېړونکی له ځانه نظر هم ولري او هغه څرګند کړي او د رايو د اختلاف په حالت کې (رايه ورکړي، قضاوت وکړي او حکم ورکړي او د منلو وړ خپله خبرې وړاندې کړي.)

په قضاوت کې دا مهمه ده، چې څېړونکی له هر ډول تعصبونو خپلواک وي. محقق بايد له هر ډول ډله ايزو، نژادي او نورو وړو مفکورو څخه خلاص وي او په څرګند ډول حق او باطل خلکو ته ورو وپېژني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د: د ژبې د ليکوالۍ اصولو او قواعدو سره برابري
ټولې مقالې اورسالې، چې ليکل کېږي، بايد د ليکوالۍ له ټولو اصولو په تېره ګرامري د ستور سره برابري وي.
که يو څېړنيز اثر په هره برخه (طبي، زراعتي، انجينري، ادبي او هرو نورو علمي برخو کې وي، بايد د ليکوالۍ ټول اصول په کې مراعات شي.

ذ: د لغاتو ا و اصطلاحاتو توضيح
د هر تحقيقي اثر له ځانګړنو دا ده، چې د کتاب په پای کې د مضمون اړوند لغات او اصطلاحات معنی او تفسير کړي.

۶- د څېړنې د ترسره کولو پړاوونه:
څېړنه د ترسره کولو پړاوونه لري؛ چې بايد په ترتيب سره ترسره شي.
تحقيقي عمليات په ځانګړو علمي حرکتونو سره پيلېږي او هغه پړاوونه لري، چې يو پر بل پسې بايد عملي شی. څېړونکی په هره مرحله کې د خپلواکو عملياتو د ترسره کولو اړمن دی، چې بايد په جلا ، خو په ترتيب او پرله پسې ډول ترسره شي او بيا بل پړاو ته لاړ شي.
هره څېړنه د دې لپاره، چې پوره پايلې ته ورسېږي، څو پړاوونه بايد تر شاه پرېږدي او د تحقيق پړاوونه په لاندې دي:

د موضوع ټاکل:
د موضوع ټاکل او انتخاب، د تحقيقي اثر په رامنځته کولو کې مهم او د ارزښت وړ دی. محقق هغه مهال څېړنه پيل کوي، چې له نه پېژندونکي موضوع سره مخامخ کېږی، بايد د هغې موضوع څېړل لازمي او ګټور وګڼي. د غه راز په تحقيق

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې محقق ځان پېژني او نورو ته ځان وپېژني. طبيعي خبره ده، چې د تحقيق په موضوع کې پوښتنه يا پوښتنې د محقق په ذهن کې پيدا کېږي، هغه بايد هڅه وکړي د تحقيق موضوع يا مساله له بېلابېلو اړخونو ځانته تعريف کړي ، ځکه موضوع تر څو پورې، چې نوموړي ته ګونګه وي، د څېړنې او پلټنې وړ نه ده.
د تحقيق موضوع بايد نوې او غيرتکراري وي او ترسره کول يې بايد ګټه رامنځته کړي.
څېړونکی بايد د تحقيق د موضوع حد او پوله وټاکي، څو د کار په اوږدو کې له اساسي ستونزو سره مخامخ نه شي، ځکه لويه موضوع د څېړنې او پلټنې وړ نه ده.
د موضوع محدودېدل محقق ته امکار ورکوي، څو د موضوع د بېلابېلو برخو په څېړنه پيل وکړي او په هغه پورې اړوند مسالې وڅېړي، نو له دې امله د موضوع په تعريف او حدودو کې فرعي او لږکي (جزيي) موضوعګانې، چې له اصلي موضوع سره ارتباط لري؛ په پام کې ونيسي.
د موضوع انتخاب آسانه کار دی، خو د هغې محدودول ستونزور کار دی. په دې معنی، چې د څېړنې په برخه کلي موضوع نه شي کېدای د ارزښت وړ وګڼل شي، ځکه هر څومره، چې موضوع لويه (کلي) وي، د ارزښت وړ وبلل شي. بايد څېړونکی هڅه وکړي د تحقيق وړ موضوع پراخه وټاکي.

- بل هغه څه، چې د تحقيق په کار کې د محقق لپاره ګټور وي، له موضوع سره مينه والی (علاقمندي) ده. له هغې موضوع سره، چې محقق مينه وال نه وي، هغه په درست ډول څېړلی نه شي. له موضوع سره بلدتيا او مينه د محقق د پلټنې حس پياوړی کوي او هغه د بريالیتوب لوړو ته پورته کوي، نو که د موضوع ټاکل په محقق پورې اړوند وي، بايد داسې موضوع غوره کړي، چې ورسره مينه او علاقه ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوع په ټاکلو کې باید د ټولنې او فرهنګي چاپيريال پېژندل په پام کې ونيول شي. هر اثر، چې د ټولنې د اړتيا په برخه کې تاليف شي، د فرهنګي ټولنې له ښه راغلاست (استقبال) سره به مخامخ شي.

بله مهمه خبره دا ده، چې د څېړونکي پياوړتيا او پوهه د تحقيق په کار کې مراعات شي؛ په دې معنی، چې محقق بايد هغه موضوع وټاکي، چې په هغه برخه کې تخصص او مخکې له مخکې معلومات ولري، دغه کار د تحقيق په کار کې ډېره مرسته کوي.

لازمه ده محقق د موضوع په ټاکلو کې له کل نه جز ته لاړ شي او هغه د خپل کار عنوان وټاکي. د مثال په ډول که د خوشحال د شعر او آثارو په برخه کې څېړنه کوو، دا کلي موضوع ده، خو که شعر (د خوشحال په نظر) را اخلو او بيا تحقيق ور کې کوو، نو دا جزيي موضوع ده.

۲:- د څېړنې د موضوع ثبت او قراداد:

کله داسې هم کېدای شي، يو محقق د يوې مؤسسې او يا تحقيقي خاص بنسټ (نهاد) لپاره تحقيق وکړي. همدارنګه هغه څېړنې، چې د بېلابېلو دورو لپاره تحصيلي پايليکونه جوړوي او يا په پوهنتونونو او علمي مؤسسو کې د علمي ترفيعاتو لپاره پايليکونه جوړوي، ثبت او قرارداد يې يو اړين (ضروري) کار دی.

هغه څېړنې چې محقق يې د يوې مؤسسې لپاره ترسره کوي، په قرارداد کې د کار د ترسره کولو لپاره ضروري دي. محقق د هر کار د ترسره کولو لپاره بايد يو وړ (مناسب) وخت (زمان) په نظر کې ونيسي او په هغه موده کې چې قرارداد کوي، بايد په هغه اندازه وي، چې په هغه موده کې تحقيق ترسره کړي.

همدارنګه د تحقيق کار لګښت (هزينې) ته اړتيا لري، بايد هغه پيسې چې د تحقيق د ترسره کولو په کارې کې لګېږي، وسنجول او برابرې شي، پرته له دې ډېر ځله ليدل شوی، چې د تحقيق کارونه نيمګړي پاتې شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په کار کې وړاندوینه او سوچ کول، ځانګړی ارزښت لري، ځکه د کار په اوږدو کې ستونزې کمېږي.

۳:- لومړنۍ فرضیه (سوچ) او وړاندوینه کول (طرحه ریزي):
کله چې یو مهندس د ودانۍ د جوړېدو اراده ولري، لومړی د خپل پام وړ کار په برخه کې یو نقشه برابروي او له هغه وروسته خپل کارونه له نقشې سره سم ترسره کوي.
په هر څېړنیز کار کې باید کړنلاره او د کار اصلي محورونه، چې څېړونکی هغه له سره ترپایه ترسره کوي؛ باید وټاکل شي. دا کار د دې لپاره ښه دی، چې محقق په خپل کار کې نه ناهیلی کېږي.
د تحقیق د طرحې د برابرولو هدف، د ترټولو ښه ټاکل او د تحقیق په کار کې په عملي لاره ده، څوله هغې لارې په مطلوبو معلوماتو برلاسی ومومي. دا د تحقیق خاکه هم ګڼلای شو.
په اجتماعي او ادبي علومو په تحقیقاتي کار کې فرضیه (سوچ) ځانګړی ارزښت لري، زیرکانه حدس کولو هم د تحقیق د نتیجې لپاره ضروري خبره ده.
فرضیې د تحقیق په کار کې روښانه، مشخصې او د درک وړ وي او یوازې په خیال او ګمان او حدس بنا نه وي.

۴:- د منابعو، ماخذونو او کتابونو پېژندنه:
له لومړنۍ برنامې او د کار د خاکې له برابرولو وروسته محقق د خپل کار منابع راپیدا کوي او له پېژندلو وروسته هغه ثبت او راټولوي. د محقق منابع چې هر څومره غني او ډېره وي، په تحقیق کې د حقیقت پیدا کېدل آسانه او د پام وړ وي.
د محقق د استفادې وړ منابع باید اصیل وي، یعنې لاس یې نه وي خوړلي او تحریف شوي نه وي او په انساني علومو کې، چې څومره لرغونتوب ولري د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقیق ارزښت ډېروي. څېړونکی باید د منابعو په راټولولو کې پوره پاملرنه او ژورتیا وکړي.
د محقق مطالعه د منابعو په برخه کې رول لري. څومره چې د محقق د پوهې ساحه پراخېږي، په دې معنی ده، چې له منابع او ماخذو یې په پراخه توګه ګټه پورته کړې ده.
له اهل نظر سره مشوره هم د منابعو په کار کې مرسته کوي. محقق باید له پوهانو، صاحب نظرانو سره وګوري، مرکې وکړي او له تجربو یې ګټه پورته کړي.
له کتابخانو څخه د ځینو کتابونو نومونو له ځانه سره یادداشت کړي، نیټ څخه ګټه واخلي.
محقق باید له لومړي لاس موادو ګټه پورته کړي، داسې کتابونه او منابع وي، چې له له پوره ژورتیا، تفکر، نقد او تحلیل څخه په کې کار اخیستل شوی وي. له مورنۍ ژبې پرته که نورې ژبې یې زده وي، د هغې ژبې مجلو، کتابونو، رسالو او مقالو ته دې مراجعه وکړي او دا د تحقیق په کار کې نوې تجربې او پوهې ترلاسه کول دي.
لنډه دا چې محقق باید له کتابونو، مجلو، رسالو، مقالو، انټرنیت او خپلې مطالعې د یادداشتونو له لارې، د مطالبو د تنظیم، ترتیب، انسجام، تجربو، خاکو، فرضیو، تحلیلونو، بدلونونو، تعدلونو، کارونو، لیکونو او ټولو تجربو او پوهنو څخه ګټه پورته کړي. سره له نا سره بېل او داسې مطالبو په برخه کې تحقیق وکړي، چې د پام وړ وي.
محقق باید خپل کار په پای کې یو ځل بیا اصلاح او وګوري او ګڼه هم بل مسلکي سړي ته وسپاري، چې ایډیټ او سمون په کې وکړي.
د کتاب، رسالې ایډیټ کول دا معنی لري، چې موږ خپل کار د کتاب د تیارولو او چاپولو لپاره چمتو کوو؛ که تصحیح لږ په ځنډ ترسره شي بده خبره نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷– د ماخذونو د کارولو او برابرولو ډولونه:

په تحقیقي اثارو کې د ماخذونو کارولو لارې-چارې ډول ډول دي. په کتابونو او رسالو کې یو ډول ، په تحقیقي مقالو کې بل ډول، به مونوګرافونو کې بل، په ذوقي مقالو او مجلو کې بېلې لارې تعقیبوي.

له دې امله په علمي-تحقیقي او نورو مقالو کې د ماخذونو کارول په لاندې ډول راوړو:

په رسالو او تحقیقي کتابونو کې د ماخذ ورکول په یو ډول نه دی. یا په بله وینا څېړونکی یوه خوله او یو فکر نه دی، ډول، ډول لارې یې غوره کړې او په دغه کار کې پرمخ ځي. کېدای شي دا کار د دوی له ځانې سلیقو څخه منشا اخیستې وي، خو بیا هم کېدای شي د تحقیق په کار کې ګتور وي، لږ تر لږه د علمي-تحقیقي آثارو د ماخذونو د چال چلند لارې ډېرې، خو موږ به یې دلته درې راواخلو:

په پاورقۍ یا د پاڼې لاندې برخه کې د ماخذ ورکولو چال چلند:

په دې روش کې که څېړونکی له یوه اثر نه ګټه پورته کړې وي، د خپل کتاب یا رسالې په متن کې شماره راوړې او له هغه وروسته ګڼه (شماره) یعنې د صفحې په پای کې له افقي خط وروسته خپل د پام وړ ماخذ او منبع لوستونکو ته وروپېژني.

په دغه روش (چلند) کې کله چې د ماخذ نوم د لومړي ځل لپاره په پاورقۍ کې راځي، باید بشپړې ځانګړنې یې په ترتیب سره ذکر شي؛ یعنې د مؤلف یا محقق (نوم، تخلص، د اثر نوم، مصحح نوم، مترجم نوم، ځای، د چاپ نوبت، کال، د چاپ ځای، خپرونکې مؤسسه او هم جلد (ټوک او مخ) ونبوول شي.

۱) که محقق غواړي د کتاب یا رسالې په پای کې ماخذ ورکوي، لازمه ده په متن کې شماره ورکړي او بیا د کتاب په پای کې شمارې د الفبا په ترتیب سره ورکړي. البته دغه ټول ډولونه پخواني دي. مهمه مساله دا ده، چې موږ په یو اثر کې له څه شي او کوم ماخذ څخه استفاده کوو. که مو استفاده په کتاب یا تحقیقي مقالې یا رسالې کړې نو لازمه ده په پوره ډول ماخذ ورکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲) په علمي- تحقيقي مقالو کې ماخذ ورکول: د علمي- تحقيقي کارونو يو ځانګړنه د ماخذونه درلودل دي. کله چې ليکوال په خپله علمي مقاله کې له ماخذونو ګټه پورته کوي، هغو سرچينو ځخه، چې د خپلې مقالې په ليکلو کې ګټه پورته کړي، لوستونکو ته معرفي کړي. د علمي مقالو ماخذونه هم په يو ډول نه کارول کېږي، د وختونو په تېرېدو سره محققينو او ليکوالو له بېلابېلو لاروچارو کار اخيستی، چې د تحقيق او تاليف کار يې يا آسان کړی او يا ستونزمن کړی دی.
په ډېر پخوا وختونو کې زموږ په هېواد کې د ليکنې او څېړنې لپاره هم د ماخذ ورکولو شيوه يو لاس نه وه. په پوهنتونونو او اکاډميو کې کابو يو ډول شيوه موجوده وه او هغه دا چې (ماخذ يو ځل د شمارې په ورکولو په متن کې بيا پاورقۍ کې معرفي کېده او د کتاب په پای کې به بيا راوړل شو، خو اوس په پوهنتونونو کې (شماره بيا شارحه بيا صفحه) او د کتاب په پای کې هماغه ماخذ د الفبا په ترتيب ورکول کېږي او مخ بيا نه راوړل کېږي.
پخوانی ډول: اميل بنونيست ويلي: ((د آسيا په وچه کې د ژبو دوه کورنۍ شته، چې يوه هندي او بله ارياني ده او دواړه يوه ګډه رېښه لري.)) (۱)
۱- اميل بنوست: د اندو اروپايي ژبو کورنۍ. (لومړی چاپ ۱۹۵۸) کابل: کابل پوهنتون نشرات ۱۸ مخ.

اوسنی ډول:
هماغه مطلب، له هغه راوروسته صفحه بندېږي او همدلته د کتاب مخ هم راوړل کېږي؛ په پاورقۍ کې نه راځي. د کتاب په پای کې:
۱- اميل بنونست. ۱۸۵۸. د اندواروپايي ژبو کورنۍ (لومړی چاپ). ځای. مطبعه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- که له فارسي، پښتو او اردو څخه مو ماخذ را اخيستی وي، له راسته خوا شمارې په ترتيب او که له هندي يا انګريزي څخه ماخذ راوړی وي، له چپ لوري ماخذ ورکول کېږي او که انټرنيټ وي نو:
www.geocities.com/farraiiv/cearah.html

۸- د څېړنې (تحقيق) او تحليل ترمنځ توپير:
تحقيق د ليکوالۍ په دنيا او تحليل د ليکوالۍ په کار کې مهم او د پام وړ بحثونه دي.
څېړنه د ليکوالۍ په دنيا کې دوامداره او پرله پسې بهير دي، چې ترسره کول يې ضرور او له تحقيق پرته د ليکوالۍ بهير له ډېرو کمښتونو سره مخامخ کوي او تحليل (په ليکوالۍ کې د موضوعاتو او مفاهيمو درک او تفسيرول دي)
که تحقيق ونه شي، ليکوالۍ پراختيا او وسعت نه مومي او که د ليکوالۍ په هره برخه کې تحليل نه وي، دا معنی لري، چې مورډ موضوع له درک پرته د هغې په څېړنه او تفسير لګيا ي، نو څېړنه له انساني ژوند سره مل هڅه ده، چې په بېلابېلو برخو پورې اړوند پوهې ته پراختيا ورکوي او تحليل د پوهې او مسلک په کار کې د انساني فکر د سمبالولو، پراختيا ورکولو، هويت او انکشاف ورکولو وسيله ده؛ له دې امله که هر تحقيق که په هره برخه کې وي، د يو تحليل له مخې وي، تحقيق له تحليل پرته مفهوم نه لري. (دواړه يو د بل لازم او ملزوم دي.)
يو تحقيق هغه وخت په زړه پورې او مدلل وي، چې له تحليل سره ملګری وي، ځکه تحليل د تحقيق د بشپړولو او د سپړلو معنوي قوت دی او هر تحقيق د تحليل په وسيله هويت مومي. په دې اساس حسن عميد وايي: ((تحليل - مص. [ع] (ت، ل) حلالول، بنه شمېرل، حلول، پرانستل، په معده کې د خوړو حل کېدل.)) (۱۵: ۵۴۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګنده شوه، چې تحليل د تحقيق شويو شيانو او مطالبو شمېرل، حلول او ورسره ورسره پرانستل دي.

پښتو انګليسي قاموس کې راځي، چې (تحقيق؛ ريسرچ Research او پلټنه ده او تحليل (Assimilation, decomposition)، Dissolution ته وايي.)) (۳: ۱۰۳)

که تحقيق خلقول، لټول او پيدا کول دي، نو تحليل د هغو موادو باطني راسپړنه ده، آن حلول او تجزيه کول وړپورې اړه لري. په (زاهد پښتو-پښتو سيند) کې راځي: ((تحليل- نر. م (ج- تحليلونه) حلول، تجزيه کول، ويلي کول، يوه موضوع په څو برخو ويشل او د دغو اجزاوو ترمنځ د اړيکو بيانونه ده.)) (۲۰: ۲۱۲)

اوس څرګنده شوه که تحليل له تحقيق سره مل نه وي، موضوع په پوره ډول وضاحت نه موي؛ تحليل که يوې خوا د تحقيقي موادو سپړنه او تجزيه ده له بلې خوا د تحقيقي موادو د سپړلو تيوري هم ده.

که تحقيق د بشر د اړتيا او کنجکاوۍ (پلټنې) نتيجه ده، خو تحليل د غه کار ته مفکوره او ايډيا پيدا کول دي او د همدغې ايډيا په وسيله د يوې موضوع ښه سپړنه ده. د تهران پوهنتون استاد دکتر علی فاخر د دوکتور اثر کې داسې راغلي دي: ((تحقيق يو نظامنده کار او بهير دی، چې د يو سنجول شوي منطق له مخې ترسره کېږي، خو تحليل د تحقيق د ترسره کېدو عامل او هدف ښکاره کول؛ هغه وخت تحقيق ښايسته ده، چې د تحليل له مخې وي، بې تحليله تحقيق بې بارانه او بې اوبو کرونده ده.)) (۱۴: ۲)

په تحقيق کې هدف نغښتی وي او په تحليل کې فکر؛ نو په دې اساس (هر هدف د يو فکر محصول دی او يو فکر د ستر مرام په درلودلو ښکلی کېږي او د بري پړاو ته رسيږي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶–۳– دشپږم څپرکي د مطالبو لنډیز:

- تالیف او ښېرنه او د لیکوالۍ نوري برخې د معاصرې لیکوالۍ مهمې، علمي، ادبي او آن تدریسي برخې جوړوي.
- لومړی؛ تالیف، ردیفول، جوړول او منظمول دي، یعنې لیکنو ته داسې سر او صورت او سامان ورکول چې په هماغه فني برخه کې انسجام رامنځته کړي. د اوسنۍ لیکوالۍ ډګر له تخلیق ، تصنیف او تحقیق مالامال دی. هر علمي او ادبي او هنري تحقیق یوه غزونه او آن پنځونه ده، چې تالیف او تحقیق هم د لیکوالۍ په ډګر کې مهم رول لوبوي.
- ځینې خلک چې د شهرت د خیال تږي وي، عادت لري، چې ډېر ژر د کتاب په تالیف لاس پورې کړي. همدا چې یوه مقاله او اثر یې ولیکه، نو سمدلاسه د کتاب په خپرولو هم لاس پورې کوي او دا خو لا پرېږده د نورو لیکوالو د آثارو په نقد کولو پیل کوي.
- په دریاب قاموس کې راځي: تالیف واحد مرکز جمع، یوځای کونه او کتاب لیکنه ده، خو فرهنګ عمید کې وایي: ((تالیف؛ یو ځای کونه، راټولول، د هغو ټکو راټولول، چې په بېلابېلو ټوټو پورې اړه ولري. همدا رنګه زیاتوي: دوستي کول، الفت ورکول، راټولول، خواره واره شیان سره راټولول، دهغه کتاب راټولول، چې مطالب یې له نورو کتابونو اقتباس شوی وي. عربي قاموس: تالیف ګرد آوري شده، کمپوزشن، کمپوزنګ، اېډېټینګ ته هم وایي.
- تالیف ډېر په اقتباس ولاړ وي، خو په دې شرې چې ټول اقتباس نه وي او که وي راټولول یې د اړتیا او فني تجزیې پر اساس وي، دغه کار د بر تمرین ته اړتیا ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ❖ په اکاډميکو او علمي مؤسسو کې ممکن ځيني ليکوال وغواړي په ببړه يو تاليف وکړي؛ تاليف د تجربو او ډېرو مکررو پوهنو لاسته راوړنه او مجموعه ده، نه د بيړې او تلوار.
- ❖ د کابل پولیتخنیک او د لوړو زده کړو وزارت د انسجام او تحقیق ریاست علمي غړی، ښاغلی استاد پوهاند نورمحمد همتا نظر لري: به نظر من:]در تالیف آثار ضمن رهنمود های مقرره مطالب ذیل باید در نظر گرفته شود:

- عنواين، فصول و مفردات طبق خواست زمان، انکشافات علمي و جامعه بهتر است.. فهرست شوند.
- تاريخچه موضوع يا عنوان طرح شده، اثار کتبی و تاريخی در اثار کتبی و تاريخی و اثار علمی مرور طور فشرده بصورت مشخص و موجز با ذکر نام مؤلف گفته شود.
- نقد يا تاييد اثار قبلی بشکل مستند و منطقي اگر ضرورت باشد ؛ صورت گيرد.
- داشته ها و يافته های مؤلف به زبان و ادبيات و شيوه مربوط نحو ، باتفصيل و مستند به اثار علمی قبلی در آشکال، تعارف ... و اظهارات بيان گردد...

همدارنگه د نورو څېړنو ، مرکو او پوښتنو ترڅنګ چې د ځانګې او نورو استادانو څخه د تاليف په برخه کې کړې دا دی يوه ژوندی مرکه لرو ، چې لنډيز يې راوړو:
د کابل پوهنتون، د ژورناليزم پوهنځی حقدار استاد او د لوړو زده کړو وزارت د انسجام او تحقيق رياست علمي غړی ښاغلی پوهاند وفا ليکي:
]برای تاليف يک اثر علمي مراتب آتی بايد درنظر گرفته شود:
موضوع تحقيق و تاليف يافته های تحقيق از جمله مسايل عمده در پيشرفت و تکامل جامعه انساني است. زيرا انسانها از زمان طفوليت تا مراحل کهولت ضرورت دارند که برمعلومات و جانبيني خود بيفزايد.
همچنان کشف رازهای خلقت و طبيعت از جمله خواسته های انسانی می باشد. البته تجربه، جستجو و کنجکاوی پايه و اساس تحقيق را تشکيل ميدهد...

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید گفت که داشته های علمی بدون تحلیل و تحقیق بدست نمی اید. لذا برای آنگه یک اثر دارای محتوای عالی باشد، باید میتودلوژی و یا اصول تحقیق را مراعت کرد و ...

- ❖ د کتاب په تالیف کې لازمه ده: د یو چا د سبک پیروي وشي.

په تالیف کې هڅه وشي، چې رانقل شوي مطالب ښکاره او مشخص وي... نور ارقام دې له کتابه وویل شي.

- ❖ د تالیفي او تصنیفي اثر ترمنځ ښکاره توپیر موجود دی؛ هماغسې چې نور ادبي-اجتماعي صنفونه د فن له پلوه سره توپیر لري، د لیکنې په ډګر کې هم پراخه توپیرونه لري.
- ❖ د تالیفي اثر برابرول د یو مشخص تدریسي هدف لپاره وي. باید ډېر واضح او څرګند وي؛ د لیکوال لازمه پوهه، تجربه او انتظام ورکې صراحت ولري. د تالیفي اثر ځانګړنې تر ډېره بریده د مؤلف په مهارت او تجربه پورې اړه لري.
- ❖ په تالیف کې یا د تالیف کولو په وخت کې لیکوال ته خپله پوهه یا کتابي پوهه کافي او پوره نه ده، بلکې لازمه ده د هیواد په مذهبي او ملي روحیه پوه او سمبال وي، ځکه تالیف کول د لیکوال یو اجتماعي مکلفیت دی، چې پوه، اخلاص، ښه نیت او له موضوع څخه لازم درک باید په کې موجود وي.
- ❖ قرآن کریم، حدیث، ټولنپوهنې، دودونو او نورو علومو کې معلومات ولري. له دې امله تالیف نه یوازې د لیکوال خپل نظریات دي، بلکې د نورو د قول ځلول هم دي. تالیف بله ځانګړنه دا ده، چې لیکوال له خپله ځانه لار نه باسي، نوموړی د ضرورت له مخې د سترو لیکوالو د سبک پیروي کوي.
- ❖ تالیفي اثر ډېر ځله تدریسي هویت لري او اهداف یې روزنیز وي. دغه آثار (تالیفي) په پوهنتونونو او د لوړو زده کړو علمي مؤسسو کې د استفادې وړ وي؛ همدا اړتیا ده، چې د لیسانس دوري محصلین باید په پوره او عمومي ډول، د ماسټرۍ او دوکتورا محصلین په خصوصي او مسلکي ډول د لیکوالۍ په ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډولونو وپوهېږي، اهداف يې وپېژني او د ليکوالۍ او ليکوال کېدو هڅه د ليسانس له دورې پيل کړي.

- ❖ د تاليفي اثارو د ليکلو بله ځانګړنه دا ده، چې ډېر تمرين او ممارشت غواړي ، د ليکلو تمرين د تاليفي اثر کره هويت لا ځلولی شي، ځکه نو د تاليف کولو پرمهال ډېر تمرين ته اړتيا ده، اړتيا زموږ د ضرورتونو د رفع کولو آسانه او ډاډه لار په لاس راکوي.
- ❖ په تاليفي اثارو کې د اقتباس ترځنګ، ماخذونه بايد ښکاره او په پوره امانتدارۍ و کارول شي. هر ماخذ د کتاب په منځ او د کتاب په پای کې د معياري طريقې له رويه استعمال شي، يعني د پوهنتونونو له دود سره. ځينې وختونه يوه کلمه، اصطلاح او مطلب د صفحې په پای کې هم توضيح کېدای شي.
- ❖ د تاليفي اثر له ځانګړنو دا هم ده، چې په اثر کې د هرې بلې نظريې راوړل د يو علت د (سپيناوي) لپاره بايد وي؛ يعني د هر علت لپاره يو معلول راوړل شي؛ مثلاً که يو اثر د يو سمستر لپاره ليکل کېږي، يا دوو، بايد (اړتيا، علت، مفردات او د ځانګړې تدريسي غوښتنې منعکسې کړي.
- ❖ په تاليفي اثر کې رنګارنګي ډېره اړينه ده. تاليفي اثر نسبت تصنيفي اثر ته ډېر دقيق وي. يو تاليفي اثر بايد (نوی، لنډ، کره، مردف، مرتب، منظم، عام فهمه او بالاخره تدريسي هويت ولري.
- ❖ د څېړنيزو او تاليفي آثارو د برابرولو ميتودونه:

بايد په پوره پوهه، علمي واکمنۍ او ډېرو تجربو ولاړ وي او ليکوال يې په ليکلو کې قابل صلاحيت وي؛ د ليکوال د کلونو تجربو محصول وي؛ د تاليف له لارو-چارو سره بلد وي، څنګه چې د علومو ځانګې بېلې دي، نو د تحقيق او تاليف لارې چارې هم جلا دي او دغه ميتودونه، تاريخي، سياسي، علمي، ادبي او نور دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ❖ میتودونه په (تاریخي، سیاسي، علمي او ادبي-هنري باندې ویشل کېږي. تاریخي میتود د پېښو د پېښېدو عوامل بیانوی، سیاسي میتود سیاسي لارې-چارې په میتودیک ډول راښیي، د علمي میتود شیوه د انکشاف او مهارت پر شیوه استواره ده. ادبي-هنري میتود پر ښکلا پېژندو موازینو اتکا لري. فکري او خیالي مهارتونه او معیاورنه هم په کې ارزښت لري.
- ❖ تالیفي کتابونه د ځان لپاره میتودونه لري لکه: درسي مفردات، لیک لړه فصلونه، د فصلونو لنډیز، سوالونه او ماخذونه لري.

مفردات یې په ځانګه کې ثبتېږي؛ له پنځو کلونو وروسته کېدای شي تغیر شي؛ د محصلانو لپاره ضرور دی؛ درسي کتاب د ساعتونو او کرېډېټونو له مخې او په سمستر کې څو ساعته او څو اونۍ ویل کېږي.

- ❖ تحقیقي اثر هم میتودونه لري؛ لکه: تاریخي میتود ، د سروې میتود ، تجربي میتود او ...
- ❖ تحقیق؛ څېړنه او ښکاره کول، محقق کول، برجسته کول او په ډاګه کولو ته وایي. ریسرچ، بیا لټونه او پلټنه هم ده. تحقیق په مختلفو ډکشنریو کې بېلابېل نومونه اخیستل شوي، چې متن ته دي مراجعه وشي.
- ❖ د تحقیق کلمه د ((حق) له مادې اخیستل شوې، رښتیا ، درست، د باطل ضد ، ثابت او واجب معنی ورکوي. دهخدا لغتنامه کې راخي: د تحقیق کلمه عربي ده، په فارسي ژبه کې معادل یې (پژوهش) او د پژوهش ماده د پژوهیدن له مصدره یعني لټون او پلټنه او ښکاره کونه ده؛ اخیستل شوې ده.
- ❖ که غواړو د تحقیق ارزښت وپېژنو او د ژوند په ټولو (علمي، ادبي، فرهنګي او ... برخو کې تحقیق وکړو ، لازمه ده لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړو:

۱) ولې تحقیق کوم؟

۲) د څه په باره کې څېړنه کوم؟

۳) زما څېړنه کومه ارزښتمندي لري او کنه ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤) کوم تحقیق چې زه کوم د نورو (مخکینو) څېړنو ارزښتمندي زیاتوي او معلومات پرې ورزیاتېږي کنه؟
٥) زما تحقیق د لاینحله پوښتنو ځواب ورکولای شي کنه؟
٦) زما په څېړنه کې کوم ارزښتونه پراته دي؟
٧) او کوم هدفونه لري؟

باید پورته پوښتنو ته ځوابونه ومومو. اصلي متن ته دې مراجعه وشي، پوره ځوابونه ورکول شوي دي.

❖ څېړونکی (محقق) څوک دی؟

هر محصل او لیکوال یو څېړونکی او محقق دی، دا ځکه غواړي د دوامدار مطالعې له مخې لیکنه وکړي، د لا زیات تحقیق احساس کوي. ځنګه چې هر تحقیق یو حقیقت دی، د حقیقت د موندلو لپاره باید څېړونکی د لوړو اخلاقي او علمي ځانګړنو درلودونکی وي. صابر وي، پوه او عالم وي، له خپلې رشتې او مسلک سره مینه ولري او د یو مسلکي په توګه د تحقیق کار ته دوام ورکړي.

❖ د تحقیق اصل؛ څېړنه ورته وایو او څېړونکی (محقق) دی؛ دواړه (څېړنه او څېړونکی) د عربي له تحقیق او محقق نه اخیستل شوي دي او مصدر یې د تفعیل له بابه دی، (حقق، یحقق، تحقیقا، محقق...) څېړل شوی دی.

❖ د تحقیق یوه معنی غوره کول دی، آن په دود او فولکلور کې راغلي: (په بنو تلوار په بدو تامل) او همدارنګه الله تعالی په قرآن مجید کې فرمایلي دي: ژباړه: (اې مومنانو! که کوم فاسق تاسې ته درشي او تاسې ته کوم خبر در وړي، نو تاسې تحقیق په کې وکړئ. هسې نه چې کومې ډلې ته په ناپوهۍ سره ضرر رسوئ او بیا په خپلو کړو پښېمانه شئ.) له دې معلومېږي، چې غور او دقت غواړي، هره څېړنه د غور او تحقیق په لړ کې هویت مومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د تحقيق د ارزښت په برخه کې په (قرآنکريم) کې د حضرت ابراهيم ع او حضرت پيغمبر ص رسول برحق حکايتونه راغلي دي. همدارنګه د سيرت نبي ص او نورو احاديثو د محقق کولو په برخه کې مسلمانانو ډېر غور او تحقيق کړی دی، چې زموږ لپاره د تحقيق ارزښتمندي لا زياتوي.
- هر تحقيق فردي او ټولنيزې ګټې لري؛ فردي ګټه يې دا ده، چې هر انسان د کاميابۍ په لور هڅه کوي ؛ اول محقق په رواني لحاظ پياوړی کوي، د فکري کاميابۍ په لور هڅه کوي او له دې امله هر ډول وده او رشد کولای شي. آن همدغه انسان (محصل) او څېړونکی په رواني لحاظ پياوړی کېږي، څېړنه پياوړې کېږي، وجداني باور تحرک پيدا کوي او تمرکز پياوړې کوي.
- ټولنيزې ګټې يې دا دی، چې د ملتونو وده او پرمختګ په ټولو اخلاقي، سياسي، ټولنيزو، فرهنګي او اقتصادي، برخو کې له همدغې لارې محقق کېږي. د انسان او ټولنې ژوند ته رنګ ورکول کېږي، اعتبار پيدا کوي او ډېره کاميابي حاصلېږي.
- تحقيق ډېر ډولونه هم لري؛ الف: په نندارتونونو کې کتابتوني تحقيق، ساحوي تحقيق، ګډ(مختلط) تحقيق، او تحقيق د ارزښتمندۍ (ميزان) له پلوه، چې په ابتکاري، پراختيايي(تفصيلي) د پلټونکو د شمېر، حجم او کيفيت له پلوه د کتلو وړ ده.
- محقق ځانګړتياوې هم لري، محقق د ټولنې فعال غړی دی، محقق پخوانيو پېښو ته يو ځل بيا تازه روح ورکوي، څېړنه د وخت په اوږدو کې ترسره کېږي. د څېړونکي عمده ځانګړنه د هغه پوره پوهه په موضوع کې مسلکي توب او د تحقيق پر مهال صبر کول دي، له تعصب ځان ساتل ضرور دي.
- محقق د خپلې پوهې او د نورو نظريو په رڼا کې بايد پوه شي، چې د تحقيق موضوع پېژندل ضرور دي. د يوې مسالې د څېړنې لپاره تعريف طريقه غوره کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو پوښتنو ته شواهد بايد راوړي، راټول شويو مدارکونو ته سر او صورت ورکړي.

❖ محقق مسوولیتونه هم لري؛ لکه:

۱) تر ټولو مهمه د حقيقت ترلاسه کول دي او نورو ته اعلانول دي. هغه بايد ککړ مغزونه له خرافاتو پاک کړي او نوي جوړونه وکړي او په خلکو کې حقاني باورونه پيدا کړي. د يو محقق مسوليت د ټولنې په ټولو ډګرونو کې خدمت کول دي.

❖ څېړونکی يا محقق صفتونه هم لري؛ څېړونکی عادي سړی نه دی او هر څوک نه شي کولای د خپل علم، قلم، ليکوالۍ او څېړنې له لارې خدمتونه وړاندې کړي. د محقق صفت دا نه دی، چې د ټولنې خلک يې د ليکوال په توګه وپېژني، بلکې د يو روڼ آند په توګه او صفت خلکو ته د ټولنې حقايق بيانوي.

❖ که چېرې يو محقق غواړي، چې کامياب شي لاندې ټکي په نظر کې نيسي: (د عمل نوښت، صبر او پايداري، پر موضوع لازمه پوهه درلودل، د مطالبو په پوهېدو کې ژورتيا درلودل، د نظريو او افکارو په تحليل کې نقاد ذهن درلودل، د مطالبو د وړاندې کولو لپاره روحي برلاسي درلودل، د تحقيق له لارو چارو سره بلدتيا ، له منابع او ماخذونو سره روږديوالی، په بهرنيو ژبو پوهېدل، له کمپيوټر او انټرنيټ څخه ګټه اخيستنه، د ليکوالۍ له اصولو سره بلدتيا ، دا ټول د محقق صفتونه دي.

تحقيق بايد نوې مفکوره ولري.

په ليکنه کې له معتبرو منابعو کار اخيستل شوی وي او دغه راز تحقيقي اثر مقدمه غواړي؛ د موضوع طرحه په واضح ډول ور کې راغلي وي، د تحقيق اهداف ور کې مشخص شي؛ د اثر د محتوا لنډ ذکر په کې وشي، د ضرورت په صورت کې له معيار سره سم جدولونه، احصايې، ګرافونه او نقشې وښودل شي، ماخذونه، اصطلاحات او نور وښودل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ❖ تحقيق او تحليل ترمنځ توپير هم شته؛ څېړنه د ليکوالۍ په دنيا کې دوامداره بهير دی او تحليل په ليکوالۍ کې د موضوعاتو او مفاهيمو درک او تفسيرول دی. که تحقيق ونه شي، ليکوالۍ پراختيا او وسعت نه مومي او که د ليکوالۍ په هره برخه کې تحليل نه وی، په تېره په تحقيق کېږي نو دا معنی لري، چې مورږ د موضوع له درکه پرته تحقيق کوو.
- ❖ يو تحقيق هغه وخت په زړه پوري او مدلل وي، چې له تحليل سره ملګری وي، ځکه تحليل د تحقيق د بشپړولو او د سپړلو معنوي قوت دی او هر تحقيق د تحليل په وسيله هويت مومي. د حسن عميد په وينا ، تحليل، حلالول، ښه شمېرل، حلول، پرانستل...
- ❖ پښتو-انګليسي قاموس کې راخيي: که تخليق خلقول، لټول او پيدا کول دی، نو تحليل د هغو موادو باطني را سپړنه ده.
- ❖ که تحقيق د بشر اړتيا او کنجکاوي ده، خو تحليل دغه کار ته ايديا او مفکوره پيدا کوي او د همدغې ايډيا په وسيله د يوې موضوع ښه سپړنه کېږي.
- ❖ تحقيق يو نظامنده کار او بهير دی، چې د يو سنجول شوي منطق له مخې ترسره کېږي، خو تحليل د تحقيق د ترسره کېدو عامل او هدف ښکاره کوي؛ هغه وخت تحقيق ښايسته ده، چې د تحليل له مخې وي، بې تحليله تحقيق بې بارانه او بې اوبو کرونده ده. په تحقيق کې هدف نغښتی وي او په تحليل کې فکر؛ نو هر هدف د يو فکر محصول دی او يو فکر د ستر مرام په درلودلو سره ښکلی کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶–۴– د شپږم څپرکي پوښتنې:

۱) ولې تحقیق یو نظامنده کار دی او تحلیل هدف ښکاره کوي؟ لنډ او جامع ځواب راکړئ
۲) د تالیف درې تعریفونه را واخلئ.
۳) یو تالیفي اثر ډېر په اقتباس ولاړ دی، که په تحقیق؟
۴) د تالیفي اثر په برابرولو کې څو ضروري یادونې کومې دي؟
۵) آیا په تالیفي اثر کې خپل مطالب او رانقل شوي مطالب سره ګډ که جلا ښوول کېږي؟
۶) د تالیفي اثر ځانګړنې په کره ډول په ګوته کړئ.
۷) د تالیفي او تصنیفي اثر توپیرونه په واضح ډول سره وکړئ.
۸) د تالیفي او تصنیفي آثارو د برابرولو ځینې میتودونه په نښه کړئ.
۹) د سیاسي، علمي او ادبي میتودونو ځینې ځانګړي معیارونه په ګوته کړئ.
۱۰) د تالیفي کتاب د تالیفولو په کار کې کوم میتودونه په نظر کې نیول کېږي؟
۱۱) سرمحقق زلمی هېوادمل د څېړنې میتودونو ته څه ډول اشاره کوي؟
۱۲) څېړنه (تحقیق) څه ته ویل کېږي؟
۱۳) تحقیق د څه شي له مادې اخیستل شوې ده؟
۱۴) په بېلابېلو ډکشنریو کې تحقیق څه ډول تعریف شوی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵) د تحقیق دري نوي او په زړه پوري تعریفونه راوړئ.
۱۶) حافظ الپوري، یونس خیبري، حافظ شیرازي د تحقیق په برخه کې کوم شعرونه لري؟
۱۷) د څېړنې پر مهال لازمه ده کومې پوښتنې له ځانه وکړو؟
۱۸) څېړونکی (محقق) چا ته ویل کېږي؟
۱۹) د څېړنې (تحقیق) په برخه کې خپل معلومات په کره ډول ولیکئ.
۲۰) په قرآنکریم کې د تحقیق په برخه کې کوم ډول نظر ښکاره شوی دی؟
۲۱) د حضرت محمد ص نظر او دعا د تحقیق په برخه کې څه وه؟
۲۲) ډاکټر سری نګر د مسلمانانو د تحقیقاتو په برخه کې څه نظر لري؟
۲۳) د څېړنې فردي او ټولنیزې ګټې کومې دي؟
۲٤) څېړنه په انسان په تېره په لیکوال او محقق کې څه شی راژوندی کولای شي؟
۲۵) ولې وايي، چې د یو تحقیق هدفونه سپېڅلي دي؟
۲٦) تحقیق څومره ډولونه لري؟
۲۷) د یو څېړونکي (محقق) ځانګړنې په ګوته کړئ؟
۲۸) د محقق مسوولیتونه کوم دي؟
۲۹) د څېړونکي عمده صفتونه کوم دي؟
۳۰) د څېړنیزو علمي آثارو محتوايي ځانګړنې په ګوته کړئ.
۳۱) د افغانستان د دولت د ریاست د ۱۸، ۸، ۱۳۸۲، ګڼه فرمان کې د علمي-تحقیقي مؤسسو د حق الزحمو په (۸۱) نمبر کې د علمي-تحقیقي کتاب یا رسالې شرایط کوم ښوولي دي؟
۳۲) د تحقیقي اثارو محتوايي او شکلي ښېګنې او ځانګړنې په ګوته کړئ.
۳۳) د څېړنې د ترسره کولو پړاوونه کوم دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳٤) په تحقيقي آثارو کې ماخذونه څنګه کاروو ؟

۳٥) د تحقيق او تحليل ترمنځ خپل کره، بشپړ او هر اړخيز معلومات وليکئ.

۳٦) پوهاند همتا تاليفي اثر په برخه کې څه نظر لري؟

۳۷) د کابل پوهنتون د ژورناليزم پوهنځی استاد پوهاند وفا د يو علمي اثر د تاليفولو لپاره کوم لاندې مطالب په پام کې نيسي؟

۳۸) د يو کتاب په تاليف کې کوم مطالب په ياد کې نيسو ؟

۳۹) د يو تاليفي اثر کره او عمده ځانګړنې وواياست.

٤٠) د تحقيقي اثر کره او عمده خصوصيتونه په ګوته کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶-۵- د شپږم څپرکي ماخذونه:

۱- قرآنکریم. ثورات الحجرات. (۲) آیت.
۲- احمدي جاوید. ۱۳۸۹. روش تحقیق کتابخانه یي و اجتماعي. کابل: شهرنو. رسالت انتشارات.
۳- انګلیسي – پښتو قاموس. (محمد عارف) ۱۳۸۳. پاکستان. پېښور: دهکی نعلبندي. قصه خوانی.
۴- بېنوا عبدالروف. کال. پښتو متلونه.
۵- پښتو-انګلیسي قاموس. ۱۳۸۸. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي. الازهر خپرندویه ټولنه.
۶- دواني، علي. ۱۳۷۷. هنر نویسنده ګی و نامه نګاری(دویم چاپ). پېښور: کتاب خپرونه. قصه خوانی.
۷- دهنوي، حسین. ۱۳۸۱. د تحقیق روش(شپږم چاپ) ایران: قم. دارالصادقین.
۸- رشیق، محمد حسین. ۱۳۸۴ه. د علمي –تحقیقي اثر د لیکلو ډول، روش. کابل: کابل پوهنتون. د کابل پوهنتون د علمي تحقیقاتو مرکز.
۹- رنجبر، دکتراحمد. ۱۳۷۸. روش تحقیق و ماخذ شناسي: ایران: تهران. انتشارات امیر کبیر. د پیشګام مطبعي خپرونه.
۱۰- زلمی هېوادمل. ۱۳۸۸. د څېړنې بنسټونه او ډولونه. (ټولونه او تدوين). د افغانستان د علومو اکاډمی د سیمه ایزو مطالعاتو مرکز.
۱۱- سیاح، احمد. ۱۳۸۳. فرهنګ دانش آموز (عربي به فارسی، فارسی به عربي). تهران: خیابان انقلاب. چاپخانه رهنما.
۱۲- شیرازی، حافظ. ۱۳۸۲. متن کامل فالنامه حافظ شیرازی. ایران: تهران. کتابخانه ملی ایران. انتشارات هنرور.
۱۳- علي اکبر، دهخدا. ۱۳۷۷. لغتنامه دهخدا(دویم چاپ). تهران: د تهران پوهنتون خپرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴- علي فاخر، دکتر. ۱۳۸۰ کال (دویم چاپ). ابزار عمومي تحقیق. ایران. تهران: تهران پوهنتون. د ایران ملي کتابتون.
۱۵- عمید، حسن. ۱۳۸۲. فرهنګ فارسي عمید. (دویم چاپ) تهران. میدان استقلال. مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
۱۶- فرهنګ فارسی به انګلیسی. ۱۳۸۱. (لومړی چاپ) تهران: میدان انقلاب. خیابان اردبهشت.
۱۷- فرهنګ، غلام یحي. ۱۳۸۲. د تحقیق اصولو رساله. هرات: مطبعه خواجه عبدالله انصار.
۱۸- فقیهي، فضل الرحمن. ۱۳۸۷ ه. راهکارهای پژوهش (دویم چاپ). هرات: هرات دولتي مطبعه.
۱۹- قایمي، علی. ۱۳۷۵. پر مکتب پېژندني د ټینګارلارې-چارې. تهران: خیابان شهر. قطره خپرونه.
۲۰- مشواني، عبدالقیوم. ۱۳۸۵. زاهد پښتو-پښتو سیند. پېښور: دانش خپرندویه ټولنه تخنیکي څانګه.
۲۱- مومند، قلندر. ۱۹۹۴م. دریاب. پېښور، این ډبلیو ایف-پي. ټیکسټ بک بورډ.
۲۲- مقرره ها، لوایح و طرزالعمل های تحصیلات عالی (۱۳۹۰. (دویم چاپ). کابل د لوړو زده کړو علمي معینیت. د لوړو زده کړو مطبعه.
۲۳- همت، عبدالمالک. ۱۳۸۵. د مقالي لیکلو اصول (ژباړه). کوټه: یونایټیډ پریس. صحاف نشراتي مؤسسه.
۲۴- هیوادمل، زلمی. ۱۳۲۷. د متن څېړني میتودولوژي. کابل. د افغانستان د علومو اکاډمي. د ژبو او ادبیاتو مرکز. پښتو ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

۷– مقاله یا مقاله لیکنه

پیلیزه (مدخل):

مقاله؛ عربی کلمه ده، د قول، ویلو په معنی ده او په اصطلاح کې د یوې ځانګړنې موضوع په برخه کې هغه لیکنه ده، چې علمي، ادبي، تحقیقي، مذهبي او ... مضمون ولري.

مقاله ډېر ډولونه لري؛ نن سبا د مقاله لیکلو بازار ښه تود دی، چې په خبرنیزو، اخلاقي، دیني، روزنیزو، سیاسي، اقتصادي او .... او ډېرو ډولونو ویشل کېږي.

مقاله هر ډول مضمون لرلای شي. د شکل له پلوه هم توپیرونه سره لري.

په دې څپرکي کې (مقاله یا مقاله لیکنه، مقاله او رساله څه توپیر لري؟، د مقالو ډولونه، د مطبوعاتو اړوندې مقالې او دهغو ځانګړنې (ورځپاڼو، انټرنیټ، مجلې، علمي-خبرنیزې او تحلیلي، ادبي، علمي مقالې او ځانګړنې یې او همدا رنګه انتقادي-قضایي، اقتصادي، تبلیغي، طنزیه، ټولنیزې، اخلاقي، دیني، روزنیزې او ... مقالې او ځانګړنې یې او دغه راز د دې فصل د مطالبو لنډیز، پوښتنې او ماخذونه په ترتیب سره ښوول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷–۱– مقاله (Article. Essay. (Maqala

مقاله؛ د ليکوالۍ يو غوره او عمده ډول دی، چې د ليکوالۍ په دنيا کې له ډېر پخوا تر اوسه رواج لري او نن سبا يې اخبارونو ، اوونيزو ، مجلو ، کتابونو نيټ، فيس بوک او يوټيوب او بلاخره ټولو رسنيو ته لار پرانيستې ده.

((په پښتو – انګليسي قاموس کې (مقاله يا مقالي) ته. Essay يا (Article) ويل شوی او سر مقاله (Editorial) وايي.)) (۱۰ : ۴۳۷)

په انګليسي –پښتو قاموس ، الازهر خپرندويه ټولنه (۵۱) ماده، ښيله فقره، ښيله اصطلاح، جلا موضوع (د مجلې، ورځپاڼې انسايکلو پيډيا (کړ) هم ورته وايي.)) (۹ : ۵۱)

زاهد پښتو-پښتو سيند ، ۱۳۸۵ کال چاپ، ۹۷۳ مخ کې ليکي: ((maqala-ښځ-م-ا) لوظ، لوز: ۲). ليکلی مضمون؛ ۳. د کتاب ... برخه.)) (۲۰: ۹۷۳)

فرهنګ فارسي عميد ، دويم ټوک. ۱۳۸۱. ۱۸۳۵ مخ کې راځي:

((مقاله – مص-[ع] مقاله (م. ل) سخن ګفتن [[ګفتار ، سخن]] يک قطعه يا فصل از کتاب، يک مطلب که تحت عنوان معينی نوشته شده باشد ، مقالات جمع.)) (۲۸ : ۱۸۳۵–۱۸۳۶)

په پښتو ژبه کې (ليکنه لويه يا وړه) ، جمع يې ليکنې او مغيره ليکنو) يا هغه ليکنه چې تر يو ټاکلي سرليک لاندې په يوه برخه کې ليکل شوې وي. مقاله (مفرد) ډول او جمع يې (مقالې) هم راځي. مقاله لويه او وړه وي او کېدای شي هر ډول مضمون ولري. مقاله ليکنه د ليکوال کار دی او دا کار يو پياوړی مسلک دی.

مقاله (Thesis) له مقاله (Essay) يا مونوګراف (Monograhph) يا پايليک او يا رسالې (Treatise) سره توپير لري؛ دلته زموږ هدف (Essay) يا هغه مقاله ده، چې د ليکوالۍ په ډګر کې لرغونې تاريخ لري؛ د شکل او مضمون له پلوه (وړه يا لويه) وي؛ مضمون يې په نثر وي، غوره او اسانه اسلوب يې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، چې د يوې ځانګړې موضوع څخه بحث کوي او يو فکر تبليغوي. د غه ډول مقالې (تر يوه عنوان لاندې يوه وړه يا لويه موضوع رانغاړي.)

د ادبي مسالو معاصر ليکوال ډاکټر سيروس شميسا په خپل معتبر اثر (انواع ادبی، ۲۵۸) مخ کې د (Monograhph)، (Thesis)، (Essay) او تريتيس (Treatise) ترمنځ توپير کړی، چې لنديز يې دلته راوړل کېږي: ((مونوګراف يا پايليک) هغې رسالې ته ويل کېږي، چې يوازې پر يوه موضوع په مفصله او مشرحه توګه وليکل شي او يا خبرې کوي.

مقاله (Thesis) په ځانګړې توګه هغه ليکنې ته وايي، چې د يوه علمي سند په توګه يې د علمي سند هيله من ليکي، مګر په عام ډول نه ليکل کېږي.

په عامه توګه مقاله (Essay) په نثر ليکل کېږي. لنډه يا اوږده وي او د يو ځانګړې موضوع څخه خبرې کوي او يو فکر په کې انعکاس مومي او يا موندلې وي؛ ډېر څله لنډه وی.

د مقالې او رسالې (Treatise) ترمنځ فرق دی، په دې معنی چې حتمی نه ده، مقاله دې جامع او بشپړه وي او په هغې کې د خبرو وړ موضوع له ټولو اړخونو څخه وڅېړل شي. مقاله خاصو ډلو ته نه، بلکې ډېر څله عامو وګړو ته ليکل کېږي. له دې امله دومره فني نه وي، خو هله بيا فني وي، چې تخصيصي مجلو ته، چې خاص لوستونکي لري، ليکل شوې وي.)) (۲۵: ۲۵۸)

مګر ډاکتر احمد شلبي په خپل اثر (کيف تکتب بحثاً او رسالة، ۵ مخ) د آرتورکول (Arthuracole) په حواله د مقالې تعريف داسې راوړی: ((مقاله هغه بشپړ رپورت ته وايي، چې کوم څېړونکی يې د خپل بريالي څېړنيز کار ترسرته رسېدو وروسته وړاندې کوي. په دې شرط، چې د غه رپورټ د مطالعې ټول پړاوونه احاطه کړي، يعنې د موضوع په اړه د لومړني فکر کولو څخه بيا له څېړنې څخه د ترلاسه شويو پايلو پورې د دلايلو او اسنادو په رڼا کې هغه ترتيب، تدوين او وړاندې کړي.)) (۵: ۲۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مقالې او رسالې توپير عبدالمالک همت په خپل کتاب (د مقالې ليکلو اصول).. په ۴۲ مخ کې داسې راوړي: ((د لغاتو په کتابونو کې د مقالې تعريف داسې کوي، مقاله ليکي مضمون، د معلوماتو مفصل مضمون، د کتاب يوه برخه، د کتاب باب يا فصل ته وايي او ... رساله، وړه مجموعه، وړوکی کتاب، چې درياب او فيروزاللغات په اردو ژبه کې مجلې ته رساله وايي. او ... د څو تنو ليکوالو د مضمونو ټولګه چې پر ټاکلي مهال خپرېږي.)) (۴۰: ۴۲)

قلندر مومند په درياب ډکشنرۍ کې ليکي: ((مقاله- مه- قاله-اسم-واحد-مؤنث-(۱) قول-(۲) ليکلی مضمون (۳) کتاب حصه. (۴) د معلوماتو مفصل مضمون. (عربي) رساله (ر-سا-له) اسم واحد، مؤنث (۱) وړه مجموعه، وړوکی کتاب، (۲) ليک –مکتوب (۳) د سورو يوه ډله يا يوه قطعه– جمع رسالې ...)) (۳۳: ۱۲۰ او ۱۲۰۲) مخونه.

استاد عبدالحق بيتاب ملک الشعرا، د ثروت جريده په ۴ مخ کې وايي: ((مقاله –منظم کلام دی، چې د ليکوال په فکر پورې اړه لري... نومورۍ زياتوي؛ مقالې د موضوع له پلوه په درې ډوله دي: (قصيصه، وصفيه او فکريه ...) لکه تاريخو حربيه، مشاهيرو او ...)

۱- قصيصه مقالې: په کيسو (قصو پورې اړوند وي او کيسه د هغه څه حکايت دی، کېدای شي رښتيني وي او يا نه وي.

۲- وصفيه مقالې: هغه بيان دی، چې د يو شي په برخه کې ښوونه کوي لکه حيواناتو، نباتاتو، قصرونو، ښارونو، منظرو، لباس، اخلاق ...)

۳- فکريه مقالې: چې معاني يې په فکر پورې اړه لري او مصنوعيت رانغاړي لکه: عادات، صداقت، سخاوت، پېښې، د کور شيان، د شخص ګفتار او کردار...))
(۸: ۵-۲-۷)

اوس اوس مقاله د ليکنې يو مهم ډول دی.

مقال – مص [ع] (م) خبري کول، خبري اتري او وينا ته وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقاله –مص- [ع] ((مقاله)) ۹ (م-ل) خبري کول (وينا، خبرې، د کتاب يوه برخه يا يو فصل، يو مطلب، چې له يو ټاکلي سرليک لاندې ليکل کېږي. مقالات يا مقالې يې جمع ده.

مقاله هغه ليکنه ده، چې نه کتاب وي او نه کتابچه (رساله) له دې امله بايد په څو پاڼو کې خلاصه شي؛ له هغه وخته، چې ورځپاڼې او مجلې پيدا شوي، دا ډول ليکنې د مقالې په نامه يادې شوې. مقاله کله لنډه او کله هم اوږده وي، کله تفصيل لري، کله نه، خو بايد ووايو، چې د مقالې ډېر اوږدوالی دومره ور کار نه دی.

د مقالو اغېزې:

هماغسې، چې ستر کې په ليدلو او غوږونه په اورېدو متاثر کېږي، مقاله هم يو قول او يوه وينا ده، چې د انسان پر افکارو اغيزې ښندي. د مقالو اغيزې ډېرې دي. که مقاله لنډه وي، په ورځپاڼو، مجلو او يا اوونيزو کې د خپرېدو وي، دا ډول مقالې او ليکنې ژر په ژره يا اني (سمدلاسه) پر انسان اغيزې کوي.

د مقالې ليکوال بايد پاملرنه وکړي که ليکنه يې وړه يا لويه وي، بايد د ليکوال تيزس په پوره ډول بيان کړي. مقاله بايد داسې وليکل شي، چې د مطلب حق ادا کړای شي او څه شی ور کې ناسپړلي پاتې نه شي؛ په دې معنی، چې د پام وړ مطلب راوسپړي. له پر له پسې او تکراري کلمو له راوړلو ډډه وکړي. په مقاله ليکنه کې هدف په پيل کې ويل کېږي، ليکوال بايد خپل هدف د پوره استدلال پر بنسټ بيان کړي، که د بل چا له مقالې يا کتابه ګټه هم اخلي، لازمه ده پوره برلاسی وي او امانتداري له مخې يې ترسره کړي.

مقاله لکه ګزارش (رپورټ) کېدای شي خطابي لوری ولري. په دې وخت کې لازمه ده ليکوال د خپل قلم د ځواک او نوښت له برکته نوموړی يا د پام وړ موضوع ښه راوسپړي، يعني داسې يې وليکي، چې په پای کې ترې مفهوم واخلي. د مقالې په پيل کې بايد ليکوال په داسې ډول خپل هدف ووايي، چې لوستونکی په مقاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې لاره ورکه نه کړي. مقاله ليکونکي ته ښايي چې ګام پر ګام لوستونکی له ځانه سره ولېږدوي او کله چې لوستونکی د مقالې له لوستلو خلاصېږي بايد د دې خبرې درک وکړي، چې ما يو څه نوي زده کړي دي. (هغه وخت يوه مقاله پر لوستونکو اغيز کولای شي، چې د موضوع له پلوه غني وي او اصلي مطلب يې په نوي ډول بيان کړی وي.)

۷–۲– مقاله او رساله څه توپير لري ؟

مقاله مو مخکې معرفي کړه؛ رساله هم مقالې ته ورته ده او د شکل له اړخه څه ناڅه توپير سره لري.

رساله د شکل له پلوه له مقالې لويه وي، مقاله يو قول دی، يوه لنډه ليکنه هم احتوا کوي، خو رساله د مقالې تفسير شوې بڼه او شکل دی؛ آن مونوګراف رساله بللای شو.

په اصل کې (دا ټول د مقاله ليکنې په بحث پورې اړه لري، يعنې هر څه چې په نثر کې يوه لنډه يا وړه موضوع بيان کړي، مقاله ده. مګر رساله تر يوه عنوان لاندې د وړو او نورو عنوانونو تفسير ته هم ويل کېږي.)

رساله(Treatise)–ا. [ع] ((رسالة)) (ر-يا-ر.ل) نامه، نوشته، کتاب، کوچنی کتاب، پيغام، جمع يې رسايل او رسالات.)) (۲۷: ۱۰۴۱)

دا حتمي نه ده، چې مقاله دې بشپړ رپورټ وي، او په هغې کې دې د بحث وړ موضوع باندې هر اړخيزه څېړنه شوې وي. د شميسا په وينا مقاله خاصو خلکو ته نه ، بلکې ډېر ځله عوامو وګړو ته ليکل کېږي.

بله مهمه خبره دا ده، چې مقاله ممکن ډېره فني ليکنه نه وي، خو چې فني او مسلکي مجلو ته وليکل شي، نو بيا خاص لوستونکي لري؛ لکه د علومو اکاډميو او پوهنتونونو مجلې، چې ځانګړي علمي، مسلکي او فني مقالې خپروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقالې کېداى شي د راډيو او تلويزيون يا په اخبارونو کې د ټولو لپاره خپرې شي، چې يو پيغام لري، په دې صورت کې رساله هم کېداى شي، ځکه رساله له رسولو رسول، لېږدونکى، پيام يا پيغام لېږدونکى څخه هم مراد دى.

رساله د لوى پيغام درلودونکې ده. په اردو ژبه کې مجلې ته (رساله) وايي. فيروزاللغات د رسالې تعريف داسې کوي: ((د څو تنو ليکوالو د مضمونونو له مجموعې څخه عبارت ده، چې پر ټاکلې موضوع خپرېږي؛ لکه د ادبياتو هدف څه دى؟

رساله د شکل له پلوه هم له مقالې لويه وي؛ لکه: پايليک (مونوګراف)

- مقاله Essay لنډه ليکنه ده.
- رساله لويه ليکنه ده.
- مقاله جامع ليکنه وي او يا نه وي، خو رساله يوه بشپړه او پوره موضوع رانغاړي.
- مقاله کېداى شي رسمي Formal او غير رسمي Informal وي.
- رساله په رسمي مجلو او مقاله په شخصي او رسمي مجلو کې خپرېږي.
- رساله کېداى شي پيغام لېږدونکى، ځکه پيغمبر ص هم د الله تعالى رسول و.
- مقاله او رساله د تحقيق يا ريسرچ مهم ډولونه دى، خو مقاله ډېر ځله تحقيقي بڼه لري. رساله د رسالت سره هم ارتباط لري؛ رسول مقبول ص ځکه په رسالت مبعوث شوى و، چې خپلو امتيانو ته يې د الله تعالى پيغام لېږداوه.
- رساله تر يو لوى عنوان لاندې واړه عنوانونه هم لري او د توضيح وړ وي.
- رساله لکه مونوګراف تدويني بڼه هم لري؛ په سلو کې څلويښت تحقيق او شپيته سلنه تدوين (راټولونه) ده.
- رساله هرومرو کتاب وي او يا کتاب ته ورته وي، لکه مونوګراف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲: مونوګراف يا پايليک:

مونو (يو – يوه) ګراف (موضوع) يعني مونوګراف يوه موضوع؛ هغه موضوع چې تر يوه عنوان لاندې ليکل کېږي. موضوع عموماً هدف لري او بې هدفه نه وي؛ لکه زمونږ په هېواد کې، چې ليسانس له دورې يا (B.B.A) وروسته مونوګراف يا پايليک ليکل کېږي.

تر يوه عنوان لاندې (راټولونه او تحقيق) کېږي. مونوګراف له يوې مخې تحقيق نه دی، بلکې تدوين او راټولونه هم ده. (تدوين+ تحقيق= مونوګراف)

د تدوين برخه ډېره ده او د څېړنې لږه...

زاهد، پښتو - پښتو سيند، **۵۰۳** مخ کې راځي: ((رساله Rasala) –نبح. م. ا) وړوکي مجموعه، کوچنی کتاب (۲) د سپرو يوه قطعه.)) دغه راز اوسني مونوګراف ليکنه لږه منظمه شوې او فارغ محصلان په نويو موضوعګانو کې تحقيق کوي او خپل مونوګرافونه ليکي.

پوهنوال احمد شاه زغم په هغه کوچنی رساله کې ناچاپ اثر، چې د څلورمو ټولګيو محصلينو لپاره يې ليکلی دی، راوړي:

((يو مونوګراف له دغو عمده برخو جوړېږي: (عنوان، سريزه، متن، نتيجه او ماخذونه... همدارنګه ځينې نور واړه عنوانونه هم شته، چې فرعي بڼه لري. د مونوګراف ماخذونه بايد کتابتونې، مرکې، ساحوې او سايټونه وي. لږ تر لږه د ماخذونو شمېر بايد له (**۵** يا **۸**) کم نه وي او تر ۱۲ يا ډېرو پورې هم وي.)) (**۵**:۲۲)

د پښتو ژبې وتلی معاصر ليکوال عبدالمالک همت د خپل اثر (د مقالې ليکلو اصول او د مطالعې او څېړنې لارښود)، **۴۱** مخ کې ليکلي دي: ((مونوګراف (monograph)؛ هغې رسالې ته وايي، چې يوازې پر يوه موضوع په مفصله شرح وليکل شي.)) يعني مونوګراف او رساله يوه معنی لري (مونوګراف هغه رساله ده، چې د مفهوم له پلوه بشپړه معنی افاده کړي او تر يو عنوان لاندې کېدای شي څو بېلابېلې واړه عنوانه هم راشي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو علومو په پوهنځيو کې مونوګراف ليکنه مروجه ده، خو په ډېر شمېر نورو پوهنتونونو او د کابل پوهنتون په نورو پوهنځيو کې سيمنارونه د محصلينو له خوا برابرېږي او په عملي ډول د استادانو او محصلينو په مخ کې دفاع ترې کېږي.
په اجتماعي پوهنځيو کې مونوګراف ليکل او په ساينسي علومو پوهنځيو کې له سيميناره دفاع کول ځکه مروج دي، چې (ادبياتو او .. پوهنځۍ ټولنې ته ليکوالان او نورو پروژه پوهېدونکي وړاندې کوي)

د مقالې ليکلو لرليد (سوابق):
د نورو علومو ترڅنګ مقاله ليکنه هم اوږد تاريخ لري. مقاله خو يوه عربي کلمه ده، مګر دا کلمه نه په عربي کې پردۍ ده، نه زموږ په ژبه او ادب کې. دغه کلمه له ډېر پخوا څخه هم د کتابونو د بابونو يا فصلونو لپاره مستعمله وه؛ لکه: د اقليدس ته منسوب کتاب پر پنځلسو مقالو ويشلی دی.
د ابن نديم ((الفهرست)) پر لسو مقالو ويشلی دی او د نظامي عروضي سمرقندي ((مجمع النوادر)) پر څلورو مقالو ويشلی دی او د علامه عبدالحی حبيبي (شل مقالې او د پوهاند عبدالشکور رشاد (لس مقالې) او د اروښاد صديق روهي (ادبي څېرنې) د يادولو وړ دي. ؟؟
د مقالې د لرغونتيا په برخه کې ډاکټر عزيزالدين اسماعيل ليکي: ((دمقالې کلمه په عربي ادب کې د غني دلالت له مخې نوې باله شي. حقيقت دا دی، چې په عربي ژبه کې د مقالې تاريخ د ورځپاڼې ليکلو په تاريخ پورې اړه لري او دغه تاريخ په عربي ژبه کې تر يوې نيمې پيړۍ زيات اوږدوالی نه لري. کله چې اروپايي ادب په عربي ادب ګډ و، دغه کلمه زموږ ادب ته راننوتله، په اروپا کې د مقالې د (Essay) کلمه د لومړي ځل لپاره په (۱۸۵۰ م) کال فرانسوي مدافع

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکيـــل مـــونتېين Michal Eyguem de mantigne (۱۵۳۳-۱۵۹۲) استعمال کړه.
خو دا کلمه په حقيقت کې هغه څه ته نږدې ده، چې پخواني عربي ادب يې د ((رسالې)) په نامه پېژني (کومه چې يوه موضوع تر څېړنې لاندې په کې نيول کېده، لکه د اخون الصفا رساله. دغسې رسالې به په اوږدوالي لس ګونو مخونو ته رسېدلې، خو د (الادب و فنون دراسة و نقد رساله، ۱۲۲ مخ کې راځي: ((اوسنۍ فني مقالې د اوسنۍ وضع له مخې لنډې وي، ځکه چې په مقاله کې ټول حقايق او افکار نه وړاندې کېږي. ډاکتر مندور دا خبره نه مني او د (الادب و فنونه)) په (۱۸۰) مخ کې ليکي:
((دا درسته نه ده، چې د مقالې ځرګندېده د يوه ادبي فن په څېر د ورځپاڼو او مجلو په ځرګندېدو د مخه ډېر بخوا پېژندل شوي وو، دغه فن يو شمېر اديبانو د پخواني يونان له عصره د فني قالب په توګه غوره کړی و، لکه چې ډېرې پخوانۍ مقالې په اخلاقي برخه کې راپاتې دي. په عربي ادب کې دې ته ورته مقالې له جاحظ څخه راپاتې دي.
ډاکتر سيروس شميسا په خپل اثر (انواع ادبي) لسم چاپ ۲۸۱ مخ کې ليکي:
((مقاله نويسي از قديم الايام مرسوم بود، در يونان پلو تارک و درورم سيروستکا به اين فن معروف بودند.)) خو د مقالې پېژندل د يوه ادبي ډول (ژانر) په توګه په دوو وروستيو پېړيو پورې اړه لري. د لومړي ځل لپاره فرانسوي ليکوال مونتېين د مقالو ليکل په رسمي توګه دود کړل او په ۱۰۸۰م کال يې خپلې مقالې خپرې کړې.
فرانسيس بيکن هم په همدغه پېړۍ کې د مقالو ليکل په انګلستان کې رواج کړل. په نولسمه پېړۍ کې، چې جملې راووتلې مقاله د ادبي انواعو يو ډېر رايج ډول وګرځېده، په لويديزه نړۍ کې د جورج اورېل او ای. ام فورسترا و جميز تورېر مقالې ډېرې معروفې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ایران کې هم مقالې له ډېر پخوا رواج درلود، خو هغې ته یې رساله ویله....)) (۲۵۸ م)

په افغانستان کې د فني مقاله لیکنې عمر تر سلو کالو پورې رسېږي او د غه کار د اروښاد علامه محمود طرزي له خوا په ۱۹۰۵–۱۹۱۱ م کلونو کې د سراج الاخبار له خپرېدو را په دې خوا شوی دی. علمي- ادبي مقاله لیکنه خو د شلمې پېړۍ په دریيمه او څلورمه لسیزه کې اوج ته ورسېدې او په ډېر ښه ډول یې په دغه پېړۍ کې دوام وموند.

کتابي بڼه یې وموندله؛ د علمي مؤسسو له خوا په علمي- ادبي جملو کې د مختلفو لیکوالو او استادانو له خوا ولیکل شوې او یو حرفوي فني او مسلکي قوت یې وموند. خو سایټونو او نیټ ته په یوویشتمه پېړۍ (۲۰۰۱-۲۰۱۴) کلونو کې هم میلمه شوې او اوس ا وس له ستونزو سره سره لله الحمد دغه علمي دین د ځوانانو، څېړونکو، مسلکي – علمي خلکو، استادانو او لیکوالو له خوا په ښه ډول ترسره کېږي او د الله تعالی د (قلم) پر نامه د سوګند اعجاز لاهوتي ورمې د هري ورځې په تېرېدو سره لا غوړېږي او دا دی لنډې مقالې (کمپیوټرسایټونو، فیس بوک، یوټیوب، او ...) ته لار پرانیزي. باید ووایو، چې په ډېر پخوا وخت کې هم مقالې لیکل کېدې، خو په پخوانۍ بڼه وې، چې رساله یې ورته ویلې او په مستقیمه توګه به خپرېدې او یا به څو مقالې د کتاب په بڼه خپرېدې، خو اوس چې د چاپ په کار کې هوسایي او پراختیا راغلې ده، نو د اوسمهال د غوښتنو له مخې د مقالو لیکل زیات شول او اوس زیاتره لنډې مقالې د ورځپاڼو او مجلو لپاره لیکل کېږي او ځینې لیکوالان دغه مقالې د کتاب په بڼه هم خپروي.

نوټ: زموږ په هېواد او ټوله اسلامي نړۍ کې دغه انقلاب (مقاله لیکنه) د نولسمې پېړۍ له دوهمې نیمایۍ را په دې خوا د علامه سید جمال الدین افغان او محمد عبده رحمة الله علیهما او د هغو شاګردانو له خوا رواج وموند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه: که په عمومي ډول وو ايو مقاله ليکنه له ډېر پخوا مروجه وه، په يونان کې پلوتارک او په روم کې سيسروو ستکا د ليکوالو په نامه يادېده، خو د يو ژانر (ادبي ډول) د مقالې تشخيص په وروستيو پېړيو پورې اړه لري.
د لومړي ځل لپاره فرانسوي ليکوال مونتني په رسمي ډول مقاله ليکنه مروجه کړه او په (۱۸۵۰ م) کال کې يې (Essais) وليکلې. فرانسيس بيکن هم په همدې پيړۍ کې په انګلستان کې مقاله ليکنه پيل کړه. په نولسمه پيړۍ کې، چې (مجله) منځته راغله؛ د مروجو ادبي ډولونو يا ژانرونو څخه وګڼل شوه. په لويديځ (غرب) کې د جورج اورول (Orwell) واى. م فورستر (Forester) او جِيمز توربر (Tharber) مقالې معروفې دي.

۷–۳– د مقالې ډولونه:

مقاله د بيان، وړاندې کولو، هدفونو او موضوع له مخې په لاندې ډول دي:
علمي مقاله يا مقالې: علمي موضوعګانې بيانوي؛ پرته له دې، چې په هغه کې ادبي صنعتونه او پېچيلتياوې کارول شوې وي او د احساساتو رول په کې تبارز موندلى وي. د علمي مقالې هدف د علمي حقايقو پراخېدل او د ټولو خلکو ته د هغې لېږدول دى. علمي مقالې په بېلابېلو برخو کې ليکل کېږي او علمي حقايق په بېلابېلو برخو کې بشري ټولنې ته وړاندې کوي.
په علمي مقاله کې د جملو جوړولو په برخه کې (د معنى د لېږدولو لپاره) ساده عبارتونه غوره کېږي. په دغو مقالو کې خيال باقي نه وي. علمي مقاله په حتمي ډول نوې او تازه موضوع نه وړاندې کوي او همدغه قيد نه درلودلو سره له علمي-تحقيقي مقالو بېلېږي.
يادښت: مقالې د موضوع او د ليکنې د ډول له مخې بېلابېل ډولونه لري؛ لکه:
((اول: علمي او خبرنيزې مقالې
دويم: ادبي او توصيفي مقالې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريیم: د ورځپاڼو او مطبوعاتو مقالې
څلورم: تخيلي مقالې
پنځم: انتقادي مقالې
شپږم: اخلاقي، ديني او روزنيزې مقالې.)) (۲: ۲۲۲- ۲۲۷)

ادبي مقاله يا مقالې:

ادبي مقاله د چا خبره يوه ټوټه منثور شعر دی، چې د ليکوال د ادبي استعداد ښوونکی وي. دغه ډول مقالې د ذهن د تخيلي قوې په مرسته ليکل کېږي. ادبي مقالــه د ليکــوال د ځــانګړي اســلوب، احســاســاتو، عواطفــو او خيــالي بخولو(انګيرنو) درلودونکی وي. د ادبي مقالې ليکوال غواړي په خپله ليکنه کې (لفظي او معنوي) ښايستونه (صنعتونه) وکاروي او خپل ادبي استعداد له دې لارې وښيي؛ د ادبي مقالو موضوع ډول ډول هم کېدای شي. ليکوال هره موضوع وړاندې کولای شي، خو شرط دا دی، چې الفاظ يې ادبي وي. په دغو مقالو کې (موضوع+خيالي قوت+ادبي ښايستونه او هنري ترکيبونه) ډېر ضروري دي.

علمي – تحقيقي مقاله:

علمي – څېړنيزې مقاله د تحرير او ليکنې په کار کې لکه علمي مقالو غوندې له وچو ادبي کلمو سره نه وړاندې کېږي. په کې تخيل او احساسات نه ځايېږي. علمي – تحقيقي ابداعي ځانګړني نه لري. خو تازه او نوې موضوعګانې خلکو ته وړاندې کوي.

علمي – تحقيقي مقاله لکه ډېر شمېر تحقيقي مقالو بايد د تعريف، توصيف (ستاينې)، تمثيل (ننداري)، کره کتنې، تحليل او ډېر شمېر تحقيقي آثارو غوندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي، پرته له هغه علمي – تحقيقي مقاله نه ګڼل کېږي. مثالونه، حبيبي، رشاد، ورمه مجله

د علمي – تحقيقي مقالو جوړښتي توکي:
علمي – تحقيقي مقالې د ياد شويو صفتونو سره سره، د جوړښت له پلوه لاندې ځانګړنې لري، چې په لاندې ډول وړاندې کېږي:

الف- د مقالې سرليک (عنوان)
عنوان د تحقيقي مقالو محتوايي هويت ټاکي. د تحقيقي مقالې سرليک (عنوان) بايد (لنډ، په زړه پورې، جامع، راټول او ګيرا زړه راښکوونکی) وي؛ داسې، چې لوستونکی جذب کړي. عنوان ته د مقالې ټاکندو هويت او روح هم ويلای شو.

ب- لنډيز (چکيده يا خلاصه)
لنډيز (چکيده) د مطلب روح او د مقالې د محتوا خواږه (لب ولواب) بيانوي او معمولاً (ډېر ځله) له (پنځو تر اتو) کرښو زيات نه وي. د مقالې لنډيز بايد د شکل (جولې) او د مقالې محتوايي جوړښت بيان کړي او فرعي عنوانونه ياد کړي، بلکې په لنډو عبارتونو او د کلياتو په وړاندې کولو، د مقالې فکري محصول توضيح او وړاندې کړي. د لنډيز (خلاصه) موخه (هدف) دا ده، چې لوستونکی د مقالې له محتوا سره بلد شي او د علاقمندۍ په صورت کې په لوستو يې پيل کوي.

پ- اصلي يا کليدي کلمې (کليد واژه ها)
د مقالې په راټولو (احتوا) کې جوړونکي توکي کلي مفهمونو ته وايي. يا په بله وينا کليدي کلمې (آزادې کلمې) هغه عبارتونه دي، چې د مقالې ترکيب

(c) ketabton.com: The Digital Library

(جوړښت) ورباندې چورلي. د دغو کلمو او عبارتونو يادول د مقالې کليات د لوستونکي په ذهن کې رسموي او د مقالې د مطالبو د فهم جوړونکی دی.

ت- سريزه (مقدمه)

د مقالې سريزه د ليکوال او څېړونکي لومړنۍ خبرې دي، چې له متن څخه د مخه وړاندې کېږي؛ هغه خبرې، چې د مقالې د متن له بحث څخه تر پيل کېدو د مخه ضروري دي. په مقاله کې مهمه خبره د مقالې د موضوع د ارزښتونو بيان دی، چې بايد په استدلال او قناعت بښونکي توګه وړاندې شي. د موضوع تاکل او غوره کول، د اسې کار دی، چې په مقدمه کې بيانېږي. هدفونه، د موضوع تاريخچه او د کار چلند په مقدمه کې وړاندې کېږي.

ټ- د مقالې متن:

د مقالې متن د تحقي مقالې د جوړېدو اصلي برخه ده؛ نو په دې اساس په ښو ، متينو او وړ عبارتونو ، د ګرامر له اصولو سره سم او د ورځې په ژبه بايد وليکل شي. له لفظي او معنوي تا ويلو ما ويلو (تعقيداتو) پاک وي. د مقالې متن بايد د محتوا له پلوه تحقيقي وي؛ يعنې د نورو خبرې-اترې، مناقشې او څېړنې راونغاړي. د ياد شوي محتوا ځانګړنې د تحقيقي مقالې لپاره د علمي-تحقيقي کتابونو او رسالو په بحث کې هم ضروري ده. د مقالې متن ډېر ځله له ګڼو متعددو سرليکونو جوړېږي.

د عنوانونو زياتوالی (تعدد)، مقاله له سترې کوونکې حالت (يو ډول والي) ژغوري او د مطلبونو فهم (پوهېدنه) د لوستونکي لپاره آسانوي. د مقالې د عنوانونو ترتيب، ترکيب او هغه مطلبونه، چې تر هر سرليک لاندې راځي بايد يو له بل سره منطقي او معقوله رابطه ولري، څو د لوستونکي ذهن له نظريو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

استدلالونو نتيجې ته رهبري کړي او همدارنګه مقالې د عنوانونو تعدد او شمېر سره متناسب وي.

ث- پايله (نتيجه ګيري)

د مقالې په دغه برخه کې ليکوال او محقق خپل فکري محصول راټولوي. د مقالې عمده او برجسته ټکي د لنډيز په توګه راوړي. د مقالې نتيجه اخيستنه په حقيقت کې د هغو غوښتنو ځواب دی، چې په مقدمه کې طرحه شوي دي؛ يعنې د هغه مطلب کشف او هغه مطلب بيان، چې هلته طرحه کېږي او عملي مصداق پيداکوي.

پايله بايد لنډه او جامع وي، په دې معنی چې د تحقيقي مقالې محصول په ساده او راکاږلې ژبه لوستونکو ته وړاندې کوي. البته د مقالې د نتيجه اخيستنې حجم، د ټولې مقالې په حجم پورې تړلې ده؛ يعنې بايد مقالې له متن سره مناسب وليکل شي.

ج- د ماخذونو فهرست

تحقيقي مقالې هم لکه تحقيقي رسالو غوندې ماخذونه او سرچينې لري، چې ليکوال او محقق د تحقيق پرمهال له هغو ګټې اخلي. ماخذونه د مقالې په پای کې راوړل کېږي. د مقاې دغه برخه دومره مهمه ده، چې تحقيقي مقالې له نورو مقالو بېلوي. ماخذونه اوس په دوه ډوله برابرېږي.

۱) متن او لمن ليک

۲) يوازې کتاب، ليکوال او مخ

۳) په متن او پای کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرمحقق سيد محی الدين هاشمي، د ليکوالۍ فن کتاب په **۵۲** مخ کې ليکي: ((د يوې بشپړې علمي-تحقيقي معياري مقالې په ليکنې چوکاټ کې دا لاندې درې برخې شاملې دي: (سريزه، اصلي مطلب (متن) لنډيز او نتيجه)...

نومورې زياتوي: سريزه (مقدمه) د ليکنې لومړۍ خو اساسي برخه ده... سريزه د ليکنې د روح د محتوا او معنی د هنداري مثال لري... په اصلي برخه کې بايد ټول پروګرامونه څنګزن عنوانونه يو له بل سره معنوي او فکري رابطه ولري... او لنډيز په دغه برخه کې ليکوال لومړی د ځينو هغو مهمو مسايلو چې د اصلي موضوع د روښانتيا او ثبوت لپاره په بېلابېلو پروګرامونو کې راغلي په ډېر لنډيز سره يادونه کوي.)) (**۳۹: ۵۳-۵۴**)

يادونه: د مقاله ليکنې پړاوونه په لاندې ډول دي:

((الف- د ليکوال فکري لارې او مخکنۍ اطلاعات؛ د ليکوال د ټولو او ختصاصي اطلاعاتو لپاره سرچينه ده، چې د ليکوالۍ اصول، د مطلب د ادا طرز او نور په کې راځي.

ب- په يوه موضوع تمرکز؛ د مطلب شرح، د فهرست ليکل، اطلاعاتي منابعو پورې اړونده ستونزې، چې بايد لاسرسی ورته پيدا کړي.

ج- د مطلب راټولول؛ يادداشت اخيستل، هغه څه چې په ذهن کې دي، د هغو سنجول، د تجربو، مرکو، د افکارو تبادله، مطالعه او فکر په دې کار کې رول لري.

د- ارزونه او تاکنه؛ د منتخب اطلاعاتي واحد برابرول.

ه-د مقالې طرحه؛ جزييات او ټول مطالب ترتيب، وړاندې او وروسته شي.

و- ليکل؛ د مسودې برابرول.

ز- بيا کتنه؛ په مطلب کې ضروري بدلونونه.

ح- د اصلي نسخې پاک نويس؛ د مقالې له بشپړولو وروسته وکتل شي او د يو استاد نظر وربادنې و اخيستل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ط- د چاپ لپاره چمتو کول؛ له ایډیټ وروسته، نظرونه واخیستل شي او بیا چاپ ته ورکړل شي.)) (۲۲: ۲۵، ۲۲)

۷–۴– د مطبوعاتو اړوند مقالي او د هغو ځانګړنې:

مطبوعات په یوه هېواد کې په عمومي ډول فکري ستون بلل کېږي او په خصوصي ډول د ژورنالیزم په مسلک پورې اړوند دي.

د ورځپاڼو، جریدو او مطبوعاتو مقالي د یو هېواد د خلکو ورځني علمي، ادبي، سیاسي، نظامي، ژوند ګڼ اړخونه انعکاسوي او د چا خبره په خپل هېواد او نورو هېوادونو پورې اړوند مطالبو باندې تنده ماتوي.

دغه مقالې په ورځپاڼو، جریدو او په عمومي ډول مطبوعاتو پورې اړوند بړي. د بر ځله د ورځې اړوندې خبرې خپروي. موضوعات یې نوي او تازه وي؛ خو کله مبتذل هم وي.

د شکل له پلوه لنډې او اوږدې وي؛ معمولاً د اخبارونو، ورځپاڼو، جریدو، مجلو، راډیوګانو، تلویزیونونو، سایټونو، فیس بوکونو، یوټیوبونو او ... له لارې خپرېږي. کله دغه مقالې فني وي، ځکه د مسلکي لیکوالو له خوا لیکل کېږي او خپرېږي، خو کله هم غیر فني او غیر مسلکي بڼه او مضمونونه لري، علت یې دا دی، چې کله کله د غیر مسلکي لیکوالو له خوا په ذوقي او احساساتي ډول لیکل کېږي.

دا کار هغه وخت خپل اعتدالي حالت موندلی شي، چې ټول خلک مطبوعاتو ته لاسرسی ولري. لیکوالي او ژورنالیزم د ټولنې د ډېرو خلکو په ورځني ژوند کې د دودیز او فرهنګي عادت په توګه قبول شي، لږ ترلږه خلک اخبار مطالعه کړي او که مطالعه د خپل ژوند ملګری وګرځوي نو په رښتیا کلتوري دنده یې ترسره کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مطبوعاتو اړونده مقالې د ژبې له پلوه ساده، رواني، د زده کړې او فهم وړ وي، خلک وربانديې پوهېږي او مطالعه کولای يې شي.

ځانګړنې:

أ. د دغو مقالو عمده ځانګړنې دا دي، چې ورځنې مطالب خپروي، بايد تازه او بکر موضوعات ولري. د نشر وړ موضوعګانې يې د ژوند د بېلابېلو اړخونو انعکاس وي؛ کېدای شي دغه موضوعات مثبت او يا منفي وي.

ب. بله عمده ځانګړنه يې دا ده، چې ادبي صنايع او لفظي پېچلتيا په کې نه وي، ساده ګي لري، اصلي مطلب په لنډو او ساده الفاظو کې وړاندې کوي، او له ادبي غوټو خلاص وي.

ت. همدارنګه مطالب او موضوع په مستقيمه توګه انعکاسوي. ښه مطبوعاتي مقاله هغه ده، چې له ادبي پېچلتيا او سياسي فکره خلاص وي او د ورځې او نوې موضوعګانې انعکاس کړي.

ث. بل خصوصيت يې دا دی، چې ورځنۍ پېښې يو له بله تړلې او د يوې موضوع بېلابېلې برخې تحليلوي. (۸۱۷)

- د مطبوعاتي ورځپاڼو د مقالو نمونه په لاندې ډول دي:

اول: اساسي مقالې:

دغه مقالې د ورځپاڼې، جريدې يا مياشتنۍ اساسي او فکري مقالې وي، چې تيوريکي او ګذارشي موضوعات په کې وړاندې کېږي؛ له تحليل او تفصيل سره مل وي. تحليل يې عمده اصل دی. مثالونه په ثبوت سره وړاندې کوي. معمولاً په لومړيو مخونو کې خپرېږي. د ورځپاڼې او جريدو د شکلي توان په اندازه د اوږده او لنډ مضمون درلودونکی وي. هر ډول مضمون لرلای شي.

ه- بله ځانګړنه يې دا ده، چې مطلق واقعيتونه په کې انعکاسېږي او له هر ډول احساساتو پاکې وي. شخصي او عاطفي افکار په کې ځای نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه رنګه حربي، تنظيمي او نور شخصي روابط ور کې ځای نشي پيدا کولای او که چېرې دا کار او دغه فکر لار په کې پيدا کړي د مطبوعاتو اصليت او اصالت تر پوښتني لاندې راولي.

ی- دغه مقالې ساده او روانه ژبه لري، څو هر لوستونکی ورباندې پوه شي.

له نقل قول او علمي –تحقيقي مصطلحاتو لږ کار اخيستل کېږي او تحليلونه تر ډېره برېده د ليکوال پر تفکر ولاړ وي؛ مراجعوي مدرکونه په کې کم وي.

په عمومي او خصوصي ډول تشبه، استعاره، کنايه او نور صنايع په کې لږ وي.

۲: دويم: سرليکنه (سرمقاله):

سرليکنه (سرمقاله) د ورځپاڼو او جريدو هويت ټاکي، ځکه له نورو مقالو لنډې، مهمې او د ورځپاڼو او جريدو پاليسي ټاکونکې هم وي.

له نظري او اصولي پلوه سرليکنه د ورځپاڼې روح او د سرليکنې مخ د هغې د ارزښت ښکارندوی دی. له دې امله سرليکنه داسې يو مسؤليت دی، چې ژورناليزم د پاتې ټولو ځانګو له مسؤليتونو څخه ډېر مهم او ستونزمن دی. د ورځپاڼو او رسالو په ادارو کې د سرليکنې د ليکلو دنده تکړه او تجربه کارو کسانو ته سپارل کېږي.

مسکين علي حجازي ليکي: ((دا مهال د لويو ورځپاڼو په اداره کې هغه ځوک د سرليکنې ليکلو ته ګمارل کېږي، چې پر بېلابېلو علومو پوه وي، خو کېدای شي په هرو سلو کسانو کې يو تن دې دا کار وکړای شي.

ډاکټر مسکين علي حجازي سرليکنه په مدير پورې اړونده ګڼي. نوموړی ليکي: ((د سرليکنې لغوي معنی د مدير ليکنه يا د مدير د نظر ځرګندول دي، خو په عامه توګه له دې څخه موخه هغه ليکنه ده، چې د سرليکنې پرمخ د ورځپاڼې يا رسالې ترنامه لاندې چاپېږي. ښايي هغه مدير، د اداري کوم غړی يا بل چا ليکلې وي.)) (۱۲:۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرمقالې په تعریف کې یو معاصر امریکایي لیکوال په خپل اثر (اېډ یټور او لیکوال) کې لیکي:
((سرلیکنه په شعوري او اړوند شکل کې د ورځپاڼې د غوښتنو د وړاندې کولو نوم دی. یا سرلیکنه پر روانو پېښو د ورځپاڼې نظر دی.)) (۱ : ۴۷)
که څه هم دغه تعریف د پخوانیو مطبوعاتو لپاره کافي و او اړخ یې ورسره لګاوه، خو د نویو لپاره ممکن توامیت ونه لري.
نن سبا د دولتي ژورنالیزم ترڅنګ شخصي ژورنالیزم او مطبوعات هم رامنځته شوي دي. ډېر انکشاف یې هم کړی دی؛ له بده مرغه تر اوسه زموږ په هېواد کې معیاري حد (پولې) ته نه دي رسیدلي، خو کېدای شي په راتلونکي وغوړېږي؛ مهمه خبره دا ده، چې شخصي او دولتي میډیا په (متوازن، دقیق، بېطرفانه، ملي، اسلامي او وطني روحیه...) وده او انکشاف وکړي او د روزګار له طوفانونو ګوښه انکشاف وکړي او د سمسورتیا وزرونه وغوړوي.
سرلیکنه د لوستونکو د اغېزمنولو یا ساتلو لپاره په لنډ ، ښکلي او منطقي انداز د حقایقو او نظر د حقایقو او نظر وړاندې کولو ته وایي؛ یا خبرو ته داسې توجه کول، چې عام لوستونکي پرې څرګند پوه شي.
کارل، جي ملر (Carl G. Miller) چې د (مډرن ژورنالیزم) لیکوال دی، وایي: ((سرلیکنه هغه مضمون دی، چې په کومه ځانګړې موضوع لیکل شوې وي او په هغه کې د لوستونکو فکر هغه لور ته وراوښتی وي، چې د لیکوال په آند سم وي.
))
او دغه راز د میکس لرنر (Max Lerner) په وینا : ((سرلیکنه پر مهمو ورځینیو پېښو د تبصرې کولو نوم دی.))
یا : سرلیکنه د هغې ژورنالیستکي لیکنې نوم دی، چې په هغه کې د اداري له لوري د لوستونکو د لارښوونې په موخه چارې ، مسایل روښانه شوي وي. (ډاکټر مسکین علي حجازي، د امیرجان وحید احمدزی، ژباړه ۱۳ او ۱۴ مخونو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راځي؛ بايد څرګند کړو اوس اوس ټولي غير ژورناليستکي مجلې په تېره علمي-تحقيقي او ادبي مجلې هم د خپلې مجلې د رواني پاليسۍ او منځپانګې ښوونې لپاره په مجلو کې سرمقالې ليکي او په دې بر علمي او خوندور ډول خپله خلا او بقا لا ډېروي.

د سرليکنې د مخ موضوعات څه شی وي؟

پر دې مخ له مقالې؛ پيلامې او شذرات (يادښت) سربېره نور شيان هم چاپېږي. او سني نظروالان نظر لري. د سرليکنې د مخ موضوعات عموماً په درې ډوله دي:

- سرليکنه او شذرات
- راغلي ليکونه
- پر مهمو پېښو يوه يا له يوې ډېرې ليکنې له دې سربېره پر دې مخ د ورځپاڼې نوم (Mast head) هم چاپېږي.

مګر امريکايي ليکوال (ډبليو، ډبليوو ويمک (W.W. Waymack) وايي، چې: ((زموږ د ورځپاڼو د سرليکونو مخونه څلور بنسټيزې برخې لري:

- سرليکنې
- پر روانو پېښو تبصرې (د يو ليکوال – يا لينډيکيټ) امريکايي ليکوال.
- راغلي ليکونه
- د منتخبو لنډيزونو، کتابونو، رسالو يا نورو ورځپاڼو اقتباسونه او نور... خو د ورځپاڼې پر مخ (سرليکنه او شذرات، ځانګړې ليکنه، راغلي ليکونه، کارتون، تصويرونه) هم راځي.

د ورځپاڼې موخې (اهداف):

هغه موخې که په لنډ ډول ووايو دا دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- پر خبرونو تبصره کول، یعني پر روانو پېښو خپل نظر ورکول، د خلکو لارښوونه، عامه نظر او روزنه. د سرلیکنې ځانګړني داسې دي.

د سرلیکنې خصوصیات (ځانګړني)

۱) ژبه یې ساده او روانه وي، داسې، چې هر لوستونکی ترې ګټه واخلي.
۲) له نقل قول او علمي مصطلحاتو څخه لږه فایده اخیستل کېږي.
۳) تحلیلونه ډېر ځله د لیکوال د تفکر محصول وي او یا د لیکوال پر تفکر ولاړ وي، خو دغه تحلیل له ورسره مخ شویو پېښو څخه کوي.
٤) ورځپاڼې د مقالې اندازه ښه ده، چې له یوه مخه ډېره نه وي.
٥) علمي او ادبي اصطلاحات په کې لږ راځي. (۱۱ : ۱۳۸)

۳: دريیم: اقتصادي مقالې او د هغو ځانګړني:
د اقتصادي مفهوم او مضمون درلودونکی وي. ډېرې وچې، خو مسلکي مقالې دي.
ډېر ځله اقتصادي مقالې د اقتصاد اصول د متخصص او مسلکي شخص له خوا لیکل کېږي. په ورځپاڼو او جریدو کې د دغه مقالې لکه د نورو برخو غوندې جلا او ځانګړي لیکوالان لري، اقتصادي مقالې کېدای شي په هره ورځپاڼه او جریده کې جلا ستون ولري.
د دغو مقالو د مضمون کیفیت په ارقامو کې نغښتی وي. ارقام باید دقیق او له اصلي منبع سره کتل شوي وي. اوس اوس زموږ د هېواد په ځینو راډیوګانو او په تېره تلویزیونونو کې اقتصادي مقالې خپرېږي.
په هغو هېوادونو کې چې اقتصادي پرمختګونه یې ډېر وي، د لیکوالۍ دغه برخه ډېره پیاوړې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هېواد کې هغه ورځپاڼې، چې په مستقل ډول اقتصادي پرمختګونه په مسلکي او دقيق ډول انعکاس کړي او آن (پنځه، لس، پنځه ويشت او پنځوس کلن) پلانونه د هېواد د ښېرازۍ لپاره پيشبيني کړي او وړانديزونه يې کړي. ډېرې لږ او آن په هېڅ حساب دي.

تر ډېره بريده د بانکونو د مجلو مخونه هم له (ادبي، سياسي، فرهنګي او کله اقصادي) مضمونونو ډکې وي.

نن سبا د غه مجلې او ورځپاڼې سوداګري اعلانونه او بروشرونه خپروي.

داسې مستقلې اقتصادي ورځپاڼې او مجلې نشته، چې د هېواد اقتصادي بېلابېل سيستمونه يو پر بل پسې تشريح او توضيح کړي. يوازې (هميانۍ) يوه ښايسته، معلوماتي، اقتصادي آزاده ورځپاڼه ده، چې په کابل او دوبۍ کې له (۱۳۹۲ه) را په دې خوا خپرېږي او زموږ د هېواد او نورو هېوادونو او اشخاصو په اقتصادي حالت باندې لږې او ډېرې خبرې کوي او تراوسه يې (۱۳۹۳) کاله پورې له (۲۵۰) ګڼه ډېرې ګڼې خپرې شوې دي. (۴۱ : ۱۵)

په پخوا وخت کابل پوهنتون کې د (اقتصادي څېړنې) په نامه مجلې شتون درلود، چې له هر پلوه اختصاصي او مسلکي مضمونونه ور کې خپرېدل، د امتياز خاوند يې خپله د اقتصاد پوهنځی و، مسوول مدير يې (م. امين فرهنګ، معاون او مهتمم يې محمد نعيم اشرفي او د تحرير کمېټې تر نظر لاندې خپرېده، چې د تحرير هيات کې يې (دکتور اشرف، محمد عارف غوثي، عنايت انور، سيد امين بها، م. انور، م. امين فرهنګ. ښاغلي پوهندوی محمد يوسف ايوبي) استادانو ګډون درلود، يعنې دغه مجله په بشپړه توګه (علمي، تحقيقي او مسلکي) مجله وه، چې اوس نه خپرېږي. وګورئ: (۴ : لومړی مخ)

نور بانکونه (پښتني، ملي، افغانستان... او شخصي لکه کابل، ميوند، عزيزي، افغان يونايټيډ ... بانکونه او دغه راز اقتصادي، مالي، کانونو او نور وزارتونه هم مجلې لري، چې کله اقتصادي مطالب خپروي، خو دا ټول ارګانونه داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجلې نه لري، چې پوره مسلکي خلک ورکې کار وکړي. ليکوال وي او په اقتصادي مسايلو کې پوه وي، دا زموږ د هېواد د اقتصادي کلتور په وده کې يوه تشه ده او د دغه خلاوو په ټولو ټولنيزو برخو کې محسوسې دي.

يادښت: د يوالي (ديواري) جريدې هم د ورو مقالو د خپرونو استعداد لري. دغه جريدې (اوونيزې) له هغو خپرونو عبارت دي، چې د يوې اداري داخلي پاليسي خپروي او کېداى شي ځينې نور د ورځې او نور معلومات هم خپاره کړي.
دغه جريده يو سرمقاله لري او نورې وړې مقالې لري او معلومات په کې راځي د مثال په ډول ادبيانو جريده کې ادبياتو مقالې راځي. مدير مسؤل، چلوونکې ډله هم لري، خو د امتياز خاوند يې هماغه مؤسسه ، ځانګه او يا رياست وي.

په مطبوعاتو پورې اړوندو مقالو د خپرېدو ځاى:

الف– ورځپاڼې او جريدې:
ورځپاڼې او جريدې د يو ارګان اړوندې (مربوطې) وي؛ کېداى شي دغه ارګان (مؤسسه) دولتي او يا شخصي وي.
په ورځپاڼو کې لنډې او اوږدې مقالې خپرېږي او کېداى شي مختلف مضمونونه ولري، لکه سياسي، اجتماعي، اقتصادي، ذوقي، اسلامي، ادبي او ... نورې.
ورځپاڼې په يوه هېواد کې د ټولنې خلکو پورې اړوند ورځينې مطلبونه خپروي، ځو کېداى شي ځينې ژورناليستکي رپوټونه (ګزارشونه)، مرکې او لنډ معلوماتي مطالب هم خپاره کړي، مګر ګزارشونه او مرکې هم په مهمو ورځينو پېښو پورې تړلي وي، ډېر زاړه نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ورځپاڼو او جريدو کې خپاره شوي مطالب يو لاس نه وي او يو ډول مفهوم نشي لرلای. سرمقاله په مدير مسؤل او نورې مقالې په نورو خلکو پورې هم کېدای شي مربوطې وي.
ممکن د امتياز خاوند او مدير مسؤل يو شخص او يوه مؤسسه وي، شخص او يا دولتي بيخ او بيس ولري، مګر کوم مطالب چې خپروي، پاليسي يې په هماغه ورځپاڼه پورې اړه ولري.
ورځپاڼې او جريدې زموږ په هېواد کې اوږد تاريخ لري، چې لنډيز يې وړاندې کوو:

ب– انټرنيټ (Internet)
انټرنيټ په نړيوالو، خو په تېره زموږ په مطبوعاتو کې نوې خپرنيزه ښکارنده (پديده) ده. ډېر لږ کلونه کېږي، چې زموږ په هېواد کې خلک له کمپيوټر Computer انټرنيټ او په نيټ کې له سايټونو (Sites) سره بلد شوِ او بلدِيت ترلاسه کوي.
د غه تخنيکي توکي (وسايل) له (۱۳۸۰ه) کلونو را په دې خوا زموږ په هېواد کې د استعمال وړ ګرځي او خلک ورسره روږدي کېږي؛ که څه هم عام سهولتونه (آسانتياوې) يې تر اوسه محسوسې نه دي، خو بيا هم په کابل او نورو ولايتونو مرکزونو کې د خلکو په تېره د ځوان پښت لاسرسی ورته نشته او که الله تعالی کول ورځ تربلې پراختيا مومي.
نن، سبا علمي او تحصيلي مؤسسې دومره ډېرې شوي، چې د دولتي پوهنتونونو او مؤسسو ترڅنګ شخصي پوهنتونونو او مؤسسو کې د کمپيوټر ساينس پوهنځي جوړ شوي او له دې لارې ځوانان روزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل پوهنتون کې په (۱۳۸۸ه ش) کابل کمپیوټر ساینس پوهنځی نوې جوړ شوی دی، چې کېدای شي (په لسګونه) فارغین ورکړي او اوس ماسټري پروګرام هم لري.
زموږ مطلب دا دی، چې د لیکوالۍ فن د قلم ترڅنګ د کمپیوټر لوری هم خپلوي او نوي نوي انټرنیټي ویبسایټونه (Websites) پیدا کوي. هغه ویبسایټونه یا ویبپاڼې، چې اوس خپرېږي لاندې به یې مشهور په ترتیب سره معرفي شي.
د افغانستان د انترنیټي ویبپاڼو لارښود (رهنمود صفحات انټرنیتي افغانستان، Afghanistan Website Guide:۲۰۱۳-
د وحیدالله ببرکزي څېړنې لیکنه، د ۲۰۱۳ م کال چاپ کې تر ډېره بریده ویبپاڼې معرفي کړې دي او همدارنګه د (کمپیوټر نړیوالې رهبری)
مجله (مهارت هفتم، اطلاعات او ارتباط یا (ICDL) په ۵۱ مخ) د سایټونو د لټونې د موتورونو - کل راغلی دی: هغه لیکي: ((امروزه موتورهای جستجوی فراوانی (سایت های جستجوگر) به منظور جستجو در انترنیت وجود دارد و هر روز به تعدا آنها آفزوده می شود که در ذیل نشان داده می شود. به منظور ورد به این سایت ها، پس از اتصال به شبکه انترنیت آدرس یکی از موتورهای جستجو را در کادر آدرس مروګر وارد کرده و کلید (Enter) صفحه کلید را فشار دهید.
((
(۵۱:۳۲)
دلته به د انټرنیټ عمومي او مهمې شبکې د یو جدول په ډول معرفي کړو کومې چې بیا سایټونه په کې موندل کېږي، دغه عمومي انجنونه دي، چې په ټولو، خو په ځینو کې یې برجسته راییې، تحقیقي، علمي، سیاسي، اجتماعي، ذوقي، فکاهي... مقالې او هر ډول معلومات موندل کېږي او هغه دا دي:

د معروف د لټونې موتورونه -۱-۳ لښتلیک (جدول)

(c) ketabton.com: The Digital Library

	د لټوني د موتور نوم	د لټوني د موتور آدرس
۱	د کابل پوهنتون ويب پاڼه	www.ku.edu.af
۲	Altavista	www.Altavista.com
۳	Excite	www.excite.com
۴	Google	www.google.com
۵	Go to	www.goto.com
۶	HOTBOT	www.hotbot.com
۷	Lycos	www.lycos.com
۸	Webcrawler	www.webcrawler.com
۹	Yahoo	www.yahoo.com
۱۰	Ask jeeves	www.ask.com
۱۱	MSN	www.msn.com

(وګورئ: مهارت هفتم، ۵۱ مخ)
پورته عمومي د لټوني موتورونه وښودل شول، چې نړيوال شهرت لري، خو د افغانستان ځيني سايټونه (ويبپاڼي) به هم معرفي کړو، چې ډول ډول (مسلکي او غيرمسلکي(؟)) مقالې په کې خپرېږي او هغه داسي معرفي کوو:
دلته د افغانستان دولتي ويبپاڼي، سفارتونه، په افغانستان کې نړيوالو سفارتونو، د افغانستان اداري دولتي نهادونو، ټولنو، سازمانونو، سياسي شخصيتونو، د افغانستان دري او پښتو خپرونو ويبپاڼي، کلتوري ټولني، پوهنتونونو، مؤسسو اونورو ويبپاڼو آدرسونه راغلي دي، چې د مثال په ډول به يې زموږ په مسلک پوري د لړو ويبپاڼو اميل آدرس په پوره ډول راوړو او دا وښيو، چې له ډېرو (ويبپاڼو) سره سره د دغه سايټونه پښتو ډول ډول مقالي خپروي؛ د دغو ويبپاڼو ځيني يې په لاندې توګه راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښنه	ویب سایټ	د اداري نوم
	www.moci.goc.af	د اطلاعـــاتو او فرهنـــګ وزارت
	www.alamahabibi.com	د اروښـاد پوهانـد علامـه عبدالحی حبیبي
	www.spinta.de	ښاغلی سلیمان لایق
	www.jahanionline.com	ښاغلی عبدالباري جهاني
	www.sham.se	انجمـن فرهنګـي افغانهـا مقیم در سویس
	www.afghanistan.swiss.com	نشـریه اجتمـاعی افغانهـا مقیم در سویس
	www.afghanpost.com	نشـریه چـاپي افغـان هـای مقیم کاناډا
	www.dailyafghanistan.com	روزنامه افغانستان
	www.۸am.af	روزنامه هشت صبح
	www.mandegardaily.com	روزنامه ماندګار
	www.armanemill.af	روزنامه آرمان ملی
	www.rohi.af	روهي پښتو خبري ویب پاڼه
	www.khabarial.info	خبریال خبري ویب پاڼه
	www.nunn.asia	نـن آزاده او خپلواکـه خبـري ویب پاڼه
	www.granafgahnistan.com	ګـران افغانسـتان خپلواکـه ملي ویب پاڼه
	www.azadiradio.org	د آزادۍ راډیـو خبـري ویـب

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاڼه		
د کلیـد راډيـو خبـري ويـب پاڼه	www.tkg.af	
د سـپوږمۍ راډيـو خبـري ويب پاڼه	www.spogmainews.com	
د پژواک خبري آژانس	www.pajhwok.com	
د وخت خبري آژانس	www.wakht.af	
د باختر خبري آژانس	www.bakhtarnews.com.af	
ويسا خپلواکه ملي ورځپاڼه	www.dailyweesa.com	
خـدمتګار خپلواکـه ملـي ورځپاڼه	www.khedmatgar.com	
تاند خبري ويب پاڼه	www.taand.com	
روزنامه افغانستان تايمز	www.afghanistantimes.af	

(۱۳: ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۸)

نوري او پښتـو ډېري ويبپاڼي شـته چي خبري بڼه لـري، لکـه بينـوا او نـوري پـه لسـګوني ورځپـاڼي او جريـدې، چي ژورناليسـتي، سياسـي، ادبي او اجتمـاعي مقالې په کي خپرېږي. (رهنمود صفحات انترنتی افغانستان)

۱– علمي – څېړنيزي او تحليلي مقالې:

علمي- تحقيقي او تحليلي مقالې، په ورځپاڼو، د اکاډميکو مؤسسو پـه نشـراتي مجلو او سايټونو کې خپرېږي.

علمي-څېړنيزې او تحليلي مقالې د يو فرد- افراد مسلکي او علمـي ټولنـو تحليـل او څېړنه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علمي – تحليلي مقالې په تحقيقي او څېړنيزه روحيه ليکل کېږي، وخت ګيره او اوږدې وي او ډېر ځله ماخذونه او منابع لري. دغه مقالې د يوې پخوانۍ او زړې موضوع په برخه کې نوي مدرکونه او پوهې راسپړل او رامنځته کول وي.

تخليقي روحيه په کې کمزوري وي او يا په بله معنی تخليق په کې وي، خو تخليق نه وي. نوی شی او کشف د خارق العاده ذوق او پوهې د يو ځا له خوا نه رامنځته کېږي، خو په زړو شيانو کې په تخليقي روحيه، تحقيق او پلټنه کېږي او د تحليل د اصولو له مخې ډول ډول فکري غزونې په کې وي، دغه غزونې کېدای شي د (ټولنيزو او طبيعي علومو) په برخه کې وي.

دغه مقالې له څېړنې (تحقيق) وروسته په علمي ډول برابرېږي او د اهميت وړ، نوي او په زړه پورې مطالب لري او لوستونکو ته نوي فکر ورپيدا کوي او له هغوی سره د نوموړی مسلک د کمبود په رفع کولو کې مرسته کوي.

= د علمي- څېړنيزو او تحليلي مقالو ځانګړنې:

دا ډول مقالې له استدلال او څېړنې سره وي، يعنې دا چې د څېړنې طبيعت لري، د څېړنې پوهه او روحيه لري. په يوه او کله له يوې ډېر موضوعاتو باندې تمرکز لري او داسې موضوعات راسپړي، چې له نوموړی ليکوال او څېړونکي څخه د مخه بل ليکوال او څېړونکي په هماغه موضوع کې نه وي رابرسيره کړي.

بله مهمه ځانګړنه يې دا ده، چې څېړنه او دويمه څېړنه (دويم تحقيق) بيا کتنه ده او د کره کتنې(نقد) په روحيه برابره وي، يعنې (د سره او ناسره) چې کره کتنې روحيه ده؛ استواره وي.

د کره کتنې دغه روحيه په (تحليلي) کره کتنه کې موجوده وي. څېړونکی کره کتنې نه دی او نه څېړنه کره کتنه ده، خو کولای شي د تحليلي کره کتنې ترازو (تله) په لاس کې ولري او په خپل تحليل کې د کره او لا سره وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴) په يوه علمي مقاله کې پېچلې ټکي او اصطلاحات د ليکوال له خوا توضيح کېږي او ستونزور اصطلاحات د تحليل له زربين څخه تېرېږي.

يوه علمي – تحقيقي او تحليلي مقاله ممکن په مياشتو او يا اونيو کې وليکل شي او د ورځپاڼو د مقالو پرخلاف په ډېره ژوره توګه ليکل کېږي، نو له دې امله دغه کار هغه څوک کولای شي، چې په يوه موضوع کې ژور او بنستيز معلومات ولري.

علمي مقاله ليکونکي بايد په پراخه حوصله، په توضيحي او تحليلي ډول د خپل کار موضوع مخکې له مخکې کور دينه (په نښه) کړي، د راټولو شويو معلوماتو او کارتوکو په وسيله د اېډېټ او خپرېدو تر مرحلې مقاله تعقيب او بيا نشر کړي.

د علمي- تحقيقي او تحليلي مقالو د ليکلو لپاره لاندې ټکي په نظر کې نيول کېږي.

١) نوې موضوع څنګه راپيدا کړي؟

٢) څنګه يوه نوې موضوع انتخاب کړي؛ څکه د پيدا کولو او انتخاب ترمنځ ارتباط او توپير موجود دی.

٣) د راپيدا کړې موضوع راسپړلو اړتيا شته او کنه؟

٤) اول د نوې او ناسپړلې موضوع په برخه کې ژوره څېړنه او بيا علمي او عملي کار.

٥) د مقالې لپاره د ماخذونو او منابعو او د اطلاعاتو د راټولولو علمي لارې- چارې.

٦) ياداشت نيونه، مرکې، ليدنه، پوښتنليکونه او نورشيان، چې د منابعو سرليک ګڼل کېږي.

٧) د استدلال او منطق له لارو چارو ګټه اخستنه هم ضروري ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸) په مقاله کې د مسلو د طرحه کولو لومړيتوبونه په پام کې نيول کېږي.
۹) له مقالې د غير ضروري ټکو حذفول مقاله په زړه پورې کوي.
۱۰) د نورو له نظره ګټه اخستنه او د مطالبو د انتقال، تحقيق په برخه کې د امانتدارۍ روحيه په پام کې درلودل کار آسانوي.

د علمي –تحقيقي او تحليلي مقالې د پوهنتونونو او تحقيقي مؤسسو، اکاډميو په هغو مجلو کې خپرېدلای شي، چې د تحرير باصلاحيته هيات ولري او د لوړو علمي رتبو او عملي تجربو څخه برخمن وي او د علمي ډګريو (درجو) ماسترې او (دوکتورا) خاوندان وي.

د علمي-تحقيقي او تحليلي مقالې بېلګه:

عنوان: د امنيت په مثاله کې د عدالت رول

د اسلام له نظره، عدالت د ټولو د پايښت د بقا رمز دی. الله تعالی په خپل معتبر کلام کې فرمايلي دي، چې: (اعدلو هو اقرب للتقوی) ژباړه: (پر خلکو او خلکو عدل کول تقوا ته نژدې دی.)

عدل په يوه ټولنه کې د ټولنې د ترقۍ او پرمختګ عامل او د سياسي نظام د ټينګښت او پايښت ستر عامل کېدای شي.

د هر حکومت د کارونو په سر کې بايد ټولنيز عدالت موجود وي او آن کاري برنامې او پروګرامونه د الهي عدل له مخې برابر کړي. پيغمبر ص به ويل، زما امتيان بايد له کورنو نيولې تر ټولنې عدل وکړي.

که موږ په ټولنو کې عادل زمامداران ولرو (څه چې ځان ته غواړي، نوور ته وغواړي) هېڅکله به د دوی د واکمنۍ په کار کې کمښتونه احساس نشي. عدل کول د زمامدارۍ د دوام د تظمين پياوړي وسيله او وسله ده. که زمامداران غواړي لويو انساني او اسلامي موخو (هدفونو) ته ورسېږي او د برياليتوبونو لوړو پوړيو ته ورسېږي ورته لازمه ده، عدل پيشه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که وغواړي څوک د زمامدارانو په توګه او د خلفای راشدينو په څېر د سرلوړی ژوند وکړي بايد د عدالت او عدالت غوښتني توره او تله په لاس کي ولري.
تولنيز عدالت هغه توره ده، چي ظالم عدالت ته رابولي او هغه استواره تله ده، چي د ظالم او مظلوم اعمال په کي تلل کېږي، څنګه الله رب الحکيم فرمايلي، چي (واقيم الوزن باالقسط...) تاسو په وزن کي کمي مه کوئ.
په دي اساس هېڅ شي د عدالت په اندازه نشي کولای خلک اصلاح کړي او امنيت تامين کړي. په حديث شريف کي راغلي چي: (د عدالت اجرا (ترسره کول) (مخالفتونه له منځه وړي او دوستي او محبت رامنځته کوي.) او د هېواد په عمران(اقتصادي او صنعتي پراختيا) کي ډېري اغيزي لري. که عدالت په ټولنه کي ترسره نشي، ظلم او ستم به يې ځای ونيسي او بيا به خلک د بدامنی، اجباري کوچېدو، ترکود وظيفي او ډېرو نورو تاوتريخوالي ته مجبور شي.
په حديث مبارک کي راغلي: (کار په عدالت وکړه، له ستم او ظلم پرهيز او لريووالي وکړه، چي ستم، رعيت آوارګي (مهاجرت) ته واداره کوي او بيداد (ظلم) توره او وسله رامنځته کوي.)
د قرآن منطق همدغه دی، چي بايد انسانان په عدالت کي ژوند وکړي، څنګه نو حديث شريف کي راغلي، قرآن د عدالت ويناند دی. (۳۲ : ۷۲)
پورته مقاله د يو سبک تحقيق ببلګه ده، کولای شو د پوره تحقيقي مقالو نوموني په (افغان ياد) د عبدالرحمن بابا ياد. د الفت ياد ، امير کروړ ياد او د پوهنتون مجلو کي مطالعه کړو.

۲- ادبي –توصيفي ،تحقيقي او علمي مقالي او ځانګړني:

بايد ووايو ، چي هر علم يا ټول علوم (طبيعي او اجتماعي) پراخه ادبي، تحقيقي او علمي برخي لري؛ زموږ له دغو مقالو څخه مطلب ادبي، تحقيقي مقالي دي، چي کېدای شي توصيفي (وصفي) هويت ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي مقالې وچې او مبتذلې ليکنې نه دی، بلکې د ادبي پېښو، ادبي دورو، ادبي روايتونو، ادبي ډولونو، ادبي پنځونو او ... په برخه کې پراخه څېړنې او تحقيق دی، چې د ادبي محقق له خوا په علمي-ادبي او آن خيالي ډول تحليل او توصفيېږي.

ادبي-توصيفي يا ادبي-تحقيقي او علمی مقالې پراخ مضمونونه لري، چې د ادبي محققينو له خوا له پراخه مضمون سره وړاندې کېږي.

د ادبي-علمي مقالو سبک د شکل او محتوا له پلوه له علمي- تحقيقي مقالو بېل دی. ادبي مقالې ډېر ځله پراخه اجتماعي مضمونونه انعکاسوي، هغه مضامين چې له فکري، فرهنګي او معنوي افکارو څخه يې سرچينه اخيستې وي. که لنډه ووايو، چې ادبي مقالود ټولنيزو پېښو ژور عاطفي او فکري انعکاس دی.

د ادبي- تحقيقي او علمي مقالو توپير له (ادبي-توصيفي) مقالو سره دا دی، چې لومړی يې د تحقيق او ريسرچ برخه جوړوي او ادبي توصيفي مقالې له خيال او ظرافتونو سره ملګرې وي.

ادبي-توصيفي مقالې په زړه پورې او خيال پارونکو جملو په کالب کې، چې د کلام (خبرو) ښکلی ټکی ورسره وي؛ برابرېږي. ډېرځله د دغو مقالو ليکوال پرته له دې، چې مسلې وڅېړي او وستايي، خپل مقصد ځرګندوي. په ځينو ادبي مقالو کې د مقالې ښکلا او بدرنګي د اتلانو روحي حالاتو د ستاينې داسې انځور ويشل کېږي، چې لوستونکی د هغې صحنې په خپل ذهن کې مجسموي، يعنې په مقاله کې موضوع دومره برجسته کوي، چې د لوستونکي د ذهن برخه شي. تحقيقي مقاله بايد پيغام او بيان ولري. ژبه يې ساده وي، د تحقيقي مقالې ارزښت دا دی، چې تازه لاره پرانيزي او موجوده لار اواره کړه او يا هغې ته دوام ورکړي او نوي افقونه پرانيزي.))
(۱۲: ۲۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چې: ((د ادبي مقالې اساسي موخه په ادبي مقاله کې د عواطفو او احساساتو بيان او سپړل دي. د پيغامونو لېږدول يوازې د ليکوال غوښتنه نه وي، بلکې ليکوال غواړي سره له دې، چې خپل پيغام انتقال کړي، لوستونکي هم په احساساتو کې شريکوي؛ داسې صحنې توصيفوي، چې لوستونکی يې ښکلاوو ته حيرانېږي او له رامنځته شويو پېښو متاثره (اغيزمن) کېږي، له دې امله د ادبي مقالې ليکل د مقالې له نورو ډولونو سخت کار دی..) (۲۱: ۱۳۸)
په ادبي مقاله کې ليکوال سره له دې، چې نورو ته ابدي- توصيفي معلومات لېږدوي، نور به لکه ځان غوندې متاثروي هم، خو په تحقيقي مقالو کې يوازې د کره معلوماتو لېږد مطرح دی. د ادبي مقالو توصيف عاطفي لوری لري او د وجدان د احساس تومنه په کې وي.

د ادبي –توصيفي مقالو ځانګړنې:

۱:- د کلمو ژوره (دقيقه) ټاکنه:

کلمې يا کلمه په دغو مقالو کې اساسي رول لري. هره کلمه د لسګونو معناوو ننبنه ده. يوه کلمه له ډېرو محتوياتو سره کار لري، له دې امله هره کلمه په ادبي مقاله کې نښو کارولای.
زما په نظر په ادبي –توصيفي مقالو کې (کلمې پريوالې او ښايسته وي. د کلمو يا خبرو ارزښت له دورو بهتر او لوړ دی.)
کلمې په ادبي مقالو کې ځای لري، خو هره کلمه جلا معنی ښندي. که (چا ته په نيغه او ستغه توګه وواېو ، چې ته مې نه خوښېږې، ډېر ژر د هغه په سلوک کې هم بدلون راځي، او که ورته وواېو ، چې زما دوست ملګری او راباندې ګران يې نو دخوند او دوستۍ احساس کوي.)
له همدې امله ددې لپاره، چې ادبي مقالې ښايسته ليکل کېږي، د ښو احساساتو لېږدونکې وي.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يوې کلمې د دقيق انتخاب لپاره مور باید دغو ټکو ته پاملرنه وکړو:
الف: پیاوړي ترکیبونه رامنځته کړو او په لیکنه کې یې وکاروو.
ب: معنا یې په لیکنه کې وکارېږي.
ج: لفظي او معنوي صنایع په لیکنه کې کار ځای لري.
۲: د کلمو خوش آهنگی؛ یعنې کلمې او عبارت ځانګړی آهنګ لري. آهنګ او تون کلمو ته وزن او ښکلا ورکوي؛ لکه: په پښتو شعر ویلو کې آهنګ شعر ته نوې هوا ورکوي؛ مثال په ډول:
توره چې تېرېږي خو ګوزار لره کنه
زلفې چې ولول شي خو خپل یار لره کنه...
۳: د لفظ او معنی یووال (هم آهنګي): د دې لپاره چې په ادبي لیکنو کې ادبي استعارې او تشبه ډېره کارول کېږي، لیکوال باید په خپلو تعبیرونو کې دقت وکړي، څو د مشبه او مشبه به یا مستعار او مستعارمنه ترمنځ تناسب موجودوي.
د مثال په ډول کې زلفې له سروې سره تشبه کړو اشتباه ده، خو که غاښونو له مرغلرو سره ورته وبولو خوند کوي.
۴: د جملو خوش آهنګي: په جمله کې دوه شیان مهم دي:
اول – فصاحت (د لفظ او معنی ورته والی)، چې فصیحه جمله په لاندې ډول لاسته راځي:
أ. د لیکنې قواعد په کې مراعات شوي وي.
ب. د املايي قواعدو مراعتول.
ت. د ګرامري قواعدو په پام کې نیول.
ث. د تالیف د کمزورۍ نشتوالی.
ج. د لفظي او معنوي صنایعو نشتوالی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم – بلاغت ، بليغه جمله هغه ده ، چې لازمه رسايي (لنډوالی) ولري او په لاندې ډول دي:

الف- ايجاز (لنډولی) ولري.

ب- د خوشاهنګۍ درلودونکی وي، آهنګ يې رسا وي.

۵: ترکيب ټاکنه: ترکيبونه بېلابېل حالات لري، ځينې يې ډېره ښکلا او توانمندي لري. هغه معيارونه، چې کولای شي موږ سره د غوره او ښو ترکيبونو په پېژندنه کې مرسته وکړي؛ دا دي:

۵:۱- منځپانګه (پرمايګي) (تومنه): تومنه په دې معنی، چې اندروني قوت په کې وي او له بلې خوا ترکيب، ژوروالی، صلابت (رواني) او مفهوم ولري.

۵:۲- ټينګوالی (استواري)؛ بايد ترکيب د دستور (ګرامر) (پښويه) له پلوه غلط نه وي.

۵:۳- ښکلا (شادابي) (خوشحالي) ؛ په دې معنی کله چې د ترکيب نوم اورو د خوشحالۍ او خوښۍ احساس کوو؛ لکه:

... د زړه د ښتو للمي کاره زما\
باران، باران د حسن غوارې له تا\
څو په قطغن وي زما د هيلو په ملک\
پيروز رحمت کړه د ښکلاوو الله\
لو ېږي مې سترګې چې هر ښکلې ګورم\
ډوب سر ترپای شم په سيلاب د حيا (۲ : ۲۸)

۵:۴- رساوالی (رسايي)؛ يعنې ترکيب وکولای شي، مخاطب ته اصلي مفهوم ورولېږدوي.

۵:۵- د کارونې ځای (کاربرد) ؛ بايد هر ترکيب په اصلي ځای کې له عرف سره سم وکارېږي؛ لکه: (د تورې برښنا) نه دا چې د (تورې حيا ...)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵:۶- د فضا يووالی؛ يعنې يوه ليکنه يو لاس وي، متضاد ترکيبونه په کې نه وي راغلي.
۵:۷- د قت، لنډون، د خيال د عناصرو پر ځای کارول، د صنايعو په استعمال کې افراط نه کول، لذت او خوند اخيستل هم اساسي شرطونه دي.

د ادبي – تحقيقي او ادبي – توصيفي مقالو ځينې بېلګې:
لومړی د ادبي –تحقيقي مقالو بېلګه:

۱) په پښتو معاصر ادب کې د اجمل ختک دريځ:
د پښتو په معاصر ادب کې، چې کله خبرې کوو نو ددې دورې په څو سرلارو کې يو هم اجمل ختک دی، چې د زياتو صلاحيتونو خاوند دی او بنسټيز کارونه يې سرته رسولي دي. له همدې امله د اجمل ختک دريځ د پښتو په معاصر ادب کې يو جوت او ژور دريځ بولو. د ادب په بېلابېلو صنفونو کې که شعر دي، که داستان، که تکل، که ډرامه که راپورتاژ، که ادبي سفر او که نور، خو په وده او پخېدو کې يې اجمل ختک د پاملرنې وړ کارونه سرته رسولي دي. د دې خبرې ثبوت په پښتو نثر او نظم کې د ده هغه ارزښتمن آثار دي، چې زموږ په ادب کې ځانګړی ځای لري. خو بيا هم اجمل ختک د يو شاعر په توګه د ډېر شهرت خاوند دی او دا ځکه چې د معاصر شعر په بدلون، جوړښت او وده کې دده ونډه زياته جوته ده.
اجمل ختک (۱۹۲۵ م)، چې په شعر ويلو پيل کاوه نو دغه وخت په کوزه پښتونخوا کې د باچا خان تر مشرۍ لاندې د ((خدايي خدمتګارۍ)) غورځنګ ښه په شور او درز کې روان و. دغه غورځنګ پښتو ادب ته تر بل هر څه زيات پښتو شعر ورکړ، چې د شاعرانو د نومونو فهرست يې ډېر اوږد دی. د دغه وخت زياته شاعري د نظم په بڼه کې وه، چې مقصد يې د ولس وېښول او د انګريزي ښکېلاک نه د خلاصون پر لور د خلکو راپاڅول وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجمل خټک په دغه وخت کې نوی زلمی و. تر همدغه اغیز لاندې یې شعر ویل پیل کړل، خو په دومره توپیر، چې ملي او قومي محتوا ته یې هنري جامه وروا غوستله او د شعر هنري اړخ او لوري ته یې بدلون ورکړ او هم یې دغې خبرې ته د نورو شاعرانو پاملرنه راوګرځوله.

د اجمل د شاعرۍ یو لوی خصوصیت او انفرادیت دا دی، چې د هغه د نظمونو فضا روماني ده. یا په داسې وواېو، چې بوده یې که د حقیقت پسندۍ د شډلو، سپېڅلو د نوتنسه یې د رومانیت له رنګینو، مهینو او پستو وربښمینو نه جوړه ده.

همدا رنګه د هند د نیمې وچې ځینو ملي مترقي ادبي تنظیمونو هم د اجمل خټک په ذهن او ادبی تګلاره باندې اغیز وکړ او د دغه اغیز له کبله د ده په سیاسي ژوند او ادبي لاره کې نوي ځرکونه په بلېدو شول، چې بیا نو یو ځلمیانو د ده دغه لاره هم په سیاسي لحاظ او هم له ادبي پلوه ښه وباله. سیاست پوه او لیکوال افراسیاب خټک په دې هکله وایي: ((کله چې د هند په نیمه وچه کې په (۱۹۳۲م) کال کې د (انجمن ترقي پسند مصنفین) په نوم یو تنظیم جوړ شو، نو په دغه تنظیم کې جمهوري او مترقي خوا عناصر شامل شول، چې دا دسته د هند په نیمه وچه کې د نوي ذهني فضا د آګاه او باشعورو جوړونکو باندې مشتمله وه.

په دې فیض احمد فیض، فراق ګورکپوري، ساحر لدیانوي، جوش ملیح ابادي، منشي پریم چند، حسرت موهاي، اسرار الحق، حجاز؛ جګر مراد آبادي، احمد ندیم قاسمي او نور ډېر ـــــ

نومونه شامل وو. دغه تحریک دنړۍ د ټولو آزادي غوښتونکو مترقي او جمهوري خواهانو او منورینو سره خپل غړیو کړی و. دغه تحریک په کوزه پښتونخوا کې په ادبي شعور(؟) هم ژور اغیز وکړ او د کاکاجي صنوبر حسین، فارغ بخاري، سیف الرحمن سلیم، اجمل خټک، قلندر مومند او لطیف وهمي غوندې انقلابي او مترقي شاعرانو هم د دغې څپې برخې وبلل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه تحريک نه په اغيز اجمل خټک د خپل شعر په محتوا نور هم څه ور زيات کړ، چې د وخت او زمان غوښتنه وه او هغه د انسان د آزادۍ او برابرۍ خبره وه او يا په بله معنا مترقي نظريو او افکارو يې د شعر غېږه ونيوله. د اجمل خټک شعر د نوي سياست غوښتنې له ځان سره ملي کړې او شعر و سياست يې سره يو ځای کړل؛ د هغه وخت ځوان کول د غه لاره ډېر ژر ومنله او په دغه لاره روان شول.
بيا هم د اياز داودزي وينا را اخلم، چې وايي: ((د هغه تخليقي او شاعرانه دماغ پښتو ادب ته يو نوی خيال او نوی جهان ور وبښلو. د اجمل خټک شاعرۍ د ژوند قافلې را ويښې کړې، د منزل احساس يې ور په ګوته کړ او د هغو په رفتار کې يې لکه د رواني مينې ګرمي او تيزي راوسته.
ويل کيږي، چې د اجمل خټک شاعري په پښتو کې هم د شاعرۍ لوری بدل کړ او هم د سياست؛ په دواړو کې يې نوی بدلون راوست او پلويان او لارويان يې هم ډېر زيات شول.
- ښاغلی سليم راز وايي، د اجمل خټک شاعري د شلمې پېړۍ وروستۍ نيمايي پښتون سياست او پښتو ادب متأثر کړی.
په سياست او ادب يې يو شان اثرات مرتب کړي او په عامو خلکو کې يې د انقلابي يون او سماجي بدلون جذبه، ولوله او حوصله پيدا کړې ده.
اجمل خټک او د ((غيرت چيغه)) يو له بله سره تړلي دوه نومونه دي. د خټک د کومې شاعرۍ ذکر چې ما وکړ په غيرت چيغه کې را منځته شوه، چې لاس په لاس په ګرځيدله او د هغه وخت جلوسونه او لاريونونه به په همدغې چيغې بدرګه کېدل.
د دغې چيغې ډېر شعرونه د ځوانانو په ذهنونو کې نقش وو او د متلونو په توګه به ويل کېدل. د غيرت چيغې شعرونه د هغه وخت په سياسي او ادبي حلقو کې خوځښت راوست او د سليم راز په قول، چې په سياست او ادب کې بدلون تر سترګو شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد عبدالله بختانی وايي چې: ((ځوانانو به هڅه کوله چې خپل شعرونه په دې لاره روان کړي.))

همدارنګه سليم راز هم دغه خبره لږ په تفصيل کوي او وايي: ((د غيرت چيغه ځلمو د لاربښووني صفحه ګرځولې او تاويز (تعويذ) کړې وه، ځکه پرې حکومت پابندي ولګوله، خو د پابندۍ باوجود د پښتون سياست لاره همدې کتاب وښوده او د پښتو د عصري مقدي شاعرۍ د فکري روح يقين هم دې کتاب وکړ.)) (... دغه مقاله نوره هم اوږده ده، چې د ادبي تحقيقي مقالو په اصولو برابره ده. او يوه څېړنيزه مقاله هم بلل کيږي.

دويم- د ادبي- توصيفي مقالو مثال:

د ناظر هم سترګې پټې شوې
هسې نه اجله! چې يو تا ته فکر وړی يم
هر ځلې يوې نوې ادا ته فکر وړی يم
بيا مې ومونده په فکر رامه شئ په ما پسې
زه درنه ملګرو داسې خوا ته فکر وړی يم

د دوه زرم کال د جولای په لومړۍ نيټه د لعل زاده ناظر سترګې د تل لپاره پټې شوې او پښتو ژبه او ادب له يو خوږژبي شاعر نه بې برخي شو.

لعل زاده ناظر د پښتو غزل د پلار امير حمزه شينواري له نامه وروسته د خيبر په سيمه کې دويم نوم دی، چې د خيبر د ځلمو شاعرانو په روزلو کې يې تل زيار ګاللی دی او زيار يې بې ثمره هم نه دی پاتې شوی.

لعل زاده ناظر په ۱۹۴۰م کال په شعر ويلو پيل وکړ او په اغلب ګمان، چې د ژوند تر ورستيو شيبو يې هم شعر وواېه، د حمزه صاحب په لومړيو شاګردانو کې دی تر ټولو مشر دی او د ده د استعداد او صلاحيتونه خبره وه، چې حمزه صاحب د ځوانانو شاعرانو روزنه ده ته وسپارله او ناظر هم په ډېر صداقت دغه خدمت سر ته ورساوه. د ده په شاګردانو کې مصري خان خاطر او خيبرافريدی د پښتو ژبې هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامتو شاعران وو، چې شهرت او آوازې يې تر لرې ځايونو ورسيدې او اوس هم د نامتو شاعرانو کې راځي.

لعل زاده ناظر کوم مکتب او يا کومه مدرسه نه وه ويلې. د ليک لوست په زده کړه کې يې کوم استاد هم نه لاره، خو په خپله يې ليک لوست زده کړې و. ليک لوست يې کولای شول او د ځانګړې مطالعې په برکت په ډير څه پوهيده.

مراد شينواري د لعل زاده ناظر شينواري په پېژندګلوۍ کې يو ځای ليکي: ((لعل زاده ناظر په خته د لواړګي شينواری دی؛ د پلار نوم يې عمراخان دی. په کال (۱۹۱۹م) کې زيږدلی دی؛ د پښتو عظيم شاعرحمزه شينواری خوريې دی او د شعر و شاعرۍ په ميدان کې يې هغوی ترتيب کړی دې. د ناظر د ځلميتوب په زمانه کې نه خو په لواړګي کې مکتبونه وو او نه عامو خلکو د انګريزانو په سکولونو کې تعليم حاصلول ښه خبره ګڼله. د لواړګي د نورو زلمو په شان ناظر هم د تعليم د نعمت نه محروم پاتې شو.

ما د دنيا مدرسه لوستې نه وه

امتحانونو دې په ما ولوست

لعل زاده ناظر په ۱۹۵۰م کال کې د خيبر د ځلمو ليکوالو د ټولنې مشر شو، چې د ټولنې په غړو کې مراد شينواری، ځيګراپريدی، خيبراپريدی او قيوم کوثراپريدی شامل وو.

همدا رنګه په (۱۹۵۳م) کې، چې د ولسي ادبي جرګې کومه څانګه په لنډي کوتل کې جوړه شوه ناظر يې مشر و...

د ناظر د شاعرۍ مجموعه د (مزل، په نامه درې کاله وړاندې په (۱۹۹۷م) کال په پېښور کې چاپ شوه. په دغه مجموعه باندې امير حمزه شينواري، قلندر مومند، راج ولي شاه خټک، اقبال نسيم، خټک، مراد شينواري او کليم شينواري د شاعرۍ سريزې ليکلي دي....

(c) ketabton.com: The Digital Library

... قلندر مومند وايي، چې د ناظر شينواري د شاعرۍ اهمه موضوع هم لکه د حمزه صاحب دی، خو فرق يې صرف دا دی، چې حمزه صاحب تصوف علمي طورسره خپل کړی و او ناظر ور سره تر نظرياتي حده ترون لري.

ناظر تر ډيره وخته خپل کلام نه چاپاوه او په دې نظر و، چې څومره په شاعرۍ وخت تېرېږي هغومره پخيږي، همدغه وجه وه، چې په وروستي عمر کې يې خپل کلام په کتابي شکل چاپ کړ، په داسې حال کې، چې زيات شمير شاګردانو يې خپل ديوانونه چاپ کړي وو.

د ناظر په کلام کې د پښتونولي، تصوف او انساني مينه غوټه شوي، چې بيان يې ساده، خوږ او تشبهات يې ډير عالي دي.

تنکی سوال مې له مودو په انتظار و

چې مې نن تر شونډو راغی اسويلی شو

دا په سترګو کې راخور څنګه پيکی شو

لکه پوی وی، چې نظر مې غلچکی شو

يا:

د مارانو قــــــــــرار کله په انګار شي

زه د يار په مخ د زلـــــــــفو قرار وينم

دا بل بيت:

لاس يې په تکل د غزوني څه او چت کړ

ما وې چې زيړ زرغونه را باندې راغله...

ناظر يو وخت د پېښور راډيو لپاره ډيرې ډرامې ليکلې وې. ځيني مضامين يې هم په مختلفو مجلو کې خپاره شوي دي. کيدای شي، چې د ناظر د نثر برخه څوک را ټوله کړي او په راتلونکي کې يې چاپ کړي. د ناظر دوه زامن (شفيق) او (کليم) د پښتو ښه شاعران دي، چې د ځانګړو مجموعه لرونکي دي. د پښتو ادب تاريخ به

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لعل زاده ناظر ادبي شخصيت، شاعري او پښتو ادب ته د ده خدمتونه هير نه کړي. دا به په تاريخونو کې ثبت وي او راتلونکي نسلونه به يې په درناوي يادوي.
پوهندوی استاد بريالی باجوړی (د ادبياتو په لړ کې، ۱۹۸)
= ادبي- توصيفي مقاله کې لازمه نه ده ماخذ نيغ په نيغه راوړل شي، خو د ليکوال د مطالعې محصول وي. ادبي- توصيفي مقالې کېدای شي لوېې يا وړې وي او دهنري نثر انداز په کې برجسته هم وي. په ادبي تحقيقی مقالو کې ماخذونه او د تحقيق اصول مراعاتيږي.

۳- انتقادي مقالې او د هغو ځانګړنې:

انتقادي مقالې د سمون او اصلاح لپاره ليکل کېږي او خپرېږي او د اصلاحاتو علمي علمبرداري کوي.
دغه مقالې د کره کتنې پر اصولو بنا وي، يعنې (سره او ناسره) سره بيلوي.
انتقادي مقالې که په هره برخه کې ليکل کېږي د ځينو ارزښتونو د ايجاد (رامنځته کولو) او ارزښتونو د ساتلو ضمانت کوي.
د دغو مقالو ليکوال ته ښايي، چې د پوهې او انصاف تله په لاس ولري او په ټولنه کې موجود ارزښتونه په مسلکي ډول وتلي؛ پوهه، انصاف او په مسلک کې وارد والی د انتقادي مقالو آر (اصل) جوړوي. دغه مقاله که تحقيقي وي او که غير تحقيقي (خبرنيزې) که په ورځپانو کې خپريږي، که په جريدو يا مجلو کې د ارقامو او مسلکي ارزښتونو صلاحيت ولري.)
د دغو مقالو ليکوال بايد د پوره ليکوالۍ مهارت او زيرکي ولري، ځکه چې اقتصادي ارزښتونه د هر چا لپاره مهم او په زړه پورې وي.
يو متل دی، چې وايي: ((د دنيا مور نشته او د عقل ورېی))
له دې امله (د هر چا ګټه د هغه د ژوند ارزښت ټاکي.) دا ډول مقالې د کره کتنې برخه احتوا کوي. او کره کتنه د خبرو او ټولنيزو ښکارندو (پديدو) تلل او ځبرل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. د ادبي او يا نورو آثارو د ارزښتونو سپړنه، هغه تفسير دی څو څرګنده کړي، چې د اثر غوره والی او بدوالی څه ته وايي؟
انتقادي مقالې د (سپړنې او نقد) د روحيې پر اساس آثار معرفي کوي او کره کوي، خو هو به هو يې نه کره کوي، بلکې د څېړنې اصولو له مخې يې څېړي.
((ادبي نقاد د يو ادبي اثر د ژورې کتنې او مطالعې په لړ کې د هغې تشريح او توضيح کوي او د اثر د محتوا په اصلي روح، د ليکوال په پيغام او د اثر د رامنځته کولو په غرض لوستونکی پوهوي او د نقد د ټاکلو کلي اصولو په رڼا کې د هغې ادبي ښکلا، ښېګڼه، عيبونه او نيمګړتياوې بيانوي.
نو د انتقادي مقالو ليکوال ته ښايي په خپله هره ليکنه کې پيغام ولري؛ پيغام د پوهولو او بعدي (راتلونکو) پوهنو زيري ورکوي.
انتقادي مقاله ليکنه په نړۍ کې ډېره پخوانۍ لرغونتيا لري، د ليکنې د دغه ډول پيل هم د فرانسې په معاصرو ادبياتو په تېره بيا کره کتنې پورې تړي. مګر دا خبره د ختيځ په برخه کې د تائيد او تصديق وړ نه ده، په تيره بيا د هغو تاريخي آثارو او تذکرو په باب، چې د هغو په ترڅ کې د ادبي آثارو او ادبي خيرو په باب ليکنې شوې دي، ځکه نو د مقالې او په تېره بيا د ادبي مقالې لېکنې لري.
د يو ليکوال په نظر: ((اوسنۍ انتقادي مقالې د رواني ميلادي پېړۍ له لومړۍ نيمايي را پدېخوا په نړۍ کې دودې او پرمختګ په لور مخه کړه او په ډېره چټکتيا سره پرمخ لاړه.
د کره کتنې مقالې ليکوال بايد د نقد په کار کې ډېر صادق وي، جرئت ولري او په عمل کې په خپل قضاوت کې انصاف، صراحت، قضاوت په پام کې ونيسي او بې طرفي له پامه و نه غورځوي.
د دغو مقالو ليکوال د معناوو په پالنه، د اخلاقو په سينګارولو، د عمومي افکارو په روښانولو، هيواد سره د مينې پيدا کولو او نورو سياسي او ټولنيزو مسلو د څېړنو په برخه کې ډېر فعال او زړه خوږي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره کتنه، چې په تولنیزو او ادبي مسلو کې یو اصل جوړوي، باید ناقد د ټولنیز مسوولیت او بشپړې بې طرفۍ په درلودلو سره دغه کار پرمخ بوځي.
د کره کتوني مقالې ځانګړنې: له ډېرو مهمو ځانګړنو څخه دا ده چې په دغه ژانر کې کره کتونکی غواړي د لیکوال ایجادي او زماني چال چلند او له دغه چال چلند څخه را منځته شوی حالت او بهیر بیان کړي. د پورتنیو دواړو ځانګړنو څرګندونه او تشریح هم په خپله په کره کتونکي او د هغه په پوهه، ځیرکۍ او ذوق پورې تړلې ده.
بله ډېره مهمه ځانګړنه د ټاکلي اثر یا آثارو لیکوال او ټاکلي ادبي بهیر په اړوند د کره کتونکي د ذوق او ځیرکۍ څرګندونه ده. پوهان په دې اړه نظر لري، چې کره کتونکی په خپله د یوه نوښتي اثر تل ته ننوزي، داسې لکه په خپله د نوښتګر او هنرمند په شان. دغه حالت او د دغه حالت اغېزه د دې سبب کېږي، چې کره کتونکی د نوموړی حالت او د نوموړي حالت اغېزه په خپل اثر (مقاله) کې پداسې ډول وړاندې کړي، چې په لوستونکي کې هم د هغه ورته احساس او اغیز را وپاروي. د یوې بشپړې انتقادي مقالې لپاره تر هر څه د مخه دا مهمه ده:
الف- په هغه کې د ژوند څېره چې په هنري اثر کې د واقعیت د انعکاس څرګندویه وي؛ انځورشي.
ب- ادبي مسألې او بنکلائیزې ورتیاوې چې زیاتره د اثر په نري اړخونو او د هنرمند په هنري مهارت پورې اړه ولري؛ را ونغاړل شي.
برسیره پر دې یوه بشپړه ادبي- انتقادي مقاله کولای شي په نوموړو دوو ځانګړنو برسیره د یوې ټولنې او یوه ځانګړي ادبي بهیر، معنوي او اخلاقي تګلارې هم په ګوته کړي.
د ډاکتر خالق رشید په وینا: (د انتقادي مقالې جوړښت.... په خپله په کره کتونکي او د ده په مهارت، تجربه او په موضوع باندې په برلاسۍ پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره کتونکی باید دا ټکی په پام کې ونيسي، چې کله غواړي په يوه ادبي موضوع باندې خپله څېړنه پيل کړي)
په انتقادي مقالو کې دا خبره دوه خبرې، چې د مقالې په شکلي او شخصيتي نظام کې ارزښت لري؛ په پام کې ونيسو:
اول- ليکوال بايد خپله ليکنه له جز نه د کل په لور پيل کړي او کله له کل نه د جز پر خوا ځي. د انتقادي مقالې په ليکلو کې دواړه تګلارې دود دي. د خدای بښلی استاد عبدالشکور رشاد د انتقادي مقالو تګلاره ډېر ځله له جز نه د کل په لور تللی وه او پراختيا يې موندلې وه. د خدای بښلی روهي د انتقادي مقالو تګلاره زياتره له کل نه جز طرف ته وه.
په هر ډول مورډ به د اصلاحي، انتقادي او معلوماتي مقالو يوه په زړه پورې بېلګه د اروا ښاد حضرت علامه عبدالحی حبيبي له يوه ولسمه برخه (شل مقالې څخه راواخلو وبه ګورو، چې څومره د اصلاحی او معلوماتي انتقادي مقالو مواد لري.

احمد شاهي
په احمد شاهي دوره کې د توپ جوړوني صنعت کله چې اعليحضرت احمد شاه بابا په ۱۱۲۰هـ ش کې د افغاني سلطنت بنسټ په کندهار کې کېښود، افغانستان د پراخه تشکيلاتو اړمن (محتاج) و، چې بايد په ملکي او لښکري چارو کې نيول شوی وای. د هغو له جملې د دولتي اردو تشکيل و، چې د هغه عصر په وسله سمبال وي. له دې مخکې يعني احمد شاهي غونډو وړاندې زموږ هيواد د ايران صفوی شاهنشاهي او هند د تيموريانو له دورو سره مخامخ و؛ له دې امله ډېرو او پراخه ملکي او پوځي تشکيلاتو ته اړمن و او د توپ استعمال او کارونه د بابديانو په عصر (۹۰۰هـ) کې په افغانستان کې رواج شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد شاه بابا د دې لپاره، چې له سلطنت وړاندې يو تجربه کار شخص او د خپل عصر له پوځي جنرالانو څخه و، د شاهانه عسکرو لپاره يې توپ او ناريه وسله (توپ) برابر کړې وه، چې د هغو له ډلې به يې ځينې در وپېژندل شي.

وايي د پاني پت په مشهوره جګړه کې يو لک (سل زره) افغاني لښکر له لس لکو (يو ميليون) جنوبي هند مرهټه وو سره مخامخ و. د مراته توپچي قوماندان ابراهيم خان يو شمير ستر قلعه کوب او دوه سوه صحرايي توپونه درلول، خو د احمد شاه قوا يوازې دېرش توپونه درلودل، چې په لاندې ډول دي:

= د زمزمې توپ: مشهور توپ دی، چې د اعليحضرت احمد شاه بابا لښکرو د پاني پت په جګړه کې کارا وه. دغه توپ په ۱۱۲۴هـ ـ ۱۷۵۰م) په لاهور کې د وزير شاه ولي خان د شاه نظير توپ جوړونکی په وسيله جوړ کړی و او يو بل توپ هم هغه ته ورته و، چې د پاني پت له فتح وروسته افغانستان ته راليږد پر مهال په چناب رود کې ډوب شو.

د زمزمې توپ د مس او رويې له يو ځايو الی جوړ شوی و اوږد والی يې ۱۴ فته او ۱۴ انچه او د خولې قطر (اوږد والی) ۹ نيم اينچ و.

توپ زمزمه بعد از فتح پاني پت در لاهور بدست خواجه عبيد حکمدار افغاني ماند که در سال ۱۷۶۲م بدست.

هری سنګهـ افتاد وتا (۱۷۶۴م) در شاه برج قلعه لاهور بود. در همين سال سردار چرت سنګهـ که از اسلاف رنجيت سنګهـ بوده، زمزمه را به ګوجرانوله برد و از آنجا بدست سردار امحد راجپوت به احمد نګر پنجاب آورده شد و به تصرف ګوجر سنګهـ درآمد.

در سال (۱۷۷۲م) باز بدست احمد خان بطرف رسولنګر برده شد و به سال (۱۷۷۲م) جهند ا سنګهـ آنرا به امرتسر آورد، تا در ۱۸۲۰م حسين فتح امرتسر بدست رنجيت سنګهـ افتاد و در جنګهای دسکه، قصور، سجانپور، وزير آباد، ملتان ازين توپ کار ميګرفت، درمحاصره ملتان به اين توپ خساراتی وارد آمد و به دروازه دهلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهر لاهور رسانیده شد تا که در سال (۱۸۷۰م) انگلستان آنرا دربین پوهنتون وموزیم لاهور بر صفه یي نصب کردند وتاکنون همانجاست، بردهان توپ منقوش است:

بامر در دوران شاه ولیخان وزیر
ساخت توپ زمزمه نام قالعه گیر (عمل شاه نظیر)
برپشت توپ نوشته اند:
درزمان شه فریدون فر
داور دادبخش عدل شعار
خسرو تخت گیروجم مقدار
شدبد ستور اشرف الوزرا
امرسد ازسدهء سپهرمدار
که برزد به اهتمام تمام
توپ شعبان شکوه کوه وقار
خانه زاد شه سپهرسریر
شه ولیخان وزیر اکثرکار
بهرتقریم آن مهم سترگ...
سال تاریخش ازخرد جستم
کرد با وحشت آنچنان اظهار
که اگرنقد جان کنی تسلیم
رازپنهان بتوکنم تکرار
بعد تسلیم اوبگفتا توپ
پیکراژدهای آتشبار

ازتوپهای دیگران عصرد واطلاع دردست است. درکتابخانه فاضل سخندان بناغلی گویا اعتمادی جنگی نهایت گرانبها موجود است که مملو ازاطلاعات

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسیار مغتنم ونادر تاریخي استو نویسنده آن متخلص به (هراتی) نواسه عبدالله ابن ابوسعید الهروی بود ، که غالباً درعصر احمدشاهی وتیمورشاهی بارجان دیوان انشای شهنشاهی محشوربوده ، مطالب تاریخی ابن مجموعه گرانبها درخورمقاله علیحده ایست، ولی درین جابه اجازت دانشمند موصوف کابا امکان مهربانی ورواداری این مجموعه نفیس رابدسترس نوبینده گذاشته اند ، تاریخ ساختن دوتوپ دیگر رامینویسم:

درسنهء (۱۱۸۵هـ) که شهزاده تیمور درهرات حکمرانی داشت. به امروی توب رادرآنجابه وسیله صنعت گران آن شهرریخته بودند، تاریخ ساختن آنرا میرزا خان هادی خان متخلص به عشرت بن میرزا عبدالله متخلص به میرزا عبدالله متخلص به سرور (به دوضمه) که از منشیان وشعرای دربار بوده، چنین گفت: وله دام غره درتاریخ توپ که بحسب فرمایش تیمورشاه درهرات ریخته شده.

تیمور شهر که شاهی ازوی
شد سکه بزرچو نقش شاهی
ازلنگراوعجب نباشد
خم گردد اگرکه پشت شاهی...
جسمتم زتلطف ونوازش
شدرهبرمابه عذرخواهی
کفتاکه زغیب شداشارات
سوزنده حضم پادشاهی

از مصراع اخیر سنه (۱۱۸۵هـ) که دراصل هم به خط سرخ نوشته شده برمی آیدو ازمضمون قطعه است که درین اوقات توپهای معتدد درادرهرات ساخته بودند ، اماتوپ دیگربه امرهمین شهزاده درسنه (۱۱۷۰هـ) درلاهورتوجه دستوراووکارحسن خان (یکی ازتوپ سازان) ساخته شده بودکه همان شاعر ومنشی تاریخ ساختن آنرا چنین منظوم داشت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زنواب همايون شاه تيمورآنکه ازبيمش
نگيرد سربه ملک وکشوراوگردن اعدا
زيس دست ستم ازعدل اوکوته بود شايد
کشد گرغمزه دلبربه عهدش دست ازيغما
چوازجادررود طبع همايونش، بلکين خواهی
زند برهم زچين ابروان چين رابيک ايما...

شعر ډير لوی دی. له مطالعې يې داسې ښکاري، چې نورتوپونه هم د دغه شاه په وخت کې جوړشو. بل توپ د همدغه شهزاده په وخت کې جوړشو. لومړی توپ د تيمورشاه چې دلاهوردارالسلطنت و ، نقشه شواوجوړشواوله ليکنې يې ښکاري کېدای شي په (۱۱۲۹ هـ) کې جوړشوی وي. داسې ښکاري، چې په هغه وخت کې ډيرتوپونه په لاهورکې جوړشواود دغوتوپونوجوړونکی حسن خان و، چې داستاد شاه نظيرشاګردو. ښاغلی عزيزالدين پوپلزی وايي په ۱۲۱۲ کې حسن کابل ته داعليحضرت زمان په امرراوغوښتل شواودلته يې د ((زبرزنګ)) په نامه بل توپ په ۱۲۱۲ کال جوړکړ.

ښاغلی پوپلزی د (زبرزنګ) په تاريخچه کې زياتوي، چې دغه توپ د کابل خيابان د چهلستون د قصرمخکې نصب و، خوسردارمحمد عظيم خان هغه خپل وردوست محمد خان ته وبانبه اوهغه يې دغزني حکمرانۍ ته وليږه. که د ښاغلی پوپلزی دغه مدارک مستند وي، کېدای شي سرداردوست محمد خان زبرزنګ غزنی ته ليږدولی وی، هغه وايي:

درسال ۱۸۳۹ هم چون لشکر معرو اندوس برافغانستان تجاوز کردوسردارغلام حيدرخان بن امير دوست محمد خان ازغزنه دفاع ميکردتوپی بزر دردسترس مجاهدين ملی بود ، که نقش آن درهمان ۱۸۳۹م به قلم جنرالان لشکری انگليس ساخته شد ، ودر گليسون تاريخی لشکر اندوس به ريس وهيات مديره است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انديا کمپني از طرف جوزف فورويل و الترتقديم گرديد و اين کللسيون به سعی سرکيت ای جيکسن طبع و نشرشد.(۱۵: ۱۰۱، ۱۰۲)
پورته مقاله چې يو انتقادی متن دی، ډير نور مطالب هم لري؛ په دغه مقاله کې له ډيرو نويو او معتبرو ماخذو نو څخه خدای ښبښلی لوی استاد علامه حبيبي ګټه پورته کړې، چې په حقه کره مقالو جملې ګڼل کېږي لنډه دا چې:
- دانتقادي مقالو ليکونی بايد دنقد په کارکې ډيربلد، رښتنی او صادق وي، باجرئته او په عمل کې خپل قضاوت کې انصاف، صراحت او قضاوت په پام کې ونسی او بې زرفي له پامه ونه غورځوي دغه ليکوال بايد دمعنويت په پالنه، داخلاقو په سمبالولو، دعمومی افکارو په روښانولو، هيوادسره دمينې پيداکولو او نورو سياسی او ټولنيزو مثالو دخيړلو په برخه کې ډير فعال او زړه خوږي وي او کره کتنه چې په ټولنيزو او ادبي مثالو کې يو اصل جوړوي، بايد ناقد د ټولنيز مسوليت او بشري بيطرفۍ په درلودلو سره دغه کارمخکی بوځي.

=دانتقادي مقالو بله بيلګه:
په تياره کې مزل
(دنثرليکلو هنرکتاب) دتاند او وزين قلم ليکوال ښاغلی اسدالله غضنفر ليکي:
((څوورځې دمخه په کابل کې دافغان ادبي بهيرپه غونډه کې په يوه ليکنه باندي اوږدې خبرې وشوې او ګڼو کسانو په کره کتنه کې برخه واخيستـه، خو بحث راټول نه شو او نتيجې ته سره ونه رسيده.
دبحث دتيت او پرک والی وجهه دا وه، چې ځينو کسانو ليکنې ته دمقالې په سترګه کتلې وو، ځينو نورو لنډه کيسه ګڼلې وه او په آخرکې خوديوې خاطرې په حيث هم تبصره وربانديې وشوه.
دليکنې موضوع يا کانکورکې دکاميابۍ لپاره دکورسونو له اهميتـه څرخيدله هغو، چې ليکنې ته دمقالې په سترګه کتلې وو، ډير بحث دکورسونو دضرورت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتون اونه شتون کاوه، يو شمېر نوروته، چې ليکنه لنډه کيسه ورښکاريدله، ډيلاټ، تلوسي اوکترکټرايزيشن په باب خبري وکړې. ليکوال ماته نژدې اوورته وامې وريدل، چې خاطره يې ليکلې ده، خودخاطرې په حيث ماته پکې دامشکل پېښ و، چې دبل چاژړه اوذهن ته يې نوښتګه پکې لاره کوله اواورېدې مکالمې يې ښکه په يادپاتيدلې.

پوره درې کاله پخوا د ۱۳۸۲هـ کال په سنبله کې هم دکابل په يوه ادبي غونډه کې برخه واخيستله دغسې مشکل پېښ شو. غونډه په قلم ټولنه کې وه. دالحاج حسام ددريوتازه چاپ شويوآثارو مخکتنه وه. دده يواثرته ځينودناول په سترګه کتل اويوډول بحث يې وربانـدې کاوه، خو ځينو نورو ورتـه دواقعي ريـوټ لـه عينکوکتل اوبحث يې بل ډول و. دغودوو پيښو ته مې ددې لپاره اشاره وکړه، چې لوستونکی په ادبي اثر باندې د پوهيدو او قضاوت په وخت دهغه (ژانر) په نظر کې نيسي.

دادبپوهنې په تړلوپخواني اومشهورکتاب يعنې (بوطيقا) کې ارسطودآثاروپه ژانرونوخبرې کـوې او دژانرونودځانګړنوپـه رڼـا کـې پـه اثربانـدې دقضـاوت معيارونه راښيي.

البته کره کتنه ډيرډولونه لري، چې دژانرپربنيادکره کتنه يې يوډول دی، خودکره کتنې په نوروډولونوکې هم په اثر باندې دپوهېدلواوقضاوت کولولپاره دهغه ژانرپه اړه څه ناڅه معلوماتوته اړيو؛ لوستونکی دهر ژانر له اثره بيله توقع لري.

ليکـوال کـه دخپـل اثردليکلوپـه وخـت دژانرپـه اړه هـيڅ تصـويرنه وي کـړی، دانودا سې ده لکه چاچې په تياره کې بې خراغه مزل کړی وي. ځينې ليکوال دتواضع په خاطر دخپل اثرژانرنه ښيي. زماپه ګومان تردې ډول تواضع يوڅه کبر بهتره دی.)) (۳۰: ۲۰۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- تبليغي مقالې او د هغوځانګړنې:

تبليغ، وعظ، نصيحت او پند په ټولنه کې د منوروا و پوهو انسانانو له خوا د عامه اذهانو د روښانولو او منورکولو يوه غوره وسيله ده.

د تبليغ او نصيحت لار د مؤدب کولو، کله ناکله د تنبه کولو (ګوت څنډنو) له لارې امکان لرلای شي. د تبليغي مقالې هغه مقالې دی، چې ډېرځله د ټولنيزو، سياسي فرهنګي، ديني او...

بيلابيلو موخو(هدفونو) لپاره د عمومي افکارو او د احساساتو، تنګريو او عواطفو په پارولو کې مهم رول لري.

دغه مقالې عادي مقالې نه دي، مسلکي مقالې دي، بايد د مسلکي خلکو له خوا ليکل شي، ځکه په نيغه توګه د خلکو له احساساتو سره سروکار لري. د دغو مقالو ليکوونکي، جوړونکي وی، مؤدبونکی او لارښودونکي وي. خلک د ټولنې د جوړونې هيوادپالنې په لورهڅوي. په سوداګری برخه کې په تبليغاتي مقالوکې د (عاطفي، احساس او زوړد هيجان توکي (عناصر) فوق العاده ډېر او اهميت لري، له دې امله که چېرې ليکوال د خلکو احساسات په ښه ډول را ونه پاروي په ټولنه کې به د بدو خلکو د سوء استفادې (ناوړه ګټې) اختستنې لارې چارې برابرې شي.

هدف؛ د تبليغاتي مقالو ستر هدف دادی، چې څنګه ليکوال و کولای شي د وخت مهم موضوعات ديورسأ (غوره) غرېبه توګه خلکو ته ورسوي؛ دی تبليغاتي مقالې روحيه ورکوونکي وي. تبليغي مقالې له تبلغاتي مقالو سره توپيرلري او توپيريې داسې په ګوته کوو:

الف- تبليغ؛ وعظ، نصيحت او پند، چې هدف يې اصلاح او فکري سمون دی. ديني، فرهنګي، عرفاني او...

هدفونه لري او په مجموعي ډول اجتماعي (ټولنيزه) اصلاح غواړي. د شکل له پلوه لنډې وي او د منځپانګې له اړخه د اصلاحي فکر درلودونکی او تبلغونکې وي. د غه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقالې غوره هدفونه لري؛ په ماخذونو او اکثراً (ډېرځله) په اقتباسونو متکي (ولاړې) وي.
ډېرځله دعلمي بنسټونو، شرعياتو پوهنځيو او نورو ديني او...مؤسسو له خوا خپرېږي. دغه مقالې چاپي او غير چاپي بڼه لري. دليکوال په وينا: ((ددغو مقالو مواد، يوازې مطالعې او تحقيق له لارې لاسته راځي. خو په هغو مقالو کې، چې يوه نوې نظريه مطرح شي، په دې حال کې درست استدلال او منطق دکار اساس جوړوي.)) (۱۷ : ۲۹)
= ددغو مقالو ځانګړنې: دشکل له پوله لنډې خو دلاس په لاس مطالعې مولودوي؛ استدلال او علمي منطق ورکې پياوړې وي؛ دمستندو او باوري منابعو له روحيه وړاندې کېږي؛ ترټولو دا چې هر اوريدونکی ته ديوې موضوع په برخه کې فکر احساس ورکوي؛ پند، نصيحت دينی، مذهبي عرفاني (او معرفتي برخه يې پياوړې وي. وچ تبليغ نه وي.
ب- تبليغاتي مقالې: کېدای شي تبلغي هويت ولري، او همدا رنګه سياسي او اجتماعي مضمونونه ولري. سوداګرۍ په برخه کې هم رول لري. بروشورونه، سوداګري اعلانونه هم په دې برخه پورې اړه لري.
تبليغاتي مقالې هرډول مادي او معنوي مواد رانغاړي. يوډول تجارتي هويت لري؛ په فيشن، مود... پورې اړوند مطالب خپروي. لنډې وي او ورځني مطالب خپروي. ژبه يې لکه دتبليغي او ادبي مقالو خوږه نه وي؛ په مجردو الفاظو لوبې کول يې يوډول ارمان جوړوي.
مهم خصوصيت يې ديوې (تجارتي، سياسی او اجتماعي، مثالو او شيانو په برخه کې خلکو ته خبرداری ورکوی؛ لکه:
((بنابرتصميم فوق العاده ووثايق تجارتی و (چک) درامريکا وانګلستان وهولاند معاملات پراګنده وخوردوريزه هم بذريعه (چک بانک) تسويه مې شود، ياازروی تشکيالت مالي ممالک مذکور ويابنابرحمل ونقل ندادن کيسه های پول

(c) ketabton.com: The Digital Library

وبانکنوت خواه به مودوخواه به فيشن په هرطوريکه تغير نمايم اين شکل دراساسات تجارتی درميان خلق صورت احتياجی حياتی راداراشده است...))
(۳۵:۲۱۲)
لنډه داچې تبليغی مقالې په استدلال اوعلمي پوهې بنأوي اوديومرام (اسلامي) لپاره خلکوته ذهنيت ورکوي اوروامجادله پرمخ وړي.
دلته به دتبليغي مقالوځينې بېلګې د (کبريت احمر) له کتابه راواخلو اوله بېلګه (نمونه):
پرلاره دپيغمبر (ص) تګ په (جامع السعادت) کې نراقي اول روايت کړی دی:
کله چې رسول الله (ص) له اصحاب کرامو سره پرلارتللو، هغوی ته به امرکاوه، چې مخکې لاړشئ او دهغوی په منځ کې به روان و، اوهم يې روايت کړی دی؛ له خدای (ج) څخه دلريوالی سبب کيږي هغه خلک، چې ترشاه يې خلک روان وي اوياڅوک ورته په پښو درېږي. اميرالمنين ويلي، (من اراد ان ينظرالی رجل من اهل النارفلينضرالی رجل قاعدوبين يديه قوم قائم) اوهمدارنګه دپيغمبر (ص) مجلس ته يوسړی رادننه شو ټول بدن يې پولې (ټناکې) وې اوله هغوا وبه تويدلې اودهرچاترڅنګ، چې کېناسته، هغه به له ځايه پورته کېده.
حضرت پيغمبر (ص) هغه په خپل څنګ کې کيناوه.
يوه ورځ حضرت محمد (ص) له نورو اصحابو سره ډوډۍ خوره، چې يوبل کرغيړن مخ اوناروغه رادننوت اودمجلس غړوله هغه کرکه وکړه، پيغمبر (ص) نوموړی په زنګانه کيناوه اوورته يې وويل: ((ډوډۍ وخوره))، يوقريشي چې له هغه کرکه درلوده نابېره دهماغه په بيماری ګرفتارشو او ترې مړشو.
يوه ورځ حضرت زين العابدين (رح)، چې په خره سپورود مجذومينو پريوه واړه جمعيت برابرشو، هغو ورته دډوډۍ خوړلو سلا (ست) وکړ، حضرت ورته وويل که مې روژه نه وای، نومې ډوډۍ درسره خوړله، بله وخت يې په خپل کورکې دښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډوډۍ د پخولو او برابرولو ترتيب وکړ، هغوی يې راوغوښتل او ډوډۍ يې ورسره وخوړه. (۱۴۱مخ)

بله بېلګه:
د اسلام د پيغامبر (ص) غوره اخلاق:
بدن يې له سره ترپايه کمال و؛ ابن عباس وويل، چې: ((اناادیب ربي)) زه د خدای (ج) له خوا تأديب شوی يم او حضرت علی کرم الله زماله لوري. حق سبحان و تعالی ماته په سخاوت او نيکۍ امر کړی دی او له بخيلۍ او جفاڅخه يې منع کړی يم. او د الله تعالی په نزد کله په، چې پيغمبر (ص) درې ورځ څوک نه ليده، نو که د هغه پوښتنه به يې کوله.
که به چاويل سفرته تللی نوروته دعا به يې کوله او که به حاظر و نوليدلو ته به يې ورتللو او که به بيمارو نو د هغه عيادت به يې کاوه.
په يوويشت غزووکې يې، چې نه يې غوښتل نوروته د درنښت له امله له نورو دمخه شي او له ضعيفانو اکمزورو سره به په يوه ليکه کې روان و او له قافلې سره به يوځای رسيدلو. (۷: ۳۳۸)

۵- قضايي، حقوقي اوجنايي مقالي او دهغوځانګړني:
په دغو مقالوکې قضايي، حقوقي او جنايي مثألې خپريږي. ډير ځله دغه مقالې اخباري بڼه لري؛ په ورځپاڼو، جريدواو اوونيزو کې خپريږي، خوپه مجلوکې هم دخپريدو وړ دي.
دغه مقالې هورومروتحقيق وي. قضايي او حقوقي مقالې معلوماتي هويت لري اوجنايي مقالې سره له دې، چې څېړنيزې وي، خوپه ارقامووﻻړې وي. دغه مقالې دمسلکي خبريالانو، قاضيانو، حقوق پوهانو، مسلکي پوليسو اوکارپوهوخلکو اودپوهنتونونو استادانوله خوا ليکل کيږي. په دغومقالوکې دمسلک اړوند هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه دليکنې ډګرته وړاندې کېږي، چې تنبهي، تبليغي، وعظي مضمون او محتوولري او خلکوته مثالونه وړاندې کړي. مهمه خبره داده، چې دغه مقالې ټولې ټولنې ته عامه پوهاوی ورکوي، ځکه قضأ هغه قانونمنده ټولنيزنظام دی، چې حقوقي هويت لري دغه مقالې دعامه او فردي امنيت په برخه کې هم معلومات وړاندې کوي؛ ادبي او هنري لوری نه لري، خوعلمي او معلوماتي لوړوالی لري.
قضايي، شرعي، جزايي او په عمومي ډول ټول قوانين او متون ددغومقالوله لارې خپرېږي. د (افغانستان دعدلي اوقضايي چاروپروژه، دجزاقانون، مدني قانون تعديلات او جنايي قوانين دلنډومعلوماتي مقالوپه ډول وړاندې کوي. دلته څومثالونه د (افغانستان په اسلامي جمهوريت کې داستنادوبه برخه کې دقوانينوله مجموعي) څخه څومادي دمثال په توګه راواخلو:
دوه سوه اوه لسمه ماده:
((که چېرې تورن په دعوی باندې له غوره پس اودغونډې له پای ته رسيدلونه مخکې حاضرشي، نوپه دعوی باندې غورده په مخکې بيرته جاروېستل کېږي.)) (۱۸: ۲۸)
ددغومقالوځانګړنې:
۱- دغه مقالې معلوماتي دي.
۲- دغه مقالې تحقيقي وي؛ لکه دحقوق، قضأمجلوکې چې تحقيقي مطالب خپرېږي. (۲۳: ۳۱)
۳- پوهنيز لوری اوهدف لري، پند، وعظ، نصيحت هم پکې وي.
۴- قوانين دهمدغومقالوله لارې خپرېږي.
۵- جنايي مقالې له ارقاموسره ملګرې وي اوپه ارقامواتکأ لري.
۶- ادبي پيرايه لري، خو ادبي او هنري نه وي.
۷- دقضأ، ټولنې، افرادوپه حقوقي هويت پورې اړوند مطالب انعکاسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- علمي مطالب په دغو مقالو کې انعکاسيږي او دغه علمي معلومات هم مسلکي بڼه او مضمون لري.
۹- ژبه يې ساده وای، پيچلتيا او له ابهام نه لري، خوهرومرو فرضيې او شالونه لري.

۶- اخلاقي، ديني اوروزنيزي مقالي اوځانګړنې:

بشر دخپل پيدا ښت له هماغه لومړيو شيبو له اخلاقو او دين سره ملګرى پورې کړى، خو په راتلونکي کې د هغوى راتلونکي نسلونه وروزل شي. دا ديانو راتګ عمده عامل دا خلاق سمبالتيا وه. پيغمبر (ص) دخلکو دا خلاقو دسمون لپاره راليږل شوى دى ډېر خله اخلاقي، ديني اوروزنيزي مقالي تعلليمى هويت لري.
کيداى شي، دورځپانو، جريدو او مجلو له لارې وړاندې شي.
دشکل له پلوه لنډې، په ارقامو ولاړې او مثالونه پکې ډير راغلي وي؛ له بلې خوا پخوانيو کيسو ته هم اشارې پکې کيږي.
دغه مقالې له اساسه تعليمي مرام لري او ديو (هدف) پربنا دچاپ ډګرته راوځي.
په تعليمي او تحقيقي مؤسسو پورې اړوندې يې (څېړنيزې) وي، خوډېر اصلاحي نهادونه شته، چې هغوى يې داړتياووى له مخې چاپ او خپروي.
که چېرې پخوانۍ اوداسلام دمبارک دين راتګ ابتدايي حالات بيانوي او کيسې يې کوي، نودتحقيق پراصولوولاړوې وي، هرومرو ماخذونه او ارقام هم لري، او که داسې نه وي، اوتنبهي هدف ولري، نوبيا دليکوال معلوماتې او مطالعې پورې اړوند مطالب پکې خپريږي.
دغه مقالې دشکل له پلوه هم وړې او هم لويې وي، خواکثراً (ډېرځله) دتبليغي مقالو په خيرلنډې وي.
داخلاقي، ديني اوروزنيزو مقالو موخه (هدف) دانسانانو داخلاقوروزل، په نفس باندې دباورپيداکول او دروح ښکلي کول دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخلاقي، دیني اوروزنیزومقالو ځانګړنې:

۱- ډیر ځله دعامه پوهاوي لپاره وي او کېدای شي په ورځپاڼو، مجلو او جریدو کې خپرې شي.
۲- پوهه ورکوونکی او فکر روزونکې وي.
۳- دنفسيي تزکې او اخلاقي تنبه (ګوت ښندنې) روحیه لري.
۴- انتقادي او لارښوونکې روحیه پکې زیاته وي.
۵- د لوستونکي فکري سطحه پکې په نظر کې نیول کېږي.
۶- دلوستونکو دفکري سطحې او دپوهې اندازې ته په دغو مقالو کې ډیر پاملرنه کېږي.
۷- دغه مقالې په آیت شریف، مبارکو احادیثو، دیني کیسو، روایتونو، مثالونو او نورو ښو خبرو شکلې کېږي.
۸- دمضمون لیکنې له پوله په زړه پورې اوزړه راښکلونکې مطالب پکې وي او آن ددیني او عرفي تبلیغ اډانه په پام کې نیول کېږي.
۹- دغه مقالې باکیفته وي؛ ددغو مقالو څرنګوالی (کیفیت) او څومره والی (کمیت) دځلمیانو، ځوانانو او نسلونو په روزنه کې نغښتی دی.
۱۰- دداډول مقالو ستر هدف دادی، چې نسلونه په یوه لوړه انساني، ملي، دیني او اسلامي روحیې سره روزي.
۱۱- خلکو او ځوانانو ته اخلاق، دوروری روحیه، خلکو ته دخدمت او کارکولو اصول ورښیي او داخلاقو سطحه لوړوي.
۱۲- دشکل له پلوه ورې اولویې وي او دمعنا له اړخه درانه، وزین، په مثالونو او پوهه ولاړ مطالب رانغاړي.
۱۳- دیني او اخلاقي مقالې تر روزنیزو لوې او تحقیقی هم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴- اخلاقي او ديني مقالې ډېر خله علمي او تحقيقي او لږ معلوماتي وي، خوروزنيزې مقالې په تيره د مدرسو او ښوونځيو شاګردانو لپاره انځوريزې وي او په ارقام برابرې هم وي.
۱۵- د روزنيزو مقالو د ليکلو طرز له (کل څخه جز) ته دی، خو د ديني اخلاقي او په تيره تحقيقي مقالو د ليکلو روحيه له (جز څخه کل) ته ده. په دې معنا، چې په (روزنيزو مقالو) کې به له لوی مطلب څخه لنډه، خو کره برخه را اخلو، يعنې انتخاب به يکې کوو، مګر په ديني او تحقيقي مقالو کې (کوچنی مطلب) را سپړل کېږي او تفسيرېږي.
۱۶- دا ډول مقالې پوهنيز خصوصيات لري. مضامين پوره ادبي هنري او آن مسلکي هم وي.

= د ديني، اخلاقي او روزنيزو مقالو ځينې بېلګې:
۱- الف- دلته به د خواجه عبدالله انصاری رحمت الله د ډېر په زړه پورې مسجع نثريوه ښايسته، نمونه چې لوړ اخلاقي، ديني هويت او روزنيز پيغام لري؛ دلته راوړو:
الهي !
نام تو مارا جواز
ومهر تو مارا جهاز
الهي !
شناخت تو مارا امان
ولطف تو مارا عيان
الهي !
ضعيفان را پناهي
قاصدان را برسر راهي (۵: ۱۰۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته نثر د ديني او عرفاني مقالو او کتونو نبه بېلګه ګڼل کېدای شي.
۲- بله بېلګه به د سعدي د ګلستان، چې دا تم ټولګی دری مضمون، په اووم درس، په (۳۵-۳۲) مخونوکې راوړل شوې ده؛ راوړو. په دغه مقاله کې په ژوند کې د بښوونې رول، فضيلت قناعت او د خبرو دادآبو په برخه کې معلومات راټول شوي، چې له دين، عرفان څخه تومنه اخلي.
مشرف الدين مصلح د عبدالله زوی، چې په سعدي شيرازي مشهور د دري- فارسي ادب د اوومې پېړۍ له ډېرونامتو شاعرانو او ليکوالو څخه ګڼل کېږي.
د کلام نمونه:
د قناعت د ښېګڼې په برخه کې
يو عجمي ملوک (پادشاه) يو طبيب د حضرت محمد (ص) خدمت ته ولېږه، يو کال د عربو په يوه کلی کې اوسيده، هيڅوک د درملنې لپاره ورته رانه غله.
نوموړی پيغمبر (ص) ته راغی او ګله يې وکړه، چې زه يې د خلکو د درملنې (معالجې) لپاره رالېږلی يم، خو په دومره موده کې ما ته هيڅوک رانه غله، هغه خدمت، چې په ما پوردی، هغه پرځای کړم. رسول الله (ص) وفرمايل، د دغه طايفه يوه طريقه لري، چې څو يې اشتهانه وي راغلې، ډوډۍ نه خوري او چې اشتهايې وي، ډوډۍ بس کوي. حکيم وويل، دا رښتيا د دوی د تندرستۍ لامل کېږي.
دويمه بېلګه:
د خبرو آداب
مال د ښېګڼې او سوکالۍ لپاره دی، نه دا چې عمر د مال د راټولولو لپاره. يو هوښيارو پوښتل: نيکمرغه څوک دی او بد مرغي څه شی ده؟ وويل: نيکمرغه هغه ده، چې وخوري او وکري او بدمرغه هغه دی، چې مړشی او وويې نه خوري.
مکن نماز بران هيچ کس که هيچ نکرد
که عمر د رسر تحصيل مال کرد و نحسورد (دری صنف ۸، ۳۶مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته دواړه نثرونه دروزنيزنثراودينې ، اخلاقي مقالو لنډۍ خوښايسته بېلګې دي، چې انسانان ښېګنې ته رابولي.
ب- دروزنيزو (تربيتی) اوتعليمي اومعلوماتي مقالويوه لنډه بله بېلګه:

دخپلواکۍ ورځ
افغانستان په آسياکې لومړنی هيوادو ، چې دنړۍ دهغه وخت له ستر ځواک ياانګريزانو څخه يې خپلواکي ترلاسه کړه. افغان ولس په آسياکې دآزادۍ داتل په توګه وپېژندل شو. نوروولسونوهم ترې دآزادۍ الهام واخيست.
انګريزانودرې ځله په افغانستان يرغل کړی دی؛ خوافغانستان يې په بشپړډول اشغال نه شو کړای. دهغوله يرغل سره سم افغانانودخپلواکۍ لپاره مبارزې پيل کړې. له انګريزانو سره يې درې لويې جګړې وکړې، خوهيڅ کله ښکيلاک ته تسليم نه شول. پرله پسې سختوجنګونودانګريزانو پوځونه ښه وځپل. په ١٢٩٨هـ، ش کال کې ، چې دافغانانودغازي امان الله خان په مشرۍ خپله سياسي خپلواکي اعلان کړه؛ نودزمرۍ په (٢٨) نېټه انګريزانودافغانستان خپلواکي په رسميت وپېژندله.
اوس هرکال دزمري اته ويشتمه د خپلواکۍ د جشن په توګه نمانځل کېږي. په دې ورځ دافغانستان په ټولواداري واحدونوکې جشنونه جوړيږي. په ځانګړې ډول په پلازمينه(پايتخت) کې دلوی جشن ترتيبات نيول کېږي. په دې جشن کې دګڼونندارچيانوندارچيانوپه وړاندې پوځي پريتونه ترسره کېږي؛ پرپوځ اوپولسيو سربېره دټولني نورۍ پوری(درجې) لکه زده کوونکی، محصلين، لوبغاړي، اټڼچيان، بزګران اونورهم په خپل وارخپل هنر نندارچيانوته وړاندې کوي. دوی ټول دلوژله مخې په ځانګومراسموسره تېريږي اوخپلوهيوادوالوته ددرناوي مراتب وړاندې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بلواکۍ (د پردو تسلط) پر ضد مبارزه د انسان په خته کې اغږل شوې ده. له هیوادسره مینه، دخپلواکۍ اودآزادژوند احساس دافغان ولس ستره ځانګړنه ده.

فضل احمدخان غرافغان وايي:

واورئ اې په مخ دځمکې اوسيدونکو
له آســمانه چې آوازراځي دځه دی؟
دآازدژوندیــو ساعت په حقیقت کې
دغلام دهمیشه ژوندون نه ښه دی

خوشحال بیادآزادی مقام له پادشاهۍ هم لوړګڼي؛ لکه:

آزادي ترپاچاهیه لاتیـــــــــــری کا
چې دبل ترحکم لاندې شي زندان شي

نومیالي لیکوال، سیاستوال اوشاعرشهیدموسی شفیق بیاوايي:

عشق دخپلواکۍ مې په سینه کې په هاهاوي تل
پاک مې احساســــــات آزادي مې تمناوي تل
ماسره چې نـــــبنلي بدبختي دهغه چاوي تل

سید شمس الدین مجروح بیابلوسګرکرانبوی اوخپل غرور داسې څرګندوي:

ټیټ مې مه بوله غورځنګ راباندې مه کړه
زه پدې افتادې افتادګۍ کې لوی ګړنګ یم؟ (۳: ۵۰، ۵۱)

۷– طنزیه (فکاهیه) مقالې اودهغوځانګړنې:

سکوندنې (طنز، هزل، مطایبه اوفکاهیات یوه معنالري. طنزیه یافکاهیه مقالې یو (ټولنیزمطلب په داسې خوندورو الفاظو کې رااخلي، چې هم خندونکې وي اوهم ملنډې وهونکې)

طنز؛ دهجوې له ډولونه څخه دی، خو له هجوې سره یې توپیر په دې کې دی، چې دهجوی تیزی اوصراحت په طنز کې نشته. په طنز کې ډیرځله اصلاح طلبانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوتولنيز مقصدونه دی، په داسې حال کې، چې هجو خصوصي لوری لري.
طنز د چا او يا شي د مقام ټيټ راوستل دی، په داسې شکل چې د خندا او سرګرمی وړ وګرځي او کله هم تحقيرپکې وي. هزل ټينګ (رکيک) او غير اخلاقي دی او تفريحی جنبه (لوری) لري.

فرهنګي کره کتونکی طنز په دوو ډولونو رسمي (　　) يا مستقيم (　　) او غير رسمي (　　) ويشلی دی.

- په مستقيم طنز کې، لومړی خبري کوونکی شخص دی، په نيغه توګه له لوستونکي سره خبرې کوي.
- په غير مستقيم طنز کې داثر رامنځته کوونکی يا قهرمانان، خپل ځان او خپلو باورونو باندې ملنډې وهي.

طنز خندا پاروونکي کلمې دی، چې د انساني اروايي حالت سره تړاو لري، د الفاظو هغه ډول آرايش دی، چې لوی تريخ واقعيت په زربفتو کې رانغاړي او په لنډه توګه يې خلکو وړاندې کوي.

ډاکتر سيروس شميسا وايي: ((طنز په فارسي ادبياتو کې د نظم او نثر په توګه موجود دی...))
(۲۵: ۲۵۰)

ترهغه ځايه، چې ماته به شوي او ما مطالعه کړی، د طنز په چوکاټ او دايره کې ټوکې او ملنډې هم راځي. فکاهيه او آن ځينې خنداراوړونکي لنډې کيسې هم پکې راځي.

طنز، ټوکې او ټکالي په عامه توګه سره د تفريح او آرامۍ د احساس او خوندلپاره ويل کيږي، خو اصلاحي جنبه هم لري. ستيفن باور او عقيده د رلوده: ((طنز، ټوکې او ټکالي د ژوندانه د لوړوژورو هنرمندانه شعور دی، چې هنرمندانه ځرګندونه پکې وشي.)) (۳۷ : ۳۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

طنزته (مزاح) هم وايي. د طنزاو ټوکو ښېګڼه داده، چې هغه د ټولنيزښنسټ په کلکوالي کې مرسته کوي، خو کله طنز ويل خطرناک هم وي او هغه داچې په توګه واورې او د جانب مقابل د شخصيت کم راوستل يا سپکاوی پکې مطرح وي.
سرمحقق عبد الرحيم ځدران په دغه برخه کې ډيرپه زړه پوري مطالب ويلی؛ نوموړی وايي: ((هغه څوک، چې منل شوي ارزښتونو ته په بې اعتنايي سره ګوري، نوبيا د ټوکمارو د ټولو او طنز ويونکی ترسکوندونو لاندې راځي. په دې توګه سره وينو، چې ټوکې ټکارلې په آسانۍ سره اجازه نه ورکوي، چې په يوه کلتوري او ژبني ساختمان کې شامل کسان يې د حلقې څخه ووځي او د غه جوړښت ته دې تاوان ورسيږي. په دې برسيره خندا په يوه ټاکلي اجتماعي جوړښت کې د ننه کلتور د پرديو مضرو او نا مطلوبو عناصرو څخه هم تر يوه حده پورې ساتي.
د طنز، ټوکو او ټکالو تاريخ د انسان د تاريخ سره تړلی دی. دا ديوې ورځې او يوه شخص محصول نه دی، د تاريخ په اوږدو کې زيږدلی او وخت په وخت پکې زياتوالی راغلی دی.
دا د ټولنې ګډ مال دی. په ژبه او بيان کې په شعوري او غير شعوري دواړو صورتونو کې کومېډي عناصر پيدا کيږي، چې البته د غه کوميډي عناصرپه مختلفو ډولونو سره ويشل کيږي؛ لکه: طنز، کنايه، رمز، تحريف، ظرفيت... او ټوکي.)) (۱۴ : ۳۱)
دلته به د ټوکو يوه بيلګه راوړو:
زه د ده د خدای پامانۍ لپاره تللی وم
يو شاګرد له خپل ټاکلی وخت څخه ناوخته ښوونځی ته راغی، نو په ټولګي کې ترې ښوونکي پوښتنه وکړه. بلانی جانه! ولې ناوخته راغلې؟ شاګرد په حوصله سره ښوونکی ته ځواب ورکړ، صاحبه! زه خوب وړی وم او په خوب کې مې ليدل، چې خارج ته روان يم، ځکه ناوخته شوه. په دغه وخت کې يو بل شاګرد هم د ټولګی ته ناوخته راغی، نو کله يې چې د هغه څخه پوښتنه وکړه، چې زلميه ته څه بهانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري؟ هغه ځواب ورکړ صاحب ! زه په خوب کې ترهوایی میدانه پورې دده خدای په امانۍ لپاره تللی وم.
دټوکو نثرخوړاوله معناډک وی. په ټولوکې نتیجه په وروستیوکرښوکې نغښتې وي، دټکونتیجه خندونکې وي.
دطنزنثرپه دې وروستیوکې مروج شوی دی اونن سباپه نړیواله کچه طنزویل کیږي اولیکنې ډکرته یې لارموندلې ده. دټوکوتوپیرله طنزسره داده، چې دټوکوموضوع ډیرکرت عیني وي، مخامخ اوخوله په خوله اویا د فکاهي په ډول دبل په آدرس ویل کېږي؛ خوطنزکېدلای شي طبیعي کیسه اوپیښه نه وي، دیولیکوال یاشاعرله خواجوړه شوي وي.
طنزیوه محتواده، چې په یوه کالب کې نغښتل شوې وي. په نړیوالو او زمونږ پښتو ادبیاتو کې طنز په منظوم او منثور ډول موجود دی.
دلته به دنړۍ یاترکي ادبیاتودیوطنزلیکونکی لړمعرفي اودکلام یوه برخه راواخلو:
عزیزنسین دترکې اونړۍ یوله مشهورولیکوالو، شاعرانواوطنزلیکونکو څخه دی، چې ډیرلنډ داستانونه یې ویلی دی. عزیزنسین (۳۷) جلده کتابونه لري. نوموړی لیکي... تاسوکولای شئ زماپه لیونتوب هغه وخت پوه شئ، چې زه دترکې په هیوادکې په لس کلنۍ دلیکنولیوال شوم، هغه وخت زمونږ په کورنۍ کې په لیکلواولوستلو قادرنه وو.
کله چې مې پلار زماله کاره خبرشو، نودپلرونوپه خیریې ماته وویل: ((زویه اله همدااوسه کوشش وکړه، چې خپل استعداد له همدا اوسه په کارواچوی، ثوپه راتلونکې کې ترې یوه مړۍ ډوډۍ وخورې، که له مااورې، شاعري اولیکوالي یوخواپرېږده، چې ټول عمرپه زوریږي اوپه ژوندکې به مجروح اوسرګردان وي.
بدبختي داوه چې تراوسه مې لاقلم په لاس کې نه واخیستلای، چې عسکري لسیې ته یې واستولم. دعمرپه اوږدوکې مې چې څه غوښتل هغه مې ترسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشوکړای اوچې څه مې وکول هغه مې وروسته خوښ نه کړل، په داسې حال چې ماغوښتل ليکوال شم، سربازشوم. علت يې داوه، چې په هغه وخت خوارانواوغريبانويوازې کولای شواي په عسکري ښوونځيو کې درس ولولي؛ په پای کې يې له ماڅخه يوعسکری افسرجوړکړ، خوشپږکاله په هغه زندان کې وم اوترې راووتم اودخپل زړه کار (ليکوالی) مې پيل وکړ.
په پيل کې مې په شاعرۍ پيل وکړ؛ خوددې لپاره چې شعرته په ډيردرنښت قايل وم، ومې نه غوښتل هغه خراب کړم، بيامې درومان ليکلوباندې پيل وکړ، نواول مې خپل داستان وليکه، اويوې ټولنې ته مې وسپاره. مسوول مدير دهغه له ويلووروسته ددې پرځای چې پړنگ پړنگ وژاړي، په کړس کړس وخندل اوويې ويل.
آفرين پرتابياهم دغسې داستانونه ماته راوړه...داډول نااميدي اوترهه اوس راسره ده اوله ياده مې نه ده وتلی. هغه څه مې چې دخلکودډېرېدلولپاره ليکلي، هغوی يې وخندول اوپه دې ډول يې زه فکاهي نويس (ليکونکی) معرفي کړم؛ خواوس هم، چې ډيرکلونوتيرېږي اوکېږي، په رښتيا نه پوهيږم، طنز ليکنه څه شی ده؟ (۵۲مخ) دری ۸ټولگې)
((طنز)) عربي کلمه ده، لغوی معنايې نازاو کرشمه، پيغور، مسخره کول او سرزنش کول او په اصطلاح کې يو ځانگړی ادبي ډول دی، چې د پېژندنې لپاره يې بيلابيلو اديبانو او څيړونکو بيلابيلې توضيحي او تشريحي څرګندونې کړې دی... اوهمدارنگه طنز هغه وينا ده، چې ټولنيزفسادااوناوړې پکې راڅي، ياداچې:
طنز له ادبي پانو څخه يو ژانر او د ليکنې ځانگړې لاره ده، چې اصلي مقصد پکې انتقاد دی، خو دا انتقاد د شوخۍ، ريشخند او تمسخر په جامه کې نغښتې وي، د وينا لحن او انداز يې په زړه پورې د ټوکو ټکالو په بڼه وي او مسايل پکې زياتره وخت سرچپه او (معکوس) مطرح کېږي. طنز په ادبي اصطلاح هغه نثريا شعر دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي په تمسخر سره په ټولنه کې دوګړودنادودو، ناوړه کړنو، اخلاقي فسادونو، نيمګړتياوواو کمزورۍ ښوونه کوي.)) (۳۸: ۲۷۱، ۲۷۲)
اوس ځرګنده شوه، چې (طنز) يو معنايي فورم دی، نه شکلي. طنز لکه کيسه يامثنوي يالنډۍ ځانګړی کالب نه لري، بلکې منظوم اومنثور وي.
زموږاصلي موخه دطنزمعرفي نه وه، کنه نولازمه وه، دطنزپه تعريفونو، ډولونه، تاريخې، دطنزپه ليکوالواوځينوبيلګورڼااچولي وای. زموږ په (طنزي يافکاهيه مقالو غږيږو.
طنز په مقالې د شکل او معنا له پلوه ډير ډولونه لري؛ اوږدې او وړې، کيسه يې، ډرامې ته ورته، فلمي، ادبي ټوټې، داستان، اوروماِن ته هم ورته وي.

د طنزي مقالو ځانګړنې:

۱- دغه مقالې له لنډو پيليږي تر اوږدو.
۲- په هرطنزکې يو هدف نغښتی وي.
۳- طنزکله انتقاد ته هم ورته وي.
۴- دطنزمعنايي پانګه زياته وي.
۵- د طنز ژبه ساده، له معنا ډکه، خو سکونډونکې وي.
۶- طنزي مقالې ذوقي لاری لري؛ اروايي اغيزې يې پرنورو زياتې وي.
۷- طنزي مقالې غير تحقيقي وي، يعنې هوبه هودبل چانقل قول نه رااخيستل کيږي.
۸- دطنزمضمون له اجتماع را اخيستل کيږي اوبيرته اجتماع ته وړاندې کيږي.
۹- طنزي مقالې لکه (نکل) يو ښه پيل لري.
۱۰- دطنزي مقالې ټوله نتيجه دمقالې ياويناپه پای کې له خندا سره يوځای ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- طنزي مقالې په الفاظو کې جادو خپروي، پوهه ورکوي او دکار نتيجه اظهاروي دلته به د (طنز) يوه بېلګه راواخلو، چې همدا دنثري طنز (مقالې) نمونه ده. دغه بېلګه په (ننګيارناآشنا) پورې اړه لري؛ دايې هم کلام:

زيارت

تاسو خوبه پوهېږئ، چې زيارت زموږ په هيواد کې د احترام ځای دی، په تېره د ښځو لپاره. زيارت ته د ښځو تګ د ډېرو ديني علماوو په نزد ناروا عمل دی، خو په چا يې منې؟!

زيارت ته ډېر خلک د دعا کولو لپاره ځي؛ ځينې بيا د تفريح او ساعتېرۍ لپاره په هرصورت خلک پوه شه او کاريې. که د دعا لپاره ځي او که د ساعتېرۍ، زموږ پېرې کارنشته خورا به شو اصيلي کيسې ته.

د چهارشنبې ورځ وه، په زيارت کې ښه ګڼه ګونه وه، ښځې او ترټول راغلي وو. زه هم د دعا لپاره نه، بلکې د بد دعا لپاره تللی وم، ترڅو په زيارت کې هغه ډاکتر ته چې زما دزوی په درملنه کې يې هيڅ کوښښ نه و کړی او دهمدې ناپوه له امله مړ شو، ورته ښې ډېرې ښېرې او بد دعاوې وکړم او له خدايه د دغسې بې پروا او ناپوه ډاکترانو دورکې خواست وکړم او دغه زيارت ورته شفيع کړم، ترڅو مې دعا ژر قبوله شي.

ماهمداسې و کړل او په ډېرې عاجزۍ د قبر د پښو خواته ودريدم او په زوره زوره مې ښېرې پيل کړې، د خپلو ښېرو په ترڅ کې خبر شوم، چې يو بل څوک هم دعا کوي او داسې وايي: خدايه ! ته د دې نازولې په روی دومره ناروغان راولې، چې پسې ونه شم رسيدای ! خدايه ته په دې وران هيواد کې داسې ساري ناروغي پيدا کړې، چې نه واړه پرېږدي او نه زاړه او له يوې مخې پرې اخته شي.

خدايه ته خوموويني، چې نه تنخواه شته او نه کوپون او ټول ژوند مو په همدغه فيس پورې تړلی دی. د کورکرايه، د کتنځې کرايه او نور ټول لګښتونه له همدغه فيس نه ورکوم، نو که ناروغان نه وي، دغه د فيسو نو پيسې به له کومه کيږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پورته مې وکتل ، ماته مخامخ د قبر سرته هماغه ډاکټر
ترولاړ دی، چې له لاسه يې دلته راغلی وم او بد دعا مې کولې.
نابره مې يوه چيغه له خولې ووته، وه زيارت بابا ! نيسته يې، همدی دی، هماغه
دی.
هماغه چې تاته مې شکايت ترې کاوه. مه يې پرېږده... مه يې... (۳۴: ۳۰۸)
لنډه دا چې طنزي ليکنه د تحقيقی يا نورو مقالو د نثر په څېر خپرنيز جوړښت نه لري،
خو هره ليکنه که لويه وي، يا وړه يو قول او مقاله ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷–۵– داووم څپرکي دمطالبولنډيز:

=مقاله دليکوالۍ يوغوره اوعمده ډول دی، چې دليکوالۍ په دنياکې له ډير پخوا ترا وسه روا لري اونن سبايې اخبارونو، اونيزو، مجلو، کتابونو، نيټ، فس بوک، يوټيوب، اوواييرا وبلاخره ټولورسنيوته لار پرانستې ده.
= په پښتو- انګليسی قاموس کې (مقاله يامقالې) ته (Essay) يا (Article) ويل شوی اوسرمقاله (Editorial) وايې.
په انګليسي- پښتو قاموس کې مقاله، بند، بحراني شيبه (Erticle) برخه، ماده، بيله فقره، بيله اصطلاح، جلاموضوع دمجلې، ورځپاڼې انسايکلوپيديا (ګړ) هم ته ورته وايې.
= فرهنګ عميد، دويم ټوک کې: (مقاله، مص، مقاله م ل سخن ګفتن (ګفتار، سخن) يک قطعه يافضل ازکتاب، يک مطلب که تحت عنوان معيني نوشته شده باشد، مقالات جمع.
= په پښتوژبه کې (ليکنه) (لويه ياوړه) جمع يې ليکنې اومعتبره ليکنو ياهغه ليکنه، چې تريوټاکلي سرليک لاندې په يوه برخه کې ليکل شوې وي مقاله (مفرد) اوجمع يې (مقالې) هم راځي. مقاله لويه اووړه وي اوکيدای شي هرډول مضموم ولري. مقاله ليکنه دليکوال کاردی اوداکاريوپياوړی مسلک دی.
= مقاله (Thesis) له (مقاله) (Essay) يا مونوګراف ياپايليک يارسالې (Treatise) سره توپير لري، دلته زموږ هدف (Essay) ياهغه مقاله ده، چې دليکوالۍ په ډګرکې لرغونی تاريخ لري؛ شکل اومضمون له پلوه (وړه يالويه) وي؛ مضمون يې په نثروي؛ غوره اوآسانه اسلوب يې دادی، چې د (يوې ځانګړې موضوع څخه بحث کوي اويوفکرتبلغوي. دغه ډول مقالې (تريوه عنوان لاندې يوه وړه يالويه موضوع رانغاړي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

= ډوکتور سيروس شمسيا په (انواع ادبي) کې د مونوګراف او تيزس توپير کړی؛ لکه: مونوګراف هغې رسالې ته ويل کېږي، چې يوازې پر يوه موضوع په مفصله او مشرحه توګه وليکل شي.
مقاله (Thesis) په ځانګړې توګه هغه ليکنې ته وايي، چې د يوه علمي سند په توګه يې د علمي سند هيله من ليکي، مګر په عام ډول نه ليکل کېږي. به عامه توګه مقاله (Essay) په نثر ليکل کېږي.
= ډوکتور احمد شبلي په خپل اثر (کيف تکتب بحثا او رسالة) کې د مقالې تعريف داسې راوړي: مقاله هغه بشپړ رپوټ ته وايي چې کوم څېړونکی يې د خپل بريالي تحقيقي کار ترسرته رسيدو وروسته وړاندې کوي؛ په دې شرط، چې د غه رپوټ د مطالعې ټول پړاوونه احاطه کړي، يعنې د موضوع په اړه د لومړني فکر کولو څخه بيا له څېړنې څخه تر لاسه شويو پايلو پورې د دلايلو او اسنادو په رڼا کې هغه ترتيب، تدوين او وړاندې کړي.
= عبدالمالک همت په خپل کتاب (د مقالې ليکلو اصول (۹ مخ) کې د مقالې او رسالې توپير داسې کوی.... مقاله ليکلی مضمون، د معلوماتو مفصل مضمون د کتاب يوه برخه، د کتاب باب يا فصل ته وايي او... رساله وړه وړه مجموعه وړوکی کتاب، چې دریاب او فيروز اللغات په اردو ژبه کې مجلې ته رساله وايي او د ځوتنو ليکوالو د مضمونونو ټولګه چې پر تاکلی مهال خپرېږي.
دریاب قاموس ليکي، قول، ليکی مضمون، کتاب، حصه، د معلومات مفصل مضمون (عربي).
رساله (ر- سا- له) اسم، واحد ، مؤنث، وړه مجموعه، وړوکی کتاب ۲ ليک، مکتوب. د سورو (سپړو) يوه ډله، يا يوه قطعه جمع رسالې.
= عبدالحق بيتاب د ثروت جريده کې ليکي: مقاله منظم کلام دی، چې د ليکوال په فکر پورې اړه لري... مقالې د موضوع له پلوه په درې ډوله دی:
(قصيصه وصفيه او فکريه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

= مقاله هغه لیکنه ده، چې نه کتاب وي او نه کتابچه (رساله) باید په څو پاڼو کې خلاصه شي؛ له هغه وخته چې ورځپاڼې او مجلې پیدا شوې دا ډول لیکنې د مقالې په نامه یادې شوې. مقاله کله اوږده او کله لنډه وي.

= د مقالې لیکوال باید پاملرنه وکړي که لیکنه یې لویه یا وړه وي باید د لیکوال تیزس به پوره ډول بیان کړي. مقاله باید داسې ولیکل شي چې د مطلب حق ادا کې او څه شی ورکې ناسپړلي پاتې نشي.

= مقاله لکه ګزارش (رپوټ) کېدای شي خطابي لوری ولري، په دې وخت کې لازمه ده لیکوال د خپل قلم د ځواک او نوښت له برکته نوموړی یاد پام وړ موضوع ښه راوسپړي، یعني داسې یې ولیکي، چې په پای کې تري مفهوم واخلي.

= هغه وخت یوه مقاله پر لوستونکي اغیزکولای شي، چې د موضوع له پلوه غنی وي او اصلي مطلب یې په نوی ډول بیان کړی وي.

= رساله د شکل له پلوه له مقالې لویه وي، مقاله یو قول دی، یوه لنډه لیکنه هم احتوا کوي، خو رساله د مقالې تفسیر شوې بڼه او شکل دی؛ آن مونوګراف رساله بللای شو.

= فیروز اللغات وایي: رساله؛ د څو تنو لیکوالو د مضمونو له مجموعې څخه عبارت ده، چې پرتاکلې موضوع خپرېږي؛ لکه د ادبیاتو هدف څه دی؟

= مقاله کېدای شي رسمي او غیر رسمي وي؛ رساله په رسمي مجلو او مقاله په شخصي او رسمي مقالو کې.

= مونوګراف؛ مونو (یو- یوه) ګراف موضوع، لیکه (موضوع) یعني مونوګراف یوه موضوع، چې تر یوه عنوان لاندې لیکل کېږي. موضوع عموماً هدف لري او بې هدفه نه وي.

= یو مونوګراف له دغو عمده برخو جوړیږي: (عنوان، سریزه، متن، نتیجه او ماخذونه... همدا رنګه ځینې نورو واړه عنوانونه هم شته... د مونوګراف ماخذونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید کتابونتوني، مرکې، ساحوي او سایټونه وي، لږترلږه د ماخذونو شمیر باید له (۵ یا ۸) کم نه وي او تر ۱۲ یا ډیروپورې هم وي.
= عبدالمالک همت مونوګراف هغې رسالې ته وايي، چې یوازې پر یوه موضوع په مفصله شرح ولیکل شي. یعني مونوګراف او رساله یوه معنی لري. (مونوګراف هغه رساله ده، چې د مفهوم له پلوه بشپړه معنا افاده کړي او تر یوه عنوان لاندې کېدای شي څو بیلابیل واړه عنوانونه راشي.
= د مقاله لیکلو سوابق له ډیرپخوا مروج و. مقاله خو یوه عربي کلمه ده، مګر نه عربي کې پردی ده، نه زموږ په ژبه او ادب کې. د غه کلمه له ډیر پخوا هم د کتابونو د بابونو یا فصلونو لپاره مستعمله وه؛ لکه د اقلیدس ته منسوب کتاب پر (۱۵) مقالو ویشلی دی.
= د ابن ندیم (الفهرست) پرلسو مقالو او د نظامي عروضي سمرقندي (مجمع النوار) پرڅلورو مقالو ویشلی دی او د علامه عبدالحی حبیبي، (شل) مقالې، دېوهانورشاد (لس مقالې) او دارو ابنادصدیق روهي (ادبي څېړنې) د یادولو وړ دي.
= د مقالې دلرغونتیا په برخه کې ډکتور عزیز اسماعیل لیکي: د مقالې کلمه په عربي ادب کې د غني دالالت له مخې نوې باله شي. حقیقت دا دی، چې په عربي کې د مقالې تاریخ دورځپاڼې لیکلو په تاریخ اړه لري او د غه تاریخ په عربي ژبه کې تر یوې نیمې پیړۍ زیات اوږد والی نه لري.
کله چې اروپایي ادب په عربي ادب کډو، د غه کلمه زموږ ادب ته راننوتله.
= (Essay) کلمه د لومړي ځل لپاره په (۱۸۵۰م) کال فرانسوي مدافع وکیل مونتهین... په ۱۵۳۳م-۱۵۹۲م استعمال کړه.
= سیروس شمسا لیکي؛ مقاله نویسی له ډیرپخوا مروجه وه، په (یونان) کې (پلوتارک) او په (روم) کې (سیروو سنکا) په د غه فن نامتوول خود مقالې پېژندل دیوه ادبي ډول (ژانر) په توګه په دوو وروستیو پېړیو اړه لري. لومړی ځل لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرانسوي مونتين دمقالوليکل په رسمي توګه دود کړل او په (۱۵۸۰م) کال يې خپلې مقالې خپرې کړې.
= په ايران کې هم مقاله ليکنې له ډيرپخوا رواج درلود ، خوهغې ته يې رساله ويلې.
په افغانستان کې دفني مقالې ليکنې عمر تر سلو کالو ممکن ورسيږي. مثال شمس النهار اخبار د اميرشيرعلی خان او سراج الخبار د حبيب الله خان په وخت کې د محمود طرزی په لاس خپرې شوې. علمي او ادبي مقالې ليکنې خود شلمې پېړۍ په دريمه او څلورمه لسيزه کې اوج ته ورسيدې او په ډيربنه ډول يې دوام وموند او کتابي بڼه يې وموندله؛ د علمي مؤسسه له خوا په علمي ادبي جملو کې د مختلفو ليکوالو او استادانو له خوا ليکل شوې او فني او مسلکي قوت يې وموند.
= زموږ په هيواد او ټوله اسلامي نړۍ کې د غه انقلاب (مقاله ليکنه) د نولسمې پېړۍ له دويمې را په دې خوا د علامه سيد جماالدين افغانی او محمد عبده رحمته اله او د هغو شاګردان ول.
= په نړيوال ډګر کې؛ سيسرو سنکا د ليکوالو په نامه ياديده، خو ديوژانر (ادبي ډول) به د مقالې تشخيص په وروستيو پېړيو پورې اړه لري.
= دلومړي ځل لپاره فرانسوي ليکوال مونتني، په رسمي ډول مقاله ليکنه مروجه کړه او په (۱۵۸۰م کال کې يې (Essay) وليکې. فرانسيس بيکن هم په همدې پېړۍ کې په انګلستان کې مقاله ليکنه پيل کړه.
= په نولسمه پېړۍ کې (مجله) راغله؛ د مروجو ادبي ډولونه ياژانرونو څخه وګڼل شوه.
= په لويديځ (غرب) کې د جورج اورول، وای، م فورستر او جيمزتور معرفي کړې.
= علمي- تحقيقي مقاله د تحرير او ليکنې په کارکې لکه علمي مقالو غوندې له وچو ادبي کلمو سره نه وړاندې کيږي؛ پکې تخيل او احساسات نه ځاييږي. علمي-

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحقيقي ابداعي ځانګړني نه لري، خو تازه او نوي موضوعګانې خلکو ته وړاندې کېږي.
= علمي تحقيقي مقالې جوړښتي توکي (عناصر) هم لري؛ لکه: (عنوان، لنډيز (چکېده)، اصلي يا کليدي کلمې، سريزه، دمقالې متن نتيجه ګيري او دماخذونو فهرست.)
= لنډيز (چکېده) دمطلب اوج او دمقالې دمحتوا خواږه (لب الباب) بيانوي او دشکل له پوله له پنځو تر اتو کرښو زيات نه وي او د مقالې محتوايي جوړښت بيان کړي او فرعي عنوانونه ياد کړي.
= دمقالې په سريزه کې دمقالې ارزښتونه بيانيږي، چې په استدلال او قناعت بښوونکي توګه وړاندې شي. دموضوع کول او غوره کول داسې کاردی، چې په مقدمه کې بيانيږي، هدفونه، دموضوع تاريخچه او دکارچلند په مقدمه کې کار کېږي.
= دمقالې متن د تحقيقي مقالې د جوړيد و اصلي برخه ده، نو په دې اساس په ښو، متينو او وړ عبارتونو، دګرامرله اصولو او دورځې په ژبه وليکل شي. دمقالې متن بايد دمحتوا له پلوه تحقيقي وي، يعنې دنورو خبرې اترې، مناقشې او څېړنې رانغاړي.
= دمقالې متن ډير ځله له ګڼو سرليکنو جوړيږي. دعنوانونو زياتوالی (تعدد) مقاله له سترې کوونکې حالت له يوډول والی ژغوري.
= دمقابلې پايله بايد لنډه، جامع وي، په دې معنا چې دمقالې محصول په ساده او راکاړلې ژبه لوستونکوته وړاندې کوي. دمقالې دنتيجې اخيستنې، دټولې په حجم پورې تړلې دی.
= ماخذونه په متن او دمقالې په پای کې معرفي کېږي.
ماخذونه اوس په دوه، درې ډوله بابرېږي:
۱- متن او لمن ليک

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- يوازې کتاب، ليکوال او مخ
۳- په متن او پای کې
= د مقاله ليکنې پړاوونه په لاندې ډول دي.
الف- د ليکوال فکري لارې او مخکينۍ اطلاعات، د ليکوال د ټولو اختصاصي اطلاعاتو لپاره سرچينه، چې د ليکوالۍ اصول د مطلب دا دا طرز او نورېکې راځي.
ب- په يوه موضوع تمرکز، د مطلب شرح، د فهرست ليکل، اطلاعاتي منابعو پورې اړونده ستونزې بايد سرته ورسول شي.
ج- د مطلب راټول، يادداشت اخيستل هغه څه چې په ذهن کې دي د هغو سنجول، د تجربې مرکو، د افکارو تبادله، مطالعه او فکر په دې کار کې رول لري.
د- ارزونه او ټاکنه، د منتخب اطلاعاتي واحد برابرول (يعنې د مقالې د ليکلو لپاره بايد مخکې له مخکې معلومات او ماخذونه راټول شي او مطالعه و شي، آن تجزيې هم ورسره شريکې شي.)
هـ- د مقالې طرحه، جزئيات او ټول مطالب، ترتيب، وړاندې و ليکل شي. او د غسې تر (ط) پورې.
= مطبوعاتي مقالې هم مهمې وي؛ مطبوعات په يوه هيواد کې په عمومي ډول فکري ستون بلل کېږي او په خصوصي ډول د ژورناليزم په مسلک پورې اړوند دي. دورځپاڼو، جريدو او مطبوعاتو مقالې د يوه هيواد د خلکو د ورځينې، علمي، ادبي، سياسي نظامي ژوندګڼ اړخونه انعکاسوي.
= د مطبوعاتو مقالې لاندې نومونه لري:
اساسي مقالې؛ دورځپاڼې، جريدې يا مياشتنۍ اساسي او فکري مقالې وي، چې تيوريکې او ګزارشي موضوعات پکې وړاندې کېږي تحليل پکې وي.
= په مطبوعاتي مقالو کې سرليکنه (سرمقاله) دورځپاڼو او جريدو هويت ټاکې، ځکه له نورو مقالو لنډې، مهمې او د ورځپاڼو او جريدو پاليسي ټاکوونکې هم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= مسکين علی حجازي ليکی؛ دا مهال دلويو ورځپاڼو په ادارو کې هغه څوک د سرليکنې ليکلو ته ګمارل کيږي، چې پربيلابيلو علومو پوه وي، خو کېدای شي په هرو شلو کسانو کې يو تن دې دا کار وکړای شي.

= مسکين حجازي ليک د سرليکنې لغوي معناء مديرليکنه او د مدير د نظر څرګندولودی، خو په عامه توګه له دې څخه موخه هغه ليکنه ده، چې د سرليکنې پرمخ د ورځپاڼې يا رسالې تر نامه لاندې چاپيږي.

= د مطبوعاتي مقالو ځانګړني دادي، چې د ورځې مطالب خپروي بايد تازه او بکرموضوعات ولري. د نشرور موضوعګانې يې د ژوند د بيلابيلو اړخونو انعکاس وي.

= بله عمده ځانګړنه يې داده، چې ادبي صنايع او لفظي پيچلتيا پکې نه وي، ساده کې لري. اصلي مطلب په لنډو او ساده الفاظو کې وړاندې کوي.

= بل خصوصيت يې دادی، چې ورځنۍ پېښې يو له بله تړلې او د يوې موضوع بيلابيلې برخې تحليلوی.

= د سرمقالې په تعريف کې يو معاصر امريکائي ليکوال په خپل اثر (ايديتوراوليکوال) کې ليکي: سرليکنه په شعوري او اړوند شکل د ورځپاڼې د غوښتو د وړاندې کولو نوم دی، يا سرليکنه پر روانو پيښو د ورځپاڼې نظر دی.

= ميکن لريزپه وينا: سرليکنه پرمهمو ورځنيو پيښو د تبصرې کولو نوم دی. سرليکنه د هغې ژورنالستيکي ليکنې نوم دی، چې په هغه کې د اداري له لوري دلوستونکو د لارښوونې په موخه چارې ، مسايل روښانه شوي وي.

= د سرليکنې د مخ موضوعات (پردې مخ له مقالې پيلامې او ياد ښت سربيره نورشيان هم چاپيږي. او سنی نظروالان ظنر لري. د سرليکنې د مخ موضوعات په درې ډوله دی:

۱- سرليکنه او شذرات (ياد ښت)

۲- راغلی ليکونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- پرمهمو پيښو يوه يا له يوې ډيرې ليکنې له دې سربيره پردې مخ دورځپاڼې نوم هم چاپيږي.
دسرليکنو مخونه ځلوربنسټيزې برخې لري:
۱- سرليکنې
۲- پر روانو پيښو تبصرې
۳- راغلې ليکونه
۴- دمنتخبولنډيزونو ، کتابونو ، رسالويانورووځپانواقتباسونواونور.
= ورځپاڼه موخې هم لري:
۱- دمعلوماتوخبرتيااوخبرونوبرابرول
۲- پرخبرونوتبصره کول يعنې پرروانو پيښوخپل نظر ورکول
= سرليکنه ځانګړنې هم لري:
۱- ژبه يې ساده اوروانه وی، داسې، چې هرلوستونکی پرې پوه شي.
۲- له نقل قول اوعلمي مصطلحاتوڅخه لرې ګټه پورته کېږي.
۳- تحليلونه ډير ځله دليکوال دتفکرمحصول وي، خودغه تحليل له ور سره مخ شويو پيښوڅخه کوي.
۴- سرمقاله بايدله يوه مخه ډيره نه وی.
۵- علمي اوادبي اصطلاحات پکې لږوي.
= اقتصادي مقالي اقتصادی اصول ، برياوې، ناکامۍ اوپرمختګونه څيروي. دغه مقالي مسلکي وي په ورځپاڼواوجريدوکې دغه مقالي لکه دنورو برخوغوندې جلا وځانګړې ليکوالان لري: ددغو مقالو دمضمون کيفيت په ارقاموکې نغښتی وی، ارقام بايد ددقيق اوله اصلي منبع سره کتل شوي وي.
= قلم دليکوالۍ په ډګرکې ځای ورو وروکمپيوټرته پريږدي.
په کمپيوټرکې دسايټونوله لارې په انټرنيټ کې مقالي خپريږي اوهرډول لوی اوواړه، علمي ذوقي، ادبي هنري، اقتصادي اومعلوماتي مطالب خپريږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= انترنيت په نړيوال، خو په تيره زموږ په مطبوعاتو کې نوې خپرنيزه پديده ده... د غه تخنيکي وسايل له (۱۳۸۰ هـ) کاله راپه دې خوا زموږ په هيوادکې د استعمال وړ گرځي او خلک ورسره روږدي کېږي.

= کابل پوهنتون کې په (۱۳۸۸هـ) کال کابل کمپيوټر ساينس پوهنځی نوی جوړشو، چې هدف يې هيواد ته د کمپيوټرکارانو تربيه کول و. زموږ مطلب دادی، چې د ليکوالۍ فن د تعليم ترڅنگ د کمپيوټرلوری هم خپلوي او نوي انترنيټي ويبسايټونه پيدا کوي.

= علمي څېړنيزي او تحليلي مقالې په ورځپاڼو، داکاډميکو مؤسسو په نشراتي مجلو او سايټونو کې خپريږي. علمي څېړنيزی او تحليلی مقالې ديوفرد، افرادو، مسلکې او علمي ټولنو تحليل او څېړنه وي. او دغه مقالې په تحليلي او تحقيقي روحيه ليکل کېږي.

= دغه مقالې (تحيقي او تحليلي مقالې) له استدلال او څېړنې سره وي، يعنې داچې د څېړنې طبيعت لري؛ د څېړنې پوهه او روحيه لري. په يوه او کله له يوې ډيرې موضوعاتو باندې تمرکز لري او درسې موضوعات راسيړل چې له ده مخکې نورو ليکوال هغه نه وي تحليل کړي.

= بله ځانگړنه؛ د کره کتنې په روحيه برابره وي، سره او ناسره سره بيل کړي. په يوه علمي تحليلي مقاله کې پيچلي ټکي او اصطلاحات د ليکوال له خوا توضيح کېږي او دا ډول مقالې په مياشتو کې وليکل شي.

په يوه علمي او تحليلي مقاله کې پيچلي ټکي او اصلاحات د ليکوال له خوا توضيح کېږي او ستونزور اصطلاحات د تحليل له څخه تېريږي. يوه علمي تحقيقي مقاله ممکن په مياشتو او يا او نيو کې وليکل شي او د ورځپاڼو د مقالو پرخلاف په ډيره ژوره توگه ليکل کېږي.

= علمي مقاله ليکونکي بايد په پراخه حوصيله په توضيحي ډول او تحليلي ډول د خپل کار موضوع مخکې له مخکې کوردينه کړي دراټولوشو يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلوماتو او کارتوکو په وسیله د (ایډیټ) او خپرېدو تر مرحلې مقاله تعقیب او بیا نشر کړي.

= ادبي مقالې وچې او مبتذلې لیکنې نه دي، بلکې د ادبي پېښو ادبي دورو، ادبي روایتونو، ادبي ډولونو، ادبي پنځونو... په برخه کې پراخه څېړنې او تحقیق دی، چې د ادبي محقق له خوا په علمي ادبي او آن خیالي دول تحلیل او توصیفیږي.

= د ادبي تحقیقي او علمي مقالو تو پیر له (ادبي توصیفي) مقالو سره دا دی، چې لومړی یې د تحقیق او ریسرج برخه جوړوي او ادبي توصیفي مقالې له خیال او ظرفیتونو سره ملګری وی.

= لنډه دا چې د ادبي مقالې اساسي موخه (هدف) په ادبي مقاله کې دعوا طفو او احساساتو بیان او سپړل دي... د ادبي مقالې لیکل د مقالو له لورو ډولونو سخت کار دی.

= ادبي توصیفي مقالو کې پوره ځانګړنې هم لري، چې په کتاب کې یې وګورئ.

= ادبي توصیفي مقاله کې ضرور نه ده، چې ماخذ نیغ راوړل شي مګر د لیکوال د مطالعې محصول وي.

= انتقادي مقاله په نړۍ کې ډېره لرغونتیا لري، دلیکنې د دغه ډول پیل هم د فرانسې په معاصرو ادبیاتو په تېره بیا په کره کتنه پورې تړي، خو دا خبره د ختیځ په برخه کې دا سې نه ده.

= د کره کتنیزو مقالو ځانګړنه یوه دا ده، کره کتونکی غواړي د لیکوال زماني او ایجادي چال چلند او له دغه چال چلند څخه را منځته شوی حالت او بهیر بیان کړي.

= بله ځانګړنه؛ د تاکلي اثر یا آثارو لیکوال او تاکلی ادبي بهیر په اړوند د کره کتونکی د ذوق او ځیر کۍ څرګندونه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= دښاغلی ډاکټر خالق رشيد په وينا ؛ دانتقادي مقالې جوړښت په خپله په کره کتونکی پورې اړه لري، کره کتونکی داتکی په پام کې ونيسي، چې کله غواړي په يوه موضوع باندې خپله څېړنه پيل کړي.
= تبليغي مقالې هم دمقالو يوډول دي، په دغو مقالو کې، تبليغ، وعظ، نصيحت اوپند په ټولنه کې دمنوروا وپوهوانسانانوله خوادعامه اذهانودروښانولو او منورکولو يوه غوره وسيله ده.
= په تيليغاتي مقالوکې دعاطفي، احساس اوهيجان عناصرډيردی، له دې امله که چېرې ليکوال دخلکواحساسات په ښه ډول روانه پاروي په ټولنه مې به دبدوخلکودسوا استفادې اخيستنې لارې - چارې برابرې شي اوتبلغاتی اوتبليغي مقالې توپيراوځانګړنې هم لري، چې توپيريې په کتاب واضح دی.
= قضايی، حقوقي اوجنايی مقالې هم دعمومي مقالوله ډولونواوردیف څخه دی، خودمعنالـه مخې هرومروتوپير لري. دغه مقالې هرومروتحقيقي وي، قضائی اوحقوقي هويت لري اوجنائی مقالې سره له دې، چې څېړنيزې وي، خوپه ارقامو ولاړې وي.
= اخلاقي، ديني اوروزنيزي مقالې له اساسه تعليمي مرام لري اوديوهدف پربنادچاپ ډکرته راوځي. په تعليمي اوتحصيلي مؤسسو پورې اړوندې يې څېړنيزې وي، خوډير اصلاحي نهادونه شته، چې هغوی يې د اړتياووله مخې چاپ اوخپروي اوهمدارنګه ځانګړنې هم لري.
= طنزيه يافکاهيه مقالې هم دعمومي مقالويوډول دی؛ دطنزيه برخه کې معلومات په کتاب کې خوندي دي.
طنزيه مقالې دشکل له پلوه ډيرې لنډې، خوډيرډولونه لري اومعنا له پلوه هم مختلف مضمونونه لري.
= طنزيه مقالې څه مخصوصې مقالې نه دی، خو دغه مقالې دکلموپه واسطه کله تمثيلي، کله انتقادي، سياسي اونورې محتوا ووې بيدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷–۶– داووم څپرکي پوښتنې:

۱- مقاله د کومې ژبې کلمه ده؛ په لغت او اصلاح کې څه ته وايي؟
۲- مقاله؛ دلیکوالۍ کوم ډول دی؟
۳- په پښتو - انګلیسي قاموس کې مقالې ته څه او سرمقالې ته څه ویل شوي؛ توپیر یې وکړئ.
۴- په زاهد - پښتو - پښتو سیند کې مقاله څه بلل شوې؟
۵- فرهنګ فارسي عمید ، دویم ټوک مقاله څنګه راپېژني؟
۶- مقاله (Thesis) (Essay) یا مونوګراف او رساله څه توپیر لري؟
۷- دوکتور شمسیا د مونوګراف او تریتیس ترمنځ توپیر څنګه کوي؟
۸- د مقالې او رسالې ترمنځ فرق څنګه برجسته کولای شئ؟
۹- دکتور احمد شلبي آرتور کول په حواله د مقالې تعریف څنګه راوړي؟
۱۰- د مقالې او رسالې توپیر عبدالمالک همت په خپل اثر ( ) په ( ) مخ کې څه ډول راوړي؟
۱۱- په ... دریاب ډکشنرۍ کې ټوک ( ) مقاله څه ډول راپېژني؟
۱۲- د استاد عبدالحق بیتاب په څه شي ( ) ، په (۴) مخ کې د مقالې په برخه کې څه راوړي دي؟
۱۳- مقاله او مقالې لیکنې په نننۍ دنیا کې څه اغېزې لري؟
۱۴- فیروز اللغات د رسالې تعریف څنګه راوړي؟
۱۵- رسمي او غیر رسمي مقاله څه ته وايي او توپیر یې څنګه کولای شی؟
۱۶- یو مونوګراف د شکل له پلوه معرفي کړئ؟
۱۷- اقلیدس ته منسوب کتاب په څو کتابونو کې لیکل شوی و؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- (دعبدالحی حبیبی دمقالومجموعه اودپوهاندد مقالواوهمدارنګه دصدیق روهي دمقالومجموعي په کومونومونويادي شوي دي؟
۱۹- ډاکترعزیزالدین اسماعیل دمقالي دلرغونتياپه برخه کي څه ویلی دی؟
۲۰- په عربي ژبه کي دمقالي تاریخ.. په تاریخ پوري اړه لري؟
۲۱- په اروپاکي دمقالي(Essay) کلمه دلومړی ځل لپاره په کوم کال (   ) اوفرانسوي مدافع وکیل (   ) په کوم کال استعمال کړه؟
۲۲- په (الادب وفنون دراسة ونقد رسالہ، په (   ) مخ (   ) کي دمقالي په باب څه لیکل شوی دی؟
۲۳- ډاکترشمسیا دمقالي دلرغونوالي په برخه کي څه نظرلري؟
۲۴- فرانسوی لیکوال (   ) خپل مقاله په رسمي توګه په کوم کال (   ) خپره کړي؟
۲۵- په انګلستان کي چادمقالولیکل مروج کړل؟
۲۶- په افغانستان کي اوسنی مقاله لیکنه له کوموکلنو پیلیزي؟
۲۷- په ایران کي مقاله لیکلوپه برخه کي څومره پوهیږي؟
۲۸- سراج النحار جریده په کوم ځای اودکوم پاچاپه وخت کي خپریدله؟
۲۹- زموږ په هیوادکي په کمپیوټراوانترنت کي مقالي خپریدل په کومو کلونوکي پیل شوي؟
۳۰- الله جل جلاله په قلم څنګه سوګند یادکړی دی؟
۳۱- سید جمال الدین افغان اومحمد عبده له څه وخت څخه راپه دي خوا مقالي لیکلي؟
۳۲- مقاله دبیان، وړاندي کولو، هدفونواوموضوع له مخي په کوم ډولونو ویشل کیږي؟
۳۳- مقالي دموضوع اودلیکني دډول له مخي کوم ډولونه لري؟
۳۴- ستاسوپه نظرعلمي تحقیقي څه ډول مقاله وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۵- د علمي تحقيقي مقالو جوړښتي توکي کوم دي په دقيق ډول يې معرفي کړئ؟
۳۶- لنډيز يا چکيده څه ته وايي؟
۳۷- عنوان او سريزې په برخه کې څومره پوهېږئ؟
۳۸- د مونوګراف ماخذونه په څه ډول برابرېږي؟
۳۹- د مقاله ليکنې پړاوونه په څو ډوله دي؟
۴۰- د مطبوعاتو مقالو په برخه کې څومره پوهېږئ، خپل دقيق او لنډ معلومات وليکئ؟
۴۱- ورځپانه، جريده او مجله معرفي کړئ؟
۴۲- ډاکتر مسکين علي حجازی سرليکنه څنګه راپېژني؟
۴۳- د ليکنې او سرليکنې توپير وکړئ؟
۴۴- کارل جي ملر او ميکس لرنرد سرليکنې په برخه کې کوم نظرونه وړاندې کړې دي؟
۴۵- امريکائی ليکوال (   ) وايي ، چې زموږ د ورځپانو د ورځپانو د سرليکونو مخونه څو (   ) بنسټيزې برخې لري، هره برخه يې معرفي کړئ؟
۴۶- د لسو انټرنيټي ويبانو د سايټو نونومونه واخلئ، چې مقالې ورکې خپرېږي؟
۴۷- د علمي څېړنيزو او تحليلي مقالو ځانګړنې په لنډه توګه معرفي کړئ؟
۴۸- د علمي تحقيقي او تحليلي مقالو د ليکلو لپاره کوم ټکي په نظر کې نيولای شو؟ د ادبي توصيفي مقالو دوه ځانګړنې راوړئ؟
۴۹- داستان، تکل ډرامه، راپورتاژ، ځان پيښنې او طنز هريو راوپېژنئ؟
۵۰- انجمن ترقي پسند منصفين) په کوم کال جوړ شو ؟
۵۱- د غيرت چيغه او د وخت چيغه د چا آثار دي؟
۵۲- د ادبي توصيفي مقالو يو لنډ مثال را واخلئ؟
۵۳- انتقادي مقالې کوم ډول مقالې دي؟
۵۴- د انتقادي مقالو درې لنډې ځانګړنې بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۵- د انتقادي مقالو ليکوال بايد په په کوم شی ښه وپوهيږي چې کره کتنيزي مقالې وليکي؟
۵۶- تبليغي مقالې څه ډول مقالې دی او کوم اهداف لري؟
۵۷- د تبليغي مقالو ستر هدف څه شی دی؟
۵۸- د قضايي مقالو يو دوه ځانګړنې راوړئ؟
۵۹- د اخلاقي او ديني مقالو ځانګړنې تشريح کړئ.
۶۰- د قناعت د ښېګڼې په برخه کې د سعدی شيرازی د کلام نمونه راوړئ.
۶۱- طنزيه مقالې څه ډول مقالې دی؟ آيا په خصوصيات يې پوهيږی؟
۶۲- طنز کوم ځانګړی فورم لری کنه؛ په کوم شکلونو کې بيانيدای شی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷-۷- داووم څپرکي (فصل) ماخذونه:

۱) Waldrop Gayle. ۱۹۴۸. Editor and writer Rinehart and co. Publishers. New york. Toronto.

۲) احمدي، پوهنمل جاويد. ۱۳۸۹. روش تحقيق کتابخانه يي و اجتماعي. کابل: شهرنو، چهارراهي انصاري. انتشارات رسالت.

۳) ارچيوال، حضرت ګل. ۱۳۸۹. پښتو اتم ټولګی، دويمه ژبه. کابل: د پوهنې وزارت، د تعليمي نصاب د ښوونکو مرکز، د کتابونو د تاليف څپرونه.

۴) اقتصاد پوهنځی. ۱۳۶۲. اقتصادي څېړنې. (دربيمه او څلورمه ګڼه) کابل: کابل پوهنتون. دري مياشتنۍ مجله. د کابل پوهنتون نشرات.

۵) انصاري، خواجه عبدالله. ۱۳۸۹. زبان و ادبيات دری (صنف ۸). کابل: وزارت تعليم و تربيه. کميسيون تدقيق، تصحيح. نشرات وزارت معارف.

۶) باجوړی، پوهنمل بريالی. ۱۳۸۷. د ادبياتو په لړ کې. کابل: حسام ادبي ټولنه.

۷) بيرجندي، محمد باقر. ۱۳۸۸. کبريت احمر. ايران: تهران. انتشارات صبح پيروزی، چاپخانه سبحان.

۸) بيتاب، استاد عبدالحق. ۱۳۳۵هـ ـ ثروت مجله (انتشارات مقالات (ژباړه). کابل: وزارت ماليه. انتشارات جريده.

۹) پښتو-انګليسي قاموس. ۱۳۸۸. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمي. الازهر خپروندويه ټولنه.

۱۰) پښتو-انګليسي قاموس. ۲۰۰۹. کابل: د افغانستان د ساينس اکاډمي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱) جعفري. محمود. ۱۳۸۲. راهنمای نویسنده گی. کابل: چهارراهي صدارت. کتابخانه سبا.

۱۲) جعفري، محمود. ۱۳۸۲. راهنمای نویسنده گی. کابل: بنګاه انتشارات میوند. چاپ مطعبه میوند.

۱۳) ځدراڼ، ببرکزی وحیدالله. ۲۰۱۳ م. د افغانستان د انټرنیټي ویبپاڼو لارښود. کابل: کمپیوټري خپرونه.

۱۴) ځدراڼ، سرمحقق عبدالرحیم. ۱۳۶۹. توکي ټکالي. کابل: د افغانستان د علومو اکاډمۍ. د ژبو او ادبیاتو مرکز. آریانا مطبعه.

۱۵) حبیبي عبدالحی. ۱۳۸۲. شل مقالي (یوولسمه برخه) (دویم چاپ). کندهار: د علامه رشاد خپرندویه ټولنه.

۱۶) حجازي، ډاکټر مسکین علي. ۱۳۸۲. سرمقاله لیکنه (امیرجان وحید احمدزی. افغانستان. پکتیا. مصور خپرندویه ټولنه.

۱۷) حمیدي، ډاکټر سید جعفر. ۱۳۸۳. آیین نګارش و ویرایش (۱، ۲). ایران: تهران. ارمغان. بوشهر. مرکز انتشارات علمي.

۱۸) د جزایي اجراتو قانون. ۱۳۸۵. کابل: رسمي ګڼه (۳۲).

۱۹) رشید، عبدالخالق. ۱۳۸۸ هل. کره کتنه په یوه نوي نظر. هندوستان: نوی دهلي. جید پریس. بلیماران.

۲۰) زاهد، ۱۳۸۵. پښتو - پښتو سیند. کابل: دافغانستان دعلومو اکاډمي. د پښتو څېړنو نړیوال مرکز. دانش خپرندویه ټولنه.

۲۱) زغم، احمدشاه. ۱۳۹۱. تاو د سترګو (ناچاپ اثر).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۲) زغم، احمد شاه. ۱۳۹۱. د پوهنتونونو او لوړو زده کړو مؤسسو د فارغینو لپاره د مونوګراف لیکنې لارښود. (د ځلورم ټولګي لپاره). د علامه حبیبي علمي - ادبي کارونه. کابل: کابل پوهنتون. د ژبو او ادبیاتو پوهنځی.

۲۳) ستانکزی، نصرالله. ۱۳۸۷. حقوق. د حقوقو پوهنځی. کابل: کابل پوهنتون. د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځی خپرونه. جیحون مطبعه.

۲۴) شبلی، ډاکتر احمد. ۱۹۷۲. کیف تکتب بحثاً اورسالتاً دراسة منهجیه. قاهره (اتم چاپ) مکتبته النهفته المصریة.

۲۵) شمسا، ډاکترسیروس. ۱۳۸۳. انواع ادبی. (لسم چاپ).. تهران: کتابخانه ملي ایران. انتشارات فردوسي.

۲۶) طوسي، ډاکتر بهرام. ۱۳۸۸. هنر نوشتن و مهارت های مقاله نویسی. (دوویشتم چاپ). ایران: مشهد، د تابران خپرونه.

۲۷) عمید، حسن. ۱۳۸۱. فرهنگ فارسي عمید (دوجلدي، جلد دوم) (چاپ بیست و پنجم) ایران: تهران. مؤسسه انتشارات امیرکبیر. میدان استقلال.

۲۸) عمید، ۱۳۸۱. (فرهنګ عمید). ۱۳۸۱. (دویم ټوک. ایران: تهران. مؤسسه انتشارات امیرکبیر.

۲۹) عمید، حسن د. ۱۳۸۱. فرهنګ فارسی عمید (دوجلدی) جلد دوم. ایران: تهران. موسسه انتشارات امیر کبیر.

۳۰) غضنفر، اسدالله. ۱۳۸۹. د نثر لیکلو هنر. نیدرلینډ: افغاني کلتوري ټولنه. مومند خپرندویه ټولنه.

۳۱) ګیلانی، احمد سمعي. ۱۳۸۲. نګارش و ویرایش. ایران: تهران : سازمان چاپ وزارت فرهنګ و ارشاد اسلامي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲) محمدي، عبدالحميد. ۱۳۹۰. افغانستان در مسير صلح و امنيت. کابل: انتشارات-بين المللي الهدى. مطبعه کاروان.

۳۳) مومند ، قلندر. ۱۹۹۴م. درياب. پيښور: امير پرنټرز.

۳۴) نا آشنا ، ننګيار. ۱۳۸۲ . هو صيب نه صيب (طنزي ټولګه). پېښور: قصه خوانۍ. دانش خپرندويه ټولنه.

۳۵) ناظم، ښېرنيار محمد داود. ۱۳۹۲. د انيس ملي جريده. کابل: دافغانستان د علومو اکاډمي، د بشري علومو معاونيت. د ټولنيزو علومو مرکز. د ژورناليزم انستيتوت.

۳۶) نانګير، محمدرضا. ۱۳۸۲. مهارت هفتم (ICDI). ايران: تهران، انتشارات اطلاعات و ارتباطات. انتشارات خانيران.

۳۷) وزيرآغا. ۱۹۸۱م. طنز اور مزاح. هندوستان. نوی ډهلي. سککړو.

۳۸) هاشمي سيد محي الدين. ۱۳۹۲. د نثري ادب ډولونه. کابل: د علومو اکاډمۍ. وحدت خپرندويه ټولنه.

۳۹) هاشمي، سيد محی الدين. ۱۳۸۳. د ليکوالۍ فن. (دويم چاپ). پېښور: بورډ ، ناصرباغ. ميرويس مطبعه.

۴۰) همت، عبدالمالک. ۱۳۸۵. دمقالې ليکلو اصول. کوټه: يونايټډ پرس. صحاف نشراتي موسسه.

۴۱) هميانۍ. ۱۳۹۳. اقتصادي ورځپانه. کابل-دوبۍ. سه شنبه. ۱۳۹۳. د سلواغې ۱۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغتونه او اصطلاحات

۱- انځور، تصویر، عکس، ښېره، نږم، رسم، کښنیده، نقش، ښنان، نمونه، علامه (زاهد پښتو – پښتو سیند، ۴۰ مخ)

په شعر کې انځور؛ (د شاعر او طبیعت ترمنځ خیالي او عاطفي غوټې دی.)

؛لکه: په سورو لاسو راته شراب راکوي

لکه شراب راته شراب راکوي

۲- احساس، نـږم. پوهیـدل، حسـول، احساسـول، څـه خبـره زړه تـه لویـدل.

زاهد ،پښتو ، پښتو قاموس، ۹ مخ)

یا احساس- مص (ع) (۱) حس کول، پیدا کول، درکول، موندل. (فرهنگ فارسی عمید. ۸۹ مخ)

۳- انتقاد (نقد) کره کتنه، کره کول، سره کول، ګوت نیونه

۴- انتقاد، نږم. کره کتنه. ګوت نیونه، دکوم مطلب یا شعر د عیب ښکاره کول.

۵- اسطوره: اسطوره هغه کلمه ده، چې په فرهنګي ژبو کې په دوه بڼو (قصه) او (تاریخ) لیدل کیږي. د اسطورې په برخه کې دوه ډوله فکر کیږي:

ځیني یې افسانه او دورغ او نور یې حقیقت او تاریخ ګڼي.

کله اسطوره، د لرغونو خلکو هماغه منسوخ مذهبونه دي، چې نن خلک په خودا ګاه ډول هغوی ته پاملرنه نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- ادب:- (نر.م)عزت، خاطره؛ تميز، تذهيب، علم، پوهه، زده کړه، حيا ، پرده؛ ترتيب، پالنه اوجمع يې ادبيات ليکلي آثار، ليکنې آثار؛ دليکل شويو او چاپ شويو آثار مجموعه.

۷- الهام: نر.م په زړه کې نوې غيبي انديښنه پيدا کيدل، او په زړه کې اچول دي.

۸- انشأ: مص. (ع) (!) پيلول، رامنځته کول، له ځانه څه ويل. او په اصطلاح کې د ادب له فنونو يو فن دی، خصوصي يا رسمي ليکونه فرمانونه ورباندې ليکل کيږي. په پخواکې هغه چاچې دغه کار په غاړه درلود؛ منشي بلل کېده او هغه به په ادبي علوموکې پوهه درلوده. د اسلام د خلفأو و په دوره کې د انشأ يا رسالو ديوان دوزاتخاني معنادرلوده.

۱۰- املاء: مص. (ع) (!) ډکول، يو څه ليکل چې بل يې وليکې او هغه مطلب چې معلم يا خپل خبرې په درست ډول ويل او ليکل دي.

۱۱- ارامي ليک: کانسونانتې ليک دی، چې په (يهودی، سوريالیست(ماني)، ايراني او عربي) خطونه دي ، چې عربي خط له ارامي نه په مستقيمه توګه نه دی پيدا شوی (نبطی) خط موجود و.

۱۲- ابداع: ښځ. م.- نوې ايستنه ، نوښت، نوچار، ابتکار.

۱۳- اشتهار: نر.م. اعلان- ډنډوره- خپرونه، شهرتورکونه ، څرګندونه، اوڅارونه، مشهورونه.

۱۴- ادبي ټوټه: ادبي ټوټې ته ((ادبي پارچه)) هم وايي. لنډ هنري نثر دی، چې ټول اجتماعي پېښې په هنري ټوټوکي رانغاړي. په دې ژانرکي په ځانګړی ډول شاعرانه انګېرنې (خيالات، احساسات) عواطف او دليکوونکي ذهني فکري انځورپکې په خوږه ژبه او مناسبو ښکلو ترکيبونو کې څرګنديږي.

۱۵- اعجاز: نر.م. فوق العاده کارکول، معجزه ښوول ښه والی.

۱۶- ايجاز: لنډول، لنډون، هغه موضوع چې په لنډ اوکره ډول وويل شي.

۱۷- استفسار: نر.م. څرګندونه، غوښتنه، توضيح غوښتنه، پوښتنه، سوال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸- اسلوب: نر.م. میتود ، طریقه، لار ، طرز.
۱۹- اقلیدس:
۲۰- انترنیت : نام شبکه ئی است که درآن میلیونها کمپیوتر ازسراسر جهان درآن وصل شده اند.
۲۱- وایبر: یک برنامه جدید وروبه گسترش برای مبایل های هوشمند (سمارت) است. ومحصول شرکت وایبر جدید است. درسال ۲۰۱۰ برای اولین بار آیفون بکار رفت.
۲۲- سایت: به مکان درانترنت گفته می شودکه یک ویازیادصفحات دربردارد.
۲۳- سکایپ: تماس تلیفونی برقرارمی کند ؛ وتوسط نیکلاس سویدنی وجانوس نرس دنمارکی ایجادشد. انتشارابتدائی اگست ۲۰۰۳م.
۲۴- ایډیت: سمون، تنظیم، جوړول ، اصطلاح کول او ایډیشن (چاپ، طبع، انتشار، قسمت (سریال)
۲۵- استعاره: ښځ.م.ا) سوالی، په پورنی توگه اخیستل ۲- یوه کلیمه داصلي معناوو پرځای دنورومعناوو (کنایه اومجاز) باندي استعمالوي. مستعار (- نر.م.ا) هغه څه چي په امانت اخیستل شوي وي ۲- بدل ، غیراصلي، پردی. مستعارمنه.
۲۶- مستعارله: داستعاري له ارکانودی. استعاره (په لغت کي دیوشي امانت غوښتل او په اصطلاح کي هغه مجازدی، چي علاقه یېتشبه وي.) او مستعارله چي په تشبه کي مومشبه به باله.
۲۷- ادبي سفر- (دادبي یونلیک: دگزارش یوډول دی، چي دهغی په کالب کي دهغېلیدني- کتني دهغوسیمواوځایونودحالاتوپه اړه، چي سفر یې ورته کړی دی؟ تشریح کوي او دهغوځایونودخلکودودونو ، مذهبی، عنعنوي. ملي ژبو ، تاریخوودانیو... علمي اوفرهنگي مرکزونه، آب وهوا ، جغرافیائي موقعیت او... په باب معلومات ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸- آهنګ: ا (هـ) آهنج، قصد، عزم، عزيمت، ارداه، روش (چلند)، دآواز يا غږ په معنا، لحن، غږ او دآواز وزن يا دآواز موزوني.
۲۹- انجمن ترقي پسند: دا يو ادبي انجمن و، دهندوستان ليکوالو چي (چپي) نظريات درلودل، پدي ټولنه کي سره راټول شول. او اغيزي يي په پښتو شاعرانو هم وي او دغه ډله دصنوبر حسين کاکاجي په ولسي جرګه کي تنظيم شول.
۳۰- ادبيات: (نـرـج.ا) ليکلي آثار. ليکني آثار، دليکل شويو او چاپ شويو آثار مجموعه. ټول ليکل شوي آثار په اوله معنا ادبيات بلل کېږي، خو په وييمه يا محدوده معنا (هتري ادبيات) دټولنيز شعور انعکاس دی دهنر دمختلفو ډولونه حکاکي، کجسمه جوړونه، خطاطی، رسامي...
۳۱- اشاري ضميرونه (نغتونو منځري): هغه دی، چي اشخاصو او څيزونو ته اشاره کوي او دنوم پرځای هم استعماليږي. (لنډ، لري او لالري ويشل کېږي. لنډ: دغه، دغه، دغو
لري: هغه، هغه، هغو
لالري: هوغه، هوغه، هوغو

ب- بلاغت: دخبرو ارزونه:
ديوناني ژبي کلمه ده، دخطيب او ويناپه معنا هم راغلی ده. ددي فن موخه په ټولنه کي دلوړي ويناپه واسطه داوريدونکو هيجاني کولو او يا هم اقناع کول دي.
عربي مصدر يي (بلاغته) او په لغت کي دفيح والی، دخبرورساوالي په معنا هم ده، بلاغت په دوو برخو ويشل کيږي. يو دمتکلم يا ويناوال بلاغت دی، چي په سمه اورساتوګه اوريدونکی اغيزمنوي. دوييم؛ بلاغت هغه کلام يا وينا ده چي داوريدونکو دحال غوښتني او امکان سره مطابقت کوي. دارو انباد الفت په وينا: (بلاغت دلفظ او معنا ترمنځه تناسب ته وايي.)
۳۲- ب- بابليان: له آسورنه راپاڅيدلی خلک. مطلب ترپخواني يونانيان.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابل-ا- (ب) هغه ونې چې دايران جنوب او يانورې نړۍ په ګرموسيمو کې شنې کيږي دګرمۍ اووچکالۍ په مقابل کې مقاومت لري.
۳۳- ب- بالزاک: دفرانسې دنولسمې پيړۍ دوروستيو ريالست ليکوال دی، چې (انساني کميدی) يې مشهوراثردی. پرريالیزم يې ډيرليکل کړی او سوسياليزم دده له رياليزمه اغيزمن دی له ناپليون بناپارت سره يې انډيوالی وه.
۳۴- بلاغت: دلفظ او معناترمنځ تناسب ته وايي؛ هغه څوک بليغ دی چې دغه تناسب وساتي.
۳۵- بديع: په دې علم سره دويناغيرواجب ښکلا اودتحسين ښې اوقسمونه پيژندل کيږي.
ياپه بل عبارت؛ بديع هغه پوهه ده، چې دکلام دښايست او په نوي طرز دويناطريقې وربانې معلوميږي. دغه دوه ډوله دی: معنوي ضايع، لفظي ضايع لغتا دنوی په معنادی.
۳۶- بحث- جدل؛ خبرې؛ اترې؛ له مقابل لوری شره په يوه موضوع خبرې کول.
۳۷- بروشور- اعلان، تخته، هغه تخته چې ورځيني يادواونی يادښتونه وربانديې ليکل کيږي.
۳۸- بند: په قطعه ډول شعرکې وي؛ قطعه مطلع نه لری دموضوع له پوله له هرځايه پيل کيږی. دقطعه ايزشعرله څلورونيمو بيتو وروسته (بند) شروع کيږی؛ لکه:

داحساس دوزخ کې اوسم
په ارمان ديوجنت کې
مساوات دې نړملا شي
شي انسان دې په عزت کې

بند:

په خوډيرشوي ددنيا پريشانه غمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هرزړه دې سياهي پرې ويسته محکمه
دهجران دلمبوتاوله خلکو وخوت
دريغه دريغه دسهار سره شبنمه (خوشحال ختټک)

يا: ترکيب بند ترجع بند اونوردشعرډولونه دی.

۳۹- بديع: نوی، تازه. بديع د (ب) په زور اود (د) په زير دعربوپه لغت کې خالق، پيداکوونکی، عجيبه، نادر، نوی اودخښتن تعالی يوه صفت ته ويل کيږی

اي دکل جهان منيعه
اي دهرآسمان بديعه

۴۰- بديعي اولفظي صنايع: دادبي فنونو موضوع ده. بديعی صنايع (منعوی اولفظی) باندې وشل کيږي، معنوی لکه (طباق) اودهغه ډولونه ، مراعات النظير، لف ونشراو ډولونه، عکس اوتبديل، الهام ياتوريه حسن تعليل، رجوع، جمع، تفرق، تقسيم، تنسيق الصفات، عارفانه تجاهل، مراحعه، ياسوال وځواب، مراعات الطلب، مدعاالمثل، ارسال المثل، کسی يالغز، تلميح، محتمل الضدين، تشخيص اوانطاق، اقتباس، الدم بمايشه المدح، المدح بمايشه الذم، زشت وزيبا حسن مطلع، حسن نقطع، مبالغه، مقابله، الهام تضاد. تدبيح، الهام تناسب براعت الاستهلال، نکرارحسن، جمع اوتفريق التفات.

۴۲- لفظي: هغه دی، چې په شعريانثرکې له لفظ سره کارلري؛ لکه: (تجنيس اوډولونه، قلب، ترصيح، دتجنيس سره ترصيح، سجع ډولونه ، المريع، توشح، لاندسنی (تحتانيه، پاسنی (فوقانيه، منقوطه، غير منقوطه، لزوم مالايلزم، المشجر، ردالمطلع ذوالقوافي، تظمين اوډولونه، مهما ،

۴۳- بغداد: يوپخوانی فرهنګي، علمي اوعرفاني عربي هيوړادونو يومرکزو؛ اوس، اوس دعراق مرکزدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۵-؟ ساندې: پرزوی يا مړی د موريا ښځوله خوا ويرکول، خو مرثيه (   ) هم ورته ويل شوی. ستاينې هم ورته وايي. مرثيه يوناني کلمې (غم او ويرکول) ورته وايي، اخيستل شوی ده او ساندې زموږ په فرهنګ کې مروجه ده.

۴۶-؟ پرسوناژ: کارکوونکی، دغه کلمه فرانسوي ده، هم مفرد او جمع ده؛ په داستان کې د عادي کارکوونکو په معنادی، چې هرپرسوناې د داستان په يوه مشخصه برخه کې خپل رول لوبوي.

۴۷- باندې (بالايش) (له پ مخکې راځي.)

۴۸- پوښتنو منځري (استفهامی ضميرونه): چې د يوې پوښتنې لپاره پکاريږي او د (تخص، زمان، ځای...) څرنګوالی (کيفيت) او څومره والی (کميت) ښيي او د حالت له مخې اوړي؛ لکه:

څوک (چا)، کوم (کومه)، کله، چېرې، څنګه، څو، څومه، څومنه، (څومره)، ولی؟

؟- تمرکز: فکر او ذهنی فعاليت يوې خاصې نقطې يا انګيزی ته متوجه کول له تمرکزڅخه عبارت دی.

؟- تفکر: هغه جريان دی چې هدف، عقايدو، رمزونو، غادونو (ښکاره کيدنو) او تداعی کانو سره اړيکه لری، دا جريان يوی مسلی سره په مخامخ کيدو پيل کيږی او په واقعيت متکی پا يلو باندې پای ته رسيږی. کيدای شی چې دا ډول تفکر، تعقل يا استدلال هم وبولو. ددې ډول تفکرتو پيرله محض تفکرسره دا دی چې په تعقل کې د فعاليتونو ترمنځ ذهنی اړيکی ډيری او تداعی ګانی يا يادته راوړنی يوله بل سره پوره اړيکی لری، په بی هدفه تفکرکې د تداعی ګانو يا يادته راوړنو ترمنځ اړيکی تصادفی وی.

۴۹- تخيل: خيال، د حقيقت سيوری، د نخيل فکر، محل، مواد او چاپيريال مادي وي، خو خپله حقيقت نه وي. د الفت په وينا (د) ابتکارتو منه ده)، څومره چې دی ليکوال يا شاعر تخيل قوی وي، هومره يې د ابتکارقوه زيياته وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهمدغه قوت په مرسته سرې هغه څه په خپل تصورکې را وستل او مجسمولای شي، چې په سترګويې نه وي ليدلی، په غوږو يې نه وي اوريدلی او کله چې له تخيل سره عقل ملګری شي نو داسې ادبي آثار ترينه پاتې شي، چې زمانه يې نشي محوه کولای. دشعراوادب دنيا يوه خيالی دنياده او په خيال ودانه ده.

۵۰- تحقيق: عربي کلمه ده؛- [ع] (ت-ق) ديو کاراصل ته رسيدل، پلټنه، بيالټون، رښتيا، محقق کول اود (حق) له کلمې اخيستل شوی دی.

۵۱- تخليق: مص [ع] (ت.ل) ښه بوی، خوشبويه کول، خلقول، نوی رامنځته کول او په ادبياتو کې ديو اثرنوی رامنځته کول دی.

۵۲- تحقيقي نصر: هغه نثر چې په شواهدو او مثالونو ولاړوي، خيال پکې نه وي، تحقيقي نثر له علمي کتابونو او مقالو نثرته هم وايي. هغه نثرچې ديوشی رښتيا اينه په مقالونو او شواهدو پکې ښوول شوي وي.

۵۳- تراجدی يا تراژيدي:- ا. [ف] له غمه ډکه ننداره، قصيده يا غمناکه نمايش. دهغې جدی پيښې ننداره چې انسان غمجن کړي. فاجعه، بدمرغي. دکميدي هنر يوډول هم دی.

۵۴- ترکيب:- مص [ع] (ت.ک) يو شی په بل شي کينول، سوزول، سره يوځای کول، سره ګډول، ترکيبول. دوه کلمې سره يوځای کول. دوه خپلواکې کلمې ګډيدل؛ لکه: پوهه + تون= پوهنتون.

۵۵- تمثيل: مص [ت]- (م-ت) ښوونه ، ننداره، دننداری ښوول، پيښې او کله تقليد هم دی.

۵۶- تيزس- چې تز- ا. [فر] هم ورته وايي. مبحث رساله، دبحث وړموضوع. داثبات لپاره دخبرواترو وړموضوع هغه موضوع، چې يوڅوک يې دثبات لپاره دلايل وړاندې کړي کوي. ددفاع وړموضوع هم ورته وايي.

۵۷- ترسل: - مص[ع] (ت، ر-س) رساله ليکل، نامه ياليک ليکل، نامه نګاری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۸- تصنيف: د تصانيف جمع ده. تصانبف- [ع] (ت- ن۹ رديف بندی ډله، ډله کوا ، صنفبندي. په ډلو ويشل.
۵۹- تأليف:- مص. [ع] (ت أ ل) دوستی کول، الفت وړکول، سره نږدې کول، راټولول او سره نښلول. د هغه کتاب ليکل چې مطلوبه يې له نورو کتابونو اقتباس شوي وي. د تصنيف خلاف.
۶۰- تجلی:- مص. [ع] (ت- ج- ل) روښانه کيدل، د مخه کيدل، ښکاره ، روښنايي. په عارفانه اصطلاح کې د کشف هغه نور چې د الله تعالی له خوا د عارف زړه وربانديې روښانه کېږي، خو د سولک له مراحلو وروسته فنافی الله مقام ته رسيږی- لکه د طور پرغره د الله ج د نور لګيدل چې موسی (ع) مدهوش شو. د کتاب پوښ. عبدالرحمن باباوايي:
هغه زړه چې خدای روښان کا جام حم شي
په دازړه کې ورښکاره تمام عالم شي.
۶۱- ټپه: دلنډۍ سندريز حالت دی. ټپه ، ټپ (دريدلو ، ساه بنديدلو ته وايي. ټپه ديوې نيمګړې او بلې پوره مصرې نه جوړه وي. ړومبۍ مصراع (يې نيمګړی وي اودويمه يې پوره وي. د ټپې ويلو په وخت کې آواز په ټپه دريږی. (دلومړۍ مصراع) لکه: چېرته لندن چېرته هلمند دی بې ننګي زورشوه پرنګيان هلمند ته ځينه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

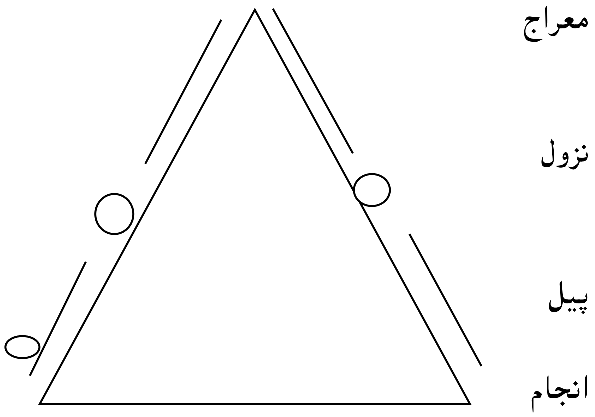

۲۲- جنس: یونوم له درې اړخونو ګردانیږي: (جنس (نوږی)، عدد (ګڼه)، حالت (اکر).

جنس چې یونوم مذکر دی یا مؤنث. لومړی، دویم او دریم شخص.

۲۳- جریده: اوونیزه هغه اخبار چې په اونۍ کې یو وار د اړوندې ادارې له لوري خپریږي.

= جمله: په پښتو کې (غونډله) هم ورته وایي جمله د تشریحي ژبپوهنی یا ګرامر یوه مهمه برخه ده. هغه ده چې د (مفردو کلمو د یوځای کیدو، په جملو کې د کلمو ترتیب یو له بله اړیکی، د جملې د جوړولو قاعدې ترخېړنې لاندې نیسي.

= چاربیته: د ملی اوازو نویو مهم ډول دی، چې بندیې له څلورو مریو څخه کم نه وی. په چاربیته کې د موضوع تسلسل او هم قافیه او هم ردیفو کلمو اوړل په دورونو کې حتمي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= حکمي متعدي افعال: هغه ډله افعال دی، چې هيڅ نه تصريفيږی، يا په بله وينا:
په حال زمانه کې لکه دلازمي فصل په څيرا و په تېره (ماضي) زمانه کې نه
ګردانيږی؛ مثال په ډول:
اسپ وششنل= اسپې وششنل
ماوژړل موږ وژړل
تاوژړل تاسو وژړل
ده وژړل دوی وژړل
دې وژړل دوی وژړل
۲۴- حکايت: نر.م (ح. حکايتونه) کيسه.
نکل، داستان، سرګذشت. دکيسې عيني ډول دی، چې په لنډ ادبي ډول وړاندې
کيږي.
۲۵- حديث:- ا. ص. [ع] (خ د) نوی، تازه تازه شی، حداث: احداث أجمع دخبر و په
معنی، خبر احاديث او حدثان يې جمع. دحديث علم، هغه علم، اخبار او افعال چې
له پيغمبر (ص) څخه نقل شوي وي. حديث حسن. ((ح. ثح، س)) غوره حديث،
نبوي. هغه جديث چې دپيغمبر (ص) له خولې پاتې وی. حديث نيکو متواتر،
قدسی او...
۲۶- حماسه: د (ح) په زور؛ په لغت کې دزړورتيا او شجاعت ته وايي او دادبي
ډولونو تر ټولو مهم او پخوانی ډول دی. حماسه په لومړسی سرکې دانسان په ذهن
کې دپهلوانۍ، جګړې او ځمکنيوني امرزموږ په ذهن کې تداعي کېږي، خو په
هغه کې دهرملت حماسه دهغه ملت بيانونکې ده، چې دهغه ملت دسرلوړی
او خپلواکۍ ويا ړونه پکې نغښتی وي.
حماسه لکه فولکلورغوندې (سينه په سينه) او (خوله) له يوه نسله بل ته ليږدی.
۲۸- حقيقي او مجازي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقيقي: (هغه څه چې ربښتني اودرست وي) ، حقيقت ريښتيا صحيح او سلامت.
حقيقي- ص- ن- [ع] (خ ق ق ی) حقيقت ته منسوب، اصلي او واقعي ربښتيا اودرست، د مجازمقابل.
۶۹- مجازي: (هغه څه چې سيوری د حقيقت وي، درست او علمي نه وي)
خود مجاز او حقيقت رابطه شته ؛ مګرمستقسمه نه ده. لکه: مينه چې له مجازه شروع کېږی او حقيقت ته رسيوي او دغه کارپه عرفان کې ممکن دی.
۷۰- خسوف:- مص. [ع] (خ س) فرورفتن، برزمين فرورفتن وناپديدشدن ونيز به معنی ګرفتن ماه، له نظر پټيدل د مياشتی. په هغو شپو کې د مياشتې ليدل چې له نظره پټه شي او دغه حالت کې ځمکه دلمراو مياشتي په منځ کې راځي اولمرسپوږمی ته نه رسيږي. په پښتو کې (سپوږمی نيونه) يا مهتاب ګرفتګي وايي.
۷۱- خسوف- [ع] (خ س) له او يوډکه ښاه؛ هغه کوهی چې په جغل اداره او شګلند ځمکه کې شکول کيږي او بيانه وچيږي.
۷۲- خطابه:- ص [ع] (خ ط- ب) څوک مخاطب شي، څوک چې دښځو اونرولپاره په وينا کولو کې مبالغه وکي. او خطابت، خطابه، حطبه ويل نوروته خبري کول.
۷۴- داستان:- ا. (س) ((پهـ   )) افسانه، سرګذشت، ځايسينه قصه، حکايت کول، قصه ويل، افسانه ويل، نامتو يا مشهوريدل، قصه سرايي. په معاصرادب کې داستان او داستان ليکنه د (هنري ادبياتو) يو مشهور ډول دی. زموږ د ډيروليکوالو په آند داستان د شکل له پلوه ترکيبي لوی، ناول اورومان کوچنی دی.
په پښتو ادب کې داستانونه دوه ډوله دی؛ يو فولکلوريک او بل معاصريا تحريري ادب کې. معاصرداستان کيسه، پلاټ، کرکتنه، مکالمې، منظر نګاری، دبيان طريقه، پيغام او مقصد اوپای لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۵- دور: ددور خبره په ديواني شعرونوکې مطرح کېږي. دلومړی نيم بيتي له پيله بيا ددويم نيم بيتي تر پايه يودورجوړوي. دزور په شروع، داووپه حرکت او د (ر) په سکون....

دور- ص (د) ((پهـ)) فاصله، زمان؛ هغه څه چې زموږ لاس کې نشته دور- مص [ع] (د) تريوشی ګردراګرد زيدل، عصر وزمان.

۷۶- دبيري: ددبير (منشی) له کلمې اخيستل شوی دی. دبير- ا.ص. (دب) ((پهـ)) نويسنده، منشی، هغه څوک، چې په دبيرستان کې شاګردانو ته درس ورکړي. دبيرفلک، دبيرآسمان هم ورته ويل شوی. دعطارد له ستوری کنايه ده. دبيري، ليکوالي، منشی ګری. دمنشی يا دبير کار، کسب او عمل.

۷۷- دولتي او شخصي ژورناليزم: ژورناليست- ا.[فر] ، ورځپانه ليکوونکی، روزنامه نګار. اوژورناليزم؛ هغه مسلک چې له ورځپانو، اوونيزوليکنو، تصويری اوغير تصويري رسنيو سره کارلري. دولتي ژورناليزم ددولت په چوکاټ کې او شخصي ژورناليزم دافرادو او اشخاصو ترلاربښوونې لاندې دروزنامه نګاری او... مسلک تعقيبوي.

۷۸- دستارنامه: دپښتو ژبې دنامتو اديب او شاعر خوشحال خان خټک اثر دی. خوشحال خټک خپل دغه اثرپه (۱۰۷۲ هـ ق) کال تأليف کړی دی، چې لومړی ځل په (۱۹۵۲م) کال دمحمد عبدالشکور په زيارخپره شوه اودويم ځل په (۱۳۴۵ ه، ش) کال دپښتو ټولنې له خوا چاپ اوخپره شوې ده. دخوشحال خان په دې اثرکې شل هنرونه او شل حصلتونه بياند کړی دی. او ديومشرځانګړنې يې پکې ښوولي ده، په دې اثرکې د ښووني اوروزنې يوه عظيمه فلسفه وړاندې شوی ده، اودمشری انځوريې کارلی دی. نوموړی وايي:

چې دستار تړي هزار دي
ددستار سړي په شمار دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۹- ذوق: دارو ابناد الفت په وينا (ذوق د ادب په اصطلاح کې هغه قوه ده، چې دلطف او ښکلا ادراک کوي او د هنر خاوندان ورته ډار اړدي...
دفن او صنعت خاوندان د دغه قوت په مرسته په خپلو هنري آثاروکې ښايست او ښکليتوب پيدا کوي او ډير ښه هنر هماغه دی، چې له سليم ذوق څخه پکې کاراخيستل شوی وي.
۸۰- ذهن: دغه فکري زيرمې ته (ذکا هم وايي. دانسان هغه استعداد دی، چې دعلومو او معانيو ادراک کوي.
ديوليکوال دغه برخه هم بايد نيمگړې نه وي او په دغه وسيله يې له علومو او معارف څخه برخه مونډلې وي.
دغه راز معنوی قوتونه او استعدادونه که په يوه ليکوال موجودوي او ښه کارترينه واخلي، دهغه ليک او انشاپه انساني افکرو او احساساتو ډير اثر کوي او د يوه ملت په زړه او دماغ حاکميت پيدا کوي.
۸۱- رؤس: په شعر کې منځپانګه؛ هغه څه چې د شعرمحتوا جوړوي. رؤس هغه طرز تفکر ته وايي، چې د شعر اړياته قوت وربښي آن دفکر ډول ته هم ويل شوي.
۸۲- رپوټ: نر.م.و.ک. راپور. په ژورناليزم او ادبياتو ځانګړی ځای لري. ادبي رپوټ، ژورناليستيکی رپوټ. په دولتي او امنيتي برخو کې هم دغه کلمه کارول کيږي.
۸۳- رومان: دلاتيني ژبې له ريښې څخه مشتق شوی او فرانسوي کلمه ده. خيالی کيسه ؛ دميني او محبت کړ کيچن داستان دی؛ په اصطلاح کې د منشورکيسه ييز (داستاني) ادب يو ځانګړی ژانر (ډول) دی.
اکسفورد دانګليسي فرهنګ کې ورته (نثري کيسه چې نسبتا اوږده وي يارومان هغه اوږده کيسه ده، چې خيال پکې له واقعيت سره ګډون مونډلی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۴- ريتوريکا: دغه کلمه په لرغوني يونان او روم کې د خطابې د اصولو په معنا ده، خو چې کله غربو ترجمه کړه (ريطوريقا) يې وبلله، چې معنا يې خطابه او د خطابې او ښو خبرو کولو اصول دي، کوم، چې نورو ته وړاندې کېږي.
۸۵- زليخا او درليخا قصه: د زليخا او يوسف کيسه د قرآنکريم له ښو برجسته کيسو څخه ده. زليخا د مصر د عزيز پوتيفار ميرمن وه، چې له کلنو وروسته په خپل يوه عبراني غلام حضرت يوسف مينه شوه او د امينه د جنون ترپولې ورو سيده او په پای کې د امينه جاويداني شوه، يعنې زليخا د محازي مينې له لار ې حقيقي مينې او آن حقيقت ته ورسيده.
۸۶- ژانر: ا. [فر] ، ګون، ګونه (ډول)، سبک. اسلوب، جوله (شکل).
او د نقاشۍ (انځورګرۍ) په اصطلاح کې، هغه انځورچې نه شخصي تمثال وي، نه لرليد (دورنما)، بلکې موضوع يې د ورځينې (روزمره) ژوند عادي مطالب او صحنې وي.
۸۷- ژبه: ا. (ژ ب) : د غوښې يوه متحرکه ټوټه، چې د انسان او حيوان په ژبه کې وي او په هغه باندې د شيانو مزه څکي. د خوړو په ژولو او تېرولو کې مرسته کوي او انسان د هغه په وسيله خبرې کولای شي. د لهجې او خبرو د طرز په معنا هم ده.
ژبپوهان وايي: ژبه اجتماعي ښکارنده (پديده) ده، چې اکتسابي لورى (جنبه) لري يا ژبه په واقعيت کې يوه ټولنيزه اکتسابي او ثقافتي پديده ده، نه عضوي، فطري او طبيعي.
۸۸- سبک: - مص- [ع] (س ب) د او سپنې ويلې کول او په کالب کې اچول دي. ويلې شوې او سپنه په کالب کې تويول. په ښه ډول کلمې سره يو ځای کول. په ادبي اصطلاح کې (هغه ځانګړې لاره، چې شاعر يا ليکوال يې د خپلو مطالبو او افکارو د اظهار و لپاره غوره کوي. سبک کې د يوه اثر محتوا او شکل دواړه راتلای شي. سبک لار هم ده. ديوفون په وينا: (سبک سړی دی.) په ادبي برخه کې درې سبکونه لکه (خراساني، عذاقي او هندي) د يادونې وړ دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۹- سيمينار: ؛ ، موضوع وړاندې کول هغه ډله فعاليت، چې ديوې ياډېرو موضوعاتو دتوضيح لپاره رامنځته کېږي.
۹۱- ښکلا: ښځ.م. (ج. ښکلاوې) ښايست، حسن، ډول ، جمال.
۹۲- شيره: ص. نر.م.ج.ا ، نابالغه، هلک عصاره، جرس؛ دميوې اوبه. په ژورناليزم کې دخبري موادو مهمه برخه.
۹۳- شکل: جوله، ظاهر خوا. يوادبي اثرله دوو برخو جوړيږي؛ (ظاهری (شکلی) اومعنايي.)
۹۴- صرف؛ عربي کبمه ده. ګردان ته وايي. دګرامر ګړپوهې، (موفولوژي برخې پورې اړونديږي. صرف (ګردان) دنوم عدداوحالت.
صراحت: په انشأ کې دبحث وړدی. صراحت دادی، چې په انشأ کې د (تأليف اوترکيب) ضعف نه وي اوالفاظ له معقودي معناګانوسره تناسب ولري.
دصراحت اووضاحت فرق دادی، چې هرمرجع واضيح وي، مګرهرواضح صريح نه وي.
وضاحت: په ليک اووينا کې دابهام نشتوالی ته وايي.
۹۵- طنز:- مص- [ع] [ط – ن] افسوس کردن، ريشخندوهل، ملنډې وهل، نازکول، پيغور، ګوتې ځنډونه، نازوکرشمه.
طنز؛ اوس اوس دادب يوډول دی، خومعين شکل نه دی؛ طنز منظوم اومنثور دي ديوفکراوپيغام انتقالونکي وي.
۹۶- عنوان:- ا. [ع] (ع يا ع ن) دکتاب معرفی نامه دکتاب ياليکنې سرليک هغه څه چې دپاکټ ياليک په شاکې ليکل کېږي نشاني، آدرس. پيل؛ هغه هيډلين چې دکتاب هويت ښاکي.
۹۸- علم، جمع علوم؛ علم دشيانو، انسانانو اوطبيعت په برخه کې پوهې ته وايي علوم په دوو برخو ويشل کېږي: (طبيعي اواجتماعي علوم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹۹- عربي:- ص. ن. [ع] (ع ر ب ی) منسوب به عرب، ازقوم عرب، تازی، زبان تازي. هغه تازي ژبه چې اوس ټول عربي هيوادونه وربانديې خبرې کوي؛ د قرآن (الهي کلام) ژبه ده، ټول مسلمانان يې د قرآن او پيغمبر (ص) د ېبې په توګه درناوي کوي. ټول مسلمانان له قاعدې بغدادي نه د ژبې د تعليمي زده کړې لپاره پيل کوي.

۱۰۰- عبري خط:- ص- ن [ع] (ع- ر- ئ) عبراني، يهودی، لغت يهود عبري خط له عبراني او يهودی خز ښخه عبارت و.

۱۰۱- عدد: جمع اعداد؛ د حساب پيل او دوام څخه عبارت ده؛ لکه: ۱۰، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶...؛ په عربي کې له راسته خوا پيل کېږي او ترلايتناهي پورې رسيږي. په ګرامرکې يو نوم له درې اړخونو (جنس (مذکر- مؤنث) عدد (مفرد، جمع) او حالت له مخې ګردانيږي.

۱۰۲- عبارت: ( ) نر. م (ج. عبارتونه) بيانونه، شرح کونګ، د الفاظو ترکيب، وګ. پراګراف. انشأ.

۱۰۳- عرفاني سندره: عرفان (پيژندنه)، عارف. پوه هوښيار؛ عارفانه سندره هغه سندره او سندرې چې د الله پيژندنې په برخه کې وي. لکه په پښتو ژبه کې د بيټ نيکه (۳۵۰ هـ ق) عرفاني سندره:

لويه خدايه لويه خدايه ستا په مينه، په هرځايه
غرولاړدی درناوی کې ټوله ژوي په زاری کې
دلته د غرولمنې زمو ر کېږدې دي پکې پلنې
داوګړي ډيرکړی خدايه
لويه خدايه، لويه خدايه....

۱۰۴- عارفانه تفکر: چې د هرڅه په برخه کې د شناخت د اصل په حکم فکرکوي؛ په هرڅه کې (کيفيتونه) ته متوجه کېدل، هرڅه ته په حيرت او فکر کې کېدل او له هغه نه شناخت حاصلول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۵- عاطفه: ښځ.م. (ج. عاطفي)، دعاطف مؤنث؛ مهربانه ، مهرباني، زړه سوی، دخپلوۍ او قرابت مهر.
۱۰۶- غږپوهه يافنولوژي دګرامر هغه برخه ده، چې يوازې ارزښتناک غږونه (فونيمونه) ترڅېړنې لاندې نيسي....
دژبپوهنې دغه برخه يوه نوې او تازه موضوع ده، چې دشلمې پېړۍ په پيل کې په دغه برخه کې نوې علمي څېړنې او مطالعات وشول.
۱۰۷- غونډله پوهه: جمله پوهنه. دګرامر درېيمه او عمده برخه ده.
۱۰۸- فيسبوک: (ف-ی)، مخ صفه، په انټرنيټ کې يو اجتماعی صفحه يا مخ دی، چې مختلف خلک بيلابيل نظريات سره شريکوی، البته دشير (شريکول، درد دل، او چت- ګپ شپ) له لارې. ددغې صفحې پيدا کوونکی مارک زيکربرک په (۱۹۸۴- په (۱۴) مې رامنځته کړه.
۱۰۹- فيساغورث: مشهور رياضی دان او دلرغونی يونان فيلسوف و او په (۵۳۰ق، م) يې ژوند کاوه او تر اوسه ژوندکوي دقايمه حاده، منفرجه زاويو په برخه کې يې نظريات شته
۱۱۰- فن: نر.م. (ج. فنون) صنعت، دتکنيکو، وړتياوا و قاعدو مجموعه؛ هنر؛ آرټ؛ طريقه، چلند، ډول نوع.
۱۱۱- فنون: جمع دفن؛ هغه کمال چې دتمرين له لارې ترسره کېږي. فن او فنون دمهارتونو اووړتياوو له لارې پيدا کېږي.
۱۱۲- فعل: دويناديوعمده جزپه توګه په يوه زمانه کې دکارپه کولو او يا ديوې پېښې پرېښېدو دلالت کوي. يا په بله وينا فعل هغه کلمې ته وايي، چې په يوه زمانه کې ديوه کار او پېښې کېده ښيي؛ لکه: احمد خط ليکي. احمد به کورته لاړشي.
۱۱۳- فولکلور: فولکلوريا فولکلور انګليسي کلمه ده، چې دلومړي ځل لپاره په ۱۸۴۶ م کال په يو انګريزي متن کې وکارول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۴- قيدونه: قيد ، جمع يې قيدونه.
قيدهغه ژبنی عنصر او يا قيدونه هغه ژبني عناصر دي، چې د يوه فعل د پېښېدنې څرنګوالی ښيي. دا څرنګوالی د فعل د پېښېدلو ځای يا مهال ټاکي. ټينګار او داسې نورې ځانګړتياوې ښکاره کوي. په پښتو کې قيدونه په دوه ډوله دي: (اصلي ياګردانيدونکي، غير اصلي يا نه ګردانيدونکي).
۱۱۵- قابوسنامه: د غه اثر ممکن په (۴۷۵هـ ق) کې امير عنصر المعاني کيکاوس د خپل زوی ګيلان نشاه دروزنې لپاره وليکه؛ په دغه اثر کې آداب ، عنعنې، دلښکرکشی او مملکت داری وسايل او نورفنون تشريح شوي او له مغولو څخه د مخه ايران پېژندنې فرهنګ په برخه کې اصطلاحات پکې راغلي دي.
۱۱۶- قافيه: دو پشته، چټ، شاه، پس ګردن؛ د يو شي يا بيت آخري توری ته قافيه وايي. عربي کلمه ده، په لغت کې وروسته ته وايي، په اصطلاح کې هغه علم دی، چې د دورونو له وروستيو هم آهنګيو څخه بحث کوی. لکه:

لرم اوس هغه سترګې چې جهان پرې وګورم
د ځمکې ژورتل او کهـــــکشان پرې وګورم
انسان يم، د انسان په غم خپه په خوښۍ خوښ يم
نظر همدو مره بس دی چې انسان پرې وګورم
تر هغه مې دې سترګې غړيدلې وي په ژوند
چې يو وار عالی دور د افغان پرې وګورم

(جهان، شان، انسان او افغان) د قافيې کلمې دي.
۱۱۸- کمپيوټر: په (۱۹) پيړۍ کې چارلس بابيج د بريتانيا د کامبرج پوهنتون استاد يو ماشين ډيزاين کړ او کيدای شی هغه ته اولين کمپيوټر وو ايو -difference engine په نوم ياد يده.
خو الکترونيکی کمپيوټر: په ۱۹۴۲- امريکا ويپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۹- کلاسيک: ص. [فر] پخوانيو خلکو له قواعدو سره سم مسجد او مدرسې درس. هغه لومړنی ادبي سبک، چې په اروپاکې پيدا شوا و د يونان او روم ادبياتو په پښتو (تقليد يې پيل کړ، چې همدغوته يې کلاسيک ادبيات ويل. دليکلو دليکنې يا اثر سبک چې د نورو نسلونو لپاره سرلاري وي.

۱۲۰- کلمه: ښځ.م. (ج، کليمې) کلمه. خبره، معنالرونکی لفظ، ويې مورفيم، د دويا زيو ګړونو مجموعه. کلمه طيبه.

کليمه؛ يوروانې وا خد ديؤ چې مستقله معنالري. يوه کلمه کېدای شي دوه مورفيمونه وي کلمه په (ساده او ترکيبې) ويشل کېږي؛ لکه:

پوهه- پوهنتون.

۱۲۱- کلتوري بقأ: کلتور د يوناني ژبې له ځمکه، شاړه ځمکه، دځمکې جوړول، کرل، اوځارنې) ته وايې د يوهيواد ټوله مادي او معنوي شتمنۍ ساتنه په کلتوری بقأ (پايښت) کې راځي.

۱۲۲- کسوف: - مص. [ع] (ک) خسوف او کسوف د جغرافيې اصطلاحات دي. کسوف دلمر نيول (آفتاب ګرفتګي). دلمر ټيکلی تياره کېدل، هغه وخت چې سياشت دځمکې اولمر ترمنځ راشي اونه پريږدي، چې دلمر وړاندګې ځمکې ته ورسيږي، که ټول لمر ونيول شی کلی کسوف او که يوه برخه يې ونيول شي (لرياجزی کسوف) ورته ويل کېږی.

۱۲۳- کالم: - ا.ص. (ل) کالمه، بيوه (کنده) ، هغه ښځه چېميره يې مړوي هغه ښځه چې له ميړه يې طلاق اخيستلی وي.

کالم ته په پښتو ژبه کې بريچی (ستون) وايې. او اوس دليکنې يوډول دی.

۱۲۴- کالم؛ هغه دی چې يوه موضوع باندې په هنري ژبه خبرې کوي.

۱۲۵- کنايه: ( ) .م. (ج. کنايې) کنايت، دبيان دعلم يوه برخه ياخو: که متکلم يوه معنا په داسې لفظونو کې ذکر کړي، چې د مطلوبې معنالپاره يې وضعي معنا د دليل حيثيت ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲۶- کمپوز: په موسیقۍ کې د غزل لپاره آهنګ او طرز جوړول او په کمپیوټر کې د متن لیکلو او آن جوړولو ته وایي.
۱۲۷- ګزارش:- ا. مص. (ګ. و. ز) لیدنه (نکا) لیکنه کول، پریوه موضوع رپوټ جوړول. اوس اوس د ژورنالیزم یو اصل دی. ګزارش په دوه ډوله دی: (په احتماعي پیښو او ادبي پیښو ګزارش. ګزارشګر هغه څوک چې پر یوه موضوع رپوټ برابروي.
۱۲۸- ګړپوهه، یاګړپوهنه: یاصرف یا ګردان د ګرامر هغه برخه ده، چې په هغه کې د یوې ژبې ټاکلي مورفیمونه، د هغوی جوړښت، ترکیب، ګردان او د هغوی ډولونه ترخېړني لاندې نیول کېږي.
۱۲۹- ګړمورفیم، یاګړونه، د مورفولوژۍ اساي برخه ده. مورفیم یا ګړ هغه کړچنی ژبنی مانیزواحد دی، که تجزیه شي، خپله معنا له لاسه ورکوي او د تجزې قابلیت له لاسه ورکوي. یا دا چې (مورفیم) یو نه تجزیه کېدونکی معنالرونکی واحد دی.)
۱۳۰- ګرافیم: ؛ (آواز) لیکل شوې بڼې ته وایې، یا په بله وینا هغه دلیدو وړ رسم دی، چې د یوه آواز ښکارندویي کوي.
۱۳۱- لمن؛ د رل، م ن)- دامن، لمنهؤ لمنې- د کمیس یوه برخه لمن راچاپیرول، احاطه، تصرف. لمن نیول، سوال کول. لمن نغاړل ځان راټولول. قناعت کول.
۱۳۲- لفظي ښکلا: شکلی خوارانغاړي- لفظي صنایع. یا بله وینا چې په الفاظو کې ښکلا موحوده وي. په خبرو کې د وینو نو پیاوړتیا.
۱۳۳- لنډه کیسه: حکایه، حکایت؛ هغه کیسه چې د شکل له پلوه لنډه وي. کیسه په لنډه، منځنۍ او اوږده ویشل کېږي. لنډه کیسه هغه ده، چې د ژوند یوه موضوع رانغاړي.
۱۳۴- لطافت: ل- ط. کمزوری. ښایسته، نرم، نرموالی هغه کلام، چې د لفظ له پلوه نرم او پوستوالی ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۵- لنډۍ: د پښتو ژبې يو ډول شعر دی. لنډۍ شعر توجه د اسې ده، چې لنډۍ يو ډول ماردی، تيز زهر لري او لنډۍ پښتو خوندورشعر هم دی. د ماردزهروتيزوالي اود شعر خوږوالي او لطافت څخه يې معنارا پورته کېږي. دواړه اغيزمن دي. خولنډۍ شعر هغه دی چې غير موزون او غير مقفی وي.

لنډۍ:

زه دې په کوته مين نه يم = د سورچارګل رنړا دی روغ لېونی کړمه
ماته پنځه ګوتې د سرو کړه = په دواړو لاسه به دې پښې چاپې کومه
ګورتې، بنګړي د دنيا دود دی = زه د نيستيه ياره نه غواړم دودونه
په سينه يو لالی ځائيږی = زه لونګين اولالی دواړه ځايومه
بيګاه مې خوب ليدو عالمه = دآشنا بريت مې د نتکۍ تاوشوي وينه
خلک چارګل خونړی بولي = مادنتکۍ په ډنډ ډيروژلی دينه
والئ دغوږ اميل دغاړې = پيزوان د پوزې راته کړي اشارتونه

ليد: ، لومړی، اوله برخه، سترګی دخبرواوله برخه. په کابل پوهنتون کې دلومړي ځل لپاره د هغه پوهنتون درئيس له خوا يو تحقيقی مرکز نن پرانستل شو.

مسجع نثر: سجعه لرونکی، متکلف او غير منثور نثر. د نثر هغه ډول ، چې غږته وايي. کوکوکو = کوکوکو. د خيرالبيان نثر.

۱۳۶- مفهوم: - (م ف) فهم. جاج. د کلمې په معنا پورې اړوند مطالب يا مفهوم د جملې ټولنيز مفهوم رانغاړي.

۱۳۷- مثنوي: د شعريو مهم ډول دی. هغه ډول چې هرمصراع بيت يې په خپل منځ کې سره هم قافيه وي. د شعرپه دغه فورم کې لوې لوې موضوعګانې په تېره کسې راځي.

۱۳۸- متن: - ا - [ع] (م) شاه، لوړه برخه، ديوشی دننه، دځمکې لوړه برخه د کتاب دصفحې دننه، دحاشې مقابل لوری، متان اومتن يې جمع ده. يا په بله وينا د يوې موضوع څېړل د متن اصلي موضوع جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۹- معرفت: - مص. [ع] معرفة (م.م.ف) ديو شي پيژندل، علم او پوهه معرفة الاحشاء باطن پيژندنه، معرفة العروق، رګ پېژندنه، معرفة العضلات. ماېچه پېژندنه. معرفة المفاصل. بند پېژندنه، معرفا النفس، اروا پوهنه، پسيکولوژي. معرفة الادب، ادب پېژندنه او په تصوف کې معرفت د کشف او شهود له لارې د ځان پېژندنه معرفت به دې حاصل شي که دې ځانته شولې زير.

۱۴۰- مقيد مورفيمونه: تړلې اوبانډ ( ) هم ورته وايي. په پښتو ژبه کې موفيمونه په دوه ډوله دي: (يو تړلي، بل آزاد). او تړلي (ساختماني نښي لکه: (سربلونه او ستربلونه، دربط نښې، دعط نښې، دغږونونښې) تاړی (وندونه) (صرفي مختاړي، کلمه جوړونکی، صرفی وروستاړی.

۱۴۱- مقاله: - مص. [ع] ((مقاله)) (م.ل) خبرې کول ((خبرې، وينا)) قول؛ د کتاب يوه برخه يا فصل. يو مطلب چې تر يو معين عنوان لاندې ليکل کېږي. جمع يې مقالې عربي کلمه ده. يا په بله وينا يوه تحقيقي مقاله څو برخې لري؛ لکه: عنوان، مقدمه متن څېړنه، پايله او ماخذونه. مقالې ډېر ډولونه لري.

۱۴۲- محاسن: (م-ح-س) نيکي، نيکويي، ښېګڼې. په شعر او هنري نثر کې د هغه ملګري محاکات (ښکلاوې) لکه: آهنګ، وزن انځورونه، ترکيبونه، تخيل او...

۱۴۳- متل: - [م-ت-ل) په تول برابر، په په تله يا ميزان برابره وينا، متل، جمع يې متلونه. د پښتو شفاهي ادب يوه مهمه برخه ده. د ولسي ادب خورا درنه خزانه ده، چې ولسي تفکر په ډېر ښه ډول ورکې انعکاس کوي. متل د ولسي پوهې له نه وچيدونکی سرچينې منبع الهام اخلی او تل بهانده حالت لري. وايي چې: (بې وطنه واوسه، خوبې متله نه) متل پوهه ده. (مېړه مړه، خو مېړانه يې نه. توره سره ښه ده، خو نه دوررور وينو.)

۱۴۴- مقوله: (م-ق) قول، عهد، لنډه وينا، غوره خبره او وينا. هغه قول چې وفېکې وي. خو مقوله د رستې ښې او لنډې خبرې ته هم وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۵- مشبه، مشبه به: مشبه؛ ديوه شي شباهت له بل شي سره . يا يو شى بل شى ته ورته کيدل ؛ لکه: مخ دي لکه ګل صنم = رلفي دى بلبل صنم
مشبه به، چې بل شى ورته شوى وى
۱۴۶- ماهيت: تو منه، منځپانګه؛ هغه پانګه چې ايډيا د يوا ثر وړاندې کوي.
۱۴۷- مصراع: مسره هم ورته وايي. دوه سره هم وزنه نيم بيتى يوه مصراع جوړوي. عربي کلمه ده، په شعرو شاعري کې کارول کيږي.
۱۴۸- مضمون: (   ) د تدريس موضوع. په شاعرى کې د فکرشتون ته وايي. مضمون د تيزس په موضوع پورې اړوند يږي.
= مقدمه: (م) [ق] [ق] مقدم، مخکې، وړاندې، مخکې شوي، مقدم ګڼل ديوشى پيل ، سريزه دادبي مقالي پيل. مقدمه له د معرفت، پېژندني، ماهيت او هدفونه) څخه عبارت ده؛ يا د متن لنډيز ته هم وايي.
۱۴۹- متروکې خبرې: مړې خبرې؛ هغه وينا يا وييناوې چې اوس اوس د استعمال وړنه وي. لکه: دلرغوني دورې لغات ايواد ، لتاړ، بريمن او....
۱۵۰- موضوع: ببره (فرضيه) د تحقيقى لپاره د فريضې ليکنى بڼه او نوم ته وايي. دخبرو اترو ټاکنې ته وايي.
۱۵۱- محاوره: خبرې- اترې. هغه ډيالوګ چې مخامخ وي. ديوې آنې موضوع د حل لپاره دخبرو تبادله.
۱۵۲- مافى الضمير: اندروني قوت، داخلي توانمندى. په ادبي اثرکې دليکنې لپاره ارادي توان؛ هغه توان چې په بڼه ډول وي.
۱۵۳- مرادف: هغه الفاظ چې همرديفه وى او په يو لړکې راشي.
۱۵۴- مصدر: - [ع] (م) جمع يې مصادر. مصدر د خاصدريدلو منبع، ځاى اساس، بيخ، صدور، استخراج، راوتل؛ لکه: تلل چې بيا ځم، ځي او ځوترې مصادر کېږي.
۱۵۵- معترضه جمله: هغه جمله چې اصله نه وي. په اصلي متن کې دويم لنډه جمله راوړل ياول. په ليکنه کې هم امکان لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= محتـوا: (محتـوى) –١. فـا [ع] (مُ تَ وِ) درونمایـه، هغـه شـی چې بـل بـل شـی رانغاړي. هغه څه چې د یوشی په دننه متن کې موجودوي.
= متعدي: ا. فا. [ع] (مُ تَ دِ) تعدی، تعدی کـول، لـه حده وتـل، بیـداد کـوونکی، چې لـه اصلي حالتـه دویـم تـه ځي. هغـه ډلـه افعـال چې د مفعـول لپـاره صرفیږي پـه پښتو کې فعلونه په درې ډوله دی: (لازمي، متعدی) لکه: زه په ما، ته په تا، دی په ده او دا په دې بدلیږي.
= نهج بلاغه: هغه اثردی، چې د اسلام پـه څلورم خلیفـه حضرت علی کـرم الـه وجـه پورې اړه لري. ډیر اخلاقي مثایل بیانوي.
= نکل: داستان، کیسه. هغه کیسه چې لنډه وي او فولکلوریکه وي نکـل او نکلونـه په پښتو ادب کې خوراډیردی. نکل د ولسي ادب ستره بره ده.
= نوښت: ابتکار هغه څه چې نویوالی ولري. د یـوې پـوهې لـه مخـې پـه یـوه موضـوع داسې څه رامنځته کول، چې نوې پوهه وړاندې کړي، نوی معلومات.
= نظم: مص. [ع] (نَ) پییـل، ترتیبـول، آراسـتن، د مرغلرو پییـل، امیلـول. هغـه کـلام چې موزون او مقفی وي او د نثر خلاف وي. نظم له شعر سره توپیر لري.
= نثر: مص. [ع] (نَ ث) خورول، تیتول او پاشل. د نظم ضد هغـه کـلام، چې مـوزون او مقفی نه وي. نثر ډیر ډولونه لري.
= نسخ لیک: وایي چې د غه لیک ابن مقله (٨٨٨-٩٤٠ م) رامنځته کړی، داسې هم ویل کېده چې ایرانیانو رامنځته کړی دی نسخ خط له راسته خوا لیکل کېږي او لـه نورو لیکونو ښه دی. د دې لپاره د غه خط ډیر رشد کړی و، چې: ابن مقله په بغداد کې وزیر وو او په دې لیک پوهیده او دویم دا چې په ساده ډول لوستل کېږي. نسـخ خط د ټولو خطونو ټاکوونکی دی.
= ناول: (   ) نر. م. یوه اوږده لیکل شوې کیسه. هغه کیسه چې د فـورم لـه پلـوه لـه کیسې، داستان څخه لوی او له رومانه کوچنی وي. خود موضوع له لـوري عشـقي، حماسي، ټولنیز... مضمونونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= نستعلیق: دغه خط فارسي ژبورا منځته کړ. دغه خط د (۱۴م او ۸هـ) پېړۍ په پای کې رامنځته شو. ټول تذکره لیکونکی پدې باوردی چې دغه خط میرعلی خوش نویس رامنځته کړی دی او چاپه (۱۵م) کې سلطان علی مشهدي ښوولی دی. لکه:

نسخ تعلیق ګرخفی وجلی است

واضح الاصل خواجه میرعلی است...

= نومونه: نوم مفرد او جمع يې نومونه. د مورفولوژیوه برخه ده. نوم؛ دیوشي او شیانو څرګندونه کوي. نومونه، صفتونه، قیدونه او... دخپلواکو مورفیمونه له ډلې دی.

=نسکوهیرم:

= نګه هنر: دغه مفکوره (۱۹) پېړۍ په نیمائي کې راپیدا شوه. داسې چې (هنردهنر) لپاره وي. یعني هنراو ادب یوازې دهنرلپاره کارول کېږي، نه دژوند په خاطر.

= ویي پوهنه: علم الغلة، چې په ژبپوهنه پورې اړوندیږي. دهرعلم لغتونه جلا او بیل وي.

= وضاحت: وضوح، عربی کلمه ده. دښې انشأ یو ښه صفت وضاحت دی ښکاره، ښکاره والی. په لیک او ویناکې باید هیڅ ډول ابهام نه وي او داکارهله کېږي چې دکلمو دلالت په خپله معنی باندواضح او روښانه وی په جمله کې باید ادات ډیررانشي؛ دجملوسبک جلي وی.

= وزن: دشعریومهم رکن دی. نرم جاج، تول، اندازه، شیره، دعروضو په علم دشعربحر.

= ویاړنه: ښځ. م. دویاړشعر، پرتم، شان وشوکت په ادب کې ویاړنه فخریه هم بلل کېږي. لکه په پښتو ادب کې دامیرکروړ ویاړونه. په ځان، پلار، نیکه، کورنۍ او نوروویاړکول زه یم زمری پردي نړۍ له ما اتل نشته...

= هیجان: دانسان په احساسی طبیعت پورې اړه لري، هغه حس دی، چې انسان دناخودآګاه پیښې په مقابل کې حساس ښیي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

= هنري نثر: هغه نثردی، چې هنري مخاکات، (صنايع) اونورتلازمات پکې ډيرکاريدلي وي. هنري نثرمسلکي نثردی، چې (کيسه، داستان، ناول، رومان ادبي ټوټه، تکل اونورډولونه رانغاړي)
= هنري ترکيب: هغه دی چې په هنري ډول دکلموترکيب اويوځايوالی ښيي. هنري ترکيب دښکلوالفاظ مجموعه ده. دطبيعت لطافت په الفاظوکې راوړل دی؛ لکه: دزلفوتړال...
= هنر: دټولنيزشعورمجموعه ده. هنرته فن هم وايي. هنردانسان د فکر تر ټولو لوړ عالي تفکرته وايي. آرت، فن اودتعقل ښايسته ډول ته وايي.
= فکر: دعيني جهان ذهني تصويرته فکروايي. يامادی شی ياشيان چې دانسان په مغزوکې ځای نيسی اوپه معنوی صورت اوړی فکربلل کيږي.
= تعقل: (عقل) دحسی اومنطقي پوهې دمجموعې لوړې مرحلی ته عقل وايي.
= حسی پوهه: داحساس تصوراوادراک مجموعې مرحلې ته حسی پوهه وايي.
= منطقي پوهه: دمفهوم اوحکم منطقی نتيجه ګيری مجموعی مرحلې ته منطقي ياانتزاعی پوهه وايي.
= حکم: دفکرهغه حالت دی چې پرهغه کې يوشی تصديق کيږي.
= شعور: دتکامل يافته ژوندموجوداتوهغه استعداد دی چې خارجی نړی په معنوي تصورکې نقش کوی اوهڅه کوی چې دبشردخارجی چاپيريال قوانين وپيژني اودمقصدسره سم خپل عملی فعاليتونه مرتب کړی.
شعور: دواقعيت دانعکاس عالی ترين شکل اوداوړده اجتماعی تکامل حصول دی. ياپه بل عبارت، دخارجي واقعيت دزده کړی اوپيژندګلوی له پاره دانسان دمعنوی انعکاس خاص شکل دي.
= اجتماعی شعور: دنظريو، انديښنواوتيوريوداسې مجموعه ده چې دهغې په واسطه دطبيعت اودټولنې دمادی ژونداوپه عمومي ډول سره داجتماعی مناسباتوسيستم انعکاس مومی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (عبدالجبار نعیمي) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاصره لیکوالي

پوهنوال احمد شاه زغم

۱۳۹۴ لمریز کال

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ٦٣

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library